

XIV

R

18. 1. 1874

15 H. 1

Vallombrosa. N. 11469.

HISTORIA
NATURALIS
CURIOSA
REGNI POLONIÆ,
MAGNIDUCATUS LITVANIÆ,
ANNEXARUMq; PROVINCIARUM,
IN
TRACTATUS XX
DIVISA:

Ex

Scriptoribus probatis, servata primigenia eorum
phrasi in locis plurimis, ex M. S. S. variis, Testi-
bus oculatis, relationibus fide dignis, experimentis,

DESUMPTA

Operâ

P. GABRIELIS RZACZYNSKI Soc. JESU.

SANDOMIRIÆ.

Typis Collegii Soc. JESU. Anno 1721.

*Applicator Museo Collegii Romani
Santis*

AVITUM INSIGNE
ILLUSTRISSIMÆ DOMUS
GONZAGARUM
MYSZKOWSCIORUM.

ILLUSTRISSIMO
EXCELLENTISSIMO DOMINO
D. JOSEPHO
VLADISLAO
GONZAGA
MYSZKOWSKI
MARCHIONI in MIROW
CASTELLANO
SANDOMIRIENSI
DOMINO
Et MGENATI AMPLISSIMO.

Applaudo felicitati Naturæ latentis hætenus,
quòd in lucem prodeat, eamq; maximam,
quia Tuam, Domusq; Tue, ILLUSTRIS-
SIME DOMINE. Facile Natura linquit metallife-
(2) ros

ros montes, dum Montem calvum, grande theatrum
 fortitudinis, virtutis heroicae fastigium intuetur, in quo
 ante secula septem evoluta, JASTRZEMBIEC Au-
 ctor Tuae Prosapiae triumphales accendit ignes: adin-
 venta, longoq; ab usu splendente SOLEA, armorum
 fulgore, ipsum quantumvis SERENISSIMUM BO-
 LESLAUM CHROBRI PRIMUM POLONIA-
 RUM REGEM illustravit. Lucina humiles cunas
 dum sternit alis, sic eos tegit, ut nullam lucem, nisi
 primam videant, in splendores nullos, nisi Solis, impin-
 gant; MYSZKOWSCIORUM Genti eadem dies
 vitam & dignitatem obtulerat, Fortuna fasciis per-
 miscuerat Fasces, ut in ortu nascendi, honorum meridi-
 es accenderetur. Si autem effato Manilii in Astro-
 nomicis: sunt Stellae Procerum similes, tot Primae Ma-
 gnitudinis Sidera spectabantur, quot ILLUSTRISSI-
 MI REGNI SENATORES, PURPURATI PA-
 TRIÆ PATRES MYSZKOWSCHII. Effulserat in-
 star Sideris magni PETRUS ex PLOCENSI AN-
 TISTITE, PROCANCELLARIO REGNI, EPI-
 SCOPUS CRACOVIENSIS, DUX SEVERIÆ,
 sparseratque latè per Imperia, Regna, Provincias,
 Oratoria ejusmodi lumina, quæ Rostra Tullii redde-
 rent clariora. Tonare, fulminare auditus Sarmaticus
 Pericles in sacris exedris contra enata monstra vstio-

rum

rum, in Curuli Senatoria visus extinguere ignibus i-
gnes, id est, dictionis ardore, bellorum orta incendia.
 Castor & Pollux, STANISLAUS, VLADISLAUS
 PALATINI CRACOVIENSES, *immortales gēsto-*
rum famâ, dici atq; esse meruerant, nam quando u-
num Cæli Lechici Sidus occidebat, alterum oriebatur.
 Cynosura felix, PETRUS PALATINUS LEN-
 CICIENSIS *Reipublicæ Navis proclamabatur, quam*
è decumanis bellorum ereptam fluctibus, Promontorio
bonæ spei, Insulis fortunatis reddiderat. Speciosissi-
imum commentum fuerat, Atlantem immota cervice tu-
lisse cælum, admisisse Herculem in laboris consortium;
procul à fabulis, requievit Polonia, ex mente Caroli Ma-
gni, à polo dicta, in MYSZKOWSCII CASTEL-
 LANIS. *Intelligite, STANISLAO MEDERECEN-*
 SI *ad commoda publica Argo: LAURENTIO SAN-*
 DECENSI *pro salute Civium Curtio: MARTINO*
 VIELUNENSI *prodigo sanguinis Zopyro: NICO-*
 LAO VOYNICENSI *libertatis vindice Bruto: AN-*
 DREA LUBLINENSI, *Decio: CHRISTOPHO-*
 RO RAVENSI, *Metello: JOANNE OSVIECI-*
 MENSI, *Aristide: JOANNE BELZENSI, Majorum*
omnium grandi compendio. Ita, Domus una, Senatus:
una magnorum Siderum patria. Dicite Reges Ré-
gnorum soles, PETRUM & SIGISMUNDUM exi-

firmate Phosphorum, Majestatis officii titulo pre-
euntem, reddentem post nubila diem, populorum gau-
dia non morantem. Excussum fulmen è nubibus non
sinè luce ferit, prostermit, terret; fulmina belli MYSZ-
KOWSCII dum pugnabant ad Ortum, timebantur
ad Austrum, ipsa provocabant, terrebant pericula,
egerant ea, quæ Mars secisset ipse. Stringebat arma
PETRUS CAPITANEUS LEOPOLIENSIS, DUX
EXERCITUM, *Orionis gladius protinus elucebat,*
quo minores capite maximi cadebant hostes. Calca-
tur Lactea Via, heroum statio à LAURENTIO,
post-fusum liberalissimè hostilem sanguinem, quo ad
Orsam sibi, venturæ posteritati, tinxerat purpuras. Ce-
teri si in retroacta antiquitatis tempora incidissent,
procul Marte semoto, Hercule pulso, in astris mediis
confedissent lassati nimium pondere victoriarum, lau-
rearum, & triumphorum. Hic jam fuisset aliis satis
ad magnitudinem nominis summam, tam numerosa
terrarum numina, simulq; lumina protulisse: apud
MYSZKOWSCIOS *scintille sunt, aliene fortis in-*
cendia. Infuderat se olim tota Serenitas REGUM
LONGOBARDORUM in GONZAGAS, MAN-
TUÆ, MONTISFERRATI, CLIVIÆ, NIVER-
NIÆ, RHETELIÆ DUCES; *claritudinem generis*
ELEONORA GONZAGA auxerat FERDINAN-

DO III. IMPERATORI AUGUSTISSIMO *de-*
sponsata, MARGARITA PALEOLOGA FER-
DINANDO II. GONZAGÆ *sedere connubiali jun-*
cta, ut Occidens cum Oriente ab una Domo tenere-
mur. Naturâ, sexuq; major LUDOVICA MARIA
GONZAGA, VLADISLAI IV. JOANNIS CA-
SIMIRI, REGUM NOSTRORUM CONJUX
ita collegit radios geminæ Serenitatis, ut involutam
caligine infelicitatum tunc nostram Lechiâ illumina-
naverit. Supra humana, Sidera, Luna, Solisq; vias DI-
VINISSIMUS ALOYSIUS GONZAGA MAR-
CHIO CASTILIONIS *est eluctatus, complexus Cæ-*
lum Empyreum: & sic cognatio inita cum terrige-
nis propinqua facta Cælitibus. Talem, tamq; Illu-
strem GONZAGARUM Familiam, *dixisse debue-*
ram Regiam Solis, Serenissimorum Regum, Princi-
pum Zodiacum, ingressus est, VINCENTIO GON-
ZAGA *præduce,* SIGISMUNDUS MYSKOW-
SKI *non obscurus Orator ad nationes exteras, eo e-*
nim splendidius Mercurius Jovi, Cineas Regibus non
loquebatur. Idem CLEMENTIS VIII. *Capitis Su-*
premi judicio destinatus, Vaticano ejusdem oraculo
pronuntiatus MARCHIO, *ad exortæ lucis in Latio*
incrementa. Convolute huc AQUILÆ MANTUA-
NÆ *visu avido Solem excipientes, judice magno ap-*
probantes

probantes natorum vires atq; ingenium; & GON-
ZAGARUM MYSZKOWSCIORUM universa
propago fulgores tantos ferre didicerat, ad quantos, vin-
dices radii exigunt penas à pupilla. Sed quid desle-
xi ego longius à Te EXCELLENTISSIME in Mi-
row MARCHIO. CASTELLANE SANDOMI-
RIENSIS? quid ILLUSTRISSIMUM FRANCI-
SCUM CASTELLANUM BELZENSEM PRO-
GENITOREM TUUM non deduxi ad pagi-
nam? Ignes Seraphicos ferebat ille re atq; nomine,
fovebat pectore amoris flammam in Patriam, SERE-
NISSIMI CAROLI PRINCIPIS POLONIÆ,
SVECIÆ. lateri, sed magis cordi se admovebat; in
Te jubar omne sparsurus. Extulit Avitò Murò PA-
RENS SARBIEVIA PALATINI MASOVIAE FI-
LIA Leonem eum, in quo Sol posset hospitari:
SOROR antea PALATINA SMOLENSCEN-
SIS, nunc BRACLAVIENSIS, inter WOLFFO-
RUM, JORDANORUM decora, inter Nuptia-
les sedas comparet clarissima: propinquitas cum
KONOPACCIORUM, TARLONUM, cetero-
rumq; nominibus natis ad Insulas, Mitras, Trabeas, An-
nulos Signatorios, Scipiones Regni, Ducales Clavas, est
non umbratilis. Fecisses solus ORNATISSIME DO-
MINE illustre genus, si non invenisses; sic enim Ma-
jorum

jorum Ceras accendisti studiorum fervore; sic illuxisti.
 JAGIELLONICÆ UNIVERSITATI Cracoviæ,
 ut Academi umbras, Atticas noctes serenares, inge-
 nio. Patuit optimè erudito Orbi in aprico, quomodo
 Apollo cum Musis, Mercurius cum Oratoribus,
 Aristoteles cum Peripato ad Te devenerat, ne Pal-
 las soli cerebro Jovis, sed Tuo capiti quoq; debe-
 retur. Idcirco literarum nobile decus, literatorum
 grande negotium exitisti, quot enim in LYCEIS
 PINCZOVIENSIBUS à Te erectis, dote redi-
 tuum locupletatis formantur literæ, tot exarantur.
 Tibi elogia: quot evolvuntur pagine, tot impleun-
 tur Fasti munificentia. Ex literarum patria, ive-
 ras extra Patriam, peregrini Soles ardere amore
 Tui videbantur; lustrabas Orbem & illustrabas,
 relinquebas Urbes, ast magis Tui desideria. Post
 alienos Soles arridentes sereno vultu indoli optime,
 prudentiæ exquisitæ, gravitati morum insolitæ, e-
 loquentiæ singulari, peritiæ linguarum notabili,
 æstimationi maxime populorum, objecit se Tuo
 aspectui Othomanica Luna ad Viennam, non
 aliter cornua impletura, nisi toto Imperio. Et
 stetisset pleno lucida orbe, nisi JOANNES III. Euro-
 pæ Scutum, Orientis fulmen, Polono milite, Te
 (1) stine-

stinerum, laborum, præliorum, victoriarum comite fecisset minui avarum Sidus, adegisset pallere metu, rubere sanguine. Decrevit Planeta ingens; aperta Tibi crescendi via in immensum. Ordiebaris etenim à Novilunio Thracico novos honorum menses, deducturus eos ad annos secururæ etatis. Accessere titulis, laticlavis ornamenta virtutum, pulchrè Tibi Honorio sociatus Probus & Probinus. Involuebatur antea Pinczovia tetrus hæresum noctibus, nunc MYSZKOWSIANIS adjuncta radiis, Orthodoxæ Fidei, Religionis die, imò meridie circumfunditur. Amisisse lucem in Græcia Areopogum accepimus, invenisse apud Te experimur, dum enim dicitur dies, etiam ad extremæ inopiæ damnati umbras felici clarescunt causa. Redditi sunt & Themidi oculi ad respectum solius innocentis, restitutæ Judicibus delegatis manus ab antiquitate subtractæ, quibus prostrata multorum fors sublevatur, munera non palpantur. Post Astræam ab astris ad Te deductam, Sidus beneficum manes ILLUSTRISIME, ad quod certatim universi concurrunt, scilicet Domicilia Ordinum Religiosorum, præsertim Cracoviensia, Calissiensia, Torunensia Soc. JESU, favoribus, gratis, beneficiis cumu-

*cumulata ad Mecenatem, nominis magni Pupilli ad
 Tutorem, calamitatum telis impetiti ad propugna-
 culum. Nec cum illustri fortuna Tua, sed Tecum
 loquuntur subditi, trahuntur comitate, servantur vi-
 gilantia, attolluntur demissione, animantur ordine
 instituto. Jungis feliciter res diversissimas magnam
 fortunam atq; modestiam, in fastigio æstimationis
 sinè fastu es positus. O si clara Tua Progenies non
 esset cupidis præcepta ab astris, non sublimis gloriæ
 duntaxat hæres, sed & virtutis, emereret. Multi-
 plicarentur ita decora Patris in Filio, quemadmo-
 dum crescit lux Solis in iride, aut pareliis. Venit
 in sociam vitæ præclaræ Tuæ HELENA CON-
 STANTIA de CZARTORISCIIS DUCISSA in
 Klewan, non sinè splendidissimo comitatu CELSISSI-
 MORUM DUCUM SANGUSZKORUM, &
 si fas est resodere Majorum cineres, DUCUM
 KOSERSCIORUM, DUCUM KORECCIO-
 RUM, PRIMATUM, PRIMORUMq; PRIN-
 CIPUM in Regno nostro. Grandis titulorum duci-
 tur ordo, non minor exemplorum probitatis; egre-
 giè pingitur HELENA à tribus Gratiis sanguine
 alto, sed magis commendatur à pulcherrimo vir-
 tutis colore, verecundia. Hactenus ego minùs splen-
 didè*

didè de ILLUSTRISSIMA PROSAPIA TUA, minùs feliciter de Fortuna, minùs dignè de meritis dixi: verùm Naturalem Historiam Regni Poloniæ, magis NOMINE MYSKOWSCIANO radiare feci, quàm Stellis crinitis, Stellis cadentibus, Auroris Boreis, Facibus, aliq; Meteororum igneorum multitudine. Metalla, Gemmæ, nunc nitent melius: Alites sublimiùs evolant cum ACCIPITRE Tuo, cum AQUILIS Solem videntur petere: Animalia quadrupedia incedunt majestuosius cum LEONIBUS regnare natis: abditorum Naturæ investigatoribus panditur Regia via cælesti serenior: præeunt SOLÆ limatissimæ: gemina CRUX fastum iter dum reddit, fulgores addit fulgoribus. Prodeat igitur de luce tanta, in lucem Historia, Tu post ingentia in Sole publico rectè facta, imple Orbis historiam. Ita vovet

I L L U S T R I S S I M Æ
E X C E L L E N T I S S I M Æ
D O M I N A T I O N I

Devotissimus servus
Gabriel Rzączyński Soc. JESU.
PRÆ-

P R Æ F A T I O Ad Lectorem benevolum.

Multorum capita infedit ea opinio, quod natura alibi matrem, in nostra Lechia novercam agat. Sola opima Ceres nobis adscribitur, sal adjicitur pani, ad condimentum aridi victus, copia carniū, post ferias esuriales, si est concessa, universæ opes revocatæ ad calculum. Floridissima [inquit] est Polona Nobilitas, aut sinè Regno Vegetabili, plantarum, solum Republica: libertas aurea, sed absq; auro domesticum, & toto Regno Minerali: immensæ vastitatis sylvæ, verum non concludentes opulentum Regnum Animale. Audiebatur Lechia Heroum patria, non raritatum: stupenda dabat exempla fortitudinis, non naturæ spectacula, quæ intuentium oculos raperent ac retinerent; quapropter numerosi Annales subjecti prælo ad gloriam, famam, memoriam posterorum, nullæ vulgatæ historiæ ad Collegia Naturæ Curiosorum. Hæ, atq; aliæ voces aures Orbis implere, naturam tenacitatis, aut invidiæ contra nos maximæ insimulantes. Ponite, ponite tandem præconcepta de nobis arbitria; inter agrorum nostrorum indefessam culturam, datur non parva naturæ oeconomia, inter abundantiam alimentorum, rerum insolitarum locuples penu. Erueret, pandere abditæ rariora, pretiosiora, allaboraveram, simulq; adverteram tantam latere opulentiam, quanta par esset implendo grandi ærario. Natura quippe munera sua non simul tradit, nec patent omnibus; remota sunt, & in interiori penetranti clausa, ex quibus, aliud hæc ætas, aliud postera accipit, ac depromit. Ad detegenda naturæ ejusdem arca, solertissimorum Scrutatorum observationes accessere, etenim Kochanski Societatis JESU, S. R. M. Poloniæ Mathematicus nobilis, nihil magis arduum, errandiq; periculis obnoxium esse crederat,

diderit, quam solius rationis discursu, naturæ leges investigare velle, quæ
 secretis suis recessibus sæpe numero nostros elidunt syllogismos, nisi frequen-
 ter ac diligentèr instructis fulciantur experimentis. Quoties verò magnis Au-
 thorum disidiis de mysterio aliquo queritur, toties plures alienas sententias
 probabilitate non desistunt adduxi, ut amplè concederetur libertas cuiilibet do-
 gmata eligendi. Non approbatæ à me, nec refutatæ manent eadem asser-
 tiones, nam ad confirmationem, aut rejectionem, sæpe Chymicæ, Medicæ,
 Anatomicae artes, microscopia novæ inventionis, mechanicæ machinæ, expe-
 rimenta profusò aurò comparata requiruntur. Plurima volumen istud si te-
 net obvia, nota, ac vilia, secutus sum methodum eruditissimi Merret in
 Pinace Rerum Britannicarum, Raium in Catalogo Plantarum Angliæ, Sib-
 baldum in Scotia Illustrata, Balbinum in Historia Naturali Bohemiæ, Schweck-
 feldium in Theorio-Trophæo Silesiæ, qui planè minima complexi sunt foli-
 is integris. Præterea, quid in nostris nemoribus frequentius betula? illa ex
 Gallia translata olim in Latium, Fasces Romanorum Magistratum insignia
 constituebat. Syvestri pinu quid vilius? hanc regiones calidiores plurimæ ha-
 bere desiderant, virorem perpetuum arboris æstimantes. Implet tecta cico-
 nia, non visa Aldrovandi testimonio in Italia: stridet passim cicada, non au-
 dita ab Anglia: cuculus vocalis nobis & vulgaris, non Novo Orbi, non
 Æthiopiæ. Pleræq; res, alites, feræ, consuetudine, copia, aut illorum genio
 viluerunt, qui in solo patrio nata contempnunt, negligunt; aliena, longinq; a,
 admiratione, ore, calamo venerantur. Domestica produxi ego ac ælimavi
 Patriæ gratus; ne autem fides maneret dubia conglobatis auctoritatibus dicta
 stant roborata, servata phrali Scriptorum primigenia, quæ immutatâ, syno-
 nymicæ formarentur continuæ, suppressis magnis nominibus, exile meum ob-
 truderetur ubiq; nomen, furtivis me efferrem plumis cum cornicula. Hic vo-
 lens vitare Charybdim, in Scyllam incidi, nimirum in acriorem Bardaji cen-
 suram, vituperi notam his appingi solitam, qui exscribunt libros, & implent
 bibliothecas. Assumo proinus clypeum, contra telum hoc acutissimum. Col-
 lectanea ex libris sunt, sed latè per Regnum spariss, rarissimis, in regionibus
 dissitis editis, magno laboris impendio acquisitis, vetustate arrosis, novi-
 tate commendatis, quos nec oculis Bardajus usurpaverat. Ex libris, sed Gal-
 licis, Italicis, Germanicis, Polonicis, Latino donatis idiomate, reductis ad
 compendium, carò quia precibus, empus. Ex libris, sed grandibus, in To-
 mos plures divisiss, hi evoluti vix versus aliquot interdum obtulere. Post
 aliena, data & de proprio plurima, dabuntur cætera, favente cælo, in Sup-
 plemento hujus Historiæ, ad quod elucubranda nova occurrit crebrò ma-
 teria. Interim utere his Curiose Lector, & si quæ perspexeris, adverteris,
 noveris singularia, rara, mira, in Regno nostro, exposcènti enixè gratiam
 mihi suppedita, nutu, voce, vel literis.

APPRO-

APPROBATIO.

STANISLAUS JOSEPHUS

de Bezdán HOSIUS DEI & Apostolicæ Sedis gratiâ Episcopus Utiensis, Suffraganeus, Custos, Vicarius in Spiritualibus & Officialis Generalis Premisliensis, Canonicus, & Sede vacante Episcopatus Cracoviensis, ac Ducatus Sæveria Generalis Administrator.

UNiversis, & Singulis, quorum interest, aut interesse poterit, significamus, fidemq; facimus, lectum fuisse à nobis Librum, cui titulus, *Historia Naturalis Curiosa Regni Polonia, Magni Ducatus Livonia &c.* Authore R. P. Gabriele Rzeczyński Soc. JESU, Viro in rebus indagandis ac inquirendis sedulo. Et quoniam nihil in eo reperimus, quod sit Fidei Orthodoxæ, doctrinæ, moribus bonis contrarium, quinimo (cùm in rerum variarum exterarum investigatione plurimùm defudemus, ignari quas domi habemus) multùm utilem bono publico futurũ censimus: proinde in lucem edendũ, typis imprimendũ, Authoritate nostra Administratoriali permittimus & concedimus, præsentemq; manu propria subscriptas sigilloq; nostro munitas damus Cracoviæ, 6. Mensis Octobris, 1719. (L. S.)

Idem qui suprâ.

FACULTAS

R. P. Visitatoris, & V. Præpositi
Provincialis Soc. JESU per
Poloniam.

CUM Opus, quod inscribitur *Historia Naturalis Curiosa Regni Poloniae, Magni Ducatus Litvanie &c.* à Patre Gabriele Rzaczyński Soc. JESU conscriptum, aliquot ejusdem Societatis Theologi recognoverint, & in lucem edi posse probaverint, potestate mihi facta ab Admodum Reverendo Patre nostro Michæele Angelo Tamburino Societatis præfatæ Præposito Generali; facultatem concedo, ut typis mandetur, si iis, ad quos pertinet, ita videbitur. In cujus fidem, has literas manu mea firmatas, & sigillo munitas dedi. Gedani 20. Julii, Anno 1719.

REINHOLDUS GERT
Societatis JESU.

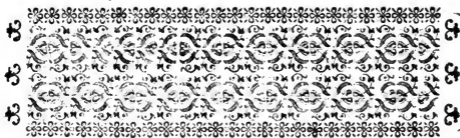

*Sed prior hac hominis cura est dignoscere terram,
Et que bujus miranda tulit natura notare.*

C. Cornelius Severus in Ætna.

*Non omne quod admirationem parit, & nostram effugit oculatam fidem,
veritati obstat; nec quod rarum, & nobis non visum, falsum.*
Schottus S. J. in *Physica Curiosa.*

TRACTA-

TRACTATUS I.

TERRÆ ABDITA PANDENS.

SECTIO I.

De

FOSSILIBUS.

Historiam Naturalem Regni Poloniarum aggressurus, terræ profundissimos sinus, latentis naturæ gazas, in hac Sectione aperio. Terra *Aristoteli* est elementum siccum, frigidum, densum, grave, immobile. Fossilium nomine donantur ea, quæ industriâ, labore, ex mineris, ac subterraneis locis eruuntur, parente sole, matre terra, producta.

II. EBUR FOSSILE reperiri notat *Lacuna Commentar. in Dioscoridem lib. 2.* in Italia erui *Clusius* tradit, & in frequenti usu inibi esse, adversus animalium virulentorum morsus. Edidit ager ad *Vistulam* fluvium positus, sex milliariibus ab Urbe *Varsavia* distans, Ebur hujusmodi, quod *Gedani* subiectum oculis, dens *Elephantis* videbatur. O-

A

pirione

pinione tamen plurimorum Authorum, substantiam dentis veri non tenet, ast talis dicitur propter similitudinem cum dente præfatæ belluæ acquisitam. Addit *Bonanni S. I. in Museo Kircheriano*, ut plurimum Ebur hoc inveniri cum basi non vacua, verum ubiq; plena, ac densâ; ideoq; ab Elephantum dentibus aliena. Si autem non careat, & vacuo requisito, adhuc oritur quaestio bina, apud curiosos naturæ scrutatores. An idem fossile, à natura ludente, ex margæ aliqua specie, & succo lapidifico productum, figuratumq; non fuerit? vel, an diluvio universali, terræ superficiei discerptæ, ac quasi in frustra resolutæ infossus dens Elephantis (accedente humore, ex materia lapidea genito) non permanferit ad nostra tempora? Responsiones pro utraq; parte militantes adducentur infra, in Lignis, Osibusq; fossilibus, in Unicornu, & Conchite lapide.

III. CARBONES FOSSILES, *Encelio de Re Metallica* Lapidæi, alijs Terrei, Græcis Lithanthraces, è bituminis genere, terra pingui, & atra constant. Carbonum ideo invenère vocabulum, quia eodem colore notati, cum carbonibus de ligno paratis: æquè ignescunt, atq; ardent. Non differunt à Terra Ampelite, ac Pharmacite, sensu *Agriкола, de Natura Fossilium, Casii S. I. in Mineralogia*; cæterorum opinione diversi. Duplices *Gabelio tractanti de Succino, lib. 2*, scilicet leves, rarefcentes, aquæ nonnunquam innatantes, propter terræ excoctionem. Graves secundæ classis, hoc est, ex materia terrestri crassa, adusta compositi. Ex utriq; alij plus bituminis, alij plus succi lapidescentis nacti; unde primi flammam faciliè concipiunt, reliqui nonnisi adjuti carbonibus, nec non follibus. Verisimile, *Gabelius citatus* existimat, non solo calido, siccoq; halitu, sed igne subterraneo adustum hoc bituminis genus nasci. Idem nonnullis in causâ est, quòd *Ætna, Vesuvius, Hecla, & Helga* ardeant. Præ regionibus cæteris, Carbonum talium sæcunda Anglia, ac Scotia. In Regno nostro, teste *Sprengero in Polonia Novo-Antiqua, & Starovolscio*, apud Tencinum effossi. Videre jubet & *Opaleński in Defensâ Polonia contra Barclaium*, Fossilium Carbonum montes, sed illorum ulus apud nos nullus, cum adit copia aliorum. Eruti non ita pridem, & ex monte Vi-
stulæ

stulæ impendente, ferente Civitatem Dobriniam, leves, friabiles, non difficulter ignem recipientes.

IV. CESPITES FOSSILES seu Glebæ inflammabiles, vulgò Turffæ, Germanis *Torff*, bitumine constant; nulla enim terra ardescit, nisi sulphurata, aut bituminosa. Effodiuntur molles, fungosi, exsiccantur in sole, pro ignis fomite, quæ duriores, ac ponderosi admittunt tardius, sed longiori spatio temporis susceptum servant. Turffifodinæ frequentes in Belgio, ex Australi Hollandia, Zelandia in Frisiam, Transisalaniam, Groningam, Oldamptiam feruntur navibus cespites bituminosi. Iidem corribus, saccis impositi, referente *Schoock'o in Traët. de Turffis*, per Hollandiam distrahuntur, cum vegetalium solutione. Sola Prussia nostra, circa Gedanum, Mariæburgum, hac pratensi, pingui, nigraq; terra onerat plaustra, ut hyeme arceat frigora ab egenis. Negligitur alibi, propter lignorum abundantiam.

V. FARINA FOSSILIS, sive Mineralis, est terra alba, levissima, farinacea, nutrimentum non suppeditans, in panem sola non compingibilis. Et quamvis farinæ triticæ, vel secalinæ immisceri, ejusq; glutinosi particulis invisari, in clibano coqui, panis formam præferre possit, aquâ tamen hic panis dilutus, ait *Schrockius infertus Ephemerid. Medico-Physicis*, pristinam formam ostendet, petendo fundum. Ortus farinæ talis, ex minerali aliquo latente in penetralibus montium, ex seminio proprio, exhalatione erumpente, instar pulverum quorundam chymicorum, per sublimationem separabilium: v. g. florum sulphuris, ammonii, deducendus videtur. Vel (ut alii volunt) vapor aliquis spirituosus, rimas, cavernulasq; lapidum penetrans, obvias partes eorundem saxorum calcinando convertit in pulverem. Prope Fortalitium Gedanensis Urbis *Weixelmunde* vocatum, Farina hæc est deprompta, à *Gottwaldio* dono nullâ *Schrockio Physico Augustano*, à *Fischeri* in *Schematissimo Prussia Subterranea*, notitiæ tradita, apposito Anno 1700.

VI. LIGNA FOSSILIA, in terra profundiore subinde reperta, *Kochero* in *Mundo Subterraneo* sunt duplicia. Quædam fuere olim arbores, decursu temporis, contacta tellure multa, vi facultatis lapidificæ in saxum conversa, alia, purum naturæ negotium. Qualiter producan-

tur, fusè à *Pillingen in Bitumine, & Ligno Fossili*, est enarratum. Quo modo sint distinguenda à lignis vegetabilibus, casu obrutis terrâ, & induratis, *Agricola* cum multis aliis abunde explicavit. Diligenter vide, ait *Stoockius de Tiroffis*, an corticem, medullam &c habeant, quæ si absint, à natura ipsa, in profundo terræ gremio, non aliter, ac alia subterranea atq; fossilia, talia ligna progenita, impleta bitumine, accensa fomitibus instar propagantia ignem, non sine sulphure afflato naribus. E docto cætu recentiorum *Scheuchzerus, in Herbario Diluviano, præunte Woodwardo in Specimine Geographia Physica*, non aliunde derivat Lignorum subterraneorum originem, nisi a fatali illa diluvii strage. Dejecta, infossa solo jacuerunt, inflammabilitatem, colorem, figuram externam, & structuram internam ligni retinendo. Firmatur assertio, *Woodwardi* observatione singulari. Ingens effoditur Lignorum subterraneorum numerus, è terra quarundam Insularum, ubi nullæ arbores crescunt, nec plantari possunt, propter ventorum ferociam, ac tantam tempestatum austeritatem, quæ non patitur, ut ulla vegetabilia, ultra fruticum altitudinem assurgant. Occurrunt & in terra uliginosa, palustri, quoniam hæc, ob bituminosam suam naturam, ligna contumelata condire quasi voluit, atq; sic ad ætatem nostram præservare à corruptione. Ex allatis opinionibus, quænam verisimilior existimanda, penes lectorem, miraculorum naturæ investigatorem stet iudicium. In Elbingensi sylva Ligna Fossilia apparuerunt, inter *Nordberg, & Insterburg*, dum circa hortum duceretur fossa: eadem inventa cum Succino, scriptore *Hartmann in Hist. Succini Prussici*; cumq; natura exploraretur, nullo factoris sensu, flammam conceperant, fornacibus incalcescentibus imposita, nitrum vitriolo, sulphureq; permixtum exhalarunt. Exsiccata, & aquæ tradita dissiluisse visâ in crustas, quas prius humor magno cum strepitu hiare fecit: incensa, ignem sine flamma tectè servârunt. Regina Ludovica Joannis Casimiri Conforis cum Salis fodinas Vieliscenses lustraret, anno 1661, & fossoribus numeros spargeret liberaliùs, glebam, vulgò bancum salis, muneris loco acceperat, qui in aliquot concisus partes, ramum betulæ protulit, æquantem crassitudine radium, sive os minus cubiti. Ita cuiusdam M. SS. testantur, fidem perſvadet *Cardanus de Varietate l. 5, c. 17*, adducens quandam
inter

inter marmora frondes oculis usurpantem. Fossile lignum Pyrite vitriolato factum, de Montibus succiniferis Prussicis depromptum *Scheuchzerus in Museo D. Luciano* adnotavit. In specu prope pagum *Sopoly* distan-tem nulliari medio à Canobio Olivenfi erutum, Gedanum læpius ferebatur, ubi Chymica arte per retortam destillatum, particulas oleosas, bituminosas, concipientes avidè ignem, redolentes succinum extradebat. Adjungo Lignis Fossilibus, transmutata ligna in lapides, Græcis Lithoxyla, commodior enim alius locus non occurret. Lapidescencia à *Fallopio in Fossilibus* attribuitur humori cuidam ex materia lapidea genito, elaborato, cocto, aquis permisto. Idem humor vocatur ab aliis succus petrificus, spiritus lapidificus, salinus, minutissimas penetrans partes, omnes permeans poros, manente figura pristina, & magnitudine. Clara analogia *Honorato Fabri S. J.* in iis fructibus, qui condiuntur saccharo. In campis Oppidi *Potilicz* Terræ *Betzensis*, si pinearum arborum aliqua pars, v. g. ramus præcisus fuerit, sive tota arbor succisa, tradit *Dlugossus Hist: Polona l: 1*, lignum in lapidem post annos aliquot sic transformari, ut ex eo ignis tanquam è silice excutiatur. In Districtu *Chefmenfi*, testimonio *Mi. chovita Scriptoris Sarmatia Europææ*, frondes pini ad terram projectæ, intrâ annum, vel duos, in saxa convertuntur & silices. Lignum cum duritie lapidis, è Monte *Episcopali* ad *Gedanum*, protulit fossor. *Russia rubra*, seu *Roxolania*, circa *Tomaszow, Sz. zebrzeszyn*, simili modo indurata segmenta arborum, dicitur, crebrò offerre incolis. Terra *Leopoliensis* arboretum tenet sub nomine *Sylva lapidea*, vernaculè *Las kamienny*, propter *Lithoxyla* numerosa in radicibus, si non truncis atq; corticibus. *Podolizæ* fagi nonnullæ antiquissimæ, partes proximiores terræ villanis suppeditant, quibus illi silicis loco utuntur, ad ignem chalybe provocandum. Siquidem verò *Agricola Fossil. l. 2*, succus lapidescens, tam intrâ terram, quàm extra illâ repertus, ves omnes capaces vertit in lapidem, incidi in *Schematisimum Prussia Subterranea à Fischern* prælo subjectum, secundùm quem petrificata manus, in Bibliotheca *Elbingensi* erat deposita, simul cum ornamento capitis *Virginis Ethnicæ Pogiaz*, in querceto ejusdem Urbis invento.

VII. OLLÆ FOSSILES prope Oppidum *Szazem* Majoris *Poloniæ*,

in campis *Nochow* pagi, & in *Patuki*, non procul à *Lekno* & *Kozielsko*; quæ extractæ de terra, sunt æsimiles ollis arte figuli factis. *Miechovita Chronicor. Pol. l. 1, Dlugoffus Hist. Pol. l. 1, Nengebaverus l. 1, Munsterus in Cosmograph. Universal.* Prope *Sremum* non tantùm ollæ, sed & amphoræ, cacabi, aliarumq; figurarum vasa fictilia sponte nascuntur sub terra, effodiuntur mollia, in ærem prolata durefcunt. Vidi unum atq; alterum, quod inde erutum esse dicebatur, rude, nec satis bene conformatum. *Cromerus Polonia l. 1.* Plurimi incolæ Regni nostri, unà cum exteris fidem denegant dictis, asserentes, argillam ad figuram ollarum sponte se non posse componere, sed vasa talia ex sepulchretis Gentilium erui, qui ambusta ossa, & cineres intulerunt terræ in fictilibus, ubi tempore longo emollita, abeunt in argillam, exposita æri refumunt duritiem. Sed evolvatur citatus *Dlugoffus Hist. Pol. l. 11*, ita referens. *Ex Wjschowa*, in *Srzem Jagiello* Rex processit anno 1415, illumq; ibi Ducis Austriæ Ernesti affinis sui convenit nuntius experturus visione personali, an relatio innitatur veritati, facta à Polono milite *Joanne Warschowski*, quod videlicet in *Poloniæ* regione, in loco uno, plura ollarum genera, sola naturæ liberalitate, absq; omni humano suffragio effinguntur. *Vladislaus* itaq; Rex, Ernestum ex ambiguitate soluturus, in locum campestre villæ *Nochow* descendit, & in sui præsentia, terram plerisq; in locis fodi jubens, ollas plures variis formis, & quantitibus distinctas mirabili ope, & virtute naturæ, non secus ac à figulo effinguntur, formatas reperit, nuntioq; Ernesti singula curiosius spectanti, mirabile opus monstravit, atq; Duci transmisit. Extant ollæ prædictæ, dum prius egerantur de sabulo, teneræ, & fragiles, quæ postea solis virtute duratæ, ad omnem usum humanum congruunt. Hæc ex *Dlugoffo* de Ollis nostris Fossilibus, seu Nativis. Similes *Balbins S. J. in Hist. Naturali Bohemiæ* adnotat, circa *Cunaci* montem à pastoribus, & pueris deditis ludo, extractas, sole siccatas ad culinarum usum. Item prope *Spremburgam* in *Lusatia* inferiori, ollulæ stupendæ conformationis, ex argillæ fodinis dum profertur, *Hagendorf in Miscel. Curiosis* credit, naturæ in ejusmodi fabricandis vasis virtutem non esse detrahendam.

VIII. OSSA FOSSILIA producere terram *Kircherus Mundi Subterra*

terra l. 8, fusè rationibus, inductionibus, authoritatibus probat; dentesq; in antro Panormitano innumeros, à natura formatos se vidisse affirmat. Ibidem datur discrimen inter ossa vera. & à natura minerali effecta, quòd illa semper tibiarum canales, fistulosos meatus, osim medullà refertos retineant, hæc verò solidum lapidem, sine ullo meatu mentiantur: passim ossa Gigantium vocata, ex communi persuasione. Accedit *Gesneri in Figuris Lapidum* testimonium? In specu subterranea prope Elbingerodam reperiri ossa, & dentes tantæ magnitudinis, ut vix credi possit, vixisse unquam tantæ molis homines, vel animalia. Oriuntur opinionè plurimorum, ex marga, vel luto molli, intrâ terræ concavitatem, veluti intrâ nidulum aliquem; vel certè, ait *Tylkowski S. J. Physica Curiosa Part. 2a* volutatur materia uliginosa, cretacea per declive montis, & in longum se extendit; tandem accedente halita salino, petrifico, in duritiem lapidis abit. Authores recentiores, sententiæ dictæ minimè adstipulantur, conformitatem constantem observando in ossibus, dentibus &c. Animalium partibus, quibus respondent, simillima affirmantur esse in *Miscellaneis Berolineribus*, nec ullâ in fibrarum ductu, lamellarum textura, cavitatum dispositione, partium commissuris differentia. Ad diluvium universale referuntur à *Woodwardo, Tenzelio*, atq; aliis. Diffluentibus enim aquis terra dissoluta, sensim rursus subsedit, diversa effecit strata, quæ fossiles observant. Animalia, à terra magis, magisq; subsidente fuerunt oblecta, & inde facillè patet, quomodo Elephantina sceleta, Balanarum ossa, & Crocodili, in Europam pervenerint. Mixtio quoq; talium Ossium Chymicè examinata à *Carl in Lapide Lydio Philosop. Pyrotechnico ad Ossium Fossil: Docimasiam analiticè demonstrandam adhibito*, descripta, continebat. In se sal volatile, fluidum, solidum, crystallinum; oleum eupyreumaticum, sal alcalè fixum, vitrum lacteum &c; quæ omnia etiam ex veris animalium ossibus extrahuntur. A Polono Nobili ædificii futuri fundamenta ponente, dens ingens, simul cum cornu, inventus, in Helvetiam *Gesnero* missus, quadruplò fere major fuerat illo, cujus in *Aquasilibus sub Hippopotamo iconem posuit idem Gesnerus*. Sic tradit *Liber de Figuris Lapid. & Gemmarum*. Os unum, & alterum in littore Vittulæ, non procul à Civitate Casimiria, anno 1668, *Tylkowski S. J. se invenisse, in Physica Curiosa Part.*

Part. 3 scribit: vulgus miratur illa, quasi essent Gigantum, cum Gigantes tanta mole esse non potuerint. Idem *Phys. Curi. Part. 9* narrat, quod in montibus Roxolaniæ eruantur ossa quædam in lapidem versa, quædam inducta lapide. In Cathedrali Templo Cracoviensi appensa colta ulnarum plarium, armus ingens in Arce Mariæburgensi, brachium in Ædibus D. Margaritæ Polinaniæ, dens major pugno Gnesinæ in Basilica Cathedrali, scapula Tremesini, os Varfaviæ apud S. Joannem, Leopoli apud S. Georgium, Calisii, Petricoviæ, Coprivnicæ, Gedani inter granaria; ut omnittam reliqua loca vix ad elenchum revocabilia.

LX. VNICORNU FOSSILE, ita dictum, quod forma & colore referat cornu. Substantia ejus exterius dura, interius plerumq; mollis, alba, lævis, friabilis, firmiter adhærens linguæ. Cortex vel flavescens est, vel candidus, vel cinereus, aut subniger. Bonitatis indicium *Bartholino in Tract. de Unicornu*, vis adstrictoria, odor gratus, præsertim si cydonii mali, lactis, & sacchari præferat halitum. Materia proxima generationis istorum cornuum, *Boetio de Boot in Hist. Gemmarum*, cæcisq; innumeris, marga, vel margæ aliqua species, quæ dum lapidescente & subterranea aqua fluente irrigatur, vel solvitur, lactis instar fluit per terræ cavitates, dein absorptæ serosiore parte, ab adstante tellure siccitum & humore absumpto omni, coalescit in formam cornu. Non desunt, qui bitumen, lapidem corruptum aliquem, succum mineralem cum terra mistum assignant pro materia. Vires Cornu fossilis commendantur à *Gesnero, Casalpino*, ad venena cujusvis generis, ad morsus animalium venenosorum, ad febres varias, ad sudores provocandos, cor insigniter roborandum: à *Potario Cnymico*, ad omnes fluores domandos. Laudatur à *Bartholino in Observat. Novis*, nam vix aliud, ille feliciori successu, in cordis affectionibus, comitiali morbo, vermibus, exploravit. Et virtus Bezoardica in febribus malignis, in fluoribus alvi, inultibus epilepticis, à *Jungken in Lexico Pharmaceutico* attribuitur. Cæterum non omnia Cornua fossilia, ejusdem, aut paris sunt facultatis, ob diversitatem originis, substantiæ, formæ, nam quæ lapidum more dura, sine medulla, inodora, vix nisi exsiccante vi pollent Medicorum judicio. Unicornu integrum ad Podoliæ fines, teste *Schwenckfeld in Therio-Tropæo Silesia* est reper-

tum

tum, secundum ad ripam Vistulæ, in vicinia Civitatis Neo-Corcinensis, tertium ad pagum *Uscie*, quartum ad fluvium *Sirry*, quintum, & sextum ad amnem *San* præterlabentem villam *Munna*, septimum in monte arenoso ad *Dunaic*, octavum Premislæ dum ponerentur fundamenta Collegii P. P. Soc. JESU, nonum extra Civitatis ejusdem mœnia. Jam verò *Gesnerus in Hist. Animal. Quadrupedum, sub Monocero*, citat *Epistolam Schnebergeri*, ad se datam, tenore tali. Reperiuntur frequenter cornua in Polonia. Unum vidi, à radice ad apicem, rotundum, iatus cavum, in medio album, in fine subrufum, inventum in agro, miliaribus duobus distante, Cracoviâ; alterum in torrente, tertium & quartum ita durissimum, ut vel saxum, ferruntq; eis cedere potuisse existimem: quintum simile primo. Hæc, & similia, Monocerotis cornua censentur esse, sed quia Monoceros describitur variè à *Plinio, Eliano, Solino, Isidoro, Paulo Veneto, Vortmanno & alijs*, conjicit *Sachsus in Monocerologia, cum Gartia ab Horto*, authores, animal quod descripserunt, oculis suis nunquam vivum, vel mortuum usurpasse. Assignat idem, quatuor Unicornigêrum species. Primam constituunt Rhinocerores, secundam Boves Indici, tertiam Asini Indici, quartam Oryges; cæteri Unicornes descripti à nominatis authoribus, nunquam in rerum natura extitère. Quis enim mortalium unquam vidit? ex quo egressi nemo? ex qua terrarum parte producti? Nemo ex his, qui orbem navigando peragrârunt, & abdita, secretioraq; ex remotissimis Africæ, & Americæ Insulis, in conspectum nostrum prodixerunt, affirmat, vel affirmare potest, visum sibi ejusmodi animal. Ulteriùs *Sachsus* canæ, & venerandæ antiquitati non subscribens, Unicornua, non animalia quadrupedia, terrestria, sed marina, Cetorum generi cognata esse existimat, quæ, è sinistro naçe prodiens cornu striatum, acuminatum ferunt, in Islandia, Groenlandia, Borealibus Insulis inveniuntur. Ejusdem sensus *Bartholinus Anatomica Hist. Cent. 4, Tulpinus Observat. l. 4*, apponens sequentia. Quamvis acriter disceptetur, utrum etiam nunc aliqui extet Unicornes illud animal, cui Sacræ Literæ præter ferociam indomitam, cornu attribuunt pretiosum, extra controversiam, omnia, quæ a Magnatibus observantur cornua, sunt marinæ bellæ passim reperibilis

bilis. Piscem hunc, *Wormius in Disput. de Cornu Groenlandico*, Narhval vocat, *Blancardus in Lexico Medico*, ex relatione describit. His, aliisque opinionibus, narrationibus multum diversis præsuppositis, censere Unicornu triplex dari, ac exhiberi. Primum fossile ex margâ, vel alia materia natum. Sequeret hic *Kircherum in Arca Noë, & Mundo Subterra*. sic decemtem, *Historiâ Helvetiæ* remid comprobantem. Accederet ratio, ex *Bartololini* observatione, quod nonnunquam tantum effoditur, quantum à nullo etiam grandi animali produci potuerat. Secundum Unicornu aquatilium animalium, persuadente *Kirchero* hisce verbis. Cornua quæ passim dicuntur Monocerotis, animalium quadrupedum non sunt, sed piscium grandium marinorum, cum Balanis perpetuè decertantium spicula, seu promuscides. Et *Woodwardo in Specimine Geographiæ Physicæ*, Unicornu fossile nihil aliud est, quam pars animalium marinarum, in diluvio universali relictorum. Tertium Unicornu alicujus animalis quadrupedis, etiamsi non illius Monocerotis, in cuius descriptione ingens diversitas inter Authores, sed animalis alterius, uno dumtaxat cornu à natura donati. Ratio est ex *Epistola Schæbergeri missa ad Gesnerum*, quod singula ejusmodi cornua, nunquam bina reperiantur, quanvis aliquando cum cranio, & reliquis ossibus corporis. Inventum in Polonia & totum animal, & ut ex magnitudine ossium perspicitur facile, majus equo. Est certum extitisse quadrupes, ex humerorum, tibiarum, costarum ossibus. Ego quoque accepi notitiam ab *Illus. Sremensi Castellano*, quod simul cum cornu unico, animalis sceleton integrum, è colle arenoso ville *Gruczno* ad Vistulam, erutum fuerat, sed statim contritum frustulatim à rusticis, à quibus post requisitionem allata pars notabilis cornu, fundi locatori, post aliquantò donata mihi particula, interius quasi calcinata, friabilis, linguæ adhaerescens.

X. TERRÆ MEDICATÆ multorum judicio sunt metallica rudimenta, ob defectum principii mercurialis, non valentia compingi in metallum perfectum. Dicuntur medicatæ, nam terræ formam conservando, medendi vim inditam sibi liberaliter ab Authore naturæ exercent. TERRA SIGILLATA, est pinguis, gravis argilla, odoris terrei, saporis aditri-

adstringentis; nunc rubicundi, nunc albi, fusci, lutei, vel alterius coloris. Sæpe formata in orbiculos, sigillis notatur & imaginibus, ideoq; sigillata vocatur. Obtinuit etiam nomen Lemnia, ab Insula Lemnos, Milton Lemnia, Sigillum Lemnium, Sphragis &c. Vires insignes tenet contra pestem, febres malignas, dysenteriam diarrhæam, morsus animalium venenosorum. In ripis Viitulæ prope Varsaviam hæc terra eruitur, sed quia debilior viribus, ait *Tylkowski S. J. in Meteorologia Curiosa*, in dosi duplicata porrigitur. Effossa eadem de monte sepultura concessa, in suburbio Posnaniensi D. Adalberti, in usu erat Doctori Medico, mihi id referenti. In Livonia rubri coloris datur, in pastillos drachmiam ponderantes redacta, est valde adstrictoria.

BO-LUS ARMENIA, sonat glebam allatam ex Armenia, in re, est substantia terrea, ex flavo pallide rubicunda, vel alius coloris, ponderosa, pinguis, friabilis. Desiccatur summè, & ex præscripto *Guleni, Matthioli, Brasavoli* dysenterias, catarrhos, putrescentia ulcera oris tollit. In monte *Balsagora*, ultra Cracoviam, & in Carpathiis montibus traditur reperiri. In Secusio Polono juri subjecto, ad Varalium, incolis *Kirchdrauf*, depromitur terra medicinæ inserviens. **OSTEOCOLLA**, aliter Osteites, Osteolitus, Ammosteus, Holosteus, Stelechites, Marochtus, Lapis Olsifragus, margæ species videtur esse, coloris albi, vel cinerei, superficiei scabræ & inæqualis, figuram concavi ovis plerumq; exhibens. A Germanis *Bein-bruch* appellatur, commendatur ad ossa citò conglutinanda, & callo obducenda, si intus sumatur, emplastris admisceatur. In arenosis locis formatur prope Toronium & circa viam ducentem ad D. Barbaræ Sacellum. Solet erui mollis, aut exposita soli acquirit duritiem.

XI. TERRÆ PICTORIÆ, id est pictoribus, cæterisq; artificibus necessariæ adsumunt. Quapropter *Gotofredus in Archæologia Cosmica* ait, Poloni proventum faciunt è pigmentis, & coloribus de terra effossis, in primis glauco, cæruleove, nec non è metallis, ferro, & ære Cyprio, cujus utriusq; apud eos copia magna. **OCHRA** nativa, est terra *Dioscoridi* medicata, colorem ferens auripigmento similem, ideoq; adhibita à pictoribus, reperibilis in plumbi fodinis. Hanc, *Gesnerus Li-*

bro de Fossil. & Fabricius de Metallicis Rebus, plumbagini Polonica, id est venæ plumbi, & argenti, interdum adnata tradit. Ochra factitia, ex rubrica, vel plumbo usto, ac macerato paratur, Germ. *Pleygelb*, pictoribus magis usitata. Terra crocea ad Ilcusium, in plumbi fodinis. Crosta, mons proximus Aedibus D. Adalberto dicatis, terram flavam pictoriam tenet, Germ. *Dunckel-ucker*, nobis *Ugier cumy, glin-ká zolta*. Collis propinquior Vistulæ inter Varsoviam, & Zakrocumum, Terræ luteæ ferax, quæ Germ. *Licht-Ucker*, nobis *Ugier iasny*. Eiusdem coloris terra ad Sandomiriam, in monte Vistulæ impendente, pene prædium *Kamién*. Terra seu Creta rubra, Germ. *Braun-roth*, nobis *Bramot* crucebatur in Territorio Osnianensi M. D. Litvania, prope Collegium Zdziszerse, P. P. Soc. JESU. Deprompta Terra in Palatinat. Sandomiriensi, Rubricæ fabrilis simillima, hoc est, substantiæ ponderosæ, intense rubræ. Artificialis Rubrica paratur ex Ochra ustulata in ollis novis, argillâ circumlitis. Creta nomen duxit à Creta Insula, in qua excellens habebatur. Creta seu terra alba, assertionem *Magini Patavini in Geograph. Univer.*, ex Russia Meridionali, ad exteras nationes evehitur. Creta, ait *Langius in Lessionibus de Materia Medica*, ad nos communiter ex Litvania adfertur, Valdeburgensis est arenosa. Post milliare unum à Civitate Grodna ad Niemenum fluvium est reperibilis. In Terra Chehmenis, teste *Miechovita in Sarmatia Europea*, Creta in copia. In Palatinatu Lublinensi, haud procul ab Oppido Chodel, & prædio *Iezow*, collis, eadem terra tenaci, emplastica, candida plenus, Fert Cretam, & Palatinatus Sandomiriensis, in Capitaneatu Stenzicensi ad Vistulam. Onuntuntur aliæ Cretifodinæ.

XII. TERRÆ FIGULARES, pingues, spissæ & molles, ex quibus à figulis formantur vasa levia, non sorbentia, non exundantia, non frangenda facili, resistentia ignibus, dantur in Palat. Sandomiriensis, non procul ab Oppidis, *Glimiany & Denkow*, pagis *Cmielow, Ruda, Rokos, Petkowie* &c. Inde ollæ, amphoræ, catini, fruxoria, Vistulâ devehuntur Gedanum, Elbingam, Regiomontum. Argillæ fodinæ sæpe ad decem, aut duodecim orgias abeunt in profundum, effosis cavernis investigatur terra figularis præstantior, de qua, non unica, verum mul-

multipli formatur massa per attemperationem, ollis conficiendis maxime apta. Aequalis durabilitatis parabantur vasa, & circa Hzam, Lago-
viam, ac per Poloniam distrahebantur. Inferioris notæ Terra figulorum ad *Sierk, Solec, Fordan.* &c. Argilla Germ. *der feine schluff*, pinguedine, viscositate, lentore, multum idonea ad præparanda vasa præstantiora, in pago *Wimbark & Szyńfeld* Gedanensibus. Argilla candida Græcis leucargillion, *Columella* creta figularis, prope Dobriniam depro-
mitur, Zakrocimi vasa fictilia varia dealbatura. Eiusdem coloris, in Ducatu Zatoriensis, ad villam *Spytkowice*, in Polesia Polonica ad *Przewaly* Oppidum &c. Alibi huic assimilis, ad dealbandos hypocaustorum parietes passim assumitur. Terra alba, dicta Cracoviensis; vim magnam ignium sustinens, in usu apud Chymicos, antifabros & fusores. Pariter, ex argilla pagi *Okrowia* Pomerellæ, formantur vasa ad liquationem, ad Orichalci præparationem. Argilla nigra, pinguis, lente-
frens occurrit facile.

TERRA CALCARIA, nobis *Margel*, de qua in sole siccata, igne excocta paratur calx, obvia multis Provinciis. Terra ex pago *Kiewierce* Volhiniæ, à fossore allata, ignitis injecta carbonibus, odorem succini edidit. In Prussia, teste *Geograph. a Prussia & Brandenburg.*, occurrit interdum terra ad parandam picem accommodata. Terra rubricosa, in fundo villæ *Odargoswo* Palat: Pomeraniæ, ad jugera tria protensa largitur messes, similis alibi, in collibus, campis, sylvis, vis spectatur. Arena aurificum, Germ. *Form-Sand* in monte *Cyngarberk* suburbii Gedanensis, & in vicinia loci dicti *Jerusalem*; item in suburbio Posnaniensis protenso ultra Templum D. Adalberto initiatum. Arena permixta micæ argento simili, effulget multis in locis. Arena rubra, purpurea, rosea, lutea & nigra in collibus prope Dobriniam, frequentissima.

XIII. URNÆ SEPULCHRALES FICTILES ambustis humanis ossibus, cineribus onerata antiquitus, extrahuntur non raro è terra, in Regno nostro. Tales plerumq; ex basi tenuiore, assurgunt in ampliorem ventrem, qui paulatim in collum terminatur angustum. Tres, Bibliothecæ Urbis Gedanensis, illatae, ex illis, una reperta in monte *Haęlsberg*, qui, & simulacrum Deæ Ethnicorum, ex præstan-

ti metallo fufum, Romanorum more veftitum obrulit. Torunenſis Bibliotheca aliquot, Elbingenſis poſſidet unam, ex agris Mevæ, vernaculè *Gniw* ſublata. Mariaburgi, atq; Elbingæ annulos binos mihi videre contigit, ex urnis deproniptos, quorum primus ex argento præſtanti, ſecundus ex metallo fuerat elaboratus. In eadem Pruſſia, prope Dirſaviam, ſeu Tezevum, detecta urna cum octo minoribus, annulo ex aurichalco, pluribus globulis, phiala, in qua ſacrificabant Diis, à religione vera alieni. In Caſubia, *Poſto ie, Lebnie* pagi, eadem vaſa funebria protulerunt fundi hæredibus. Præter argillaceas urnas, canthari ſtannei, ærei cereviſiâ pleni ſunt inventi, cum Elbingæ munimentum per cæmeterium duceretur. Hoc, *Nova Literaria Maris Baltici, & Septentrionalis, an. 1700* adnotârunt. In Litvania quoq; urcei, & lagenæ cereviſiaræ paſſim de ſepulchretis eductæ, à *Fifchern in Schemat. Pruſiæ Subier:* adnotatæ. In memoratis valis potus apponebatur mortuis, quo ſuſtentari deberent ad Odini Tabernaculum; ſic enim appellati a Septentrionalibus Campi Eliſii. In Palatinatu Poſnaniënſi Majoris Poloniæ, dum an. 1710, ſeviente lue peſtifera, tumuli pararentur, ad Oppidum *Ryzywol*, Urnæ ſepulchrales ſeptem apparuere. In eodem Palatinatu, prope rus *Gombice* vicinum *Pomporwo*, in apertam prodiit, vomere protrufa urna, continens præter cineres, oſſiumq; ſegmenta, etiam nummos argenteos, alios craſſiores, tenuiores alios, ſimiles bracteatis, cum hac inſcriptione, *S. Ada'bertus*. Tenui aliquot oblatos mihi à fundi domino, & in honorem antiquitatis, nobiliſſimo Horniano Muſeo Gedani intuli. Paſſibus paucis Smigleco [*Smiglo ſcribi debuerat*] prope regiam viam, in ſabuloſo campo, an. 1574, antiquiſſimi paganorum ſepulchri effoſa rudera, à *Mellen' in Hiſt. Urne Sepulchralis Sarmatica*, ita deſcripta. Calce nulla, multò minùs argilla, lapides firmati erant, ſed arenæ ſoli, eleganti ſerie impoſiti eruebantur. Tandem inciderunt ſoſſores in multas fictiles urnas eximie magnitudinis, operculis teſtas, ex eadem materia rubicundi coloris, nonnunquam tamen vergentis in grifeum, ambiabant ſingulas, lapides magni ultra duas, dimidiâve urnas, latitantes in arena. Cùm aperirentur, omnes fuerunt plenæ humanis oſſibus, coloris nivei, ſed parte magna, com-

minu.

minutis. Remotis aliis, magna urna se dabat conspectui, cum duabus minoribus sociis, imposita lapidi plano. Situs, ac squalor, ita illas consumpserat, ut illico collaberentur, cum vix primis tangerentur digitis; paucissimæ salvæ evaserunt. Præter has urnas, novimus inventas esse patellas fictiles, & discos stanneis nostris planè persimiles: imò vari generis, & magnitudinis vasa, ac patinas; item calicem fictilem, figuræ cylindricæ, nec non impletas arenâ ollas, in quarum fundo, fila jacuere quædam; incertum, sericeane, an lanea, convoluta in globum, similia nidis avicularum, quas vocamus linarias. Quædam Urnæ nullas continebant acus, extra tamen positæ erant; nonnullæ acuum locò, habebant metalli fragmina. Quibusdam pateris crines erant impositi, & in una lapis fulminaris reperiebatur. Campus hic sepulchralis in varias est divisus speluncas, in quibusdam antris unica tantum, in aliis tres, in nonnullis duodecim comparuerunt urnæ, omnes gemino modo compactæ, & repletæ. Illarum plurimæ dum confringerentur, aut potius collaberentur, illico tota illa planities, testis & ossibus est conspersa, in quæ, cæli injuriæ hæctenus debacchantur. Efformabantur olim aliæ urnæ lacrymatoriæ dictæ, quibus iidem Ethnici lacrymas pro defunctis liberaliter fusas colligebant, easq; cum inferiis aliis, tradebant monumentis. Vas tale unum lacrymatorium, simul cum corona ænea, Prusfia vidit, olim dicta Ducalis.

XIV. CRYPTÆ seu meatus subterranei à natura formati, variis concamerationibus, veluti conclavibus ita distincti, ut Labyrinthus videri possint, curioso telluris indagatori; offerunt se se in locis aliquot. In Podoliæ Palatinato ad pagum *Krzyweze*, caverna ingens, miranda cernitur, cum angusto introitu in terræ viscera. Ad videndam illam, tenebras dispellendas, accenduntur faces, aut lucernæ, ponuntur signa sollicitè, propter grande erroris periculum, inter anfractus multifarios. Fornices amplitudine, altitudine, splendore spectabiles, in parietibus lapides generis varii, alii in minutas partes divisibiles, asimiles Specularibus alii, alabastriti alii, cæteri fractarum rupium, marmoris rubri, aut quasi vitro pellucido tecti referentes speciem, una cum hominum, avium, animalium, quadrupedum figuris. Longitudo quanta est antri, etiam rivulos

rivulos limpidos continentis, scire non vacat; variis varia affirmantibus, nemine ad ipsam extremitatem progredi auso. In eadem Podolia, Cryptæ proximiores vico *Ormaniy*, numerosa corpora hominum incorrupta servarunt diu, beneficio forsitam loci. Fert ibi fama, quòd coloni declinantes Tartarorum irruptionem hanc specum ingressi fuerint, in eaq; non ferro, sed fumo de subjectis lignis, straminibusq; nato, sint præfocati. Et ad *Barszewo* Oppidum positæ Cryptæ, ambulacris, cameris, cæterisq; raritatibus, ad insigne naturæ prodigium conspicuæ; ad Iagielnicam visu dignæ. Aliæ obrute dehiscen-
 tis telluris pondere, quàm longæ, latæq; fuerint, ad noticiam nostram non pervenere; cæteræ existimantur esse cuniculi, aut alvei fluviorum subterraneorum, qui exaruerunt, vel sunt conversi aliò, ideoq; prætermittuntur. Cryptæ Kiovienses [olim in ditione Polona] à *Herbaino* sic describuntur. Longo tractu subtus terram protensæ cellæ quædam Virorū Religiosorum, & conversorum ad fidē Christi, metu tyrannidis Ethnicorū paratæ. Liber Patrū Cryptoviensium hoc tantum tradit, quòd Religiosi, Hilariion, Antonius, Theodosius, & alii, specus Christia. Sæculo XIX effoderint. Monachi inibi vacabant devotioni, psalmos, cæterasq; preces cantantes; alii sponte se includebant, modico pane, nec non cleribus vitætantes. Tumulati sunt ibi Metropolitanæ, Episcopi, Ihuveni, Sacerdotes, Diaconi, Martyres, Principes, Herodes, Medici, Laboriosi. Lege, & consuetudine veteri, corpora fasciis, instar infantū, ad imitationem Ægyptiorum circumvoluta, atq; reposita. Aliqua capita, sive crania dicuntur stillare oleum, quæ die Paschatis primo invisuntur, thure coluntur à Presbytero. Antrum Theodosii minus, pluribus, magisq; sinuosis anfractibus, [quos, plateas Rutheni vocant] discernitur à majori Antonii. Figmentum est, quod istæ specus, subter Borysthenem suos fornices ducant; & præfens loci Archimandrita negat. Alterum vulgi commentum est, cameras istas longitudine sua, ad Cryptam Czerniechoviensem, & Pieczaroviensem Moschoviticam, centum, & amplius milliaribus dilisitam, se se porrigere. Cætera de iisdem Cryptis, à *Beauplan* in *Descript. Regni Polon. Confinium*, sunt allegata.

SE-

S E C T I O II.

De

GEMMIS, LAPIDIBUS INSIGNIORI-
BUS & RARIORIBUS.

I. **G**emma, est lapillus ex subtiliore materia ortus, qui magno constat, magnoq; comparatur pretio, propter sui raritatem, pulchritudinem, & vires insignes. Ita *Isidorus*. Addit *Mylius*, ex sensu *Paracelsi*, Gemmam esse quemlibet lapidem, qui virtutem possidet spectantem ad medicinam. Ad octo genera revocantur Gemmæ, varietate spectata colorum; ad virides, rubeas, purpureas, candidas, nigras, crystallinas, varias. Origo & virtutes diffuse à *Boyle* describuntur, à *Brafavolo* examinantur. Mirè ludit hic natura, aliæ gemmæ naturalium rerum figuras, aliæ factarum ab arte exhibent: reliquæ nullâ certâ figurâ conspicuæ; sed proprietatibus, viribus admirandis donatæ.

II. **ADAMAS**, Polonis *Dyament*, gemmarum omnium præstantissimus, durissimus, diaphanus instar aquæ pellucidæ. Ex India adfertur verus & genuinus, nascitur in rupibus, ac in terræ visceribus, nam materia illius cum sit subtilis, volatilis, in aperto dilaberetur, intrâ saxa & tellurem collecta servatur, donec denicetur. Narratur passim adamantem verum indomitæ esse duritiei, id est, nec ferro nec malleo, impositum incudi cedere, ignem vincere, nec incalescere. Hæc olim credita, falsitatis convincunt experimenta, ait *le Grand*. in *Hist. Naturali*, & *Museum Calceolari Sect. 3*. Redigitur in scobem malleo, ferreo pistillo atteritur, teste *Bodino* in *Theatro Naturæ Universæ*, *Harnaccio* in *Admiranda Physica*; igne quoq; diuturno superatur, in calcem redigitur, apud *le Grand* præfatum. Quod idem adamas sanguine hirci domari ac solvi possit, ad fabulam refertur à multis, & à *Kieslingio* in *Physica Experimentalis*; licet *Plinius* hoc affirmare non erubuerit. Erro- nec quoq; putatur esse venenatus, nam venenum omnino non est *Schen-*

C

ckio

ekio Observat. Medic. Rariorum l. 7, p. 915, sed egregiam, & singulare cujusdam morbi medicamentum. Nec redactus in pulverem interficere valet *Bœtio de Boot, in Hist. Gemmarum*, traditionem *Paracelsi* discipulorum, rejicienti contrariâ experientiâ Adamantes profert Regnum nostrum, similes Bohemicis, Silesiacis, Hungaricis, Orientalibus longè inferiores, molliores, splendorem verorum non attingentes. In *Rulsia, Cnapins S. J.* adamantes non contemnendos, nec paucos effoscos viderat, & in *Thesavo* adnotaverat, sub voce *Dyament*.

In Regione Submontana, circa Oppidum *Baligrod*, minores facilè reperibiles; in vicinia pagi *Suszczany* Palatin. Kioviensis, majores, durtiores, splendidiore, Bohemicis pares, vel excellentiores, nec facilè dignoscibiles à peregrinis.

Carpathiorum, illisq; conterminorum montium rupes, læpius edere visæ præstantes adamantes, de quibus unus inventus à pastore ovium, Cracoviæ sexaginta Imperialium solidorum accepit pretium. De Gemmis Prusis, Antiqui Scriptores mentionem fecèrè nullam, ex recentioribus *Hartmann in Hist. Succini Prusici*, obiter retulit adamantes egregios, pellucidissimos passim per littora succinifera spargi; scintillantes lapides & quasi bracteas minutas auri, atq; argenti deferentes, ibidem reperiti.

In vicinia *Elbingæ* inventos, Liberis Baronibus Sveciæ dono oblatos, elegiacis versibus descripsit *Zamelius Consul Elbing.* in *Drusi Gemmifera, seu Gemmarum Eibingensium Detectione, impressa Elbinga in 4, an. 1653*. Majores Amburgensibus Adamantes, cum Rubinis aliisq; Gemmis, Prusia Polonica continet; exemplaria lapidum horum, Musca permulta servant. *Fischern in Epistola data Regiomonto, an. 1715*. Multiplices Gemmæ repertæ in Prusia. Achates, Chalcedonii, Iaspides, Sardii servabantur in Museo *Christophori Gottwaldii Doct. Medici, & Phys. Gedan.* testante id *Catalogo Rerum Natur. & Artific. Gedan. impresso, 1715 anno*.

III. AETITES seu Aquilæ lapis, nobis *Orli kâmen*, intrinsecus concavus, alium lapidem dictum *Collinus* continens. Qui enim locò lapidis, arenam, vel terram detinet, Gcodes vocatur, qui aquam, Hydrotites. Ab aquila, Aetites sumpsit vocabulum, quia in illius nido inveniri traditur à *Plinio, Isidoro, Mattiolo, cæterisq; innumeris*. Credibile

bile & *Ruesio* est, quod ex montibus, vel agris, vel saxorum apertis commisiturus deferatur ad nidium ab aquilis, ad ovorum calorem con-temperandum, ne nimis calefiant, dum incubantur. Differentiæ plures ratione figuræ, ab *Aldrovando in Museo Metallico*, propositæ, *Schediasma de eodem lapide à Bauschio* impressum, *Historica Descriptio Aetitis à Laur-rombergio* edita. Multa superstitione plena, de viribus istius lapidis omit-tuntur, v. g. quod furem detegit, prædicit futura, impedit esum cibo-rum, etiam palato grauisimorum. Communiore Medicorum sententiâ experientiæ junctâ, mulierum promovet partum. Argilla, vel marga Geodi inclusa Terræ Sigillatæ obtinet facultatem, lota, peste, febribusq; pestilentibus, correptis, cum aqua acetosæ propinata, in auxilium advenit. Continet Aetitem Mons Zyrkoviensis in Palatinatu Calis-siensis; unum videre contigit mihi, apud Med. Doct. Posnaniensem. Ad Vistulæ ripas prope Toronium, Aetites, & Geodes lectus à *Vendio Re-lore Gymnasti Torunensis, in Natura Pictrici Specimine, & Lapide Rosto-ehiensi*, id inuenite.

IV. ACHATES, nobis *Achatek*, variis constat coloribus, atq; lineis se invicem incurfantibus adeo, ut quandoq; multiplices effingant formas. Morsus serpentum sanat *Mylio*, spectatus, oculis prodest *Plinio*, eor *Ruesio* recreat. Colligebatur à *Zamelio* in Elbingensi Territorio, de-scriptus in *Drusi Gemmisera* ab eodem.

V. AMETHYSTVS, *Ametyst*, gemma coloris violacei, ex de-scriptione *Isidori, Pteris, Alcasaris*, aliquo modo vini rubri colorem præferens. Venenis resistere, vapores arcere à capite, ebrietatem re-primere alligatus super umbilicum, creditur. Varia sunt illius ge-nera, primatum tenet Indicus, proximus Arabicus, Armenius, *Egy-ptius*, postrenus Cyprius. Prusicus à *Zamelio* repertus, non pro-cul ab Elbinga. AMMITES, *Kamiën ikrzašty*, ex arenis ita compositus, ut ovis piscium similis videatur, mole juglandem æquet. Ad Vistulæ margines Toronio viciniores inventus à *Vendio, & in Na-tura Pictrici Specimine* recensitus.

VI. ARMENIVS LAPIS, *Kamiën ciemno zielony*, olim ex Ar-meniam advehebatur, maculis viridibus, cæruleis & subnigris relucens, ju-dicio

dicio aliquorum à Lazulo non differens, nisi sola maturitate: secundùm *Bœtium de Boot* diversus, quia unitus, friabilis tamen, nec aureis venis notatus.

Hic internè propinatus purgat humorem melancholicum, conducit in mania, epileptia &c, ex *Schroderi* observatione. Producitur in variis Germaniæ locis, in Hungaria, Transylvania &c. Citatur *Hulfius Chronic. Scrijtor*, quòd Lapis Armenus, vel ejus vena reperitur Crotini in Polonia.

ASTROITES, Asteria, Asterites, Lapis stellaris, *Gwia: decz ká kamièn*, quia stellulis undequaq; nigricantibus insignitus, & modetate durus. Differentiæ ejus in *Aldrovandi Museo Metallico* videantur. Obvenit *Vendio*, in allegato superius loco.

VII. BELEMNITES à sagittæ figura dictus, Dactylus Idæus à Dactyli effigie, & Ida monte Cretæ Insulæ. Nonnullis veteribus, Lapis Lyncis, Lyncurius est, erroneè existimantibus [*inquit Charletonus in Exercitationibus*] quòd ex urina Lyncis trahat originem. In re, est lapis teres, sub variis coloribus reperibilis; fricatus, contusus, calcinatus, cornu bovis adustum redolens. Non bene idem cum Ceraunio lapide confunditur, id est, ad fulminis progeniem ducitur, nam Ceraunia alia est. Vires Belemnitarum apud Prussos prope Mariæburgum, item in ripa Vistulæ fluvii, juxta *Hochingam* inventorum, descripsit *Agricola de Natura Fossilium* l. 5, his verbis. Quoniam verò Belemnitæ excitant, Prussici, & Pomeranici Chirurgt vulnèra curant, non aliter ac Judaico Lapide Medici calculos frangunt. Idem, *Aldrovandus in Museo Metallico*, & *Langius in Lett. de Mater. Medica* reliquerunt. Belemnitæ Prussici, succini salerni colore, alii in rubro nigri, pellucidi, terram in se continentes, cæteri coloris cerei, idem ferentes, in *Gesneri Lilris de Figuris Lapidum, Gemma. & de Fossilibus*, prepositi. Idem à *Vendio* penes Vistulam ad Toronium collecti in copia; in *Natura Pictoricis Specimine, ac in Notabilibus Curiosis Torunensibus* annotati. Alia Regni Provinciæ multùm feraces Belemnitarum.

VIII. CERAUNIA sive Ceraunius Lapis, *Piorunek*. hac ratione nomen invenit, quia cum fulmine creditur cadere, nec alibi inveniri juxta *Plinium, Isidorum* &c, quàm in loco fulmine iccto Imò tam constans volitat fama fulminis esse telum, ut si quis hanc opinionem velit refel-

refellere; imprudens esse videatur. Cæterùm tam subito nasci, tali duritie, tantoq; pondere lapidem in nubibus undiq; perviis, *Bœtio de Bœot in Hist. Gemma.*, vix est credibile. Econtra *Fromondus Meteorologicorum l. 2* asserit, generari Cerauniam ex terrestri exhalatione viscosa, humoribus nubis, quos ardor fulminis celerrima transmutatione, in ipso etiam casu permiscet, & in laterem coquit; odoris est sulphurei, naturæ ammoniaci salis &c. Plura de possibilitate productionis intrâ nubes istius lapidis, adducturus est *Tractatus 27, Sect. 1, num. 8, de Fulmine. Ceraunæ, ait Aldovandus in Museo Metall.*, cuneum planè referunt, durissimæ, gravissimæ, substantiâ similes filicibus, lineis & striis carent, & ideo à Brontis discrepant. Telum fulmineum, Cuneus fulmineus *Charletono in Exercit. eadem Ceraunia*, colore varians, cuneum, pyramidem, malleum, securim, clavam figurâ exprimens. Eruuntur aratri sæpius in Polonia Cerauniæ, Lapidés fulminis, *Piorunek, Bozy pratek*, vocatæ. Vidi inquit *Cnapius S. J. in Thesuro*, friabiles, habentes venulas à circuitu ad centrum, quasi ad medullam tendentes, corallio frutici similes, excepto colore. Belemnitem hic, aut Corallitem descripsisse mihi videtur Vir eruditissimus, & non Cerauniam, quæ eadem esse à multis putatur cum Belemnite. Alii in Ceraunias incidere plurimas, solo Polonico insempultas. CANTHARIAS à Scarabæi similitudine denominatus, quam figurâ exhibet, à *Vendo* additus aliis Lapidibus rarioribus.

CHALCEDONIUS, *Kalcedon*, ex Onychis genere *Kirchero*, varios colores reficiens, pro diversitate luminis, cui exponitur. Hic, quod in Prussia reperitur, *Goiva'd i Catalogus Rerum Natural. & Artifi.* sub Adamante adductus affirmat.

IX. CHRYSOLITHUS, *Kamen zlotawy, Zlotogoracy*, gemma coloris aurei. Antiquorum Chrysolithus, Tepasius est Gemmarii recentioribus. Orientalis durior, coloris nobilioris, Europæus mollior, & cum colore aureo, nunc multum, nunc parum nigricans. Natale illius solum, India, Arabia, Ethiopia, Germania; invenitur passim & in Bohemia. Creditur melancholicum, timores nocturnos minuere, collo, aut sinistro brachio alligatus. Commendatur contra morbum comitialem, & asthma. Inventus in Territorio Elbingenti à *Zamelio Consule*, de-

scriptus ab eodem in *Drusi Gemmifera*. CORALLITES marinorum Coralliorum exhibens formam, suppellectilem *Vendis* auxerat.

X. CONCHITES à concha nomen deducit. Lapidés figurati univalves, bivalves, valvis æqualibus leves, valvis æqualibus, inæqualibusq; striati, Conchitæ dicti, quorum plus quam viginti genera *Langius in Hist. Natur. Lapid. Hevæ* dixit ad paginam. Figura conchæ, peccinis vocabulum habet, propter strias, quibus peccinis ostentat formam. Peccines, in *Missaio Dikuviano Scheichzerri*, sunt conchæ auritæ valvis dissimilibus, unâ planâ, convexâ alterâ. Peccunculi sive Peccunculitæ auribus carent, & valvas utrinq; habent convexas, æqualiter concavas. Videre est hos cum striis elatioribus & depressioribus, illos cum valvis compressis invicem, ac varie contortis, alios cum striis densis cæteros cum subtilissimis &c. Idem inveniuntur solitarii, & exempti, vel etiam lapidibus, massæ informi lapideæ inclusi. Utriusq; generis, sed maxime secundi, terra nostra Conchitas possidet.

Conchites striatus, & lævis cretæ inclusus, ex Polonia Lipsiam Mylio missus. *Butners in Ruderibus Düberrii testibus*. Conchæ salis, quæ fossili Polonico iunasci solent. *Gesnerus de Fossilibus*. Conchitæ collecti à *Vesidio* ad Torunum,

ab aliis ad lacum vicinum Pakostizæ. Numerosi depositi in *Museo Breyniano G-dani*, nec procul ab hac Urbe lecti Peccunculitæ, Buccinitæ &c, unâ cum Conchis Anomiis striatis, sic à *Favro Columna* appellatis. Apud Zukovienfè Monasterium, calcarii lapides variis buccinulis, & conchulis refertissimè apparuerunt; eadem saxa, in campis *Ciepielk*, Peccunculos tenuère. Pinczovizæ durior lapis adactus chalybe, Conchitem obrulit, eundem ager Baranovizæ. In Podolia non procul à pagis *Krzywiec* & *Babica*, affurgit mons, in quo lapilli minores avellanis, conchulæ formam præferentes congregati, minutissimè triti, remedio fuerant contra ardores febrium.

E monte ad prædium *Kamien* vicinum Urbi Sandomiriensium, erutum est anno 1719, segmentum conchylii, Matri Perlarum nitore externo assimilè, sed veluti in cretaceam materiam levem, conversum.

Conchitis Cochlitæ accedunt, nam lapis cochleæ aquaticæ figuram ferens Cochlites denominari potest, qui *Gesnero in Fossilibus Strombites*, ex amplo in tenue, turbinis instar

instar deficiens. Cochlitæ coloris rubescentis alii, cinerei alii, calcario saxo duriori inclusi, è colle villæ *Karlukowo* Monasterii *Zarnovcensis* extracti simul cum lapide, cornu captæ, consimili. In area *Arcis Kmelinnæ*, & pago *Moszczenica* *Volliniæ*, testacea mytilus minoribus fluviatilibus, [nobis *Muscle*] persimilia, profundiori terræ permista copiosissimè, videram atq; collegerã. Terra hæc Mytilifera vocari potest à mytilis. An Conchitæ, aliquando fuerint conchæ marinæ, Cochlitæ, fluviales cochlitæ, non leve certamen est inter Authores. Quidam generis Conchitarum, vi seminali terræ adscribunt, hoc est materiæ crassiori, sali, & succo lapidescenti intermixto. Contra illos sunt alii, inter quos eminet *Woodwardus* volens conchas, ostrea, testacea fossilia, esse corpora marina, a diluvio universali in montes translata, tellure obruta, diuturnitate temporis solidata, seu petrificata: inventa intrà, vel extra lapides. Hoc nonnemo perpendens addit, dicta conchyilia exactissimè in omnibus lineamentis, striis, fibris, gravitate, viribus medicis, marina exprimunt; ideoq; non sunt naturæ lutus. Quomodo autem ad regiones à mari remotissimas sunt delata, idem *Woodwardus* deducit. Admittuntur & strata, quæ in locis variis subsederunt, intellige compages certæ materiæ seriatim positæ, v. g. lapidum, gypsi, concharum, venarum metallicarum, arenæ &c. Adducitur præter *Isidorum*, *Tertulianus de Pallio* p. 330: *Mutavit & totus orbis, aliquando aquis omnibus obsitus, adhuc maris concha, & buccina peregrinantur in montibus.* His, similibusq; motus *Schenckzerus in Museo Diluviano*, vocat sequaces oppositæ sententiæ Naturæ Ludistas, Archæistas, Ideistas. Diluvianæ catastrophes [inquit] testes certissimi sunt ipsæ, quas invenimus ubiq; terrarum, reliquæ. Ego probabilitatem magnam adscribo huic opinioni, talemq; esse existimo, quæ non difficulter assensum persuadeat.

XI. CRYSTALLVS, *Krysztal*, inter gemmas à *Plinio*, *Theophrasto*, *Cardano*, *Niasthiolo* ponitur, figuræ hexagonæ, vi medica polens. Origo ejus, à Scriptoribus antiquissimis atq; gravissimis, ad nivem, aut glaciem aqueam diuturno frigore concretam, solidatam, referitur. E diametro illis oppositi, *Sol-nus*, *Cardanus*, *Auriculus*, *Agreola*, cum comitatu aliorum. Primus ait in *Lilystjore*, si Crystalli ortus glaciæ adierit.

adscriberetur, nec Alabanda Afrix, nec Cyprus Insula hanc procrearet, quia ardore solis torretur maximo. Secundus tradit, ideo non fortissimi ex glacie, quamvis inter nives soleat inveniri, quia glacies igne calefacta liquefcit, & non crystallus. Tertius addit, glacies innatat aquis, Crystallus lubfidet. Quartus *Agricola in Natura Fossil.* videns quoddam glacies, quæ multis annis, imò integris sæculis induruit frigore in altissimis Alpibus, non abit in crystallum, infert hanc gemmam esse succum purissimum, intra terram frigiditate conglutinatum. In idem recidit *Kircherus Munds Subter. l. 8.* sale defæcatissimo constare asserens, experimento probans. Advertit & *Honoratus Fabri S. J. in Physica, sex Sc. ent. Rerum Corpor.*, crystallum percussam chalybe ignem producere, congelatam aquam id non præstare. Quandoq; colores alios assumit, & nomina, si Smaragdinum, Pseudo-smaragdus, si Sapphirinum, Pseudo-sapphirus &c. *ex mente Charletoni in Exercit.* appellatur. Præparata bene, in gravissimis morbis, nempe cholera, diarrhæa, biliosa dysenteria, epilepsia, vertigine, syncope, calculo, in expugnando veneno arsenici, *Eichstadio* est instar lapidis angularis. Plures virtutes à *Rudando; Cnocco, Schrodero* recensentur; præstantissimum oleum, sal, cremor, *elixyr* crystalli paratur. Locus productæ crystalli apud nos *Druzbak* in Scepulio, in Ukraina *Berdyczow* Oppidum, sive ejus vicina, ubi attingit digitum humanum mole. Et ex Culmensi agro, annuente *Hawing in Lithograph. Angerburgica*, effoditur.

XII. DENDRITES, arborum & fruticum, ECHINITES, Echini marini, ENEOSTIS, ossium, ENTROCHOS, rotæ figuram exprimens, in manus *Vendii* venerat ad Toronium.

XIII. GAGATES à Gage flumine Lyciæ nomenclaturam trahens, nobis *Gagatek*, non tam lapis *Kirchero* est, quàm bituminis adusti species, odorem spirans sulphureum. Idem Gagates, aliis est genus terræ nigre, lapideæ, crustosæ, bituminosæ, accensum instar picis flagrans, bitumen redolens, fumum atratum edens. Sunt, qui cum *Boëtio de Boot*, ejusq; sequacibus, succinum nigrum vocant, aut *Encelus* materiâ differre hæc duo censuit, cognationem quandam admittendo. In ripis Maris Sarmatici, Gagates nigri coloris datur, testimonio *Mischovita Chronic. Pol. l. 1.*, sed in parva quantitate.

XIV.

XIV. GLOSSOPETRA, saxum sic dictum à figura linguæ, quam exprimit: in terra non nasci, sed deficiente luna, cælò decidere à *Plinio* credebatur. Extat *Dissertatio Bartholini de Glossopetris, & Reiskii Commentat. Phys. Hist. de Lunenburgensibus.* Prussicas Glossopetras, id est linguas petreas enumeravit *Kentmannus*, in specie Glossopetram cineream, effigiem linguæ pici, alteram reguli, referentem. Et ex relatione *Gesneri in Fossilibus*, Glossopetræ coloris nigri, & cinerei, in Prussia sunt reperæ.

XV. GRANATUS, *Granat*, gemma pellucida, ex flavedine rubens instar ignis; minii nativi, vel factitii representans fere colorem. Præter Orientales meliores, & pretiosiores, dantur Granati Bohemici, Silesiaci, qui reliquos antecellunt. Exerunt vires, palpitationi cordis medendo, melancholiæ resistendo, spuitionem sistendo sanguinis. Post Urbem *Nackel* in Prussia Granatus. *Thurneissern in Magna Alchimia, an. 1583 impressa.*

XVI. HÆMATITES, *Krwawnik kâmieñ*, à colore sanguinis concreti dictus, vel quòd attritus aquariis cotibus succum cruentum fundat, vel quòd sanguinem sistat intus assumptus. Generatur ex calore, aut sedimine, quod aqua abrasit à Rubrica, vel saxo rubro, calore excoquitur, & in lapidis consistentiam induratur. Quinque genera ejus *Plinius* ponit, Panchrestum medicinis utilissimum, Androdamam durissimum, Arabicum croceum, Elatitem & Schistum. Datur Germanicus, Moravicus, Bohemicus, Polonicus Hæmatites. *Bauschius in Schediasm. Curioso de Hamatite, Langius in Lect. Medicis.* Profertur copiosè, gravis ac durior & è Carpathicis montibus *Nowy targ* vicinioribus: *Pharmacopolia* implet *Cracoviz*.

XVII. JASPIS, *Jaspid kâmieñ*, gemma viridis, sæpe translucens *Plinio*. Ejus species septem *Dioscoridi*, aliis plures. Præfertur cæteris ab *Alcasaro* ille, qui est transversâ lineâ præinctus, sanguinis seu purpuræ punctis notatus, unde *Grammatias*, vel *Polygraminos* appellatus; sanguinem sistens. Cæteras gemmas fere omnes, adverte *Cassius S. J. in Mineralog.* occultavit natura, Iaspidem in superficie terræ depositam, inventu facilem reddidit. Vires Jaspidium à *Chiocco in Museo Cal-*

ceolarii enumeratæ.

In Prussia, per littora succinifera sparsi colliguntur. *Hartmann Hist. Succini l. 1, c. 2.*

XVIII. JUDAÏCUS LAPIS, *Zydowski kámién*, à Judæa seu Palæstina, in qua optinus nascitur, nomen obtinuit. Est olivæ specie, oblongè rotundus, tener, friabilis, striis secundùm longitudinem discurrentibus, æquè distantibus, quasi arte factæ fuissent, ex *Boëii de Boot in Hist. Gem. descriptione*. Qui instar glandis & balani est, Phœnicites *Charletono in Exercit.*, qui instar nuclei olivæ, Pyrenes, frequentissimus in usu medico; in nephritide sæpe præscriptus; ad calculos renum frangendos, à *Brasavolo* feliciter adhibitus. Incurserunt in oculos & manus *Vendii*, Judaici lapides prope Vistulæ ripas ad Toronium, *Natura Pktrici Specimine Torunensi* inveniunt. LYDIUS LAPIS, *Plinio* Cotricula, *Kamién Probierski*, marioris nigri species ad argentum probandum. Apparuit in monte Vistulæ adito, ad Sandomiriam, & in flumine Tyra præterlabente Samboriam in Roxolania.

XIX. MAGNES, *Magnet kámién*, à Magnesia Urbe, vel Magnete pastore primò ejus inventore in Monte Ida, vocabulum ducere traditur. Idem *Portæ* quasi magnus, mutatà literà, revera enim magnus iste lapis virtute, non mole. Substantiam si examines, est corpus mixtum ex materia lapidea & metallica. Vegetior plerumq; cæteris, ferri colorem habens, optimus densus, non multùm ponderosus, coloris vergentis ad cæruleum. Præter proprietatem specialem convertendi se ad polos, Borealem & Australem; vi attractiva ferri pollet, ideoq; cum *D. Augustinus de Civit. Dei, l. 21, c. 4.* vocat lapidem mirabilem, ferri raptorem. Vis mundi polos versùs se convertendi, ut notissima hodie, ita antiquitati ignota fuerat. Quis verò Nauticæ Pyxidis admirandæ inventor ante sæcula aliquot? non satis constat. Detecta Magnetis ope India Orientalis atq; Occidentalis, amplissima pars totius Orbis. Ad usum medicum rariùs venit, ut crassos, ac melancholicos humores pellat. Ingreditur ustus, cærx permistus, emplastrum, ad podagricos dolores leniendos, commendatum. An pulverisatus, ferrum educat ex vulneribus, controversitur. De virtutibus istius lapidis, *Ars Magnetica, Magneticum Natura Regnum Kírcheri, Philosophia Naturalis de Ulloa S. J., Magneto;*

gnetologia Leotandi evolvatur. Nascitur in India, Æthiopia, Macedonia, Beotia, Hispania, Italia, Germania, Suecia, Norvegia, Bohemia, circa ferri fodinas, interdum in fodinis. Evoluto ævo, *Scriptore Gilberto Colcestrensi, & Kirchero in Arte Magnet.*, etiam in Hungaria, Livonia, Prussia, Polonia effodiebatur. Et *Aldrovandus in Museo Metallico*, Polonia Magnetiticis saxis non caret, Prussia inter regiones præducentes eundem lapidem numeratur; Russia quoq; non est inops Magnetis.

XX. MOLOCHITES, *Slazowy kamien*, viridis, opacus, politus; splendidus, Cyaneo cognatus, *Gesnero in Figur. Lapid.* De specie Prasii, instar malvæ, viridis, variis venis distinctus, *Kirchero in Mund. Subterraneo*. In Polonia Molochites pulcherrimus apud *Schwartz. Thurnesfern in Alchimia Magna*.

XXI. OPALUS, *Opal*, diaphanus, distinctus gemmarum diversarum colore. Est enim *Isidoro Orig:n. l. 16, Causino Symbol. l. 11*, in eo Carbunculi tenuior ignis, Amethyliti purpura fulgens, Smaragdi viriditas nitens, & cuncta pariter sub quadam varietate lucentia. Depromptus Opalus è Territorio Elbingensi, à *Zamelio* descriptus in *Drusi Gemmifera*, Libero Baroni Suetico dono cessit. OMBRIA gemmæ species, cum imbribus, & fuliginibus in terram cadere fertur, quemadmodum Ceraunia, & Brontia; eundemq; effectum habere cum Brontia. Ceraunia est, vel parum differens, nam & *Cnapio in Thesuro, Dzdżozowica, Pioruck*.

OSTREITES, ab ostreorum marinorum similitudine. Ostrei marini testa lapidea è Prussia, Lithostreum dicenda. *Gesnerus de Figuris Lapid., & Gemmarum*. Eundem lapidem Torunenses campi *Vendio* obtulerunt. ONYX, *Onich*, à candore unguis humani nomen habens, lincis varii coloris distinctus, lapidibus pretiosis annumeratus. Est etiam Onyx, marmoris genus Alabastrites dictum, juxta *Plinium & Dioscoridum*. In Polonia apud *Schwartz* reperitur. *Thurnesfern in Magna Alchimia*.

XXII. RUBINUS, *Rubin*, gemma diaphana, rubens & rutilans. Rubedo ejus est instar sanguinis, laccæ Indicæ, aut coloris coccinei. Nomine tantum iuxta *Isidorum, Alcasar, Kircherum*, à carbunculo

& Pyropo differt. Carboni sive ardenti prunæ, quia similis est, appellatur Carbunculus, ob eandem rationem Pyropus, pyr enim Græcis, ignis est Latinis. Nobiliores Rubini in Insula Zeilan, minores in Co-ria, Calecut, Cambria, Bisnagar; optimi in flumine Pegu. Traditur à Medicis, gestatus, vel epotus, in peste præservare, venenis resistere, tristitiam arcere &c. Carbunculus in Polonia, apud *Schwatz. Thurneissern in Alchimia Magna.* Rubini, *Drusi Gemmifera* fidem adstruente, collecti à nonnullis in Tractu Elbingensi Montano, præsertim in *Homel* rivis. Ad ripam Elbingæ fluminis prætereuntis Civitatem Elbingam, Rubinus magnitudine lupini repertus, politurâ acceptâ inclusus auro, pretio tanto & splendore se commendabat, ut Orientalibus vix cedere videretur. *Helwing* oculus testis in *Lithographia Angerburgica.* In Carpathicis rupibus, certa fide compertum teneo, non unum Myropolam collegisse Rubinos copiosissimos, ad usum in medicina. Ex illis enim, Smaragdis & Hyacinthis elicitur tinctura ad profligandos morbos perutilis. RETICULARIS LAPIS, quasi retibus involutus, simul cum DENTICULATO, inventorem *Vendium* obtinuerat prope Toronium.

XXIII. SAPPHIRUS, *Szafir*, gemma cærulei coloris, splendida & diaphana. Duo genera ejus assignantur, unum obscurius, alterum elarius. Orientalis in Calecut, Cananor, Bisnagar, Zeilan; præstantissimus in Regno Pegu. Occidentalis in locis variis; in confiniis Bohemiæ atq; Silesiæ præstans. Vires à *Schrodaro in Pharmacop. Medico-Phys.* fusè descriptæ. Grassante peste, super anthracem positus, non aliter cum, quàm ignis aquam extinguit, *Knæffeli Regis Polonia Archiatri, in Tract. de Febris malig.* experientiâ. Inveni Sapphiri in Territorio Elbingensi à *Zamelio*, descripti in *Drusi Gemmifera*, ab eodem.

XXIV. SARDIUS, *Sardik*, gemma semidiaphana, carni sanguinolentæ similis; unde & Cameolus denominatur. Laudatissimus in Sardinia, Epyro, Ægypto, Babylonia; cæteris præfertur in India, Arabia, præstans in Bohemia & Silesia. Non omnis tamen rubet, alius modica rubedine sanguinis tinctus, alius ex rubedine subflavescent. Propinatur Sardii pulvis, ad omnem sanguinis fluxum retinendum, ad venena pellenda.

pellenda. Invenitur in *Prussia*; *Gorwaldii Catalogo Rer. Natur. & Artificial.* est inscriptus.

XXV. SPECULARIS LAPIS, *Kámién przeryzły, Szkło kámienne*, varia nomina tenet, Vitri fossilis, Vitri lapidei, Vitrei lapidis, Glaciei Mariæ. In bractæas tenuissimas scissilis est, coloris varii; albus tamen solus translucet, alius minùs, aut obscurus est. Ex *Moscovia* provenit copia magna albi, unde etiam, Vitrum Ruthenicum, Moschoviticus lapis, appellatur: lateris, ac fenestris conficiendis, instar vitri inserviens. Retulit *Cnapius S. J. in Thesaur.*, se vidisse *Poltoviæ* vulgares lapides, quibus non parva frustra pellucidi, similisq; Moschovitico lapidi, continebantur. Et in suburbio *Posnanienti* prope pontem deducentem ad Templum Corporis Christi, extrahebatur olim lapis similis Speculari, antiquiorum Civium testimonio. Schistus lapis, *Charlesano in Exercit.* Selenitidi valde affinis, candidus, perspicuus, in laminas scissilis.

XXVI. STALACTITES seu Stillatitius lapis, juxta *Teichmeyerum in Element. Philosoph. Natur. Experiment.*, concrevit ex confluentibus, ac successivè stillantibus particulis, quando illæ, terrea, salino-acidæ, nitrosæ, ab aquarum consortio sensim dimissæ, sensu *Bajeri* invicem accumulanti, beneficio àëris ambientis condensantur, lapidis acquirunt soliditatem. In confiniis *Arcis Oycoviensis*, è regione pagi *Czaisovice*, detecta specus inter sylvas, quam si cum prodroma face intraveris, rotundum habitaculum, cum guttis, sudantis rupis, lapidescentibus, in figuras multiplices abeuntibus in fornice, intueberis.

XXVII. TALCUM, *Talk*, squamosum, perspicuum, affine lapidi Speculari, sed magis tenue. Differt ab *Astere Samio*, juxta *Matthiolum*, quia *Aster* in cineres redigitur facilè, Talcum nisi diuturno igne comburi potest, quibusdam admittis. Aliis Talcus, gleba potius mollis, quà lapis, attractu pinguis, in laminas rectas, flexiles divisibilis, coloris modò argentei, modò viridicati, rubri, ex glauco aurei, nigri; igni resistens. Propter splendorem, *Stella terræ Brasavolo*, ab aliis alia accepit nomina. In Regione *Livonum* reperitur copiosus. *Aldrovandus Musci Metal. l. 4.* In fundo prædii *Szeling*, vulgò *Szelag*, propinqui *Posnaniz*,

in Talcum, quidam Medicus Doctor incidere, alius in agris Koscielencibus Palatinatus Califfiensis.

XXVIII. Gemmas omnis generis collectas prope Varfaviam, & expolitas monstravit Stanislaus Baryczka Subdapifer Czernichoviensis Vir magnæ scrutationis & experientiæ, *Tylkowski S. J. in Meteorologia Curiosa* elogio. Prullicum solum quàm sit ferax Gemmarum, *Zamelius Consil. Elbing. in Dialogo annexo Drusi Gemmifera* hisce verbis exposuit. Nulli mortalium, cæli sui bona æquè fastidiunt, atq; nos Borussia, qui Summi Numinis clementiam ignoramus, aut veriùs contemnimus. Si non tam peregrini, quàm nostri cæli dotes, amere sui nos accenderent, exigua gemma, tanti beneficii gratam memoriam, gestantibus quotidie luppeditaret. Aliorum quoq; evincunt testimonia, Gemmarum depositorium Prussiam esse, nam in rivulis, de montibus Pogesanæ, per Territorium Elbingense, præsertim à pago *Wolffsdorff*, per *Pomerendorff*, *Rogan* versùs labentibus, lapides pretiosi variè à *Zamelio* lecti; nimirum Adamantes, Rubini, quibusvis Occidentalibus puriores ac duriores. Iidem Gedani politè ab artifice, tandem post fata Consulibus dicti, à bonorum heredibus dono oblati *Davidi Braun S. R. M. in Prussia Consiliario Aulico, Antiquissimæ Rei Nummarie Polonicæ* collectorì indefesso.

XXIX. MARGARITÆ, Italis *Perle*, nobis *Perly*, inter Gemmas à *Plinio, Solino, Isidoro, Alberto M.* ponuntur. Generantur in Mari Persico magna, omni dote absolutissimæ; circa Promontorium Comorim, & Zelan Insulam minores, nec cum prioribus conferentur. Chinaram regio mittit sed viliores, in Novo Orbe coloris nubili. Locus Margaritarum *Aldrovando* Indicum Mare, Oceanus Britannicus, Scotia, Suedia, Finlandia; *Charletono in Exercitation.*, Occidentalium ignobiliorum patria Anglia, Dania, Norvegia. De origine, varia Authorum opinio, *Plinius, Solinus, Alcasar*, cum innumeris aliis tradunt, conchas certo tempore anni, uniones concipere ex rore accepto, ore hiantè, ac tandem parere. Impugnantur à *Cardano, Massario, Rondelctio*, refelluntur ab *Aldrovando l. 3. de Testaceis, c. 42*, hac ratione. Conchæ altius mari immerguntur duodecim orguis, quò vix solares radii penetrare possunt, multò minùs rosicidus

roscidus àér. Præterea, conchæ in profundo degentes mari, uniones majores proferunt, minores in superficie, contrarium tamen evenire debet, si ex rore conciperent. His præsuppositis, censet idem, Margaritas in carne conchæ sic generari, ut ovum in gallina, calculum in renibus, vel vesica. Munit assertionem auctoritatibus, ac conjecturis. Eundem ortum ex concharum visceribus, *Bonannus S. J. in Recreatione Mentis & Oculi, ex observatione Animalium Testaceorum*, declaravit. Fabulosum promulgat & *Honoratus Fabri S. J. Physica Tom. 3*, ex rore gemmas concrefcere, sed ex eadem materia quantumvis puriore, magisq; percolata, ac defæcata, ex qua fit ipsa concha. Succus lapidescens, salus, tartareus, cui non parùm aqueæ substantiæ est admixtum, *Senguerdio in Collegio Physico*, materia est Unionum. Extrahuntur operum urinatorum conchylia, radiis solis aperiuntur, varix magnitudinis, rotunditatis, datura partum. Viderat *Cardanus* uniones pares ovo gallinæ, & anseris, *Aldrovandus cum Majolo* eandem molem ipsis adscribit; aliis fabæ, olivæ, avellanæ, ovi turturei. Quæri hic potest, an maria tantùm proferant Margaritas, ex notatione *Isidori* maris genitas? Respondet *Aldrovandus*, etiam fluvios, lacus & rivos continere has gemmas. Bohemia à mari dissita edit uniones, Silesia in Quado flumine tenet parvulos, minùs nitentes, fuscòs; elegantissimi in arena extra conchas sæpe leguntur, *Schvvenckfeld in Theorio-Tropheo Silesia* id referente. Russia Alba complexa ingentem lacum, parentem fluminis non exigui, in quo juxta *Tylkowski Curio Phys. Part. 8, Sect. 9*, circa Solstitium æstivum, instruitur eorundem piscatio. Krey Minister Regius Svecicus, piscaturæ Perlarum in Livonia, & Ingermanlandia, tanquam inspector præfectus erat, an. 1700. Pauperes agrestes piscatui maximè idonei, sequentia manifestarunt: *Valentini Hist. Simplicium Reformata* promulgat. Primò conchæ margaritiferae in iis solùm inveniuntur rivis, de quibus pura, recensq; scaturit aqua; cobites, barbatulæ, truttæ ahuntur. Secundò, maximè arenosum, sabulosumq; fundum amant, quo se profundè tegunt, & juxta se proximè jacent. Tertiò, si Perlas inde acquirendi est animus, non citius debent disturbari, quàm à medio Julii, ad Augusti medium, ante id tempus enim nullæ sunt Perlae, post illud

illud verò, ex istis tanquam ovulis, juniores conchæ generantur. Mares, nullas apud se continent Perlas, sed fœminæ, quæ dorso ferunt intestinulum, ponendis, seu excludendis ovis conveniens. Exempla hæc, similiaq; alibi lecta evincunt, nec Provincias nostras egenas esse margaritarum. Ad *Podhayce* oppidum *Roxolanæ*, Viro Religioso, villano fame ingenti pressò, stagnum obtulerat Uniones testaceis clausas. Contigisse idem in Terra *Leopoliensis ad Kuhnaiow* pagum, oculatus retulit testis, fidem ut inveniret, divitem partum exhibuit, vicinis aquis ereptum. Eremitæ cuidam, rivi circa *Briezany* Uniones præbuerant, quos, iter agens *Sokaliò* Camenecum, muneris titulò postquam accepit illustriss. *Felicianus Potocki* Palatinus *Cracoviensis*, veri, neq; ignobiles apparuerunt in conspectu gemmarii. In eodem *Russiæ* Palatinatu, non pauca stagna fluviiis aucta, traduntur ferre Unionum deposita. Insuper, nonnemo ex *Moschovitici* castris, piscationis concharum margariferarum gnarus narrabat *Ostrogii* in *Volhinia*, flumen *Horin* possidere easdem. Omnes hi Uniones nostri, quamvis colore argenteo debito, aliisq; proprietatibus reperibilibus in Orientalibus, non existant donati, attamen utiles in Officinis, ad compositos pulveres; aquas perlatas, ad salia, olea, tincturas, cæteraq; cordialia.

SECTIO III.

De

LAPIDIBUS, à NATURA IMAGINIBUS VARIIS, INSIGNITIS, & IGNOBILIORIBUS.

I. **N**omine lapidis, à *Fallopio Fossil. l. 5* intelligitur corpus terreum, durum, fossile, quod nec vi humidi, nec vi ignis liquari potest, sed frangi tantum, ac conteri. De figuris, formis, imaginibus, quibus lapides sunt notati, *Kircheri Mundus Subterræan.* tractat. Ibi natura Geometriæ, Astronomiæ, Opticæ, pictricis, partes explet; figuræ

figuras hominum, animalium, quadrupedum, avium, piscium, serpentum, vegetabilium, exprimens. Triplices verò dantur imagines à natura impressæ. Primi ordinis, quasi colore depictæ, nec super lapidem elevatæ. Secundi ordinis, quali opere exclusorio elevatæ: tertii ordinis, exarata, detractis quibusdam partibus lapidum.

II. Regnum Polonicum non sine curiosis naturæ insignibus. In Shopensî oppido Episcopatus Plocensîs, Conventus Minoriticus constructus est, an. 1492, ibi præextitit magnus quidam lapis, intus, foris, atq; per venulas universas, crucibus ita insignitus, ut in quolibet ejus fragmentulo, crux impressa appareret. Hic lapis, quòd Fratribus Officio Divino intentis impedimento esset (contendebant enim peregrini ut particulas secum alportarent) fundamento Ecclesiæ est suppositus. *Gonzaga in Origine Sraphica Religionis Franciscana*, sub titulo Polona Provincia. Præter lapidem illum lingularem, remotum ab oculis curiosorum, LAPIDES CRUCIFERI *Aldrovando in Museo Metal.*, id est, cruce una, vel pluribus à natura insigniti; alii vocalibus literis I O U notati, *Vendio in marginibus Vistulæ Toronio proximis*, se obtulerunt; *Natura Pistricis Specimini*, inferendi. In Monasterii Olivensis Templo, altare B. Mariæ Virgini Annuntiatæ dedicatum, fert columnam marmoream, cum figura humani capitis, & faciei.

In Terra Cracoviensis, Conventus Calvaria Religiosorum Ordinis S. Francisci de Observantia, profluentem sub nomine Cedron, traditur habere talem, qui interdum lapillos cum insignibus Dominicæ Passionis offert indagatoribus, Non procul à *Ricevo* pago maritimo, lapillus apparuit, Virum è Familia D. Francisci flectentem genua, componentem manus, repræsentans, si ad solem, aut lucernam poneretur. In Podolia, quidam incidit in lapides minores aliquot, sæmineæ, & virilis faciei barbata, exhibentes imaginem. Fluvius Tyras appropinquans Samborizæ, continebat lapidem cum Græcis literis quatuor, atq; fascia sic convoluta in circulum, ut in Stemmata Polono *Nalez* depingitur. **DENDRITÆ**, lapides illi, qui in superficie sua arborum, fruticum, foliorum figuras expriment. Quadruplex modus impressionis, à *Kirchero Mundi Sub. err. l. 8* propositus, *Fernandus Imperatus Hist. Natur. l. 24*, figu-

ras Dendritarum attribuit exhalationibus quibusdam, in lapidum corpora se se insinuantibus, & diffundentibus. Figuræ foliis arborum similes, *Scheuchzero in Herbario Diluviano*, inundationis diluvianæ sunt monumenta: nam deflua ex arboribus folia, molli adhuc materiæ lapidum, vestigia sua impresserunt. Idem de herbis, earumq; partibus manet iudicium. Casuale id opus aliis, ad eum modum, quo ceræ defluentes ex facibus efformant aliqua; nubes effingunt arborem, &c, frigora flores in orbe vitreo fenestrarum. Ad *Skala* oppidum Palatinatûs Cracoviensis, teste *Piskorski in Flosculis Sacrae Eremitæ D. Salomæ*, erutum marmor viride, & album, specie hominum, arborum, florum, ad admirationem conspicuum. Ibidem Sacella, & altaria frustulis variis prodigiôsè à natura efformatis, stant adornata. In Chencinensibus campis effossa marmora, animalium, voluerum, arborum, tulerunt effigies. Lapidés calcarii ex fundo Monasterii Zukoviensis allati Gedanum, foliis alicujus herbæ videbantur esse notati, similesq; à *Scheuchzero in Museo Diluviano*, delineatis. **CARDITÆ**, à Græca voce cardia, cor significante dicti, cordis humani retinentes figuram, numerosi collecti à me in Prussia, Zarnovecum versùs, penes littus Baltrichi Maris, decurrentem amnem è lacu, excipiens. Ibidem Amygdaloitæ simulantes fructum amygdali decorticatum apparuerunt. **PANIS** dæmonum nonnullis, Panis lapideus *Aldrovando in Mus. Metal.*, exactè representans buccellam è farina confectam, primus in Palatio Kralicinenfi prope Premisliam, secundus in Museo Horniano Gedani, tertius Dobrinæ, quartus Czermine, alibi plures spectati. **CASEIFORMIS**, seu caseum. Germ. *Zwerg*, nobis *Gomolka*, effingens, ad manus interdum venit. **OVIFORMIS**, id est gallinæ ovo simillimus, inter Gedanum, & Fortalitium Vistulæ ostii, erutus. **FAVIFORMIS** Tophus incurrit sæpe in oculos. **FUNGITES** *Aldrovando*, seu ad figuram fungi, lapis deductus, in fundo oppidi *Kiasz* Palat. Cracoviensis. De tali, aut simili, à *Severino* est impressa Epistola. In Schottlandia ad Gedanum, lapis Nucis moschatæ consimilis, uni oblatus. Lapidés dicti barbati, quibus plantæ marinæ innascuntur, describentur in Herbis Prusiæ, sub voce *Quercus marina*. **LAPIS CAUDÆ CANCRI** persimilis, *Ombriae*

Ombriæ nomine ad *Gesnerum* missus, & ab eodem in *Figuris Lapid.* & *Gem.* descriptus. Pars una inferior zonis transversus modicè incurvis distincta est, superior lævis. In extremo tuberculum rotundum prominet, cui in parte opposita respondet cavitas. Satis durus, & gravis est. Sic explanatus lapis, ac icone triplici donatus à *Gesnero*, numerosissimus inventus à me, an. 1719, in lapide calcario duro, eruto è colle ad pagum *Karlikowo* Monasterii *Zarnovecensis*, in *Pomerellia*. Ortum lapidis talis, quidam ad naturam ludentem referunt, quidam ad animalium, vel insectorum partes relictas à diluvio, petrificatas, &c: dicendo conformiter ad doctrinam de Conchitis, Unicornibus, Ossibus fossilibus. Adjungitur eidem lapidi, infinitus numerus aliorum saxorum, ad ulnam, vel semiulnam, &c, protensorum, quandam figuram Belemnitarum imitantium, qui nunc materia obscuriore, nunc selenitica constant, vulgò sagittæ vocantur, in calcem omnes reducendi igne apposito. Idem *Gesnerus* in *Figuris Lapid.*, & *Gem.* narrat, quòd FLUORES figuram incertam, & inæqualem habent, cohærent inæqualiter, sed conglomerati chæradum, sive strumarum instar, facillè separantur. Ulterius p. 26 ait, Fluor, cujus hic figura apponitur, candidus est, mollis, translucidus. Ad ignem modicum, aut candelam, cum si uras, albescit, non liquefit. Quò ad compagem, portiones ejus plures videntur ab uno, ceu centro oriri. Tales Fluores aperti mihi in monte *Dobrinæ*, Templo Parochiali viciniore, *Vistulæ* impendente, fetente Carbones fossiles. In fundo prædii *Swiecim* Monasterii *Zarnovecensis*, lapis pro finalibus terminis constitutus, vestigium septennis pueri tenere videtur, *Božo stopka* à plebe vocatus. Similis in Terra *Leopoliensis* monstratur, cum devoto cognomine. Campi *Wysokienice* pagi *Palatinatûs Ravenis*, formam ungulæ equi, lapidi profundè impressæ, exhibent viatoribus. Sylva propinqua villæ *Charbinowice* *Palat. Sandom.*, lapidem ad speciem apri accedentem habere traditur. Tractus inter *Owruccium*, & *Chvastoviam* fert lapides aliquot, in figuram, & habitum hominis, aratri, boum, formatos. Locus ille, *Boum Lapidetorum*, (*Kâmienne Woly*) sumpsit cognomen; theatrum inflicte pænæ à Deo, ob violatam festivam diem culturâ agri, proclamatur ab æcolis. Specus non remota mul-

tum ab Arce Oycoviensi, in Palat. Cracov. continet petras cum imaginibus animalium. Deniq; in lapidibus *Martwica* ad Czerniam immeritis fluvio, præter brutorum effigies, etiam arborum, florum, conficiuntur. In præfatis, cæterisq; similibus, persuasio, imaginatio plurimum juvat spectatorem, objecta augens, vel minuens.

III. MARMOR, *Marmor*, est lapis insigniter durus, & si poliatur, ad splendorem suscipiendum aptus: ideoq; proxima illi, à gemmis pulchritudo. Causa duritiei, bona concretio: nitoris, materiæ æqualitas, atq; puritas: colorum varietatis, succi lapidescentis diversa percolatio. Mille marmorum genera esse *Plinius l. 36* tradit, innumerabilia *Isidorus Orig. l. 16*. Aliqua, à regionibus nomina acceperunt, Numidicum mittit Numidia, Parium à Paro Insula Græciæ adjacente, candoris eximii; Lacedæmonium viride pretiosissimum, Porphyrites seu Purpurites rubens, candidis intervenientibus punctis, ex Ægypto; Ophites, maculis serpentum similis, Basaltes coloris ferrei, Tephria cinerei. Ad Soleciam, marmor coloris variis, apud Cunoviam, nigrum, viride, rubrum. *Prætorius Orliis Gothici l. 2*, *Zeillerus in Nova Descrip. Reg. Poloniae*. Sigismundus III. prope Chenciniam columnas binas marmoreas excidi jussit, altitudine pedum fere duodequadraginta, è quibus unam, magno molimine Vladislaus Rex Varsoviæ statuit, & memoriæ Patris sui Sigismundi dedicavit: altera dum extrahitur, & machinæ ponderi non sufficere, per medium fracta. *Opaleński Marechal. Curia Reg. in Defensâ Poloniae*. Podolia habet diversa marmora. *Starewolskius in Poloniae*. Ad *Czarnokoziensice*, elegans marmor, ex quo, in Ecclesia Cathedrali Cameneci, videre licet varia artefacta. In Pokucia Roxolaniæ parte, non procul ab Urbe Stanislavovia, marmor coloris rubri, & albi, abiit in columnas, Parochiali Templo, illatas. In loco adjacente oppido *Skalsk* Palat. Cracov., viride, & candidum marmor pulchritudinis miræ, pars illius una, crystallo, altera purpuræ, tertia nubibus, reliqua argento, lazulo similis. *Piskorski in Floresculis S. Eremitæ D. Salomeæ*. In montibus *Dabnik*, prope Czerniam Eremitorium P.P. Carmelitarum Discalceatorum, offerunt se marmora præstantissima, Sueticis duriora, nigra, rubra, gaudicantibus venis undatim inspersa, candida, cinerea. Ex his Cracovis,

ria, imò pars magna Poloniæ, altaria splendida, summa sepulchrorum magnifica, pavimenta Ædium Sacrarum solida tenet. Compertura habeo de marmore aureis venis elegantissimè insperso, sed quia non depromitur, propter rationem occurrentem, locus omittitur. Ad Sziloveciam in Palat. Sandomiriensi, marmor cinereo-virens. Ad pagum *Kámiona* Palat. Cracoviensis, quia mollius est, negligitur. Varia marmorum Prussicorum fragmenta asservabantur Gedani, in Museo Gottvaldiano.

IV. ALABASTRUM, *Alabastr*, sic mollis lapis, ut cultro scindi possit, à quibusdam ad speciem Gypsi refertur: qui verò durior, ALABASTRITES est *Wormio* in Museo. Alabastrum *Jonstano* in *Notitia Regni Mineralis*, primum marmoris rudimentum: Alabastrites, *Cassio S. J.*, ex *Fabrica Mundi*, marmor candidum, & translucidum, ab Alabastrite loco, nominatur. Podolia Alabastrum abundat, & marmoribus. *Liber Baro de Meyberg* in *Itinere Moschovitico*. In eadem Provincia ad *Czarnokożienice*, *Iagielnica*, in Russia Rubra ad *Zurow*, in Minori Polonia ad *Czerniam*, atq; villam *Skotniki* vicinam Cracoviæ, in qua efformantur ab agricolis salina, aliaq; utensilia. Prope Urbem Haliciam, Alabastrites lapis ita pulcher, ut nitore suo etiam Phrygium superare videatur. Inde avehitur in Germaniam, cæterasq; regiones remotas. *Sarnicki* in *Descript. Polonia*. Latomix viciniore Leopoli, non satura modò, & gypsum, sed etiam Alabastritem pellucidissimum suppeditant. *Froelichius* in *Bibliotheca seu Cynosura Peregrinantium*. Dicitur splendoris idem lapis in monte *Skala*, aliisq; locis eminentioribus.

V. LAPIDES vulgares, ex crassiore, & impuriore materia, orti, à fossoribus inveniuntur novi, in iis locis, ubi antea argilla, atq; arena fuerat. Maxima tamen lapidum pars præsertim majorum, simul producta esse videtur cum terrestri globo. Generantur juxta *Bœtium de Boot* in *Hist. Gem.*, dum aqua succum lapidificum ferens, terræ partes necit, dein aqua è massa exstillat, vel ab exhalatione calida pellitur, aut absimitur. Massa illa paulatim expulso humido indurescit, atq; abit in lapidem.

Latomix plurimæ exstant in Polonia, ad elegantiam architecturæ. *Opaleński* in *Defensio Polonia*. Terra prope Pinczoviam a-

bundat lapide vivo pro exstuentis fabricis. *Starowolskius in Polonia. Saxa arenaria molliora, ad Kunow &c, in Palat. Sandomiriensi. Leopoli quadrati lapides ædificia publica, & privata, munimenta, turres, fori circulum impleverunt.*

CALCARI LAPIDES, qui in calcem uruntur, integros montes constituunt, Calx viva dicitur, quia spiritus igneos continet, qui, aquæ affusæ impulsu se concentrant, & inardescunt. Virtutes medicæ calcis vivæ, à multis Chymicis sunt promulgatæ.

GYPNUM affine saxis calcariis, est lapis albus, mollis, similis alabastro, qui dum uritur leniter, prodiens massa, plastrum operi peridonea

Gypsum, *Tonie fundus Ecclesiæ Cathedralis Cracoviensis, & mons Koniszka obtulit, ornandis Ædibus D. Annæ, Cracoviæ. Buchowski in Gloria Domini.*

MOLARES LAPIDES ab usu nomen accipiunt, quòd frumenta iis molantur. Præstantes in Terra Premisliensi ad *Iasliska*, in Volhinia ad *Kunowo*, in Sanocensi Terra, ad *Debna*, in Palat. Sandomiriensi ad *Kielce*, in Cassubia ad *Mirachow*, Rhenensibus seu prope Rhenum effosis, similes.

COTES lapides duri, constantes granulis, ferramentis acuendis apti, ad Szydłowiec, & Mirzec. Eadem cotes dicitur aquaticæ, quia perfunduntur aquis, non oleo.

TOPHUS Columella, Porus Falso, Lapis fistulosus Palladio, est asper, arenosus, friabilis, ponderosus, multis foraminibus pervius, ad radices udosas quorundam montium, reperibilis. Exornavit multa Eremitoria, atq; antea arte constructa.

SILICES in magno numero, nec in minori colorum varietate, candidi, nigri, flavi, fusci, &c. In eo tamen tanquam in charactere suo conveniunt, quòd attriti chalybe suscitant ignem. Candidi, pellucidi medicos usus ingrediuntur, & in præparatione tincturæ nephriticæ adhibentur. Fluviales silices, quales non pauci in Vitula præterfluente Varsaviam, sensu *Tylkowski Phys. Curio. Part. 9,* continent aurum, arte, ac igne eliciuntur.

Non pauci lapides splendent, non eò tamen à communium cætu exempti. Tales in Podolia, *Borszczewovæ, Laszkoviciis, Bilakoviciis,* ad similitudinem Specularis accedentes continentur cavernis. In monte vicinior oppido *Lanko* Palat. Siradiensis, numerosi collecti lapides, auri colorem sparsim ferentes. Maris Balthici littora, apud *Helwing in Lithograph. Angerb. g.*

Angeburg., zonis, & venis argenteis distinctos subministrant. Scajola vox Itala est, scaja enim crustam significat. Hæc gypsi exquisitissima pars *Brasavolo in Examine Terrarum*, flos gypsi antiquioribus. Circa Cracoviam, & *Sianiaki*, forsitan Scajola inventa, *Skawoia* appellata, si redigatur in cinerem, nodulos de filis laneis elaboratos, nobis *Koronki*, consumpta illuvie, nitidissimos reddit. In colle pagi *Markocue* Palat. Cracov. lapis albicans, fissilis, friabilis, assimilis Moschovitico, vulgò *Skwama*, stanno purgando aptus. Schistus vocari debet, nam omnis lapis in squamas scissilis, *Kirchero in Mundo Sobter.*, Schistus est. Candidans, in bracteis crassiores, & tenues divisibilis, in monte *Cisowa* Palat. Cracoviensis. Micæ argento, aut auro, colore similes, misceantur nonnullis lapidibus. Hæ, sive *alix*, *Charletono in Exercit.*, sunt corpus metallicum, inseparabile. Quantitas lapidum major procedit à succi lapidifici copia, loco solidiore, &c. Ex lapide uno duriore, excisæ columnæ quindecim, ulnarum in altum trium, unius in latum: Armamentarium Urbis Gedanensis adornant. *Cwicken in D. script. Hist. Gedani.* In fundo pagorum, *Grabowo, Klodawa, Mitobadz*, Palatinatus Pomeraniæ, extraordinariæ molis. Ad *Pinczyn* positus, si chalybe excavaretur, in conclave abire posset. Vicinus prædio *Odargowo*, fere viginti & quatuor pedum, id est cubitorum duodecim longitudinem tenet, latitudinem pedum octodecim. Decrescentes Vistulæ aquæ, ingentis amplitudinis exhibent saxa, navibus oneratis formidanda. Alibi sine numero, longè latèq; portectæ eminent. In Districtu Elbingensi lapides missiles Prussorum veterum eruti, quibus perforatis, lignoq; insertis utebantur in præliis. Mensura dimidii modii iis impleri poterat.

S E C T I O IV.

De

SALIBUS MINERALIBUS.

Mineralia sunt, quæ ex terra effodiuntur, Metallica, quæ producta liquefieri possunt, ac diduci. Fossilia hic enumeranda, sub nomine

nomine Salium veniunt, per Salem intelligendo corpus minerale, in aqua solubile, saporis diversi.

II. ALUMEN, *Halum*, est falsugo terræ mineralis, constans spiritu acido, & sale terrestri caustico. Varia genera ejus apud *Dioscoridem*, & *Mathiolum* assignantur. Naturale reperitur in venis, artificiale excoquitur è terra, vel aqua, vel lapidibus aluminosis. Ejus usus externus præcipuus est in angina, putredine gingivarum, tumore pedum. Dantur montes aluminosi in Polonia. *Dlugosus Hist. Pol. l. 1.* In Cujavia ad *Koschelicz*, olim alumen coquebatur. *Tabula Geograph. ab Henneberg edita.* Aluminis fodinam extitisse ad *Odolany*, testatur *Thurneifern. in Alchimia Magna.*

III. NITRUM, *Saletra*, à Nitria Ægypti dictum, est sal sulphureum, salso-amarum, *Chymicis* Cesberus, Anatron, Sal infernalis. Nativum Alexandrinum coloris rosei, ejusdem Neapolitanum, flavescens Puteolanum. Triplex apud nos datur. Primum in muris lapideis, striarum instar pendens; secundum adnatum rupibus; utriusque Græcis Aphronitrum, Sal petrae Latinis. Factitium tertium, sive Sal nitrum ex aqua nitrosa, aut ex terra, nitroso semine imbuta, non sine lixivio præparato, percolato, & per ignis calorem exhalato. Descriptus fuscè, à *Siemianowicz Litvano in Artilleria*, accuratus modus præparandi, clarificandi Sal nitrum. Virtutes medicinales Nitri, à *Schæloamer in Tractatu de Nitro*, enumeratæ. In Polonia opificium excoquendi Nitri, seu conficiendi Halonitri passim exercetur. *Weber in Discursibus Curiosis.* Fodina Nitri apud *Visliciam* extitit. *Cromerus, & Sprengerus in Polonia.* Sal nitratum Podolia abunde suppeditat. *Opaleński in Polonia Defensa.* Materie salnitrosæ plurimum erui videram in Podolæ desertis, inter *Bohum* & *Borysthenem*, ubi post campestria commissa prælia, in foveas sunt coniecta cadavera, super foveas, immensæ moles terræ eminent: de quibus post multa annorum intervalla, materia dicta depromitur. *Siemianowicz in Artilleria.* Unus ex Illustrissima Familia *Komtecpolseorum*, ante dislimitationem cum Turcis factam, regnante Joanne III, ex bonis hereditariis in Podolia, & Ucraina; Salis nitri octo millia pondò (nobis *Kámenis*) singulis annis percipiebat, typis dato clencho annualium

missorum oppidorum, atq; pagorum, deducente. Ex Podolia, & Russia Rubra Gedanum deportatur, inde Balthico mari, nationibus exteris transmittendum in copia.

IV. SULPHUR, *Siarca*, *Agricola* pinguedo terræ, vi caloris expressa, aliis resina terræ permixta aciditati chalcanthosæ seu vitriolicæ. Nativum sive vivum, Græcis Apyron, id est, ignis expertus, purum, solidum, interdum scissile. Factitium sive mortuum, ignem expertum, vel ex vivo impuriore, vel pyrite, vel lapidibus aliis educitur; aut ex glebis, aquisq; sulphureis excoquitur. Conducere in pestilentibus febris, phthisi, asthma, catarrhis, tussi, traditur à *Schrodero* in *Pharmacopœia*: ubi & Spiritus, Oleum, Balsamus, Lac, Tinctura, Flores sulphuris describuntur. Prodit & *Unzeri Tractatus de Sulphure*, ejusq; medico usu. Uberrimæ venæ apud Polonos Sulphuris. *Gotofredus* in *Archæolog. Cosmica*, *Stephani Dictionar. Hist. Geographicum*. Montes sulphurei sunt in Polonia. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1*, *Munsterus* in *Cosmographia*. Fodinæ sulphuræ in villa *Swofzowice* inventæ ad Cracoviâ. *Lipski* in *Prætic. Observationibus*. In eodem Palat. Craco., è montibus sulphureis haud pridem inventis, materia extrahitur ad eliciendum sulphur in fornacibus. De hac, *Wormius* in *Museo* adnotavit sequentia. Sulphuris Cracoviensis minera, lapis est cinereus, ponderosus, durus, inæqualis, albicans sulphuris venas, hinc inde per totum corpus dispersas habens, quæ subinde flavescunt. Arte, purum ab impuro separandum, ut infervire usibus possit. Effoditur sulphur, & in Charkloviensibus sylvis vicinis Hungariæ. Ad Dobrziniam, in ripa Vistulæ legeram fragmenta lapidis nigricantis, gravis, friabilis, sulphur maximè redolentis. FLORES SULPHURIS, nihil aliud sunt, quàm Chymica arte sublimatum, subtilisatum, pulverisatum vulgare sulphur. Quibusdam tamen in locis, natura sponte sulphur sublimat, ope ignis subterranei, unde scissille manet; quod juxta Cracoviam, æquè in Polonia, ac in Regno Neapolitano, juxta *Puzzoli* oppidum, se dat inveniendum, *Marxii* in *Museo Materialium* testimonio. Non minùs montes ignivomi, *Ætna*, *Vesuvius*, &c, ejusmodi sulphur ejiciunt.

V. VITRIOLUM, Græcis Chalcanthum, Latinis Atramentum
F sutorium,

futorium, Germana. *Kupffer-wasser*, Polonis *Koperwas*, est corpus minerale *Kirchero in Mundo Subter.*, ex spiritu sulphureo, aquâ æris, vel ferri, aut ex utroq; simul permisto compositum. Succus ex pyrite concretus, & acerbus, *Agricola in Ortu, & Causis Subterraneorum*; sulphureis, ferreis, æreis qualitatibus, *Matthiolo*, constans. Datur cæruleum, Sapphiri instar compactum, subviride, album. Præter nativum, quod secundum *Encelium de Re Metallica*, in terræ venis, saxorum commissuris concretum, aut ex iis, partim guttatim stillans, partim striarum instar dependens: aliud arte efficitur ex terris, aquis, lapidibus atramentosis. In Medicinâ vitriolum frequentissimum erat *Paracelso & Phadroni*: Sal, Spiritus volatilis multiplex, Ros, Oleum, Magisterium ejusdem, à *Schrödero*, morbo affectis præscribitur. Apud Bieczum in Regione submontana effoditur, ac in lapideam duritiem coquitur. Antiquitus conficiebatur, ad metalla æris, in Scepulio. *Cromerus in Polonia, Sprengerus in Pol. Novo-Antiqua*. In Tractu Sandecensi eruitur. *Nicolofus in Hercule Siculo*. In Prussia aliquando occurrit materia parando vitriolo, & ferro peridonea. *Geographia Prusie & Brandeburg*. Mons D. Adalberti, ad Crosiam urbem Palat. Russiæ, inter commissuras lapidum fissilium, & friabilem, tenet Vitriolum viride, grave, spissatum. Et Sandomiriam versùs mons respiciens Vistulam, medius inter duo prædia *Kamién*, album, in grana, sive grumulos conformatum, adhærens saxi crustosis, continet. Hic oritur dubium mihi, an color candidus non sit inductus à solis æstibus, nam à superficie terræ avulsa fragmenta aliquot obtinueram.

VI. BITUMEN *Bellonio*, Asphaltum aliis, nobis *Kley*, corpus minerale, pingue, inflammabile, à sui generis sulphureis, sive ut *Agricola* loquitur, ærio-igneis, exhalationibus generatum. Effunditur è visceribus terræ, vel in superficie, vel in mare, à quo ejicitur, vel cum aquis permistum effluit, vel effoditur. Bituminis genera nobiliora duodecim ponit *Cardanus de Subtilitate l. 5*; nomina plura *Cæsius in Mineralogia*, & colores multiplices. Ordinarium, ac potissimum ignis subterranei pabulum, *Agricola de Ortu, & Causis Subterra., Comnimbriensibus*, aliisq; compluribus, bitumen cum sulphure. Verisimile est,

est tractus Prussæ arenosus bitumine refertos, quod ubi in mare exsudet, coagulatur in Succinum. *Hoffmannus in Clavi Pharmaceutica.* In littore Pucici Sinus non longè à Cænobio Olivensi reperiuntur concreti bituminis glebæ, satis duræ, ovæ majores, minoresve, quarum alie luteæ, alie cineræ, partim subrubræ, partim alterius coloris, sed nullæ jucundi; omnes ardent accensæ. His adnascuntur arbusculæ pallidæ, & quæ pilces olent, quercus scilicet, atq; buxi altæ tres, aut quatuor palmos, carentes radicibus. *Agricola de Natura Fossil. l. 4.* In radicum carentia, bitumen nutrimentum suppeditat. *Pillingen in Bitumine, & Ligno Fossili.* Bitumen liquidum describetur in Aquis bituminosis, *Trat. 4. Sect. 1. num. 3.* Paratur durum ex bitumine liquido, aquâ bituminosâ, mistis bituminosis. NAPHTHA, *Kley ognisty, Oleum vivum Turnebio,* flos bituminis *Agricola de Ort. & Caus. Subterraneorum* tractanti. Huic, quia plus ignis inest, quàm cæteris bituminibus, viscosum halitum insensibili emittit effluvio, qui ignem facillè concipit. Inter ipsas cavernas Salis Veliscæ, sæpius naphtha ad ignem prosiliens adullit multos. *Broschius ad Lectorum Salinarum Cracovianarum, à Willishio editarum.*

S E C T I O V,

De

METALLIS PERFECTIS, IMPERFECTIS, & METALLO AFFINIBUS.

I. METALLUM recentioribus Mineralogis, est ex sulphureo, & mercuriali semine ortum: accedente salino principio, concretum; igne fusile, in longum, ac latum ductile. Metalla generari etiam postquam effossæ venæ fuerunt, authenticis multorum experientiis *Boyle in Observat. de Generat. Metal.* probat. Idem, renascentiam magis esse manifestam tradit in plumbo, quàm in metallis reliquis. Quædam magis fluunt, quàm alia, nam plus participant de

mercurio, quædam ductiliora aliis, propter majorem quantitatem mercurii, quædam minùs ductilia, propter sulphuris, vitrioli, & terræ metallicæ copiam notabiliorem. Minera, est terra sive materia, ex qua mineralia, & maximè metallica fiunt: uti sunt mineræ auri, argenti, &c. Venæ metallicæ, *Cæsis* canales quidam seu receptacula materiarum, quam ad fossilium formationem concipiunt.

II. AURUM, *Zoto*, Chymicis Sol, est metallum purissimum, ex argento vivo seu mercurio puro, perfectissimè excocto, sulphure rubro præstantissimo, fixissimo, exactè mistis, & unitis constans. Propterea nec aquâ corroditur, nec tetra exedit, nec aère alterari potest. Pondrosissimum, in igne durabile, expers rubiginis. Purum, sincerum denominatur, quod à natura tale est, in aliquibus montibus, atq; fluminibus. Factitium conflatur seu coquitur ex terra quadam purpurea, chryfocolla, pyrite, &c. Locus natalis auri, India, Asia, Thracia, Hispania, Germania, Pannonia, Transsylvania, Dalmatia, &c. Errant, inquit *Kieslingius in Physica Experimentalis*, qui asserunt, aurum non posse destrui; sulphure enim in pulverem convertitur, modò priùs figatur in igne, &c, secundùm notissimum *Monschroderi*, & *Glaberi* modum. Igne solari quoq; potest reddi volatile. Hoc comprobavit *Societas Parisina* fumens speculum *Tschirhausianum*, dirigens radios solares ad aurum, quod restante *Teichmeyero in Elementis Philosoph. Natur. Experimentalis*, partim in fumum est commutatum, partim in vitrum redactum fuit. Inter Chymicos recentiores, & Galeni sectatores orta est controversia, an aurum possit reddi porabile, id est, sic præparari, ut innoxie, utiliterq; intrâ corpus sumatur. Affirmant Chymici, ac à tali auro, cordis & membrorum vires mirificè instaurari, conservari, augeri, juventutem revocari, vitam longissimam produci tradunt. Srant contra alii, quibus subscribit *Scaliger Exercit. 272, le Grand. in Hist. Nature, Sedelius in Epistola impressa de Auri usu in Medicina nullo, aut exiguo*. Rationum momenta nec allego, neq; expendo, sed pretiosum Patriæ solum ingredior. Ex Artis Metallicæ notitia probat *Sagittanderus in Conjecturis Montanis, citatus à Balbino Scriptore Hist. Natur. Bohemia*, Montes Poloniæ utriusq; Bohemiæ, Moraviæ, Silesiæ, auro

auro, & gemmis pretiosis abundare ad miraculum. Ex Terra Cracoviensi miles *Wydzga Czorszyn*, de Domo *Ianina*, Ordini Crucigerorum se addixit, attulitq; secum magnum pondus auri, in montibus Polonicis ad Hungariam situs, ac supra villam *Lanczko* positus, quæsitum; quod totum in Ordinem contulit. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 7.* Cracoviensi Palatinatu contigit metalla, & fossilia omnia possidere. *Pratorius in Orbe Gothico.* Fodinæ auri ad *Novotargum*, & in Montanis circa *Sandeciam*. *Starovolscius in Polonia.* Palatinatus *Sandomiriensis* abundat metallis auri, & aris, apud *Kielcios*. *Idem in Polonia, Pratorius in Orbe Gothico.* Aurum in certis montibus, & fluviis *Poloniæ* reperitur, sed per incuriam non colligitur. *Miechovita Chronic. Pol. l. 1, Munsterus in Cosmograph. Universal.* Oppidum *Buczacz*, vetustæ, ac claræ gentis *Buczaciorum*, erat colonia, in ditione horum, sunt qui referant, inveniri venas auri, quæ veluti ramenta scintillant in aqua rivi, ex rupe aliùs scaturientis. Hæc ab agrestibus excipiebantur, percolabantur, ac ita massa conficiendo auro reddebatur apta; sed ignaviâ multâ negliguntur. *Sarnieki in Descript. Polonia.* Apud *Orscha* granula auri. *Thurneisein in Magna Alchimia edita an. 1533.* Montes, & fluvii multi *Poloniæ*, arenas aureas ostendunt liquidè. *Gadebuschius in Encomio Regni Polonia.* Notat hic *Agricola de Re Metal. l. 3*, contra *Albertum M.*, quòd flumina, & rivi aurum non generant, sed è terra, quam rodunt, effossum, aut è fontibus in alveos derivarum, secum vehunt. Et *Honorato Fabri S. J. in Physica*, scaturigines si metalli alicujus ramenta ferant, fodinam non procul positam esse significant. Transeunt enim aquæ illæ per venas feraces mineralium, atq; sic cum arena, abrasâ granula volvunt. Deniq; minera auri de *Ukraina Musæum Gotwaldii Medici Gedanensis* augebat.

III. ARGENTUM, *Srebro*, Chymicis Luna, est metallum perfectum, constans mercurio pæne fixo, sulphure albo, etiam fere fixo. Non tam grave, nec tam fixum apparet ut aurum, maximè tamen dilatur post aurum. Nativum, sine artis opere, à natura est repurgatum, aliud labore mundatum, & excoctum fornacis subsidio. Effoditur in Regnis variis nobile, sed in Hispania, opinione *Cassii* præstantissimum.

simum. Polonia habet argenti plurimum, quod fecernitur. *Munsterus in Cosmographia.* Regnante Casimiro Magno, Gregorius Ilcussianus Regule S. Augustini, dicitur, in Ilcusiensibus campis pretiosa metalla invenisse. *Driacki in Vita B. Esaiæ Bonner.* Ilcusia oppidum, fere integro milliari circa se fodinas habens, uno anno, sex millia pondo argenti, quod niarcas vocamus edidit, plumbi verò ultra quinquaginta millia centenariorum, quòd ex rationibus ejusdem oppidi, compertum habetur. *Opaleński in Defensâ Pol. contra Barclaium.* Argentum ad Slawcoviam, Chranoviam, Severiam, & Novagoram, *Cromerus, & Starovolscius in Polonia.* Chencinia fodinis argenti nobilis. *Froelichius in Bibliotheca Peregrinantium., Pfeffinger in Geograph. Curiosa.* A Kielce oppido, milliari uno distat Mons dictus Argenteus ab argento, quod foditur. Item argentum, an. 1502, tribus milliaribus post Novum - forum, è montibus *Tairy* prodibat. *Miechovita Chronic. Pol. l. 4.* Carpath juga, argenti, plumbi nigri, egregiè secunda. *Hænelius in Silestographia.* Prope quercetum pagi *Glazow* vicini Sandomitiæ, inclusa monti minera argenti, à Saxonico milite est detecta. Argentum purum sub forma granorum in Russia Rubra sive Meridionali reperitur. *Thornesfern. in Magna Alchimia.* Ex ejusdem Russiæ monte, grana argenti sinceri deprompta, cannabis semen quantitate æquantia alia, excedentia alia; Leopoli à viro nobili objecta spectatoribus. In Polonia, & Litvania reperitur argentum, quod è rupibus, crinium instar dependet: indeq; accipit nomen Argenti Capillaris. *Beckenmeyern in Curioso Antiquario, sub tit. Polonia.* Transsudare ab æstu terræ, argentum tale per poros saxorum, & hinc assumere figuras capillorum, *Schenbcherus in Museo Diluviano,* eximie opinatur. Ab aliis, argentum extra viscera terræ progerminans, Vegetabile denominatum. In Præfectura, seu Capitaneatu Mevensi, Polono vocabulo, Gnievensi à *Gniew* Civitate Palatinatûs Pomeraniæ, Corylum impleverant venæ argenti purissimi, quam villanus cædens ligna in sylvis, prope rus *Iazwiska,* vel *zlibi,* asportaverat domum, foco injecerat; sed ubi advertit metallum fugere, admirabundus amotam tradidit Vigilantibus. Parochò Ecclesiæ *Piasecznensis Matorwiski,* hic Illustris. *Gniński* Palatinus

Palatino Pomeraniæ, dono obrulerat. Firmatur veritas exemplis. Argentum ex ustulatis arboribus in Iberia profluxisse, Anthores celebres adnotarunt. In Valle Joachimica, Argentum Capillare repertum in ligno abiegno, *Gesnero in Fossil.* teste. Etiam herbas metalliferas dari comperit, si supra mineras, radices agant. Historici recentiores Prussiam describentes, Metallum fodinas negant in ea existere, qui tamen non de absconditis in sinu terræ thesauris, nec de antiquis temporibus, quorum Chronica non evolverunt, sed de hoc ævo, quò, montes, & colles, ad metalla inveniendâ, effodi non videmus, accipiendi. Tradit *Grunau Ordi. Prædicato. in Chronicis Prussia M. S. S., & Hennenberger in Chronic. p. 453*, quòd in Prussia eruebatur olim minera argenti, & ferri. Civis Torunensis *Bernardus Schilling*, de monte prope pagum *Niclasdorff*, in Culmensi Provincia, vicinum rivo *Bachholt*, in tractu cis Lonkorkum, juxta *Mappam Hennenbergensium, l. 6, n. 9*, triginta centenaria pondera argenti extraxit, atq; ex eo solidos curavit fieri, qui ab illius nomine, *Schillingk* nominabantur. Hoc, sub imperio Magistri Generalis Crucigerorum *Ditterich*, circa an. 1330, & ultra, contigisse refert *Weisselius p. 116, & 122, Schutzen l. 2, p. 67*. Et Hockerlandiæ, sive Pogeſaniæ fodinas apertas in Montosa Prussia, item Magistrum Ordinis Teutonicum Kniporode multum argenti collegisse, scribit præfatus *Hennenberger p. 352, ex Grunau Chronicis*. Quare autem superioribus sæculis fodinæ utiliter tentatæ in Prussia, postea intermissæ, tandem ad nostrâ neglectæ tempora? causa censetur esse, bellum gravissimum cum Polonis, nec non Litvanis, usq; ad an. 1525. Tunc alma pace his terris reddita, ignorantia antiquæ industriæ, tædium incerti proveniunt, certis sumptibus, & laboribus eruendi; egestas quoq; exhaustæ Prussiæ bellis, impensas credere non permittens, opera differre talia cogerunt: unde decursu temporis, oblivio artis, & lucri hujus successit. Præter testimonia *Chronicorum*, recentiora emerferunt indicia metallorum, in visceribus montium Pruthenicorum. Cùm an. 1700, Saxonicus miles in Prussia Occidentali hyemaret, periti rei metallicæ, in montibus Pogeſaniæ, mineralia semina repererunt. Idem testatus est *Gottfriedus Zamelius Consul. Elbing. in Epist. ad Cyriacum Martinium, de Succinæ philologicè tractato.*

IV. *ÆS* seu Cuprum, *Miedź*, Chymicus Venus, est metallum impurum, ex multo sulphure rubeo, crasso, modico argento vivo, eoq; impuriore genitum. De terra multum participat, de humore parum, quare nec corrumpitur, nec citò vestitur rubigine. Magnam cum argento affinitatem tenet, cui ut plurimum conjungitur, arte separandum. Vocatur Cyprium, à nobilibus venis, in Insula Cypro, apertis: Corinthiacum aliud, quod in Corinthi urbis incendio, permistum fuerat metallis variis, Coronarium tertium, quod in laminas diductum tenues, felle tauri tinctum, speciem auri præbet. Deniq; æs caldarium sive campanum, tantum fusile, non ductile est, nostra voce *Spiz*, efficiendis campanis aptum. *Æs* nativum, à natura sola perfectum: factitium, ex lapidibus, hoc metallo onustis, igne extractum. *ÆRUGO ÆRIS*, aliis Viride æris, *Gryszpan*, naturale est, & arte paratum. Primum efflorescit ex ære, secundum patitur ignem. Flore æris, veniunt particule quædam, ex ære fuso, quasi scintille evolantes, subrusæ, ab halitu sursum delatæ, tum decedentes, utiles in medicinis. In Palatinatu Cracoviensi ad Novotargum, in Sandomiriensi, prope Kielcios, in Montanis ad Sandeciani, metallum æris. *Starovolscius in Polonia*. Apud Chenciniam æs, & lapis lazurus. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1. Cromerus in Polonia*. Cuprum in peciis, juxta Territoria Premisliæ, & Sanok, negligitur. Sub Montium Sarmaticorum jugis *Tatry* vocatis excinditur de lapidibus, in magna quantitate, habens argenti plurimum, quod separatur. *Miechovita Chronic. Pol. l. 1. Ortelius in Epito. Theat. Orbis, Mercator in Atlante Minori*. Idem metallum prope Bozenicum, non contemnenda ubertate effoditur. *Opaleński in Defensâ Polonia*. *ORICHALCUM*, *Mośiadz*, nativum fuisse testatur *Plinius*, sed ætate sua defecisse queritur. Factitium nunc possidetur, de quo *Mylius in Basilica Chymica* ait, æs convertitur in orichalcum, si illi pulvis Lapidis calaminaris misceatur, addito stanno; vel, ut aurum magis æmuletur, argento. Tollitur tunc rubedo æris: flavedo, aureus color inducitur. *LAPIS CALAMINARIS*, *Kámiech mośiczy*, sive *Galmey*, quibus Cadmia nativa, metalli expert, diversa à Cadmia naturali metallica seu Cobalto, & à factitia, Arabibus Climia, quæ est corpus

corpus densum, ex fuligine æris traditi ignibus conerctum. Meditæ inter terras, & lapides constitutionis, è fumis naturæ metallicæ condensatus est præfatus lapis, juxta *Fernandum Imperatum in Hist. Naturali.* terra lapidosa, gravis, candida, cum pallore quodam, juxta *Casalpinnus in Metallis.* Ex Ilcusæ regionibus Cadmia fossilis eruitur ingentis copia. *Opoleński in Defensa Polonia.* In locis aliis ejusdem Palatinatus Cracoviensis, unus Lapis calaminaris albescentis coloris, alter rubeſcentis, Viſtulâ Gedanum advehitur, inde Balthico mari, Sveciæ, &c. ſuppeditatur. Conſciebatur Orichalcum, atq; ducebatur in laminas in pagis Pruffiæ *Zukow, Zagorze, &* aliis.

V. STANNUM, *Cyna*, Chymicis Jupiter, est metallum album ex multo, sed non omnimodè puro argento vivo, ex sulphure crasso, minis maturo progenitum. Argenti æmulum *Porta*, aliis metallum medium inter argentum, & plumbum. Duplex *Casio in Mineralog.* durius, quod venit de Anglia, mollius, quod de Germania. Anglicanum stannum nobile, nobis *Kontryſat, Cyna przednia*, resultans, sensu *Agricola*, ex mixtura auri cum plumbo, vel argenti cum plumbo. Secundi generis, id est ignobilis, mollius Ilcusii &c. cum plumbo natum educitur è fodinis.

VI. PLUMBUM, *Ołow*, Chymicis Saturnus, est metallum mixtum ex argento vivo crasso, lutulento, & sulphure modico indigesto, impuro. Dividitur in candidum, & nigrum. Primum melius est, secundum deterius, ignem diu non sustinens, gravitate ad aurum accedens. In locis frigidis frequentiores plumbi fodinæ, ideo, metallo isto Europa abundat, India caret: gemmis, & margaritis plumbum permutans. Fodina plumbi aliquando purum continet plumbum, aliquando argento mistum, interdum ex eodem, metalla tria efferuntur, argentum, stannum, & plumbum. Polonia plumbum optimum habet in maxima copia. *Munsterus in Cosmograph. Univer., Sculptor in Geographia.* Quinto lapide à Cracovia sunt venæ plumbi feracissimæ. *Aldrovandus in Museo Metallico.* Polonicum durius est, Germanicum mollius, *Wormius in Museo, Bartholinus in Phys. Speciali.* Plumbum intermixtum argento apud Ilcusiam, Slavcoviam, Chranoviam, Novago-

ram Satrapix Cracoviensis, & in finibus Silesiz. *Cromerus Pol. l. 1.* In circuitu montis *Rabszyn*, solum venis plumbi abundat. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.* Idem metallum apud Chenciniam in Palatinatu Sandonirigii. *Starovolsius in Polonia.* Perfectissimum id esse asserit *Magnus in Geograph. Universal.* Plumbarii lapides, id est illi, ex quibus coquitur plumbum, penes pagum *Czarnow* vicinum Kielcis, & ad *Karczowka* Conventum Ordinis Minorum de Observantia. Plumbum nigrum nativum Polonicum durum & solidum est. *Fabricius de Metallicis Rebus.* E Polonia vena plumbi nigri permitta Ochre nativæ est allata. *Gesnerus de Fossilibus.* Minera plumbi nigri Polonici servatur Romæ. *Bonanni S. J. in Museo Kircheriano.* Carpati juga plumbi nigri egregie secunda. *Henslus in Silesiographia.* Circa oppidum *Lagow* colligitur materia ad incrustandas fictiles ollas; plumbum enim ac stannum continet. LITHARGYRUM nativum, nobis *Glycia* describitur ab *Aldrovando in Museo Metallico*: factitium quatuor modis prodibat olim ex mistura auri, vel argenti, vel æris cum plumbo, nunc duo tantum illius genera à *Blancardo in Lexico Medico* assignantur. Unum argenteum, secundum aureum, magis vergens ad rubedinem. Differentia oritur ex coctione sola; aureum dictum majorem vim ignis passum, minorem aliud: non tamen ab auro, vel argento proveniunt, sed à plumbo. Tale Lithargyrum, Ilcusium (linguâ patriâ *Olkusz*) toti Regno &c distribuit in abundantia. *Dantiscanum* ex eodem metallo paratum, arbitrio *Valentini in Hist. Simpl. Reformata*, Anglico plerumq; habetur melius.

VII. FERRUM, *Zelazo*, est metallum mistum ex argento vivo terrestri, ponderoso, valde lutulento, & ex sulphure partibus terreis crudioribus, impuris imbuto. Nativum in fodinis reperibile, granorum instar, aut massæ: aliud conficitur è lapidibus ferreis, aut terrâ rubrâ, ferrugine quadam, perfusâ. Pretium ferri in Europa exiguum, quia illo abundat, jam autem juxta Insulam *Zabur*, memorat *Pigafetta* adductus à *Majola in Colloquiis*, libras quatuordecim ferri, ducentis quinquaginta auri, permutatas fuisse. Specialis *Traçtatus de Ferro*, ejus præstantia, & facultatibus, à *Monardo* prælo subjectus. Maxima copia

œopia ferri ex Officinis prodit in Polonia. *Opaleński in Defensa Polonia.* Ad Vonchociam, Sidloveciam, Bozencinum, atq; alibi passim metallum ferri, & chalybis. *Starovolscius in Polonia.* Fodinæ chalybis apud Podoleñciam, simplicis ferri apud Olstinum. *Sprengerus in Polonia Novo-antiqua.*

In Palatinatu Cracov. prope Ilcufium, in Sandomiriensi circa oppida *Kielce, Odrowas, Końskie, Samsonow, &c.* de terra fossili, nobis *Ruda żelazna*, metallum idem excoquitur. Adest secunda minera affinis lapidi, operariis *Łysak*, præstantioris ferri materia. In Polona Polesia Officiinæ ferrariæ frequentissimæ, per vastiores sylvas dispersæ, similes in sylva *Zielona puszcz*, in fundo oppidorum *Suraz, Konin* Voliniæ Palatinatûs. Minera ferri non procul à Gedano inventa, Bibliothecæ ejusdem Urbis est illata. Terra Sandomiriensis ferrarium metallum planè notæ primæ ante villam *Grzegorzowice* tenet.

CHALYBS, *Stal*, accidentaliter, non essentialiter à ferro differt, est enim magis depuratum, & defæctum ferrum, seu pars ferri subtilior per destillationem extracta, durior, compactior reddita propter vim ignis. Datur *Brasavolo in Exam. Metall.* nativus chalybs à Chalybe fluvio denominatus, vel quòd in eo Thraciæ loco, olim eruebatur, ubi Chalybes populi habitaverunt. Nulla fodina chalybis in Europæ partibus traditur esse, sed per mineram ejus, minera ferri purioris in comparatione ad aliud, intelligitur.

In Prussia circa Gedanum Officinæ, German. *Hammer*, de ferro ignibus crebris purgato, aquarum restinctione indurato, educunt chalybem. Elaborantur gladii Polonici seu frameæ in oppido *Staszow* Palat. Sandomi., in villa *Korzkow* Palat. Cracoviensis, in qua & enses ancipites (vulgò *Szpady*) parati, meritò cum præstantibus ejus generis armis, comparandi.

VIII. ANTIMONIUM, Germ. *Szpiegglasz*, est corpus minerale, metallis finitimum, constans ex sulphure partim purissimo, partim combustibili, mercurio indigesto, fuliginoso, coagulato. Invenitur in fodinis propriis, vel argentariis: laudatur maxime Ungaricum, & Transylvanicum, quia sulphure puriore, auriq; minerâ est imbutum. Quod prostat in Officinis ex minera funditur liquatione, ut plurimum in

formas pyramidales. Medici præsertim Chymici, encomiis maximis Antimonii vires solent attollere: ex eo Vitrum Hyacinthinum, Diaphoreticum, Solare, flavum, album, nigrum parare. Sensu Quercetani Antimonio insunt sexcentæ præstantes proprietates; utilissimum ad purgationes existimat *Codronichus Tract. de Animo*, ubi istius mineralis ejecti è pharmacopoliis, acerrimum se patronum exhibuit. Nativum Antimonium in Palatinatu Cracoviensi, in Carpariis montibus &c.

IX. ARGENTUM VIVUM, *Aristotels* liquidum, fluidum, fissum, Græcis Hydrargyrum, Chym. Mercurius, nostræ genti *Mercurius, Srebro żywe*; nihil aliud est *Kircherus in Mundo Subter.*, & *Arto Magnetica*, quàm liquor mineralis ex aqua metallica, viscidus, terreus, sulphure exactè contemperatus, spirituosus, frigidus, humidus, albus in manifesto; calidus verò, siccus, omnicolor in oculo: metalla penetrans, quibus adhæret intimè, eaq; resolvit. In eo, humidum sicco, siccum humido contemperatum, quocirca facilè discurrit in planitie, ac quasi vivum esse videtur. Nativus sive Virgineus, *Encelio de Re Metallica*, mater est, & elementum metallorum: artificialis, corporum Mercurius denominatur. Uterq; sæpe in Oleum, Sulphur, Sal, Tincturam abit, juxta Pharmacopœiæ calcinationem, præcipationem, rectificationem, sublimationem. In monte *Zimnawoda*, sex à Cracovia milliaribus, certis anni temporibus, ad superficiem terræ sponte erumpit; & circa Joannis Baptistæ festum, multa illius grana pisorum instar, in radicibus graminum, se collegisse testatur Auctor *Tyrocinii Chymici l. 2.*, à *Webero in Discurs. Curio. à Reinze in Meteorolog.* citatus. Mons inter pagos *Tarnawa* & *Rybie*, eundem naturæ operatricis vi separatim Mercurium habere traditur à Pharmacopoliis Cracoviensibus. Idem fert fama contingere in montibus vicinioribus *Baligrod* oppido Palati. Russiæ, in quibus, guttatim sparsus assumitur. Erucitur in Russiâ apud *Tustanum*, *Cromero Polonia l. 1* teste. Ultra Cracoviam, in Monte *Babiagora*, atq; in Carpato reperitur; Ilcussî è plumbo, &c, vi ignis evocatur. Modus extrahendi à *Mazotta in Triplici Philos.* descriptus. CINNABARIS factitia, ex argento vivo, & sulphure vivo simul ustulato paratur. Nativa, est terra mineralis, lapidescens, rubicunda, allata ex India Orientali, Germania, Hungaria. X

X. CÆRULEUM, *Avicenna* Azalum, Medicis nonnullis Lazurion, nobis *Lazur*, in metallicis videtur nasci, cum falsus, & acidus, humor corrosit materiam metallorum. Differt à Lazulo lapide cæruleo, pretioso, punctis aureis interlincto, opaco, colore Sapphirum æmulante, ex quo paratur color ultramarinus. Laudatur Cæruleum fossile Cyprium, Scythicum, Hispanicum; Polonicum his adiungitur. Lazurium Polonia habet ex montibus, supra alias regiones pretiosæ bonitatis. *Mun-terus in Geogra. Univer.*, *Roselius in Pymandro Mercurii*, *Miechovita l. 1.* Nativum purum est in Polonia, & cum terra dura candida, sabulosa. *Gesnerus de Fossil.*, *Bauschius in Schediæ de Cæruleo.* Ad Chenciniam fodinæ Lazuri, in quibus reperitur & argentum. *Mercator in Atlante Minori*, *Froelichus in Biblioth. Peregrinanti. Sarncki in Descript. Polonia.* In Palat. Sandomi. Lazurium apud Kielcios. *Starovolscius in Polonia.*

XI. PYRITES, *Iskrzyk kámién*, ab igne traxit vocabulum, etenim plurimus est illi ignis. Quilibet lapis, à quo excuti ignis chalybe potest, Pyrites *Gorra*, sed peculiariter ille, qui reperitur in fodinis metallicis, Marchasira Arabibus, aliis lapis luminis, lapis ætarius. Mineralium omnium feracissimus esse videtur, metalla, succos, sulphur &c, ex se emittit. Differentiæ multæ Pyritarum, ab *Aldrovando in Museo Metal.* enumeratæ, colores varii à *Gesnero in Fossil.* descripti, nimirum aureus, argenteus, purpureus, ruber, candidus, niger, cæruleus, violaceus, atq; cinereus. Proditur gravitate secundus, levitate sterilis, nec tantùm telluris abditis, in massâ, aut frustis; sed fluviiis, rivis, torrentibus continetur. Prussia non caret ignibus subterraneis secundùm *Gabelium Lib. de Succino*, nam variz Pyritarum, aliorumq; metallorum species, in ea inveniuntur. Prope Gedanum, è monte *Cigener-berg* eruuntur ad sulphur &c. conficiendum. Alibi sæpe occurrunt multiplicia generaz istorum lapidum. In inonte ad Sandomiriam Pyrites apparuit, quò utebantur milites ad bombardas inflammandas, *Kalcedan* lingvâ nativâ. CHRYSOCOLLA, *Kley złotniczy, zielona farba*, fit ex ære tantùm, *Agricola & Fallopii. in Fossil.* sensû. Illi magna societas cum cæruleo: utus in pictura, medicina, non rarus. Facticia, *Casio in Mineral.* duplex

plex innotuit, quæ ex lapide fossili quodam, & candido (Borax crudus vocato) paratur Venetiis. Nativa pura chrysocolla è Monte Carpatò, *Gesneri Fossilia* auxit. Nobilissimus, sæpiusq; ductus ad paginam *Agricola de Veteribus & Novis Metallis l. 2* scribit: Metallum exiitit nobile inter Pilzamb & Vistulam fluvios, quod, Poloni regionem eam incolentes Elcoschum solent nominare. Assequi nequeo, quod illud est, nam quo donatur nomine, hoc non auditur. Jam post metallà, de Sale metallico seu fossili agendum est.

S E C T I O VI.

De

SALIS FODINIS VIELISCENSIBUS, & BOCHNENSIBUS.

I. **S**AL nativum censetur esse corpus metallicum, friabile, ex succo humido, aqueo, & crasso terreo mixtis, atq; decoctis genitum. Insignis natura adscribitur salì à *Vallesio in Sacra Philosophia*, ac vix ulli alteri similis; etenim talis nec in metallis est, quia calore non dissolvitur, nec in lapidibus, quia aquis emollitur, nec in terræ generibus, quia totum abit in aquam dissolutione. Potitur vi abstergendi expurgandi, adstringendi, dissipandi, attenuandi. Sole, & sale, *Gomesio l. 1*, nihil utilis est, sal auro, & gemmis est præferendum. Narrat *Ramusius Navigationis Tom. 2, l. 2, c. 38*, in Tabethana Provincia, præij tanti esse sal fossile, ut auri loco, monetæ serviat. Sal Vielicensè, & Bochnensè *Kircherò Mundi Subter. Tom. 1, l. 6* metallicum, lapidosum est, de quo *Scëtio præfens*, nam de factio ager *Trakt. 4, Sect. 3*, ubi de Aquis salis sive Salsulis. De usu salis medico interno, externo, mixto existat *Tractatus ab Untzero* elaboratus.

II. Scriptorum elogia data Salis fodinis nostris reduco ad epitomen. Spectaculum inter orbis spectacula dignè connumerandum Salinæ Poloniæ. *Decretis de Vetusitatibus Polonorum.* Valde mirabitur, qui

qui Sarmatiæ aut Bochniam, aut Velifcum vidit. *Vadianus Comment. in Pompon. Melam l. 3.* Salinis Cracoviensibus nullas in universo orbe ex-
 stare pares. *Georgius Doufa.* Salis fodinis nobilibus ad Bochniam & Ve-
 lifcum, vix ullæ aliæ præferri possunt, ne illæ quidem ad Carthas tanto-
 pere à *Plinio* celebratæ, juxta quas è salis fructus aqua ferruminatis ædifi-
 cia extruuntur: aut illæ ad Oremenem Indiæ montem, è quo salis gle-
 bæ, lapidinarum more cæduntur. *Bertius in Tabulæ Geograph. Contra-
 ctis.* In Minori Polonia fodinæ salis prope inexhaustæ ita, ut in tota
 Europa nunquam sit, aut fuerit ea salis copia fossilis. *Funf. in Brevia-
 rio Orbis Imperantis.* In Salinis Bochniensibus, & Velifcensibus tan-
 tus optimi salis numerus est, quantus in universis Halis Germaniæ
 nunquam invenitur, sive Noricorum, sive Svevonum, sive Hermun-
 durorum, non ita longè à Meliboco. Siquidem in iis duntaxat coctilis
 sal non sine multo labore habetur, Velifci verò sal duplex colligitur,
 coctilis & metallicus. *Willichius de Salinis Cracoviensibus.* Ex hoc in-
 genti Sarmatiæ thesauro, majora sunt huic Regno vectigalia, quàm
 ahis quibusdam, ex auri, & argenti metallis. *Bertius in Tab. Geograph.
 Contractis.*

III. Sal Fossilis in Polonia tantæ duritiei est, ut in lapides con-
 densetur: ædificiorum structuris peridoneus, simulacris exsculpendis ac-
 comodatus. Ejus fodinæ admirandis suis substructionibus subterraneis
 integram Civitatem referunt: ex hisce sal solidus duritie lapidis, instar
 saxorum ingentium in subterraneis cuniculis, longè latèq; plateatim
 excavatis, ferro excinditur: atq; in frustra comminutus, molâ ab ani-
 malibus agitata, ad usum teritur. *Kircherus Mundi Subter. Tom. 1, l. 6,
 Cassius Mineralog. l. 3.* In cuniculorum ambitu tantus est Laby-
 rinthus, qualem nunquam Dædalus excogitaverat. Agnosceres sanè istic
 veluti in Civitate quadam, magnificè extructas quasdam ædes cænacu-
 larias, quæ fulcris salis sustinentur, & trabibus ligneis, absq; dubio
 ipsius salis naturâ, nunquam computrescentibus. Utrumq; oppidum Ve-
 lifcum, & Bochnia hisce salinis excavatis nititur. Operarii nudi, pero-
 nati tantùm, ferreis malleis, atq; cuneis magna frustra salis excavant. Te-
 nebræ hic crassiores quàm apud Cimærios suos *Homerus* censuit:
 rupes

rupes salis plenissimæ, imò montes perpetui. *Willichius de Salinis Cracovianis.* Salis fodinæ prope Cracoviam trecentis fere sub terra pedibus geometricis. Varii in imo anfractus, & concamerationes, at ubi descendens, in novam urbem delatus videâre. Ingentes venti aliquando oriuntur ex cavernis illis; loca nonnulla inveniuntur vaporibus bituminosis oppleta ita, ut nemo illuc audeat movere passum cum aperta lucerna, ne fortè flammam vapores concipiant. *Conner in Hist. Pol. permodum Epistolarum edita.* Velisci àér siccus, calidus, acutus, subtilis est, sudant obambulantes, & nudi Cyclopum more laborant. Fossæ præter cameras, octodecim scalarum altitudine, quarum nulla brevior est cubitis octo, multis interim longioribus. Non rarò ingentium se se Templorum specie cameræ offerunt, immanibus salis columnis extantibus, quibus superiora solido sale concreta, ceu fornices quidam sustinendis montibus imminet, gravissimo se se pondere, admirabili quadam operariorum industriâ, librante. *Cornelius de Judæis in Germania Geograp. Tabulis illustrata, Vadianus Comment. in Pompo. Melam. l. 3.* Descriptionibus hîcse adjungo factam mihi relationem a quodam comitante Velisci, annorum septem decursu, lustrante labores quotidianos, ex vi officii. Præter os cuniculorum primum, illudq; profundissimum, vulgò *szymba*; secundus aditus continet plus quàm triginta scalas, quarum unaquæq; totidem scandulis crassioribus constat. Patet accessus & per gradus 456, de secto lapide fabricatos, regnante Joanne III. Venti validi grassantur hyeme, maximè tempore illo, quò apud nos sæviunt frigora. Spectare licet Sacella subterranea è sale solido elaborata. Unum dicarum Phaumaturgo Antonio, Patavino, exedram, altare continentis, in quo frequentius Sacra peraguntur Mystéria; secundum Apostolorum Principi; tertium D. Magdalene penitentis exemplaci in antro Maissiliensi; quartum Cunegunde Ducissæ Poloniæ, Virgini in matrimonio cum Boleslao Pudico. Edibus Sacris accessit Cippus Crucis insignitus, statua Serenis. Augusti II Regis de præstantissimo sale efformata, columnæ altiori imposita. Velisci debiscunt domus, vel absorbentur, dum substructiones fabricatæ de trabibus, vulgò *kaszj*, terrea pondere prellæ, in tenuissima rediguntur fragmenta. Per communis traditio

traditio, quod è diametro Ecclesiæ Parochialis nullæ fodinæ ductæ, ideoq; fundamenta lapidoso sali sunt innixa. Bancæ salis mille quingentorum pondo Germanicorum (hæc autem Romana pondo tria millia æquant) extrahuntur. *Cornelius de Iudæis in Germania*, *Bertius in Tabul. Geographica.* Salis lapides, viginti aut triginta centenariorum pondere, colore cineritio ad albedinem vergente, eruantur ex fodinis, *Celarius in Descript. Polonia.* Præfertur Russico, & marino, quia plus terrestritatis in se habet, ac propterea magis solidus, & magis salus. *Sarnicki in Descript. Polon'æ.* Inter massas ingentes salis, datur aliqua portio Salis gemmæ, Polonis *Sol oczkowita*, specie crystalli splendens. Hic Sal crystallinus juxta *Kircherum in Mundo Subter.* nullibi majori copia reperitur, quàm in Polonia; juxta à *Massa in Anatomia Salis*, ejusmodi est, cui palmam inter omnia genera salis Medici porrigunt, gemmamq; vocant; juxta *Brasavolum in Examine Salium*, perfectissimus, atq; flos salis. In ignem conjectus præter cæterorum naturam non crepitat, sed ut ferrum ignescit, excisus in tesseras nationibus infertur exteris. Nec semper in quantitate parva se fossoribus offert hic sal perspicuus; apud *Willichium in Salinis Cracovianis*, glebæ illius quindenis libris graviore, aliquoties erutz. In medicina usus ejusdem pro Armoniaco sale, balsamus seu liquor à *Schrödero in Pharmacopœia* rupturis adhibitus: in Chymicis solutionibus metallorum, sali communi antecellit; demum apud artifices efformatur in Christi passii effigies, Divorum statuas, globulos precatórios discurrentes per filum, candelabra, arculas, mensulas, cæteramq; supellestem quasi crystallinam. Sal noster fossilis in suis mineris levior, æri expositus gravior *Esmullero in Operibus Medicis*, *Schrödero Dilucidato in Mineralogia*: sed refert *Dobelius Ducatus Scania Medicus Provincialis*, quod Physicorum traditione motus, Varsoviâ Cracoviam pertexit, & in Vielsicensi fodina duo salis gemmæ frustra ponderibus examinavit, quæ extra fodinam, Vielsici & Cracoviæ, postquam ab ære riguerant, pondere suo, priori examini æquivalabant. Rogatus insuper Instrigator quidam (ita enim certum Officialium genus vocatur) an sal in fodinis levior esset, quàm extra easdem? respondebat, nunquam id ipsum ex-

H

perti

periti sumus. *Ita Nova Litteraria Maris Baltici. & Septembr. an. 1699*
Labeca impressa. Præter Salem crystallinum, sal carboni, vel pici
 concretæ sive illis depromitur, sal carboni vocatur: tritus ac potus alvum
 solvit, tussim, spirandi difficultatem tollit ab ovibus, cæterisque anima-
 libus, experientia teste. Sal nigrum *Excol. de Re Metallica Na-*
phricum est, & cum naphtha conjunctum. ibidem sal *Jarka* de-
 nominatus superare traditur salei genuinæ aliquibus proprietatibus,
 quæ mihi non sunt plenè notæ. Grande incendium exortum erat
 in his fodinis, an. 1510, sed admirabili duorum virorum anfu est sup-
 pressum. Memorabile secundum, sub finem an. 1644, ab equino pabulo
 injecto in faculam dicens initium, duravit ultra annum, cum fætere
 teterrimo, nec non vapore. Hæc de Salinis Vielicensibus, quas per
German delineatas unâ cum plano Civitatis ejusdem nominis, *Hondius*
Chalcographus quatuor tabulis majoribus reddidit, accuratissimè incidit
 æti, dedicavit Vladislao IV Regi Poloniæ.

IV. In eo loco ubi hodie Bochnia, repertus sal an. 1251, meri-
 tis D. Kunegundæ. In tribus spatibus, quadrangularia foramina cen-
 tum quadraginta cubitorum in profundum ducunt, itur deinde centum
 & ultra cubitis in plano meatu, ubi secunda est cubitorum nonaginta
 fodina; iterumque post planum spatium datur fodinula: reliquum iter per
 scalas, interjectis tamen multis per planum meatibus, in diversas cavernas,
 non eadem profunditate sitas tendit, ubi sal ingentium saxorum
 specie exsecatur. *Dicitur in Vetusitatibus Polonorum.* Constat, Bochniæ
 præter primarum faucium immanem profunditatem, in altissimam fossam
 octoginta scalarum altitudinem durare, & quotidie fieri altiozem,
 salis excisi copiâ. *Vadianus Commentar. in Pompo. N°am. l. 3.* Res
 est stuporis plena, videre profunditates Salinarum, & veluti centrum
 terræ. *Sarnicki in Descript. Poloniæ.* Per salis rupes venæ quædam
 evagantur pellucidæ, crystalli modo nitidæ, salis gemmæ recentioribus.
Vadianus supra citatus. Ætate nostra, primum os cuniculorum,
 seu primus aditus, vulgò *szymba* denominatur Sutorius, in quo D. Ku-
 negundæ annulus inventus fuisse traditur: secundus Regius, tertius Tres
 Turres, quartus Florentia, quintus Campus, sextus *Kapel.* aquarum è
 cavernis

cavernis defluentium receptaculum. Campus profundissimus omnium creditur esse, qui enim demittuntur ad ima, prolixiores orationes commodè recitant. Extractus sal operà distributà per vices, Moraviae, Bohemiae, vicinæ Hungariae suppeditabatur in bancis. Etiam modò in Montibus Tarnoviensibus Silesiae, erecta repositoria salis Vielschensis per ditiones Imperatorias distribuendi.

V. Singularia reliqua Salis fodinarum nostrarum, ab *Aldrovando Musei Metallici l. 5. c. 3.*, verbis descripta sequentibus. Conchæ salis innatæ salii fossili observantur, stiriæ salis concrecentes ad stillicidia conspiciuntur, ex quibus una ad nos fuerat missa ex Polonia. Vidimus quoq; advectum salem fossilem duritiæ alabastrina, colore rubefcente. Item Salem Omphacium seu Omphacitem; qui saporem omphacinum refert, coloris est subalbidi. Præterea, in iisdem fodinis Tophi aliquantum diaphani, colore albicantes inveniuntur, qui figuram Stelechitis æmulantur, quapropter Stelechites salis nominati. Interdum observatur lapis æmulans Stelechitem, quem salicidæ Cornu salis, forsàn à figura indigitant. Hic lapis semper particulæ salis adhæret, & divisus lineas subtilissimas à centro ad circumferentiam productas ostendit: quare infinitis radiis refertus esse videtur, & Astroiti assimilatur.

VI. Descensus quomodo fiat ad fodinas per funem grandi rotæ alligatum, descensit *Vadianus* hæc inter cætera referens. Ut de me dicam, non rarò terrâ mariq; cum timuerim mihi, haud levibus versatus in periculis, nunquam tamen frequentius, præsentiusq; cogitavi de morte, quàm cum naturæ noscendarum opum cupiditate victus in Bochnianum barathrum descendissem, non ampliùs quacunq; occasione oblata visurus illud. Idem iter cum metu comite, *Schroeteri* carmine sic promulgatum.

*Miror, at inferius nobis immane barathrum
Cernitur, atq; die nomina solis habet.*

*Quis tantum molitur opus? prius ipse putabam
Tartara nos medio posse videre die.*

*Istud at ut vidi, vidi nigra tartara Disis,
' Moxq; dedi timidas corde tremente notas.*

Per puteum cum demissi essemus in interiores Salinarum cavernas, visi fumus ad profundum barathrum pervenisse, inquit *Wullichius in Epist. ad Bonner Salinarum Praefectum*, mox Deo propitio ad Superos reversi, epulati, ad Fortunatas Insulas deportari nobis videbamur. Concludo *Aczji Hungari* epigrammate in laudem Salinarum exarato:

*Si te cura manet miracula magna videndi,
Crede, stupenda tibi Bochna, Vielsca dabunt.
Concelebrant alii septem miracula mundi,
Octavum annumeret cum sale Bochna tibi.*

Hactenus in profundissimo Minerali Regno versabar, jam ad superficiem amoeniorem terræ, opimas illius messes, plantarum varietatem est enitendum.

TRACTATUS II. TERRÆ BONITATEM, FERTILITATEM CONTINENS.

S E C T I O I.

De

*UBERTATE SOLI in PODOLIA, UKRAINA,
VOLINIA, RUSSIA, MAIORI & MINORI
POLONIA, LITVANIA, PRUSSIA, LIVONIA.*

I. **T**erra, quâ utuntur agricolæ ad seminationem, eligitur pinguis, dulcis. Optima creditur nigra, temperatæ uberratis, culturæ facilis, nec madida, nec sitiens, nitescens post vomerem, odorifera. Item bona est terra, quæ picis instar conglutinata, quæ pluvias combibit, & lutosa non redditur, quæ arbores producit altas, & crassas

crassas, quæ cum pluviis madet, reddit odorem gratum. Corrigitur agrorum sterilitas margâ, quæ adeps dicitur terræ, corrigitur pecorum fimo, nam hic abundat nitroso sale, quod si terræ admisceatur, pinguem efficit, pluviâ continet, impedit facilem exhalationem.

II. De bonitate Polonæ terræ numerosa extraneorum testimonia veniunt huc adducenda.

Polonia Europæ Ægyptus est, ac in primis Belgii horreum. Messes illius totam fere Europam ingruente sterilitate alunt. Ipse Deus fluvio Vistula permeante Poloniam, & apud Dantiscum in Balthicum Mare se exonerante, tanquam aliquo Nilo Regnum beare voluit, ut suas merces Europæ reliquæ impertiretur. *Hornius in Orbe Politico.*

Polonia rerum ex natura nascentium fertilissima est, hordei ac cæterorum leguminum maximè fetax: cujus uberrimè cæteræ regiones transmarinæ assatim perferunt; ad quas frumentum grandi copia navibus advchitur. *Maginus in Geograph. Universali.* Frumento omnis generis univèrsa Polonia adeo abundabat, ut multis exteris Provinciis annonam suppeditaverit; nec vicinis tantum gentibus, sed aliquando & Italiæ subveniret fame periclitanti: frumento Genuam, Romam & in Hetruriam misso. *Gotofredus in Archontolog. Cosmica.* Polonia tantâ abundavit frumenti copiâ, ut an. 1590 & sequenti, subveniret necessitati Genuensium, Thuscæ, Romæ, ubi fame, non caritate extrema tantum laborabatur. *Boterus in Politia Regia, in Parvo Amphitheatro, Belli Dissert. Politic. Tom. 1.*

Polonia adeo dives frumenti, ut assatim Anglis, Belgis, & aliis remotioribus nationibus illud suppeditet. *Frœlichius in Biblioth. Peregrinantium.*

Baravi Polonico potissimum frumento ad victum utuntur. *Puffendorfus in Introduct. ad Hist. Precip. Regnorum in Europa.*

Poloni frumenta Dantiscum avehunt, inde Belgæ accipiunt, non tantum propriis ipsorum Provinciis, sed etiam in Hispania & Italia, distrahenda; quanquam & Siciliæ aliquid suppeditatur. *Becmanus in Hist. Orbis Geograph. & Civili.*

Populi ac gentes, alimentorum supplementa non aliunde fere, quam ex Poloniæ Regno accipiunt. *Callimachus in Oratione ad Innocent. Pontif. Maximum.*

Affluit Polonia rebus omnibus, quæ ad sui sustentationem ducuntur necessariæ. *Nicolasius in Hercule Siculo.*

dives usq; ad abundantiam. *Muretus in Oratione ad Pium V.* Polonia potens armis, atq; ubere gleba, terrâ inquam sic ad omnium rerum opportunitatem conditâ atq; comparatâ, ut alia vix potuerit inveni-ri beator & fortunator. *Colofvarinus in Orat. de Mairim. Sigismundi Augusti Regis.* Polonia terra tam fertilis est, ut captu difficile sit, quanta frumenti copia transportetur ad nationes externas. Fertilitas puris-imo aëri adscribenda. *Morery in Magno Dictionario Historico.* Polonia tempore famis, etiam Galliæ partem aliquam aluit. Quantum fru-menti daret experta Italia, nos etiam superiore seculo vidimus. *Bri-etius S. I. in Parallelis Geographicis.* Solum Polonicum feracissimum frumenti usq; adeo, ut Hollandiæ horreum sit. *Luyts in Introduc. ad Geograph. Nov. & Veterem.* Polonia dici potest terrarum nutritrix. *Pomponius Ugonius in Orat. ad Paulum V.* Comes Sorienſis Lega-tus Hispanicus an. 1626 à Poloniæ Rege postulavit sui Regis nomi-ne, ut ei portus in Borussia concederentur, in quibus Classem fabrica-re & retinere suis impendiis posset: deinde ut Poloni frumentum non paterentur in alias deportari terras, Hispanum enim Regem omne cõem-prurum, ac in Hispaniam deportaturum. *Camerarius in Epistola ad Ju-lium Bellum.* Res, quæ ex Polonia ad externos veniunt, sine compa-ratione superant illas merces, quæ invehuntur ab externis mercatoribus. *Du Plessis in Novella Geographia.*

III. Peregrinis tot testimoniis jungantur domestica. Non an-terfero omnibus Europæ Provinciis Poloniam, cum nulla tellus adeo re-rum omnium ferax reperiat, ut non indigeat rebus aliunde importa-tis. Hoc tamen candidè affirmo, ita commodè Poloniam nostram omni-bus necessariis ad vivendum, & tuendam dignitatem abundare, ut præ-ter vinum (uvâ tamen ad comedendum non caremus) sericum, atq; a-romata, nulla aliâ re ab exteris importata habeat opus. *Starovolscius in Declamatione contra Obreſtatores Poloniae.* Manifestum cuiq; est, Regnum Poloniæ alia duo similia Regna, prout ipsum est, non modò frugibus, sed & carnibus, aliisq; sustentare posse victualibus. *Idem in Polonia.* Alma atq; fecunda est Ceres nostra, tot terrarum, tot po-pulorum alitrix. Culta tot urbibus, tot oppidis Batavia nostro potissi-mum

modum victitat pane. Atq; velut olim Sicilia, ac postmodum Ægyptus populo Romano annonam, alimenta; præbebat, ita nos horreum non Baraviæ tantum, sed multarum sumus nationum. Cùm certum est, in Hispaniam quoq; & Italiam deferri messes nostras; & frumentatione ista magnam Europæ partem ali, ac sustentari. *Opaleński in Defensa Polonia contra Barclaium.*

Pro divitiis gentis non loquar, nec superbus gloriabor, habent alii in oculis, quidquid volunt, nobis sufficiat copia vitorum inexhausta, copia frumenti, pecorum, ovium, piscium, mellis, lanæ, cannabis, lini, equorum, ferri, plumbi, arborum &c. *Fredro Casel. Leopold. in Fragmentis Scriptorum.* Venit legatio an. 1415, ab Imperatore & Patriarcha Constantinopolitano, frumentum subsidarium petens, vehementer enim Turcæ Thraciam infestabant. Vladislaus Jagiello inopiâ laborantibus opitulatus liberaliter: in Cacybæjo portu Maris Pontici (qui in ditione Polonorum tunc erat) frumentum admensus est. *Cromerus Hist. Pol. l. 8, Dlugoffus l. 11, Bielski Chronic. Pol. l. 3.*

Fuerat quondam ad Bialogrodum emporium celebre, & obvium nostris hominibus, nam temporibus Calimiri, Cyprium usq; demebant naves oneratae tritico Podolico plenæ. *Sarnicki in Descrip. Poloniae.* Territorium ad ostia Tyræ erat admodum fertile, proinde Leuco Rex Atheniensibus ex illa regione frumenta quotannis mittebat; quem morem Venetorum Respublica reducere suum ad usum volebat, miseratq; Oratores ad Sigismundum Senem Regem Poloniæ, rogatum ut exenplo veteri Regum Sarmaticorum, & Casimiri Magni, supra ducentos annos, vellet in eum usum terras easdem, & portus concedere: ut Cyprios suos inde sublevare posset frumento. *Idem Annal Pol. l. 2.*

Sigismundus I. edicto publico interdixit commercia cum Vratislaviensibus, mandavitq; ut si Germani, aut Silesiæ mercibus indigerent Polonicis, in Regno quaerere nostro. Incredibile dictu, quantâ rerum inopiâ urbs laboravit, quanta solitudine fuit deformata per quadriennium. *Vapovius in Fragment. Hist. Polonæ.*

Annonæ defectu laborabat Roma an. 1655, ideoq; miserat Alexander VII. Pontifex Maximus in Siciliam, sed quia modicum illa appromisit, petiit per Roncalium Residentem Regiæ Poloniæ multa lastorum millia tritici, secalis, hordei.

dei. *Ex Peregrinatione Europæ M. S. S.* Etiam sub Innocentio XI, premente caritate Romam, frumenta Gedanô in Italiam advhebantur. Pariter Ludovicus Magnus Rex Galliarum, deficientem annonam, ex Regno nostro, aliisq; remotis regionibus rem frumentariam deducebat, necessitati suorum subventurus. *Tarlo Epif. Pofnaniensis in Con- cione impreffa.*

IV. Appulerunt an. 1392 Gedanum ex Gallia, Anglia, Belgia trecentæ naves accepturæ frumentum, illæq; omnes secundum vota, mæssibus nostris oneratæ explicaverunt vela. *Curicken in Descript. Histo- rica Gedan.* Tanta copia frugum ex Polonia est allata, an. 1565, ut illam granaria Gedanensia quamvis amplissima capere non potuerint; ideo in domibus Civium prope Motlavam deponi debuerat. Emerant tunc Mercatores lastam siliginis quinquaginta florenis, sed postquam in Urbem venit, viginti & quinque vendebatur. *Idem ibidem citans Chro- nica Waiselii.*

Constat mihi, hyeme decedente, cum nempe li- quatis nivibus Vistula auctus faciliorem navigationem præstat; uno appulsu quinque navium millia Dantiscum secundo flumine aliquando venisse. Et ut fatear, rarò verum defluxum tam copiosum esse, sed cum aliquoties prout annis intumuit, navigatio repetatur, non quidem semper pari navium numero, sed tamen magno satis, puto me dicturum minùs, quàm res sit, si quatuor millia navium ponam, computando insi- mul rates seu trabes connexas, quibus etiam plurimum utimur. Porro navis oneraria, qualem Vistula devehit, cum maxima est, capit medi- mos Romanos veteres (hac enim utar mensura) bis mille ducentos, ad minimum mille. Et cum quàm proximè omnes exæquemus, faciliè quælibet earum censei potest mille quingentorum medimnorum, quæ summa crescit in sex milliones medimnorum. Cum verò medimnus, fere (ut inter summum, infimumq; pretium, medium ponam, & triti- cum cum siligine, alioq; grano exæquem) veneat medio nummo Im- periali, quem Talerum vocamus, proventus anni quius, uno ex porta erunt tres milliones Talerorum. Iam verò sciendum est, Dantiscum frumenta non devehì, nisi è vicinis, & Vistulæ adsitis regionibus: aut ab accolis aliorum fluminum, quæ eundem Vistulam intrant. Ita ut

vix tertiæ partis Poloniæ sit iste proventus, nam in Silesiam quoq; ac Pomeraniam conterminam plurimum frugum inferatur. *Opaleński in Defensa Polonia contra Barclaium edita an. 1648.* Ter centies ac sexagies quinquies mille onera seu lastæ frumenti varii advehuntur Gedanum, quæ partim in extreras oras deportantur, partim consumuntur in Urbe. *Cellarius in Descript. Provin. Polono juri subjectarum.* Hic advertendum quamlibet lastam sexaginta continere medimnos vulgò modios, quapropter supra positum numerum excrefcere in viginti unum millionem, & nongenta millia modiorum. Siliginis autem modius pretium varium pro circumstantiis diversis habet, nunc floreni unus Prussici, nunc duorum, jam trium, non semel quatuor, interdum quinque & ampliùs. Tritici mensura eadem majori comparatur pecunia, inde infertur facîle quot milliones venire possunt ex Urbe unica. Missis temporibus vetustioribus, an. 1697, siliginis lasta vendebatur Gedani floreni Prussici 324, tritici 480. Anno 1713 navigia frugibus & mercibus plena in tanto numero advenère Gedanum, ut Motlavam fluvium longè lateq; parentem inter granaria impleverint, difficilimèq; aditum præbuerint advenientibus ex mari navibus onerariis. Hæc in communi dicta de fecunditate soli Polonici, in particulari veniunt recensendæ Provinciæ.

V. PODOLIA feracissimæ supra fidem glebæ regio. *Liber Baro de Meyerberg in Itinere Moschovitico, Maginus in Geographia.* Bonitas soli Podolici semel aratro versi nullam culturam desiderat, semen acceptum tanto cum fenore reddit, ut ex uno frumenti sextario quinquaginta, atq; ampliùs gignat. *Gratianus à Burgo S. Sepulchri in Vita Commerdoni Cardinalis.* Non opus est, ut Pòeta inquit, pingui simo saturare solum Podoliz, sed subactum utcumq; arvum, injectamq; sementem præciso arboris ramo occant agricolæ, & uberrimum inde referunt proventum. Cùm autem tam ferax regio affluentiam annonæ nec ipsa depascere, nec aliò deferre queat, vilitas ejus plerumq; est maxima. *Opaleński in Defensa Polonia.* In Podolia frumenta semel sata, & post bonam maturitatem à messoribus cum aliqua granorum excidentia collecta, sequenti anno absq; cultura agri, granorum

feminatione, è tellure fertilissima procedunt. *Miechovita Chronic. Pol. l. 1, Mercator in Atlante, Fournier in Geograph. Orbis Notitia.* Adeo fecunda est Polonia, ut semel in agrum granum conjectum quandoq; centuplum referat fructum. *Gragninus Hist. Pol. Tomo 2, Weber in Arte discurrendi.* Ante decadem annorum unam, & alteram, è Nobilitate Podolica quidam medimnos quinquaginta siliginis agro injecerat, adveniente messe sexagenas mille quingentas collegerat. Erga celonos liberalitatis tantæ sunt illi campi, ut si trium, vel quatuor dierum cursu, scindantur vomere uno, totam alant familiam. Nec congregato cicere, colitur terra, verùm siligo feritur illico, atq; occà subigitur. Idecirco *Starovolscius in Polonia* adnotavit: Podolia continuis bellorum incursionibus & praliis famosa, si optata pace posset frui certè nec Italiae, aut Ungariae soli ubertatem, & divitias invideret. Eadem Provincia sic ferax est, ut gramina in altitudine unius celli viri excrecant. *Chronica Etarum Mundi Norimbergæ an. 1493 impressa, Eneas Sylvius in Epit. Europa, Sabellicus Emend. 10, l. 4.* Palsuis gaudet luxuriantibus adeo, ut vix boum ingentium immania comuta è gramine appareant. *Mercator in Atlante, Blaen in Atlante Novo, Bertius in Tabul. Geograph. Contractis, Gragninus in Hist. Polona.* Podolia gramen tam citò ac uberrimè fundit, ut perticam positam, trium dierum spatio, supererescendo contegat, & aratrum in locis graminosis relictum, paucis diebus, graminibus sepiat ac cooperiat. *Munsterus in Cosmographia, Ortelius in Theatro Orbis, Miechovita in Sarmat. Europa.* Ita fertilissima regio, ager tamen durus, nec scindi potest nisi sex bobus robustissimis aratro junctis, juxta *Bertium in Tabul. Geograph. juxta Gragninum Tom. 2* bis senis: sed id intelligendum de novali seu arvo primò profcisso.

VI. UKRAINA sive Confinium Orientale Regni Poloniae paucis dives, inter fluvios *Bog & Dniepr* positum. Non tantum soli bonitate fortunatissima Ukraina, sed lacte & melle fluens, bellorum patria & frumentorum, quæ in subterraneis cavemis mirè nec non profundè elaboratis recondit. Notandum enim quòd Polonia frumenta cujuslibet generis, in annos plures & tempora, absq; omni læsione con-

servet,

servet, quæ in finitima regione si anni unius spatiū excefferint, in muscas & vermes abeunt. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.* Proprietates Podoliensis terræ adscriptæ competunt & Ukrainæ, quæ in *Tabulis Geographicis* Podolia inferior vocitatur.

VII. VOLHINIA inter Litvaniam, Podoliam, Ruffiam posita frugum omnigenarum propter fertilitatem agri abundans. *Maginus in Geographia, Brietius in Parallelis Geograph. Ortelius in Theatro Orbis, Gosfredus in Archontologia.* De Volhinensibus agris potissimum scripsisse videtur mihi *Opaleński in Defensa Polonia*, tenore tali. Messes, quas nos sexagenis, manipulis computare solemus tam abundantes, tamq; opimæ sunt, ut tritici, & siliginis ex autumnali sæta, multo decem, non pauci viginti millia sexagenarum, imò quidam & multo amplius demerant: tantundem ex verna satione hordei, avenæ, & omnis generis frugum. Sexagena verò triturrata duos fere medimnos exhibet; quibus si frumenti pensio addatur, quam annuatim coloni multis in locis magno numero pendunt, facile inde proventus ingens poterit æstimari. Horreis non continentur collectæ messes, sed acervis, qui ut aliquando centum, aliquando ducentas, imò trecentas & amplius sexagenas includunt, ita in amplissimis positi campis hyeme atq; æstate, nullo custode tenentur. Manipuli in agris excutiuntur, grana flumine Bugo à plerisq; devehuntur Gedanum; stramen tanquam pondus inutile igne absumitur. Multi ab annis septem & amplius frumenta servant præstolantes rerum caritiam. Dicta consistantur ab alio. Volhinenses, Podolienfes, Ukrainenses in acervos magnos reconduunt messes: & aliquando apud bonum patremfamilias quadringentos, vel sexcentos acervos (quasi turres quadrangulares eminentes) reperies, ad quindecim, pluresq; interdum annos, reconditi frumenti plenos. Nitidissimum, purissimum, ponderosissimum triticum in autumnno seminaturn, æstate producit Volhinia, quod dum exportatur Gedanum, majus pretium tenet: à mercatoribus peregrinis expetitur. Milii quanta sit abundantia, inde licet colligere, quòd in solis Lachovecensibus bonis, olim viginti & quinque millia sexagenarum sunt collecta. Præter alios, Nobilis vicinus Ostrogio quadraginta lastas, intellige duo millia

& quadringentos medimnos decorticati milii, an. 1716, Gedano intulit, quæ alimonia ad onerarias naves fere trecentas ad Weixelmundam tunc subsistentes est transportata. In cellis subterraneis arte paratis, igne excoctis, obductis stramine, frumenta conservantur diutius à colonis, exuruntur pecorum fimi, nam stercorationis nullus est illis usus.

VIII. RUSSIA Meridionalis feraci admodum gaudet agro. *Gottfredus in Arthori. Cosmica.* Ludovicus Rex Poloniæ & Hungariæ ut vidit terrarum Russiæ ubertatem, mox illas Hungariæ incorporare meditabatur. *Dlugoffus in Hist. Polonia.* Russia maximè terram promissionis agit, non mellis tantum lactisq; ubere stillicidio, sed rerum, quas natura usui postulat omnigeno proventu locupletissima. Solum istic fertile, gleba frugum ferax & herbida, stercorationis non indiga; ac raro per alternos annos respirans. *Kochowski Annal. Pol. Climat.* 1. Circa Tamopolim, alibiq; passim vastissima agrorum spatia milii plena, in Submontana regione avena copiosissima. Ibidem lini cura magna habetur, conficiuntur telæ; circa *Gorlice & Grybowo* campi feraces multum ejusdem herbæ. In eadem *Roxolania* Leopoliensi Urbi non deerant vineæ, *Heirat Theatri Urbium* l. 6, *Seyfried in Poliologia*, *Rosselio in Pymandro Mercurii* teste. Archivum quoq; Civitatis præfate testabatur, in montibus, collibus extitisse vineas, ex quibus antiqui Russiæ Duces centena aliquot doliorum vini decimando perceperant.

IX. MAJOR POLONIA laboriosè excolit agros non sine optimis messibus. Palatinatus Pofnaniensis terminatur à Septentrione Pomerania ulteriori, ab Occasu Marchiæ Brandeburgicæ, à meridie Silesiæ, quibus frumenta varia largè suppeditat. Districtus Costenensis præ cæteris magis frugifero donatus solo; *Wschovense* Territorium vicinæ Silesiæ maxima parte arat, serit & occat. In fundo pagi *Chrzypsko* excreverant aliquot spicæ coloris aurei, mole ordinarias decem æquant, continentes grana siliginis. In Privilegio Urbi Pofnaniensi à Premislao & Boleslao fratribus uterinis Ducibus Poloniæ concessio habentur hæc formalia: fluvium, qui Varta dicitur per milliare unum ex utraq; parte cum omnibus utilitatibus in perpetuum concedimus Civibus,

vibus, villas &c. exceptis vineis. Acta hæc sunt Posnanæ an. 1252. Inde colligitur, nec vitibus destitutam fuisse antiquitus Majorem Poloniam. Palatinatus Califfiensis bonitate terræ non cedit aliis, Siradiensis præter alias fruges, fagopyro seu frumento Sarracenicis, vulgi ciceræ Radomscensem tractum maximè occupavit, delicatas pulces vicinioribus, remotioribusq; nationibus subministrando. Lenciciensis Palatinatus numerosas infert horreis mæsses.

X, MINOR POLONIA concludens Palatinatum Cracoviensem, Sandomiriensem, Lublinensem, omni proventu felix. Cracoviensis tritici ferax. *Roselius Comment. in Pymandrum Mercurii.* Prosoviense solum fertile & supra modum pingue. *Sarnicki in Descript. Polonia.* In quibusdam agris Capitaneatus Czorkiniensis de semine siliginis triticum surgit. *Chwatkowicki in Singularibus Polonia.* Palatinatus Sandomiriensis, præter siliginem, hordeum, triticum album, atq; subtrubeum præstans; avenam ita in altos educit culmos, ut staturæ proceri viri existant interdum pares. Inter Pinczoviam, Busko, & Vislicam, tam liberaliter agri anisum proferunt, ut non rarè colonus quinquaginta vel sexaginta modios exponat foro. Quid de proventu Magnatum, Nobilitatis est inferendum?

Ager Lublino propior, assensu *Heirat in Teatro Urbium*, varii generis fruges singulari bonitate producit, quæ non Gedani tantum, aut in transmarinis locis, cæteris præferuntur.

Sunt tunicæ obductæ tenui, farinâ divites, ponderosæ, conservabiles per diu, nam Gedanensium mercatorum non nemo, fere quadraginta annorum decursu, siliginem incorruptam continebat granario.

Ducatus Zatorienfis maximè abundans lino, & mapparum textoribus. Aderant & vites Minori Poloniæ, inquit *Cromerus Pol. l. 1*, quarum uvæ esui non insuaves, præsertim si æstas atq; autumnus suam servent temperiem; sed vinum expressum inde acerbius, alibi suavius & copiosius.

Circa Sandomiriam floruisse vineas memorat *Sarnicki in Descript. Pol.*, ubi & pomaria extendebantur ita, ut purares undiq; sylvas urbem hanc circumstare. Facile tellus nostra abundare vitibus posset, si meridiem respicientes montosi tractus excoherentur accedente industria. Negligitur vinetorum cultura, quia

nobis subministrat vinum propinqua Hungaria, quæ est juxta *Opaleński Apologiam*, Poloniæ cella vinaria.

XI. LITVANIA tota vix petrâ exasperatur, sed minori lapide ejus terra conspergitur. Eadem non profert spinas quia frigidior, spinæ verò calore egent, qui illarum adurat humidum & induret. *Tylkowski in Phys. Curiosa*. Fecunditas agri in Litvania dictu incredibilis & tanta, ut Cererem in illis regionibus natam affirmares. Segetes ad maturitatem semper deveniunt, fertilitatis, Regiomontum & Riga emporia celeberrima exhibere possunt testimonium, quæ frumenta advecta navibus ex Litvania, regionibus transmarinis impertuntur. *Appendix Theatri Ortelii, & Atlantis Mercatoris, Blæu in Atlante Novo*. Fertillissimus ager Litvaniæ, quare vili ære frumentum venditur, & in multas Europæ Provincias, magnis onerariis navibus transuehitur. A Germanis mercatoribus *Bleib-land*, id est terra mansionis non ineptè vocatur: quia ejus fertilitate Germani ad perpetuam invitantur habitationem. *Hofman in Lexico Univer. Hist. Geographico*. Litvania ferax frumenta partim Chronone, vulgò Nemeno, partim Dunâ fluminibus devehit copiâ eâ, ut ex portu Pilaviensi quindecim millia lastarum exteris negotiatoribus vendita sint. Ex portu Memelensi, seminis lini viginti tria millia tonnarum seu doliorum, nam id genus ibi mensuræ est continens fere medimnos duos atq; semissem. *Opaleński in Defen. Polonia*. Agri circumcingentes latè *Davidgrodek* oppidum &c. liberalitate maxima fundunt anisum. Rerum in Vilnensi foro venalium copia ea reperitur, ut vel maximus exercitus non difficulter sustentari queat. Victualia veneunt ære exiguo, si cæterarum regionum æstimaveris sumptus. *Crassinius in Polonia Henrico Valesio Regi dedicata*. Ibidem distrahitur panis siligineus tantæ molis, ut etiam virum robustum oneret. Russia Alba pars Magni Ducatus Litvaniæ omnium rerum, quæ ad victum spectant feracissima, siliginis, tritici, hordei, avenæ, ciceris, cannabis, lini, lupuli &c. quæ omnia in Livoniam mittit, & in Prussiam. *Starovolscius in Polonia*. Bis mille navigia, vulgò *Sirugi* olim Rigam veniebant, Regiomontum centena aliquot formæ alterius *Wiciny* dicta. Præter ingentes cumulos lini, frequentissima cannabis

niabis ad nationes remotiores expedienda *Pienka* accepit vocabulum; semen lini numerosissimas adimplet tonnas, ut ultra maria oleum exprimitur. Modus extraordinarius colendi agros à *Guagnino in Hist. Pol.* descriptus. Campum obductum fructetis, dumis, & myricis palcâ incolæ tegunt ad tempus aliquod, tum sereno cælo hæc omnia simul incendunt, terram illam permixtam cineribus, carbonibus, arant, in subactam leviter, sementem jaciunt, de qua tanta existit frumenti copia, ut fidem superet. Samogitia præter varias fruges, ad præfata emporia cannabim mittit, una cum lino cubitos binos excedente.

XII. PRUSSIA sive Borussia Sarmatiæ ocellus, Poloni orbis delictum, vestigialium officina, regio fecundissima, importationibus & exportationibus variarum mercium apta, propter frequentiam fluminum, sinuum, portuum. *Froelichius in Biblioth. Peregrinantium.* Solum Prussiæ ferax, maximèq; frugiferum, irriguum aquis, regio tam anæna & felix, ut si Jupiter è cælo deturbandus esset, in feliciorum, quàm in Prussiam cadere nequiret. *Munsterus in Appendice Geographica.* Ultra fidem Prussia frugibus, armentisq; ditatur. *Nicolosius in Hercule Siculo, Sabellicus Ennead: 10, l. 4.* Urbium illustrium, oppidorum, arcium frequentia, opimis incolarum divitiis, & terræ ubertate supra modum Prussia claret. Merces, quas ex Polonia, Russia, & Litvania accipit, maximo suo commodo trans mare mittit, & vicissim in Poloniam importat, quidquid Europa univèrsa & India gignit: omnia fere à transmarinis accipiens mercatoribus. *Becmannus in Hist. Orbis Geographica, & Civili.* Zulavæ olim in palustri restagnantis Vistulæ solo, à Crucigeris adversus exundationes munitæ firmis aggeribus, labore magno nunc conservantur: non sine vitæ periculo strenuè defenduntur ab incolis. Insula seu Zulava major, Germ. *Gross-Werder* circa Mariæburgum, Zulava minor *Klein-Werder* prope Gedanum. Utraq; est feracissima, simulq; cum aliis Regni nostri Provinciis, Sveciæ, Daniæ, Norvegiæ, Bilsayæ &c. triticum atq; siliginem, Pomeraniæ hordeum mittens, necessitate exposcente. VARMIA, Germ. *Emerland*, regio Prussiæ fertilitate soli insignis, urbibus, pagis populosis referta. Lignum præstans ex Varmia & Polonia Gedanensi illatum urbi in Norvegiam,

vegiam, Hollandiam, Scotiam, Galliam &c. promovet mare simul cum tela crassiore, nam tenuior importatur Regiomonto. Nec rarò unus Varimensis colonus lastas duas seminis lini, interdum tres commutat pecuniâ. In Prussia vineas fuisse cultas testatur *Cromerus Pol. l. 1, Dlugoffius l. 11, sub an. 1422, Grunau Ord. Pradic. in Chroniciis M. S. S. ex eo Henn. nberger & Adlerbord.* In Elbingensi Curia asservati vetusti codices perceptorum & expensorum, vineas eo loci Cruciferorum tempore extitisse clarè demonstrant. Jam verò *Wassilius ex Magistrorum Ordinis Chroniciis* ætatis anni 1379. describens, omnia vina circa festum S. Bartholomæi collecta, & in cellis asservata fuisse narrat. Idem *Wassilius sub an. 1455* retulit Magistrum Ordinis Teutonici Ludovicum ab Erlichsaufen Civitatibus Torunensi & Culmensi nimis iratum, vites circa suburbia, atq; Graudentum exussisse cum pagis. Hæc ex *Runavi Libro de Bello Pruthenico magno* excerpta, à *Schutzio Chronic. l. 5* sunt confirmata. Item à Vladislao Loethico Rege vineta in Culmensi Terra pessumdata, circa Toronium post victoriam Tannerbergensem, an. 1410 ab exercitu Polono excisa, à Vladislai Jagiellonis milite an. 1422 eradicata leguntur in Historiis Prussiae. Ad Mariæburgum obsidione secunda cinctum an. 1454 Poloni cum Bohemis & Gedanensibus, juxta *Schutzien l. 5*, castra metati sunt in vineis. Deniq; *Haviknoch in Epist. Nuncupatoria* Præconsulibus, Consulibus Torunensibus *Chronicorum Prussia* à *Petro de Dusburg* conscriptorum confirmat dicta. Vini in his locis tanta copia fuit, ut nulla ferme circa Toronium extiterit villa sine vineis amænissimis, Patrum adhuc memoriâ penes Toronium ex vineis ad Vistulam sitis vinum erat expressum. Hæc allegata fusiùs ideo, ut vinearum cultura non esse incognita Regni nostri Provinciis agnoscat, cæli & soli æstimetur clementia.

XIII. LIVONIA frumentum tantâ copiâ profert, ut in annonæ caritate, vicinis quoq; regionibus adferat opem. *Bertius in Tabul. Geographicis.* Siliginis dives adeo est, ut exteræ quoq; ac transmarinæ nationes, Lubeca, Amstelodamum, Hollandia, Dania, Svecia ubertatem ejus agnoscant. *Guagninus in Descript. Livonia.* Præter fertilitatem

tatem agri, ad usum humanum necessaria, in ea reperiuntur abundantia, ut cum exteris omnino largè communicentur. *Ortelius in Theatro Orbis.* In hac lata Provincia Capitaneatus seu Præfecturas quatuor nunc possidemus, Dunebergensem, Marienhausensem, Rzeczicensem, & Lucinensem. **CURLANDIA, & SEMIGALLIA** feudum Regni Poloniæ eadem ubertate gaudet, quâ, Livonia & Samogitia, eadem commoditate exportandi frumenta varia ad Mare Balthicum, propter nationum remotarum necessitatem, aut majorem commoditatem. Lignum & cannabis sic latè succrescunt, ut distitarum quoq; regionum inopiæ prospiciant. *Lentilius in Curlandia Memorabilibus.*

XIV. Quàm exiguum pretium frugum fuerit olim in Regno, manifestant sequentia. Lasta siliginis Gedani an. 1405 venundabatur quinque marcis, tritici septem marcis, hordei semiquatuor, avenæ semitribus. Frumentum ex Polonia in tanta copia advectum est Gedanum an. 1533, ut lasta Prussicis florenis sex emeretur. *Curicken in Descript. Historica Gedani.* Sub Alexandro Rege, siliginis modius grossò uno, altero hordei dabatur emptoribus. Sub Sigismundo I. an. 1523 cassula siliginis acquirebatur grossis tribus, avenæ chorus grossò unico, bos mediâ marcâ, juvenca sexdecim grossis, porcus duodecim, aries tribus. *Herbert Succamerarius Premisl. in Statutis Polonia.* Siliginis modius an. 1539 assibus novem in Gedanensi foro æstimatus. *Curicken in Descript. Gedani.* Empta lasta siliginis an. 1547 florenis octo in Prussia, medimnus vulgò coretus an. 1558 octo grossorum in eadem Provincia habuit pretium; omnes res venales aliæ æris minimi fuerant. *Hennenberger in Chronicis Prussia.* Regnante Sigismundo III. an. 1594, in Palatinatu Posnaniensi mensura tritici, (incolis *Wiertel*) sexdecim vel novemdecim grossis Polonicis, siliginis duodecim, hordei totidem, avenæ octo. Tonna cerevisiæ potioris *Kucz* appellata grossis quinquaginta & quatuor, vilioris quadraginta. Anno autem 1593 dicta mensura tritici quindecim grossis, siliginis quinque, hordei quatuor, avenæ tribus æstimata. Dolium cerevisiæ melioris quadraginta duobus, tenuioris triginta duobus, interdum viginti sex assibus venditum. Congius, linguâ nativâ *Rozmiar* cerevisiæ *Kucz* solidis quatuor, alterius

rius grosso uno constabat. *Ex Originali Instrumento reperto in globo Turris vetustate collapsæ, ad Ecclesiam Parochialem Costenensensem.*

XV. Tenente regimen Vladislao IV. Supremus Cancellarius Regni frequentissimam coronam hospitum de indigenis, exterisq; etiam Legatis Principum collegerat, illaq; nonnisi mensæ apposuerat, quæ terra patria profert, semotis peregrinis aromatibus, & condimentis. Omnes, inquit *Haur in Arario Secretorum Oeconomia* dedicato Joanni III. cum singulari gustu sumpsere fercula exquisitissima, numerosissima, cum admiratione recessere à convivio.

XVI. Quanta frugum & victualium sit abundantia, innotuit maxime præsentis sæculo, quo exercitus numerosissimi nostro aliti pane, ab an. 1701. ad an. 1718. Præter Polonas, & Litvanas domesticas copias, erant legiones Saxonica, Moschovitica castra, Cofacerum Zaporochiensium, Donensium, & Tartarorum Calmucensium magna manu instructa, Sveticæ acies gentem Laponum, Fintronum complexæ, usq; ad tempus prælii ad Pultavam in Ukraina initi. Habuit semper populus tantus annonam numero suo proportionatam; & quamvis plus quàm decenniò tunc pestifera lues in Provinciis variis desæviret gravissimè, parentibus latè agris manus deessent, tamen necessitati, commoditati abundè est satisfactum, pretio rerum non excrecente.

XVII. Jam universum respiciendo Regnum Poloniæ, dicere audeo. Videtur natura illi contulisse liberaliter fertilitatem soli exquisitam, demptis aliquibus, quæ mitiori cælo subiectis terris conceduntur. Diversoria incommoda quidem experiuntur agentes iter, ob defectum esculentorum, sed omnis libertas adest ferendi, vehendi secum infervitura esui. Non obtruduntur hospiti vetera, insipida fercula, maxima parte constantia ex intestinis animalium; nec pretium grande exigitur pro absumptis, conceditur gratis commorandi locus, fenum, & avena exposcit solutionem, si deest propria. Gallinacci pulli & columbarum, gallinæ, anseres, anates obversantur in pagis, prædiis: in oppidis variæ carnes are exiguo comparandæ. Deportantur eodem curtu victualia empta pro placito, nec pecunia pro strato est eroganda habenti propria lectisternia. Mulsum, crematum, cerevisia à caupone subministrata si minus

minùs arridet gustui, theca lagenarum deprompta præstantiorem illico suppeditabit. Hæc, aliaq; commoda enata ex incommodis.

XVIII. Multitudini panis accedit Cerevisia à Cerere dicta, ex aqua, frumento præparato, & lupulo salictario cocta. Differt una ab alia, coctione, consistentiâ, colore, odore, sapore, ætate. Parata in Martio durabilis est, nam humidum superfluum, quod granis incrat per hyberna frigora, est consumptum. Saluberrimus potus *Fischeri S. J. in Oeconom. Suburba.* & quamvis vina velociùs nutriant, cerevisia tamen robustiùs. Unde in roto Septentrione validiora corpora repetiuntur, quàm ubi copia vini, & penuria est cerevisiæ. Hanc bibentes comedunt minùs, cum ex eadem materia conficiatur, quàm in cibo utimur. Et experienciâ constat, plus vinum lædere nervos; neq; podagra, neq; chiragra datur tam frequens, ubi est Cereris communis potus.

Ejusdem sensus *Szent-Ivany Hungarus S. J. in Allodiatura Philoso.*, cui haustus cerevisiæ salubrior est, quàm vini; gignit enim humores bonos, & simul nutrit: nec tot morborum causa est, sicuti vinum. Hos laudatores magnos invenit cerevisia, sed vinum majores, atq; plures. Prussia continet genera multa cerevisiarum optimarum, Dantiscana tamen judicio *Platocomi Medic. Doct. Regiomonti, in Opusculo de Natura Cerevisiarum*, omnes post se relinquit, & quamlibet etiam Germaniæ cerevisiam viribus superat, nec ullam, quæ ipsi hoc nomine non cedat, est reperire. Sapore & aspectu grata, multum nutrit, bonum sanguinem gignit si modicè sumitur, efficit bene coloratos: & unica uncia validior est, quàm integer sextarius alicujus tenuis hordeacæ. Possent aliæ tenuiores hac condiri, & vires acquirere. Quidam utuntur eâ loco pharmaci mollientis alvum, plurimumq; se juvari experiuntur. Verbo, primas inter omnes tenet cerevisia Dantiscana, & quasi Reginam cerevisiarum esse non dubitamus. Civitatum etiam aliarum probantur cerevisiæ, sed gradibus à superiori longiùs distant. Hactenus *Platocomus*, jam autem *Bistequius in Epistola 3. Legationis Turcica*, de eadem cerevisia hoc adnotavit. Venit Succini Mercator quidam Dantiscò, donavit is me vasculo ligneo cerevisiæ ejus, quam *Foppen-bier* vocant, sanè præstantissimæ. Sed risi satis convivas meos Græcos & Italos, qui hujusmodi

potus insolentes, quo nomine vocarent non inveniebant. Postremò quòd valetudini conducere ex me audiebant, & medicamento genus esse rebantur, syrupum nominarunt, quem dum sibi misceri subinde petunt, ut magis ac magis etiam gustent, pitissando meum vas uno prandio absumperunt. Imponuntur Gedani onerariis navibus multa centena doliorum cerevisiæ *Doppel-bier* vehendæ in Lubecensem Urbem, Hollandiam, Angliam, Scotiam &c. Hamburgi, nec non alibi illata Myropoliis propinatur cum Spermate Ceti ad sanandam læsionem spinæ dorsii, convulsionem vertebrarum causatam ex labore nimio, pondere graviore. Aliquando & in Græcia idem potus à Turcis haustus cum saccharo, antidotum est contra catarrhosam affectionem. In Novembri, vel Decembri dum coquitur non accescit, ideoq; ait *Cluverius Germania Antiqua* l. 8. c. 17. vidi Gedani cerevisiam admodum crassam & nigram sexaginta annorum, quæ ad sedandam sitim non adhibebatur, sed ægris tantum propinabatur. Triginta genera cerevisiæ in eadem Urbe numerantur à *Cellario in Descript. Regni Polo.* ex quibus nonnullæ intra mœnia coctæ. In aliis Civitatibus atq; Oppidis Prussiæ multum utilis, laudabilis idem potus. Polonia juxta *Placotomum* citatum cerevisiis albis delectatur, quas varias atq; præstantes habet. Hæ bene nutriunt, bonum sanguinem gignunt, sitim egregiè sedant, maximè quæ vinosi saporis sunt palato arrident. Eodem modo & Litvanicas vehementer commendatas audio: tales adesse homines novi, qui magis cerevisiæ potu, quàm cibo vivunt. Præclaras, sapidas, refrigerantes, nutrites, augentes sanguinem cerevisias *Sirenius Herbarii* l. 2. extitisse tradidit in Polonia Cracoviæ, Neo-Corcini, Petricoviæ, Garvoliciis, Brzeziniis, Gelnioviæ: in Russia Rubra Premisliæ: in Masovia Varcæ, Graboveci. Præsenti ævo in Roxolania Tarnogradensis appetitur à viciniis. Salubritatem ac saporem peculiarem adseribit *Haur in Arario Secret. Oeconomie* Lovicensi, Konskolvolsensi, Drzevicensi, Odrzivolvensi cerevisiæ. In Majori Polonia præstans est Lvovecensis, Wronecensis, Lobzenicensis, & Grodecensis, quæ singularibus qualitatibus meruit in Silesiam, Marchiam Brandeburgicam, cæterasq; regiones interdum devehì. In Podlachia

ehia Mederecensis, in Terra Dobrinensi Gurznensis, in Litvania Balwierzicensis, Caunensis, Orfanensis, Tołczinensis, in Castubia Koscierzinensis, Pucensis, Lemburgensis, in Cujavia Bidgostiensis, in Palat. Siradiensi Szadkoviensis laudatur, expetitur, cum gustu bibitur. Pretium si inquiris? in Minori Polonia &c. pro dimidio grosso Imperiali congius, nobis *garniec* propinatur. Encomia si requiris? numerosi advenæ dederunt magna Vino Cereali apud nos parato. Clemens VIII. Pontifex Summus, amantissimus Polonæ gentis teste *Bobola in Respons. ad Orati. Andr. Volani*, ab illo tempore, quo ante Pontificatum cerevisiâ uti capit in Polonia, ita deinceps hoc genere potionis est delectatus, ut etiam eos, qui Romæ possent cerevisiam coquere bonam, ex Regno nostro ad se mitti petierit. Ad extremum, à *Puteano in Epist.* laus cerevisiæ Belgicæ data, nostræ est attribuenda. Defæcata nunc (inquit) quam expetis est cerevisia, atq; itineris patiens. Non Dea hîc Deo cedit, aut in sexu vilior natura est. Siquidem *Isidorus* cerevisiam, quasi Cereris vim olim definiverat. Bibitur, sapit, nutrit, imò ut scias vim vini inesse, vincit virum ac deponit.

XIX. Aqua vitæ *Matthiolo*, vinum igne eliquatum *Junio*, vinum crematum aliis, sub Craco. Duce, traditur *ab Obodziński in Pandora*, esse inductum in Poloniam à quodam Juvene *Ka* nominato, qui more & habitu peregrini Cracoviam veniens eliquabat hunc potum, eoq; se, & alios ingurgitabat. Idem aliquando cùm à liquore liberaliùs hausto torreretur in foro, accurrens ad spectaculum populus, remeansq; domum exclamabat, vidimus vidimus qualiter *Ka* adurebatur, idiomatico patrio, *widzieliemy iako gorzał Ka*, indè crematum *gorzałka* nobis. Paratur ex farre crudo, vel braleo, conditur aniso, zedoaria, rosmarino, cardamomo, ciuamomo, cariophyllis, saccharo &c. Maximam frumenti partem absument cremati potus in nostro Septentrione, assentiente *Fredro Militarum l. 1.* nam in Russia, Volhinia, Litvania, Ukraina fere continuò cacabî ænei, atq; æolipylæ fumant. Gedani in Prussia crematum elaboratum ex cruda siligine, & quarta parte brafei hordeacei, edulcoratum variè, vocabulum *Doppel-anisz* obtinuit, deferretur navibus ultra maria. Moderatè, raròq; sumptum cruditates stomachi pel-

lit, concoctionem juvat, ex avena destillatum medetur calculo. Ejusdem intra os detentio catarrho, unctio spasmo & raucedini; coctio cum uricis ardentibus hydropi adversatur.

S E C T I O II.

De

PLANTIS, FOLIIS, FLORIBUS, SEMI- NIBUS, RADICIBUS USUI MEDICO INSERVIENTIBUS.

VEgetabile Regnum ingredior Polonicam Floram exhibiturus, simulq; viam latissimam aperturus Nobilissimis Botanice Artis Cultoribus. Non copiosis duntaxat frugibus, verum & herbis terra vestitur nostra, quarum numerus ad calculum non revocabilis, varietas inenarrabilis, virtus inexhausta. Planta, est corpus vivens certæ sedi affixum, quod nutrirî, augeri, se deniq; propagare potest. Alia voluntaria seu non sativa erumpens citra industriam, laborem, fermentem in campis, montibus, pratis, locis palustribus: sativa alia, quæ in hortis culturâ provenit. Utriusq; in classes certas divisio à *Raio in Methodo Plantarum* est instituta, à multis aliis non omissa. Dum sponte nascitur planta, ad ejus ortû materia confluit ex locis vicinioribus, fermentantur seu digeruntur particule subtiliores, deinde serie certa dispositæ, quæ crassiores radicem efficiunt, tenuiores componunt truncum, de quo alimentarius succus erumpens dum circumstantis aëris algore stringitur, rami exrescunt. Nutritio taliter putatur peragi. Cùm terra particulis salinis & metallicis variis constet, illæ accedente liquore & calore solutæ subeunt poros, ascendunt per fibras, in utriculis cum humore plantæ commistæ fermentantur, tandem subtiliores factæ in omnes partes se insinuant ita, ut pars earum per transpirationem abeat rursus, pars indurescat sensim ad incrementum plantarû & fructuû. Quare autem non omnis tellus fert omnem plantam? ratio datur, quia partes

variz

variae terrae variam temperiem tenent, seminium in se diversum continent. Item quæ plantæ æstum summum desiderant, in Hyperboreis regionibus non nascuntur, quæ delectantur frigore summo, sub Zona torrida non excreſcunt.

II. PRUSSIA in sylvis, agris locisque aliis, quas herbas sponte provenientes tenet, *Wigandus* retulit. Adiantum, Aizoum, Alleluja, Aquilegia mas, & fœmina, Aster Atticus, Betonica, Bistorta, Bryonia, Calamentum Officinarum, Campanula, Carduus pratensis, Caryophyllus agrestis, Chamæleon major, & minor, Chamæpeuce, Christophoriana baccis nigris, Colchicum, Hermodactylus Offic. Condulla, Carneola, Consolida Sarracenicæ, & aurea, Gentiana minor, Cuminum pratense, Cyanus flore cæruleo, secundus candido, tertius puniceo. Cyperus aquaticus, Damasonium, Digitalis flo. luteo, Ebulus, Echion sylvestre, Elatine, Epatica nobilis, Eriogonum vulgare flo. cæruleo, Efula, Filix, Glycyrrhiza sylvestris, Gratiola, Herba Moschi seu olens Moschum, Herba Trinitatis, Holostium, Iris humilis seu violaria, Iacea sylvestris, Kali, Lagopus minor fl. albo, & purpureo, Liliium convallium, Marrubium, Matrisylva, Melilotus vulgaris, & aurea, Mercurialis mas, & fœmina, Millium capræ, Millefolium parvum, & magnum, Monophyllum, Myrtillus, Oreoselinum vel Petroselinum montanum, Orbanche, Olyris, Pastinaca sylvestris, Pentaphyllum syl. fl. candido, Peucedanum, Phalangium fl. candido, Pilosella major, & minor, Polypodium, Pulmonaria folio lato, & angustiore, Pyrola, Ranunculus syl. fl. lacteo, & luteo, Ranunculorum species plures passim occurrentes, Rubia syl. Rhus minima *Plinii*, Sanguisorba major, Sanicula, Satiyrorum varia genera, Savina, Saponaria, Saxifragia alba, Scorzonera, Scrophularia duplex, Selago, Serratula tinctoria, Sefeli Æthiopicum, Sigillum Salomonis, Solidago Sarracenicæ, Spergula, Telephium alterum, Thlaspium, Thimelæa, Tragopogon fl. luteo, Trifolium saxifragium fl. candido, & luteo, Valeriana Græca fl. lini cæruleo, Veronica, Viola sylvestris. Edidit Regiomonti *Lafelius Floram Prussicam*, sive Plantas in Prussia sponte nascentes, eandem *Gottschedius* auxit. Accessit *Flora Quasi-modo-genita* enumerationem Plantarum indigenarum in Prussia

Prussia continens ab *Helwing* elaborata. Conscriptus ab *Olbasio Elenchus Plantarum*, circa *Nobile Borussiae Daniæscum*, sua sponte nascentium, qui ab *Eichstadio* recensitus, locupletatus. In Præfatione ad Rei Herbariæ Studiosos idem *Eichstadius* tradit *Gedanum* peculiare quaedam, & quodammodo sibi proprias plantas producere. Alit quippe *Ranunculum pratense* erectum proliterum, habet vicina sylva *Alsinantheum Thalii*, à nullo *Botanicorum* hæcenus picturâ & figurâ illustratam herbam. Nec destituitur plantâ illâ, quæ in maritimis excrefcit locis, à nostratis *Wolveley* appellatur, cum floribus in cerevisia *Gedanensi* primæ notæ decoquitur, ut ejus tepidus haustus lapsis exhibeatur, eò quòd sanguinem concretum dissolvat, vasorum ruptiones persanet. Exhibitus rarior alibi *Aster luteus angustifolius*, quia stellæ modo suis floribus radiat, aliterq; vocatur *Aster Conyzoides*, *Bubonium luteum primum*, nam inguinum tumoribus (*bubones*) dictis medetur. *Aster* tertius, *Officinis Arnica* in sylvis, & montibus circa eandem Urbem. Prodiit & à *Menzelio Centuria Plantarum circa Gedanum sponte provenientium*, quæ huc transfertur. *Aquilegia sylvestris*, *Alfina scandens baccifera*, *Alfina spargula dicta major*, *Alfina nodosa Germanica*, *Alfina tryphilos cærulea*, *Alfina palustris fol. oblongo*, *Alga angustifolia vitriariorum*, *Atriplex syl. latifolia*, altera *maritima laciniata*, *Aster luteus hirsuto salicis folio*, *Bellis lutea fol. profundè incisis*, *Brunella major fol. non dissecto*, fl. candidissimis, *minor alba laciniata*, *Caryophyllus syl. latifolius*, alter *montanus*, *Chamæcistus vulg. fl. luteo*, *Chamæcerasus*, *Campanula fol. Echii*, *Cherophyllum sylvestre*, *Clinopodium Origano simile*, *Corallina nigra veluti spinis exasperata*, *Dracunculus palustris*, *Erica baccifera procumbens nigra*, *Eringium maritimum amethystinum*, *Fucus maritimus sive quercus maritima cum vesiculis*, *Fucus fungis affinis*, *Gentiana autumnalis ramosa*, *major fl. punctato*, *Geranium cæruleum*, & *sanguineum fl. maximo*, *Gnaphalium minus repens*, *Helleborine latifolia montana*, altera *fl. rotundo*, *Horminum minus supinum*, *Jacea montana candidissima*, altera *montana incana odora*, *Kali minus*, *Lamium maculatum*, alterum *montanum*, *Melissæ flore*, *Lathyrus syl. major*, *Lyfimachia siliquosa glabra*, *minor fl. can-*

fl. candidissimis, Lycopis, Lichen petrus latifolius seu Hepatica fontana, Luteola salicis folio, Millefolium vulg. purpureum, & aquaticum pennatum spicatum, Muscus terrestris elevatus, & coralloides crectus montanus cornutus, Muscus marinus viridis fl. multifido, Nicotiana minor, Ophris minima: Orchis abortiva fusca, Orobanche fl. purpurascente, altera quæ Hipepylis dici potest: Orchis albifolia calcare oblongo, secunda palmata montana maculata, tertia palustris latifolia, quarta pratensis maculata, Perfoliata latifol. montana, Pyrola rotundifol. minor, altera folio mucronato serrato, Polytrichon aureum majus, secundum minus, tertium medium, Pulegium latifolium, Quinquefolium majus repens, aliud fl. argenteo, Ranunculus longifol. palustris, Rosa syl. flore odorato incarnato, Solanum bacciferum, Stachys palustris, Scabiosa fl. multifido flavescence, Tythimalus Chararias amygdaloides, Trifolium cochleatum fructu nigro hispido, Vitis Idæa fol. oblongis albicantibus. Singulares aliquot Prussicæ herbæ à *Jacobo Breynio Medicæ & Botanicae Artis peritissimo, in Centuria Exoticarum &c. Plantarum*, sparsim ita descriptæ. Saxifraga angustifolia autumnalis fl. luteo guttato, foliis florum acuminatis, nascitur in humidis & muscosis pratis Prussicæ & Castubiæ, præsertim penes Arceem *Klein-Krakow*. Caryophyllata à *Clusio* pro montana tertia habita, tam cum simplicibus, quam planis, imò nonnunquam proliferis floribus. Pulsatilla Polyanthos folio Anemones (à *Bauhino* descripta) asperis, sterilibus Borussicæ & Castubiæ gaudet locis, ericetis, sylvarum marginibus, ubi una, vel altera floribus instar Hepaticæ rubræ pulchrè rubentibus est reperta. In Polonia candidissimis occurrit floribus, quæ pubescente Majo, etiam in Masovia inter Varsaviam & Toronium observata. Pulsatilla fl. obsoleto, caule nudo, rarissima, nec à me visa: an. 1660. à muliercula ex Castubiæ montibus, initio Maji, est allata. Laserpitium Daucoides Pruthenicum viscoso semine, fruticosis nonnullis collibus Borussicæ gaudens, præsertim dumetis Occidentem versus positis. Ad pagum Castubiæ *Zoppot*, Julio mense floribus & seminibus observavi onustum. Semen nostri Laserpitii viscosa quadam materia, odorata, minus quasi insufficiente dum viret oblitum est; si conteratur, gratissimum ex Citro, Benzoi-

Benzoino, & semine Dauci mistum aromaticum odorem, cerebrum admodum recreantem spirat, à quo sapor commendans halitum oris multum recedere non videtur. Lunaria racemosa minor Adianti folio, secunda Matricariæ folio, tertia fol. multifido in Cassubiz montibus, Selago tertia *Thali* seu Muscus erectus, ramosus, saturatè viridis amat montosas Cassubiz sylvas, ubi Lycopodium æmulatur, nec tamen humi serpit, sed recta altitudine dodrantali surgit. Vis ad fetus depellendos efficacissima. Muscus pulmonarius terrestris sanguineus non procul ab Urbe Gedanensi in collibus muscosis inventus, in multis laciniis, velut Alcis cornu, divisus, circa marginem teneris spinulis exasperatus, sanguineo perfusus rubore, diebus mensis Augusti. *Ephemerides Medico-Physica-Germanica, ex Breynii præfati literis.* In decursu Tractatus de Herbis in Borussia nascentibus, *Wigandus* tres plantas posuit nullo donatas nomine. Hanc plantarum trigam *Joannes Breynius Jacobi Filius, Medici, Doctor, Reg. Soc. Anglia Socius* in Præfatione annexa *Flora Quasi-modò-gente*, ad propria duxit vocabula. Prima Dentaria Hepatapyllus baccifera, secunda Umbellifera nonnulla (nam quæ præcisè esset, ex brevissima descriptione non licuit determinasse) tertia Chamæpitys cærulea Austriaca, quam plantam elegantissimam ejusdem Patens observaverat semel in Pomerellia. Ranunculus aconitifolius, rotundo folio ad radicem præstolante, in Districtus Elbingensis cava valle, juxta tramitem *Pfassenberg*, teste *Laselio in Flora Prusica*, reperitur. Vulgaribus quercubus annumerata à *Tabernamontano Herbarii* l. 3. Quercus Marina, qualis verò esset illius figura & usus, non expressum. Muscus Martinus tenui capillo à *J. Bauhino*, Fucus maritimus habens vesiculas à *C. Bauhino in Pinace* denominatur. Muscus marinus lithopogon dictus *Laselio in Flora Prusica* est, constat enim numerosissimis villis modò latioribus, modò tenuissimis instar barbæ à lapide pendentibus, eisdemq; annexis firmissimè. Color illis jam subviridis, jam putrescens, jam albicans, radix nulla, nam materiâ bituminosâ, ceu ferrumine quodam detinentur. Tales barbati lapides inter Puckium & Zarnovecam &c. in Mari Balthico numerosissimi. In Varmia præter alias nobiles herbas, Caryophyllata sive Herba benedicta, Sanamunda, item

item Chamæpitys, aliter Iva arthetica frequentior. In Torunensis Urbis viciniis Acetofella seu Alleluja, Adiantum aureum, Agrimonia, Alchimilla, Anagallis mas, & femina, Angelica syl. major, Anserina, Artemisia rubra, & alba, Asarum, Asparagus, Atriplex, Auricula muris, Bellis minor, Beta sylvestris, Betonica purpurea, Bisinalva, Blitum album, & rubrum, Bonus Henticus, Borrage, Botrys, Bryonia, Buglossum, Bursa pastoris, Calamintha, Cardiaca, Campanella, Carduus Mariae, Carum seu Cuminum pratense, Centaurium minus, Cærefolium, Chamæmelum, Chamæpitys, Chamomilla, Chelidonium majus, & minus, Cichorium, Consolida major, Regalis, Sarracenia, Convolvulus, Conyza, Cucumis asininus, Cyanus, Cynoglossum, Ebulus, Enulla Campana, Equisetum, Eryngium montanum, Esula, Eufragia, Filipendula, Filix mas, & fem. Fumaria, Galega seu Ruta capraria, Gallitricum, Gallium, Genista, Geranium, Glycyrrhiza, Hedera arborea, & terrestris, Hepatica nobilis, Hyoscyamus, Lagopus, Lilium convallium, Linaria, Lunaria, Lychnis, Marrubium album, Matrisylva, Melilotus alba, & citrina, Mentha aquatica, Mercurialis mas, & fem. Millesfolium, Morsus diaboli, Muscus terrestris, Nasturtium aquaticum, Nepeta, Nymphaea alba, & lutea, Nummularia seu Centumvorbia, Hircundinaria, Serpentaria aliis: Origanum vulgare, Orminum, Palma Christi, Papaver erraticum, Paris herba, Parietaria, Pentaphyllum, Perfoliata, Persicaria, Petasites, Pimpinella alba, & nigra, Plantago major, & media, Polygonum seu Centummodia, Polygonum cocciferum, Polypodium, Primula veris, Prunella, Pulmonaria arborea, & maculosa, Pulsatilla, Ros solis, Rosmarinus sylvestris, Ruta muraria, Sanicula, Satyrion, Saxifragia alba, Scabiosa, Scariola, Scordium, Scrophularia, Sempervivum majus, & minus, Scrupillium, Sideritis, Sigillum Salomonis, Sinapi, Solanum, Soldanella, Solidago, Spina cervi, Stæchas citrina, Tanacetum, Taraxacum, Tormentilla, Tussilago, Valeriana, Verbascum, Verbena, Veronica, Virga aurea, Vincetoxicum. Trifolium palustre dictum Fibrinum, inquit *Francus in Hist. Trifolii ejusdem*, diu in Officinis non spectabatur, semper in manibus rusticorum hærens, illisq; multifariè inserviens. Recordatur *Schulzjus* feminæ rusticæ hanc

herbam primò circa Toronium notificantis, & in morbo articulari debellando celebrantis. Scorbuto ejusq; symptomatis, Nafurtiò, & Cochleariâ medetur efficacius.

III. In *PODOLIA* mira florum copia, & ob eam rem incredibilis quidam mellis ac ceræ proventus. *Sabellicus Ennead. 10. l. 4.* Absinthium Ponticum Officinatum, Ageratum album seu Herba Julia alba, secundum Ageratum minus, Aristolochia longa, Bulbus esculentus, Chamæmelum purpureum seu flos sacer inter Camenecum & Skalam oppidum &c. Consilago sive Elleborus *Hippocratis*, Elleborum feruleum *Theophrasti*. Dictamnium album propter radicem albam, sive *Fraxinella*: Tragium primum: Dictamnus puratus, nobis *Dyptan pospelisy*, easdem vires, sed paulò inefficaciores (secundùm aliquos) habens cum Cretico. Dictamnus Creticus dictus verus provenit in sola Insula Creta, seu Candia. Hunc *Theophrastus in Hist. Plant.* vocat admirabilem, ad multa utilem. Folia fert lanugine multa pubescentia iustar pulegii, ex rotundo aliquatenus acuminata, crassa, caulis durus & rotundus, aromaticus odor &c. Pseudo-dictamnus Creticus provenit etiam in Italiæ, atq; Pannoniæ montibus. Elleborus niger, Gordylium seu Cervaria alba, Harmala, Heliochrysum seu Helichrysum, Iris nostras seu Gladiolus sylvestris cæruleus. Illyrica Iris magni est odoris, nostra sine odore, illa fert flores coloris varii, nostra tantùm cærulei. Florentina Iris per virtute Illyricæ. Laurus Alexandrina, *Plinio* Chamædaphne sylvestris, *Balia izgoda* nobis. Moly Asiaticum à *Plinio & Theophrasto* descriptum, Peucedanum, aliis Feniculum porcinum. Rhaponticum in desertis locis ejusdem Podoliæ, ex *Urzandovii in Herbario* relatione. Botanicis duplex Rhaponticum. Primum verum, cujus radix nata ad ripas Rha, vulgò Volga fluminis, & ad Pontum Euxinum, ex Asia advehitur in Europam, eligitur rubescens, non cariola, in ore lentorem referens. Secundum vulgare sive Centaurium majus, folio in lacinas plures diviso, sed non dissecto. Innumerabilem multitudinem aliarum plantarum Podolica tellus notatur alere, quas Turcæ non semel intuiti exclamasse traduntur, o quantum thesaurum Polonia possidet! ad sanitatem conservandam, aut amissam recuperandam.

IV. In VOLHINIA Asparagus agrestis, *Dioscoridis* Corruca, Di-
 ſtamnum album, ejuſdem ſpeciei cum Podolienſi Fraxinella, Capillus
 Veneris ſeu Capillus terræ, Muſcus capillaris: Doronicum ſimile Au-
 ſtriaco, & Helvetico, Elleborus niger contra multas affectiones, Ga-
 langa ſylveſtris ſive Cyperus inodorus, Glycyrrhiza, Officinarum Liqui-
 ritia in Boremblenſibus, Oſtrozicenſibus, cæterisq; quercetis: Polypo-
 dium quercinum &c. Scolopendria, Scordium in copia, Trifolium a-
 quaticum (propter fibras albas in flore dictum fibrinum) ſaporis acris,
 inſtar piperitidis & naſturtii. Herbam hanc *Paulli* Medicus mirè com-
 mendat in cura ſcorbutica, in qua & Cochleariæ præfertur à multis.
 Edita à *Franco* *Hiſtoria Trifolii ejuſdem* addit, quòd in doloribus capi-
 tis, febribus, phtifi, aſthmate, colica, ictero, cachexia egregiè ſe ge-
 rat. Omittuntur cæteræ plantæ poſitæ in Podolia, ponendæ in Ruſ-
 ſia; aut alibi facilè colligendæ.

V. In RUSSIA RUBRA ſeu ROXOLANIA Ageratum al-
 bum: Alkekengi Offic. *Matthiolo* Solanum veſcarium, aliis Halicaca-
 bum: Angelica ſylveſtris, Apocynum ſtans ſeu Braſſica canina in Poku-
 cia: Ariſtolochia longa, & rotunda cum radice orbiculata, loco cujus Fu-
 maria bulbòſa uſualis eſt Officinis. Auricula urſi ſeu Lunaria arthritica,
Gefneri Sanicula Alpina: Bulbus eſculentus circa Leopolim, & in Poku-
 cia. Diſtamnus albus idem cum Podolico circa Stanislavoviam, Sano-
 cum, Zuloſcios &c. Elleborine in Kuropatnicenſibus montanis ſylvis:
 Flos ſolis ſive Conſolida aurea, aliis Helianthemum in Pokucia: Gentia-
 na major in locis plurimis: Glycyrrhiza in viciniis Croſnæ & Premisliæ:
 Harmala in Pokucia, Heliochryſum ibidem, Meliſſa citrina circa Cro-
 ſnam in ſylvis, Mentha Græca, quæ alibi in hortis colitur: Mili-
 um capræ ſeu Daucus magnus in Pokucia: Mili-
 um ſolis ad Premisliam in monte *Winna-gora* &c. Moly Aſiaticum, *Galeni* Myle in Pokucia, Pa-
 nax Heracl. ibidem, Peucedanum in collibus ejuſdem Pokuciæ, Scorzo-
 nera ſeu Viperina. De hac herba à *Fechr* *Tractatus* Lipſiæ editus. Sem-
 per-vivum majus in Pokucia, & *Podgorze* copioſum. Mons ad Du-
 klam rarioribus obſitus herbis.

VI. In LITVANIA, teſte *Miechovita Sarmatia Europ.* Scriptore,

plures herbæ ac radices non visæ alibi. Ad notitiam meam hæc nonnisi pervenire. Cervaria rubra sive Sardinica in vastis sylvis, gregibus Cervorum patentibus, ideo & Olus Cervi vocatur. Mandragora juxta *Thurneffer* in *Magna Alchimia*. Rhaponticum nascitur in Moschovia, sed & circa Litvanica flumina, ex *Tylkowski in Phys. Curio. de Vegetabilibus* observatione. Nec procul à Civitate Grodna, & Orsa, *Urzendovius in Herbario* tradit dari eandem plantam. Vulgare Rhaponticum, cujus radix oblonga est, extrinsecus fusca, intrinsecus flavens, saporis amari & adstringentis, ex Sabaudia, Litvania, Russia ad nos transfertur, inquit *Valentini Historia Simplicium Reformata*. Rhaponticum & Rhabarbarum nonnulli putant eandem esse radicem, diversam plures. Duplex Rhabarbarum venale prostat, verum magis flavum de *Lavantiis* dictum, alterum Moschoviticum obscure flavum, ac vilius. Primum in China provenire scribitur, inde in Italiam, & Turciam, hinc Venetias deferri navibus, vel terrestri itinere. Scordium putredini mirè resistens, & venenis, Scorzonera circa Vilnam &c. in collibus, locisq; humidis.

VII. In MAJORI POLONIA circa Posnaniam Adiantum aureum, Angelica syl. Aristolochia rotunda, Arum Offic. Chamæleon fl. purpureo, Cucumer asininus, Elleborus niger, Glycyrrhiza ad Costenum, pagum *Brudzewo* Palat. Calissiensis: Petasites, Ruthenis Cæsar herba, Ros solis, Scordium: Serratula *Matthiolo*, Flos tinctorius *Ursino*, Prussis *Shaar*, nobis *Sierpik* in Silesiam, Prussiamq; mittitur, Gedanò ultra mare deferretur navibus, propter colorem luteum, cui si addatur cyaneus, abit in viridem. Rhaponticum sive Centaurium majus effossium sæpius à quodam penes ripas fluminis oppidum *Łabiszyn* prætereuntis, Zingiber copiosè crescit in India Orientali, advehitur ex Calecut emporio, & ex Troglodytica Arabica. Est radix parva, albescens, odorata, acris, cujusdam herbæ, quæ profert caules seu stipites arundinis similes, & in eis folia longa, angusta, Iridi sive Gladiolo paria. Sunt qui affirmant provenire Zingiberem in Palat. Posnanienti ultra pagum *Morawsko*, in Sylvis Lenciciensibus: in Czervonogrodensi Capitaneatu Palat. Podoliz; sed cum multis existimo hanc plantam cum radice, Zingibeci vero esse analogam; similis enim formâ & virtute illi etiam *Curcuma* altera ex Cyperi genere radix.

VIII.

VIII. In MINORI POLONIA continente Palatinatum Cracoviensem invenitur Adiantum aureum, Adiantum rubrum sive Trichomanes, aliis Herba Herculis: Angelica sylvestris, Aristolochia rotunda, & longa, Alkekengi, Capillus Veneris, Cervaria rubra in Nicopolomencibus sylvis, Cucumer asininus, Galega seu Ruta capraria, Gentiana major ad *Sacz* in montibus, Glycyrrhiza in Montano Tractu, Harma-la sive Moli^o *Galenii*: Herba Paris seu Uva Paris; Meum sive Meu, aliis Feniculum porcinum, Anethum sylvestre: Radix triumphalis: Rhodia radix (ex relatione *Urzendovii in Herbario*) prope *Sacz* oppidum: Scolopendria, & Scordium frequens. Mons *Babia-gora* præstantibus plantis refertus. Fert teste *Sirenio in Herbario* Gentianam majorem, Mili-um capræ, Panacem Heracl. Hercnl. Rhodiam radicem seu Macedo-nicam &c. Palatinatus Sandomiriensis (prætermitto herbas Offic. alias) abundat Adianto rubro, Angelicâ, Aristolochiâ longâ, & ro-tundâ, Asparagis agrestibus, Capillo Veneris &c. Elleborum album a-bundè crescit in nostris pratis præcipuè Lublincensibus, neq; judicio *Tyl-kowski in Phys. Curio. de Vegetabil.* ulli concedit primas. *Mandra-gora*, *Plinio* Circeium herba baccifera prope pagum *Motycz* Palatinat. Lublincensis dicitur crescere. Superstitiones circa ejus radicem desunt. præs ex *Josepho, Plinio* &c. rectè à *Sirenio* refutantur. Negatur ab aliis refer-re speciem femorum humanorum.

IX. MONTES CARPATII, nobis *Tatry* dividentes Poloniam ab Hungaria, sunt natale solum plantarum nobilium. Præter multipli-ces, easq; incertas mihi, datur Angelica, Aristolochia rotunda, As-phodelus seu Hastula regia, Caryophyllata Alpina, Ceterach Officina-rum seu Scolopendrium verum, Chamæpitys, Cochlearia rotundo folio, Elleborum nigrum, & album, Gentiana major, Eryngium montanum sive Centum capita: Glycyrrhiza cum radice binos digitos crassa, succo optimo plena: Iris flore albo, odore & viribus suppar Illyricæ Iridi. Li-gusticum, Mili-um capræ, Morfus diaboli, Panax Heracl. Rhodia radix, Rhaponticum, Scolopendria seu Lingua cervina. Saxifragia *Matthioli* prima, secunda, tertia, & quarta. Tambos herba inferius alba & pilo-sa, superius viridis, concavitate oleum naturale sive balsamum continens: Victoralis

Victorialis mas sive Allium montanum. Breviùs proferam, numerosa plaustra Carpatii herbis, foliis, floribus, radicibus onerata educuntur ad viciniore, remotioresq; Officinas. Videantur Alpinae herbæ, & frutices enumerati à *Simlero in Comment. de Alpibus*; Plantæ rariores Alpinæ à *Scheuchzerio in Itinere Alpino I. & II.* positæ: Montis Gigantici in Silesia à *Bermano in Hist. Geograph.* expressæ, illis per similia in genere & specie vegetabilia offerent numerosissimè Carpatii tractus.

X. In MASOVIA plantarum varietatem investiganti, opportunè venère ad manus *Viridaria varia Hafnia edita à Paulli Regis Danie Medico*, his enim adjunctus erat *Catalogus Plantarum Indigenarum*, quæ in locis paludosis, pratensibus, arenosis, & sylvis nascuntur circa Varsaviam. Ex his nonnullas placuit paginæ reddere, ut luculentè appareat, quanta multitudo vegetabilium universo Regno contineatur, si Territorium unicum tot herbas tradit Officinis. Abrotanum sylvestre, Absinthium varium, Acetosa longifol. lanceolata, & minima. Adiantum album, nigrum, aureum minus: Agrimonia seu Eupatorium Græcorum, Alcea, Allium Alpinum, Alsine varia, Althæa, Anagallis terrestris phænicea mas, secunda aquatica, Anethum, Angelica syl. major, minor, & montana, Apium palustre, Aquilegia, Aristolochia rotunda, Asarum, Asphodelus palustris, Atriplex, Auricula muris seu Pilosella repens hirsuta, & non hirsuta: Bardana seu Lappa minor, altera capitulo reticulato, Betonica alba, & aquatica, Bistorta radice intorta major, ac minor, Bistorta Alpina, maxima, media, *Pliniana*. Borrago sylvestris, Buglossum syl. majus flo. purpureo, flo. cæruleo, violaceo: Bupthalmum, Bursa pastoris major, & minor: Cardiaca *Matthioli*, Caryophyllata montana major, vulgaris *Matthioli*, sylvatica, Alpina, pratensis. Centaurium Alpinum, aliud minus fol. albo, tertium rubro, Chamæmelum syl. fetidum, & non fetidum, item vulgare odoratum: Chelidonium minus, Cichorium syl. albo flo. secundum cæruleo, Cicuta syl. major, atq; minor, Consolida regalis fol. albo, Cuminum pratense, & syl. vermiculatum, Cyanus arvensis, & montanus, Cynoglossum fol. purpureo, Daucus sylvestris, Ebulus, Enula Campana seu Helenium, Equisetum nudum majus, & minus, item pratense majus, & minus, album palustre,

stre, sylvaticum, Erica scoparia, & florida, Eryngium Alpinum seu pumilum cæruleum, alterum campestre cæruleum, Erysimum primum, & secundum *Tabernamontani*, Elula prima latifolia seu Amygloides, secunda angustifol. tertia cyparissina major, ac minor, quarta Helioscopia, quinta myrsinites, sexta rotundifolia, Filipendula tenuifolia, supina, & montana, Filix mas, femina, quercina, Feniculum fl. luteo galericulato sylvestre, & aquaticum rotundum, Fragaria fructu albo, & rubro, Fumaria tenuifol., latifolia, & bulbosa, seu Aristolochia rotunda sylvestris, Fumaria bulbosa minima, Galeopsis maxima, & Pannonica, Genista vulgaris, Geranium multiplex, Gladiolus fl. purpureo, Gnaphalium montanum album, purpureum, & rubens, Gramina varia, Gratiola, Hedera arborea minor, terrestris major, Hiemeum, Horminum sylvestre, Hyosciamus albus major, minor, niger, & folio luteo, Hypericum vulg. majus, & minus, Hyslopus sylvestris, Jacea nigra pratensis latifolia, nigra pratens. angustifolia, montana, major purpurea echinata capite, Iris syl. angustifol. flore cæruleo, & palustris flo. luteo, Lappathum acutum, angustifolium, & latifolium, Liliium convallium fl. albo, Ligustrum, Linaria fl. luteo, & latifolio, Malva syl. major fl. albo, & cæruleo, minor fl. cæruleo, tertia sylvestris folio sinuato, Marubium album, nigrum, aquaticum, Matricaria vulg. fol. simplici, alia pleno, Mentha Sarracenicæ, & crispæ, Menthastrum, Mercurialis syl. mas, & femina, Millefolium album, & aquaticum, Muscus arboreus terrestris &c. Myrtillus fructu nigro, & albo, Narcissus sylvestris, Nasturtium aquaticum, & syl. minus, Nummularia, Nymphæa alba major plena, minor simplex, minima alba, major lutea, & minor; Ononis non spinosa fl. purpureo; altera luteo, Ophioglossum, Origanum vulgare, Papaver erraticum majus fl. rubro, aliud albo, minus fl. eodem, Parietaria major, & minor, Pentaphyllum multiplex, Perfoliata, Perficaria maculosa, secunda fl. albo, tertia rubro, quarta pumila urens seu Hydro-piper: Petroselinum montanum, Peucedanum, Pilosella erecta major fl. luteo, Pinpinella sanguiforba major fol. oblongis, secunda fl. rotundioribus, tertia minor, Polygonum minus bacciferum, Polypodium, Primula veris fl. luteo simplici, altera Alpina angustifolia, Prunella Offic.

fl. albo, & cæruleo Pulmonaria angustifol. latifolia, arborea, Pyrola rotundifolia, & angustifolia fl. albo, Ranunculus pratensis major, minor, Alpinus, Illyricus, Rosa sylvestris fl. albo, altera rubro, tertia incarnato odorata, Rosmarinus syl. inodorus, Rubus Idrus fructu rubeo, Ruta muraria, Saxifraga alba radice rubrofa, Sanicula Offic. Sanicula densataria, Scabiosa varii generis, Scordium minus, Senecio major vulgaris, & montana, Serpyllum, Serratula tinctoria, Sefeli Officinarum, Sideritis seu *Dioscoridis* Heraclæa, Solanum, Sonchus levis angustifolius, alter latifolius, asper, arborefcens seu altissimus *Clusi* sylvaticus, *Tabernamontani* primus, secundus, & tertius: Sophia Chirurgorum, Spica Salmantica, Spondylium glabrum, & sylvestre, Tanacetum vulgare, Tormentilla, Trifolium arvense fl. rubro, pratense album, rubrum, cordatum, fibrinum majus, medium, minus, siliquosum majus, & minus, siliquosum quadratum fl. sanguineo, & agrarium, Tussilago vulgaris, secunda Alpina fol. rotundo, tertia Alpina canescens, Valeriana seu Phu magnum sylvestre, Valeriana montana vulgaris, Verbascum album mas fl. luteo, album angustifol. fl. pallido, album fl. luteo femina, nigrum ex luteo fl. purpurascens, Verbena mas, & femina, Veronica minor fl. cæruleo, secunda minor fl. candido, tertia supina vulgaris, quarta erecta tribus cubitis in altum crescens, Viola martia fl. simplici, purpureo, albo, cæruleo, Virga aurea angustifolia, major latifolia, Ulmatia seu Barba capræ, Xyris.

XI. Miræ aliquot herbæ veniunt recensendæ. In Filicis radice (certa lege) secta Aquilam Imperialem natura depinxit. *Kerberus in Arte magna Lucis & Umbra.* In Filice femina (id est ramosa, unius pedis) hanc imaginem reperiri mensè Julio, Augusto, & Septembri, refert *Hoffmannus in Clavi Pharmaceutica Schröderiana.* In Barbatris & circa Borythenem fluvium nascitur herba Gelotophyllis, quæ si cum vino bibatur & myrtha, facit varias obversari species, ridendiq; finem non fieri, nisi potis nucleis pineæ nucis cum pipere, melle, & vino palmeo. *Plinius l. 24. c. 17.* Lunaria imitat hederæ per terram repens consumere ferrum, equorum soleas avellere traditur. Eadem *Sirvio Herbaris l. 3.* est Hedifarum equinum, Solca equina, Securidaca montana,

montana, Italis *Sferra cavallo*, Polonis *Podkownik*, *Wyrzch*, *Klucz*, *Orwieracz*, id est clavis, recentioribus aliquibus herba aperitoria, effra-
 ctoria, cujus folius contactu seræ resiliunt, juxta inverteratam vulgi opi-
 nionem. Prodigiose equidem sunt naturæ vires, sed an in particulari, vis
 tanta expulsiua ferri plantæ huic sit concedenda, merito dubitatur. Se-
 ræ fabriles varietate magna mæandrorum distinguuntur frequenter, igitur
 quomodo præcisa arte, fraude, pacto expliciro, vel implicito cum
 malo genio, aperiuntur? Narrat cujusdam *Traçtatus de Excellentia Ho-*
minis, Æthiopes arcanis viribus herbarum opportuno tempore colle-
 ctarum posse omnes seras recludere, verum iidem populi traduntur mag-
 iæ dediti esse. In Napelli venenati floribus cranii humani sive mor-
 tis figuram natura exprellit. *Kircherus in Arte magna Lucis, & Umbrae*,
Idem in Magnete, *Schröderus in Quercetano Redvivo*. Ros solis seu
 Rorella à mirabili natura nomen adepta est, nam ejus folia semper, eti-
 am in æstu maximo solis, guttulis aspersa manent. *Konig in Regno Ve-*
getabili. *Serpentaria* convoluto serpenti in radice simillima virulentis
 morsibus serpentum medetur. *Cocus Medicus* viderat canem in Polonia,
 cui è regione sinistra renis plantula Fumarix simillima creverat. *Paulinus*
in Sacra Herba seu Nobili Salvia. Plantas innasci tergoribus animalium
 etiam *Nierembergus Hist. Natur.* 1. tradidit. Ventus, aut alius casus se-
 men detulit, quod in carne canis receptum, humore caloreq; naturali
 ali potuit, & in planam excrefcere. *Petroselinum* sive *Apium* hor-
 tensè ager villæ propinquoioris Leopoli protulit an. 1620. in cujus radi-
 ce, non arte aliqua elaboratæ, verum congenitæ literæ C. I. C. E. R. specta-
 bantur. Multa defudabant multum ingenia in genuina explicatione por-
 tenti ejus. *Scrobiffovius in Vitis Archiepi. Haliciensi. & Leopoliensium*,
Zimorowicz in Viris Illustribus Urbis Leopoliensis. Pratum vicinum
 Templo D. Sebastiani ad Cracovjam, Templo D. Adalberti ad Cro-
 snam, penes suburbium *Rury* ad Lublinum, in fundo pagi *Trzešn* ad
 Sandomitiam, in campis *Kreg* ad villam *Uscie*, ad vicos *Lipie*, & *Go-*
liszew Palatinatus Calisiensis &c. dum æstate defecatur pluviam pro-
 vocat, testante observazione longa Oeconomix. Ratio à *Tylkowski in*
Phyf. Curio. assignatur. Sunt quædam herbæ nonnisi in humidissimo

loco excreſcentes, ille verò locus ob cauſam aliquam velur cortice eſt contactus, unde humor vaporem nequit emittere, ex quo deinde imber concreſceret. Eadem herbæ valde poroſas radices poſſident, & humor vaporat, ſed ab extremitatibus clauſis retinetur, ne procurrat in ære: dum ergo ſecantur, via aperitur vapor, qui collectus in ære pluuiam efficit aliquam.

XII. Ex ingenti farragine plantarum occurrentium paſſim adducuntur nonnullæ ab Authoribus memoratæ. Acorus paluſtris ſeu Pfeudoacorus, Iris paluſtris lutea, Gladiolus luteus, Calamus aromaticus Officinarum, nobis *Tatarskie źiele*. Acorus vera ſive Calamus aromaticus verè talis cum radice nigra, geniculata, odorata, eſt planta exotica in India, Arabia, Syria proveniens. De hac *Garzias Aromatum l. 1. Cluſius in Annotat. in eandem*. videri poteſt. In defectu Acori veræ ſubſtituitur noſtras, propter virtutes aromaticas, quibus ei reſpondet. Acori paluſtris radices millia multa librarum pondere adæquantes, juxta *Faſſentini Hiſt. Simpl. Reſor.* ex Polonia, Bohemia, Thuringia Norimbergam allatæ ſaccharo condiuntur. Ammioclelinum ſeu Bubonium *Hippocratis*, Ammium adulterinum, *Aminek, Kmin Polski* apud *Sirenium Herbarii l. 2.* Artemiſia Mater herbarum dicta carbonem radice tegit, qui æſtivo ſolſtitio, maximè aurem die Joanni Baptiſtæ ſacro inventus, in liquore aliquo conuenienti per dies quadraginta porrectus, ſingulariter aduerſatur epilepſiæ, experienciâ *le Grand in Curioſo Natura Arcanorum Perſcrutatore*. Betonica flore purpureo à *Paullo Medico Regis Daniae, in Comment. de Abusu Tabaci, & Herba Thee*, traditur eſſe æqualis virtutis cum Thee, quod *Blancardo in Lexi. Med.* eſt frutex Chinæ, Japoniæ, Tartariæ, in ramos ſive virgulas varias ſe diffundens, fructus virides ferens cum ſemine unico. Folia calore ignis in ſartaginibus arefacta, ſeruidæ aquæ injiciuntur, tincturæ cauſa. Muſcus terreſtris repens ſive clavatus, Cingularia, Plicaria (nam adhibetur ad curandam plicam) non tantùm in deſertis & arenosis locis Poloniæ, ſed maximè in Ukrainæ campis petroſis creſcit, ac aliquando in longitudine ad octo, imò ad decem ulnas eſt reperibilis. Menſe Julio gignit julos ſive ſpicas coloris ſulphurei, quæ autumnali tempore percuſſæ

percussæ digito sulphur vegetabile de se spargere solent. *Bonetus in Medicina Septentrionali, ex Ephemerid. Naturæ Curiosorum.* Origanum in Italia minus odoratum, quàm in Polonia. *Tylkowski in Phys. Curiosa.* Spica Sarmatica seu Muscus Corniculatus, Russis *Woronicæ* humi serpens, sumptus in potu ejicit omne venenum, & si non amovet, mortem designat. Spondylium hirsutum, Branca ursina Officinis, Acanthus Germanicus, Polonis *Barszcz.* Notari maximè meretur, ait *Bohm in Plicaeologia*, omnem Poloniam largissimè refertam esse Brancà ursinà ita, ut existimares naturam ipsam citris succurrere velle laborantibus. De Veronica Tract. editus Coburgi sub titulo *Veronica Theezans sive Collatio Veronica Europ. cum Thee Chinitico.* Violæ martiæ alibi in pomariis, sylvis creberrimæ, in Curlandia nullæ, ex *Lenitili in Memorabilibus ejusdem Ducatus* relatione.

XIII. Inter sativas plantas Abrotanum & Hyslopum in Polonia, ac Germania odoris fortis, in Italia fere nullius. *Tylkowski in Phys. Curiosa.* Anisum, & Linum quos agros implent uberrimè, in Sectione antecedenti est indicatum. De lini semine oleum suppeditatur exteris terris à Gedanensi, nec non Regiomontano Emporio. Fœnum Græcum in Palatinatu Sandomiriensi, & Cracoviensi copiosum. Lupulus salictarius ex Volhinia, Podlachia &c. advectus Gedanum, navibus sæpe imponitur ultra Balthicum Mare currentibus. Nicotiana à Nicotio Regis Galliæ Legato accepisse ideo traditur, quia ille primus hanc herbam allatam ex Florida, Ulyssipenà misit in Galliam. Antequam inventam Americam planè erat incognita nostro orbi, *Munds in Novo Lumine Physica* opinione. Insulæ Virginicæ incolæ (inquit) autè Anglorum adventum sibi tubulos, quibus fumum suserent, è creta figurari fecerant, quos Angli redeuntes in patriam sunt imitati; & ex illo tempore invaluit ejusmodi fumifactio in universo orbe. Vites Nicotianæ sive Tabaci à *Franco in Lexico Vegetabilium*, *Neandro in Tabacologia*, à *Schrödoro in Pharmacopœia* enumeratæ; ubi & Herba Sanctæ Crucis, Sana Sancta devominatur. Implevit Tabacum Roxolaniam, Volhyniam, & Ukrainam, in qua quadraginta libræ grossis Imperialibus decem non rarò sunt æstimatæ. In Prussia cæpit habere locum, u-

biq; tamen Orientali, atq; Occidentali Tabaco vilis. Rosæ rubræ seu purpureæ præstantissimæ passim florent in hortis per Regnum sparsis, Rosæ rubræ pallidiores circa Gedanum in maximo numero, nam sexaginta grosso Prussico uno crebrius emptæ: mensura (Prussis *Stoff*) Aquæ rosarum floreni pretium non attingebat.

XIV. De culinariis herbis seu oleribus obviis, rariora quædam ponuntur. Brassica capitata alba in Gedanensi, & Mariæburgensi Zulava sæpe ad molem devenit tantam, ut palmos rectos quinque ambitu suo contineat. Cucumerum sexagena Pacanoviz in Palat. Sandomiriensi, Brestæ in Litvania &c. sæpissimè assè constat Polonico, Gedani Prussico, Napi Torunenses in alias quoq; regiones, *Froclivou in Diod. ath. Peregrin.* testimonio, transportantur. In pago *Czarnow* non procul à dicta Urbe iidem dulces & lapidi: in villa *Rumsko* Cassubia præstantes. Pepones nati in Ukraina ad Borysthenem multum excessèrè mole nostrates, Ibidem Cucurbitæ lagenariæ collo angusto, ventre crasso, in vas tam magnum abeunt, ut tres, vel quatuor congios (nobis *gary*) liquoris capiant. Petroselinum in villa *Walichnowy* Palat. Pomeraniæ insolitum, nam longitudo radices vix non ulnaris, crassitudo radii manûs, Rapa rotunda in Roxolania aliquando superat binis humanis capitibus, aut major, ex *Urzendovii in Herbario Ibero* relatione. In nonnullis locis Magni Ducatus Litvaniæ rapæ excrescunt in latum instar disci; venduntur inductæ funiculis. Evenit ut palmos tres adæquent in diametro, *Tylkowski Phys. Curio Parte 10. C. 8.* Rhabphanus infantis magnitudine prodixisse visus est *Vilnz. Idem Part. 9.*

SECTIO III.

De

COCCO seu CHERMESINO, & MANNA POLONICO.

I. **N**on me fugit, fruticem exoticum, nec apud nos cognitum ferre baccas, grana Kerimes ab Arabibus dictas, de quibus fit tinctura

cutra panni, & Alkermes confectio. Plantam hanc describit *Schröderus* in *Dilucid. Philolog. seu Regno Vegetab.* inserto *Ermulleri* Operibus. Coccus infectoria, granum tinctorium, Scarlatum à *Franco* in *Lexico Vegetabil. Usualium* appellatur Chermes, frutex verò Ilex coccifera, seu aculeata cocciglandifera. Invenitur in Creta, Hispania, Gallia Narbonensi, Africa, Galatia, Pisidia, Cilicia, Lusitania &c. Color ruber ac rutilus, aspectui gratus.

II. COCCUS POLONICA non frutex est sed herba, de qua Auctorum aliquot præduco iudicia. Polygonum cocciferum Polonicum datur, cui adnascuntur bæccæ, de quibus prodit pulcher color ruber chermefinus. *Baubinus Hist. Plant. l. 7. ex Cammario.* Kermes seu grana rubra herbæ radicibus adnata, in Majo sunt colligenda, id est, nondum matura, nam in Julio fiunt ex iis vermiculi, relinquunt vesiculas ad tincturam ignitiles. *Tylkewski Phys. Curio Part. 3. Sect. 10. de Sensitivis.* Ante Junium effossa grana, nobis *Karmazynowe Ziarka, Czerwice*, siccantur solè, aut igne in furno post extractos panes ne erumpant vermiculi *Sirenus Herbarii l. 5.* Dicitur vermiculi beneficio microscopii observati apparuerunt pedibus sex, cornibus annulatis extendendis, & contrahendis pro libitu, ungue nigricante, corpore coloris purpurei, pilis raris instructi. *Becmanus de Prodigis Sanguinis.* Pannus chermefinus seu scarlatus cocco nostra tinctus, externè applicatus æquè bonus est, ac scarlatus pannus cocco baphica tinctus. Ex granis *Cneffelus Serenis. Regis Medicus* extrahebat (mediante Spiritu rosarum) tincturam pulcherrimam cordialem. Pictoribus nostris maximè Ruthenis eadem coccus est nota. Hi aciditate citri, vel lixivio certo, atq; alumine colorem ex illa extrahunt, aliquid gummi Arabici admiscentes: & in picturis maximè (quæ immaturæ vocantur) adhibent. Lacca pictoria cum additione cretæ priùs lotæ & præparatæ conficitur, non minoris nobilitatis, quàm sit lacca Florentina, vel Romana. *Bornitz in Ephemerid. Medico-Physi. Germanicis;* Quidam Religiosus è Soc. JESU Varsoviæ confectioem Alkermes inde paraverat. *Scriptor Catalogi Plantarum circa Varsaviam.* In multis Germaniæ locis Chermes colligitur, excellentius verò in Polonia circa Cracoviam. *Aldrovandus*

dens, in grana minuta densatus frigore noctis temperatæ. Venit & ex India Orientali, liquida Tereniabin, durior Maffichina, Granata appellatur. MANNA POLONICUM diversiffimum à priori, nec tam medicamentum, quàm alimentum est. Gramen efculentum, Gramen Cereale *Sirenio*, Gramen mannæ *Schrödero*. Semen illius German. *Himmelshau-Schwaden*, nobis *Manna, Kasza Polska*, semini milünon abfimile, in folliculis primò nigrefcens, excorticatum albescens: usu cum oryza & milio conveniens, aut magis accommodatū sanitati, quia aliquantum refrigerat. Opinione *Keckermanni in System. Physico*, est subtile, dulce mannæ genus, quod butyro modicoq; saccharo decoctum, cum delicatiffimis ferculis, ac jusculis certare facile potest. Nixus auctoritatibus plurium *Zahn in Disquisit. Meteoroscopica* scripsit, hoc manna herbis de nocte instar roris incumbere. Idem sensisse legitur quidam celeberrimus Auctor, sed deceptus fuerat ille homo extraneus, inquit *Cnapius S. J. in Thesuro*, fabulosa alicujus narratione; scimus enim certam herbam esse, quæ manna continet spicis tenuibus, cujus grana sensim adolefcunt, maturefcunt, solem ferventiffimum ferunt hebdomadis aliquot: triturari etiam possunt collectæ spicæ & feri, quòd ego experius sum, qui studiosè hanc herbam Cracoviæ colui. A villanis leguntur in pratis atq; locis udis eadem grana incerniculò, ante solis ortum, ante finem Junii, ac in Julio: excutiuntur, siccantur, tunduntur ad cibum. Icon herbæ spectatur in *Flora Prusica*, manna in Provinciis variis frequens, sed præcipuè in Palatinatu Sandomiriensi Minoris Poloniæ. Indè, & ex Varmia Gedanum &c. mittitur, parte notabili populis exteris porrigendum per mare. In Germaniam verò quòd ex confinibus Silesiæ, ac Poloniæ inferatur, *Schröderus in Pharmacop.* adnotaverat.

IV. Exoticæ plantæ ad nos allatæ, post exactam culturam, polo & solo affuefactæ (ac veluti Civitate donatæ) feliciter propagantur. Quæ impatientes frigoris temperato calore foventur, remotæ à brunæ injuriis, integræ manent in hypocauftis. Nec horti quærsiti deliciis defunt, arborum diffusarum ramis ardore solis removens, ambulacris longè lateq; porrectis spectabiles, areolis floribus plenis oculos recreantes.

N

sapidiffi-

sapidissimis fructibus palato blandientes, grato aquarum murmure invitantes ad spectaculum. Jam è camporum, agrorum, hortorum planitie, ad radices excurro montium.

TRACTATUS III.

MONTES EXHIBENS.

SECTIO I.

De

MONTIBUS CARPATIIS.

I. **M**ontem nihil aliud esse existima, quàm tumorem terræ in altum se se erigentem, radice terram tanquam pede tangentem. Exstitisse montes ante diluvium univèrsale, innuit clarè *Genesis* c. 7. dum aquas supra montes, quindecim cubitis elevatas fuisse tradit. Non omnes attamen in prima mundi productione sunt creati, plurimi successu temporis efformati. Reperiuntur Scriptores aliqui altitudinem mirandam montibus assignantes, Caucasum, & Atlantem deducentes ad lunam, sed impossibilitas rei patet ex sequentibus. Exploraverat montes altissimos *Eratosthenes* geometricorum instrumentorum adminiculo, nec excedere stadia decem deprehendit in linea perpendiculari: quæ altitudo nondum tertiam partem unius milliaris Germanici æquat. Pelion dimensionem subjecit à *Dicaercho*, testimonio *Plinis*, Olympus à *Xenagora*, referente *Plutarcho*, nec decem stadiis altior est inventus. Experientiæ veteri subscribit opinio recentiorum Mathematicorum, nam *Galileus* nullum montem extare ait, qui ad unius milliaris Italici altitudinem perpendiculararem accedat. Apud *Hevelium Silenographia* c. 8. montes etiã primæ altitudinis non superant
dimidiũ

dimidium milliare Germanicum, in linea perpendiculari. Quapropter si quæ relatio de majoribus montibus datur, non de altitudine lineæ perpendicularis, aut circumferentiæ, itineris amplitudine, intelligenda. A veritate remotæ plurimum historiæ illæ censentur esse à *Trimarchia in Meteoris*, quæ tradunt montes existere aliquos adeo altos, ut super illos nec pluviz cadant, nec nubes, nec aves volitent, nec homines aërem idoneum ad respirandum reperiant, propter ejus subtilitatem. Auctor gravissimus *Franciscus Philippus in Epistola ad Mazzonium, Libro Italico inserta*, testatus est se ad Olympi montis apicem ascendisse, & in eo invenisse ventos, pluvias, aves. Cineres, atq; literæ in Olympo relictæ post sacrificia paganorum, ope dæmonis servatæ fuerant ad annum alterum. Ex his infertur, mediam aëris regionem nullos montes excedere, quia illorum vertices omnes spectantur ejusmodi, qui vel nivibus teguntur, vel grandine, fulmine impetuntur. Hæc præludii loco adducta de montium celsitudine.

II. CARPATUS, mons est Sarmatiæ Europ. *Solino* rupes Sarmatiæ, pro varietate locorum, & idiomatum varia nomina tenens. Inter alios montes verticem effert altissimè, etiam Græcis antiquis notus: nomen à carpo seu fructu metallorum adeptus, aut à Carpis Civitate Bastarnarum, *Speneri in Notitia Germaniæ* opinione. Idem Carpatus, mons nivis Germanis est, quia fert nives perpetuas, Hungaris *Tarczal* nomine deducto à derafo vertice: Sclavis *Tarry* à Tartaris, quòd Tartariam versùs protendatur. Poloniam, Russiam, Moraviam ab Hungaria, & Transylvania dividit: est à *Vorburg in Hist. Imperii Romano-Germanici*, illam duntaxat portionem montium, quæ nunc Poloniam ab Hungaria separat, Carpatum vocat, reliquis partibus, Sarmaticorum, Sudetarum, Asciburgii montium appellationem attribuens. Ejus fastigia, juxta *Neugebaverum in Hist. Pol.* spectantur in distantia viginti miliarium Germanicorum, juxta *Froelichium* in longinquitate triginta miliarium; Varadini enim ea videri sereno cælo quidam affirmant. Idem *Froelichius in Biblioth. Peregrinant.* plurima curiosa, stupenda, nec non horrenda narrat de Carpatò, hisce verbis: Carpatiz rupes, asperitate, & præcipitiis Alpes Italicas, Helveticas, ac Tyrolenses, longè superantes sunt

funt fere imperviz, & nonnifi à naturæ admiratoribus rariffimè petitz. Ego ut incidenter hæc referam, an. 1615. menfe Junio, fublinitatem montium horum cum duobus comitibus experiri volens, ubi cum in primæ rupis vertice, magno labore me fumum terminum affecutum effe putarem, obtulit fe fe alia multò altior cautes, ubi per vafte, eaq; vacillantia faxa (quorum unum fi loco à viatore dimoveatur, & convallem verfùs dejiciatur, aut volvatur, aliquot centena decuplo majora fecum rapit, & quidem tanto cum fragore, ut illi metuendum fit, ne totus mons corruat, eumq; obruat) enixus effem, iterum alia fublinitor prodiit; atq; ita aliquot minores vertices, quorum pofteriores, femper anteriores altitudine fuperârunt, per totidem convalles, fummo vitæ periculo emetiri coactus fum, donec ad fupremum cacumen pervenerim. Ex montibus declivioribus cum in fubjectas valles arboribus confitas profpexiffem, nihil nifi obfcuram noctem, aut cæruleum quid obfervare potui; mihiq; videbar fi de monte cadereim, non in terram, fed rectâ in cælum me prolapfurum. Nimia enim declivitate fpecies vifibiles extenuatæ & hebetatæ fuerant. Dum verò altiorem montem peterem, quafi inter nebulas denfiffimas hætebam. His fuperatis, poft aliquod horæ intervallum, cum jam non procul à fummo vertice effem, quiefcens animadverti iis in locis, ubi mihi antea videbar intrâ nebulas hæfiffe, compactas atq; albas fe fe movere nubes, fupra quas per aliquot milliaria, & ultra terminos Sepufi, commodus mihi profpectus patuit &c. Explofi in fummitate fclopetum, quod non majorem fonitum primò præferulit, quàm fi bacillum confregiffem, poft intervallum verò temporis, munnur prolixum invaluit, inferiores montis partes, convalles, fylvas opplevit. Descendendo per nives annofas intrâ convalles, cum iterum fclopetum exonerarem, major & horribilior fragor, quàm ex tormento capaciffimo exoriebatur: hinc verebar ne totus mons concuffus mecum corrueret: duravitq; hic fonus per femiquadrantem horæ, ufq; dum abftrufiffimas cavernas penetraffet, à quibus ær undiq; multiplicatus refluit. In iisdem montibus excelfioribus, vel media ætate ningit, grandinatvè, dum in fubjecta planitie pluit, & hoc ipfum experiebar. Nives diverforum annorum ex colore & cortice dignofci

diagnosci possunt. Alter spectavit in fastigio montis luxisse solem, effulgentem serenitatem, in partibus declivioribus eodem tempore pluviam cecidisse non modicam.

A Scriptore latente sub nomine *Simplificissimi Ungarici, & Daciani* hæc sunt relicta notitiæ. Ex Hungaria quinque pertracti curiositate, Carpatios ut lustrarent montes, baculis chalybe munitis nixi ibant longo itinere per clivum arduum, per saxa, rupes, reptârunt labore maximo ad culmen montis vocati *Avus*, Germanis *Großvater*, è quo longè latèq; porrecta terrarum spatia, nebulæ ante subjectam planitiem spectabantur. Ibi inflata ab uno fistula percutit aures nimio sono: canes custodes gregum inferiùs, quoties latratum edidisse auditi, toties valida echo horrorem incusserat. Venros etiam media ætate acerbiores, frigidiores senties: nives in nonnullis locis liquefunt nunquam, sed nigrescunt, atq; in vermes abeunt, qui in convallibus numerosissimi. Rupicapræ de saxis pendulæ cornu uno, posterioribus pedibus se in altum nituntur tollere: ad exonerati sclopeti sonum nunc ascendere, nunc cadere visæ. Frequentes ursi, & equiferi vagantur per declivia, herbæ excrescunt variæ. Per tubum opticum, triginta milliaribus Germanicis remota Cracovia, in specie majoris arcis est observata. Lacus bini occurrerant, quorum unus alit pisciculos cum viridibus ossibus, aculeis armatos frequentibus. Haustus aquæ vetitus est à ductore. Apex montis tenet efformata de laminis reconditoria nominum, cognominum, patriæ visitantium, simul cum anno, die adventûs.

Montes Tartari, per contractionem Tatri, excellentia certant cum altissimis quibusq; montibus non tantùm Europæ, sed etiam totius orbis; abundant feris, & avibus, præsertim damis, urogallis, atragenibus, metallis variis. Inveniuntur subinde virgulæ nativi auri purissimi, magnetes, crystalli, adamantes. *Szent-Ivany in Curiosis Miscellaneis*. De virgulis auri sponte è petrarum rimis enascentibus, innuit & in *Memorabilibus Hungaria* idem Scriptor.

Aurum fossile ex eodem monte profertur, quod statim est suum. Aurum purum fossile in lapide ferri, in silice duro candido, in lapide Armenio, item ramenta auri ibidem inventa. *Gesnerus de Fossilibus*.

Aurum scintillis lucentibus tinctum atq; imbutum, adhærens lapidi cæruleo, & lapidi fissili, datur in Carpatho.

Fabricius de Metallis Rebus, & Nominibus. Quemadmodum omnigenis metallorum, mineralium, aquarumq; speciebus fetus est Carpathus, ita quoq; fontes, nec non thermas innumeras prodigiosis virtutibus refertas, ubiq; locorum passim producit: Pyrophyllacis subtus itrenuè naturæ machinationes urgentibus. *Kircherus in Mundo Subterraneo.* Mirum est, in altitudine summa Carpati reperiri ingentes lacus, quorum maximus, *Oculus Maris* appellatus, in eo fragmenta navium conspiciuntur. *Szent-Ivany in Curiosis Miscellaneis.* Credibile est, inquit *Reinzer S. J. in Meteorologia*, has naufragiorum reliquias occulto subterraneo meatu illuc deferri. Latus Carpati unum oppositum Meridiei, est in Regni Hungarici possessione, secundum versum ad Septentrionem, fundum intrat Polonicum. Hoc latus ultra Novotargum *Magora*, ultra Druzbakum *Krepak*, ultra Gorlicios *Beszkiid* denominatum. In Capitaneatu Novotargovenſi, lacui rotundo, accolis *Oculo Maris* si quid leve injicitur, supermatans ad medium trahitur, ac absorbetur. Præter fontem, de quo effluit lacus, vorago latet trahens projecta in profundū, simul cū aquis. Eminent rupes eidem *Oculo Maris* impendentes, quæ è longinquo aspicientibus, Monachum sedentem expriment; ideoq; cognomen obtinent Monachi, *Mnich Skata* idiomate patrio. Prominentes cavitates, aliæq; rupium partes, ita manent dispositæ, sensu *Schotti Magia, & Artis Part. 1. l. 4.* ut sub certo, ac determinato loco incurrentes in oculum, certa simulacra rerum repræsentent. Vel est projectio optica mera in oculos, fortuita lucis & umbræ commixtione, lapidisq; colorum proportione expressa. In eodem Capitaneatu, lacus quinque cū aggeribus à natura formati, montium incumbunt summitatibus. Devolvitur aqua ex lacu primo ad secundum, ex secundo ad tertium &c. ex ultimo delata impetu magno efficit *Biala* flumen. Mons de Carpathiis unus dictus *Ostrza*, sub tempus dislimitationis factæ cum Turcis, regnante Joanne III. cecidit, dissolutusq; apparuit. Solent montes subsidere exelſis fornicibus faxeis, vel aliam ob causam fatiscenſibus. Singularia cætera Carpathiorum montium, ex Descriptionibus Alpium editis, facile colligi poterunt.

SECTIO II.

De

MONTIBUS BIESCIADICIS, & ALIIS SUBLIMIORIBUS.

I. **P**olonia montibus prepe ubiq; cincta. *Gotofredus in Archontol. Cosmica.* Ex ea parte, quâ Hungariæ, atq; Valachiz adjacet Polonia montosa est, Minor Polonia tota fere in montes assurgit. *Varsevicius de Origine Nominis Polonici, Opaleński in Defensa Polonia contra Barclaium.*

II. BIESCIADI MONTES, *Modra, Turza, Wapienna*, appellati linguâ vernaculâ, Scripioribus exteris sunt ignoti. *Cromerus Polonia l. 1.* Carpatici montes Moraviam versùs tendentes dicuntur albi, Poloniam versùs *Tairy*, Russiam versùs *Biescidii*. *Szent-Ivany S. J. in Curiosis Miscellaneis.* In *Bieszczad* montibus, eorumq; incolis, *Bessorum* nomen etiam nunc retinetur, quos *Ptolemaus in Sarmatia Europ.* descriptione ponit ad Carpatum. *Broscius, Sarnicki in Chorographia Veteris Polonia.* Alpibus, & Pyrenæis hi montes non impares. *Opaleński in Defensa Polonia.* In eorum vertice situs est lapis Ruthenicis inscriptus literis, à Leone Duce Russiæ quondam locatus, limites Regnorum Poloniæ, & Hungariæ exhibens. Insignes fluvii inde orti *Dniestr, San, Sizr, Cissa* conflunt. *Dlugossus Hist. Pol. l. 4.*

III. BABIA-GORA abundat arboribus, plantis, radicibus non visis alibi. Vertex illius lacu perfunditur, aquisq; limpidis de petra erumpentibus. Nonnullæ rupes colore Gagatem expressisse videntur. Veturæ denominatio inde nata traditur esse, quòd ibidem rupes speciem matrisfamilias stipatæ ovibus repræsentet spectantibus ex loco determinato.

IV. PILSKO in Zivecensibus bonis notabilis est altitudinis, Poloniam determinat à Comitatu Arvensi. Ibi Cracovia miliaribus de-

cem Germanicis diffusa sudô cælô spectatur. Mediâ fere diem itineri dederam, per sylvâs, prærupta, tesqua, saxorum asperitates eluctando ad verticem, in quo dulcium aquarum scaturigines videram, in æstu Julii, auram frigidam, ventosq; senseram. Hic, & in aliis montium jugis, à primo verè, ad D. Michælis Archangeli diem, pastores numerosis gregibus ovium, caprarum invigilant, solâ masâ lactis cocti, nec non sero contenti absq; pane.

V. PASIERBIEC mons Palat. Craco. Salamandram terrestrem habuisse narratur, nec difficile creditu, si in Stiriz montibus reperitur frequentius: à *Raio in Synopsi Method. Animal. Quadrup.* ita descripta. Lacerto viridi similis, caput & ventrem (quæ crassiora sunt) si excipias. Caudam fert breviorè, colorem nigrum maculis rubeis inquinatum. Juxta alios, est quadrupes animal, nigrum, luteis maculis respersum, incola locorum frigidorum ac humidorum, fontium limpidorum amans, ideoq; divisum à nonnullis in aquaticum, & terrestre. Quòd Salamandra sine ullo incommodo in igne vivere possit à vulgo creditum, verùm à doctioribus est refutatum. Fabula est, ait *Kircherus*, quòd in igne sit incorruptibilis, nam nullum animal in igne valido sine sui corruptione potest existere. Idem & *Franzius in Hist. Animal.* tradit. Experimentiâ probat *Grevinus in Venenis*, quòd exuratur admota igni. Est tamen, secundùm *Kircherum in China Illustrata*, frigidissimi ac humidissimi temperamenti, totaq; quasi ex mucore constituta, carbones accensos nimia sua humiditate, seu (ut alii volunt) liquore è subcutaneis porulis prorumpente extingvens. De animali dicto, qui plura nosse desiderat, *Wirffhainii Salamandrologiam* consulat. Montes enumerati, aliiq; plures suis lacubus parvis, præter pisces insolitos, etiam monstra marina continere divulgantur, sed hîc fides non facilè est adhibenda, nam spectra poterant interdum observari. Calendarii sive prognostici loco, iidem montes observantur, indicia serenitatis futuræ, vel tempestatis desumuntur: fastigia enim nebulis destituta amaran cæli faciem pollicentur, caliginosa minantur imbres.

VI. In VAVEL monte saxeo ad Cracoviam, videntur etiam in hanc diem plures specus aut cavernæ, in quibus Draconem magnitudinis

dinis mixæ habitasse, & loci incolas magnis affectisse incommodis, literis & famâ est vulgatum. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.* Grande est antrum, ac ætivo tempore frigidum, in cujus introitu vinum & cerevisia propinatur. Illius incola erat Draco, à quo caverna etiam hæctenus Draconis nomen retinuit. *Cellarius in Descript. Regni. Pol., ex Itinerario Baronis de Moersperg.*

VII. MONS CALVUS sive S. Crucis in Palatinatu Sandomiriensi excelsus, pænè assiduo frigore rigens, frequentes nives, nebulas, pluvias producens, scaturientes plerisque locis habens fontes. Famosissima quondam, si veteri & vulgatæ assertioni standum est, Cyclopum (hoc ingentes acervi lapidum ex arce, quam monti olim iidem imposuerant, testantur) nunc verò Religiosorum Divi Benedicti est habitatio. In illo monte S. Emericus Filius S. Stephani Hungariæ Regis, Miecislai Ducis Poloniæ nepos, portionem notabilem Dominici Ligni, Parenti suo à Græcorum Cæsare pro munere magno transmissam deposuit, Angelica visione admonitus. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.* Testatur Historia Cænobii, quòd Montem calvum incolebat antiquitus femina quædam opulenta & fortis, quæ post hostes devictos Dianam se esse publicavit, cultuiq; exposuit populi; sed Deus ultor superbiæ Arcem cum illa, totoq; famulitio, fulminibus petiit ac dissipavit. Idem locus in periculis gravioribus asyllum Polonis fuerat, ideoq; triplici vallo è lapidibus structus est circumductus. Successu temporis *Dabrowka Miecislai I. Confors Sacellum* struxit honori S.S.S. Trinitatis dicatum. *Kwiatkiewicz Ord. S. Benedicti de Ligno Sacra Crucis, Ruffinus in Hist. Sacri Ligni.* Tribus idolis sublatis *Lada, Boda, Leli*, Crux Christi posita, Templumq; erectum cum Monasterio. *Szczygielski in Aquila Polono-Benedictina.* *Ædes Sacra à Boleslao Chabri Rege primo Poloniæ, an. 1006. erecta est, teste inscriptione.* Cernitur Templum, & Monasterium fere miliaribus decem, adeo mons in rupe eminent. Et si quis turriculam fenestratam Monasterio altiore excitaret, in qua lucerna, vel lampas noctu arderet jugiter, certè læco illi majorem admirationem pareret. Spectaretur lumen illud, existimo, per quindecim & amplius miliaria. *Sarnicki in Descript. Polonia.*

O

VIII.

VIII. CHELM in Terra Siradiensi mons totus saxeus, villæ sui nominis superjacens, non longè ab oppido *Przedborz*, tanta altitudine eminens, ut Sandomiria, Oliztinum, Miechovia, Czesztochovia, Petricovia, Calvaria, & plura oppida, ex eo, clara die spectentur. Ecclesiam habet impensis Comitis de *Skrzynno* muratam: septemq; fossis profundis circumtus esse videtur. *Dlugossus Hist. Pol. l. 1.*

IX. Arx ad Leopolim in monte posita, sereno cælo, post decem milliaria Germanica cernitur. Secundus mons priori aditus æqualis ferè est altitudinis. *Braunius in Theatro Præcipuarum Urbium, Rosh in Memorabil. Europa.* Mons *Sola* in Ducatu Olvecimensi sal gignit, & falsos emittit gurgites. *Dlugossus Hist. Pol. l. 1.*

X. Mons, ad *Szarawka* pagum distantem milliariibus aliquot Miedzibozo, continebat lapides figuræ globosæ. Alter mons in Podolia ad Tyram fluvium, ejusdem formæ lapillos traditur ferre. Et ad Leopolim, olim è montibus arenosis Templum S. Crucis versus eminentibus, copiosè eruti lapides tormenta bellica, bombardas majores, & minores intrare poterant.

XI. In monte quodam Palatinatûs Kiøviensis, non longè remoto à *Biata-cerkiew*, an. 1631. Cosaci Zaporochiani agentes iter audierunt quasi clamores maximos hominum, illisq; territi propiùs verebantur accedere. Seposito timore aliqui dum appropinquant, è diviso monte rivum coloris sanguinei effluxisse, globos evolasse intuiti. Ad veritatis documentum, unus globus Varfaviam missus, ex materia spissa bituminosa, picis assimili concretus, odoris sulphurei. *Rozzynski in Discursu impresso de hoc Prodigio.* Tres in Persia montes à *Clemente Alexandrino Stromat. l. 6.* sonum mirabilem edunt ingentis turbæ hominum pugnantium, tumultuantium, & triumphantium. Causa naturalis illius soni à *Kirchero in Phœnorgia Nova* assignatur. In cavernosi atq; petrosi montis canales irrupit ventus, ubi coarctatus, nec non illius dictos sonos progignit.

XII. In Civitate Rohatinensi Palat. Russiæ, an. 1650. die 8. Aprilis, ipsis Festis Paschalibus, ante bellum Berestecense cum Cosacis, mons præaltus ex uno in alium locum dissipatus se transtulit. *Krasuski*

S. J.

S. J. in Regna Polonia Matre DEI MARIA. In Russia, quæ Polonicæ ditionis est, mons cum strepitu magno subsedit, enata palus profundissima, quæ latè restagnaverat, an. 1670. Roserus in Continuat. Cronii Lawrenbergians. VENEDICI MONTES à Ptolemao l. 3. c. 5. positi in eo tractu, quem antiquitus Venedi, Taciti $\alpha\nu\theta$, Æstii coluerunt. Non procul à Chrono fluvio eisdem statuit Spener in Tabul. Geograph. memoratu minùs dignos censendo: collesq; veriùs, quàm montes appellando.

XIII. Metalliferis montibus plurimis donati sumus à natura, sed de iis fossilia rariùs sunt deprompta, imò propter culturam agrorum continuam atq; sedulam, neglecta. Serenissimus Rex Augustus II. in Literis Universalibus ad Status Regni datis, inter alia significavit, quòd novæ mineræ aperiantur. Mons prope Sandomiriam, dictus *Kamińska gora*, ex indiciis multis infrà enumerandis videtur esse metallorum ferax. Allati mihi ex eo & Fluores breves, candidi, pellucidi, sexanguli, crystallo similes inclusi lapidi duriori: ostensa alabastritis seu imperfecti marmoris albi fragmenta, cæteraq; rariora. In Volhonia circa fluvium *Ikwia* propiorem Cremeneco, è gleba permista cretæ eruantur globuli mineræ argentæ, quantitate juglandis. Eorundem globorum notabilis cumulus repertus est in *Wisniowiec* oppido, dum novus puteus (non ita pridem) foderetur. Venas metallicas, juxta *Agricolam de Re Metallica*, *Cardanum de Subtilitate* tractantem, sequentia prædunt indicia. Primò, dum pruinis omnes campi canescunt, sola fecunda loca metalli, libera ab illis manent, quia calidi, sicci & æres halitus metallorum, nives non tolerant. Secundò, folia arborum mineris supernascentium livida, vel subcærulea tempore veris conspiciuntur, rami nigrore inficiuntur, propter eisdem halitus adurentes. Tertio, color montium, lapidum, terræ, viridis fit ab ære, niger ab argento, & auro, lividus à plumbo, ac ferro, luridus à chalcantio, cinereus, obscurus à sulphure. Quarto, si monti metallum subest, attriti lapides redolent sulphur compositionem metallorum ingrediens. Quinto, in mineralibus locis terra, & lapis gravior est, quàm in cæteris, ob inclusi metalli pondus. Sexto, si aquæ odorem, aut colorem extraordinarium ferunt

ferunt è montibus, signum mineræ est, multò magis si ramenta metalli secum volvunt. Septimò, rimæ fiunt in montibus à metallorum spiritibus. Octavò, ignes emicant noctu supra mineras, nam sulphur multum exhalatur, & inflammescit. Nondò, steriles montes habentur pro metallicis, nam post humorem intus absumptum, nequeunt prodire plantæ, & si nascuntur, ab halitibus noxiis exsiccantur, exustæ intereunt.

XIV. Siquidem Echo inter montes, rupes, speluncas &c. degit (tories responsa dare parata, quoties expeditus es dicere) nonnihil de illa hìc est referendum. Significat soni repercussionem sive reflexionem, tunc enim fit, quando sonus diffusus per medium, occurrit alterius corporis tendere ultra prohibetur. Corpora autem ad reflectendam vocem idonea debent esse dura, concava, quia talia àèrem ad se appulsum non dissipant, verùm remittunt integrum. Quòd aliquando eadem vox redditur pluries, multa corpora loco disjuncta faciunt, quæ speciem soni reflectunt. Distantia autem eorundem corporum efficit, quòd aliquando plures, aliquando pauciores syllabæ redduntur: nam quando corpus reflectens longius distat, tardius ad auditum reflectitur sonus, sicq; contingit, ut integra sententia possit aliquando perfici, antequam ad nos redeat sonus.

Echo in Palatinatu Cracoviensi, prope pagum *Kamona*, aliquoties verba non diminuta auribus invehit. Ad Cracoviam, in loco à silicibus dicto *Krzemionki*, & prope Arcem Ravensem, integra commata semel refert. Intrà Arcis autè muros, si ex loco determinato vox emittatur, decies, vel duodecies repercussu multiplicata redit. Reciprocatio ista accidentalis est, propter concamerationes, fissuras, vacua, plurimùm enim desolata ibi spectantur conclavia. Quòd viciniore Urbi Graudento montes, voces septem pro una restituant, experiencià multorum probatur. Strzeszkovicis in Majori Polonia aliquoties resultat sonus. Idem evenit inter alios montes, colles, rupes, prærupta, convalles, sylvasq; nostras. Frequentissimè tamen ibidem àér percussus voce, in corpus solidum concavumq; delatus, ab illo vi depulsus dum redit, ipsa itione, & reditione imbecillior factus, tantùm extremas voces, vel syllabas reddit. Jam ex montibus descendenti ad camporum planitiem, occurrunt aquæ, quæ de locis editioribus sæpiùs delabuntur.

TRA.

TRACTATUS IV.

SINGULARIA AQUARUM EXPO- NENS.

SECTIO I.

De

*FONTIBUS MIRABILIBUS, AQUIS BITU-
MINOSIS, LAPIDESCENTIBUS, PETRIFI-
CANTIBUS, EBULLIENTIBUS.*

I. **F**ons, est aqua è terra jugiter exsiliens, vel, est caput aquæ con-
tinuò scaturientis ex abditis terræ venis. Originem fontium,
& fluviorum omnium existimat *Aristoteles* esse àèrem subter-
rancum vaporosum, in aquas frigore addensatum. Opposue-
runt se plurimi huic opinioni, negaruntq; solum àèrem rarissimum suf-
ficere petennitati tot fontium, atq; fluminum. Oporteret enim tempore
brevis, totum pænè elementum àëris in subterraneas cavernas desuere,
ut perpetuò convertatur in aquam multoties àère densiorem. Veterum,
recentiorumq; Auctorum aliqui sunt suspicati, vim magnam imbrium,
nivium solutarum, aquarum, recipi in cavitates subterraneas, unde sen-
sim tanquam ex clepsydri, fontes, flumina, putei, per meatus angustos
scaturiunt. Sed & ista sententia refellitur primò hac ratione, quia vix
aliqua pluvia ultra decem pedes madefacit terram: secundò, quia ple-
riq; montes rupibus sunt obducti, proinde pluviis, aquis minimè per-
vii, qui tamen emittunt fontes: tertio, quia pluvia nequit sufficere tot,
tantisq; fontibus, potissimum ubi decidit rariùs. Tandem Scriptura Sa-
cra *Ecclesiasta c. 1. v. 7.* non ex àère, vapore, pluvia, generari flumina
tradit, sed ex mari: *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redim-*

O 3

dar:

dat: ad locum, unde exeunt flumina, reuertuntur us iterum fluant. Hoc est, quidquid aquarum terra ex fluuiorum ostiis in mare emittit, iterum accipit; viâ occultâ etenim aqua maris solet subire terras, & in cursu per anfractus multiplices, arenas, argillas colata, deponere salfedinem, atq; amaritudinem. His admissis, non negatur, scaturigines temporaneas, torrentes ex pluuiis, nivibusq; resolutis originem ducere, perennes fluuios accessione earundem augeri: imò ultra ripas propelli, cum strage maxima segetum, & sylvarum. Oritur quæstio curiosa hoc loco, quomodo aqua derivata ex mari, ascendat in tantam altitudinē? scatebras in montibus eminentissimis efficiat? cum tamen mare respectu terræ partium existat depressius, aqua naturaliter non ascendat, machinis artificialibus natura destituitur. Varia causa ascensus hujus assignatur à variis. Aquam maris *D. Basilius* à Spiritu movente interius, ad scatebras sursum pelli arbitratur: *D. Thomas* censet, aquam fontanam vi stellarum trahi ad superiora: *Albertus M.* adscribit vaporibus in cavernis terræ elevatis, quòd aqua atrahatur, sursumq; efferatur. Omisiss hisce sententiis *Schottus S. J.* in *Anatomia Physico-Hydrostatica Fontium, ac Flumi.* statuit primò, aquam marinam ascendere ad juga montium, fontium ora, vi attractiva terræ; secundò evaporatione, & quasi distillatione; tertio vi inclusi spiritus intrâ meatus terræ; quartò æstu maris & fluctibus; quinto motu naturali: nam maris superficies suprema in locis plurimis altior est scaturiginibus fontium. Ex Auctoribus recentioribus *Reinzer S. J.* in *Meteorologia*, triplicem causam ascensûs aquæ posse esse asseruit. Primam, ignes subterraneos, quibus aqua vaporatur sursum ad terræ superficiem, per cujus naturale frigus addensata in terram iterum redit, sicut videmus in alembicis. Secundam, terræ siccitatem, quæ aquam sugit instar spongiæ, locisq; reddit eminentioribus. Tertiam, pondus incumbentis ipsius maris, aquam ex se profusam in canales subterraneos cogens sursum ascendere. Clarius proferam, cum globus terræ sit rotundus, & aquæ marinæ magna sit copia, magnumq; pondus, facile potest per venas terræ, fluentes aquas in altissimos montes pondere suo protrudere. Sententiâ quoq; *Kircheri in Itinere Exstatico II.* intrâ viscera terræ, in locis variis, præsertim intrâ montes (è quorum verticibus,

 vel

vel lateribus latices fontani manant) varia existunt aquarum conceptacula, disposita veluti subterranei quidam lacus. Ad hæc conceptacula è maris fundo, per terræ semitas, canales quidam ducuntur, ex conceptaculis usq; ad fontium scatebras canales alii deducuntur. Cùm igitur quibusq; horis maris affluxus ac refluxus contingat, & in affluxu, aquæ accedant ad littora, in refluxu à littoribus in altum resuunt, ibidemq; in molem ingentem accumuluntur, moles hæc aquea subjectos sibi perpendiculariter, semperq; plenos canales premit, & contentam aquam, violenter in eadem conceptacula exprimit, eaq; implet. Hæc impleta effundunt aquam antea receptam intrà canales alios, usq; ad fontium scarungines derivatos. Idem *Kircherus Mundi Subter. l. 5.* Hydrophylacia naturæ fusè describit, atq; delineat.

II. FONS ultra Civitatem Crosnam, prope *Iczaniec* pagum (*forfan Izwonicz*) formæ quadratæ, odoris sulphurei, saporis exhibentis succum citrini modicum. Crescit illius aqua dum luna crescit, dum deficit, diminuitur, semper affluit cum notabili sonitu interrupto, qualem exhiberent lapides, si unus post alium deturbaretur; ast nunquam superat labra suæ cisternæ. *Tylkowski Phys. Curi. Part. 9. c. 34.* Fons alter à præfata Urbe semotus uno milliari, in fundo villæ *Turafzovka* ebulliens, augmentis lunæ ac decrementis notabiliter conformatur. In Palatinatu Cracoviensi fons cum strepitu magno excurrrens ascendit in plenilunio, descendit in lunæ deliquio. *Instructio militis Peregrinantisbus Gallicè edita.* Prædicti fontes æstum marino similem pati videntur, nam modò intumescunt, modò subsident. In convalle Carpati non procul à Cracovia erumpit fons, cujus aquis maceratum ferrum, mox semel, iterumq; fulsum, & in ea restinctum mutatur in æs Cyprium. *Dionotus Normannus de Rebus, & Factis Memorabilibus, Vadianum* adducens. Et intrà montem Simolnicensem Scepusii Regno Hungariæ subjecti, puteus datur, ex quo vitriolata aqua mutans ferrum in cuprum hydraulicâ machinâ trahitur. Qui illius oclusi putei epistorium certo tempore extrahit, de vita gravissimè periclitatur, ideo pro suscepto officio, nova veste à Præfecto donatur. *Froelichius in Biblioth. Peregrinansium, Agricola citatus à Cardano Subtilis. l. 6. Porta l. 5.* Ad eandem

eandem Smolniciam aquæ ferrum erodunt, quæ minora sunt ferramenta exeduntur, solea ferrea equi consumitur intrâ viginti horas. Non est dubium autem, quòd aqua viam istam à venis metalli trahit, præsertim à pyrite, vulgò marcasita. *Wernberus de Admirandis Aquis Hungaria.* Tanquam rem sibi exploratissimam *Urzandovius in Herbario Libro* narrat, quòd in Polonia trans Civitatem Soncium sit intrâ rupes aqua, hanc si quis extra illud territorium tulerit, tonitrua, fulgura, pluviz, tempestates excitantur, homines inficiuntur. *Tylkowski Phys. Curi. Part. 3. de Meteoris.* De aquis procellas excitantibus, etiam *Majolus in Colloquio.* 12. ait. In Hiberniæ Momonia, juxta *Casum in Mineralog.* fons ab homine ractus mox cælum ex sereno vertit in nubilum, largum provocat imbrem. Idem narratur de lacu Scafagiolo in Apennino, qui circumfusum ærem in nubes cogere, procellam excitare est visus. Præterea, teste *Bacone in Hist. Natur. & Experiment.* in puteos quosdam Dalmatiæ dejectus lapis, tempestatum est causa. Assignatur ratio naturalis à multis, quia aqua commota evaporat facilius, materiamq; dictis meteoris subministrat. Ad opera dæmonum referuntur ab aliis effectus ejusmodi, si levis sit aquæ commotio, si non proportionata tempestas vaporibus, si superstitiones admisceantur &c. In Scopusio juti nostro subjecto, quædam aquæ serenitatem limpидitate, intemperiem cæli, facie turbida, infuscata prænuntiant. Nec desunt aquæ fatidicæ seu futuri quasi præfagæ, villani quippe observando fontes plerosq; vel flumina, vaticinantur de agrorum ubertate, aut sterilitate. Abundantia aquarum etenim portendit secururam fertilitatem, dum terra regionis alienjus ex natura sua nimium arida, subterraneo humore indiget, qui tunc largè communicatur. Alibi copia aquæ sterilitatem pollicetur, dum ad humidum naturaliter solum multi humores confluent, quia tunc semina, atq; fruges destruunt, putrefaciunt. In Bonis Konkolnicensibus Archiepiscopatus Leopoliensis, anno 1614. perennis fons & copiosus in villa *Bybel* intumescens in sublimè ex alveo, retrorsum Orientem versis sex horis fluxit, cum aliàs per declive ad Meridiem laberetur, fundumq; totum Konkolnicensem irrigaret, ac piscinas multas, & molas aquis impleret. Spectârunt incolæ & admirati sunt, spectârunt

Starunt & multi alii. *Scrobiffovius in Vita Archiepis. Halicien. & Leopoliensum, Lorencowicz S. J. in Concion. Funebribus.* Singulare est, quod in profundissimis Salis fodinis Vielscensibus prorumpit fons aquæ dulcis. *Hauterville in Relatione Historica Poloniae.* In Podolia penes pagum *Krzywce*, fons cum impetu tanto spectatur de petra emanare, ut ad notabile spatium in terram non decidat.

III. Fons sub numero antecedente, primo loco positus, accenditur in cisterna, neq; extingui potest, nisi bene tota aqua turbetur. Flammam concipit, quia admiscetur bitumen, quod & in aliis vicinis fontibus innatit copiosius crescente luna. In eodem montano tractu fons alter pariter inflammatur, ast aquâ sumptâ ex latere suffocatur, quia in eo caret bitumine. *Tylkowski Phys. Curio. Part. 9. c. 34.* Item fons unus penes villam *Głowienka*, secundus *Taraszowka* viciniorem Urbi Cracoviensi, igne corripitur, propter rationem jam allegatam. In Palatinatu Cracoviensi Mons Admirabilis appellatus, herbis, floribus aromaticis ac odoriferis, quercubus annosis, pinis, abietibus resinosis obsitus, fontibus tam dulcibus, quàm falsis scaturiens, diversis metallis, ac mineralibus fætus, in cujus medio, scaturigo quædam aquæ limpidissimæ, cum strepitu ac vibratione notabili exsurgit, cum lunæ augmento ebullitio seu turgescencia intenditur, cum decremento remittit. Limus in fundo fontis subsidens, scabiei, arthritidi, paralyti, similibusq; pertinacibus affectibus, medelam adferre dicitur. Aquæ odor intrâ scaturiginem fragrantissimus & maximè balsamicus observatur sapore, lactis æmulatur suavitatem, & præter vim medicamentosam, quam diversi equorum morbi experiuntur, homines quoq; modò per alvum, modò per urinam evacuat, ita tamen, ut quos non statim commovet, alacritatem nihilominus & robur singulare inde percipiant. Hinc ipsius accolæ vix unquam morbi cujusdam patiuntur insultum, sed longævi valde, ad centum, & centum quinquaginta annos evadunt. Longiùs transuehi, & sine ulla corruptione diu satis conservari potest, evaporata bituminis nigricantis speciem exhibet, ulceribus recentibus ac vëtustis valde salutarem. Nullo frigore hyemis coalescit intra natales, imò quod mirabile, à face propriùs admota instar subtilissimi spiritus vini exardescit, ut flamma

ma super aquæ superficiem, instar bullarum agitetur & subsultet: ideoq; fons iste, ignis fatuus dicitur. Atq; hic quidem ignis sponte sua nunquam extinguitur, nisi scopis percutiatur, quemadmodum ante annos circiter triginta quinque, cum accolz accensum restinguere negligenter, per cataractas subterraneas sensim progrediendo, radices arborum, & cum his totam vicinam sylvam in cineres tedegit, per tres fere annos durans, antequam perfecte suffocari posset: à quo tempore publicæ etiam excubiæ sunt constitutæ, quæ frivolas ejusmodi accensiones impediunt. Dum autem aliquantulum flagrat hæc aqua, multum sui impetus deponit, intrâ quatuordecim dies recuperandi. De cætero, quamvis ligna adnotata, brevi comburatur hæc flamma, adeo tamen subtilis est, ut aquam non calefaciat, sed hausta, perinde ac Lucretii fons, frigida percipitur: imò nec ipsa extra suam scaturiginem exardescit, utut in vasis exactè clausis asservetur. Inflammabilitatem hujus fontis cunctis superioribus sæculis ignotam fulmen manifestavit feriens & accendens. Hinc inde lignatores ex sylva vicina accurrentes, summitatem aquæ verberando virgultis, ignem restinxerunt: à quo tempore aliquoties experimenti causâ, mediante ardente face, illa accensa, denuo virgultorum succussione extincta fuit. *Acta Eruditorum an. 1684. impressa Lipsia, ex Descriptione Fontis hujus, jussu Sreniss. Regis Polo. per Conradum Regina Archiatrum facta.* Lutetiis Parisiorû rogat9 *Eruditiss. Dionysius*, theoriâ circa fontis hujus recensitas proprietates, sequenti ratione exposuit. Quòd motui lunæ, motus & agitatio illius respondeat, fieri per communicationem, quæ ipsi est cum mari, ejusq; fluxu & refluxu, à diversis lunæ phasibus dependente. Virtutes medicas à sulphure copiosiore derivat (tanquam insigni morborum panacea) quò venæ hujus montis scatent; cujus pariter vapores particulis aqueis leviores, nisu atq; tendentia sua strepitum & ebullitionem fontis hujus, simulq; suaveolentiam præstant, dum ejus crassiores moleculæ in limum, qui fundum petit, coadunantur. Bitumen, quod post aquæ hujus evaporationem remanet, quasi balsamum sulphuris naturale, per frequentiore agitationem sulphuris & aquæ invicem, est productum. Inflammabilitas pariter sulphuri, ejusq; exhalationibus ex aqua prorumpentibus adscribitur: ac ideo flamma

flamma aquæ supernatans percussionibus extinguitur, & suffocatur, quia spiritus aqueis particulis, à quibus recedere conabantur, denuo involvuntur ita, ut his per deflagrationem consumptis, multum virium medicarum perdat eadem aqua. Ideo autem extra scaturiginem suam transportata minimè accenditur, nam pauca ipsi insunt particulae sulphureæ, & aqueis involuta, impetu & impulsu fontis destituta: quibus presentibus aqua intra fontem, omnem frigoris rigorem, perinde ac spiritus vini potentior, eludit. *Ex Actis Eruditorum præfatis.* Aquæ bituminosæ dupliciter fiunt, 1mò, abradendo bitumen à concreto bitumine, illiq; se permiscendo, 2dò, combibendo bitumen liquidum, quod supernatatis. Hinc & bitumen duplex est, durum, & liquidum. Duri sive condensati, coagulati species Succinum, Carbo fossilis, Cespes bituminosus, liquidum instar olei & adipis diffunditur, facilèq; colligitur. In Pokucia parte Palatinatus Russiæ, lacui exiguo, inter colles posito ad *Rungury* pagum: item in Montano Tractu ad *Ropenka*, aliaq; vicina loca, aquis bitumen innat copiosè: ab incolis pus esse telluris existimantibus *Ropa* vocatur. Hoc, cochleari majori ligneo collectum dolia implet, colorem rorum rubescenti permixtum defert, frigido àère spissatur, betulolei modo: morbos nonnullos curat præsertim stomachi, cum potu haustum à plebe infima. Idem inservit scabiei tollendæ jumentorum, lucernis olei vice fovendis, emollendis optimè coriis. Petrelæum sive Petroleum, Oleum Petræ, est bitumen liquidum, pingue, è petris & saxis effluens, odoris gravis, doloribus ex causa frigida præfens remedium. Fale in Podolia, inter Urbis Camenecensis portam *Lacka* vocatam, & Arcem, erumpit de rupibus, à Myropolis purificatur. Et Carpati petræ manant Petroleum, quod concrefcit ibidem seu conspissatur, concretum albescit. Bitumen quoq; sub nomine *Ropa* supra descriptum ab aliquibus Petroleum denominatur, nam potest originem de petra ducere, per subterraneos meatus fluere, tandem infundi aquis. In vicinis oppidi *Drohobycz*, pagorum *Kopiec*, *Jasien*, *Stebnik* &c. Palatinatus Russiæ, parantur foveæ, implentur aqua stillante de tellure, dicta vernaculè *Kipiaczka*, quæ dum agitur diutius, particulae pingues sibi occurrunt, in se impingunt, atq; sic cohærent sibi, ut tandem in bitu-

men spissatum, seu massam atræ picis simillimam, unctioni axium peridoneam evadant. Pinguedo aquæ eidem supernatans, neq; concussa bibitur sæpius à villanis, ad pellendos multiplices morbos, arcendam pestilentiam. Scribit *Gabelius in Libro de Succino*, quòd cum aquis motum, verberatum bitumen; sit verum Pissasphaltum, nempe concretum bitumen, & instar picis obduratum: sed *Bellonio* Pissasphaltum, est pix retorrída, *Dioscoridi* pix & bitumen, vel picibitumen. Cæteræ aquæ bituminosæ relinquuntur, propter virtutes, proprietates similes enumeratis.

IV. In Scopusii parte Regno nostro subiecta erumpunt aquæ, & quocunq; fluunt abiisse in lapidem conspiciuntur. Quapropter *Cromerius Polo. l. 1.* ait, in Scopusio rivus ex arduis montibus effluens, talis est qualitatis, ut ejus guttæ in lapideam concresecant duritiem ita, ut ex illis sponte existant fulcra canales sustentantia, quibus rivus ducitur ad moletrinas. Ibidem, juxta Auctorem latentem sub nomine *Simplissim: Hungarici, & Daciani*, ad Varalium, incolis *Kirchdransf* urbem, è regione arcis in convalle, æstate conglaciatur aqua, defluit hyeme. Id fieri censet *Szent-Ivany in Miscella*. ob nitri nimiam copiam, cujus natura est, liquida constringere & frigefacere: unde nitrum ad refrigerandum potum æstivo tempore, in multis locis adhibetur loco glaciæ, Quòd autem hoc, æstate potiùs, quàm hyeme fiat, ad antiperistasim est referendum, ratione cujus, æstatis tempore in cavernis, aliisq; locis subterraneis frigus magis intenditur. Altera aqua ibidem scaturiendo lapidescens, materiam subministrat domibus fabricandis. Effossi lapides sine utione prævia resolvuntur in calcem. *Fusius Petricius Medicus Craeovi. in Tractatu de Aquis Druzbacensibus & Lenckoviensibus Polonicè edito* describit aquas ejusmodi. Inter Lubovlam & Podoleneciam in Scopusio datur Mons *Kiciern*, pagusq; *Druzbak* superior, ad illum prorumpens aqua lapidescit, aggere saxeo obducitur. Ibi instructa steterat mola, sed canales & rotæ accreto lapide, ceu cortice, manent nunc rectæ. Itaq; aqua delabatur in rivum proximum, relinquens crustam, quæ dum existit recens crepitat pressa, condensata fabricam intrat, aquaticas domos constituens: tale enim vocabulum obtinuerit illæ ab incolis,

solis. Circulus fontis piscinam parvam videtur exprimere, ad duodecim ulnas in latum protendi, in profundum ad octo. Ex turbulenta, & quasi spumas producente eadem aqua, desumitur certum omen mutationis àëris, aut tempestatis futuræ. Aderant qui ludibundi immergebant se huic fonti, nec diu fundum tenere poterant, magna vi sursum lati. Intran-tes balneum sanitatem recuperare non posse creduntur, si supernantent. **A**ncus lebes calefaciendæ aquæ paratus durabat annis propè quadra-ginta, neq; reparabatur, quamvis in ipso fundo exustus, nam adhærente calce firmabatur. Ad *Suprunkosuce* villam Podoliæ, aqua de monte cadens, pariter in soliditatem lapidum abire traditur, concreta tolli, ac in cæmentum addito igne transformari. Primò, condensatio talis putatur fi-eri ob mixturam oleosorum cum salis spiritu, cujus natura est, uti & fri-goris, obvia quæq; condensare. Secundò, aquæ lapidescunt, *Fromondo Meteorologic. l. 5. Schotto in Anatomia Physico-Hydrostatica*, quæ plu-rimum gypsi, aut lutu viscosi vehunt, unde lapidibus gluten est, aliæq; materia. Vel quòd idem est, solutam in se continent materiam margae-çam, aut tophaceam, aut calcariam, in quantitate magna, vi incrustan-di præditam, ideo cortice quasi lapideo scaturiginem muniunt.

V. AQUÆ in lapides ligna commutantes in *Drusbach. Sachs de Miranda Lapidum Navarra*. Ad *Lipowiec, & Trzemesno*, aqua in puteo ligna vertit in saxa, optimasq; cotes præbet ruricolis. *Oeko Me-dic. Doctur in Thermis*. Penes fluvium *Sau* vicinum Urbi Jarosla-viensi inventa fagus, alibi alia arbor instar silicis dura. Prope *To-runium*, riparq; *Vistulæ*, in quadam arena humida, ossa, nucum puta-mina &c. visa duritiam lapidis induisse. Locus palustris in *Dobrinen-si Terra*, acer album (nobis *Grab*) in segmenta plura divisum, fertur mutare in saxi soliditatem, intrà septennium. Ligna ejusmodi dicuntur petrificata, derivato nomine ab aquis petrificantibus seu transformativis. Modus transmutationis à plurimis talis exponitur. Succu lapidifici, aut spiritus salini, id est, subtiliores lapidum partes abraçæ, perfectè solutz, poris corporum injectorum se se inlinuant, partes interiores permeant, molliores consumunt, se ipsas substituunt, atq; ita v. g. ligna in saxa convertunt. Additur à *Kirchero in Mundo Subter*. iidem humores ex

materia lapidea elaborati, excocti, si cum aqua tantum confusi, & non exactè commixti sint, res non transmutant, verum obducunt cortice saxo. Maris Balthici littora Gedano viciniora excipiunt quercus, & alnos nigras, indurationi lapideæ proximas, fluctibus aliunde allatas. Similes quercus depromuntur sæpius ex ripis Vistulæ.

VI. FONTES frigidi aliqui more effervescentis ad ignem aquæ ebulliunt, ac extra labra propelluntur. Hæ à Scriptoribus rerum naturalium insana, fatuæ dictæ, quia frigida cum sint, bullire videntur. Causa effervescentiæ, *Schotto S. J. in Anatomia Physico-Hydrostatica*, spiritus inclusus partim nitrosus, partim sulphureus: vel lapsus aquarum præceps intra terram: vel altitudo originis fontis. Ad Culmam aqua co-niomento insana, ampullatur enim plurimo flatu erumpente è specubus.

Scaliger in Exercitatione 58. de Subtilitate. Alii fontes vibrantes aquam ultra *Turobin*, ad *Sklo*, *Strachocin* in Russia, prope *Suraž* in Volhinia, *Waierow* in Prussia, *Bierze* in Litvania, caterisque Provinciis, vix ad elenchum reducibiles. Nec desunt fontes exsistentes, sed aquam non effundentes, licet perennem teneant in se, tanquam in puteo, & tunc in æquali libra cum sua scaturigine positi censentur esse: vel quòd aquæ per meatus alios affluant, per alios abeant.

Non pauci hyeme calidi, frigore enim ita clauduntur pori superficiei telluris, ut fumi evaporare nequeant, manentes intus calefaciant aquas. Æstivo tempore, poris terræ ex calore apertis, evaporant fumi, consequenter calor internus minuitur. Frigiditas notabilis fontium in æstate, refertur à multis & ad profunditatem scaturiginis, vel admisionem nitri, aluminis, mercurii.

Occurrunt sæpius perennes fontes tam copiosi, ut statim sufficiant ad molas vertendas. An autem apud nos dentur periodici seu temporanei fontes nunc profuscentes, nunc subsistentes, curiosis relinquendo indagatoribus. Indicia optimæ aquæ assignantur sequentia. Si clara fluat, si tenuis, dulcis, exigui ponderis, gelida, saporis & odoris nullius, si friget citò, modico calefcit igne, leguminibus duris coquendis apta: difficultas tamen coctionis non semper aquæ vitium est, sed & ipsorum leguminum in solo variè infecto excrescentium. Saluberrimæ existimantur esse & illæ aquæ, quæ ex fonte haustæ, plurimas bullas è fun-

è fundo ortas, tendentes ad superficiem, vel lateribus instar margaritarum adherentes, demonstrant.

SECTION II.

De

AQUIS MEDICATIS, NOXIIS, MORTIFERIS, RUBICUNDIS.

I. **A**QUE MEDICATÆ ex eo dictæ, quòd vi medica polleant, easq; Medici ad morbos curandos adhibeant. Minerales sive Metallicæ aliis, accipiunt enim suas vires & qualitates juxta *Sennerium in Epit. Scient. Natur. Schottum in Anatomia Hydrostatica Fontium*, à prima metallorum, ac fossilium materia adhuc subtili, fluida, necdum in corpus solidum compacta: juxta *Blondel in Descript. Thermarum Aquigran.* acquirunt mineralia, aur metalla mediantibus spiritibus, essentiis elaboratissimis, vaporibus, & exhalationibus per telluris poros, vel rimas communicatis. Dum autem currunt per vitriolum, alumen, sulphur, nitrum, bitumen &c. vitriolacæ, aluminosæ, sulphuratæ, nitrosæ, bituminosæ manent. Dividuntur Medicæ aquæ in potabiles, balneabiles, calidas, frigidas. Calidæ in ortu primævo sui algidæ fuerant, opinione *Fromondi, Casis &c.* in cursu sunt calefactæ à subjecto igne, qui sub tellure alitur pabulo perenni sulphuris, aur bituminis accensi ex siccis, calidisq; halitibus conclusis in specubus. Alii calorem aquarum non ab igne subterraneo, verùm à subterranea effervescencia mineralium derivandum existimant. A Pyrite solo *Bergerus in Thermis Carolinis*, nonnemo à quodam lapide calcario aquæ affluxu perfuso, eundem calorem deducit. Ad extremum, Therma creduntur fieri ex aquis duabus, vel pluribus mineralibus frigidis separatim, in concursu verò ob mutuam salium diversi generis repugnantiam, incallescuntibus, ut videre est, inquit *Chauvinus Auctor Lexici Philoso.* in tartari vitriolati præparatione. Cæteri fontes medicati etsi frigidi scaturiant, sensu præfati *Fromondo*

mondi Meteorologico. l. 5. caluerunt, sed meatu longo fervorem, spiritum exhalant. Ex observatione *Fallopium* rarò erumpunt gelidi, verùm ferè subtrepidi, aut tepidi. Plura de Medicatis Aquis haberi possunt ex *Dissertationibus Bauhini, Vallemi, Ardernaci, Libavii, Ginrii, Jordani, Schwenckfeldii*, cæterisque; typo subjectis. Juxta *Bajerum* fieri potest, ac revera solet, quòd medicati fontes aliquandiu satis laudabiles, successu temporis degenerent, deficientibus *sensim*, quæ priùs admiscebantur, activis particulis mineralium.

II. Thermæ in Polonia complures, ad Carpatum, *Kircherus Mundi Subter. l. 5.* Sunt in locis nonnullis scaturigines tepidarum aquarum, sulphuris, & aluminis odorem spirantium, quibus scabies, ulcera hominum, ac jumentorum curantur. *Cromerus Polonia l. 1.* Fons in Scepusio ad *Druzbak*, in *Secl. præcedenti sub num. 4.* positus, lapidescens est, & medicatus, sulphur nonnihil spirans, in abluendo labidus, modicum de sale participans, nam in balneis arrodit cutim, provocat pustulas. Illo perfusi crines siccantur tardius, & complicantur. Balneabiles magis quàm potabiles porrigit aquas, in Junio, Julio, Augusto, Septembri, salubres maxime, quæ contracta, incurvata corrigunt membra, dolores leniunt, vertigines capitis, surditatem, tremorem, spasmodum, paralysem amovent. Gingivis debilitatis ac ulcerosis, palatis pustulosis, crebra oris lotionè, medetur. Oculorum fluxus exsiccare, è naribus pustulas submovere, succrescentem carnem etadicare, mollificare glandulas, sæcundas sæminas reddere, abortum impedire consuevit. Ad chiram, podagram, gonagram ex humoribus frigidis ac crudis nam edomandam proficiuus. Eidem fonti, contra scabies, ulcera varia, vitiligines; mentigines, strumas, verrucas, cæterasq; externas infectiones, vis non exigua. Ita *Petricius de Aquis Druzbaconsis &c.* In eodem Scepusio aqua coloris vitidis dum calefit, albo colore tingitur, tanquam cretâ infecta esset. Morbo correptus si supernatat illi in balneo, vicinæ mortis habetur indicium, valetudini pristinæ reddendus inergitur, ac post sparsas toto corpore pustulas, convalescit. Ita fert fama narrationi aliquorum innixa. Svozvoviciis prope Cracoviam aqua sulphurata affectis malè corporibus multùm est salutaris. *Sicrus Medic.*

Medic. Leopoli. in Thermis Sklo. Fons in Sect. superiori sub num. 2. & 3. positus depellit morbos ex oppilatione. exortos, uti sunt epilepsia, apoplexia, spasmi; vitriolo enim constat, quod sapor acidus probat, hoc verò fossile calidum est, & adurens, proinde solvens oppilantia. *Tylkowski Phys. Curi. Part. 9. c. 34.* Fons unus ad *Turaszowska* pagum, secundus ad vicium Civitati *Crofnensi* quercetum *Debina*, tertius ad rus *Iwonicz*, ebulliens pellit in balneo dolores capitis, frigiditas febres, hydropes, cæterosq; humores noxios. Fons in fundo oppidi *Tyrawa* Palatinatus *Russia*, virtute medica pollet, aquosi humoris stagnationes educendo, oculorum vitia detergendo, plicas faciendo decidere. Propior sylva pago *Szrachocin* ejusdem Palatinatus fontem proflientem, corporibus morbo affectis subvenientem retent. In pago *Sklo*, milliari uno à *Javorovia* dissito, fons de arenoso colle cum impetu tanto erumpit, ut prægrandem injectū lapidē illico egerat, cum arena nigricante. Non congelatur sæva hyeme rivus, verum vapores densos emittit, ligna si diutius injecta manserint, instar facis accensæ ardent. Denigrat aquis argentum, credo propter sulphur adustum, aut vitriolum resolutum. Metalla immersa alia, flavedine imitante colorem aureum, obducuntur, ast illam non diu retinent. Ænea vasa, cæteraq; metallica, pecunias inclusas marsupio, servatasq; in rivi decurrentis margine, brevī nitorem amisisse spectabis. Limpitudine subtile vitrum æmulari videtur aqua calefacta, ideoq; fundus visu attingitur, & quidquid fundo tradideris. Ex frigiditate, humiditate affectiones ortas pellit, propinata appetitum exacuit, præter colorem sulphuris, ipsum continet sulphur, odore indicante. Casu fortuito, tradit *Ocko Medicus Regius* à scabiosis equis sanatis, has detectas fuisse aquas; à bubulco confirmatam vini medendi in fonte, dum pes traditus illi tumorem omnem deposuit. Frequentabantur latices hi salutes, regnante *Joanne III.* & *Javorovia* sæpius commorante. *Nicolaus Radziwil Dux in Olyka, & Niefwiez* usus iisdem est, an. 1576. *Hierosolimitana Peregrinatione* illius id comprobante. Prope Fortalitium *Birze* M. D. *Litvania* fons assurgens, redolens maxime sulphur, hyeme calens, olim vicina sibi habebat balnea, ad variorum morborum remedia. Chelmenfi Urbi, pa-

Q

goq;

goq; *Stolpie* proximus fons lenire dolorem oculorum, visum reparare læsum, à *Sufza* in *Phenice* tertio *Redivivo* traditur. *Niestepoviz*, non procul à *Pultovia* Civitate *Masoviz*, erumpit fons medicinalis. Aquæ sulphuratæ occurrunt frequentissimè, in *Palat. Cracovi.* ad *Wrzozowice*, in *Sandomiriensi* ad *Dobrowoda* &c. Ajendo universaliter, aquæ sulphuratæ duritiem nervorum emolliunt, resolutis, convulsis, tremulis, contractis profunt, tumores juncturarum resolvunt, chiragram, podagram, aliosq; morbos articulares eurant, scabiem, ulcera, vitiligines, lentigines tollunt, jecoris, lienis tumores resolvunt, dolores colicos pellunt, scorbuto medentur, aliaq; plurima vitia corporis auferunt. Tentamina seu Experimenta Physico-Chymica facta cum aqua Fontis sulphurei *Silesiz* inferioris prope *Leobergam* à *Rensnero*, inserta *Ephemera. Acad. m. Casareo-Leopoldina*, procul dubio inservire possunt scaturiginibus nostris, non modico sulphure oneratis. Bituminosæ aquæ potæ interis quibusdam morbis etsi convenient, in balneis nervos emolliant, tamen caput replent, offendent oculos.

III. ACIDULÆ, scaturigines sunt acidatum aquarum medicinalium. Oriuntur arbitratu plurimorum, ex admistione spiritus vitrioli, salis, & aluminis, quæ mineralia, ait *Varenus in Geographia*, partim simplicia, partim mineralibus aliis, magis aut minus admixta, in terræ cavitatibus reperiuntur. Solum chalcanthum sive vitriolum, sensu *ab Heers in Spadacrene*, hoc est, Fonte *Spadano*, acorem facit, qui tripliciter communicatur: vel quando ipsa scaturigo seu vena mineram allambens secum ramenta ducit: vel cum vapor chalcanthinus è minera surgens præterlabentibus misceatur aquis: vel cum idem vapor supernè genitus, ambientis terræ cogitur frigore, & in aquam mutatur acidam. Acidis aquis inest plurima virtus ad obstructions referandas, educendos calculos & arenulas, arthricos dolores curandos, aut saltem mitigandos: ad calores viscerum, febresq; fugandas, ventriculum roborandum, dejectam appetendi facultatem restituendam. *Scepusium* passim acidulis scaturit. *Froelichius in Biblioth. Peregrin.* *Scepusii* pagus *Leckowa* vicinus *Lubowniz*, acido fonte ad Meridiemposito celebris. Fundus illius rubricosus, ac aliquantum arenosus, odor post noctem, nebulas, tempestatem

pestatem sentitur sulphureus. Sic efficaciter abluit manus, vel faciem, ut curis adusta à sole deponat intrà aliquot dies colorem atrum, sumat albedinem. Percipitur odoratu sulphur immistum aquæ, vitriolum, & nitrum gustu, nam acrimoniâ vellicat linguam. Incalescentiam capitis, sanguinis, oculorum inflammationem, tremorem, comitiale morbum cœcæret, phthisi, excreationibus sanguineis occurrit, asthma, tussim, cathartos, cordis palpitationes, lancinationes in stomacho submovet: formnum conciliat, choleram pellit, vitiatum appetitum corrigit, alvum sæpius purgat educendo virides, nigrasq; humiditates. Solet & hepar accensum refrigerare, lieni succurrere, in renibus, ac vesica frangere calculos, hæmorrhagias sistere, scorbuticis prodesse, si necdum malum iuvaluit. Quotidianum subministrat potum fons idem accolis egestate pressis, cum iniqua luctantibus valetudine est asylum. Spectantur in eodem campo singulares alii fontes. *Petricius in Tractatu de Aquis Druzbacensibus, & Lenckovinsibus.*

Scaturiunt acidulæ aliæ in vicinia Toporcensis, & Kwirinenfis pagi, ideo *Simplicissimus Ungaricus, & Dacianus* inquit: in Scepusio saluberrimæ aquæ marutino tempore hautæ excitant appetitum, scorbuticam tollunt malignitatem, cœteraq; vi multa medica gaudent. Et in Muszinensibus bonis Episcopi Cracoviensis, dicuntur dari acidulæ: alibi plurimæ non divulgantur.

IV. AQUÆ nonnullæ potæ quòd strumas caulent in hominibus, *Agricola, Vitruvius, Casus, Scaliger in Exercitat. de Subtilitate* tribuit nivibus liquefactis, multum materiæ terrestris & crudæ secum trahentibus. Cruditas repugnat resolutioni, inhæret musculis gutturis, terrestres particulæ concrescunt ac indurescunt. Vaporosæ & frigidæ aquæ, sensu *Canapicii Ord. Pradicato.* multas superfluitates phlegmaticas descendentes à cerebro commovent, quæ pervenientes ad collum & guttur condensantur, & sic causant tumorem sub mento, qui struma dicitur. Placet aliis strumarum vitium particulis mercurialibus imputare, quibus aquæ è montibus metalliferis defluentes infici possunt. Mercurii enim proprium est, humores pituitosos ad fauces deducere. Deniq; strumofus colli tumor oriri potest non ex nivalibus aquis (quæ etiam alibi extant) sed potius ex potu aquarum gravium per calcarios mon-

tes euntium, copiosam calcariam terram secum trahentium. Ex his opinionibus, non facile dixerim, quæ sit anteferenda. Prius loci positio lustranda est diligenter, examinandæ seriò aquæ, circumstantiæ variz perpendendæ, tum demum determinara causa assignanda, cur in hoc loco protendantur adeo guttura, ut veluti sacci dependant. Montanis quibusdam populis tumor ejusmodi esse familiaris scribitur, id est, ad Montes Pyrenæos, Alpinos, Carinthiæ, Stiriz &c. habitantibus. In Capitaneatu Griboviensi, & circa pagos *Sucha*, *Jordanow* &c. gutturonos conspiciuntur, aquarum vitio tumor adscribitur. Graßzelnicæ ultra Drobobiciam oppidum Roxolaniæ, fons de rupibus profluit, ex eo aquam quisquis haurit, gulam tumidam defert, *Ocko in Aquis Sklo* testante. Struma à quodam Medico sic est curata. Ex infecto fonte depromptos lapides pulverisavit, fecitq; salem, ex sale spiritum, quem porrigebat manè in juseulo carniùm, viginti & amplius (proportionatè ad complexionem) guttas affundens. Latiùs extendisse se vitium aquæ legimus, quia causat interdù & plicas. Retulit mihi, inquit à *Gebe-ma in Tractatu de Plica Polonica*, fide dignissimus miles, se quondam in Ukraina, cum bellum gereretur contra rebelles Poloniæ Colacos, sub vexillo suo milites duos habuisse, alterum genere Gallum, Germanum alterum. Hi multa ornati cæsarie, cuidam stagno vix se æstate immerferant, plicas contraxerant numerosissimas. Pluviales aquæ irrigantes valles, ac flumina, hybernæ nives ex altissimis montibus, nec non metallicis decurrentes in Polonia, juxta *Veridicum Scotum in Pliscomaff*. imbuunt vicina loca multo nitrolo sale, atq; vitriolo.

V. AQUÆ VENENATÆ seu MORTIFERÆ fiunt, si fluant per arsenicales, mercuriales, antimoniales terras, earumq; fumis imbuan-tur, *Vavenii in Geograph Generali* sententiâ. Quemadmodum enim fumus arsenici necat viventia, sic aquæ fumo tali plenæ idem efficiunt. In Scepusio fons sive lacus pestilentem aquam & vaporem emittit, cujus non modo gustu, verùm afflatu animalia, alites enecantur. *Cromerus Polo. l. 1.* Ambigo an de illis aquis est hoc loco sermo *Cromo-ro*, quæ in sylvâ proxima *Druzbak* volucris prætervolantibus, animalibus bibentibus expiratione tetra ferunt exitium. Causa exhalationis pestilentis

pestilentis provenire potest & ex putredine terræ, stagnante humore aliquo, vel copioso sulphure, in eo loco, evaporante. Si aquæ aliquæ pisces in se non continent, & aliunde allatas enecat subitò, mineralium qualitatibus, præsertim sulphuris, abundare creduntur.

VI. AQUÆ SANGUINEÆ color reducitur ad Bolos, Rubricas, Terram Adamicam, id est rubram, & vapores subrubeos. De aqua rubicunda seu sanguiformi fossæ cujusdam, *Ephemerides Medico-Physica Germanica* hoc annotâtunt. In fundo fossæ latuit terra bolaris quædam (vocabulò latiùs acceptò) tincturæ purpurifantis, aut propè coccinæ, quæ successu temporis à scaturigine nova per canales terræ impulsâ, atq; aquis fossæ commista profiliit. Aliud sentiendum est de miraculis virtute Divina patratis, nam illa verba *Exodi c. 7.* posita: *Percutiam virgâ aquam fluminis, & vertetur in sanguinem*, exponens *Cornelius à Lapide S. J.* ait: Nilus tunc non colorem tantùm, sed naturam habuit sanguinis. Odra, & Nissa fluvii, an. 1270. (in Silesia tunc sub dominio Polonorum existente) tribus diebus, aquas coloris sanguinei exhibuerunt. *Miebovsta Chronic. Regni Polo. l. 3.* *Cureus in Annalibus Silesia.* Vistula ad Toronium, an. 1575. eundem colorem tenuit dierum trium decursu, eademq; nocte, qua rubere desiit, ortus est terræ motus, ventusq; insolentior. *Zerneke in Hist. Torunenſis Naufragis Tabulis.* Cum admiratione omnium Tyras eo tempore rubuit, quo *Stanislaus Zolkiewski Supr. Exercitus Dux* cum tranabat cum legionibus. Malum omen secuta clades ad Cecoram, an. 1620. *Twardowski de Skrzypno in Uladislao IV.* Prope muros Leopolis aqua ejusdem coloris visa, an. 5621. *Ex M. S. S.* In fossis Urbis Mariæburgensis, an. 1668. Junii 7. stagnantes aquæ repentè rubuerunt. *Zawadzki Arcana Hist. l. 6.* Ante obsidionem Leopolis à Turcis, fons in suburbio Haliciensi tinctus colore sanguineo, fluxisse memoratur. An. 1712 mense Julio, aqua piscinæ in pago *Tessens-dorff* rubescibat. Paulò post accidit idem in pagis *N'dau & Mansdorff*, quorum primus in Insula Mariæburgensi majori, secundus in Territorio Elbingensi situs; nam piscina per dies continuos aliquot instar læcæ pictoriæ globosæ rubere, immersa lintea tingere spectabatur. Postquam verò agricola aquam o-

mnem exhaustit in fundo, crassus ac rubricosus limus apparuit. *Schulzzen in Disputat. de Aqua sanguinea Mariaburgensi.*

S E C T I O III.

De

AQUIS SALSIS, & RELIQUIS PROPRIETATUM VARIARUM.

I **A**QUARUM SALSARUM generationem declaratur, sententia triplex Auctorum occurrit. Prima, ex mari per meatus subterraneos scaturire, in superficiem terræ prorumpere illas divulgat. Secunda, aquas contrahere falsedinem non à maris scaturigine tradit, sed à locis sulphureis, nitrosis, aluminosis, salis, per quæ labuntur. Tertia, *Kircheri in Mundo Subterraneo, Vavenii in Geographia.* aliorumq; plurium, Salsulas originem ducere refert a sale quodam nativo subterraneo, quod ab aquis alluentibus dissolvitur, & ad nos deferretur. Quærit *Sennertus in Epito. Natural. Scientia*, unde sal dictum habet primordia, atq; perpetuitatem? si enim propter fossilem saltem fontes fuerant falsi, tot sæculis non duraret, sed ab aquis solum absumeretur. Omnes allatæ opiniones non modica dubia movent, ideoq; relinquuntur curiosæ concertationi. De probationibus aquarum falsarum, multumne, an parùm salis in se contineant, *Umzeri Physiologia Salis* videatur.

II. Salis fodinæ Bochenenses continent passim fontanales venas, sed modicè scaturientes, quas canalibus è cryptarum ambagibus corripatas in puteum, operarii dolus mox attollunt, coquunt, arenosi salis fragmentis injectis. Coquantur autem in patinis, ex are, ferroq; factis, visendæ magnitudinis, ex quibus flammaram vi concretus sal postquam incanduit, extrahitur. *Valsianus in Commenta. in Pomponium Melam, Willichius in Salinis Cracovianis.* Bochniæ aqua densatur in salem, non congelatur quamvis inaximo frigere: crassior est aquis vulgaribus: galli-

gallinæ, aut anseris ovum in illa non mergitur. *Schroterus in Descript. Salinarū Vielschensium.* In Salinis Vieliicensibus alii massas falsis quadratas excidunt, alii fragmenta legunt, alii aquam è fontibus falsis scarrientem dolis excipiunt, & cum frustis falsis excoquant. *Bertius in Tabulæ Geograph. Contractis, Connor in Hist. Polonia.* Mons Admirabilis in Palat. Cracovi. fontibus tam dulcibus, quàm falsis abundat. *Akta Eruditorum an. 1684. Lipsiæ impressa.* Mons Sola in Ducatu Ofviccimensi falsos emittit gurgites. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.* In confinio Ofviccimensis Territorii, & Scepusii, aquæ falsæ. *Neugebauerus in Hist. Rer. Polonicarum.* Litvania fontium falsorum vestigia perhibetur monstrare. *Helwing in Litographia Angerburgica.* In Russia ex aquis puteorum altorum paratur sal, & partim in modum farinæ, vel nivis minutus relinquitur, partim conformatur in frustula. *Cromerus Polo. l. 1. Neugebauerus l. 1.* In Colomia oppido excoquitur magna copia falsis, qui ubiq; in Russia, Polonia, Litvania, venalis prostat. *Cellarius, & Starovolscius in Descript. Polonia, Adrianus Romanus in Parvo Theatro Urbium.* Conficitur ibidem sal, cujus odor, ovorum odorem plus satis frixorum & adustorum, suaviter redolet. *Sarnicki in Descript. Polonia, Gesnerus in Fossilibus.* In pagis Colomiæ adjacentibus, *Delatyn, Łanczyn, Krzczka, Sopol, Maniewa, Molotkawa, Solorwina, Rosytina* &c. Officinæ Salinaræ extant. Ad Haliçiam, in locis variis putealis aqua in salem abit, idem fit alibi in Russia, nempe prope Riboticios, Dobromilum &c. *Cellarius in Descript. Polonia.* Sal coctus in Terra Premisliensi, & Drohobicæ, in holas, ac portiones collectus reponitur. *Miechovna in Sarmat. Europæa.* Dantur puteales aquæ imbutæ falsugine, & in villa *Stebnik, Solec, Kopic, Donhotuka.* Ultra Samboriam, oppidum *Stara Sol, pagi Suminy, Sprynska Zupka, Nahniovice, Kotowie, Tuskarwiec, Modrysz* &c. alibi *Tyrawa Solna, Rungury, Dolina* cum viciniis, aquas in salem candidum denfandas proferunt. Aliquot fontes imbuti multa falsugine, in Montanorum pago *Usoły*, ebulliunt. *Barcini* in Palatinatu Calissiensis falsulæ non ita pridem cæperunt excoqui. Verbo, frequentissimus est sal fontanus, & putealis: ideoq; plurimi fontes, & putei minùs falsi per

Regnum

Regnum sparsi ad sale[m] eliciendum non adhibentur. Singulare est, quod à *Cromero Polo: l. 1. à Thuano Hist. l. 55.* adnotatur. In desertis & Borystheni vicinis locis lacus est, cuius aqua sereno atq; ardente sole, in sale[m] concrevit solidum ita, ut homines cum iumentis & curribus in eo, tanquam in glacie versentur, sectumq; in frustra avehant. Quamprimum autem pluit, solvitur glacies illa non sine periculo insipientium. Adjacet prædictus lacus (simul cum tribus aliis qualitatis ejusdem) Borystheni Carcinatum Sinum, sive Ilmien Lacum intranti, qui olim terminus erat Magni Ducatus Litvaniæ, sub Vitoldo Duce, ut *ex Geographica Tabula Borysthenis, inserta Appendici Theatri ab Ortelio edita,* clarè patet. Spargitur à quibusdam, quod & in vicinia oppidi *Wornie* Ducatus Samogitiæ, indurescat solis æstu stagnans aqua in sale[m]. An veritati conformatur narratio, magna loci distantia indagacionem impediât. In Montana Regione, ad rus *Rzypinik,* & alibi, à terra quasi muscus abraditur, ut falsugo erumpat, quam feræ, nec non volucres prodeuntes de sylvis dū lambunt avidè, plumbeis globis prosternuntur. Pratum quoddam in Palat. Posnaniensi vicinum *Szamotoły,* collis adjacens *Oborniki,* traditur tegi gramine falso. A Scriptoribus rerum naturalium Salisaspergo vocatur, quæ veluti pruina in campis, & pratis jacet.

III. Occurrunt sæpius aquæ sic crudæ, ut in illis non possint coqui legumina ad molliem usitatam. Refertur causa ad mineralia, propter quæ, aliis qualitibus sunt imbutæ, non iis, quæ aquæ competunt: unde crudum humorem intra cibum adstringunt, non educunt. Caro bubula in aquis quibusdam cocta si rubet, itidem mineralium aliquorum succo (quò non destituuntur) rubor adscribitur. Nec omnes aquæ inferviunt æquè cocturæ cerevisiarum. In Capitaneatùs Sluchoviensis quodam loco, non paratur debitè idem potus, nisi aqua cum sale non modico misceatur. Grodeci forum novum continet puteos tres, cerevisiæ parandæ aptissimos: in foro antiquo putei duo prioribus deteriores. Color aquarum varius est, pro varietate terræ, per quam fluunt, antequam ad fontes perveniant, & rerum admistarum &c. In Ukraina Bogum intrat rivus cæruleus, vulgò *Sina-woda.* Lactis color frigidas

gidas nonnullas tingit in Carpatho, alibi niger, flavus seu luteus, unde in Ukraina eadem *Zolte wady*. Odorem contrahunt ex admistione rerum alienarum v. g. mineralium, quæ allambunt, abradunt; vel succorum de plantarum radicibus provenientium, his enim sæpius imbutuntur.

IV. Putei originem trahunt communiter à fluminibus non præcul decurrentibus; à lacubus, paludibus, & ipso mari, traductâ & percolatâ aquâ per terræ poros, ac meatus. Crescentibus annibus, & puteales aquæ assurgunt, aliæ aliis graviore, vel leviores: hyeme tepidæ, æstate frigidæ, eò quod frigus propter caloris obsessionem in profundum se recipiat. In Montani Tractus villa *Jordanow* dum puteus parabatur, modica erupit aqua, unus ex operariis ubetiozem habere satagens, viscera terræ dum scrutatur ferrò profundius, extinguitur. Post dies aliquot alter præservativis munitus variis, demissus in puteum, extrahendi cadaveris causâ, ast & ille primò gravi opprimi somno, tum suffocari incipiebat. Clamore; motu demissi funis prodidit violentiâ illatâ sibi, & festinè levatus effugit mortem. Dantur interdum in fossionibus puteorum exhalationes noxiæ, quæ dum offendunt homines, naturali vapore enecant. Ad evadendum tale periculum, Imperatus in *Hist. Naturali* suadet, ut lucerna accensa demittatur, hæc si ardens permanserit, sine timore descendatur, si lumen vi vaporis eripietur, tunc à lateribus putei, effodiantur æstuaria ad spiritus dissipandos. In campis pagi *Orloff* Insulæ Mariæburgensis majoris, Præfecturæ Tigenhofensis habitabat agricola *Classen*, qui omni aqua submota è puteo, adæquationi jumentorum parato, servum per scalam descendere, lutosa quæq; ejicere, puteum usq; ad fundum purgare jusserrat, an. 1688. in Septembri. Dum ergo angulus Septentrionalis mundando excutitur, subitò tradè evolat ignis, flamma totum occupat spatium, servus vix arreptâ scalâ; in capillo & facie adustus leviter, cum clamore aufugit. Metu incendii, pater familiaris simo, asseribusq; puteum texit; & dum post dies aliquot, cum ad ductis vicinis apertum puteum inttare jubet, aqua è terra scatenus complevit fundum. Timor periculi à reversuro igne, neglexit anguli scrutationem, ex qua nasceretur experientia, verulnè subterraneus ignis

quærebat exitum, vel sulphur, nitrum inflammatum fuerat ferrò attritò
 faxis: an deniq; phænomenon aliquod apparuerat. Similia exem-
 pla duo ab *Hennenberger in Descript. Geographica Tabula Prussica* addu-
 cuntur. Regiomonti in *Kneiphoff*, an. 1584. die 22. Julii, puteus edidit
 flammam, cum adustione fossorum non modica. Item, an. 1590. Julii
 2. in Urbe Regiomontana antiqua, è puteo, dum profundius fodere-
 tur, ignis prorumpens, sulphureum odorem spirans adussit barbam *Ga-*
spari patrifamilias, puero crines. Hic campus aperiretur excurren-
 di ad subterraneum ignem, qui *Casio S. J. in Mineralogia*, non est flama
 sed pruna, respiracione etenim indiget flamma, plurimum absument
 materiæ, tempore brevi arderent integri montes bituminis, terræ motus
 frequentes ob exhalationem sequerentur, aquæ fervidiores scaturirent.
 Pabulum ordinarium & principale ignis subterranei sulphur, & bitumen
 est *Agricola in Ortu & Causis Subterraneorum, Conimbricensis in Tract.*
 12. *Meteorol.* cæterisq; innumeris, quia hæc duo sunt ignis fomites ma-
 ximi: & loca, quæ incendiis ejusmodi flagrant, deprehenduntur esse
 bituminosa. Excitatur idem ignis ab incluso cavernis halitu, vel per an-
 tiperistatim frigoris, in locorum angustias coactus: vel exitum quærens,
 attritu ipso accenditur, non tamen in flammam prodit, quia bitumen
 illud impurum est, & terræ mistum. Flamma si emicat ventorum mo-
 tui id attribuitur. Providit natura ignem ejusmodi, ut ad fossilium or-
 tum influeret, compingendo, solidando terrenos, aqueosq; halitus, in
 metallorum, lapidum &c. formas. Ex tali igne, Ætnæ incendiis, Vesu-
 vii, Chimææ in Lycia: Heclæ, Helgæ in Islandia deflagratio. Sub-
 lunaris naturæ tutela, conservatio, rerum proventus à *Kirchero in Mun-*
do Subter. eidem adscribitur. De fornacibus subterraneis fusiùs tractat
 de *Ulloa S. J. in Philoso. Naturali*, copiosum nutrimentū iis naphtham,
 nitrum, salledinem, pinguedinem terræ assignare. Latè se hic diffundit
 ignis in nonnullis locis, estq; perpetuus, non verò in aliis. Negat ignes
 prædictos dari *Bergerus in Tractatu de Thermis Carolinis*, licet montes
 admitat ignivomos cum suis spiraculis. Tot jam sæculis, inquit, ubiq;
 ferme telluris viscera perfodiuntur profundissimè, nunquam tamen ullæ
 flammæ, ullæ prunæ, aut quomodocunq; accensi ignes, ad hoc usq; æ-
 vum,

vum, comparuerunt. Nequit quoq; ibi vivere, aut subsistere abditus ignis, ubi nulla àëris circumfusi (quo reficiatur) adsunt spiracula. Igitur vera calor subterranei, Thermarum, motuum terræ, ventorum causa est pyrites fervens, seu ejus halitus. Ingentibus pyritarum acervis assertio ista innititur, nec tamen videtur stare, rarius enim pyritæ metallurgis, fossoribus occurrunt: neq; in tanto numero, qui sufficiat omnibus Thermis. Motuum terræ, atq; ventorum aliæ causæ in *Meteoris* exponentur.

TRACTATUS V.

NOTABILIA PROFLUENTIUM, atq;
AQUATILIUM CONCLUDENS.

SECTIO I.

De

FLUMINIBUS, & PISCIBUS.

I. **F**luvius, est aqua copiosior perenni fluxu à fonte, vel lacu emanans. Amnis à flumine differentia, in sola consistit amœnitate, est enim nemoribus cinctus. Torrens præproperè nascitur è pluviis, nivibusq; liquatis, ast brevè defluit, & evanescit. Quòd alii fluvii celeri cursu, alii tardo progrediuntur, rapiditas devexitati alvei adscribitur principaliter, tarditas planitieci. Differunt qualitatibus, coloribus, gravitate, & levitate. Quæ aqua levior, graviore supernatat, calefit citius, ac frigescit.

II. FLUMINA nostra partim ex montibus, partim ex plana terra erumpunt, aliis aucta currunt ad Mære Balthicum, aut Pontum Euxinum. Notabiliora omnia, ait *Dlugoffus Hist. Polo. l. 1.* ut Istula, Var-

ts, Bugus, Tyras, Borysthènes (exceptô Nemenô) frangunt & subtraunt suorum alveorum ripas: arbores multas cum magna parte soli, frequenter etiam vicos absorbent. Moliuntur item lacus, & insulas: & nonnunquam veteribus alveis derelictis, efficiunt novos. Polonæ genti piscatio locuples. *Fournier in Geogr. Orbis Notitia.* Prussia annibus, læcibus pluribus intersecatur habendis in pretio, pisce abundantibus. *Nicolofus in Hercule Sivo.* Russia abundat fluminibus, & aquis pisculentis. In Litvania rivi, & parva flumina sine numero in majora defluunt: ubi aqua, ibi & pisces sapidiore, quàm in regionibus nostris. *Miechovita in Sarmatia Europea.* A Polocia Urbe, usq; ad Novogardiam, tot paludes, & flumina sunt superanda, ut eorum nomina, ac numerum nè incolæ teneant. *Liber Baro in Commentariis Rarum Moschoviticarum.* Nec ad syllabum revocabuntur flumina omnia, verùm notabiliora, qualitate prædita singulari.

III. BORYSTHENES *Plinio, Solino, Ptolemao,* aliis Drinus, Danaster *Formandi,* nobis Dniepr, Niepr, in Moschovia penes pagum *Dnepersko* fontes invenit. Describitur ab Auctoribus vetustissimis, atq; recentioribus, quos huc adduco aliquos. Post Istrum maximus est, & sententiâ nostrâ non solum Scythiorum fluviorum longè uberrimus, sed etiam cæteris uberior, præter Nilum Ægyptiorum, cum quo non licet alium comparare. Palsea præbet amænissima, accommodatissima pecoribus, nec non optimorum ac singularium piscium copiam offert: & ingentia Cere ad salisuram spinis earentia, Antacæos vocata. Ad porandum suavissimus, limpidus, juxta quem sementis optima fit, & herba non sativa altissima. Ita *Heraclotus in Melpomene, Meta de Situ Orbis l. 2.* Pisces superis egregii in Borysthene, & quibus ossa sunt nulla, nec aliud quàm tenerinnæ cartilagineæ. *Solinus in Memorabilibus Mundi, & Polyhistor.* Antacæus Borysthénis, *Rondoleto, & Charletono in Onomastico Zoico,* non absimilis Sturioni, sed pro eminentioribus, & callosis tuberculis, quibus Sturio major præditus est, stigmatibus tantum lividis, fessilibusq; maculis in cute minus aspera ad latera est distinctus, & pinnâ unâ. *Æstatis tempore Borysthènes cæruleus volvitur juxta Plinium, interdum violaceus juxta Athenæum:* uterq; color &

ab *Agricola*, ei adscribitur. Idem aquarum omnium est tenuissimus, unde innatat Hypani, nec teste *Plinio*, & *Nicolsio in Hercule Siculo*, halitum, vaporem, nebulamq; emittit. Multorum annium vorax, ac profundus, *Ricciolo S. J. in Geograph. Reformata*; melle, & lacte fluens, *Favriero in Geograph. Orbis Notitia*: partem superiorem quippe sylvis obsitanti habet, quæ favis turgent, inferiorem Insulis implicatam, in quibus uberrima pascua dantur. Amplissimus & rapidissimus fluvius, angusto inter scopulosas utrinq; ripas alveo, veluti strangulatur, cursumq; ejus plurics rupium series transversim porrectæ interfecant ita, ut aqua istic per tredecim veluti saxeos gradus, alios intrâ flumen latentes, alios eminentes, præceps ruat, non sinè terribili strepitu, illoq; tali, qui ad milliaria tria exauditur, Scriptorum plurium testimoniô. Scopuli dicti, cataractæ sunt Græcis, Ruthenis *Porohy*, id est, limina. Cosaci Zaporohiani, à nobis *Zaporescy*, quasi *Zaprogowscy* appellati, nam ultra has rupes incolebant insulas, campos, expediti ad arma. Ibi *Chorcica* Insula Demetrii Ducis Wisnovecii Herois celeberrimi, olim fuerat sedes, firmata naturâ atq; muro, in qua Chani Perecopensis, totiusq; illius Hordeæ vires diu sustinuit & attrivit. Ad *Siemnaski* arcem, unum Vitoldi Magni Ducis Litvaniæ balneum, alterum ad *Ilmion Lacum* seu *Carcinitem Sinum*, scribitur extitisse. In ripis ejusdem fluvii nemorosis, Aræ Alexandro Magno, Cæsari Augusto sacratæ steterant. Post cataractas superatas, in plures alveos scissus, septuaginta Insulas cingit. Tandem emensis trecentis milliaribus Germanicis, per Russiam Albam, & Ukrainam, tam vasta ostia exhibet, assertione *Gnagvini in Descript. Mesebovia*, ut procul spectantibus, maris formam præferant. Juxta *Kircherum in Itinere Exstatico*, magnos excitant ætus: tandem mediante Carcinatæ Sinu, Ponto Euxino illabuntur. Præter reperibiles albi piscium species, alit & singulares in Ukraina, hæc quia Latino nomine non sunt donatæ, exprimuntur nativo. *Korop* crassior Carpione, squama latiore, auri colorem referente tectus, ad cubitos tres, aut quatuor sæpe protensus. *Marena* cylindracea ulnaris fert oculos convexos, & quasi crystallinos, cum duobus circulis pyropum æmulantibus, squamas matri perclarum in candore assimilés, minias pinnas. Ex piscatorum

manibus elabitur facile, propter vires insignes, sed extra aquas citò emoritur. *Krasnopiora* in oculis pinnisq; rubicundissima, crassa, palmum rectum non excedens. *Sierla* in dorso nigricans, in squamulis albicans, nimium lata, ad mensuram spithamæ longa. *Bekowica* plana ex genere Albularum.

IV. BRDA è medio lacu *Kransko* se evolvens, primò *Lutomie* lacum ingreditur, indè se extrahens in *Charzykowy* lacum influit, ubi visor effectus, proprio alveo notabile spatium terræ consiciens, tandem in *Vistula* mergitur. *Dlugossus Hist. Pol. l. 1.*

Ejus eluvio non tam alveum solet implere, quàm cavitates terræ, vicinaq; cellaria. Glacies etiam rigente hyeme minùs est solidata, nam afflante Austro citò dissolvitur, non sinè periculo incendientium, vel equitantium. Notabili copix piscium diversorum accedunt Salmones, nobis *Łososi*, qui è *Balthico* Mari enatant, à diebus Aprilis ultimis, ad Octobrem medium, obstacula alta transiliunt, insidiosis capsis *Bidgostix* concluduntur: cæteri pinguiore, atq; sapidiore redditi in aquis dulcibus, remeant per *Vistulam* ad dictum Mare, instante bruma. Idem fluvius fovet pisces cum prominente unco, Germ. *Haacklachfze*, nostratibus *Haki*. De his *Munde in Novo Physica Lumine* tradit, si qui Salmones, saganis, & fulcinis elapsi morantur in rivis, esui pænè inutiles fiunt, in maxilla inferiori apophysis quædam curva eis adnascitur. Et *Jonstono in Hist. Piscum* tales insipidi: ex *Schotti in Physica Curiosa* observazione, post annum secundum ceu siderati intereunt. Longitudo Salmonum cubitos duos, Trutarum majorum sive Salmonum fluviatilium, aliis Salmonatarum, ulnam unam attingit, sæpe excedit. Præter Salmones marinos dulcedine aquæ allectos, auget aquatiliam cætum *Brzona*, forsan ex genere *Barbonis* seu *Barbi* in *Varta* describendi. *Lampetra* à lambendis petris vocata, quòd ore saxi ita adhareat, ut eas lambere videatur. Hæc *Gesnero* est *Muræna* fluviatilis, *Junio* *Murænula*, aliis *Oculata*, Germ. *Neunaug* à novem oculis, sive foraminibus parvis, bino ordine, dispositis, unde & vox Polonica formata *Ninog*, nunc *Minog* usitatus.

V. BOHUS vel Bogus *Cromero*, *Russis* *Bob*, è palude ortus in finibus *Podolix*, longo terrarum tractu ad ortum tendit, tandem deflexo

flexo ad Meridiem cursit, in Borysthene se abscondit juxta *Cromerum*, juxta *Ortelii Geographicam Tabulam in Appendice Theatri*, in Lacu Ilmen conjuncto cum Mati Nigro, sive Ponto Euxino. Quòd autem *Boh*, & *Božek* flumina Deos significant, à *Sarnicki* ratio assignata, quia amnes pro Diis prisca coluerunt, cum gentes essent. In PROBLTO flumine viciniore Boho, est talis locus, de quo dum incolarum labor atq; industria submover aquas, aliquot centena doliorum, piscibus variis impletorum obtinere consuevit.

VI. BUGUS *Cromero*, nobis *Bug*, non longè ab Olesko oppido in Russia nostra exoriens, fluore atro decurrit. *Dlugoffus Hist. Polo. l. i.* Receptis fluminibus *Rata* & *Muchawiec* &c. Narva è Litvania profuente ægrè miscetur, nigrorem suum aliquandiu retinens. *Cromerus Po. lo. l. 1. Swicicki in Topographia Masovia.* Burgundiones populi ad Bugum confederant, arces contra vagandi licentiam Nomadibus usitatam construxerant, unde & nomen Bugo. Fluvius enim hic corruptè *Bug* hodie dicitur, à Germanici, & veteris eorum locorum sermonis imperitis. *Goropius Becanus in Gotho - Danicis.* Inter piscium species multiplices, Silurus, Germ. *der grosse - Fisch* seu *Rhein - Fisch*, *Wels*, nobis *Sum*, ossibus, spinisq; carens, rostro & cauda Delphino assimilis, præpinguis, ad mensuram ulnarum aliquot sæpe extescens, multùm vorax, est frequentissimus. Candida vena per spinam dorsi, suasu *Ionstani in Hist. Natur. De Piscibus*, tanquam venenata eximi debet. Circa *Sokal* in fluminibus (inter quæ Bugus) & in locis paludosis, copia tanta Cancrorum reperiebatur, ut totus exercitus Joannis Casimiri, Regis, iis frui potuerit. *Ephemerides Medico - Physica Germanica.*

VII. DARÇA, ad Chelmam Urbem Palat. Russia, antiquitus fluxerat, sed deseruisse alveum per subterraneos meatus divulgatur. Locum pessumdati fluvii indicant hiatus, voragine, lacus, & loca palustria. *Suszka in Phanicæ tertio Redivivo.* Deficiunt fontes, & flumina, quando meatus terræ inferiores, per quos currebant, obstruuntur. DRE-VANCIA *Cromero*, in Privilegio antiquo Culmensi *Drivanza*, Germanis *Driventz*, nobis *Drweca* rapidus, navigabilis, anguillis abundans, prope Toruniam à Vistula excipitur.

VIII.

VIII. DUNA, *Ptolemao* Rubo, nobis *Dzwina*, juxta *Potamo-graphiam Europaeam*, in finibus *Moschoviae* de lacu *Lukoie*, vel *Lobicz* exit: juxta *Immaruarum Moschoviicum* à *Meyerbek* editum, initium & nomen ducit ex lacu *Dzwina* in Sylva *Wolkońska*: fluvium plusquam viginti secum permista abripit, per *Litvaniam*, atq; *Livoniam* promovens cursum. Adducit, ex *Litvania* *Rigam*, triticum, cannabim, linum, mel, ceram, resinam, sebum, bovina coria praestantis laboris, cineres clavellatos à fullonibus, & saponis confectoribus expetitos. Certis anni temporibus dum effunditur, non secus quam Nilus arenosas fecundat glebas, unde siliginis, & leguminum vis infinita. *Salmones Duna* multorum ore celebrantur. *Fournier in Geograph. Orbis Notitia*. Habitat *Balthico Mari* infra *Rigam*, emensus centum triginta miliaria *Polonica*. *Guagninus in Descript. Regni Poloniae*.

IX. DONAIECIUS *Cromero*, (id est, quasi parvus *Danubius*) nobis *Dunaiec*, divisus à *Dlugoffo* in album, & nigrum, ex *Sarmaticis* montibus oritur, per *Montanum Tractum* decurrit, ubi *Popruto* auctus, ad *Opatovecium* miscetur *Vistulae*. Idem *Dana* inter alios, *Visla* aliis, ex locis his emanans, ubi *Gepidae* veteres *Gothicae* nationis tenuerant sedes praecipuas. Praeter *Salmones*, varietas piscium singularis in eo, incrementum aquarum saepe notabile, agris & pagis adjacentibus formidandum.

X. HIERASUS, hodie *Prut* ab illo *Graecorum* *Pyreto*, per improbam imminutionem & corruptelam, deducto monosyllabo. *Biffelinus S. J. in Septennio Medulla Historica*. A *Duce* quodam *Prut* sic appellatus. *Sarmicki in Descript. Poloniae*. Ex jugo *Montium Sarmaticorum* in *Pokucia* delapsus, *Colomejam*, *Sniatinum* praeterlapsus, per *Valachiam* sive *Moldaviam* decurrit in *Danubium*. *Cromerus Polonia* l. 1. HORINIA *Cromero*, nobis *Horyn* in *Volhina*, inter alios pisces alit *Wyrozubum* *Carpioni* assimilem, quasi molares hominis dentes ferentem, pinguem, & lapidum, qui & in fluviiis *Prypai*, *Stucé*, *Strumieñ*, est reperibilis. *Sturio* minor *Gefnero*, nobis *Czechna*, acuto ac longiore rostro instructus, unde ab aliquibus etiam *Oxyrinchos* vocatus, earundem aquarum incola. Adest & *Marena* squama latiore tecta, unguinosa, suavis in esu. XI.

XI. MOTLAVA circa *Grabino* fontem habet, ostium ad *Gedanum*. Singularem industriam, labore grandi, impensis magnis, ductus hic fluvius ad fossas præfatæ Urbis, atque granaria, ubi onerarias naves ex mari advenientes, (licet deposita mercium parte leviores) recipit, *Vistulæ* reduces reddit.

Idem fluvius an. 1453. extraordinariam, eamque ingentem *Percarum* minorum, Germ. *Kaul-Berschen* seu *Kaul-Perfen* copiam protulisse scribitur ab *Hennenbergero* in *Chronic. Prussiae*, à *Cursicken* in *Gedano*: nam à Martio, ad Aprilis finem, non retibus tantum, sed valis quoque; deferendæ aquæ paratis, *Gedani* capiebantur.

XII. NARVA *Cromero*, nobis *Narew* ex *Litvania* profluens, *Bugum* suscipiens, atras exhibens aquas miscetur *Vistulæ* circa *Nowy-dwor*, sed juxta *Dlugossum*, per longum spatium, nativum non deponit colorem. Ad flumen istud *Avarinos* populos olim habitasse, *Sarnicks* in *Chorograph. Veteris Poloniae* narrat. Annotavit *Cromerus Pol. l. 1. ex Dlugossi Hist.* quod non fert *Narva* animalia venenosa usque; adeo, ut serpentes, qui navibus *Bugò* delatis adhæserint, edito sibilò refugiant, cum primum aquam ejus attigerint.

Exclusis serpentibus, habet, circa *Suraž* oppidum *Podlachia*, vermiculos desuper nigros, in lateribus albos, bifurcis caudis instructos, vulgò sanguifugas ex eo denominatas, quod certo tempore affigant se *Luciis*, eosque suctu ferè exsanguies faciant, imò interimant, si ad aquas fontanales oculis non excurrant: ubi glomeratim degentes, etiam manibus comprehenduntur. Cæteros pisces (qui *Varaviae* abundè suppeditantur) *Anguillæ* magnò numero superant, fabricatis decipulis passim conclusæ.

XIII. NIDA ex fonte villæ *Moskorzow* consurgens, & per aliquantum spatium defluens subterraneum gurgitem agit, tandem ad *Dzierzkow* emergit. *Dlugossus Hist. Pol. l. 1. in Roxolania* quoque; duo ex monte erumpunt fluvii, quorum alter fertur per superficiem terræ, alter mox terrâ absorbetur, & sub ea, peractis aliquot leucis, in propatulum rursus emergit. *Tylkowski Phys. Curi. P. 9. c. 34.* *Anguillis*, *Cancris* *Nida* abundat. *Neugebauerus in Hist. Res. Polonicarum.*

XIV. NEMEN *Cromero*, NIEMEN *Dlugosso*, Germ. *Memel*, si putatur esse, quem *Marcellinus l. 22.* *Chroum* vocat. *Pacificus*

Dlugoffo Hist. Polo. l. 1. profundum enim, & instar caldarii rotundum alveum habet, ut silenter decurrens, nec nemoribus, nec campis nocet, suis ripis contentus fluat. Idem in aliquibus locis, adeo indirectis, sinuosis circummagitur fluoribus, ut qui in eo navigant, integro die, navigatione exacta, ignem à foco hesternæ diei, ex propinquitate loci, propter alvei circulationem, frequenter sumant. Floret sub Cauna Civitate Litvaniæ, ubi confluit cum Vilia, quo tempore non assumitur ad cocturas mulli, ac cerevisiæ, tanquam noxia aqua efflorescens. *Tylkow:k in Meteorologia Curiosa.* Circa Grodnam infensibilis incolis est, multorum enim annorum experientiâ est deprehensum, quod ad minimum denos quotannis, quin etiam à veteri memoria quinquies denos homines mergat. *Tanner in Legatione Polono-Litvana in Moschoviâ.* Nutrit Salmones, & Truttas, varias merces ex Litvania Regiomonto infert, tandem Curionensi Lacui, Borusis *Curisch-Haff* (juncto Balthico Mari) effluit.

XV. NOTESSIUS, *Notes è Gopto* lacu amplissimo Cujaviæ ducens originem, fert *Thyrillas*, *Cromero* Certas seu Cirtas, Erythrios *Jazie*, Mrzonas, Siluros, qui ad Pakostiam vasto oris hiatu absorbebant anates. Permissus Vartæ, Oderam sive Viadrum, alveo ubiq; lutoso, ingreditur. Scriptores Germani antiquissimas sedes Burgundionum fuisse contendunt, inter præfatos fluvios. GĒDA prope *Uisic* intrans Noresium, Salmones, & *Haki* sub *Brda* descriptos offert piscatui, in *Jafrow* fundo.

XVI. OBRA ad Mederem Civitatem Palat. Pofnaniensis officit bonæ cocturæ cerevisiarum, proximus *Palkica* corrigit prioris vitium. In littoribus uliginosis ejusdem Obræ crescit copia ingens *Calami Aromatici Offici*, hujus radicibus avidè vescuntur Cancrici: undè cocti, & cibus adhibiti, semper saporem amarum exhibent, non tamen ingraturum, quia propter hoc nutrimentum attractum, sunt saluberrimi, visceraq; apprimè roborant. *Ephemerides Medico-Physica Germanica.*

XVII. PINA continet pisces molli carne, odore lutulento, verùm proventu magno. Ultra Pincum à Pina dictum plures fluvii confluunt. Ab Oriente *Iasotda*, *Horyn*, *Wetlica*, *Turia*. Ab Occidente *Syr*,
Stocha,

Socha, Lukowicz, Strumień. Ab Aquilone *Bobrok, Stucz, Lany, Horodeczka*, qui Pripeti accepto nomine, ingenti volvuntur alveo, Borystheniq; infunduntur. Ibidem frequentissima, & alibi in Polesia Litvana, Cancrorum piscatio, nam tot Cancri, quot linter (navigii genus est, nobis *Czeln*) capere potest, unico grosso Imperiali constant: sexagena sæpe Polonicò solido emitur, eisdem aquatilibus porci saginantur. De Nobilitate quispiam Gedanum detulit ducenta pondera (*Kamienskie*) Oculorum Cancri, quodlibet autem pondus triginta libras continebat. Multa librarum millia Gedano in Bataviam &c. feruntur navibus. In quantitate maxima, eosdem lapides, teste *Langio in Lest. de Materia Medica*, Polonia transmittit Saxoniz. Expeditus Vratislaviam planè onustus lapillis currus, quem *Sachs in Gemmarologia*, se vidisse testatur; aquis vicinis Silesiz, copiam Cancrorum grandem attribuens. Insignis vis Oculis Cancri adscribitur à *Baccio in Natura Gemmarum*, ad coagulati sanguinis dissolutionem, expulsionem, calculos confringendos. Opinione præfati *Sachsi* certiorum virtutum sunt, quam ipse verus Bezoar, in peste, febribus malignis, moribus venenatis &c.

XVIII. PRIPETIUS, *Prypei* de palude proveniens, fluviis grandibus auctus, Borysthenem seu Nieprum subit. *Cromerus Polo. l. 1.* Latitudine æquate Vistulam, ad semimilliare Germanicum exundare non rarò observatur. In comitatu Sturionum minorum, *Framearum* (quia *frameæ antiquæ Polonæ* similium) versantur *Sturiones* majores *Gefnero*, *Porculi marini Plinio*, aliis *Ellopes*, *Acipenser*, *Jesiotry* nobis. *Acipenser* in mari nascitur, sed flumina dant incrementum, pinguescit enim dulcium aquarum haustu, & minùs suavem saporem exiit. Cibus illi limus, & muscus, dum autem eseam quærit, fodere terram instar porci consuevit. Validissimus in aquis, atq; in terra, dum innititur ventri. Extractus ad ripam, aliquando caudâ sic ferit lapides, ut ignis prosiliat, attritum nimirum ossiculorum, quibus corpore toto mucronatus horrescit. Apud Romanos *Acipenser* erat maximi pretii, & summi nobilitatis, nam teste *Macrobio in Saturnalibus*, à coronatis ministris, cum tibiis inferebatur convivio.

POPRUTUS, *Poprus*, in loco quodam, volvitur inter rupes, ab utraq; ripa sic propendentes, ut speci-

es concamerationum exprimat. Ex altiori alveo, in depressum ad ubinas plures fundum, aquæ feruntur cum vehementi impetu, fragore grandi, catacactam efficiendo. Tandem Salmonibus, Truttis, Thymallis &c. plenus miscetur Donajecio.

XIX. RADUNIA nobis, Germ. *Radune* vel *Rodaune* ex lacu *Radunia* prosiliens aliò tendit nativò alveò: arte, labore paratò, ad milliare unum protensò, Gedanum ducitur. Mola octodecim rotis constans, & horis singulis Ungaricum nummum seu ducatum pro vectigali solvens in eodem constructa fluvio intrà Urbem. *Cellarius in Descript. Polo. Froelichius in Biblioth. Peregrinantium.* Singulare de Radunia *Cluverius Antiquit. Germanic. l. 3. c. 4.* proposuit hisce verbis: Græci homines, qui omnia externa vocabula ad sui sermonis, suæq; linguæ formationes accommodabant, quum cernerent nostri Raduni vocabulum assimile esse nomini illius amnis, qui parvus & ipse in Attica Terra, nomine Eridanus, nostrum quoq; hunc Redanum appellaverunt Eridanum, quod vocabulum per errorem, magno flumini Vistulæ attributum. Mox quia à Pado, qui in Jonium Mare effunditur, electrum in Italiani, & inde in Græciam transportabatur, Græciq; ad ostia Padi legi putabant, Padus etiam dictus Eridanus: dein verò cum nomen nostri amnis clariùs atq; integriùs intelligeretur, Græci pro Eridano, dixere Rhodanum fluvium Gallicum. Suffragatus *Cluvero Hartknoch in Selectis Disputat. Hist. de Rebus Prussicis*, tenore verborum tali: quòd Veneti Suecina solebant emere à Pannonibus, qui tunc à Venedis Balthici Maris accolis sibi illa parabant, inde Pòetæ, quòd Venedis erat tribuendum, Venetis Maris Adriatici accolis attribuerunt. Fac etiam fluvium istum adeo exiguum esse, ut à Polonis Scriptoribus nominari non meruerit, quid contra *Cluverium* solidi? Quis enim nescit, exigua non rarò Pòetis, commodam fingendi præbuisse materiam &c. Præterea multi Historici aperte negant generationem Electri in oris Italicis circa Padum, ibidemq; reperiri Electrides Insulas. Tota fabulæ causâ, Succinorum gestatio ab agrestibus sæminis, pro monilibus, decoris gratiâ. Deniq; temporibus *Herodoti* percrebuerat fama, in Septentrionalibus oris esse Eridanum illum electiferum, de quo idem *lib. 3. ait. Ita Hartknoch,*

broch, qui eandem sententiam in *Dissertat. de Originibus Prusiacis* sequatur, sed quia viderat postea, non ab omnibus probari eam, recessit. Magna flumini parvo data encomia, si non veritatem, saltem curiositatem legenti adferunt, ideoq; adducta. Alii *Vistulæ*, nomen *Eridani* adscripsere, ut patebit in *Vistula*, sub num. 27. infra ponendo.

XX. SANUS *Cromero*, Polonis *San* principium obtinuit in *Beszkid* Monte Sarmatico. Sæpe alveum mutat, ac in ripa, quam deserit ingentem numerum lapillorum relinquit, qui ubi perfunduntur arenis, intrâ paucos annos videntur perire: qui in terram abeunt, illam multum fecundant. *Tylkowski Phys. Curi. P. 9.* Flexuosus nimium currit, nam licet *Premislia* à *Jaroslavia* duntaxat milliariibus quatuor separaretur, terrestre agenti iter, atamen *San* Civitatem utramq; tangens, milliaria fere viginti superare cursu notatur. In turba piscium, *Fasty*, *Podunayki*, *Brzanki*, *Jelce*, *Marynki* &c. alibi rariores. Supra alveum sæpius se attollit, vicinos campos et agros latissimè inundaturus. *SMOTRYCZ* Camenecum *Podolæ* circumfluens, *Tyram* ingrediens, aquatilibus annumerat *Truttas* plusquam ulnares.

XXI. SRZENIAVA, & DŁUBNIA (quod nullis fluminibus competit in Polonia) solis fervore, aut hyemali constrictione non diminuuntur in alveis, sed æquo retinentes tenore undas, soli de siccitate, & frigoris immensitate non queruntur, soli pluvias non requirunt, sed naturali fecunditate divites in fonte, æstus, & pruinae intemperiem non horrescunt. *Dlugoffis Hist. Polo. l. 1.*

XXII. STYRUS, *Styr* delapsus è monte prope *Olesko*, intrat *Priperium* decurrentem per *Litvanam Polesiam*. Si exundat late atq; diutius, tenuitatem frugum designare creditur ab agricolis. *Silurorum* patria vocari potest, nam ad *Kniebinin* pagum viciniorum *Luceoriz*, unius hyemis spatium, aliquot illorum millia retibus implicata: ad *Msztyczyz*, jactis unico retis, centeni sæpe conclusi, sed priùs ex fundo, & cavitatibus, candefactis lapidibus moti. *STRYJUS* inter pisces nobiliores, *Sturiones* minores numerat, atq; *Truttas*, quæ aquis rapidis, solo glareoso, ac mundo gaudent. Copia ingens earundem, & in aliis fluviiis, rivis, præsertim *Pokucz*, ubi arefactæ in sole, mittuntur ad vicinias.

XXIII. TYRAS veteribus, *Turto* Tartaris, *Nester Cromero*, nobis *Dniestr* vel *Niestr*, è *Beszkid* monte non longè à Sani, atq; Tibisci fontibus veniens, Podoliam à Valachia sive Moldavia longò spatìo dividit. Adjacebat ei Oppidum Tyra, Ophiusa antea dictum: ad ostium, scribuntur ab *Herodoto* mansisse Tyrytæ, Tyrigitæ à *Sirabone*, Tyragetæ à *Plinio*. Plurimæ, æq; nobiles species piscium, non sine Sturione minore, Wyrozubo, Podusta ore infra caput instructa. Cypri- ni, Carini *Gaza*, vulgò Carpiones, *Karpie*, in longitudinem tantam excreverunt circa *Iahorlik* &c. ut semitres ulnas attingant, quatuor, vel quinque grossis Imperialibus, id est, floreno nostro Polonico sæpius æstimati. Deflexò nonnihil ad Meridiem alveò, inquit *Cromerus*, super Białogrodum Urbem Turcicam, quæ & Moncastrum dicitur, in Pontum Euxinum, sive continentem ei Obidovum Lacum influit. Positum est, in Lacum Obidovum, dici forsàn debuerat Ovidovum, nam Russis idem lacus, est *Ovidovne Ozero*: Ovidius enim non procul exulaverat, Ita Auctores varii sentiunt, *Liber Tristium Pœta* indicat, deniq; ab *Iffelt in Hist. sui Temporis*, pag. 737. confirmat sequenti historia: Woynowscius Polonus Nobilis, Pœta elegans & Historicus persuasit Legatis Poloniz an. 1581. ut celeribus æquis secum ultetiùs proficiscerentur, velle enim se illis *Ovidii Nasonis* sepulchrum ostendere asserbat. Cùmq; ex Valachia sex dierum itinere à Borysthene, per vastissima loca progressi essent, in amœnam viridemq; venere vallem. Erat in media valle fons limpidissimus, juxta hunc, acinacibus suis evaginatis, gramen, quòd in eo loco copiosum erat, crassum, altumvè demetere cæperunt, donec sarcophagum virgultis, quisquilliisq; reatum, & in eorum literarum vestigia invenirent, quibus à sordibus purgatis, epitaphium legerunt *Ovidii*, erat autem ejusmodi:

Hic situs est Vates, quem Divi Casaris ira

Augusti, Lacia cedere jussit humo.

Sæpe miser voluit patriis occumbere terris,

Sed frustra: hunc illi fata dederè locum.

Est autem hujus sepulchri locus ad fines Græciæ, non procul à Ponto Euxino, quondam habitatus, ut ex ruinis ædificiorum, Urbiumq; colligitur.

XXIV. VARTA apud Cromoloviam oppidum ortus, per Majorem Poloniam currit, auctus Prosnâ, Notesiô, Obrâ, prope Custrinum Arcem in Marchia Brandeburgica, in Oderam ex Silesia sibi occurrentem influit: Odera infra Stetinum, Matâ Balthicô conditur. Varini populi ad Vartam, citra & ultra Posnaniam, à *Sarnicki in Chorograph. Ueteris Polo.* habitasse referuntur. Meminit Varinorum *Tacitus in Lib. de Moribus Germanorum*: Reudigni, Varini, & Eudofes fluminibus, aut sylvis muniuntur.

Idem fluvius cum Proсна speciem Insulæ efficit, abundat piscibus, inter quos nobilior Barbo sive Barbus, *Varroni* Barbarus, aliis Mullus barbatus, Germanis *Barbe, Barne*, nobis *Barwana, Barwana* descripta ab *Aldrovando in Hist. Piscium*. Si longitudinem spectemus (inquit) piscis est oblongulus, rotundus, in latere compressus modicè, rostro longiore & acutiore instructus. E superioris rostri extremo, appendices duæ dependent, branchias habet quaternas, dentibus caret, oculi parvi, pupilla nigra, quam ambit circulus aureus.

Nomen illi, juxta *Ionstonum in Hist. Naturali Piscium*, cutacei illi cirri dedere, qui instar barbæ dependent: idcirco à *Bellonio* Mystus, ab aliis Mysticatus vocatur. Icon ejusdem piscis, in *Hist. Piscium à Gesnero edita* spectatur.

Frequentissimus quoq; oblongior piscis, nitoris argentei, squamis exiguis tectus, lineâ utrinq; à branchiis ad caudam notatus, *Cromero Cirta*, nobis *Certa*, Germ. *Zerte*, *Thryssa Schwenckfeldio*. Hæc verno tempore, de mari prodit dulces captando aquas; circa Urbem *Skwirzyna*, pagum *Dlusko* &c. in magno numero capitur in Augusto, instante hyeme redit ad aquas salvas. Miscentur *Cirtis* *Krinii*; *Bolenii*, *Lucio-perca*, nomine composito à similitudine, quam cum *Lucio*, & *Perca* majore habent; nullum enim nomen illarum vetus, præter hoc à *Gesnero* inditum. *Sandinas* vocat *Dictionarium* vulgare vetus, *Cromerus* *Sedacios*, Prussia *Sendaten*, *Canas*, Polonia *Seda:ze*. *Anguillæ* fere triunares, nassas quandoq; intrant, cum crassitudine extensioni proportionata.

Cancri ad *Kolo* oppidum, mole, pinguedine, sapore commendati, etiam *Silesiæ*, in ea, *Varislauiæ*. Ex crebris eluvionibus recensentur nonnullæ. An. 1514. ad *Posnaniam*, vim magnam aquarum protulit *Augusto* mediô, duravit tribus hebdomadis

madis inundatio. An. 1551. copia tanta aquæ erupit, ut homines navi Posnaniam vecti, portæ fornicem manu extensa tangerent, in fori medio, equorum dorſa undis operata viderent. An. 1689. sic supra alveum se se protulerat, ut parte ea, in qua Conventus Ordinis Minorum de Observantia, nemo nisi scaphis adiret Urbem, & Cathedralē Ecclesiam, hebdomadarum duarum spatio. Ex. M. S. S. An. 1698. inundavit atas in Templo D. Magdalenzæ, & Cathedrali: Chwaliszewi ad ædificiorum tecta ascendit. Mergebatur profundè Szodka, aquæ penes gradus extructos ante Templum R. R. Patrum Strictioris Observantiæ substitère. Ex. M. S. S. Similem aquarum multitudinem indicat lapis, in Ædibus Corporis Christi, parieti impositus cum inscriptione. An. 1709. diebus primis Aprilis, occupatò Chwaliszewò, & Szodka, dum altitudo diluviei per portam aquaticam nititur intrare Urbem, de tumore remisit. Idem planè contigerat an. 1711. ad finem Martii.

XXV. VERISSA, Germ. *Fers* volvit aquas in Palatinatu Pomeraniæ, ad Scarſeviam, Stargardum, Peplinum: nutrit Truttas, *Brzonas*, *Klenios*, *Iezlenios*, cæterosq; pisces præstantiores. Ad Mevam, Lampetæ reticulis concluduntur, quæ in autumnò, post diem Sacram Michaeli Archangelo, relicto Balthico Mari, Vistulæ se committunt, hyemem superanturæ.

WDA in eodem Palatinatu, Truttas ultra ulnam protensas tenet, ad *Swiecie* ingreditur Vistulam. Truttæ omnes Salmonibus, *Willughbei* in *Historia Piscium* judiciò, sunt cognatæ. Quæ autem grandioribus maculis rubentibus pictæ, carnem rubescentem ferentes capiuntur, Salmonatæ, id est, Salmones parvi, à recentioribus denominatæ.

WIEPRZ *Długosſo*, Vieprus *Cromero*, Aper *Cluverio* (ad quem Bastarnæ populi olim confederant) navigabilis, piscosissimus, Wyrozuborum &c. altor.

XXVI. VINDA Ducatus Curlandiæ, in Mare Balticum influit, à cujus non procul ostio, maris profunditas ingens, locus periculosissimus. *Tabula Geographica Livonia.* Si proponatur, dic quibus in terris capiuntur in æthere pisces? respondebitur, fieri id ad Coldingam Curlandiæ, in Vinda flumine, ubi pisces imminentem scopulum transilire satagentes, retibus in ære expositis se involvunt. *Chwalkowski* in

Singula-

Singularibus Polonia. In eadem Curlandia piscium abundantia summa. Pleriq; fluvii Halecum quoddam genus prouunt, Germ. *Stromlingen*, harum tantus est numerus, ut uno grosso Curlandico emas viginti. *Lentilius in Memorabilibus Curlandia.*

XXVII. VISTULA *Plinio* & *Vistillus*, *Jornandi* *Vifela*, *Marcellino* *Bifula*, *Mela* *Vifula*, *Vadiano* *Justula*, aliis *Justilla*, *Istula*, Orientalibus populis nobis vicinioribus Alba Aqua, à colore albo, Germ. *Weichsel*, *Weixel*, Polonis *Wista*, juxta *Dlugossi* interpretationem, quasi fons pendens, nam è monte cum fragore magno excurrit, & antequam in subiectum recidat solum, pendenti magis, quàm fluenti est similiôr. Alii, referente *Pratorio in Orbe Gothico*, à voce Polona *Wiasle*, sive Russica *Wisto*, id est remus, deducunt *Wista*, etenim dicere *do wosta*, *do wosta*, remigibus est usitatum: & quòd fluvius iste primò & principaliter apud Polonos fuerit navigabilis. Vandalus quoq; passim denominatur, sive à *Vandalis* populis flumen hoc olim accolentibus, sive à submersa *Vanda Ducissa* Poloniz, Oritur ex monte *Skalka*, prope *Skoczow* oppidum, supra villam *Wstronie* Ducatus *Teschinensis* in *Silesia*, tendit figuram arcûs efficiendo, & antequam excipiatur à *Mari Balthico*, & *Habo*, quinquaginta flumina capit magnitudinis *justæ*, inquit *Sarnicki in Descript. Polo.* quorum pars bona est navigabilis. Si autem minores fluvii addantur majoribus, juxta *Dlugossum*, octoginta tres infunduntur *Vistulæ*. Ab Urbe *Cracoviensi* usq; *Gedanum* conficit *milliaria Germanica* centum, computò *Tylkowski in Meteorologia Curiosa*: quapropter *Cracovia* altior est *Gedano* quadringentis palmis *Romanis*. Non invenitur *Regnum* ejusmodi, sensu *du Plessis in Novella Geographia Orbis*, quod dominium extendat ab origine prima navigabilis fluvii ad extremitatem, utrumq; litus possidendo, tale *Poloni* soli tenent in *Vistula*. Inter *Torunium* & *Dibovum Arcem*, ad nongentos passus viatorum diffusus, alibi latior volvitur. Antiquitus plurimas gentes confedisse ad *Vistulam*, testantur *Scriptores*. *Ponit Plinius* *Venedas*, *Scyrtos*, *Hirtos*: *Jornandes* *Vintdaros*, *Vidivarios*, & *Gepidas* venientes ex *Scythia*: *Lazius* *Reges* septem *Burgundiorum*, *Pratorius* *Bulanos*, *Fournier* *Gothinos*, *Ligos*, *Logiones*, *Bastarnas*,
T Peucinos,

Pœucinos, Estios, Venedos. Quomodo Vandali ad eundem manentes fluvium cum Visimare Rege, à Gebrich Gothorum Rege victi, sedibus deturbati, Pannoniam ingressi sunt, Constantini Magni temporibus: tandem à Stilicone impulsus Rhenum transierunt, *Naucerus Chronicorum Volumine 2. Generat. 14.* describit. Inter Polonos amnes primatura promeritus est & encomia, quæ sequuntur. Immensam frumenti vim beneficiò Vistulæ, Chroni, Dunæ suppeditat Polonia regionibus. *Concius in Mathematico - Historica Geographia.* Dignus Vistula, qui præ omnibus aliis Septentrionis annibus, antiquissimam mortalium memoriam obtineat, quando etiam nunc alimenta toti propemodum Europæ transmittenda, ad mare commodus devehit. *Cluverus Antiquarum Germania l. 3.* Vistula dominus, ac decus omnium eorum annium, qui Boream versus per Sarmatiam feruntur. *Henelius in Sileographia Renovata.* Scateant alii fluvii arenis aureis, Vistula præ auro, præstantiori gaudet dono; nimirum ejus beneficiò, plurimorum Regnorum victu sufficienti deficientium necessitati succurritur. *Gadebuschius in Encomio Regni Polonia.* Vistula fluvius est, qui Veterum historiis, ac Pœtarum fabulis sub Eridani nomine celebratur, cujus *Apollonius in Argonauticorum l. 4.* duplex ostium facit, alterum in Oceanum, alterum in Jonium Sinum effundens, qui error inde natus videtur. quòd in vetustis Pœtarum monumentis invenisset, Eridanum in Oceanum Septentrionalem evolvi: & apud posteros didicisset, Eridanum in Adriam multis exire ostiis, quos conciliare volens, ex uno flumine, duo brachia in diversas orbis partes deduxit. Rectius *Herodotus* à Vetustioribus didicit, Eridanum in Oceanum Boreum devolvi, atq; inde Electrum adferri. Quis autem, & ubi gentium, terrarumvè hic fuerit? Electrum nobis demonstrat apertissimè, quod in Europa, uno duntaxat in loco inveniri fatentur omnes. Ex quibus manifestè apparet, Vistulam Eridanum nominatum olim fuisse &c. Nec mirum est, ab hoc Eridano, ad alterum, qui in Adriam fluit, fabulam à posterioribus, quibus Sarmatia minùs, quàm priscis nota esset, fuisse translata propterea, quòd & Vistula, & Padus in Sinum Venedicum exonerentur. Cùm enim alium Sinum Venedicum ignorarent, quàm eum, qui ad intimam Adriatici Maris

Maris partem inveniretur, crediderunt, quæcunq; de Electro, & Eridano dicuntur, ad Padum esse referenda. Vera igitur historia fuit Electrum ad Eridanum inveniri, sed Sarmaticum, ad cujus ostia hæctenus effoditur, & apud Gedanum, ac Montem Regium, in Mari Sarmatico colligitur. Hæctenus *Bruin Agrippinas de Præcipuis Totius Universi Urbibus l. 2. tit. Gedanum.* Et *Goropius in Venedicis* Eridanum nullum alium statuit esse, nisi Vistulam. Italiæ enim fluvius Eridanus in Vesulo monte nascens, in Adriaticum influens Mare, hodie notiore nomine Padus appellatus, electrum habere negatur & à *Cæso Mutinensi S. J. in Mineralogia*, his formalibus verbis: Italiam verò, si excipias Græcos, qui eam electri altricem dixere, nec Veterum Romanorum testimoniò, nec eorum, qui nostra, & superiore memoria cogitationem suam posuere in rerum naturalium consideratione, laude tam pretiosi partus gaudere. Sit excitata lis hæc sub iudice, quemadmodum enim contra torrentem niti est operosum, sic oppositam communem sententiam, antiquitate tota firmatam tollere, aut infringere est difficillimum. Itaq; dum Eridanum Italis non eripio, Vistulæ profunditatem magnam concessam à natura antiquitus, notitiz porrigo, verbis *Hartknoch in Epist. Nuncupatoria Burgrabio Regio, Præconsulibus, Consulibus Thoruniensibus, Chronicorum Prussia à Petro de Dusburg scriptorum*: Thoronium ab incunabulis suis vela dimittebat in Daniam, Sveciam, Brabantiam, Flandriam, aliasq; Europæ partes. Fabulis quidem hæc non absimilia, multis hodiernam conditionem Vistulæ considerantibus, esse videbuntur, sed ut Acta Pnblica Urbis hujus fallere nos nequeunt, ita facile quoq; dubiis occurritur. Nimirum alveus Vistulæ quondam erat multò auctior, eòq; profundior, ut magnarum quoq; navium capax esset. Circa initia verò sæculi XV. Vistula crebris inundationibus alveum suum egressus, sabulò multa oplevit loca. Quare liberiore jam cursu gaudens, navigationes dictas, magnò Thoruniensium, & Culmensium damnò, stitit. Copiosos ac pretiosos quòd ferat pisces, *Hermann in Capistrano Triumphanse* testatur: quòd Sturiones majores ex mari ascendant ad Vistulam, maximèq; crescant, *Aldrovandus l. 5. de Piscibus* annotavit. Iidem Sturiones ad extensionem ulnarum plurium interdum accedentes, in Urbibus,

Oppidis adjacentibus Vistulæ, tenuiter æstimati distrahuntur: Gedani optimè conditi, vasculisq; inclusi, in Angliam, Bataviam &c. delati navibus, pretium acquirunt notabile. Traditio fert Varfaviensium piscatorum, quoddè Mari prodeant quidam circa diem D. Adalberto, alii circa diem S. Iacobo Apostolo, alii circa lucem S. Bartholomæo dicatam, ultimi circa Exaltationis Sacræ Crucis Solennitatem. Numerosæ Lampetræ prope Graudentum, Torunium, Varfaviam &c. Salmones, & Carpiones grandes, pingues, nonnunquam bicubitales, *Cery, Rapy, Koz, Krapie, Podusty, Sseki*, frequentes. In *Gurszke* pagi Torunensis vicinia, an. 1700. Iulii 3. Meijer colonus piscem vulgò Velsum, alias Silurum in ipsa superficie Vistulæ, præter morem se se volutantem plumbeò globò trajecit, & dum dissecat, ecce alter quidam Ionas in alvo piscis integer quò ad membra corporis, vità tamen privatus conspicitur. Puellum recens natum bellua rictu suo exceperat. *Ex Novis Literariis Maris Balthici, Lubeca impressis.* Reliqua piscium turba omittitur, quæ mira est *Vadiano*, ubi mare ingreditur. Ante ingressum in duos alveos sectus, aggeribus latis, altis munitus, Insulam Germ. *Groß-Werder*, vulgò Zulavam majorem efficit, *FrischHaff* seu Habum intrat: tertius alveus *Leniwka* Balthico Mari miscetur prope *Weixelmunde*, nobis *Mindam*: ubi illius levior aqua supernatat marinæ aquæ crassiori & graviori, propter admitionem exhalationum terrestrium. Ad istud ostium *Spener* in *Tabula Geographica Germania Antiqua, inserta Notitia ejusdem Germania* statuit *Electrides* Insulas; *Fournier* in *Geographica. Orb. Notitia* Insulam de *Neringe* vocat *Electridem*, ab electro. Fluvius idem, collectis undis, latissimè se extra ripas solet proferre, insulas novas statuere, demoliri antiquas, veluti ludibundus, quietisque impatiens. An. 1218. maximè auctus inundaverat partem Gedani: an. 1403. in Aprili, ruptis aggeribus eandem Urbem attingerat: an. 1465. validissimò ventò commotus objectamenta fregerat, ac juxta *Curicken* cum ingenti damno, pervenerat ad D. Barbaræ Templum. *Casimiriam*, *Stradomiam* Cracoviæ proximam, an. 1486. ita impleverat, ut altaria in Sacris *Ædibus* lamberet. *Gedanensem* Zulavam, an. 1515. in Decembri, natare fecit: an. 1526. & 1528. nigras aquas volvens per-

fregit

fregit obieem: an. 1529. Motlavam auxit cum periculo granariorum Gedani positorum. Ibidem an. 1540. ante diem S. Matthiæ Apostoli, in Insula minori septemdecim pagos, submersis pecoribus, occupavit: cetera domorum attingens an. 1543. eidem Insulæ se infudisse visus. Hæc ex *Hennenbergeri Chronicis Prussiae*. Prodigii loco habita est exundatio, an. 1593. in Iulio, & an. 1621. quam *Heidenstenius in Rebus Poloniae* videtur sic descripsisse. Sigismundo III. regnante, diluvies erat Cracoviæ, cum plurimorum ædificiorum detrimento. In Æde Ordinis Minorum de Observantia, ad ulnas tres aqua excreverat, eandem profunditatem in Templo D. Catharinæ tenebat. Plures villæ absorptæ cum incolis, die Augusti 3. Inter Graudentum, & Mariæburgum, an. 1651. inquit *Cellarius in Descript. Poloniae*, Vistula inundatione horribili regionem totam involvit adeo, ut infra Graudentum quingenti circiter homines, in Insula majori circa Mariæburgum, & Elbingam, aliquot milia in aquis perierint: ac duo integri pagi cum omnibus ædibus, hominibus, & animalibus ablati fuerint. Ante bellum Cosaticum cum *Chmielnicki*, mapalia incolis plena absorbuisset in Minori Polonia: an. 1646. invasisset Prussiae pagos, homines multos, & animalia privasse vitæ: Dantisci subterranea conclavia complevisset, *Theatri Europæi Tomus 5.* enarrat. Penes Cracoviam, Cænobium Ordinis Minorum de Observantia, an. 1652. cubito tenus inundaverat, homines merferat. Nec inlepidum visu, defluentis fœni acervo lupum simul cum capra insedisset, mirâ in præsentissimo periculo sympathiâ. Casa quoq; lignea cum fundamento abrepta, ripæ adnatavit, in qua trium puerorum mater, famelicæ proli parabat subcineritios panes. *Kochowski Annal. Polo. Climactere 1.* Pluvias mensium quatuor spatiò, fere diebus singulis decedentes, secutus grandis Vistulæ tumor, an. 1714. in Augusto. Hic in Zulava Elbingensi, perfracta aggeratione terræ, ultra milliaria quinque liberè promovit cursum, ut colonis eriperet adultas messes, damna inferret maxima. Tunc & Praga ad Varsaviam erat operta medio tenus aquis, pagi adliti ripis sensere stragem. Alveus dexter *Nogæ*, an. 1717. die 26. Martii, immodicè augetus excussit pontem ad Mariæburgum, sublato aggere trecentarum septuaginta trium ulnarum, ædificiis subru-

tis, hominibus plusquam viginti raptis, latè se effudit in agros. Glacii fractæ junctæ aquarum vehementia, an. 1719. Martii 17. ad demolitionem ædificiorum muris Torunensibus vicinorum, pontis totius, domorum aliquot in Insula, vulgò *Kępa*, suffecerat: portam *Moskwa* occupaverat, fregerat sylvas atq; rapuerat. Strictim dicendo, sæpe demissioribus ripis superfunditur altè: rumpendo aggerationes, profundius egerit humum, efficit stagna in Zulava Mariæburgensi, Elbingensi, & Gedanensi. Cum impendio maximo, non minori labore locus unus, inter alveos binos, *Głowa* dictus, alter inter Mevam, & Dirfaviam Nogato adjacens munitur trabibus, ferro, lapidibus, ad quem restaurandum, an. 1719. sexagenas trecontas trabium grandium ferebat fama artificem requisivisse.

XXVIII. Præter adductos fluvios, in montosis locis ultra Cracoviam, Lanckoronam, Zivecum, Ielefniam, passimq; alibi, rapidissimi amnes cadunt de montibus. Hi sic augentur pluviis, nivibus liquefactis, ut brevi tempore impleant alveos, imò excedant: ast dum denegat cælum imbres, primò tardi procedunt, tandem disparent, relicta modica scaturigine, cui multitudo Truttarum minorum, & majorum *Podrybki* dictarum innatat. Ibidem *Strwiaz*, *Ostawa* &c. inter montes sinuosissimè defluunt, quapropter dum milliare unum conficitur, triginta, aut quadraginta vicibus superantur à viatoribus. Sparsim labuntur rivi pellucidi, qui nec frigidissimis anni temporibus concrefcunt in glaciem, in magnis æstatis fervotibus gelidi manent. Adfunt, qui solidissimam glaciem ferunt, ast non ubiq; loca ejusmodi *Oparzyska* vel *Oparzeliska* vocata.

Hydraulæ seu molæ aquariæ numerosissimæ, Pilæ fullonicæ, Officinæ ferrariæ, Officinæ pyrii pulvetis, Officinæ tabularum seu asserum non rarè in fluminibus, atq; rivis. Chartariæ Officinæ in Minori, Majori Polonia, & Prussia struunt. In Scepusio ad *Teplie* una, propter præstantem papyrum, etiam apud incolas Hungariæ celebris.

XXIX. Post fluvios, incolæ fluviorum pisces supra non positi referuntur. Alburni, Leucisci *Rondeletio*, aliis Ruboculi, nobis *Plocice*, *Płotki*. Apuz pisciculi omnium minimi, vilissimi, *Mrzewki*, *Owiesek*.

Bdellæ

Bdellæ, *Olszanki*, quasi alni pisces, quia inter alnorum radices versantur, cuticulâ sine squamis teguntur. Coracini, *Karasie*, breviores, longiores, latiores & crassiores. Cyprini hybridæ seu Coracini hybridæ, *Karpkarasie*, minores Cyprinis veris, sed latiores, pinguiores, candidiores. Ab iisdem Coracinis degeneres, videntur esse illi, qui nobis *Dubiele*, Germanis *Dübeln*. Cobites fluviatiles *Rondeletio*, Mustelæ fluviaticæ minima *Gesnero*, nobis *Slize*. Cobii vel Cobiones, *Gesnero* Gobii fluviales, vulgò *Funduli*, *Kselbie*. Erythrini seu Rubelliones, *Jazice*, *C'azie*. Lucii, *Gesnero* Lupi fluviatiles, *Szczupaki*, parvi, mediocres, & maximi *Szczuki* vocati. Magnitudo illorum infra patebit. Mustelæ fluviatiles, & lacustres, *Bellonio* Barbotæ, Barbochæ *Cromero*, nostratibus *Mientusy*, heparrillarum est in deliciis. Ophidia (voce *Plinii* utor à forma serpentis deducta) Germ. *Feiskern*, nobis *Piskorze*. Hæc dum manu premuntur, sibilant, strident, & ægrè id se ferre significant. Impleverunt maximè aquas utriusq; *Polesiæ*, exsiccata accensa, loco faculæ ex sevo sunt nonnullis ruricolis, in quodam Palatinatu. Percæ fluviatiles majores, *Okonio*, Percæ fluviatiles minores, *Bellonio* Cernuæ, *Jazgary*, cum lapillis candidis, rotundis in capite. Porcellus fluviialis, *Swinka*, hic *Acipenseris* more, rostrò fodit terram, os subtràs gerit. *Thymalli Gesnero*, aliis *Alchiæ*, Umbræ fluviatiles, *Lipienie*. Tinçæ *Ausonio*, Merulæ fluviatiles, & lacustres *Gesnero*, nobis *Liny*, mensis divitum alibi inferri solitæ, apud nos pauperum cibus. Vindosæ *Alberto M.* aliis *Vendosæ*, *Ukleie*, *Ukleyki*.

Inveniri pisces in flumine quodam *Litvaniz*, cum viridibus pinnis, *Tylkowski Phys. Curio. Part. 10.* tradit, hi copiosè si edantur, inducunt febres. Reliqui pisces exponentur in lacubus, atq; stagnis. Iam Luciorum vastitas probatur exemplis. Quidam *Polonus Cracoviensis* narravit *Aldrovando Scriptori Historia de Piscibus*, se vidisse anseris pullos in ventre Lucii, & hujus generis piscem aliquando ancillæ pedem in piscina apprehendisse apud suos, Fulicam quoq; deglutivisse. Contigit exemplum simile in *Zarnovecensi* lacu *Palatinatus Pomeraniæ*: in piscina majori seu stagno *Roxolaniæ*, nam *Lucius* devorasse sapius anates tunc deprehensus, dum captus, sectusq; fuerat. Iidem annosi pisces capita quasi musco obducta ferunt, ad mensuram

Rate-

staturæ viri proceri excrefcunt, in fluminibus, lacubus, stagnis. Lucius ille omninò grandis effe debuerat, qui in Roxolania, vulpem fiti afflictam, accedentem ad aquas apprehendit tam fortiter, ut post luctam non breuem, in illa dentes relinqueret, evadendi modum præcluderet, atq; sic à villano accurrente, simul cum præda caperetur prædator, captus ad Ioannem III. Regem gloriosiffimum deferretur, rari muneris titulò. In suburbio Pofnaniensi Lucius piscinæ immiffus, aucupis officio fungebatur, pafferes advolantes ad aquam, illàq; fe perfundentes ætate, capiendò. Indicârunt capturam propè triginta roftella incluſa ventriculo, concoctioni non fubjecta. Ultra ducentos annos vivere Lucius poſſe tradit *Hartnæcius in Admiranda Phyſica*: ad quadrageſimum annum à *Bacone edita Hiftoria Viæ, & Mortis*, eorum extendit vitam. Stagnum Palatinatûs Volhinæ ad pagum *Taraz* ſervabat Lucium excedentem longitudine plauſtrum ruſticum, vitâ attingentem annos nonaginta, judiciò piſcatorum, ætatem illam ex notis maxillæ impreſſis colligentium. Hic è profundo emergens comprehenſus fortuitò, in fruſtra factus implevit dolium. Major longè ætas Lupo fluviatili adſcribitur à *Gefnero*: in itagno (inquit) circa Hailbrum Svezicæ Civitatem, an. 1497. captus eſt Lucius annulum ex ære Cyprio elaboratum circumferens, Græcis literis inſcriptum taliter: ego ſum ille piſcis huic itagno omnium primus impoſitus Friderici II. manu, die 5. Octobris, an. 1230. unde annis ampliùs 267. vixiſſe compertus eſt. Penes *Gefnerum* ſit fides hiftoriæ, *Ariſtoteles* de longitudine, & brevitate vitæ conſulatur. Piſcium ſpecies aliquot congelatæ in aqua, & deinde in nive per dies non multos ſepultæ, refert *Conradt in Diſſertationibus Medico-Phyſicis de Natura, atq; Effectibus ſtupendis Frigoris*, ſi aquæ frigidæ imponantur, & paulatim in calore temperato detineantur, reviviſcunt, ac cibo admodum aptæ evadunt. Experientia comprobat dicta, nam quidam hyeme iter facturus Cracoviâ Toronium, trahis congelatas Tincas intulerat. Ex illis una menſe appoſita, ſecunda ſæno involuta, oblivioni tradita eſt, ad ipſum tempus reſtitûs domum, in qua dum res còcemptas depromit, piſcis apparet, aquæ impoſitus in cubiculo calido dum paratur culinæ, motibus crebris prædidit vitam. FOSSILES ſeu ſubterraneos piſces

pisces in nationibus exteris dari, *Nierembergii S. J. in Hist. Naturali, Schottus in Phys. Curiosa* memorat. Tales cum parvi essent, sensu *Agricola de Animant. Subterraneis*, cavernulas proximas aquis, sunt ingressi, creverunt ibi, neq; valentes egredi, pastum acceperunt ab aqua. Ita servatos, quidam prope fluvium Vartam, in Palatinatu Polnaniensi effoderat; alius in loco remotiori à lacu, Tineam vivam de terra traxerat. Testudines aquaticas (*Zolwie*) sive in aquis dulcibus, fluminibus, lacubus degentes, ait *Jonstonus Auctor Hist. Natur. de Quadrupedibus*, in Polonia multas conspicies. Numerosæ in Litvania circa Pincum, Nevisium &c. carnes phthificis cum hordeo sumptæ maximè utiles.

S E C T I O II.

De

LACUBUS, PISCIBUS, & INSULIS NANTANTIBUS.

I. **L**ACUS, *Felioro*, est locus profundus, concavus, continens collectionem aquarum perennium, ex meatibus occultis terræ, defluentium. Quadruplex datur, primus nec accipiens, nec reddens fluvium: secundus emittens, sed non sulci- piens: tertius accipiens, aut non reddens: quartus ut recipit tanquam hospitem, ita emitit vel majorem, vel minorem, vel æqualem fluvium. Non raro lacus per canales subterraneos communicant aliis lacubus aquas; erumpunt novi, veteres exsiccantur, disparent. Per lacunam intelligitur parvus quidam lacus, aquis minùs utilibus, ac impuris repletus.

II. Poloniæ regio lacus, & stagna permulta possidet, in quibus omne piscium genus. *Mercator in Atlante Minore.* In MAJORI POLONIA prope Gnesnam, lacus quinque saluberrimis referti piscibus. Submersione Jovis, Martis, Plutonis, Cereris, Dianæ, Veneris, lacus

V

Swiese

Swiæte memorabilis. *Damalewicz* in *Serie Archiepif. Gnefnensium*. LEDNICA Lacus duo milliaria Polonica, SLESINO quatuor, POWIDZ tria in longum conficit. BLANDNO ampliffimus, piscibus abundans, LUBSTOWO ad milliaria duo protensus. *Dlugoffus* *Hist. Pol. l. 1.* Circa *Pfzeczew* plures decades lacuum, & in circumferentia *Kopanicæ*, piscibus repletæ optimis. Lacus contiguus pago *Kiekrz* piscatu celebris, ejus profunditas ad quinquaginta ulnas demiffa bolide vix exploratur, piscatorum testante experimento.

Lacus Monasterii *Vongrovecenfis* piscem non visum obtulit, qui à Militibus *Sveticis* *Rech* *Norvegiz* appellabatur. Sole ficcatus, appensus, in *Ædium* Religiofarum aditu, discurrendi materiam præbet, quomodo aquæ illæ à mari remotiffimæ fufceperant advenam piscem, vel indigenam produxerant. LUBIKOVIENSIS lacus, ante Solen. Natalem Domini, vehementi frigore sic non constringitur, ut securè piscatio possit institui: in Januario, vel Februario, etiam remiffiore gelu solidatur in crassam glaciem. Exhalationibus calidis abundare videtur, quæ dum evaporatione non minuantur, congelationem impediunt. Similem lacum *Sibaldus* in *Prodro-mo Naturalis* *Hist. Scotia* ponit, in *Srathernik* loco.

SIRAKOVIENSIS, IAROSZEVIENSIS, GIZNENSIS lacus, pluresq; alii nutriunt *Smarides* *Ursino*, *Leucomænidæ*, id est, *Mænas* *albas* *Gefnero*, Germanis *Marenen*, nobis *Srelawy*, *Sutwice*, *Moranki*, in esu lapidas, dulces, *Harengo* in partibus omnibus respondententes.

VALCENSIS lacus, sub Capitanei jurisdictione, *Smarides*, altera *Cyprinos* *latos* prægrandes continet, inter quos unus octodecim libras pondere æquans, adipem quinque lampadibus sufficientem præbuerat. Ex *Cyprinorum* *lato-rum* genere, *Aldrovando* *submissus* ex *Polonia* (ita fert ejus *Historia Piscium*) totus ex cæruleo ad violaceum colorem vergebat, exceptis pinnis, & caudâ.

ZNENENSES lacus adjacentes *Znenæ*, nobis *Znin*, inter multiplices piscium species, tenent *Cyprinos* *latos* seu *Pra-finos*, *Lucio*-*percas* *molis* *insolite*, *Cancros* præpingues, in gustu teneros.

III. CUJAVIA in *Palatinatus* duos *divisa*, *Brestensêm*, & *Ino-vladislaviensêm*, piscium ferax; lacus enim habet innumeros, eosq; piscosos valdè, inter quos *Goplo* præcipuus. *Starovolscus* in *Polonia*.

GO-
PŁO

PEŁO ad quinque milliaria nostra in longum, ad medium milliare in latum protenditur, & fluvio emissó *Notez*, producit varia genera piscium, præstantiora, sapidiora illis, quæ continentur aliis lacubus. *Dlugossus Hist. Pol. l. 1.*

Arx lateritia ad *Crusviciam*, lacu eodem cingitur, in qua *Popielus II.* Princeps *Poloniæ*, Divina ultione urgente, cum uxore & liberis, à muribus consumptus perijt.

In eadem *Cujavia* cæteri lacus ad milliare integrum, aut medium extenduntur: *BIELSKO* *Smarides* occupant.

Prope villam *Ostrow* iidem pisces semiulnares separati à palmaribus capiuntur. His, atq; aliis infra enumerandis lacubus, durante glacie firma, immittuntur saganæ sexcentarum sexaginta ulnarum, præter nassam seu sinum retis ad nonaginta ulnas extensum. Trahuntur funibus circumvolutis erectæ machinæ, operarii octodecim, interdum viginti applicantur labori.

IV. In *CHELMENSI TERRA* lacus magnus *SWITACH* milliaria duo in longum, unum in latum, quinque in gyrum conficit. *BIAŁA*, *Cromerus* *BIAŁE*, ad milliare unum in longum, medium in latum diffusus, crassos adeo pisces *Leszcze* producit, ut ex illorum adipe, plura vasa impleantur arvinâ. Aqua ejusdem lacus in mensibus *Aprili*, & *Majo*, humana corpora nigredine tingit & fuscatur, nec per aliam aquam nigredo dilui potest. *Dlugossus Hist. Pol. l. 1.* *Cromerus Hist. Pol. l. 1.* *Majolus in Colloquis.*

In *BELZENSI PALATINATU* lacus *KRYNICE* vel *Brzymice*, ad milliare medium in longum extensus, difficulter piscationem concedit, propter profunditatem. Idem aliquando infra triennium, aliquando intra biennium, magno edito mugitu, fluctibus intumescens concussus, in montem petrosam sibi contiguum, per cavernas occultas & subterraneas, ingreditur, paucissimasq; undas in alveo suo relinquens, multitudinem piscium facile a piscatoribus concludendam porrigit. *Dlugossus Hist. Pol. l. 1.* *Fournier in Geographia, Neubusius in Sacris Favidis.* Idem annotat *Cromerus ex Dlugosso*, additq; post dies aliquot aquam restuere.

In *MASOVIA* non procul à *Kalno* oppido, piscium, & salsamentorum mercatu nobili, datur perampla palus, cui *Krusko* est nomen. Hæc largitissimè, omnibus anni temporibus, varios pisces suppeditat incolis, sed eorum præsertim hyeme

captura uberrima: tanta enim piscium vis extrahitur, ut retia interdum rumpantur. *Swiecicki in Topographia Masovia.* Lacus Terræ Dobrzinensis GORZNO, amplitudine & fecunditate piscium insignis, MOKOWO magnus &c. *Dlugossus Hist. Pol. l. 1.*

V. In PRUSSIA multi amnes, lacus, & stagna, in quibus piscium multitudo est tanta, ut vilescant. *Gosofredus Arch. Cosmica.* Lacuū in Prussia, dulci aqua instructorū 2037. numerantur à Cellario in *Descrip. Regni Polonia, à Murinio in Chronicis Magistrorum Ordinis Teutonici, à Paprocki in Horto Regio.* Sunt inter illos ad quatuor, vel quinque, vel sex, & amplius milliaria Polonica protensi aliqui. *Weiffenhus in Chronic. Prussia, Mazinus in Geographia, Guagninus in Descript. Prussia.* Gedani ingens copia piscium venum proponitur, sæpissimè triginta illorum species numerantur. An. 1466. vehes minorum piscium grossis quinque, Salmo bicubitalis grossis septem, sexagena Lampettrorum seu Murzenularum duobus solidis commutabatur. *Curicken in Descript. Historica prefata Urbis.* CHARZYKOWY lacus prope Choiniciam seu Conecum Palatinatūs Pomeraniæ, Brda flumen recipiens ac emittens, triginta species piscium tenet. Smarides, Truttas minores, & majores, Carpiones, Anguillas, Siluros, Cyprinos latos plusquam ulnares, Coracinos, Tincas, Lucio-Percas, Percas majores & minores, Murenulas, Mustelas, Gobios, Cobites, Vindosas, Rubellos, Ophidiona. Item pisces, vernaculò vocabulò Latinè conformatò expressos, Cirtas, Brzanas, Mrzonas, Babas, Rapas, Klenios, Joncios, Guszczorios, Sowkas corpore exiles, capite grandes, Stintas, quæ & Slochovienfes aquas amant incolere, & in Cujavia lacum villæ *Ortow* proximiorum. SWORNOGAC, juxta *Dlugossium & Cromerum*, septem milliarium spatiò longus, quinque latus, piscosus. In eo an. 1711. hyemis tempore, disparuisse dicuntur pisces, laborem irritum quantumvis fedulum reddidisse piscatorum. WDZICE ad milliaria quinque productus, duobus fluviis minoribus auctus, Lucis, Siluris, Anguillis ferè tricubitalibus, Smaridibus semiulnaribus, Cyprinis latis ulnaribus pinguibus, aliorumq; piscium varietate & multitudine famosissimus. Eodem lacu circumdatur Insula semimilliare continens extensione, in
cujus

cujus medio itidem lacus non exiguus patet. Intranr hanc Insulam hyeme dorcades, vulpes, lepores, & si glacies subito dissolvatur, manent ad prædam venatoribus.

WIERZYSKO Percas minores, nobis *Jazgary*, palmo majore metiendas nutrit, similes TUCHOM producit. Lapidés in hærentes capitibus adhibentur intrinsicè in calculo atterendo, extrinsicè in vulneribus exsiccandis.

KOSCIERZINENSES lacus, Truttas excedentes ulnarem longitudinem continent: KOSOBUCENSES maximè sunt pisculenti: SUDOMIE Cyprinos latos, Germ. *Bressen* ad mensuram unius ulnæ atq; dimidiæ, retibus non rarè infert.

RADUNIA Parthenonis Zukoviensis eosdem pisces numerosissimos olim habebat, nam in termino piscationis, unus sagenæ jactus impleverat dolia octoginta.

CEKGIN lacus Capitaneatus Tucholiensis, patria Smaridum, quæ nonnunquam unico retium tractu tot concluduntur, quot necessariæ ad quadraginta orcas completas. Ibi pars una sagenæ, ala dicta, olim ad centum & octoginta orgyas extendebatur. Lacus vicinior pago *Blandow*, Siluris grandibus, Anguillis, Mustelis sive Barbochis plenus.

ZARNOVECENSIS triplici rivo auctus, mari vicinus, præter Lucios grandes, Truttas cubitales, Percas majores semiulnam longè superantes, Vindofas frequentissimas, Angullas pascit, ex quibus captæ, una nocte (qua tonaverat vehementius cælum) occupaverant semel viginti saccos, eosq; tales, qui separatim medimnos tres, vulgò coretos replere poterant.

LEBA in Capitaneatu Lemburgensi, milliaria duo excedens longitudine, dat locum Lucio-Percis bicubitalibus, Cyprinis latis præpinguibus, Kwapis capite magno instructis, Salmonibus ex mari adnatanibus. Lampetræ numerosè captæ torrentur in craticulis, condiuntur acetò, & aromatibus, inclusæ doliolis mittuntur Gedanum, inde ad nationes externas. Stintæ *Cromero*, Germanis *Stincken*, nobis *Sztynki*, distrahuntur in Urbibus, pagisq; Prussiæ. Breviter proferam, quodam hyemis tempore, sagenam semel immissam piscibus variis ita oppleverat, ut quatuor dierum spatium depromi debuerint, ducentas & ampliùs oneraverint trahas. Fluvius LEBA, præter Brzonas &c. Salmones recipit, qui inclusivè à Martio, ad Decembrem, relicto mari, prope Lemburgum in decipulas catara-

Etis fabricatis impositas, tanquam in voluntarium carcerem magno saltu, non parvò numero se se præcipitant. Carpiones ex Prussia, sæpiùs etiam Sveciæ sunt alimentum, nam Gedanò per Mare Balticum vecti, Stocholmiam importantur. In multis lacubus Prussiæ, Majoris Poloniæ &c. aquis stagnantibus, invenitur piscis aculeatus, aliis pungitius, Germ. *Stachelsfisch*, *Steebbietel*, nobis *Kacik*, armatus duobus in dorso radiis aculeatis, totidem in ventris lateribus, quibus voracium piscium intestina traditur pungere, dilacerare ad interitum. Hic inferri non solet mensis, sed circa Marizburgum decoqui, liquari in adipem emolliendis coriis aptum. Lampetra minima palustris, seu Cæcula, *Slapica*, Lampetræ majori assimilis, adhærens lapidibus, extra culinas posita est. Circa Koscierzinam &c. in Castubia, Truttarum fluviatilium, item Cancrorum multitudo datur notabilis. Observatur à piscatoribus Prussiæ &c. in amplis lacubus, maximam piscium partem gaudere cætu, congregatam numerò magnò determinatas tenere sedes, ibiq; copiosissimè involvi retibus. Spargitur quoq; dari lacum ejusmodi ad pagum *Wilcze*, non procul à Coronovia, in quo duntaxat unica species piscium est reperibilis, qua recedente per meatus subterraneos, alia venit sine comitatu alterius.

VI. In VARMIA lacus non pauci, præcipui Dadajus, Zainus, Vadangus, Pissia, Blanke, Sifer, Lingenus, Lemanglus, Ellingus, Plaucicus, Vulpingus, Clebergus, Cosnicus, Obelus, Marangus. *Cramerus Pol. l. 1.* In Dadajo præter agmina Smaridum, Truttæ mensuram ulnæ attingere.

In KLAUWY ad Reseliam Stintæ extensione, palmo majori supparet. In LUZENIN, Coracino similis pisciculus, totus coloris miniacei captus, quem etiam elixus retinuit. In Cameratu Allensteinensi ad villam Butrini, lacus septenniò absolutò evanescit cum piscibus, datq; pratium, quòd minimum centum quadrigas fanò onerat, post septennium redit cum piscibus. *Tylkowski in Meteorologia Curiosa.* Percontatus sum sæpiùs, an etiam ætate nostra, abitus ille, reditusq; aque contingat, sed id non fieri, certò mihi innotuit. In eodem Cameratu Allensteinensi, juxta *Cellarium in Descript. Regni Poloniae*, piscinæ septuaginta, juxta alios septuaginta & septem dantur.

VII.

VII. LITVANIA paludes, & lacus ingentes habet, in quibusdam locis maris referentes. *Blaen in Theatro Orbis, Maginus in Geographia.* Litvania innumerabilem copiam piscium alit. *Bucelinus in Descript. Praecip. Orbis Provinciarum.* Pisces saporis optimi sunt atq; gratissimi. *Mercator in Atlante Minore.* Mirum videri potest, trecentis quadraginta pontibus, quatuor & viginti leucarum spatio, Sigismundi Senioris copias, ab *Orsza* ad *Smoleniko*, traductas esse, frequentibus annibus intercurrentibus, & in Nebriem se exonerantibus: adeo regio illa lacubus, & paludibus scaret. *Vapovius in Fragmento Hist. Polona.* BERSTY lacus ita fecundus piscibus, ut nullus eo in Litvania existat fecundior. *Dlugoffus Hist. Polo. l. 1.* Inter Vilnam, & Polociam numerosi lacus, in illis Smarides cubitales. Capitaneatus Ulviacensis in Palat. Vitepscensi, plures quam centum (famam hic sequor) possidet lacus piscosissimos. In Pmscensi Territorio non procul a pago *Milacz*, ante hyemem scævam anni 1708. lacus ingentem piscium turbam conclusisse, sed non fovisse commode poterat, nam exertis capitibus, aquatila illa loci angustias indicabant.

VIII. Ad *Kamrona* pagū sex leucis Cracoviā dissitū, in montis vertice cernitur aqua instar purei, sed miræ profunditatis, in eam si injeceris perpendiculariter trabem, protinus illa absorbetur, post moram bonam, cum impetu tanto rejicitur, ut in vicinam terram exiliat. *Tylkow ks Phys. Curi. Part. 10.* Fama volitat frequens, dari in Regno nostro non paucos lacus extensionis modicæ, ast inscrutabilis profunditatis, tales *Kircherus in Latio*, inter abyssos veriùs, quam inter communes lacus arbitratur numerandos. Lacus aliqui majores quoq; dicuntur certa tenere loca, in quibus bolide nequit explorari altitudo. Sæpiùs à lacu uno ad alterum protendi meatus subterraneos, edocet experientia. In Palatinatu Califfiensi Carpio notatus ligulā, ex lacu Danoboricensi transiit ad Chodziczenfem remotiorem. In Culmensi Palatinatu Perca major signata, relictis aquis Bialochoviensibus, ad Tarpnovenses se transtulit per cuniculos. In Prussia Passer marinus, nobis *Fladra*, traditur comparuisse post milliaria duo in lacu. Et hæc est causa, cur aliquando augeatur, diminuatur, dispareat piscium numerus. Lacus oriri

otiri novos, interite antiquos, exempla probant sequentia. In pago *Sklo* Roxolaniae, novus prodiit lacus, teste *Młodzianowski S. J. in Concioni- bus Quadragesim.* post sublata successu temporis impedimenta objecta fonti. Idem evenisse traditur in Palat. Posnaniensi, ad *Osieczno*, ubi anno- rum hominum memoriâ nullæ aquæ extiterant. Narrat *Bercken- meyer in Curioso Antiquario Germaniæ impresso Hamburgi, an. 1712.* quòd & ad Leopolim, in eo loco, in quo antiquis temporibus, Urbs profundo hiatu absorpta est, existat lacus continens aquam pellucidam, sulphuratam, graveolentem: sed de hoc subito descensu Urbis in ca- vernam, Russiae, vicinarumq; Provinciarum monumenta altum tenent silentium, traditiones populi non audiuntur. Præposterè in Palati- natu eodem, lacus vicinior pago *Szrodka*, & Civitati *Sirakow*, relicta antiqua sede, ingressus est fluvium *Vartã* cum magno impetu, atq; stre- pitu. Succiniferos lacus *Tractatus sequentis Sectio 2. n. 6.* aperiet.

IX. INSULÆ NATANTES in lacubus, sunt *Kirchero in Mundo Subter.* ex varia leviori viscosa materia terrestres portiones aggestæ, quæ à vento hinc inde agitatæ, in nullo loco firmæ ac fixæ. Idem Auctor in *Latio*, Insularum istarum originem deducit à quisquillis, quæ dum de- cursu temporis, paulatim subtilem cuticulam in aquæ pinguis superficie contrahunt, contingit, ut semina plantarum, quibus littora conferta sunt, tum ventorum flatibus dispersa, sensim in germina animentur, tum novorum semper quotannis repullulascantium seminum augmentò, tum foliorum, stirpium, pulverum, aliarumq; terrestrium portionum miscel- lâ, tandem in insulare corpus, sulphurea facultate condensatum excre- scant, nec non levitate bituminis, à fluctibus ventorum vi agitatæ flui- tare incipiant. Eiusdem sententiæ *Cabeus S. J. Meteororum l. 1.* Oriuntur (inquit) in paludibus Insulæ natantes, ex arundinum, herbarum aquatili- um conjunctione, complicatioue in superficie aquæ, post longam anno- rum seriem. Hæc massa bene coagmentata non solum supernatat aquis, sed etiam sustinet homines, animalia, arbores. INSULÆ NA- TANS in DRAUSEN lacu magno prope Elbingam, ad jugera quatu- or extensa, mediocribus alnis, densis falicibus, virgultis obsita, an. 1714. in Octobri, aquarum è Nogato flumine insularum impulsu, ven- torum

torum violentiâ agitata, agricolis ad ripam Mariæburgensem habitantibus acceverat, & pecora in ejus pascuis tenere solitis curam iniecerat, nè vi aquarum, motu ventorum, à continente avelleretur. Proinde labore magno, funibus, virgultis, Insulæ alnos proximas ripæ alligabant ad palos. Tandem penes eandem Insulam, alia Insula parva majori consimilis, ad dimidium jugerum virgultis repleta, tempestate abrepta, ad ripam pervenit adversam, quam eadem die, Insula magna tota, porcos decem, & ancillam curam eorum gerentem secum ferens secuta; tantaq; vi ripæ Elbingensi injecta, ut colonus, cujus famula, atq; porci fuêre, spem reducendæ Insulæ abiciens, omnes succisas alnos, cum animalibus transportaverit domum. Anno sequente, Insula major eadem, Aquilone stante, à ripa sinistra lacûs avulsa, stadia aliquot superavit, ubi dum hæret, Insula minor, quemadmodû impetu primo, plusquâ ad centû passus, agro injecta fuit, ita nunc quoq; in sicco relidet. *Ex M. S. S. Braun S. R. M. in Prusæ Consiliariû Aulici.*

Gnesæ inter feminarium Presbyterorum, & Officinam pistoriam, vulgò *Bularnia*, Insulæ aliquot parvæ, herbis tectæ innatant lævi, tempestates futuras motu prænuntiant. Insula exigua in Cracoviensi suburbio, penes Templum D. Sebastiano dicatum, sæpiùs visa est transferre se ex loco uno ad alium.

In Volhinia, pagi *Nieswiecz* stagnum, Insulam natantem modicam tulerat, quam vulgus plicam aquaticam fuisse existimabat, sedemq; dæmonis, piscantes homines aut natantes submergentis. Similis Insula ad Rakovum oppidum, virgulta nutriens sustinebatur quondam stagno ampliore.

Cæteras plurimas Insulas mobiles, Roxolanæ quòd ferant aquæ, inaudieram; sed quia non sunt bene mihi perspectæ, à lacubus excurro ad stagna.

SECTIONO III.

De

STAGNIS, & PALUDIBUS.

- I. **S**TAGNUM, *Staw*, juxta *Junii* interpretationem, est aqua collectitia ex imbribus: *Cnapio in Thesuro*, est aqua pluviarum, torrentium

X

rentium, aut fontium, aggere cincta, in usum piscinæ, vel molæ. Dif-
fert à lacu, quòd in eo sint aquæ perpetuæ, in stagno, tempore certo,
deficientes. Recipiunt plurima stagna, in Regno nostro, etiam flumina,
rivos, torrentes, ad locum submissiorem decurrentes. Per triennium de-
tentæ aquæ, emissariorum ope diminuuntur, ingentem multitudinem pi-
scium servant, retibus facîle concludendam.

II. POLONIA Stagna permulta numerat, in quibus omne pisci-
um genus. *Bertius in Tabulis Geograph. Contractis* Minor Polonia,
Russia, Podolia, pro lacubus, grandes piscinas habet. *Cromerus Pol. l.*
1. Non immittuntur pisces Stagnis, & Piscinis Russorum, sed cum
rore cæli (ut ajunt) demittuntur, absq; hominum cura. In Districtu
Leopoliensi lucii magni & laudabiles, in partes, tanquam in laminas,
divisibiles. *Miechowita in Sarmatia Europæa, Maginus in Geographia.*
RUSSIA RUBRA abundat piscinis ingentibus, quæ pisces omnis ge-
neris pinguissimos nutriunt, sale condiendos: nam recentes omnes ob
multitudinem nequeunt comedi. Sale conspersi Leopolienses vocantur,
hyberno tempore convehuntur ad nundinas, per Poloniam totam di-
strahendi. *Cellarius in Descript. Regni Polonia.* Stagna Russiæ am-
plitudine repræsentantia lacus, ad milliare Germanicum extenduntur. De
talium numero, KOMARNICENSE cum Carpiionibus fere bicubita-
libus: TARNOPOLIENSE varietate piscium nobile, GRODECEN-
SE profunditatis magnæ. Ibi de cavitatibus Carpiiones grandes ac vetuli
extrahuntur, (nam si adhibenda est fides piscatoribus, ex notis maxil-
læ à natura impressis, ætatis extensionem agnoscentibus) viginti hi, tri-
ginta alii, imò quadraginta annorum. Quantum emolumentum ad-
ferant Stagna, *Opalenski in Defensæ Polonia* clarè expressit: aquæ de-
tentæ triennio, siccantur per emissaria, ingentiq; piscium numero pos-
sessores beant. Qui etsi pretio vili venduntur, tamen sæpe decem, quin-
decim, imò usq; ad triginta milia florenorum è piscina redditus faciunt.
Crescente multitudine piscium, & summa pecuniæ nunc aucta est, quia
ad sexaginta milia Polonica (triginta Prussica) non rarò ascenderit.
Minora Stagna milliare medium Germanicum, aut quartam partem il-
lius longitudine, attingentia plura spectantur, ad Janoviam, Załoscios
&c.

&c. Utraq; sæpiùs ruptis aggeribus, cataractis eversis effundunt se se in campos, prata, convalles, exundationem fluviorum augendo vel faciundo. Eadem subnotis piscibus, de industria interdum exsiccantur, se mentem accipiunt, messem datura opimam ex hordei sectione.

III. VOLHINIA possidet Stagna frequentissima, ubi ingens piscium copia. *Gotofredus in Archontologia Cosmica, Guagninus Tomo 2.* Longissima & latissima ad *Dubno, Klewaù, Zaslav, Lachowee, Zukow, Polonna* &c. admittunt fluvios, rivos, & emittunt. SURASIENSIA Stagna Cyprinos latos præpingues, RICAIVIENSIA Coracinos ulnares, ROWNENSIA Cancros creberrimos retinent.

IV. MAJOR POLONIA implevit Stagna PRZYGDZICENSIA Carpionibus optimis, inter quos aliqui exiitisse tales traduntur, quales *Balbinus S. J. in Hist. Naturali Bohemia* ita descripterat: Carpiones in Bohemia Regii appellati duos ordines squamarum habent; quæ à capite ad caudam usq; trahuntur, cæterùm nudi sunt, jucundiq; quodam sapore aliis præstant, sed ob teneritudinem, diu non vivunt, nam lorica illà squameà adversùs injurias minime defenduntur. Lappilli in capitibus Carpionum reperti, *Schröderi* sensu, dolores colicos, calculosos, comitiales remouent. Stagnum quoddam Palatinatùs Siiradiensis, Carpiones staturam viri adæquant longitudine, costas ita crassas habentes, ut *Petricoviz* abirent in cultrorum manubria, ab ocularis restibus traditur tulisse.

Alia Stagna numero, varietate, præstantià piscium commendata, in eadem Provincia, non difficilè reperibilia.

V. MINOR POLONIA non destituitur Stagnis per Palatinatum Cracoviensem, Sandomiriensem sparsum paratis. Ducatus Zarorienfis, & Olivicimensis abundè mittit Carpiones Cracoviam. Ibidem ex colonis nonnulli, Stagna minora aliquot possident, iisdem piscibus plena. In Palatinatu Sandomiriensi prope *Bombrosviam*, Stagnum, quod antea eum aquæ sufficientia, ferebat copiam piscium; debilitantibus cryptis, exsiccatum paulatim remanserat. Pastores deinde in arundinem siccam ignem immiserant, qui non solum in ipsam repperat terram, sed etiam exinde, perquam plurimos campos, in quorum glebis inflammabile

pabulum latebat, diffundebatur. Tandem absumpta materia combusti-
bili, extinguebatur incendium, pluviz aquæ ad stagnum denuo sunt con-
gregatz. *A Bonfigli in Tract. Medico-Physico de Plica.* Piscinæ mi-
nores, nostraribus *Sadzawki*, torrentibus, imbribus, collectitiâ aquâ
repleta, planè innumeræ. In una talium, quidam Gedani-pisces pulsa
campanula, ad ripam convocare solebat, in gratiam hospitem accurren-
tium sæpius ad spectaculum. Fidem persuadet *Niëmbergius S. J. in
Hist. Naturali, l. 3. c. 9.* inquit: tintinabuli sonò in multis stagnis
ad cibum vocati pisces accurrerunt.

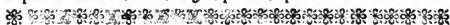
VI. PALUS, *Bagno, Bagnisko*, est species stagnantis aquæ seu mor-
tuz, sæpiusq; deficientis. Reperiuntur paludes duplices, quædam uligi-
nosæ, ac quadam mixta substantia ex terra & aqua, constantes ita, ut
vestigia non ferant hominum. Aliæ minoribus stagnis, vel aquarum col-
lectionibus permittæ, non tamen sinè parvis telluris sicæ portionibus.
Primò adductæ continent plerumq; terram sulphuratam, bituminosam,
pinguem, id indicante colore nigro, ac cespitibus ignem facile concipi-
entibus.

Circa Urbem *Visliciam* ingentes paludes, colluvie re-
pitilium, & omnis generis serpentum, plenæ. *Froelichius in Bibliotheca
Peregrinantium.*

Litvania cuncta ferè plana, sed paludibus obsita.
Scaliger in Exercitationibus de Subtilitate ad Cardanum. In *Polesia*,
inter fluvios *Pina, Fajolda* &c. loca palustria adeo vasta, ut maximo-
rum lacuum formam videantur præferre. Hinc nata est fabella, quòd o-
lim Pontus Euxinus ad *Pincum* usq; extendebatur, sed ejusdam *Mo-
narchæ Kioviensis* fastu, furore, vel orio, montes (qui in littora & ter-
minos exurgebant) fossis per medium scissi, viam eluvioni aperuerunt,
Pontum in paludes immensas fecerunt degenerare. Adducuntur in com-
menti hujus confirmationem, anchoræ navium aratris erutz, sed à qui-
bus, ubi, ac quando, documentis non firmatur narratio. Nullus è cætu
antiquissimorum Historicorum, aut Geographorum, in *Polesia* Mare
Nigrum posuerat, sed ultra amplissimos desertos campos *Ukrainæ*. Lu-
stretur tractus ulterior ab Urbe *Kiovia* ducens *Kudakum*, & nulla ma-
ris apparebunt indicia.

Latè paludes se protendunt & ad *Pr:pei, U-
fza, Slucz*, flumina. *Ex Tabula Geographica M. D. Litvania.* Haud
pro;

procul à fluvio *Zdzwiesz* &c. tractus fuerat quondam paludosus, postea excoli cœpit, nunc est refertus pagis. *Ex Typo Generali Ukraina.* Plures paludes siccatæ possent, ac ad culturam revocari, si Batavorum adhiberetur industria. Tractus inter Vilnam, & Polockum non sine crebris paludibus. *De Heberstein in Commentar. Rev. Moschoviticarum.* Civitas Trocensis, quatuor à Vilna miliaribus posita cingitur paludibus inaccessibilibus, aquæ etiam intensissimo frigore non planè constringuntur. *Saxovolscius in Polonia, Cellarius in Descript. Regni Polonia.* Superanti flumina, lacus, stagna, paludes, aperitur mare vastissimum.

TRACTATUS VI.

MARE BALTHICUM INGREDIENS.

SECTIO I.

De

MARIS BALTHICI PROPRIETATIBUS, PISCIBUS, & HABO.

I. **M**ARE, est congregatio aquarum generalis, Oceano se coniungens. Depressius terra, nam si altius foret, aqua naturali impetu ferretur in declivia, eaq; inundaret. De litore prospicientibus videtur mare atroli, sed id procedit ex fallacia visus explicata in *Optica* à *Galtruchio S. J.* Item nullæ in mari insulæ, nulli montes conspicerentur, si assurgeret. Maria quædam magis, quædam minus sunt salsa: quod autem aqua maris, etiam in fundo sit imbuta salcedine, *Honoratus Fabri S. J. in Physica* refert. Probatum est urinatorum operâ, & ego (inquit) à testibus fide dignis accepti, qui vasa clausa, in fundo maris aperiunt, ac deinum claudunt, dum de-

X;

bent

bene, ut cætera maria, moveatur. Idem *Belt*, Russis *Wereckoie More*, Polonis *Baltyckie Morze*, Germanis *Oost zee*, id est, Mare Orientis, respectu Occidentalis Oceani: vel quòd ii, qui è Dania Orientem, & Terram Sanctam olim petebant, hoc mari ferebantur in Russiam. Primi omnium, *Adamus*, *Helmoldus*, *Crantzius*, Balthicum Mare Latinè dixerunt, *Pontano* in *Chorographica Descriptione Daniae* teste. Probabile est *Prætoro* in *Orbe Gothico*, traxisse nomen ab Insula, vel potius Peninsula Balthia, quæ nunc Samia seu Sambia dicitur, Ora Prussiarum Succinifera: aut sensu *Helmoldi*, quòd in modum Balthei, longo tractu tendatur. Ab Hellesponto etenim Danico, & Urbe Lubeca, factò iuitiò, per centum quinquaginta milliaria, inter Pomeraniam, Sveciam, Borussia, Livoniam, & opposita Daniæ, Finlandiæ littora, Wiburgum usq; ortum versùs, *Keckermanno* in *Systemate Geographico* extenditur. Per Sinus duos Botnicum, & Finnicum, in Scandinaviæ medietullum diffusum, assertione *Kirchers* in *Mundo Subter.* Oceano Germanico seu Deucalidonio connectitur, per Fretum Cimbricum. In Finlandia hoc memorabile est *Bertio* *Scriptori Breviaris Orbis Terrarum*, quòd tribus à Rosseburgo milliariibus Austrum versùs, inter cautes marinas existat lacus, ad quem naves dum appulerunt, vident acum pyxidis nauticæ statim in gyrum verti, nec cessare hunc motum, priusquam uno indè milliari abscesserint. Traditionem *Bartholini* in *Enchiridi* l. 4. adductam à *Fromondo Meteorologorum* l. 5. scilicet, quòd Balthicum Mare fluminibus auctum, nunc contra Oceanum prævaleat, nunc Oceanus idem efficiat contra Balthicum, *Honoratus Fabri Physica* Tomo 3. p. 390. negat esse veritati conformem. In calore summo frigidissimum est idem mare, tempestates proclamat, propter ascensum de fundo exhalationum commotarum à cælo. Omni caret æstu, sed subinde prope littora Prussiarum, instar multæ bullit cum murmure, quod post leucas etiam ternas auditur. Hoc murmur consequi solet àëris tempestates, maxime ante nives primas, & post Æquinoctium Vernum. *Tylkowski* in *Meteorologia Curi.* & in *Phys. Curiosa.* Causa absentis æstus devolvitur in angustiam littorum: tum quia fundus frigidior, atq; solidior prohibet, quominus tanta copia halituum generari possit, quanta requiritur

ad

ad marinæ aquæ effervescentiâ, & tumorem. Confirmantur dicta ab *Honorato Fabri in Physica*. Interjectis Insulis, inquit, in arctissima freta contrahitur Balthicum Mare, quale est Danicum, vulgò *Der Pont*, igitur non mirum est, si tot apposti obices æstum impediunt, ab Oceano derivandum.

De æstu maris, hoc est, fluxu reciproco aquarum cum tumore accedentium, & recedentium, *Tractatus Physico-Mathematicus à Moreto S. J. à de Ulloa S. J. in Philosophia Naturali* editus est: ut omittam ceteros numerosos Scriptores in hac materia.

III. MARE BALTHICUM Pomerelliam nostram, Samogitiam, Curlandiam tangens, magnam copiam piscium accolis subministrat, qui fluvialibus sunt dulciores. Salsedine marina quippe aquatilia hæc non afficiuntur, quia calor naturalis eorum separat dulce à salso: unde aqua tantum dulci nutrita, non fiunt salsa. Appono elenchum piscium incolentium Mare, prope Gedanum, Helam, Puckum, Zarnovecum &c. ex quibus multi non nisi determinato tēpore comparere, piscationi se se exponere consueverunt. Acipenser sive Sturio major, aliquando ad ulnas lex, aut septem protensus. Anguilla biulnaris, interdum triulnaris (in parte palustri maris, exteris *Putzker Wyck*) frequentissima, hyeme à piscatorum, agriculturalum turba trajicitur fuscinis, conditur sale. Asellus minor, Germ. *Pomuchle*, nobis *Pomuchla*, æstate multus. Asellus major non est incola nostri maris, qui exsiccatus duritiem contrahit magnam, antequam coquatur, fustibus verberatur, unde fluviarius piscis *Erasmio*, Germanis *Stockfisch*, nobis *Stokfisz*. Piscis modicus *Bredling*, nobis *Bretlink*, formâ, colore, exilibus squamis, facilèq; deciduis, pinnarum numerò, Harengo similis, numerosè in Capitanatu Pucensi &c. concluditur retibus, cum Sardis seu Sardellis sapore certat. Associatur aquatilibus aliis *Brzona* & *Certa*, quæ excurrit ad fluvios. Halec vel Harengus à Germanico vocabulo *Haring*, Chalcis *Rondelesio*, Trichis major *Gesnero*, nobis *Sledz*, sæpiùs capitur, sed minor, gracilis, non diu durans in muria. Halex infumata, Percæ nomen assumit in Prussia. An. 1529. in Januario quinquaginta trahæ onerate Halecibus, Gedanum ductæ, mensura *viertel* pro quatuor dabatur solidis. Equale pretium, id est vile invenerunt iidem pisces, ex Peninsula

Hela

Hela an. 1545. advecti, in vase *achtel* venum expositi. Et ante an. 1709. prope Fortalitium *Weixelmunde*, numerosè Harengi comparuerunt, ubi à piscatoribus capti, in sexagenas distributi, quarum unaquæq; Gedani, duobus solidis emebatur. Piscis Germ. *Hornfisch*, nobis *Bolian*, propter longius rostrum, ejus ossa decocta colorem viridem indunt. Cancro affimilis, sed testa molliore testus, Germ. *Krabbe*, nobis *Krabbe* alter *Steinkrabbe*, hoc est, saxatilis, in maris parte dicta *Putzker-Wyck*, multorum gustui svavis. Cassubiis *Melnica*, Germ. *Melnic*, videtur esse de Salmonum genere, sed mare nunquam relinquit. Passer marinus *Rondeletio*, aliis Rhombus, Germ. *Plateifzlein*, nostratibus *Fladra*, *Plaszczka*, piscis instar folii natans. Hic recens, & arefactus implet fora piscaria Pomerellæ. Perca minor nomine, mole major fluviatili, ast minùs sapida. Cassubiis *Parpur*, aliis *Parporz*, capite Harengum, corpore Cirtam referens, assus quàm elixus svavior. Ponitur in *Hist. Prusica Henningeri*, piscis *Porpelin*, sed qualis, quantusq; sit assequi non potueram. Salmo, Germ. *Lachs*, fert squamas coloris argentei in aquis marinis, nigricantes in fluviatilibus. Salmo minor vocatus *Beklachs* sapidior est majore. Piscis exiguus *Tafza*, vel *die Lachsmutter*, hoc est, Salmonum mater piscatoribus in Cassubia, aspectu terribilis, ad mensas non admittitur. Passere marino amplior, crassior, in superficie cutis, quasi lapillis interstinctus *Steinbott*, à multis appetitur. Cum magno capite, oculis prominentibus *Steinkwap*, inter lapides enutritus, elixus virefcens in ossibus. Prænuntius tempestatis futuræ in mari, Germ. *Sturmfisch*, supernè, atq; infernè aculeatus. Tobianus, Germ. *Tobiasfisch* capite pusillo terete, rostro acuminato, ore parvo, dorso subcæruleo unâ pinnâ cincto. Trutta, Germ. *Forelle*, vel *Fochre*, candicans, duorum, vel trium pedum, minùs blandiens gulæ, quàm fluviatilis.

IV. GALLUS MARINUS, Germ. *Seehan* nobis *Kur morski*, exsiccatu inter cubiculorum ornamenta suspenditur, eam cæli partem, à qua increbrescit ventus, rostro converso indicat. Galli ideo nomen obtinuit, quòd sicut galli effigies, Templorum, aut turrium imposita fastigiis demonstrat ventos, pariter & iste piscis. Appellatur à *Wormo in Musco Phyla*, à *Kirchero in Arte Magnetica* Æolus Magnes, à *Rondeletio*

letio Physa ita describitur. Corpus totum fuscum albicantibus conspersum maculis, caput satis crassum, elata supercilia, os latius fistum, os ranæ exprimens. In dorso unica pinna inæqualis à cervice ad extremum fere dorsum porrecta, fusca, maculis albis notata. Alii proprietatem eandem Hirundini marinæ adscribunt, *Kircherus* cum *Schotto* sunt experti, à quorum altero in *Curiosa Physica* causa exponitur. In vento ipso (inquit) aliquid est, quod piscem illum benignè afficit: vel potius ventus quicumq; ille existat, ratione suæ substantiæ, sympathiam habet cum piscis substantia. Ingens piscis apparuit an. 1453. prope Fortalitium Mindense, Germ. *Weixelmunde*, aquas maris caudâ flagellans fortissimè, retia non semel rumpens, qui tandem captus, spectaculoq; est expositus in foro piscario. Erat pedum triginta quinque, seu ulnarum septemdecim & dimidiæ. Post dies tres ferebat adeo, ut aliquos gravissimè fecerit ærotare. *Curicken* in *Descript. Historica Gedani, Hennenberg* in *Chro. Prussia*. HIPPOPOTAMI sive Equi aquatici, *Konie woadne, morskie*, ad Pucense littus, an. 1558, ex remotiori Balthico Mari alluente Norvegiam enatâsse, hinnitum edidisse, in mari & terra nostra quæsiuisse pastum observari, retibus alii involuti, alii plumbeis globis prostrati. *Posselius Megapolitanus* in *Hist. Polono-Prushenica M. S. S.* Ex cujusdam descriptione, Equi marini pedibus quatuor, auribus, caudâ, cum equis conveniunt, solum quod ungulæ pedum, in modum taurorum, bifidæ sint, nares patulæ, labia repanda, rictus magnus & vastus, in quo utrinq; tres magni, verum obtusi prominent dentes. An. 1596. ante idem Mindense Propugnaculum sagenâ conclusus piscis coloris albi, cute subtili tectus sine squamis, longus quatuordecim pedes, latus septem, rostro oblongo auctus, admissam aquam ejaculans per supernum spiraculum. *Curicken* in *Descript. Hist. Urbis Gedanensis*. An. 1616. in Julio, pisces duo conspecti molis rarissimæ, aquas haustas (dicto modo) propellentes in altum. *Idem ibidem*. An. 1630. & 1671. ad Helam captus est piscis grandis, Germ. *Hornfisch*, idem depictus in Curia Gedanensi. An. 1682. prope Mindam incidere in retia pisces duo, Germ. *Schwerdfische*, qui ad ostium Vistulæ, ita pugnant acriter, ut strepitus audiri potuerit. Major minorem pupugit, necmq;

cemq; intulit, sed & ipse post acceptum in certamine vulnus, intra aliquot dies interiiit. Primus se extendebat ad pedes undecim, secundus ad octo. *Curicken in Descript. Gedani.* An. quoq; 1704. piscis in formam gladii rostrum, ad ulnam unam, & alteram, extensum ferens prehensus in mari, Gedanum vectus. Hic, XIPHIAS Græcis, *Plinio* Gladius, à rostro mucronato dictus, cetacci generis, Balænzæ maximus hostis, nam eam pungendo conficit, retia præsecat, ut evadat periculum. Idem *Alberto M. Miles*, quia armatus gladio, victitans piscibus, quos interficit rostri incurfu. Multiformes piscium species mare complectitur, quia à ventis, fluctibus oritur varia commixtio seminum: iidem excrefcunt maximè, nam humoris copia suppeditatur.

V. Reliqua aquatilia duo veniunt describenda, Phoca, & Phocæna. PHOCA, Vitulus marinus *Plinio*, Marinus bos *Servio*, *Bocas Festo*, Gerin. *Seebund*, vel *Seekalb*, Polonis *Piés morski*, *Ciele morskie*, mole æquat canem, aut vitulum, rarissimè bovem, in mari nobis viciniore, cute tegitur dura & pilosa, dentes fert serratos grandes, pedes quatuor assimiles pedibus anserinis, caput parvum & breve, pro corporis ratione. Prosilire consuevit de mari ad littora, ubi stetit diutius super saxa, arenam, terram, prolemq; parit. Quies & à *Picinello in Mundo Symbolico* descripta est. Quidquid turbarum ac tempestatum concitet mare, Phoca tamen scopulo innixa somnum capit svavissimum, neq; à tot fragoribus dimovetur, aut expergiscitur. Eadem bellua per somnum mugit (unde & Vitulus marinus dicta) infesta piscibus præsertim harengis, quos avidè devorat. Carnes molles, spongiosæ, moventes nauseam, quibus tamen vescuntur nonnulli: pellis gestata morbos sanare creditur, à veteribus contra fulmina assumebatur, tentoria quoq; Imperatorum constituerebat. Antiquitas enim negabat fulmine tangi Vitulum marinum, ætas recentior asserit percuti, *Conimbricenses* rariùs tangi existimant, quia instinctu naturæ præsentendo fulmen, velociter se recipit in profundum. Sæpiùs redditur cieur à nautis, & piscatoribus Angliæ, teste *Charletono in Onomastico Zoico*, ad luerum faciendum ex spectaculo. Involvitur retibus apud nos ad Helam, Puckum, Zarnovecum &c. aut bombardæ globis indulgens somno prosternitur, ut

corium serinia vestiatur. Dentibus virtus inesse fertur contra sanguinis effusiones spontaneas: pinguedo est in usu. PHOCÆNA, aliis Delphinus Septentrionalium, Germ. *Meerschwein*, nobis *Swinia morska*, juxta à *Schonevelde Ichthyologiam*, sonum instar bovis validè expirantis edit, certo præfagio secuturæ tempestatis. Ex descriptione *Willughbei in Hist. Piscium*, figura ejus teres, caudam versùs angustior in modum conii, rostrum porrectum & acutum, cute tegitur lævi, nullis squamis munita, dorsum obscurè cæruleum, aut nigricat, à medio latere albescere incipit, oculi pro piscis more exigui, saltem quatenus apparent exteriùs. Nec branchias habet, nec foramina, branchiarum loco in vertice seu medio capite fistula (spiraculum amplum dici potest) figuræ semilunaris. Dentès parvi in utraq; maxilla quadraginta & octo, lingua plana, glabra, ubiq; paris latitudinis. Abdomen, totumq; corpus pinguedine copiosa, quadrupedum adipi seu lardo simili, ad crassitudinem digiti, undiq; est obductum. Piscis hic validissimis musculis rostri, ad arenas in fundo maris subruendas, & pisces inibi latentes capiendos instructus est, copioso lardo sub cute, porcum terrestrem refert, unde non immeritò & ab Anglis *Porpesse*, vocabulo à porco & pisce effiçto nominatur. Ex dissecti ejusdem Porci, nautis Harengivori, pinguedine (inquit *Meres in Libro Piræx Rerum Naturalium Britannicarum*) oleum rustici elicuerunt, carnem sale condierunt, ac comederunt. hujus sapor carni bovilæ non multùm cedebat, uti & adeps. Numerosæ Phocænz ad latus tractùs seu arenosæ viæ à Pucko Helam protensæ, *Overnorde* nominatæ, sæviente hyeme, an. 1708. interiøre, esui caro non abhibita, ast pinguedo avulsa inferviebat usibus coriariorum. Longitudo belluz ulnas tres excessisse sæpiùs visa, in nostro mari. Apponitur grandior piscis, Germ. *Brunnsfisch* à colore, Batavis *Tuimeler* à saltribus crebris in aqua, vel *Puysser* ab aquarum jaculatione per fistulam desuper apertam propè caput. Caro inutilis, pinguedo coris emolliendis apta. CETUS vel Cetos, *Wieloryb*, piscis maximus, voracissimus, sonorè boans, non est incola hujus maris. Sexcentorum pedum longitudinis, trecentorum sexaginta latitudinis, in flumen Arabiæ intrasse Cetos *Plinius l. 32. c. 1.* tradidit. Curiosæ narrationes aliæ de Cetorum mole & proprie-

proprietatibus, omittuntur. Balænarum piscatio in Spitsberga & Groenlandia à *Fournier in Geographica Orbis Notitia* exponitur. Pisces marinos enumeranti, in mentem REMORA venit, Authorum veterum paginis, populorum ore celebrata. De hac *Plinius l. 9.* ait; parvus admodum piscis, aslvetus petris, Echeneis vocatus, hoc carinis adhærente, naves tardiùs ire creduntur. Negatur à recentioribus vis inesse tanta modico isti aquatili. Authorum scripta, quæ Remoræ meminerunt, attentè evolvantur, inquit *le Grand. in Hist. Natura*, & luculenter apparebit, illius vim non ex propria sententia, sed aliena duntaxat fide antiquos asserere. Naturam atq; effectus Echeneidis postquam *Aristoteles Hist. l. 2.* recensuit, subjunxit, ut aliqui volunt: *Plinius* usus creduntur termino. Profundius rem indagans *Kircherus in Magnete*, fabulosum pisciculum hunc esse judicat, si enim Remora in rerum natura existeret, certè fieri non posset, quin subinde effectus iste in retinendis navibus elucesceret. Eiusdem sensus *Delrius S. J. in Disquisit. Magicis* quærit: & quid, post annorum centurias, tam frequentes navigationes, causæ? ut nihil hujusmodi audiatur, certè non mortua species. Vis illa sistendi consista fuit. Præterea, unde tanta vis tantillo pisciculo, ut navi tacta repente fiat immobilis, & ejus currentis impetu non abripiatur? quomodo in aqua molli, impetuiq; omni cedente, ita firmiter figi potest, ut navem maximam currentem detineat? Quomodo manu urinatoris ipse tam facilè à navi avellitur, à quo navem venti vela tendentes, vel numerosi remiges avellere non potuerunt? Quæ de Magnete adferuntur, diversam habent rationem, servatur enim ibi semper proportio, & parvus magnes ferrum magnum non movet, sed parvum. Si consistunt naves in Mari Siculo, non ad pisciculum vix cubitalem, sed ad æstum extemporaneum est recurrendum. Item vehementissimi flatus è maris fundo erumpentes, nonnunquam aquam summa vi propellunt contra carinas. Satis detinuit Remora si non navim, certè me aliò properantem.

VI. MARE BALTHICUM intensissimo frigore ita constringebatur an. 1322. ut pedestri itinere per glaciem, de Lubecensi littore transfiretur in oras remotiores, hospitia disposita opportuno loco in glacie

cie haberentur. *Crantzjus, Rango in Pomerania Diplomatica, Pontanus de Rebus Danicis.* Ita gelu strinxerat mare, an. 1399. ut vestigio sicco, Lubecâ per mare in Urbem Svadensê, inde in Daniam perveniretur. Item an. 1423. frigus vehementis erat, nam equites Gedano Lubecam, et à Megapoli in Daniam viâ navigantium ibant, diverforia habentes in glaciè. *Crantzjus, Olaus M. in Hist. Gentium Septentrionalium, Schutzen Chronic. Prusiz. l. 3.* Per idem mare, an. 1426. instituere iter poterat eques Gedano Lubecam. An. 1459. item an. 1496. item an. 1554. memoriâ nostrâ an. 1678. gelu paraverat aditum Gedanensibus ad Peninsulam Helam. *Curicken in Descript. Historica Gedani.* Itinerantium trahas cum equis sustinebat *Dantziker Wyck*, an. 1708. & à Pucensî Urbe ad Helam, tenebat solidam glaciem mare, fere ad Festa Paschatis. Non qualibet hyeme, nec facillè mare sustinet glaciem, tum propter magnum aquarum motum, tum propter exhalationes calidas copiosas: deniq; propter aquæ falsedinem, quæ orta ex adustione, calorem quandam comunicat.

VII. HELA oppidum Prusiz, ad apicem Sinûs *Putzker Wyck*, Mari Balthico circumdatum majori ex parte, quatuor milliaribus Germanicis Gedano distans. *Hoffmann in Lexico Universalis.* Inhabitârunt Peninsulam parvam, in qua hodie sita Puceca & Hela, Gothones & Svevi. *Agricola de Natura Fossilium l. 4.* Longiùs se portigebat olim, antequam aquis operiretur. *Curicken in Descript. Gedani.* Media sui parte similis Insulæ, quia antiquitus erat aquis cinctâ, & nunc ab una parte duntaxat est accessibilis. *Schutzen in Chronicis Prusiz.* Noctu ignis fovetur carbonibus fossilibus advectis ex Scotia, causâ dirigendi cursus in mari navigantium. Piscatores hic numerosi subministrare solent viciniis Passetes marinos, Harengos infumatos, Afellos minores arefactos, Germanis *Dorsche*, Anguillas salitas &c. Tractus arenosus aggeri similis, à pago *Wielkawiel* per milliaria quinque extensus usq; Helâ, pineto, quatuor pagis, collibus pluribus tegitur, è quorum numero decem supra octo non ita pridem ventis ac fluctibus sunt submoti.

VIII. NERINGA Insula, Germ. *Nerung*, nobis *Mirzeia*, quòd olim aquis immerâ fuerit, plurimis Historiarum monumentis evinci posset,

posset. *Hartmann. in Hist. Succini Prussici.* Propterea *Varenius in Geogra. Universali* sumpsisse videtur occasionem dicendi, Borussia, Cassubia creverat, dum mare hodie littora illa deseruit, quæ olim observabat. Eadem *Neringa, Fournier S. J. in Geographia,* Insula una ex Electridibus ab Electro passim reperibili. In *Gedanensi* ditione protensa est ad millaria undecim, *Arce Stuthoff,* pluribus pagis ornata, abundans sylvis, dorcadibus, & leporibus. *Ibidem* diuturni impetus fluctu ac ventorû glomerando arenam in magnos cumulos, effecerunt colles ad maris littora.

IX. HABUS, Germ. *Frisch Haff,* inter duo ostia *Vistulæ,* inter *Elbingam* & *Regiomontum* positus, dulci aqua constat, longitudine ad quindecim millaria, latitudine ad duo plus minus se exporrigit, oblongâ & angustâ *Insulâ Neringâ* à *Mari Balthico* se jungitur. *Cellarius in Descrip. Polonia.* Maris recentis nomen vulgus ei indidit, remotior ab influente *Vistula* floret in *Julio,* & *Augusto,* *Succinum* interdum porrigit. *Accolæ* istius lacus circa *Fraunburgum* per transversam lineam totam ad milliare unum patentem, positus *naissis* contiguusprehendunt *pisces* primo vere, ad *Varmizæ* vicum. *Elbingæ,* *Gedano* & conclusi retibus *Acipenseris,* *Salmones* simul cum *Anguillis,* *Barbochis,* *Cirtis,* *Lucio-Percis,* *Percis* majoribus, & minoribus, *Stintis,* inferuntur *navigiis* sed an. 1370. integro, affirmante *Hennenbergero* in *Chronicis Prussizæ,* *pisces* nulli venere ad manus *piscatorum.* *Onerariæ* naves *mercatorum Balthico Mari* venientes *Pilaviam,* intrant sæpius *Habum,* *trajectoq;* illo, *anchoras* jaciunt in *statione* ea, ubi *fluvius Elbingæ* (à quo nomen *Urbi Elbingæ*) lacui huic se conjungit. Cùm an. 1311. profundum maris ad *Castrum Lochstad* propter immanem terræ motum, *sabulo* penitus fuisset obstructum, *portusq;* periisset, paulò post *mira naturæ vi,* *milliari uno* ab illo loco, ad *Pilaviam* aliud maris ostium erat apertum, *ruptoq;* angusto *continenti,* *Mare* in *Habum* latissimè se effudit, *portum* formando novum. *Hyeme* *Habus* concretus *glacie* commodissimam *viam* præbet *itinerantibus* *Gedano* *Regiomontum;* æstate, favente vento (nautis *Nort*) si *explicantur* *vela* *Regiomonti,* *intra diem unam* & *mediam,* *Gedanum* attingitur. *Extraordinaria* *navigatio* fuerat illa, quam *Curicken* in *Descript. Gedani,*
his

his exposuit verbis. An. 1558. *Gregorius Rumelaw* interposita spon-
sione pecuniæ, lebetem, Germ. *Bräwpanne* confecit ad Regiomontum,
superato Pregelæ, Habo & Vistula, Gedanum postquam venit feliciter,
cum plausu atq; tubis, est salutatus.

IX. Etiam CURLANDIA Mari potitur, quod Curlanicum
seu Sinus Curlanicus dicitur. Ex eo, *Asellus* minor sale conspersus, or-
cis inclusus (sub nomine *Dorsch*) mittitur aliquando in Prussiam. Liba
ejusdem Ducatus Civitas, navibus advenientibus portus seu statio. SA-
MOGITIA proxima Balthico Mari Polongam habet inter Hecligavi-
am Curlandiæ, & Memel Prussiæ, ad Anglicas, aliasq; merces recipi-
endas, Constitutione Generalium Comitiorum Regni, destinata.

SECTIO II.

De

ELECTRO seu SUCCINO.

I. **S**UCCINUM Latinis, Græcis Electrum, aliquibus antiquis *Gles-
sum*, Arabibus *Karabe*, Germ. *Borstein*, Pol. *Bursztyn*, non est
terra, aut metallum, sed gemma, ob substantiæ nobilitatem,
perspicuitatem, pretium, usum. Et ex descriptione *Hartmann*
in Historia Succini Prusici, est gemma vi attrahendi omnia levia, fra-
granti odore, sapore peculiari, coloribus omnigenis prædita, maximos
usus in medicina præstans. De materia ejus multiplices Scriptorum vete-
rum adducuntur sententiæ. Præcipua (ut omittam alias, fabulasq; de
Heliadibus Phaetontis Sororibus) persuadebat esse lacrymas seu suc-
cum arborum pinei generis, sed *Agricola de Natura Fossil. l. 4.* inquit,
nullæ sunt arbores in littoribus, intermediis insulis, stillantes resinas,
quæ in mare decidunt: nulli Prussiæ fluvii & rivi resinam, ex qua
Succinum fieret, in mare deferunt, igitur arbores non suppeditant
materiam Succinis. Probabilior est opinio *Goebelii in Opusculo de Suc-
cino*. Liquefactum bitumen interno calore terræ in mare fluit, & ex-
tillat, vel mare lambens, secum ex venis terræ illud effert ac educit,
vel

vel copiâ succedentis succi protruditur & egeritur. In idem recidunt Auctores plurimi recentiores, inter quos *Wormius in Museo* cenfer, ex bitumine liquido ortum trahere Succinum, quod è cavernis effluens suis, maris salſugine coaleſcit, tenui portione excluſa, induratur. Alius vult ſuccum bituminofum à calore ſubterraneo reſolvi in ſpiritus, ſublimary, ac intra poros terræ à nitroſis ſpiritibus iterum figi, coagulari. Fufiùs generationem ejus exponit *Hartmann in Succincta Pruffici Succini Hiſtoria*. Pruffiæ ſolum undequa; (inquit) bituminofum, inſignes enim glebæ bituminis condenſati in terræ abditis deprehenſæ, ceſpites bituminofi in pluribus locis effoſſi. In bituminofò itaq; ſolo, maximè littoris Sudavici, calor ſubterraneus exhalationes bituminis diſperſas conſociat, in guttas cogit; quod dum agit, ſimul vicina ſalia pervadit, ipſorumq; effluvia ſecum abducens, bituminofiſ immiſcet guttis &c. Nec iſtos Succinorù natales produxiſſe in lucem, niſi crebra ad litus Sudavicum peregrinatio, & attenta fodinarum perluſtratio feciſſet cernere verum. Tandem ex marinis collibus, tempeſtatum vi diſjectis aut convulſis, Succina prodeunt, fluctibus advolvuntur ad littora. Confirmat ultimò dictum *Woodwardus in Specimine Geographia Phyſica*: Mare ventis & procellis agitatum, ſi collibus, rupibus ſe allidat, cum impetu dejicere fragmina ſuccini ſolet ſatis grandia, quæ in aquam ſubjectam decidua, & continua agitatione in particulas minimas diſſoluta, abluta auferuntur. Celeberrimus Mathematicus Dantiſcanus Hevelius, teſte *Valentini Hiſtoria Simplicium Reformata*, in marino littore, inter Dantiſcum & Regiomontum ſito, Succinum liquidum & nondum penitus coagulatum inveniens, detracto digitiſ annulo ſigillatorio, inſignibus ſuis profundè tanquam in ceram impreſſis notavit: & abhinc pro argumento pluſquâ ſyllogiſtico, ad convincendos alios adhibuit. Pruſtum hoc inſignibus Hevelianiſ impreſſis conſpicuum, in Angliam tranſmiſſum fuit, ubi inſtar maximæ raritatis, ad probandam genuinam Succini originem, conſervatur, & curioſis ſubinde monſtratur. Ex hiſ colligitur, Succinum nihil aliud eſſe, quàm ſuccum bituminofum, ſeu reſinam terræ optimè digeſtam, in mare traductam, atq; ibidem præcipuè concretam.

II. Non pauci in errorem inducti Succinum crediderunt, cum

Z

Ambram

Ambram in Africæ, Asiæ, Americæ locis nasci acceperant. Resina quoque Copal mentiri Succinum aptissima: hoc nomine ab Officinis Pharmaceuticis adoptata. Certiora argumenta desiderantur, quibus, de genitris Succinis ibi, firmari queat opinio. Quomodo enim sagacissimus Chinesium populus tantos in Prussia faceret sumptus, si domi illa haberet. Europæ regiones sed non omnes, nec æquè succiniferæ, Germanici Succini crebrior est & evidentior memoria, Saxonia, Misnia, Islebia, Svevia de terra suscipit, in ripa Viadri prope Custrinum inventum est, Svecia ex ripa lacus Meleri ejectum legit, Dania ex fossa Hafniensi insignia Succina vidit. Major Succinorum proventus in locis Mari Baltico vicinis, Prussia tamen inter regiones succiniferas princeps, ab hac secunda Pomerania. Electrum antiquorum nullibi rectius collocaveris quàm in Prussia, quæ à non paucis Scriptorum istud tulit elogium, quod Italix olim erat attributum, ut sola Succinorum genitrix salutaretur. Ita sæpius hic citandus *Hartmann in Historia Succini Prussici*.

III. Balticum Mare celebre est copiâ Succini, quod nullum aliud fere habet. *Becmanus in Hist. Orbis Geographica, & Civili*. Sudavia ulterioris Prussiæ regio maximè Succini ferax, quod ab incolis illius loci, reticulis in mari capitur, & ex fundo extrahitur, Favonio, Coro, vel Africo vehementius æquor, uno & altero die, commovente. Piscationem hanc *Agricola in Natura Fossilium* fusè descripsit. Ex Sudavia transportatur Dantiscum, divenditur mercatoribus, (*inquis Casius in Mineralogia*) qui in varias figuras torno cæloque formatum, atque aliud ab alio pro colorum varietate secretum deferunt potissimum Antverpianis.

In Prussia Succini frustum septemdecim librarum repertum est, in Pomerania undecim cum dimidio; nigrique Succini quoddam genus conspectum in littore Prussico, ait *Goebelius*, quod erat liquidum, viscidum, lentum, instar picis nitens, odoris terribilissimi.

IV. In littoribus Dantisco vicinis, Succinum desertum à fluctibus, colligitur in arenis. *Casius S. J. in Mineralogia*. In littore Pucici Sinus non longè à Cænobio Oliva Succinum effoditur, ubi arenarum cuniculi, quibus obrutum fuerat, diducuntur, vertuntur: interdum remotius à littore eruitur. Et tunc follores satis amplas fossas agunt quadrangulares

triangulares plerumq; non tamen multum profundas. *Goebelius de Succino.*

In Pucico angulo piscatores ingens Succini dorsum sub aquis splendere conspexerant, sed ob profunditatem maris, nihil inde decerpi potuit. *Hartmann ex Aurifabri Hist. de Succino.*

Ad Pucecam, Succinum cinereum quoddam effossum est in littore, quod postquam fuit attritum ferro, folia, quæ humi jacuerant, duorum pedum remota spatium, ad se attraxit in sublime levata. *Jonstonus in Thaumatrographia Naturali, Agricola Fossilium l. 4. Cardanus l. 5. de Mixtis, Rango in Animadver. ad Originem Pomeranicas.*

Ibidem inventa Succini candidi massa, humani capitis magnitudine, æstimata in loco viginti Imperialibus Prussicis, alibi pretium majus obtentura.

In Neringensi sylvæ, & collibus ultra Fortalium Mindense disjectis, an. 1655. magna copia Succini est reperta. *Bushmanus.* In Capitaneatu Lemburgensi, penes maris littora, leguntur fragmina grandiora.

Liberaliter ad Samogitiæ, Curoniæ, & Livoniæ contermina Mari Balthico littora, succinæ opes redundant, ut inter algas, arenasq; absconditæ, à rusticis confertim deprehendantur. Inter arandum quoq; & inter fodiendum, in maritimis jugeribus se se offerunt ultro, pretio vili ab Electororeutis ibidem quondam cõemptæ. *Hartmann in Succinæ Hist. Succini Prussici.*

In Curlandia Succinum à Mari Balthico ejicitur. Frustra nonnunquam satis grandia Serenis Ducis cedunt, Præfecti littorales rationem collecti Succini reddunt. *Lentulus in Memorabilibus Curlandia.*

V. SUCCINUM fuisse primò liquorem stillantem, tenacem, lentum, indicant quædam intus implicata. Ideo *Cardanus l. 5. de Subtilitate* ait, muscas, formicas, pisciculos, & hujusmodi alia electro inclusa, æterno translucere sepulchro, atq; nobiliore, quàm Artemisia Mausolo construxerit.

Ranulam viridem in massa Succini *Wigandus*, araneam *Boyle*, gryllum integrum expansum *Bartholinus*, pisces *Aurifaber*, & ova piscium spectavit. In Ducis Brunsvicensis ætario, Succini frustum lacerta integra occupaverat. Mercator quidam Gedanensis Succina palmæ magnitudine possederat, teste *Hartmann in Hist. Succini*, quorum unum ranulam, alterum lacertam complectebatur, & quòd maximum est, habitu nitentum, atq; se se extricare conantium,

ut in uno, intestina rupta, in altero spuma, ac os oppletum sanguine apparuerit. Legitur carmen *Hermanni Borsfii* de Rana & Lacerta Succino inclusa, & apud Jalscum Gedanensem Consulem visa. Plura quàm ducenta frustula politi Succini variis insectis referta, v. g. muscis, culicibus, scarabæis, blattis, formicis, araneis, simul cum succineis guttis figura multiplici à natura donatis, in *Museo Gottwaldii Doct. Medicina Gedani* asservabantur. Et in precatoria decade Gedani empta, Romæ Museo Kircheriano illata, quot succineæ globuli spectantur, tot sunt inclusa diversa animalcula. Deniq; Museum cujusdam Civis Gedanensis exhibuerat mihi in Succino muscas, culices, vermiculos &c. qui dum liquida adhuc hæc gemma esset, in eam irreperant, neq; extricare se poterant, antequam coagularetur. Negârunt aliqui animalcula visa in Succinis esse vera, sed fractorum, aut sectorum Succinorum inspectio (inquit *Hartmann*) hos refellit, manifesta enim insectorum supersunt indicia. Nativa animalculorum sepulchra, ab arte elaboratis loculis quomodo sunt dignoscenda, edocet experientia.

VI. Arbulcularum, frondium, nubium, aliarumq; rerum imagines in Succino variegato curiosus advertit oculus. Est mihi pectore tenus efficta senilis imago, infantem reclivem monstrans, JESUS parvulus in Simeonis complexu hærens observabatur animo, quando primò hanc naturæ picturam intuebar. *Hartmann in Succineta Hist. Succini Prussici.* Alphabeti Hebræorum notam, Latinas literas, A B C D &c. characteres Arabicos inscripsisse naturam Succino Prussico non unus asserit, & ego incidi in ejusmodi frusta. Mortis imago cum falce spectabatur Gedani, ibidem erat species hominis expansas manus habentis, prolapsi in genua. *Idem in Hist. Ampliori Succini Prussici.*

VII. In lacubus variis à mari remotioribus Succinum reperitur, ut in Prussia Episcopatus Varmiensis, sed modicum. *Cromerus Polonia l. 1. Nengebaverus Hist. Pol. l. 1.* In eadem Varmia lacus, ad pagum *Laury*, edidit fragmina succinea coloris varii. Ex eis unum Regiomonti venditum quadringentis florenis Prussicis. Lacus *Charzykowy, Sczyno, Zarnowiec &c.* in Palatinatu Pomeraniæ. aliqua succini frusta ceciderant. Lacus *Grzybno* ad Carthusiam, notabiliora fragmenta ob-
tulit

tulit sæpius piscatoribus; unde & artifice sufficiens venit materia, ad effigiem Christi Domini in Cruce pendentis efformandam. Succinifer lacus & villæ *Wirschucin* ultra Bidgostian, Sbonzinenfis in Palatinatu Posnaniensi, præ aliis hac gemma ditior. In Kiekrzensi lacu crustum majus semel repertum: in Lubicoviensi distante milliari uno ab Urbe Medereco (præter albi, & fulvi Succini particulas) massa succinea rarissimæ magnitudinis avulsa retibus à parte reliqua, quæ à fundi domino, cuidam Electori S. R. J. postquam oblata est, illico formam parvæ mensuræ ab electrotoreuta accepit, thesaurum auctura.

VIII. Etiam procul à Mari Balthico effodiuntur Succina. Insignia frustra ad Gutstadium Varmiz oppidum ex terra sublata: de Hokerlandiz agro massa librarum septem Elbingæ vendita. In Elbingensi fundo septingentæ libræ Succini erutæ: ex arenoso quoq; monte sylvæ quæmæ prope Elbingam, an. 1630. multum succini sed nigricantis est acceptum. *Hartmann. in Hist. Ampli. Succini Prussici.* Post gazam erutam, fodina neglecta esse hac de causa existimatur, quod in illo depresso loco copiose effluens aqua fossiles à continuatione inchoati laboris rejecerit. Agricolarum plurima grandia Succini frustra, in arenosis collibus circa Elbingam, & in regione montana illius Territorii, sed longo situ, imbrum vi, crusta spissiore obducta repererunt, quorum nonnulla libras septem æquabant pondere. *Zamelius Consul Elbingensis in Epistola.* In fundo Varmiensis villæ *Wangst* eruitur interdum Succinum quinque, vel sex, aut decem Imperialibus Prussicis æstimatum. Quapropter etiam nunc Elbingenses artifices asseverant, majores & rariores Succini massas, à montanis agricolis, & Varmiensibus adfetri sæpius, quàm à maritimis. In Monte Episcopali proximo Urbi Gedanensi effossum est à milite Succinum fulvum librarum aliquot, quod in Museum intulit suum *Hoorn* Vir Consularis Gedanensis, raritatum variarum collector exquisitus, annorum quinquaginta decursu. Idem terræ succus concretus & in aliis montibus, collibus ab eadem Urbe non remotis facile est reperibilis. Ex *Schönfeldt.* horto caulibus repleto depromptus, in Zulava minori ad *Gemlsee* aratro erutus, in pagis *Ciepiel'ko, Gosty-czyn, Nowacerkiew, Gruczno, Pogutkowy* &c. extractus. Campus villæ

Bankow cubitale electri fragmen fossori obtulerat. Prope Stargardiam, Mevam, Novum &c. invenitur. Pagus *Jaszcz*, ejusdem Palatinatus Pomeraniæ, Succiniferum montem (sectum via deducente Czysrkum) habet, de quo rubram particulam sine mora erueram, puer invenit aliam coloris flavi. Idem locus cum arenosis vicinis collibus majora fragmina dare villanis observatur. Alter mons inter Zukovum, & Raduniam fluvium situs, candidum Succinum non semel edidit. Planè à ratione alienum non esset, inquit *Hartmann* sæpius citatus, ferè Prusisæ omni succineum fundum, adstruere, undiq; enim afferuntur Succina, eaq; non unius, neq; vilis coloris. Et si fodinæ passim in Prussia tentarentur, spei & sumptibus abundè responderent. Extra Prussiam quoque effossum Succinum, insigni mole, ex *Vitulæ* littore præalto argillaceo diffuso viginti quinque milliaribus Germanicis à Mari Balthico. Colligitur & in *Malovia* ad *Narviam* fluvium, in collibus sabulosis, & *Sylis*. Oculatus testis *Cnapius S. J.* qui illud ad usus varios tornavit ac expolivit.

IX. Succinorum colores plures quàm centum ponit *Agricola de Natura Fossilium*, centum & octoginta *Hartmann in Hist. Succini*. Ex his quædam, speciem marmoris Porphyretici, lapidum non ignobilium ferunt: juxta *Aldrovandum*, nunc Chrysolithum, nunc Carbunculum, nunc Hyacinthum, nunc Topazium, & alia gemmarum genera præsentant. Inter cætera sunt majoris pretii candida, lactea, olus capitatum, seu brassicam capitatam colore exprimentia, Germ. *Kompsfharbe*. Candida ideo præferuntur aliis, quia secundùm *Dinothum in Quinquagenaria 3. de Gemmis*, sunt singularis dulcedinis, odoris præstantioris. Fulva & translucencia magnam invenère æstimationem in Italia, ideoq; talia *Gedani* &c. formantur in corollas precatorias, statuas varias, arculas, corda, candelabra, cæteramq; supellectilem pretiosiore. Continebatur Museo Gottvaldiano Dantisci Succinum vitide instar Smaragdi: mihi *Elbingæ* exhibita Succina alba, cærulea, quasi ignescencia, fusca pellucida, instar vitri splendentia, variegata, inspersa maculis, nigricantia &c. nec non ejusmodi, quæ inclusa annulis, adamantes, rubinos expreslerant.

X. Succino flammeum quidpiam, ac spiritus habens naturam, inesse affirmat *Casius in Mineralogia*, quod attritione superficiei, reclusis meatibus emissum attrahit varia. Eadem attractio à *Tylkowski in Phys. Curio.* sic explicatur. Calore attritionis ex parte resolvitur, partes agglutinant se v. g. paleæ, & ubi incipiunt refrigerari, ad suum redeunt corpus, ac secum paleam revehunt. Communius ab aliis vis attractiva, effluviis seu halitibus emissis è corpore electrico attribuitur. Interroganti quid trahat Succinum? respondet *Kircherus in Mundo Subterraneo*, omnia levia, (nullo profus excepto) dummodo gravitate innata non ponant agenti obicem: imò nos (idem inquit) non duntaxat levia quævis, sed & ponderosissima omnis generis metalla, aurum, argentum, plumbum, ferrum, decem vel viginti librarum, ligneos baculos, hastas, chirothecas, Succini frustra statico experimento attraximus. Magnes nonnisi determinata corpora trahit, Succinum sinè discrimine omnia. Prædem & *Stella Scriptor Antiquitatum Borussia* viderat ferrum quasi adnatum Succini frusto. Apponuntur aliquot experientie à *Tylkowski* institutæ. Attritum Succinum pulveribusq; applicatum eos disjicit prius, postea trahit emissis effluviis: particulam chartæ dum attrahit, eandem gyrat. Aliquando idem frustulum chartæ ita pendet à Succino, ut non attingat illud: aliquando ab attracta palea dependet catenatim alia palea. Affricatum si immergatur aquæ desistit ab attractione, oleo unctum vim suam exirit.

XI. Nullum gemmarum genus, sensu *Hartmanni*, contra tam multos morbos vires obtinuit, nullum copiâ tantâ inter medicamenta invenit locum. Succinum solum instar panacæ alicujus graviore submover affectiones. Ars Pharmaceutica in interna, & externa remedia, de illo præparat Magisterium resinofum, nec Balsamo Copayvæ cedens: Colophoniam, Oleum, Sal volatile, Essentiam, Balsamum, quod apud *Estmullerum, & Hofmannum*, Balsamo Peruano non malè jungitur. Oleum Succini mirum in modum extollit *de Boot l. 2.* admirandasq; vires attribuit, propter quas Balsamum Europæum vocatur, ac veri balsami loco haberi potest. Inter præcipua ponitur à *Valerio Codro in Dioscoride*, quæ Deus condidit ad usum hominum. Quapropter meritò peregrinus

peregrinus quidam magni nominis Medicus dixisse fertur, frustra Prusiam unico Succino satis beatam, alia querere remedia. Laudatur summe & Gabelchovero Medicina Doctore inter Annotationes datas in *Librum Elpidiani de Gemmis & Lapidibus pretiosis*. Parantur, inquit, pilulæ stomachicæ de Succino, Confectio, Oleum, quod appellatum fuit olim Sacrum, propter vites ejus admirabiles, & arcanas. Superat sua facultate omnes Aquas vitæ, omne Aurum potabile, præsertim in apoplexia, & epilepsia curanda, siquidem calidissimum est, incidit, extenuat, aperit, potenter discutit. Ideo in affectibus frigidis, præcipuè colicis, & uterinis præstat miracula. Similia in *Osvaldi Crollii Basilica* curioso lectori occurrent. Plura de usibus Succini in Medicina, tradita sunt à *de Boot* in *Hist. Græmæ*, à *Rhynrad*, à *Melchiore Hartmann* in *Dissertatione Inaugurali, Lugduni Batavorum an. 1710 publicata*. Parari ex eodem Succino & Vernicem cum oleo seminis, *Baehnius* in *Hist. Plantarum* narrat. Idem dissolvi posse, dissolutam coagulari seu in malsam cogi (attestante *Bartholino* in *Artis Medicis & Philosophicis*) periti naturæ non dubitant.

XII. Lucrum ex Succino rudi & elaborato, à *Cluverio* ita describitur. Gothones, horumq; contermini Ælthii Succinum in Pannoniam, & Italiæ confinium, non modò *Plinii, Tacitovæ*, sed & *Herodoti ævo*, deferre soliti; recipiebant Itali illud, Græcisq; tradebant. Sub domino autem Crucigerorum, Lubecenses, & Stolpensæ Succinorum commercii inclaruere, postea Regiomontani, & Gedanenses, apud quos non ita pridem maximus quæstus erat ex Succinis. Vendebantur & Orientalibus populis, per manus Armenorum ibant in Turciam, Persiam, inde in Indias, Chinas, Mogolis Imperium. In decursu Sæculi XVI insignis electrotoreuta *Moskiers* Gedani iugens artefactis suis invenerat pretium, nam ab aliquot millibus, ad viginti millia nummorum argenteorum, vulgò talentorum excrefcens. Victoriæ Leopoldi I. Imperatoris de Otthomanis ab eodem scitè expressæ valorem immediatè positum obtinuerant. Linquenti Balthicum Mare, ejusq; opes succineas, obtingit portus adjacens sylvis, atq; nemoribus.

TRA-

TRACTATUS VII.

ARBORETA INVISIBLES.

SECTIO I.

De

SYLVIS INSIGNIS VASTITATIS.

I. SYLVA dicitur arborum multitudo, longo & continuo tractu protensa, sine cultura propagata. Si unius tantum generis continet arbores, ab illis denominatur: à quercibus quercetum, ab alnis alnetum, à salicibus salicetum &c. ast hæc vocabula minoribus arboretis attribuuntur. Quædam sylvæ varietate, proceritate arborum, & quò se inferunt transeuntium oculi, prospectu sunt gratæ, aliæ ne perspici quidem possunt, media die horrorem nocturnum incutientes ingredientibus. Tales denominantur à nostratibus nigre, hoc est umbrosæ, si verò fuerint amplissimæ, magna parte incæduæ, *Puszczæ*, *Pineta Bory*, *Nemora Gaie*.

II. Hercynium celebratissimum nemus, quo in tota Europa nihil est præstantius, Sarmatiam totam percurrit, & circa Cracoviam saltus suos extendit. *Chronica Etatum Mundi Norimberga an. 1493. impressa*, *Aneas Sylvius in Epit. Europa*, *Symphorianus Hortorum l. 30.* Sylvis pæne omnis regio Polona obducitur, quæ Hercyniæ sunt portiones. *Mercator in Atlante Minore*, *Sabellicus Enead. 10. l. 4.* *Cornelius de Judæis in Germania*, *Marius Niger in Geographia.* Nullo alio in loco Hercynium nemus tam latè patet, quam circa Vilnam, & qua parte in Mæotim, & Bosphoranas gentes excurrit. *Vadianus Helvetus in Epit. Trium Terra Partium.* Sylva Hercynia non per totam modò Germaniam, sed etiam per Poloniæ Provincias, Prussiam, Livoniam,

A a

Litva-

Litvaniam, Russiam, ad Borysthenem usq; & Tyram protenditur, Vistulam, Chronum, & Dunam pertransiens. Continuatus saltus videtur esse &c. *Pratorius Orbis Gothici l. 1. c. 6.*

III. Lechus cum ad oras has pervenisset & confedisset ad Gnesnam, invenit magna ex parte sylvas, non tamen ita, ut pleriq; existimant, quod à Satyris tantum hic locus fuerit habitatus. Ex *Ptolemao* liquet, ibi mansisse Gotones, Burios, Burguntas, Arsegetas, Avarinos &c. *Sarnicki Annalium Polo. l. 4.* MAJOR POLONIA sylvas Slesinenses, Murzinovienses, Tremesinenses, Kurnicenses, Opalenicenses &c. ad milliaria aliquot nunc protensas habet, ampla querceta numerat, inter quæ Crotosinensia, Orpizoviensia notabiliora. Lovicium, nobis *Lowicz* à frequenti venatione retinet nomen, nam in eo loco Duces Masovix, olim sylvis densis circumdato, oblectabantur venationibus. Sylvæ vastissimæ Ostrolencenses, Łomzinenenses, Nieporencenses, Kapinovienses, tabulas sectiles quernas Gedano inferunt Vistulæ alveo, inde mittendas in Angliam &c. ad fabricam navium. Accipit & Dublinum Hiberniæ numerosam materiam ligneam, ad domesticum usum, aliarumq; regionum commoditatem. MINOR POLONIA Niepolomicenses sylvas celebres venationibus habet, quas *Sarnicks Annalium Polo. l. 3.* putat à *Ptolemao* vocari Hercynias. Circa Montem S. Crucis, Ilzam, Odrowonzum &c. pineta, alibi querceta, nemora vastiora spectantur.

IV. LITVANIA densissimis referta nemoribus, melle ad miraculum abundantibus. *Bucelinus in Descript. Princip. Provinciarum.* Sylvæ Litvanicæ aliquando decem, interdum quindecim sunt milliarium. *Mercator in Atlante Minore.* Nonnunquam sylvæ ad viginti & quinque milliaria protenduntur. *Miechovita in Sarmatia Europea.* Inter Vilnam & Polociam ingentes sylvæ, nam ad quinquaginta milliaria Germanica excurrentes. *De Herberstein in Commentar. Rer. Moschoviticarum.* Mscislaiviensis Palatinatus sylvis inumbratus, & aquis immerfus. *Starovolscius in Polonia.* Polesiam ubiq; sylvæ, ac paludes occupant, sed tum illæ, tum hæ utilissimæ, primæ copiâ mellis, secundæ piscium. *Nicolofus in Hercule Siculo.* Samogitiz sylvæ summas ferunt

ferunt mellis divitias. *Mercator in Atlante Minore.* Ex Litvania navibus latioribus Regiomontū advehuntur ligna quadrata quercæa, *Klapholtz* vocitata, quæ in Candiam, Italiam, Angliam, Hollandiam, pluresq; regiones alias transportantur, ut ex eis varia opera conficiantur. *Cellarius in Descript. Regni Poloniae.* Omnis illa roborea materia, quæ nostratibus *Wagenschot*, & ex qua Germaniæ inferioris, & Belgii maritimis regionibus univèrsa ferè lignea opera architectonica tam publica quàm privata, domorumq; magna ex parte utensilia fabricantur, in Litvaniæ partibus cæditur, ad nos per Balthicum, & Germanicum Mare advehitur. *Ortelius Antverpianus in Theatro Orbis Terrarum, Maginus in Geographia.* Præter segmenta seu materiariorum ligna querculana, Polonis *Klepki*; præter plancas seu assamenta majoris magnitudinis, Litvanis *Wanczos*, Germanis *Eichenebolen*, Batavis *Planken*: Cineres clavellati, nobis *Potasz*, ex Polonia, Russia, Litvania, Prussia, mittuntur Gedanum, Regiomontum, Rigam, imponuntur onerariis navibus mercatorum, juxta *Valentini Hist. Simpli. Reformatam*, ad usum Infectorum, Saponariorum, Vitriariorum, & Chemicorum. Fagi, alni, betulæ, tremuli &c. rediguntur in cineres, paratur lixivium, insunditur lignis ardentibus, ut prodeant Cineres clavellari.

V. PRUSSIA habet sylvas incæduas, unde vis ingens lignorum, ad navalem usum atq; domesticum convehitur. Teretes arbores ad majores navium accommodæ dantur, quæ indè in remotissimas oras deferuntur. *Stella in Antiquitatibus Borussiae, Eller in Geographica Orbis Descriptione.* Onerariæ navi imponendus malus, octoginta & octo aureis Gedani non pridem venditus est, ibidem alter Imperialibus Prussicis quinquaginta æstimabatur. Naves in eadem Urbe constructæ sapienti ad usum Mercatorum Angliæ, Hollandiæ, interdum Galliæ, Hispaniæ, Lusitanæ &c. varias merces non uni parti Orbis invehunt, remotissima maria lustrant. Majora proferam, Polonia Classes integras nihil opis externæ indiga facillè potest instruere, *Opaleński in Defensâ Poloniae* testimonio. Dum autem Hispana Classis numerosissima, quadriennio integro parabatur, regnante Philippo II. inquit *Antonius à Burgundia in Vanitate & Veritate*, missi sunt quoq; Gedanum conquistor

res emendis navibus. Officinæ vitriariorum (*Huty*) per vastiores, densioresq; sylvas Regni totius sparſæ, inter quas nobiliores in Palatinatu Poſnanienſi, circa Montem S. Crucis in Sandomiriensî &c. Notabilis numerus lagenarum thecæ inclufarum, Gedanò mittitur ad oras exteras: aliæ gentes ob defectum vitri fenestras parant ex chartis inunctis oleo, aut ex carbaſo. Indi aliqui vitrum auro longè præferunt, & mirantur eos, qui vitro abundant, auram deſiderare.

VI. Non carent ſuis commodis & opibus regiones ſylveſtres, nullibi enim copioſior venatio, pelles animalium pretioſiores, quàm in Ruſſia, Lapponia, Polonia. Quis non miretur providam naturæ curam quæ frigidiffimum Septentrionem immenſâ lignorum, & pellium inſtruxit copiâ, nam ſi abſq; ſylvis illis foret & pellibus, redderetur inhabitabilis. Antiquiſſima architectura nonniſi lignea fuit, primi enim mortales in ſylvis habitârunt, & ex arborum contextis ramis caſas ſibi ſtruxerunt. Quemadmodum hodie in univerſa pæne Norvegia, Svecia, Polonia, Litvania, Ruſſia: & pagani per totum fere Orbem ligneis caſis utuntur. Haçtenus *Hormius in Hiſt. Naturali & Civili*. In Regionibus plurimis quamvis calidioribus, contra acerbos ventos, frequentes nives, frigus bene acutum, nihil datur præſidii, niſi duplex amiçtus, vas carbonarium parvum, carbonibus ignitis plenum. Principes, Magnates, Nobiles ſolo utuntur foco, comparantur ligna grandi pecuniæ: carbones foſſiles, ceſpites bituminofi, virgulta, ſtramina, fimi ſiccati folibus, alunt conſervant ignes. Frequentiſſimæ apud nos ſylvæ pellenſis frigori natæ, ideoq; ſuper foco ligna largè repoſita. Mirum attamen multis, quòd in protenſis longè lateq; ſylvis, in condenſis arborum tantis, anfractibus viarum innumerabilibus, magna ſecuritas eſt, rareſſimum nec diuturnum latrocinium. Confirmantur dicta à *Bertio in Tabulis Geographicis Contractis*, à *Fournier in Geographia*, verbis ſequentibus: Poloniæ Regnum latrocinia pæne ignorat, & tanta ſecuritas eſt, ut hybernis menſibus etiam ſinguli vehiculis, & uno quidem duntaxat, aut altero jumento, immenſa itinerum ſpatia conſiciant. Luſtranti ſylvas, genera varia arborum, fruticum facilè objiciuntur, in Sectione inſtante enumeranda, explananda.

SECTIO

S E C T I O II.

De

ARBORIBUS, & FRUTICIBUS.

IN Regno Vegetabili arbor assurgit altius, truncum crassiorē à radice fundens, ramos veluti brachia explicans. Arborea quædam pomiferæ seu acinis plenæ, aliæ nuciferæ, glandiferæ, bacciferæ, lacrymiferæ, siliquosæ, miscellæ. Universarum sylvarum ad Septentrionem spectantium pars, secundum *Theophrastum in Hist. Plantarum*, ligna pulchriora, spissiora, meliora, atq; omninò robustiora profert. Abietes, pinus &c. *Baconi Historia Naturalis & Experimentalis de Ventis Authori*, in regionibus frigidis, magis sunt inflammabiles ac resinosa, quàm in calidis plagis. Frutex à radice caudicibus multis, ramisq; constat, ad justam magnitudinem arboris non assurgit, nonnullis herbis assimilis, sed non emoriens, neq; arefcens more herbarum.

II. ABIES, *Jodta, Jedlina*, arbor resinosa, alta, recta, enodis in parte inferiori, ideoq; Sapius dicta. Montibus gaudet, viret perpetuò, conos fert longiores, folia rigida atq; pungentia. Resina liquidà ex tuberculis abietum novellarum collecta, lacryma, oleum abiegnum dicitur à nonnullis, arida ementitur thus figurâ, à formicis congeritur. *Colophonia Officinarum*, Pix Græca *Mattholi*, est purgata resina abiegna, & strobilina, coctione inspissata, frigore indurata. Summitates abietis decoctæ & potæ scorbutum exterminare, strobili inflammatam hepar creduntur refrigerare. ACER ALBUM ex *Cnapii* interpretatione *Grab, Grabina*, aliis *Otnus*, arbor solidissima, fabricæ axium circa quos vertuntur rotæ maximè utilis, ACER vulgi, *Klon*, ad supellectilem expetitum domesticam. Aceris apud *Theophrastum* alii duo, alii tria genera statuunt. ALNUS, *Olsza, Olszyna*, locis aquosis gaudet, excisa ad ædificiorum fundamenta in aquis, atq; palos expetit, nec corrumpitur facile propter commune humidum cum humore ad-

ventitio. Ideo ait *Kircherus in Latio*, Urbs nobilissima Venetiarum sumptibus magnis acquirit alnos ad facienda palatiorum, ædificiorum fundamenta sub aquis. Aqua elicitæ ex foliis, probatissimum *Gottschedio* est medicamentum in arthritide.

ALNUS NIGRA BACCIFERA *Bauchino*, Frangula *Dodoneo*, quòd facillè frangatur, nobis *Kruszyna*, medicinis admodum utilis. Multi utuntur interno cortice pro Rhabbarbaro, decocto, adversùs dolorem dentium, atq; scabiem. Idem cortex siccatus in umbra, expedit fortiter humores biliosos, pituitosos, & serosos. Copiosè crescit hæc arbor in uliginosis nemorum, sylvarum tractibus; ad carbones redacta pyrium componit pulverem. Arbuscula quædam junior, pedalis longitudinis, foliis sex vel septem quercui vulgari similibus, sed omninò niveis, aspectui jucundissimis ornata, in Cassubiæ montibus enata est. Hic notandum, rarè admodum plantas foliis ex toto albis, ut in hac quercu inveniri. *Ephemérides Medico-Physica Germanica ex relatione Breyntii Med. Doct. Gedani.*

Arbuscula subrubra superne in littoribus Balthici Maris producit flores, qui intrà manuum volas contriti in pulverem, olent gratissimè, sternutationem provocant sumpti.

III. **BERBERIS** *Matthiolo*, Spina acida *Dodoneo*, *Tragocantha Ursino*, *Oxyacantha Trago*, nobis *Berberys*, armatur spinis, baccas dat rubicundas, in Octobri maturescentes. Expressus succus de illis, ad ardentis & malignas febres, fluxiones alvi, sitim sedandam, faucium, gutturisq; inflammationes reprimendas efficacissimus. In Officinis Syrupus Berberorum paratur: luteo cortice pictores utuntur. Aliæ vires à *Bauchino in Hist. Univer. Plantarum* fusè descriptæ. Provenit circa sepes pagorum, *Ryneberg*, *Mickaw*, *Sopoty* &c. Prussiæ, in sylvis Minoris Poloniæ &c.

BETULA, *Brzoza*, cujus cortici liber albus subest tenuis, candidus, à veteribus ad opera inscribenda adhibitus, ante chartæ usum. Falces quoq; Romanorum Magistratuum insignia, ex virgis fiebant betulæ, in eum usum translata ex Gallia in Italiam. In æstimatione est apud *Cardanum Mediolanensem*, sic de illa *Subtilitatis l. 8.* differentem: Betulæ primus honor esset, si tam nobis, quàm Getis, & Sarmatis communis foret. Depictas enim in radicibus imagines plantarum, volucrum, quadrupedum habet, ex fructu, panis conficitur. Locis frigidis gaudet, estq;

amica

amica serpentibus, quorum copia circa radices persæpe solet inveniri. Alia procera est, pumila alia cum foliis subrotundis, julis crassis & brevibus. Ex prioris caudice sauciato ad initium veris, copiosus & dulcis effluit succus, nobis *Oscola*, qui calculos renum atq; vesicæ comminuerit, maculas cutis abstergere, calorem internum viscerum mitigare, papulas oris tollere, hydropicis prodesse, si sæpius cum aqua Sambuci bibatur, à peritis Artis Medicæ traditur.

Eâdem aquâ betularum, Germaniæ Magnates ex antiquo instituto utuntur contra calculum, ejusq; usus ab *Helmont* in *Libro de Lithiast* commendatur. Et Cerevisia ex succo betulæ coquitur assertione *Bartholini* in *Actis Medicis*, gustu, & usu singularis ad calculum impediendum. In Capitanatu Mirachoviensi Cassubiæ, idem succus decoctus pro potu sumitur æstate à ruricolis. Ex foliis color elicitor à pictoribus *Schuttgelb* dictus, non sine creta, & alumine: alius *Sügrün* cum solo alumine. Pix liquida, Betuloleum *Ursino*, nobis *Dziegiel*, ex adusto cortice præparatum, non est in pretio propter copiam; ad coria emollienda, unguendos axes adhibetur. In Regionibus aliquibus à nobis remotioribus infertur Pharmacopoliis, propinatur contra paroxysmos varios, & pestilentiam. Frequentissimæ, æq; procera, in amplitudinem magnam diffusæ Betulæ implent campos nostros & sylvas: ex radicibus solidissimis, crispis undatim, supellex varia efformatur.

IV. CEDRUS, *Cedr*, in Libano monte provenit magna, odorata, conis grandibus (teste *Bauhino* in *Hist. Plantarum*) onerata. Majoris Cedri genera duo *Plinius* ponit, quæ floret fructum ferre non solet, fructifera floribus caret. Cedrus ex descriptione aliorum, Junipero est non absimilis, perpetuò virens, montes amans, alta, recta, solida, odorata in rubente medulla, enodis, baccas flavas ferens, cariem, tineam, vetustatem non sentiens. Ramosa, nodis referta, acutum, spinosum folium tenens, Oxycedrus vocatur. Præstantissima Cedrus juxta *Theophrastum* in Cilicia, & Syria, juxta alios in Africa, Creta & Cypro. Nasci Cedrum in Polonia & Russia fama est, inquit *Cnapius S. J.* in *The-sauro*, sub verbo *Cedr*. In *Pokucia* parte Palatinatus Russiæ circa pagos *Perehińko*, *Stoswina*, *Tysmieniczany* &c. crescit in montibus arbor procera, crassa, odorata, abieti similis, semper virens, incolis *Kedr*,

Kedro-

Kedrowe drzewo, forsitan *Cedrowe*, nam litera C. in K. videtur esse mutata in idiomate Russico. Formantur ex tali ligno arculæ loculatæ, scrinia continentia vestes, pellesq; varias pretiosiores, absq; niocumento illato à tincis.

V. CERASUS SYLVESTRIS, *Trześnia lesna*, fructu nigro, parvo in Minori Polonia, aliisq; Provinciis. CHAMÆCERASUS *Ursino*, *Codro*, Cerasus humilis *Plinio*, Cerasus pumila *Gorraz*, nobis *Wisienka mata*, *Trześnie poziemne*. Frutex cubito altior, ramosus, fructus profertens austeros, Augusto mense maturescens, in campis Podoliæ, Volhiniæ, in desertis locis *Janczaricha* vocatis, ubi alia cerasa si gustentur supremis labris amara sunt, si mastcentur evadunt dulcia. CORNUS, *Sipontino* Cornus mas, *Duretum Ursino*, nobis *Dereń*, arbor solida, ponderosa, aquis non supernatans, fructu rubeu & lapidosum ferens, crescit circa fluvios Tyram, Smotriczum, atq; in sylva *Niedobor* Podoliæ &c. Fructus seu bacca dysenteriam sistunt, sitim, ardorem febrilem restinguunt, folia vulnera sanant. CORNUS FÆMINA *Theophrasto*, Virga sanguinea *Plinio*, Pseudocrania *Cordo*, aliis *Ossca*, nobis *drzewo*, fert baccas amaras acerbas nigricantes. Lignum fungosum est, & inutile. CORYLUS SYLVESTRIS, *Leszczyna*, dat avellanas seu nuces, quæ in aqua mulsæ medentur veteri tussi, expressum de iisdem oleum, ad dolores arthriticos & nervorum sedandos à *Mesue* commendatur. Juli concussi, dum *Corylus* floret, pulvisculum luteum edunt deservientem pictoribus, eleganti colore. Virgulam corylaceam bifurcatam audacter pronuntiat *Schottus S. J. in Magia Naturali*, & *Artificiali* non habere vim naturalem conversivam ad metalla, & thesauros absconditos, sed vel casu conversionem illam contingere, vel fraude tractantis, vel ope dæmonis cum quo intercedit pactum explicitum, aut implicitum. Ejusdem judicii *Honoratus Fabri in Physica*, *Celsus in Mineralogia* adducens verba *Agricola in Lib. 2. de Re Metallua*: virgula hæc ex impuris incantatorum fontibus defluxit, subjecta dolo tractatorum. Deniq; *Kircherus in Arte Magnetica* refert, se experimento facto, nullum in his virgulis æquilibratis inclinationis effectum invenisse. E contrario, vis ei virgulæ indita à natura ad investigandas fossiliū

venas

venas, mordicus defenditur à nonnullis, quia exhalatione metallorum inflectitur, ac arripitur. Plura apud Scriptores de usu virgulæ divinatio-
riæ, seu metalloscopiæ videantur.

VI. FAGUS, Esculus *Turnebio*, nobis *Buk*, arbor glandifera, quæ ante inventas fruges, Pôctarum commento, homines glandibus nutriebat. Foliis recentibus contusis atq; impositis tumores calidi discutiuntur. Fagineæ sylvæ, *Bukowiny*, *Buczyny*, implevère Regnum habentes ingentis proceritatis & crassitudinis arbores istius generis, quæ sunt divisæ in albas, atq; rubras. Fragmenta fagi ad duritiem lapidis ducta inveniuntur in locis variis.

An. 1700. miles quidam præsiarius Fortalitii Gedanensis ad Vistulam siti, è lignorum portione à Magistratu annuatim impertita, frustum fagineæ arboris securi dum conatur findere, ad primum vehementem ictum, in duas quasi partes dissiliit, in utraq; interna superficie, Crucem objecit oculis. Miles aspectu in admirationem raptus atq; perterritus, Chiliarchæ rem enarravit, hic verò mox sibi illud assumpsit, & ad mortem servavit, quæ cum post menses aliquot contigisset, Magistratûs imperio in Civitatem est apportata, in Bibliotheca publica asservata. Pedem unum & amplius crux illa longa, in una parte elevata, in altera profundè depressa ad modum archetypi, scilicet primæ formæ, secundùm quam simulacra solent expediti. Color utrinq; fuscus apparet, illic maculis quibusdam flavis distinctus, hic magis niger, & quasi ferro candente exustus. *Nova Literaria Maris Baltici, & Septentri. Lubeca an. 1705. impressa, Ephemerides Medico-Physica Germanica.*

Domesticæ arbori apponitur peregrina. In Emnicensi Cænobio Hieronymianorum insolens ventus fregerat fagum, in qua, ad divisionem sive secturam quamlibet, expressi fuerant milites cum vexillis, tympanis, ductoribus ordinum, in habitu Polonorum, atq; Prussorum. *Kwaskiewicz S. J. in Annalibus Ecclesiasticis, sub an. 1592.*

In Bibliotheca Universitatis Cracoviensis spectabatur lignum, cum manûs effigie expressa à natura. FRAXINUS, Ornus humilior *Mastholo*, & *Columella*, *Melia Ruellio*, nobis *Fesion*, truncum offert omnium pulcherrimum juxta *Cardanum de Subtil. l. 8.* qui si secetur in bractæas tenues, fiunt ex eo tabulæ, mensæ pretiosiores

res. Collectum semen, in Officinis linguæ avis, & linguæ passeris accipit nomen. Non prius florere traditur, quàm serpentes tempore verno e tenebris prodeant, nec citius folia exuere, quàm se denuo abdant. Idem serpentes neq; umbram illius audent attingere, *Plinii* sequacium opinione rejicitur causa in halitus erumpentes ex ligno, reptilibus hisce ingratos multum & noxios. Expertus refero, inquit *Parvus*, si fronde fraxinea in gyrum claudatur serpens, in ignem potius, quàm in fraxinum fugiet.

Serpentes Germanicos non timere fraxinos *Camera-rius* adducens experientiam narrat, nostros umbram non metuere *Tylkowi* in *Phys. Curio.* reliquit. Quibus adhibenda est fides, difficile est concludere sine novo experimento, atq; optima cognitione serpentum diversi generis.

Plurima ex hac celebri arbore, pro usu medico, natura suggestisse hominibus, ab *Ettmullero* in *Collegio Pharmaceutico* refertur. Folia contusa vulneribus recentioribus imponuntur, vel succus eisdem infunditur. Aqua ex tenellis foliis destillata surditatem repellit, cortex subnigricans, illiusq; decoctum in quibusvis morbis diuturnis est egregium. A quibusdam Germanis Lignum Gvajacum dicitur, quia prodest in affectibus splenis, aliisq; Chronicis morbis. Idem optimum est in curandis vulneribus, applicatum naribus hæmorrhagiam seu sanguinem sistit, cavitatibus dentium intrusum fugat dolorem. Secundum alios vasa confecta in usum cibi, & potus, magna spleneticis præstant auxilia. Sunt, qui decocto ejusdem, vice ligni Gvajaci, teste *Casalpino* utuntur. Si quem vipera, vel serpens mordeat, cacumina istius arboris, item contusa folia præfens ferunt remedium. Sal ex ligno incinerato, feliciter vulnera curat, idcq; in Germania *Wundholz* vulgò vocatur. Reliquæ vires numerosæ Germanicè impressæ extant. Cæditur excelsior à nonnullis circa diem D. Joannis Baptistæ, vel ipsa die ante exortum solis, veterem stylum respiciendo: ab aliis tempore Solstitii Æstivalis, in meridie: à reliquis eadem hora, qua Sol Leonem ingreditur. Frequens hæc arbor in Regno nostro, ac ita interdum vasta, ut cymba ex illa unica elaborata homines 30. capiat. Frutex flexilis, baccas austeras, nigras, parvas producens, Cerasus racemosa, ab *Ursino* vocatus, sed non rectè, cum longè diversa sit species ejus à Ceraso, *Cnapi* frutex

grave-

graveolens est, viminaq; suppeditans. FUSARIA *Gesnero*, *Lardaria Ursino*, *Evonymus Junio &c.* Tetragonia *Theophrasto*, nobis *Trzmiel*, descripta à *Bauhino in Hist. Plantarum* arbuscula. Caudex ejus & rami tuberculis asperi, ac veluti punctis notati, fructus seu siliquæ quadrangulæ rubentes, totidem distinctis loculis semina parva, solida, cuticulâ crocâ intacta continentes. HEDERA ARBOREA seu *Helix, Bluszez*, adhæret arboribus, aliisq; rebus in altum exurgentibus, viret continuè, calida est & adstringens.

VII. JUNIPERUS, *Jalowiec*, sic dicta est, quòd fructus juniores, atq; novellos annis singulis pariat, antiquis maturefcentibus per biennium, aut triennium. Alia major seu arborefcens, alia minor, humilis seu fruticosa, utraq; pro foliis spinas vitentes perpetuè ferens. Lignum calidum, siccum, gratè olens, præcipuè si cædatur in Martio. Referente *Mylio in Horto Philosophico*, Chymici asserunt carbonem juniperinum accensum, & suo cinere obrutum, integro anno, ignem fovere. Baccæ, Officinis, grana Juniperi resistunt veneno, pesti, crassos ac glutinosos humores extenuant, colicam, stranguriam sedant, tussibus, inflammationibus, torminibus, affectibus capitis, nervorum, à frigiditate subortis auxiliantur. Ex eisdem granis fit Aqua stillatitia, Oleum, Sal, Extractum, Spiritus, Mel, Balsamum Juniperinum, & Elyxir à *Schrödero* descriptum, contra calculos. Balneum ex decocto ligni mirè juvat arthriticos. Cedro *Tackius* lignum idem substituit, nam eisdem præstat effectus. Tantarum virium est *Eismullero in Collegio Pharmaceutico*, ut dicatur non cedere Gvajaco seu Ligno Sancto, Ligno Indico, Sassafras Indiæ Occidentalis, & similibus. Plures Juniperi vires à *Bauhino Hist. Plant. l. 9.* fusè descriptæ.

Juniperus major lacrynam fundit, quæ Gummi Juniperinum *Plinio*, Vernix siccus *Matthiolo* est. Gummi enim hoc resinosum, oleo lini temperatum evadit liquidum apud pittores, & scriptores: interdum miscetur cum lacca, copalto, succino. Internè datum sine mixtura, profluvia sanguinis cohibere, suffitu humores pituitosos discutere, catarrhos sistere *ab Olhaffo Medico Gedanensi* traditur. Copiosissimè crescit Juniperus arborefcens, & fruticosa in Palatinatu Cracoviensi, Siradiensi, Ravensi, Pomeraniæ &c. in Li-

vania, alibiq; est obvia, præsertim in Roxolania, Samboriam &c. versùs ubi ab uno colono patrefamilias medimni sex, vulgò coreti implentur sæpe granis collectis.

VIII. LARIX, *Modrzew*, arbor cognata pino, atq; abieti, conos cupressinis similes ferens, folia amittens hyeme, tempore verno nova recipiens. Opinabatur *Plinius, Calius Rhodiginus, Vitruvius &c.* Laricem non flagrare, nec in cinerem verti, sed contrarium persuadet experientia, substantiaq; ejus resinosa facile flammam concipiens. RESINA ex arbore ad medullam usq; perforata defluens venditur in Officinis titulo Terebinthinae vulgaris, illius usus præcipuus intrinsecè juxta *Schröderum in Pharmacopœia Medico-Physica*, in pulmonibus expurgandis, gonorrhœa sistenda, extrinsecè à Chirurgis ad emplastra ferè omnia adhibetur. Paratur ex eadem resina Spiritus contra tussim, lieenis, uteri obstructiones, & contra calculum. Balsamus applicatur feliciter membris frigore rigidis, tumoribus scirrhosis, gangrænæ, vulneribus inveteratis ac putridis. Oleum, *Thurneusero* est vulnerarium, incomparabile, Tinctura pellit renum dolores, Sal volatile purgat. Caudex vetustissimus, prope medullam ipsam, fert quoddam pannem albicans, aliquando cubiti amplitudine, corio, ex quo chirothecæ conficiuntur, persimile, monticolæ eo ad vulnera glutinanda, fluores sanguinis sistendos uruntur. Idem caudex ad tollendam lepram magni est æstimatus. AGARICUM, *Modrzéwowa gebká*, est fungus albicans, trunco adnascens, divisus à veteribus in marem & fæminam. Mas longus, lignosus, durus, niger, in fragmentis, quasi villos nervorum exhibens rejicitur: fæmina rotunda, alba, porosa, levis, friabilis, venas & divisuras reatas intus pectinum modo habens, gustata dulcis primò, mox amara assumitur ad medicamenta. Nascitur initio veris dum humor per meatus quosdam expellitur extra corticem, qui concretus ita paulatim augetur, ut molem suam intrà annum accipiat. Colligi debet ante hyemem, dum jam est maturum, digestum, costum. Si diutius adhæret arbori evadit vitiosum, cariosum, & squalidum. Maximè deprædicatum est ab antiquis Agaricum, & à recentioribus, testimonio *Breyneii Gedanensis in Dissertatione Medica Inaugurali de Fungis Officinarum*, commen.

commendatur multum in morbis capitis, præsertim ex lymphâ pituitosa, paralysi, morbis catarrhalibus: in asthma humido, tussi, dolore ischiatico, febribus intermitentibus. In externo usu, pulveres sternutatorios quandoq; ingreditur, lixivii medicatis cephalicis, in frigidis capitis affectibus, admiscetur: catarrho suffocativo subvenit, si ejus pulvis cannulâ gulæ infusetur. In Græcia non nasci Laricem, *Bellonius in Observat. Memorabilibus* asserit: quod plurimæ, illæq; magnæ, larignæ sylvæ Agaricum optimum ferentes sint in Polonia, *Hercules Saxonia in Tractatu de Plica* testatur.

In Carpatiis montibus & Biesciadicis, in Palatinatu Sandomiriensi ultra Montem Sacræ Crucis, *Bozeim, Szydłowic, Grabowic, Lopacienko*, sylvæ plenæ Laricibus, & Agarico. In Raveni Palatinatu, partim arboribus aliis permiscetur Larices, partim larignæ sylvæ, ad pagum *Rzymiec &c.* protenduntur. Templâ non pauca ex lignis larignis constructa, carie sive putredine non admissa, aliquot sæcula superasse visa in Regno nostro. Ex secamentis elaborata scrinia tineas non patiuntur, vermium morsu non lacerantur ædificia.

LIMBA linguâ vernaculâ (nam non occurrit Latinum nomen arbori huic impondendum) similis pino sylvestri affurgit inter Montes Carpatios &c. Ex ejus baccis contusis, vel summitatibus concisis elicitur Oleum ab accolis illorum montium, vocaturq; *Limbouy Oleick*, contra affectus varios. Cistis fabricatis ex ligno (dum recens est odorato) res inclusæ non concipiunt tineas, neq; ab illis absumuntur. LYCOSTAPHYLOS *Codro*, id est, uva lupina, Sambucus sylvestris *Matthiolo*, Sambucus palustris *Dodonæo*, Sambucus aquatica *Trago*, nobis *Kalina*, rubeis baccis, frigoris patientibus, est onerata.

IX. PINASTER *Bellonii in Arboribus Coniferis pag. 17.* & sequenti descriptus, Pinus sylvestris montana tertia *Bauhini*, putatur esse arbor illa conifera & resinifera in Carpatiis jugis nascens, quæ Germanis *Krummholtz*, nobis *Krempulec, Kosodrzesuwina*. Ex hujus arboris resina liquida Oleum destillatur dictum Balsamum Carpathicum, Germ. *Krummholtz, Ochl*, de quo, inquit *Breynius Doctor Medicinæ Gedani, in Centuria VII. Ephemeridum ab Academia Cæsareo-Leopoldina editarum, Hungarus quidam, fortè ex Tractatu M. S. S. Christiani ab Hortis Me-*

dici, ad radices Montis Carpati degentis, sequentia notitiæ tradit. Oleum ex arbore *Krummholtz* multò efficacius expertus sum, quàm ipsum Balsamum. Primò, spectando usum externum omnia vulnera recentia non nimis magna aut profunda, spatio viginti quatuor horarum sine ulla suppuratione, aut notabili cicatrice sanat, majora intra triduum, quatrídium &c. solummodo aliquot guttulæ pennâ instillentur. Debet autem linteum superponi, quo ligetur, aliàs cum sit nimis spirituosum evaporat. Secundò, humidam infantium in facie & capite scabiem intra triduum exsiccat & tollit, nullo relicto vestigio. Tertiò, ulcera antiqua serpentina, qualia plerumq; in cruribus, spatio duarum septimanarum sanat, si modò illiniantur ter de die, manè, meridie, vesperi, & linteum ceratum superponatur. Quartò, frigidis fluxionibus, contusionibus, sanguinis concreti retentionibus, tumoribus ad miraculum tollendis efficax est: Ischiaticam quoq; lenit ac pellit. In usu interno, obstructionibus hepatis, hypochondriorum, & renum potenter viam apertit: sine molestia impuritates sanguinis, per paucos sudores è profundo elicit: arenas, & renum calculos pellit, hæmorrhoides movet, gonorrhæam & catarrhos frigidos sistit, inveteratos capitis dolores discutit, tussim, inveteratis pectoris morbis, nominatim phthisi, & ulceri pulmonum medetur. Insuper alias omnes, quibus Orientale Balsamum præditum est, vires habere multiplici experientia à Ferdinando III. Cæsare, aliisq; personis illustribus est comprobatum. Dosis guttulæ septem, vel novem in aliquo liquore conveniente, vesperi cubitum ituro, & manè jejuno ventriculo exhibendæ. Restant dicenda, quæ accepi ab accola Carpati, de eadem arbore. Humilis est, conifera, pino assimilis, copiosè frutescens, & per terram serpens, forsitan propter vim tempestatum deprimentium virgas dum manent tenetæ. Summitates virgarum intrâ annum enatarum abscissæ, in fragmenta divisæ, sunt materia Olei. Suffitus crebrior paratus de ligno carbonibus superposito præstans remedium contra pestilentiam. Occupat terram & in Biesciadicis montibus, in *Babia-gora* &c. atq; Montanis nostris. PINUS SYLVESTRIS, Pinus montana *Taberna montano*, nobis *Sosna lesna, boroswa*, Pinaster *Dodona* in *Hist. Stirpium*, frigidus tractus amans, grandines, nives, gelu non refor-

reformidans, largè proveniens in sylvis Poloniæ. Facile concederetur terra arbori isti à regionibus calidis, propter proceritatem & crassitudinem, viriditatem foliorum conservatam perpetuò, gratam aspectui, elegantiam ligni à fabris lignariis expetiti. Ubiq; fere pineta vastissima occurrunt viatoribus, si excipiat Podolia, in qua locum non habent. TÆDA, *Sosna tussa*, *Łuczyno*, à Pinu degener, pinguedine nimia corrupta juxta *Matthiolm*. Hæc in aceto dum coquitur, dolores dentium mulcet collutione. Ruricolæ solent ex Tæda parare astulas longas ac tenues, quæ dum inclinatæ ad latus accenduntur, locò candelarum & ficularum lumen præbent tuguriis. PINASTER sylvestris Pinu & Tæda longè minor, distortus, ramosus à caudice medio, *Choina* nobis, Picis liquidæ, (*Pisselæonis Dioscoridi*) ex tæda vi ignis elicitæ, item picis secunda coctione purgatæ, concretæ, siccæ, seu Palimpissæ tanta est copia, quanta & pinetorum, picariarum seu piceariarum per sylvas numerosè dispersarum. Modus parandi picem, à *Schrödero in Pharmacopæia* descriptus, qui rogos plures in Finlandia non citra oblectationem est intuitus. Defertur navigiis liquida, atq; arida pix Gedanum, Regiomontum, Rigam, inde mari ad nationes exterarum arboribus resinosis carentes. Ideo *Fournier in Geographia* ait, picis & resinæ collectæ in Polonia quæstus est non vulgaris. Fit ex arida pice fuligo ad atramenti librarii confectioem necessaria, Oleum stillatitium picis prodest ad vulnera capitis, Aqua picis arthriticis doloribus utilis dicitur. Vis, & usus multiplex picis, à *Bauhino Historia Plantarum* l. 8. exponitur. PICEA *Plinio*, Pinus nautica *Virgilio*, Pinus nigra *Ursino*, alius Picea nigra, nobis *Swierk*, *Swierczyna*, multum resinosa, conos oblongos ferens, montes, & sylvas implet. PHILLYREA *Matthiolo*, nobis *Trzemcha*, *Czeremcha*, *Kozierpka*, primò albis odoratis vestitur floribus, secundo baccis nigris. Quinque Phillyrææ species assignat *Clusius in Hist. Plantarum*, casq; describit. PLATANUS vulgi *Cnapio*, seu Platanus falsa, *Jawor ná.ki*, non ferens flores ac fructus. Platanus vera apud nos nulla, in Europa rara, & ex Asia in Italiam, Siciliam, Galliam, Hispaniam allata, spargens ramos latissimè, umbræ tantum gratiâ expetita. Platani nostrates frequentissimæ, nonnullæ in caudicibus distinctæ

Etæ elegantissimè venis crispis intortis, ideoq; à fabricis arcarum, armoriorum, mensarum, instrumentorum musicotum &c. plurimum æstimatæ. POMUS seu Malus sylvestris, *Jabloń leśna*, fert fructus arbuta dictos. POPULUS ALBA, *Topola biata*, vocata ideo, quia facies una foliorum coloris candidi est, altera viridis.

POPULUS NIGRA, *Topola czarna*, propter nigricantem seu fuscum colorem foliorum. POPULUS TREMULA, Tremulus Nomenclatori veteri

Polonico, & Bohemico, quodd longis pediculis pendentia folia, à flatu levissimæ auræ tremant, Populus nigra *Trago*, nobis *Osina*, *Osiczyna*, arbor mollis & fragilis. Oculi hujus populi post æquinoctium vernalium, inquit *Matthiolo*, ad unguenti populei confectionem colliguntur, qui contusi & cum butyro recenti non salito illiti, capillis nitorem conciliant &c.

PRUNUS SYLVESTRIS *Matthiolo*, Prunus spinifera *Palladio*, Acacia Germanica *Bauhino*, Spinis *Varroni*, nobis *Tarn*, *Tarnina*, *Tarnkowe drzewko*, *Tarnosiwka*, passim ad margines sylvarum, & in dumeris reperibilis. Succus ex baccis inspissatur, acaciæq; vicè quandoq; supplet adstringendo. Post transplantationem & culturam, Prunus sylvestris fert in hortis fructus grandiores, in autumno maturos. Prunus sylvestri cognatus frutex, aculeis horrens, *Plinio* Spina, *Ciceroni* Dumus, aliis Sentis, Vepres, nobis *Ciernie*, tunc in Majo florere incipit, dum est àer præfrigidus.

PYRASTER *Ruellio*, Pyrus sylvestris *Bauhino*, *Gruszka leśna*, est arbor obvia, plurimum fructu onerata. Pumilio arborum in locis aliquibus uliginosis nascitur, de quo, mense Octobri & Novembri, candidissimus nodus decerpitur, gossipino lino assimilis.

X. QUERCUS, *Dab*, arbor durissima, glandifera, in solo ubere ad altitudinem & vastitatem ingentem se effundens. Fratres Ordinis Teutonici, dicti Crucigeri, tranato fluvio Vistula, ait *Aneas Sylvius in Hist. Europæa*, vetustam ac latepatentem quercum, in Castellum modum erectis propugnaculis, juxta ripam munierant, & ibi collocato præsidio Pruthenos vexare cæperant. Pugnatum est sæpe pro quercu, ingentes paganorum copiæ deletæ, fugatæ, bellum pluribus annis productum. Hanc quercum *Hartknoch in Selectis Dissert. de Rebus Prussicis*,

sicis, & in Dissert. de Idololatria Veteri Prussorum, Dnsburg sequendo ponit in eo loco, ubi vetus Torunium steterat, videlicet milliari uno à Torunio hodierno.

In vicinia Oppidi Velavia, innuente eodem *Hartknoch in Dissert. de Reb. Prussicis*, steterat Oppen pagus famosus quercu in horto sita admirandæ crassitiei, nam in illa intus cava, in gyrum vertere equum licebat equiti. Hoc Serenissimus Albertus Prussiarum Dux, unà cum Filiis Alberto & Friderico, an. 1595. fecerat. Integra stabat, vivente *Hennenbergero Scriptore Chronicorum Prussiae*, quæ tradiderunt viginti & septem ulnas tenuisse caudicem in suo circuito. Tandem exaruit notata inscriptione infinita nominum, quæ cuncti eò advenientes incidere in præsentis suæ memoriam solebant. Tertia quercus Romovenna, seu in Urbe Romove Prussiarum, Deorum cultui destinata, à *Grunau Ord. Prædicatorum in Chronic. Pruss. M. S. S. & à Schutzen in Hist. Rev. Pruss.* describitur. Ejus diameter ad cubitos sex protendebatur, in summitate erat latissima, ac ramis inter se nexis sic densata, ut pluvia frondes & folia penetrare facillè non potuerit. A Boleslao I. Rege Poloniæ excisam simul cum Diis Prussicis, sunt qui affirmant. Non rarè etiam ætate hac, in sylvis, campis, pratis, pagis, marginibus agrorum & fluviorum, plurimæ quercus, hominum duorum, trium, quatuor implent complexus.

In pago *Lubna* Palatinatus *Siradiensis*, quercus quindecim ulnas caudicis peripherià ferè attigerat, ramos amplissimos in multiplicis alas divisos explicans. Ad ripam *Zarnovicensis* lacus extremitate una vicini villæ *Czymanowo*, annosa quercus orgias seu utriusq; manus extensiones quinque superâsse à me notata: in pago Prussiarum *Ktosow* crassior steterat.

In Polesia *Pripetio* flumini adjacente, quercus admotis ignibus emollita, singulari arte dilacerata, in formam lintris cavata, potest septuaginta, imò octoginta homines ferre. Quercus abreptæ exundantis *Vistulæ* impetu, & ad ripas delatæ, duritiem vix non saxeam, colorem nigrum sæpe assumunt, à fabris supellectilis lignæ æstimantur.

In *Ukraina* ex ligno quercus, & alni paratur species salis *Kolmey* dicta, deberet, inquit *Scriptor Instructionum utilium Peregrinantibus*, describi fabrica istius salis. Uva quercea, *Encelio in Re Metallica* est concretum quoddam ad radices sub

sub terra, colore foris purpureo, intus candido & quasi lactifero. In ætate lignea fit illa uva atq; perit, tempore veris colligi debet, sicari umbrâ, pulverisari, nihil est pulvere (expertus loquitur author præfatus) præsentius in dysenteria, & omni sanguinis fluxu. Aqua ex tenerrimis foliis destillata, *Solenardo in Consiliis*, ad faucium inflammationem, dysenteriam, cæterosq; fluores perutilis.

XI. RIBESIIUM fructu nigro *Dodonæo*, Ribes vulgaris *Clusio*, Ribes sylve. *Trago*, Grossularia non spinosa fructu nigro *Bauhino*, Germanis *Schwarze Johans-treiblein*, *Jagody czarne S. Jana*. Baccæ in racemis sunt odoratz, folia gravis odoris, quæ *Schwenckfeldio* valent aduersus convulsiones, paralytim, vagam arthritidem.

ROSA SYL-VESTRIIS sive Rosa canina, Rubus caninus, Cynosbatus, nobis *Rożá polva*. Juxta *Schröderum* varia hæc rosa apparet, sed in Officinis flore odorato infertur. Flores in uteri profluvio rubro & albo maximæ sunt æstimationis; baccæ rubræ generationem calculi in renibus impediunt: radix contra morsum rabidi canis adhibetur.

RUBUS IDÆUS SPINOSUS, nobis *Malinoswy krzak*, fructu refrigerans, ideoq; paratur ex eo syrupus odoris fragrantis, saporis boni, ad leniendam sitim, cor roborandum.

RUBUS IDÆUS LÆVIS, Rubus Idæus non spinosus, Chamæbatus, Rubus Hircinus, Germ. *Bocks-Beer*, in dumentis Prussiz &c. crescit, vitibus priori similis.

RUBUS FRUCTU NIGRO, Rubus Batus, Germ. *Kratz-Beer*, nobis *Jeżyny*. Species ejus triplex occurrit, prima fruticescens in altum se attollens, secunda arbutis, sepibus innitens, tertia per terram repens. Fructus, Mora Rubi sunt *Gorra*, Mora Sentis *Junio*, Mora batina *Galeno*, profluviiis omnibus, & aphthis submovendis efficacia.

XII. SALIX ALBA *Theophrasto*, Salix major *Dodonæo*, Salix perticalis *Cordo*, nobis *Wierzbá*. Sparguntur utiliter folia circa lectos fabricitantium, recentia saporiferis, & anodynis potionibus admiscuntur. Salicis genera quatuor à *Trago* constituta, duo à *Dodonæo*, unum in proceritatem magnam assurgens, alterum semper humile est, vimina profert, cortex interdum rubescit, aliquando candicat, nonnunquam flavescit. Utrumq; genus sine discrimine in usum medicum accipi potest.

SALIX

SALIX ARBORESCENS Germ. *Iwenholtz*, nobis *Iwa*, *Iwina*, genus Salicis grandius, ramosum, folio lato, crasso, aspero, ferè cinereo, expositum à tornatoribus. SALIX GRÆCA *Varroni*, Vitellina *Ruellio* à vitelli colore, Aurifalix Offic. *Złotowierzba* nobis.

SALIX VIMINALIS *Columella*, nobis *Rokicina*, passim proveniens. SA-

LIX pumila in locis aquis, Siler aquaticum *Junio*, nobis *Bagno drzewo*, *Łoza*, *Łozina*, primo vere gemmare incipiens. SAMBUCUS

fructu nigro in umbella *Bauhino*, Sambucus campestris *Camerario*, nobis *Bez polny*, deficcandi, conglutinandi facultatem obtinens. Baccæ sudoriferæ sunt & alexipharmacæ, cortex interior educit serofos humores. Syrupus ex succo baccarum sensu *Olhafii* contra hydropem, asthma, fluores alvi perutilis.

SORBUS SYLVESTRIS, Sorbus aucupalis *Ursino*, Sorbus torminalis *Matthiolo*, nobis *Jarzczbina leśna*. Ejus sorba seu fructus rubri attragenibus, turdis in cibum veniunt, iisdemq; autumnii tempore ab aucupibus capiuntur.

SPINA APPENDIX *Plinio*, Spina acuta aliis, nobis *Głóg*, baccas edit rubras, margines agrorum, atq; tylvarum implet.

SPINA INFECTORIA *Matthiolo*, Spina cervina *Schnebergero*, Rhamnus catharticus *Bauhino*, nobis *Szákłák*. Ex baccis immaturis paratur color luteus, ex maturis viridis. Eadem baccæ ab initio Octobris collectæ purgant bilem, pituitam, & humores serofos.

STAPHYLODENDRON seu Pistacia sylvestris *Ursino*, nobis *Kłokoćina*, *Kłokoczka leśna*, post florem tenet folliculos, in eis grana oblonga, parva, dulcia, quæ indurata manent firma, abeunt aliquando in precatorius globulos numero certo insertos filo. Creditur vulgè quòd fugat dæmones, ast nulla vis materialis entia purè spiritalia potest se sola afficere. Nec quòd jecur piscis, *Tobia cap. 6.* fugaverit malum genium, naturale fuit, verùm Deus indixerat, ut illum fugeret fumum. Provenit Staphylodendron in Submontano Tractu circa *Crosnam*, pagum *Biale-brzegi*, in monte *Debowa-gora* &c. item in *Terra Premisliensi* &c.

XIII. TAMARISCUS Officinis, Myrica *Plinio*, Tamarix sylvestris *Dioscoridi*, *Tabernamontano* &c. nobis *Tamaryszek*, frutex est, ex quo parantur cantliari, pocula, doliola replenda vario potu, nam

tanquam singulare medicamentum contra lienis obstructions, tumores, à *Dioscoride* innumerisq; aliis commendatur. In eo solo, quod occupat *Tamarix*, nonnemo tradidit, semper aliquid auri reperiri, facilis est *Beccherus in Physica Subterranea* ad id credendum, alii non suffragantur dictæ opinioni, nam passim in locis udosis, eluvioni crebræ subjectis, arenosis, declivibus provenit, non verò in montibus, collibus, auri feracibus. Ripas fluminum amat, quæ nulla auri ramenta volvunt. Deniq; sine ullis indicis pretiosi hujus metalli nascitur uberrimè in *Roxolania*, penes fluvios *Dniestr*, *Bystrzyca*, *Siryi*, *San*, *Strwiaz* &c. in Montano Tractu ultra *Cracoviam*, ad *Sola*, *Dunajec*, *Skawina*, *Skawinka*, *Raba*, *Rabka*, *Orawka*, amnes: prope *Vistulam*, villamq; *Matyaszow* &c. *Palatinatus Sandomiriensis*: ad radices Montium *Beszkid* excelssior crassiorq; quàm alibi cæditur: in *Prussia* prope *Torunium* crescit: in *Roxolania* passim formatur in vasa lienosis utilia. TAVOLA, ex Polonico vocabulo *Tawula*, frutex cortice rubro, ad suppressionem difficultatemq; urinæ tollendam in equis singulariter necessarius, id comprobante crebra experientia, ideeq; apud milites passim in *Polonia*, *Ukraina*, *Russia*, manubrium est flagelli. Meminit istius arbusculæ *Pastorius Hist. Polo. Plenioris Part. 1.* ab eaq; nomen *Insulam*, & *Tavolzanos* in *Ukraina* (ubi exerescit) accepisse arbitrat. Dicitur & in *Podolico* solo *Tavola* locum habere. TAXUS *Plimo*, *Smilax Sestia*, nobis *Cis*, abieti similis, semper virens, baccas producens, quibus lethale venenum inest in *Hispania*, & *Arcadia*, ubi si quis sub eadem arbore dormiat, cibumve capiat, vitâ privatur. Apud nos veneno caret, pro cochlearibus, cæteraq; supellestili lignea præbet rubeam materiam, nascitur in *Pokucia* circa *Monasterium S. Onuphrii*, *Magnum Skitura* &c. in *Podolia* intrâ *Niedobor* sylvam, in *Submontana*, atq; *Montana Regione* &c. TILIA, *Lipa*, dividitur in marem & fæminam, mas sterilis est, fæmina flores profert, qui epilepsie, vertigini, torminibus medentur: folia in lacte cocta sunt insigne anodynum in tenesmo: semen naribus inditum, hæmorrhagiam narium sistit. Altissimè atq; amplissimè explicant se *Tilizæ* in sylvis nostris, plantatæ in hortis, areis, plures mentas tanquam in triclinio convivis positas foliis umbraq; tegunt ætatis

æstatis tempore, imposita sibi ferunt solaria. Cofaci olim in Ukraina, ex Tilia vasta, excavata, tepefacta, arte dilatata, formabant lembum, triginta vel quadraginta virorum capacem (*Marini in Scopis Reipul. Polo. Beauplan in Descript. Confinium Regni Polonia testimonio*) ituri in Pontum Euxinum ad Sinopen Urbem expugnandam, Trapezuntum spoliandum, Constantinopoli terrorem incutiendum.

XIV. VIBURNUM, Lantana recentioribus, nobis *Horodwina*, fruticis genus lentum atq; multum flexibile. Cortex rufus, ac quasi pulvere farinaceo aspersus, medulla alba copiosa, folia hirsuta. Provenit circa fluvium *Smotycz*, in sylvâ *Niedobor* Podoliz, terebratur per medium facile, ut instrumentum trahendo tabaci fumo evadat. VIRGA SANGUINEA non *Plinii* & Veterum, sed nostras, ex *Cnapii* mente, *Swidwa*, *Swidwina*, solida, obvia. ULMUS MONTOSA, Montium *Theophrasto*, nobis *Brzost*, aliquibus ex genere Roboris esse videtur. Lignum unum inflexum abit in rotæ circulum apud carpentarios Litvaniz, Russiz &c. iter trecentorum milliarium Germanicorum & amplius conficit, nullo ferro obductum. Vehicula quoq; & plaustra ibidem sufficiunt diu grandibus ferendis oneribus, sine adminiculo ferri. ULMUS SYLVESTRIS, nobis *Wiaz*, *Ilm*, arbor solidissima, medullæ modicæ. Plures species Ulmi numerantur à *Plinio*, duæ à *Theophrasto*: differentiz Ulmi & à *Bauhino* in *Hist. Plant.* declarantur.

XV. VISCUM, *Jemiota*, non est arbor, sed frutex adnasci solitus quibusdam arboribus. Ex vitali arborum succo resinoso, caloris interni foru, adjuvante externo, concrefcere & in plantam adolescere Viscum existimat *Scaliger* in *Exercitat.* 168. non aliter atq; ex animalium ossibus cornua &c. Alii nulla probabili ratione nixi statuerunt Viscum nasci ex avium, potissimum turdorum, palumborum excrementis. Viret per totam hyemem, ob succi quo alitur tenuitatem & lentorem. Producit ab arboribus variis, Quercu, Tilia, Betula, Corylo, Salice, Malo, Pyro &c. Viscum quercinum præ reliquis Visci generibus probatur à *Dioscoride*, Tiliaceum à *Schrödero* cenietur utile ad motus convulsivos, epilepticos comprimendos. Corylinum *Heerus Observasionum*

L. 1. tradidit non nasci, nisi post centesimum annum: epilepticis, variis affectibus capitis obnoxiiis, quercino longè utilius. Idem, *Goclenio in Mirabilibus Natura*, est pabulum serpentis cujusdam albi sub illo hospitantis. De Visco quercus, cæterarumq; arborum, prolixè *Barbinus in Hist. Univer. Plantarum* tractat. Invenitur varium Viscum in sylvis nostris: massa tenax paratur avibus illigandis idonea, dicta Viscum factitivum, *Lep* nostratibus.

XVI. FUNGI OFFICINARUM aliquot adnascuntur arboribus. FUNGUS AGARICI descriptus est sub Larice, num. VIII. FUNGUS SAMBUCI membranaceus, *Auricula Jude* vocatus, anginæ ophthalmicæ opitulatur, hydropicorum aquam educit: in epilepsia, phthisi, ictero, suffocatione hysterica, ulceribus fluentibus à *Blochwicio* depraedicatur. Ipsa Sambucus vulgaris descripta superius sub num. XII. integrum pharmacopolium rusticorum constituit, præter spongiam, flores, baccas, turiones, dat gemmas, quæ juxta *Estmullerum Medic. Doct.* pluresq; alios, si sursum detractæ fuerint, per os purgant, aliter, si decerpantur deorsum. Item si cortex interior deradatur sursum, ascendit hydrops, si detrahatur deorsum, descendit. Cæteræ vires à *Blochwicio in Anatomia Sambuci*, unà cum usu exponuntur. FUNGUS JUNIPERI Majo mense instar musci arbori adcorporatur, inservit aquæ ophthalmicæ. FUNGUS CERVINUS seu Boletus Cervi, Tuber Cervinum, *Ielenia bedl. a.* crescit in sylvis ubi Cervorum copia est. Ex descriptione *Blancardi in Lexico Medico*, est rotundus, magnitudine ferè pilæ palmaris, cortice subnigro obductus, intus materiam pulverulentam nigerrimam continens. Juxta *Matthiolum in Epist. ultima l. 3.* Cervi scalpunt anterioribus pedibus tetram, ubi hic fungus delitescit, ex odore gravi perceptibilis. Loca diducta cervinis pedibus à venatoribus observantur, effossâ serobe eximitur fungus deferendus Pharmacopœis ad usum medicum. Fungus Cervinus à *Lancero* & *Cordo* traditur etiam ex iis crui locis, ad quæ nec Cervi, nec Damæ unquam pervenerunt. FUNGUS ORBICULARIS *Dodonai*, Fungus pulverulentus *Tabernmontani*, ad invererata fluentiaq; ulcera, ad sistendum sanguinem utiliter adhibetur, multùm à *Nucisio* & *Munnik Chirurgis* commendatur.

mendatur. LAC LUNÆ, *Gefnero in Figuris Lapidum* est substantia quædam fungosa, alba, levissima, quam Fungum petræum vel Agaricum saxatile dixeris, tam similis enim hujus est facies. In altissimorum quorundam montium Helveticorum speluncis reperitur, aquæ mixtura, lactis colore inficit illam, in profluvio sanguinis datur utiliter. Etiam in Carpatiis, Biesciadicis montibus adnascitur petris idem Lac Lunæ, atq; sub nomine Lactis saxatilis, accolis Montanorum *Kamienne Mleczko*, dividitur.

XVII. FUNGI TERRESTRES esculenti, & noxii, *Imperato in Hist. Natur.* sunt vegetabilia vicina plantis, substantiæ laxæ, geniti ab humore, qui substantiam lignosam radicum, frondium penetraverat. Terræ fermentum appellat fungos *Nicander Medicus*, ex acido enim quodam ejus succo sunt velociter nati. Multa de Fungis *Bauhinus in Hist. Univer. Plantarum*, *Rains in Hist. Plant. Læsius in Flora Prussica* annotavit. Fungorum terrestrium, arborum, subterraneorum, plusquã quinquaginta species, circa unicum Gedahum Prussicæ, à *Breynis Medic. Doctor. & Botanico* observatæ.

TUBERA CYCLAMINA, *Ma-* la terræ, Panes porcini *Officinis*. Gall. *Tartufes*, Ital. *Tartufi*, Germ. *Erd-aepffel*, nobis *Gdule ziemne*, sunt tellure recta, propterea porcorum operâ in inquirendis eis utuntur aliqui, porci enim alligati funiculo, immisi in pascua vestigant odore latentia, eruunt rostro.

In Scepusio Tubera *Karpiete* palato cæteris gratiora: ad radices Montium *Beszkiid*, primo vese erumpunt Tubera non vile pretium habentia etiam apud viciniore exteras gentes.

FUNGI CAPREOLINI *Taberna-* *montano*, Fungi pileo lato orbiculari *Bauhino*, Germ. *Rebelunge*, *Reisken*, nobis *Rydze*, sylvas implent potissimum Litvaniæ, è quibus in autumno plaustris innumeris evehuntur, muria condiendi.

FUNGI, Germ. *Schwamme*, nobis *Grzyby*, abundantissimè proveniunt ad edulium.

FUNGI PIPERINI amaricantes *Schwenckfeldo*, Fungi albi acres *Bauhino*, ad cibum exptibiles.

XVIII. Post arbores sponte provenientes, sativæ, id est, labore, arte plantatæ veviunt enumerandæ.

CERASUS, *Wisn, Wisnowo* *drzewo*, fructu rubro subacido. CERASUS, *Trzesnia, Czereśnia*, cum fructu

fructu rubro, secunda cum albo, tertia cum nigro dulci, præcoci. In Montanis, tradit *Tylkowski Physica Curiosa Part. 9.* Cerasa quædam inducere ebrietatem, si fuerint intemperantiùs sumpta. Cerasorum differentiz à *Bauhino in Hist. Univer. Plantarum* sunt assignatz. CORYLUS SATIVA, *Łeszczyzna sadzona*, quandoq; racemis nucum abundans. JUGLANS seu Nux juglans *Trago*, aliis Nux regia, nobis *Orzech Włoski*, id est Nux Italica, feliciter est propagata, ex peregrina facta domestica. MALUS seu POMUS, *Jabłoń*, fert fructus varios. Mala mustea seu melimela, *Jabłka słodkie*, Mala vinosa, *Jabłka winne, Winniczki*, Mala Portuensis ex Monasterio Portuensi allata, *Deporty*: Mala Steninsia ex Pomerania deducta, *Szczecinki*: Mala duracina, *Jabłka kamieniste*: Mala Paradisi dicta, *Rajskie &c.* Vinum sacitium è pomis hortensibus & sylvestribus, *Iablecznik* nostratibus. PRUNUS, *Sliwa drzewo*, quod speciei variz sit, fructus ostendunt. Pruna Damascena *Matthiolo*, nobis Pruna Hungarica, *Sliwki Węgierskie*: Pruna asinina, *Sliwki wielkie*, *Lubaszki*: Pruna nana *Sliwki male*: Pruna cærina, *Sliwki żółte*. Pruna Damascena rugosa, seu ignis calore durata & siccata ex viciniis Oppidorum, *Sacz, Zakliczyn, Chow*, cæterisq; locis Regionis Submontanz, per Donajecium, & Vistulam copiosissimè inferuntur Gedano, inde mittenda ad oras maritimas. Succus prunorum decoctorum, *Powidła*, ferculorum est condimentum. PYRUS, *Gruźka drzewo*, pro varietate fructuum varia datur. Pyra præcocia, *Matgorzaki*: Pyra mustea, *Muszkatełki*: Pyra turbinata, *Pasowki, podługowate*: Pyra cucurbitina, *Gdule*: Pyra serotina, *Zimostadki*: Pyra strangulatoria, *Dawitki*, quæ vix edi possunt absq; molestia. RIBES RUBRA, Ribes Officinarum, Grossularia rubra *Bauhino*, ejus baccæ, Uvæ S. Joannis dictæ, Germ. *Iohans-Beeren*, nobis *Porzeczki, Swickianki*. RIBES ALBA baccas albicantes minùs acidas edit. ROSÆ, *Roze*, rubræ, pallidæ, albæ &c. passim in hortis coluntur: multitudo illarum in *Tractatu de Plantis Officinarum* est indicata. SORBUS SATIVA, *Iarzebiná sadzona*, Officinalis est, nam illius fructus exsiccati in aëre, aut clibano, pulverisantur ad fluores alvi sistendos. SPINA RACEMARIA *Pomay in Dictionario Gallico*, aliis Uva spina, *Mat-*

Matthiola Grossula, nobis *Agrest*, Germ. *Stachel-Beer*. Succus bac-
 carum hirsutarum & lævium, Omphacium *Plinio* est. Agendo u-
 niversaliter de arboribus fructuosis *Cromerus Polonia* l. 1. hoc annota-
 vit: Pomaria frequentia facilè reperies ad Vistulam, & in Suburbanis
 Cracoviensibus, Sandomiriensibus, Varsaviensibus, Torunensibus, El-
 bingensibus, Gedanensibus, Fraunburgensibus, Vielscensibus, Bochnen-
 sibus, totoq; tractu submontano, ac Sciriciensi, in quibus pyrorum, ma-
 lorum, prunorum, cerasorum, & nucum bonitas atq; varietas certat
 cum Ungaricis, & Italicis. Ita ad Sandomiriam ubiq; patent poma-
 ria, inquit *Sarnicki in Descript. Polonia*, ut putes undiq; sylvas Ur-
 bem hanc circumstare. In Podolia, & Volhinia sylvestres arbores
 infructuosæ permiscetur Pomis, Pyris, Cerasis grandibus villanorum
 manu olim plantatis. Circa Barum Civitatem, vehiculum onustum po-
 mis habebat pretium duorum grossorum Imperialium, sex Prussicorum.
 Ad cremati confectionem potissima parte convertuntur hi fructus, re-
 sidui distrahuntur per Russiam. Prussia quoq; abundat hortis con-
 sitis arboribus, præsertim circa *Novæ Urbem* &c.

XIX. Prodigiosæ arbores duæ adduntur enumeratis. Prima à *Czar-
 nocki S. J. in Concione impressa Polonicè Malum granatum* tradita est
 memoriæ. In suburbii Leopoliensis horto poma nata dum scindebantur
 per medium, Crucifixi Domini effigiem representabant, Templum sub
 titulo Sacræ Crucis erectum inibi, *Wargocki in Explicatione Peregrinat.
 Arabica ad Sepulchrum D. Catharina*, affirmat, quod etiam præsentì
 sæculo videmus stare. Secunda Malus Cameneci in Podolia Cathedralis
 Ecclesiæ cæmeterium occupabat, hæc, fructus assimilés calvariæ humanæ
 protulit, admirationem movit in spectatoriibus. Aliquot feralia poma al-
 lata Leopolim, oculos objecto terribili, animos cogitatione mortis im-
 plevêre, id referentibus mihi duobus Viris Religiosis optinæ fidei.

XX. Exoticæ arbores in nostrum translatae solum crescunt atq;
 fructificant producendo Amygdala seu Nuces Græcas, nobis *Migdalæ*:
 Mala Assyriaca seu Persica, Medica, citrea, *Cytriny*: Mala Armeniaca,
Morle: Mala aurea, Aurantia, *Pomarançe*: Mala coronca seu lanata
Pigwy. Mala Persica, *Brzostkwinie*: Castaneas nuces *Kaszany*: Ficus,

D d

Figi:

Bifulca, Ruminantia, non Ruminantia, cornibus perpetuis, aut deciduis, pede unguolato, unguiculato, multifido instructa, alia Vivipara, Carnivora, Herbivora, & Serpentina generis. Numerus eorum magnus, proprietates innumerabiles.

II. Varii generis spectare est in Poloniae Regno animalia, magnamque ferarum, & pecudum copiam. *Mercator in Atlante Minore*. Vendunt Poloni immanem copiam pretiosarum pellium diversis bestiis tractarum, quarum sunt pretia non exigua. *Gotofredus in Archontologia Cosmica*. Niepolomicenses sylvarum abundant pingui ferina, ad montem *Jawornik* in Terra Osviecimensi, Cervorum, & Damarum fit concursus. *Sarnicki, & Dlugossus*. In sylva Masoviae *Skwa* excurrente ad Prussos, & Samogitas varii generis ferarum, scilicet Cervi, Bisontes, Apri &c. *Suwecicki in Topographia Masovia*. Russia universon quoddam veluti immensum vivarium videtur esse. *Martens in Itinerario*. Animalia omnis generis producit Litvania. *Mercator in Atlante Minore, Ortelius in Theatro Orbis, Sabellicus Ennead. 10. l. 4.* Pelles in omnem ferè Europam Litvani transmittunt, Hercynia Sylva bonam Provinciae partem occupante. *Thuanus Historiarum l. 56.* In Litvania, quia magna nemora sunt, magnarum ferarum ac multarum visuntur, capiuntur. *Miechovita in Sarmat. Europea*. In Russia Alba nivibus campi cooperiti diutius quam alibi manent. Ibi lupos, vulpes, lepores, aliaque sylvestria, & domestica animalia passim alba videre est, quarum in locis aliis nata alium colorem deferunt. *Starovolscius in Polonia*. Diuturniori nivium aspectui, atque imaginationi adjuvanti, à *Kirchero in Magnetico Naturae Regno*, albedo illa adscribitur: ab aliis causa refertur ad sanguinem frigidiorum in animalibus, nam & homines in locis frigidis albi, nigri in calidis. In Prussia venatio copiosa, vastarum enim sylvarum multa ferarum genera alunt. *Ex Descript. ejusdem Provinciae*. In vastis Polesiae (intellige ulterioris Ucrainae) solitudinibus, Alcium, Bisontum, Equorum sylvestrium frequentissimi greges, cum noctu ad aquas potandi causam conveniunt, vel maximos exercitus, quos ibi Rex Poloniae adversus continuas Tartarorum Tauricanorum praedationes alebat, falsa hostilium copiarum imagine decipiunt. *Crassinius in Polonia Henrico Regi dedicata.*

III. ALCE seu Alces, *Alberto M.* Equicervus, Italis *Granbestia*, Germanis *Elend*, nobis *Łos*. Longitudo, altitudo, crassities, mediocrius & pinguis equi, secundum descriptionem *Menabeni in Tractatu de Magno Animali*, in cervice magna pilorum sylvæ & prolixitas, color vergit ad cineritiam albedinem, aut mutatur pro tempore. Caput oblongum & gracile, labra magna prominentia, crassa, os longum, dentes non magni, aures longæ & latæ. Mafculus cornua ramosa producit, sed non tam longa ac frondosa, ut cervina, obeso & grandi ventre, unguis bifidis &c. Expensis his, dicendum est cum *Stella*, frustra quidam Alces autumant Afinos sylvestres esse, quum hos Asia tantum & Africa procreet, specie media inter cervinam, & jumentum. Vocem edit, ut audivit descripsitq; *Franzius in Hist. Animalium*, adeo flebilem ac miserabilem, ut si non conspiceretur, infans esse omnino putaretur. Magna gaudet velocitate, flumina tranat, robur in pedibus posterioribus tantum, ut lupum, aut canem ictu uno prosternat, imò interimat. Thoraces elaborati ex corio multam ætatem superant, nec statim gladiatorum ictibus cedunt. Ungula vi magna pollet adversus Comitalem Morbum assertionem *Mizaldi in Memorabilibus*, nam ejus particula inclusa annulo, & digito, qui proximus minimo est ita commissa, ut ad palmam convertatur, collapsos in paroxifimo excitat, recreat. Confirmantur dicta à *Lemnio in Occullis Natura Miraculis*, *Menaleno*, *Baccio*, *Borero* his verbis: unguis Alcis gestata in digito aut brachio habetur apud Polonos pro singulari remedio, contra caducum morbum, & spasmus. Ut autem aliquorum contrariam sententiam convellat à *Bra in Catalogo Medicamentorum*, signatè proficitur præfatam vim inesse unguis. Multis experimentis habeo (inquit) id comprobatum, licet ratio visa obscurior. Belgæ ad hoc remedium sæpe confugiunt &c. Suffragatur ei *Hoffmannus in Clavi Pharm.* ajens, non defunt qui in dubium vocant vim specificam antiepilepticam unguis Alcis, imò invalidam in hoc symptomate judicant, verum si cautelæ in eligenda unguis traditæ observentur bene, non dubito, quin omnium expectationi sit responsura. Observatur tempus unguis abscindendis, post medium scilicet Augusti, usq; ad decursum Septembris, vel inter Festum Assumptionis, & Nativitatis

viratis B. *MARIÆ* Virginis. Reprobatur à nonnullis ungula fœminæ, admittitur solius maris adulti, illaq; posterior pedis dextri, ab animali adhuc vivente præcisa. Hæc manui vel panno affricta gratum odorem edit, & per hunc à bubula discernitur. Facultates partium aliarum in re medica, à *Menabero* in *Traçtatu de Magno Animals* expositæ. Tres partes medico usui utiles, nimirum cornua, nervos, & ungulas, *Ambrosinus* in *Paralipomenis Hist. Animalium* tenere Alcem affirmat. Pentacola ex ungula, certo anni tempore, & constellatione, in Borussia conficiuntur, cordis figuram referentia, quæ gestata in collo, commendantur à *Musco Wormis* contra epilepsiam, convulsiones. Illati annuli Itæliæ &c. à Litvanis, ad depellendos fornicantes pulsus, id est, inæquales, motui fornicarum similes, ibidem assumuntur. Plura digna notitiâ, *Leopoldi Dissertatio Medica de Alce Magno Septentrionis Animalis*, *Baccii Traçtatus de Magna Bestia Alce*, ejusq; proprietatibus epilepsie resistenibus, lectori adferet. Locus si inquitur, in quo hæc fera verteretur, respondet *Kircherus* in *Arca Noe*, Cervo majus & hirsutius hoc animal, ut plurimum in Litvaniz, & Moschoviz sylvarum latibus deprehenditur. Lapponia parvo numero Alces nutrit, sed aliunde accipit, præcipuè ex Litvania, *Sebeffers* in *Hist. Lapponia* testimonio. In Samogitiz Ducatu obsito sylvis, ex observatione *Liberi Baronis de Meyerberg* in *Itinere Moschovitico*, frequentes pererrant Alces. In vastioribus sylvis Minoris Poloniz, Pokuciz, Polesiz Litvanicæ & Polonicæ invenire cubilia. Magnus numerus earundem ferarum, Prussiz sylvis ab *Alberto M.* in *Hist. Animalium* adscribitur, à *Leopold* adducto superius tale formatur judicium: nullibi Alces occurrunt frequentius, quàm in Ducatu Borussiz, ut hinc non immeritò Borussiam patriam Alcis nominaverimus. In Ducatu Curlandiz plurimæ Alces sylvas pervagantur, quarum carnibus ibidem vescuntur (*Levinsio* in *Memorabil. Curlandia* referente) non infimæ fortis homines.

IV. *APER* seu Verres sylvaticus, *Varroni* Sus sylvaticus, Germ. *Wildschwein*, nobis *Wieprz le'ny*, *Dzik*, in cursu, pedibus posterioribus vestigia pedum anteriorum transgredi dicitur, & per hoc differre à Porco domestico. Gregatim vagatur per sylvas majores & densiores,

si tamen incedat solitarius *Odynee* vocatur, venatoribus bombardas explodentibus formidandus magis quam Ursus. Fert molem corporis grandem, dentes exertos, recurvos, acutos, expeditos ad vulnera inferenda, latus sic oblitum resinâ abiagnâ, piccâ, ut globos plumbeos, atq; tela retundat. Magnis agminibus Apri, Scrofe, & Porcelli sylvestres invadunt segetes, vigilæ positæ noctu, clamores hominum, larratus canum, explosiones sclopetorum difficilè damna impediunt. In Majori Polonia & Minori frequens animalium horum venatio, nec alibi omisâ: in Palatinatu Sandomiriensi circa *Radom*, *Cerekwia*, *Blotnica* &c. jugera plurima proscissa dentibus tanquam aratris conspiciuntur, unte multitudo gregum colligitur. A villanis Litvanie cædem sues illectæ fagopyro, vulgi cicere à longè sparso, extractas arte caveas in sylvis intrant, in iisq; se occludunt. Fel Apri discutit strumas, adeps lenit dolores laterum, dens medetur pleuritidi. **ARIES CAMPESTRIS**, *Bâran polny*, unico cornu instructus spectatur in desertis locis ultra *Braclaviam*, *Oczakoviam* usq; protensis. Idem tractus feris variis dives, odoriferis herbis vestitus totus. *Broniovius in Descript. Tartaria*. Claudebantur quondam deserta illa amplissimis Regni noitri limitibus.

V. **BISON**, *Zubr*, formâ bovi non absimilis, mole corporis crassior. Ejus, apud *Gesnerum in Hist. Animal. Quadrupedum*, est talis mentio: quòd Bison bos sit sylvestris omnes conveniunt, qualis verò sit, & quo nomine hodie appellandus, magna inter recentiores varietas & incertitia. Confunditur enim Bison cum Uro, cum Bonaso, Tarando: Bison, Polonis *Zubr*, unde aliqui Latina inflexione *Zubronem* vocant. Hunc *Gravianus à Burgo S. Sepulchri in Vita Commendoni Cardinalis* descripsit. Figura & vis atrox huic animali, panda ac lata cervix, diducta cornua, aures parvæ, grandes oculi, rubentes, torvi. Cum irascitur flat minaciter naribus, à mento ut barba pendet juba, eadem collum omne, armos, crura, vestit hirsutis villis. A collo super humeros elevat tergum, posterior pars omnis strigosior, cauda ut Tauri, quam per iram in cursu erigit, atq; vibrat. Quæ de Bisonte prolixè tradita à *Cromero Polonia l. 1. Aldrovando, Libero Bavone in Herberstein in Comment. Rer. Moschoviticarum*, Uro sunt applicanda. Magni Ducatus Litvanie sylvæ *Bialovicenses*,

wiezenfes, aliaq; plures, Bisontes gregatim incedentes alunt, eorum hinculi sæpius in Saxoniam vecli ad speciem inibi propagandam. Inveniri in Borussia Bisontes unicornes refert *Stella Antiquitatum Boruffice l. 1. Bartholinus in Observat. Novis de Unicornu*, fed hodie nulla de illis fama.

VI. CASTOR, Fiber *Plinio*, Canis Ponticus *Servio*, aliis Canis fluviatilis, Germ. *Biber*, nobis *Bohr*, animal amphibium, afpectu horribile ob longos, acutos dentes, quibus arbores cædit. Pedes anteriores caninis pedibus, posteriores anferinis confimiles, cauda in modum pileium squamofa tota, quæ habetur pro pifee in efca, imo integra caro à nonnullis fumitur diebus jejunii. Domicilium arte mira fabricat fibi prope aquas, illudq; in varias contignationes dividit, ut aqua ubi accreverit, in fuprema, vel media tutus degere poffit, ubi decreverit, in infima maneat, quia ut caudâ aquis immerfam habeat eft neceffe. Ut primum enim hæc exsiccatur propter innatum calorem, fenfu *Maris in Cafforologia*, alvi obftructiones patitur. Corticibus arborum, fructibus, pileibus vefcitur. CASTOREUM, *Dale in Pharmacologia Anatomica*, funt glandulæ oblongæ, rotundæ, craffæ, odoratæ, ovi magnitudine, natæ in inguinibus, pelliculâ craffâ veftitæ, liquore oleofa, cetofa impletæ, faporis acris, amaricantis, naufcofi, odoris gravis & fragrantis. Laudatur Caftoreum Ponticum à *Diofcoride*, Polonicum à *Schwenckfeldio*, quo utuntur Pharmacopæi in Silefia. Venit ex Litvania Gedanum, inde ad nationes exteras. Pretio vili venditur à ruricolis, implet Pharmacopolia: in re medica maximas habere vires obfervatur. Probatiffimum contra aurium morbos, fonitum, tinnitum: in arthritide, & doloribus podagricis, in lethargo, apoplexia, epilepfia, paralyfi, vertigine, artuum tremore, colica paffione, excellens remedium: externè adhibitur refolvit apoftemata. Pellis calidè applicata utilis eft in colico dolore, in mania, in ftomacho debiliore.

Capiuntur Caftores ad Viftulam, aliosq; Poloniæ, Volhiniz, Ruffiæ, Mafoviæ, Pruffiæ fluvios, fed pauciores: numeroftiores, elegantiores, pilis nigerrimis, mollibus, denfis confpiciuntur, nobiles dicti, in Litvaniæ amnibus, *Bobryk*, *Lani*, *Wetka*, *Niemon* &c. degunt. In Polesia ejuſdem Magni Ducatus, *Pinna*, *Jasiołda*, *Koizza*, *Prypoc*, in Polesia Polonica *Slaweczna*, *Norynk*

nek &c. Castorum patria, è quibus unus albi coloris Nobili viro est oblatuS, alter Owrucii vendituS Imperialibus solidis quinquaginta.

VII. CERVUS, Germ. *Hirsch*, nobis *Jelen*, teneros factus studiose occultat inter sentices vel herbas, miratur sibilum fistularum, cumq; avidè percipit. Serpentum esu delectatur, assertione *Bauhini in Lapide Bezoar*, illosq; è cavernis, natium spiritu elicit, ut vermes inteltinorum involucris implicitos carne ingesta enecet. Devoratis serpentibus, ejulatus edere solet miserabiles, ait *Graba in Descriptione Physico-Medico-Chymica Cervi*, antequam veneni vis superetur. LACRYMA CER-

VI post annum centesimum accrescit ossibus ipsis ad oculi canthum, atq; in os protuberans concrevit eà duritià, qua cornu superet. Qua parte prominet, rotunda est, insigni nitore, coloris flavi, non sine vestigiis nigrarum venularum, tanta levitate, ut pæne tactum effugiar. Adversus venena remedium præsentissimum, peste correptis cum vino datur, unde ingens oritur sudor. Præclara multa de hac Lacryma, à *Bauhino in Lapide Bezoardico* sunt congesta: à plurimis pro Bezoar genuino habetur.

Extat *Adami Disputatio Inauguralis* de Osse cordis Cervi: in *Valentini Mus. o Muscorum* rasura cornu Cervi, cornu calcinatum, Sal volatile exhibetur: alibi ex eodem Spiritus præparatus Chymicè, Oleum destillatum, & Magisterium est descriptum. In ventriculo vel intestinis lapis repertus cum lapide Bezoar viribus convenire ab *Encelio & Bauhino* traditur. Aliæ proprietates à *Torcken in Disputat. de Cervo*, ejusq; partibus in *Medicina usualibus* enumeratæ: addit *Pomet* Cervos implere mundum medicamentis.

Plurimarum Provinciarum sylvæ has feras vivacissimas, velocissimas alunt, ut abundè carnes mensis suppeditent, usui pelles. Niepolomicensis, Radomiensis saltus, *Cramerio teste*, nobilis est Cervorum venationibus.

Grandia, speciosaq; detracta cornua, ligneo inserta capiti, attiorum, solariorum, tricliniorum parietibus antiquitùs affigebantur, demonstrabantq; quòd Cervis aliis cornua sunt decidua singulis annis, diuturna, vel perpetua nostris, nam ad molem tantam non pervenirent, unius anni decursu. Gedani in aula *Juncker-Hoff* ornata picturis, cornibus variis &c Cornua unius Cervi spectantur distincta ramis triginta sex, illaq;, refert *Cellarius in Descrip. r.*

Regni

Regni Polo. à quodam Serenifis. Duce Boruffiæ quingentis florenis æstimabantur. Ibidem cervina cornua viginti & quinque radiis, alia viginti tribus notabilia. CATUS SYLVESTRIS, Germ. *Wilde karze*, nobis *Kot dżiki*, *Zb.k*, vitiosos humores evocat pelle, ventriculum corroborat, axungia contracturas domat, & affectus articularum. In sylvâ Masoviz *Skwa*, Felium pelliculæ insigni lævore conspicuæ Moschoviticas & Litvanicas superant. *Swiecicki in Topographia Masovia.*

VIII. DAMA Latinis, Italis *Danio*, Germ. *Dambirsch*, nobis *Daniel*, animal Dorcade majus, rufum, vel album, aut varietate macularum conspicuū. Fert lata cornua in ramos breves ac veluti apices dispersa. Sylvæ Litvanicæ vivaria implent hęc feris, caro earum sapida & delicata.

IX. DORCAS Græcis, Latinis Capreolus, Germ. *Rehe-Bock*, nobis *Sarn*, animal corpore & cornibus minoribus Cervum referens, timidum, velox, visū pollens. Fæmina ab aliquibus Caprea dicitur, à Germanis *Rehe-geisz*, utriusq; caro in cibo convenit diarthææ, & dysentericæ, fel oculorum albugines, nubeculas curat. In Podolia Capreoli gregatim agros, campos, sylvas obambulant, pretium exile inveniunt, nam læpius unus Imperialibus grossis quinque, id est, uno nostro floreno emitur. Idem valor in Litvania circa Vilnam &c. in Ukraina circa Vinnicam, Barum &c. In toto Regno vastiores sylvæ tenent hęc animalia oblectationi venatorum, ferculorum augmento nata. Opalenicense arboretum Majoris Poloniæ, trecentas Dorcades hyeme una retibus involutas in Silesiam vicinam mittendas dederat, præter jllatas culinæ.

X. EQUIFERUS *Plinio*, nobis *Koń dżiki*, non est descriptus ab antiquis Authoribus. Recentior *Gravianus à Bargo S. Sepulchri, in Vita Commendoni Cardinalis*, dicit eum esse parvum ac deformem, fessorem non patientem ob crurum infirmitatem, conspectum hominis refugientem. Contraria traduntur ab aliis, scilicet elegantia, robur, velocitas, feritatis depositio illi adscribitur. Et *Stella in Borussia Antiquitibus*, equis cicuribus omninò similis, præterquam quòd dorso sit mollior, ideoq; nec aptus usui. In Litvaniæ sylvis Equis feris assignat locum *Miechoviiâ Scriptor Sarmatia Europæa*, in Borussia, *Munsteri Cosmographia*,
E c

phia, & *Appendix Geographica*, in montibus Carpathis *Simplicissimus Ungaricus & Dacionus*, in Campis desertis Ukrainæ circa Borysthenum alius, ubi ante aliquot annos, captus astu à Cosacis Equiferus unius pili brevioris, coloris castanei.

XI. GULO *Oloa Magno*, *Rosomacus Cromero*, Germ. *Viel fraß*, nobis *Rosomak*, animal voracissimum, capite felis, corpore & caudâ vulpis, magnitudine canis. Dentes & ungues adeo asperos ac fortes gerit, ut canes, qui lupos non formidant, ab eo abstineant. Pellis albicat, fusco admisto colore, variasq; formas lineis quibusdam diductis exprimit. Vultur quadrupes à *Scaligero in Exercitat. de Subtilitate* est appellatus, quia cadavera odore miro sectatur, inventa in tantum vorat (*sic Mercator in Atlante Minore, Cardanus de Subtilitate, Nierembergius in Hist. Naturali, Masenius in Speculo Imaginum Veritatis occulta*) ut extendatur & infletur tanquam tympanum, repertâq; angustia inter arbores, se premit maximè, ut violenter comesta, violentius egerat. Sic extenuatus denuo accurrit cadaveri, atq; identidem repetit expressionem inter arbores, donec totum absumat morticinum. Incolit sylvas Moschoviz, iisq; viciniores Litvaniz; quandoq; in aulis Nobilium alitur, propter mirabilem voracitatem. Robore pedum ita valet, assertione *Gesneri in Hist. Animal. Quadrupedum*, ut in duas partes dividat arborem. Narrat *Olaus l. 18. Cardanus l. 10. d: Animal. Helmontius de Magnetica vulnerum curatione*, eos, qui stragulis ex pelle Gulonis confectis dormiunt recti, de epulis, voracitate, & insidiosa venatione, pro animalis viventis indole, somniare. Veritas dicti bis explorata est Gedani, sed nullus caufatus à pellibus somnus parans insidias, excitans gulam. Transferenda esset investigatio ad pelles recenter detractas animali, quæ apud *Cardanum de Subtil. l. 10.* odore, aspectu canes, & feles terrent.

XII. LATAX, Germ. *Nurex*, nobis *Nurek*, similis & congener Lutræ, sed cæ minor, pilus brevior, dentes robusti, quibus juxta *Aristotelem in Hist. Animal.* virgulta præcidit. Vertatur circa flumina, lacus, paludes Litvaniz, Russiz Rubræ &c; pellis sæpe submittitur Lipsiz, & Augustæ Vindelicorum ad fæminarum pileos adornandos. Idem animal sub nomine Noerza descriptissè videtur *Agriola inter Animanzia Siber-*

Subterranea. Noerza ait est magnitudine Martis, pilos habens æquales, breves, colore ferè similes Lutræ pilis.

XIII. LEPUS, Germ. *Haase*, nobis *Záiac*, animal timidum, sed ingeniosum *Paulino in Lagographia*, fætus enim suos in plurima loca distribuit, ut uno pereunte supersint reliqui. Per flexuosas vias incedit, ut venatores fallat, spinas & frutices omnes devitat, ne pili ejus affricti odorem canibus præbeant. Cavernæ locus ut non deprehendatur, huc, illuc discurrens vestigia disturbat, dein magno saltu in cavum profilit. Hyeme arçendi frigoris causâ delitescit sub nive, non visû, sed auditu insigni pollet. Vitæ terminus, septem, octo, vel decem anni, in primis masculi. Carnis esus & usus salubris est, nec parit melancholiam. Id probat fusiùs *ab Heers Spadacrene Galenum* adducens. Nulla ferè pars leporis manet, sensu *Jonstoni in Hist. Natur. Quadruped.* quæ usum non præbeat in medicina. Cerebri vires in frigidis nervorum, cerebriq; affectibus singulariter à *Paulino* commendantur. Pulmo asthmaticis, & contra morbum caducum prodesse dicitur muriâ conditus, atq; quotidie cum myrrha per mensem comestus. Cor pro specifico remedio habetur in epilepsia, & quartana. Renes leporis capti mense Martio, siccati & cocti calculosis propinantur in vino. Pinguitudo maximè vetusta, & cum pulvere Lapidis Cancrorum mixta, tanta pollet vi attrahendi, ut spinas, clavos, spicula cuti infixâ eliciat. Pili naribus inserti hæmorrhagiam narium traduntur sistere. Caput alopecie subvenit, jecur fluxum alvi sedat, sanguis calidus iunctus super pedes podagricos pluriùm prodest. Totâ pellis leporina cum auribus, & unguibus, ex consilio *Petri Hispani Medici*, comburatur, pulvis detur cum aqua calida ad sanandos lethargicos. In Polonia lepores coloris fusci sylvas & tesqua implent, in Litvania albi, circa Vilnam, Grodnam, cæterasq; Urbes venduntur sæpe grosso Imperiali, idem pretium habent in Curlandia: duobus grossis Imperialibus, Prussicis sex, nostris duodecim in Minori Polonia, Russia, Volhinia &c. comparantur. Mutant colorem in Livonia juxta *Ortelium, Hildebrandum, Guagninum*, nam sunt hyeme albi, æstate cinerei. Idem fit & in Polesia continente Ovrucium &c.

XIV. LUPUS, Germ. *Wolff*, nobis *Wilk*, audax, rapax, vorax animal.

animal. Homo si improvisò videat lupum, raucedescit, non propter infectum ab illo àërem, attractum à spectatore (quia cicures lupos è vicino intuemur sine ulla raucedine) sed propter timorem subito ortum, qui peccus, & instrumenta vocis infrigidat. Scintillis è silice emicantibus ita terretur, ut etiam famelicus accedere non audeat. Cor tostum ac tritum comitali morbo, hepar vitiis hepatis, axungia articularibus malis, pellis colicis doloribus medetur. Lupi in Polonis Provinciis sunt coloris cinerei, in Litvaniz partibus Molchoviz vicinioribus paucissimi albi, in sylvis ultra Bialam Palatinatus Brestensis nigricantes aliquot, atq; nigri occisi. Usitatum est pluribus pagis prodire adversus lupos, tanquam latrones aut hestres, cum telis, bombardis, tympanis, crepitaculis, canibus, sic enim ad disposita retia impelluntur facilius, vel si castes evaserint, exulare ab hac sylva coguntur. Eodem modo in Elbingensi, ac Mariaburgensi Zulava, ubi comparet Lupus, illico pellitur, ut securè pecora omnia diu noctuq; decerpant prata. Ibi dem Lupus occisus per villas circumducitur, venater à patribusfamilias excipitur humaniter & præmiatur. Quòd interdum Lupi devorent homines, causa est vel naturalis, nam aliquando gravior fames ad talem impellit ausum, vel aliquando pæna Divina, juxta illud *Leviticus c. 26: Si ambulaveritis ex adverso mihi &c. immissam in vos bestias agri, quæ consumant vos, & pecora vestra.* An. 1312. Lupi in obvios homines quosq; etiam tensas balistas portantes insiluerunt, & victos devorârunt. *Miechovita seu de Miechow Chronica. Polo. l. 4. Dlugoffus an. 1317.* id evenisse scribit. An. 1513. circa Radomiam de sylvis profluentes lethalia vulnera inferebant viatoribus, spatio quatuor hebdomadarum. *Obodziński in Pandora Regum Poloniae.* An. 1518. fatalibus moribus dilaniati homines in Palatinatu Siradiensi. *Buelski Hist. Polo. l. 5.* In Dobrzenensi Terra ad Ripinum bestia acta in rabiem hominibus duodecim intulit necem. *Paprocki.* Rabiem Lupi *Paulinus in Lycographia* ad vermes refert: quòd confectus senio, venenosis serpentes in renibus generet, morfu animalia necet, propter delitescens venenum, *Raubinus* narrat. Sciente nimium frigore in Prussia, Luperum turba percita fame, homines dilacerabat in vus publicis. *Zahn in Oeconomia Mirabili Mundi.*

Atrociter

Atrociter homines infestati in Litvania an. 1637. ad cubile unius Lupi rapientis novennem puerum, reperta capita octodecim virorum ac feminatum. Ex M. S. S. Circa *Czereszce* Lupi homines adultos & pueros devorabant frequentius, nā quinquaginta incolas una Parochia considerabat. *Haur in Arario Secretorum Oeconomia.* An. 1682. ultra Cracoviam in montibus, Lupus quadraginta hominum nece erat famofus. An. 1708. in Brestensi Palatinatu M. D. L. non procul ab oppido *Rozanka*, ferebat fama propè centum homines ætatis variæ ab una cruenta bestia fuisse dilaceratos. An. 1710. Montem S. Crucis versus, plures pueri esca fuere Lupis. Circa oppida *Ulanow*, & *Krzyszow*, plurimi premente fame alimenta ostiatim quærentes, in campis, sylvis, sparsim agentes noctes à Lupis absumpti. An. 1716. in viciniis oppidi *Radofzyce*, non pauci à Lupis quinque devorati. Propinquiora loca *Leżajsko*, in Russiæ Palatinatu, ingressa fera non visa ab incolis, velocissima, caustissima, nam semper eludens venatores ac retia, missis pecoribus pastores aggrediens fortiter, in pagis propè viginti pueros ad cibum rapiens. Ex variis relationibus Hyenæ similis esse videbatur. Non ita multis ante annis in Capitaneatu Bendzinensi, & prope pagum *Wiosowa* &c. Palat. Cracoviensis, Lupi cadaveribus humanis pasto grassante peste, deinde malo sopito, etiam homines vivos gravius atq; diutius sunt persecuti inferendo vulnera, mortes. Homines in lupos verti, rursusq; sibi restitui commentum est. Non dantur Lycanthropi, id est, in lupos transfigurati, patria voce *Wilkolaki*, potest tamen id fieri & arte magica, ut alius etiam lupo, canis, felis videatur aliquis: hoc quomodo fiat, *Delirius S. J. Disquisitionum Magicarum l. 2.* docet. Lycanthropia, ex genere morborum est rabies à lupo rabido excitata, in qua homines ululatus luporum imitantur. Eadem *Vallesio* Lupina infania, quando ex humorum visio, & atræ bilis excessu, affectus quidam lupini, v. g. odium in greges, vel homines, desideriumq; eos invadendi, vorandi, occupant mentem.

XV. LUTRA, Lytra *Varroni*, Germ. *Fisch-Otter*, nobis *Wydra*, animal amphibium canino capite, castoris auribus, vulpinis cruribus, caudâ oblongâ, inter flumina, lacus, & stagna, victitans piscibus, mira

Ec 3

velocita:

velocitate ac astutiâ captis. Ex aqua, tota sicca egredi traditur ab aliquibus, nullo penitus madoris vestigio inhærente, sed id veritati non videtur consonum esse. Frequens est in Polonia, frequentior in Russia, frequentissima in Litvania, ubiq; capitur decipulis ferreis. Viderat *Tylkowski*, & in *Parte 10. Physica Curiosa* annotaverat Lutram per totum candidam. Apud Nobilem Virû *Pasek* Palatinatus Cracoviensis sic facta cicur, ut more canis, currui, rebus, equis invigilaret, jussu varios pisces efferreret ex aquis, simul cum canibus prodiret ad venationem, plumbeis globis anates tactas nando porrigeret jaculatori.

XVI. LYNX à luce *Plinio*, quod omnium animalium quadrupedum acutissimè videat. Hinc & Lynx fabulosus deducit nomen, qui oculorum acie penetrare terram, videre quæ aguntur apud inferos dicebatur. Aliis Lynx, Lupus cervarius, quod in Cervos hostiliter agat, Lupus Armenius, Germ. *Lyschs*, nobis *Rys*, *Ostrowidz*, armatus unguibus acutissimis, in arboribus latens, ut in prætereuntes cervulos, capreas, vulpes, lepores, porcellos sylvestres desiliat, stragem ferarum magnam efficiat. Capiuntur Lynces in Litvania, Polonia, Russia, teste *Gesnero* & *Jonstano* in *Hist. Quadrupedum*, rari tamen insignibus maculis in dorso conspersi, sed duntaxat in ventre. Dispersi sunt & per aliarum Provinciarum sylvas, cicures non pauci visi. Pellis pretiosa assumitur ad vestimenta, unguis, qui in pede dextro pro pollice est, argento includitur, gestaturq; tanquam amuletum adversus morbum comitiale. Qua ratione Lynx, Pardus, Leopardus, Panthera, Panther, inter se differunt, *Bochartus* in *Bipartito Opere de Animalibus S. Scriptura* docet. Panthera *Lomicero* in *Hist. Natur.* eadem cum Pardo, Germanis *Pantherthier*, und *Leopard*. Et *Gesnero* in *Hist. Quadrup.* Panthera, & Pardalis sexu tantùm differunt, consuetudo autem obtinuit ut Leopardus simpliciter pro Panthera ponatur. In Campis desertis *Janczarycha* dictis reperitur animal, idiomate Russico *Perewizska*, maculis insignitum, sed longitudine mediani ulnam non excedens.

XVII. MARTES, Germ. *Marder*, nobis *Kuna*, è Mustelarum genere. Alia domestica in sepulcretis, locisq; abditis nata, sylvestris alia, pilo clariore & molliore tecta, utraq; junior sic cicuratur, ut sinum vestium

vestium subeat, per capita sedentium saliat, & super mensas ludat. Alibi pellis in magno habetur pretio, quod *Martialis* indicat illo versu: venator capta Marte superbus adest. Martes in Septentrionalibus regionibus, inquit *Fonstomus in Hist. Quadrupedum*, ut plurimum inveniuntur, ex Polonia deferuntur colore fusco, diluto.

Occupant sylvas Submontanæ, & Montanæ Regionis: Pokucizæ circa *Perehinsko* &c. Polesiæ utriusq; ubi majores catenis, nigricante pilo Zebellinas seu Mustelas Scythicas expriment, adornant vestes, & pileos.

XVIII. RUPICAPRA *Plinio*, Capra sylvestris *Gesnero*, aliis Capra Alpina, montana, Germ. *Gembs*, uobis *Koza skalna, dziska*, magnitudine ac figura conformis Capræ domesticæ, cornua brevia, adunca ferens. Inaccessa loca novit conscendere, in summitatibus versari montium, inter præcipitia, huc, illuc celerrimè non fallente vestigio currere. Sæpius cornibus implicatis saxorum rimis, aut arborum ramis se sustentat; si autem venatorum deprehendat insidias, timida ex altis rupibus se præcipitat. Intra gregem posita una in altiori consistit loco, atrectis auscultat auribus, circumspicit, claro, acuto sibilo alias monet, in *Itinere Alpino III. ait Scheuchzerus*, ut se fugæ committant vitando periculum. Lapis in ventriculo circa Novembrem reperitur, qui juxta *Hoffmannum in Clavi Pharmaceutica*, est odore grato, aromatico dum frangitur, quia ex herbis odoratis depastis conflat, laudabilis in dysentericis fluxibus, colicis doloribus, febribus malignis, in aqua cordiali porrectus. Secundùm *Welschium in Dissertat. Medico-Philosophica de Agagropilis*, utilis est in variolis, morbillis, petechiis, catarrhis, cephalalgia, vertigine, amentia, mania hypochondriaca, & hysterica, lethargo, tremore, paralyti, pleuritide, in ventriculi, lienis, hepatis affectibus. Hac de causâ Medici plures Lapidem seu potius Pilam Rupicapræ, aliter Agagropilam, Bezoar Germanicum vocant, nam Bezoar Orientale est ex Capra montana, partim Cervo, partim Capræ assimili, in India Orientali. Confirmantur dicta à *Valentini Museo Museorum*, in quo Pilæ istius icon, simulq; Rupicapræ spectatur. Plura ex *Bauhino, & Welschio* depromantur, qui Lapidem Agagropilum dixere magnum alexiterium venenorum. Ferunt Rupicapras Carpatii montes, Montana nostra vicina Carpatu,

pato, pelles etiam concinnatæ sunt multùm crassæ, longissimo usu vix destruibiles, caro alba & dulcis. RUPICAPRA UNICORNIS invenitur in dicto Carpato, sæpiusq; adfertur Cracoviam ex venatione, sic retulit *Albertus Mosienus* Polonus, eximæ doctrinæ juvenis, illam se non semel vidisse asserens. Verba *Gesneri in Hist. Quadrupedum sub Monocerosote.* An IBEX, Germ. *Steinbock*, id est, Capra petræ, pernecitatis miræ, onerata cornibus vastis & ponderosis, reflexis in tergum, detur in Carpato, scire mihi non vacat, *Simlerus in Commentariis de Alpibus* asserit animal istud proprium Alpibus esse, ubi glacies solvitur nunquam, ex natura enim frigus requirit, aliter cæcum futurum.

XIX. SCIURUS, Germ. *Ei. b. horn*, nobis *Wiewiorka*, saliens de ramo ad ramum, & ab arbore ad arborem, caudâ tanquam alâ juvatur, eadem regitur, pedum ministerio pro manibus utitur, glandibus vescitur, omniq; genere nucum, maximè avellanarum, quas æstate congerit, recondit pro hyeme. Singulare traditur à *Schotto in Physica Curiosæ*, de Sciuro, quòd transiturus aquam propter pastum, corticem levisimum imponat eidem, huicq; insidens, erectâ caudâ velificans subvehatur favente vento. Sciuri in ea Sarmatiæ parte, quam hodie vocamus Poloniam inveniuntur, quibus rutilus color mistus cinereo. *Agricola de Animalibus Subterraneis.* In Russia cinerei toti conspiciuntur, ibidem & alibi nigri, dempto ventre albente. In Litvana Polesia circa Jurovicios, & alibi passim, Sciuri ætivo tempore rutili, hyberno sic candicantes, ut Mures Ponticos colore tunc æmulentur. In Transylvania Sciurorum ingens multitudo congregata ex improvise, Poloniam versus migravit sæculo XVII. *Rhitius in Hist. Universalis.*

XX. SUHAK animal Capræ sylvestri simile, ex Scythia ad fines Podoliæ adventare solitum, miræ pernecitatis, ferocitatis, armatum cornibus striatis, albicantibus, acutis & validis. Ductorem se præbet Capreolorum gregibus, ipsisq; præit. Acerrimo visu, simul & auditu à natura donatum, quare longe latèq; circumspiciens, observans omnia, faciliè hominum persequentium insidias è longinquo deprehendit, comitibus acuto sibilo dat signum fugæ, ut in loca tutiora se recipiant. Typus pulcherrimus Principis, & Rectoris vigilantis. *Aldrovandus*

us in Quadrupedibus b. sulcis. Ovem sylvestrem esse affirmat *Liber Raro in Herberstein in Commentar. Rerum Moschoviticarum*, quam Poloni *Subak*, Moschi *Sugak* appellavêre. Magnitudo Capreoli, breviores tamen pedes, cornua in altum porrecta, circulusq; quibusdam notata. Animal velocissimi cursûs, altissimorum saltuum, audivi enim tam altè saltans, ut in venatione equos transiliat. Ad extremum *Gesnerus in Hist. Animal. Quadrupedum sub Colo, ex Epist. Bonar de Balice* adducit frequentia. In campis Podolicis, ubi sunt planities maximæ, & in quibus præter cælum, & terram nihil conspici potest, Sulaci gregatim agunt. Hi à custodiis Serenissimi nostri contra Tartaros sagittis conficiuntur, cornuaq; (rarissimû etiam inter nos munus) acquiruntur. Quòd si aliquando animal vivum capitur, omnis mansuetudinis est impatiens.

XXI. URSUS, Germ. *Bär*, nobis *Niedzwiedz*, animal sævum, & ad vim propulsandam adeo irritabile, ut dum in hostem pergit, arbuta obvia cum summo impetu frangat, prosternat, laxa sedibus suis emoveat. Antrum ex musco, arborum frondibus ita densè aptèq; struit, ut à cæli injuriis immunem se facile præstet. Tantum illi vastiori inest robur, ut equi vel bovis pondus possit attollere. Ursa gravida rarissimè occurrit venatoribus, nam sylvas profundiores latebrasq; petit; juxta *Sperlingum in Zoologia Physica*, uno partu edit quatuor fætus, eosq; cæcos. Veterum plurimi credidêre Urfas non parere catulos, sed informem quandam & candidam carnem, quam lambendo postea mater format in catulos. Verùm hic pariendi modus præterquam quòd per se naturalium ordini rerum non satis conveniat, etiam variorum oculatorum testium repugnat experientiæ. Refert *Matthiolus l. 2.* se vidisse catulos adhuc in utero existentes, omnibus suis membris conformatos atq; distinctos. In Museo Senatus Bononiensis, teste *Aldrovando in Quadrup. Digt. Viviparis, Scaligerus in Exercit. 6.* vitreo vasi inclusus servatur Urfulus de matris extractus utero, omnibus partibus suis absolutus. Confirmat dicta *Museum Wormii*, secundùm quod Urfæ fætus cæcus, & absq; pilis editur, sed quòd ad membrorum conformationem perfectus, non verò informis ut vulgò creditur, hoc enim observârunt, qui prægnantes Urfas dissectuerunt. Arbitratur *Dalecampius* fabulæ causam præbuisse ortum

ortum catulorum crassissimis secundinis involutorum, quas mater non nisi lambendo potest revellere. Item à veritate alienum cenfet *Voigtius in Curiositatibus Physicis*, Urfos mares hybernis mensibus sepeliri somno quadraginta diebus, fœminas integris mensibus quatuor, & tunc pinguescere. Excitatos verò sugere priores pedes cum niurmure, mirifico illo pedum succo refici & nutrirî. Ulteriùs concedit latebras hyeme quærere Urfos, & somno maximè indulgere, sed abstinere profus à cibo, & succo pedum sustentari negat. Veritati conforme *Platina de Honesta Voluptate*, *Tylkowski S. J. Phys. Curiosa Part. 10.* his verbis exponit. Ursus circa Februarium per aliquot hebdomadas se abscondit, ut id experti sumus in domestico, & solùm pedes priores fugit, in quibus sunt canaliculi quidam, per quos ad victum humor ducitur crassus. Quare nondum maturus Ursus, in quo arctiores canaliculi, & succus medicus, eas non expetit latebras. Causa diuturni somni ab eodem auctore, in *Phys. Cur. Parte 5.* ad corpus mucco repletum devolvitur, quod quia hyeme clausis poris non perspirat, totus in caput excurrit halitus, & sensus ligat.

Ursi ubiq; mella & apes quærunt, non tantùm ut saginent ventrem, verùm sensu aliquorum, & visui consulant, qui crebriùs hebetatur.

In Litvania maximi Ursi à *Paulo Veneto l. 3. de Rebus Moschoviticis* observati, à *Gesnero in Quadrupedibus* positi albi. Pelles nigrae in pretio, volæ cum digitis appositæ mensis sunt in deliciis. *Vinnæ videram*, ait *Vadianus in Comment. in Pomponium Melam*, ursinam pellem allatam ex Litvania, longitudinis cubitorum quinque, latitudinis tantæ, ut quodlibet vel bonis vinceret tergum. Hæc Cæsari Maximiliano, in Badensibus Thermis oblata, admirationi fuerat summæ. Idem narrat & *Aldrovandus l. 1. de Quadrupedibus Digitatis*, citans *Gesnerum spectatorem*.

Sigismundus I. Rex noster solennem ad Niepolom:ce influens venationem, Ursum magnitudinis miræ, quem ex Litvania cavæ ferreae includum adduxerat, emisit. Hic referente *Starovolsco in Rebus præfati Regis*, *Paprocki in Stemmatis Polonorum*, tum canum latratu, tum hominum clamore excitatus postquam sævire cœpit, supra centum magnitudinis ingentis canes sædè laceravit, venatores & mobiles vulneravit nonnullos, Regiumq; minum *Szańczyk* staturâ pusillum

lum unà cum equo deturbavit ad lapsum. Quomodo capiantur, *Olaus Magnus l. 18. Genserus in Hist. Animalium* descriperunt. Apes plerumq; in Russia inter arbores cavas mellificans, Ursis ad rapinam mellis assuetis hunc in modum mortiferæ parantur insidiæ. Cùm debilissimum habeant caput, lignea clava ferreis armata cuspidibus, super foramen evolantium apum ex aliori ramo suspenditur. Hæc quoniam aditum intercludit feræ ad delicias suas, ab indignante cum impetu repellitur, sed in ipso conatu, dum periculum haud advertit, à redeuntis clavæ graviore illapsu caput obteritur, helluo in ipso felicitatis vestibulo eliditur, & morte sua gustum mellis exigui lugere cogitur. Idem omninò modica voluptate inescatis accidit.

Capitur Ursus & apposito melle cum cremato, nam dum prædulci esca ventrem avidè replet, latente potu inebriatur, ligatur oppressus somno, catenam ferreæ traditur, aut neci. Non raro & in cavea artificiosè parata alvæare positum dum spoliare melle conatur, deciduis foribus præcluditur belluæ exitus. In Litvania Ursi inclusi caveis, macerati fame, portionem escæ accipiunt, mansvesfacti ad obeundas functiones varias redduntur idonei. Ex relatione *Aldrovandus in Quadruped. Viviparis*, aliquando rotis aquas è puteis haurientibus, aliquando plaustris junguntur, quandoq; quod spectatores majori admiratione potest afficere, iidem erecti sacco & ligna ad locum ferunt destinatum.

Svidrigel post Vitoldum Litvaniæ Princeps alebat Ursam, quæ quoties dies oriebatur, relicto nemore veniens domū pulsabat fores, cibū sūmebat reditura ad sylvas. Plura de mansvesfactis Ursis haber *Olaus M. in Hist. Gentium Septentri. Aldrovandus in Quadrupedibus*, ubi inter alia hæc ponuntur. Nonnulli è plebe Russica, & Litvanica cicurant Ursos, adhibent dulcem fistularum sonum (quo gaudent plurimum) ut eos ad gestus ludicros & choreas assvesfaciant, ac tanquam acriore signo ad erigendos pedes inducant, finaliter ur à choreæ spectatoribus bipedali incessu mercedem saltus exposcant, quæ si illiberalior fuerit visa, directoris nutu murmurant, ac moto capite nummum petunt augeri.

Viderat in Silesia author Libri *Syllogæ Physica Rer. Erud.æ* adductos Ursos ex Litvania, condoctos ita ut non modo pulsarent tympanum, sed etiam certis modis saltarent. Deli-

nitores, ductoresq; belluarum istarum gratum spectaculum præbent etiam in Imperio, Italia, Gallia, Lusitania &c. A robustissimis rusticis Litvaniæ, sæpius in sylvis Ursus ad luctam provocatur gestu & voce, in certamine, lancea occultata immergitur visceribus, pedes ascio-lâ præciduntur. Circumventus à turba hominum, interdum attripit unum, & bipedali incessu utens, objectu humani corporis se tuerit contra explosiones bombardarum, & tela missilia. Contigisse id in Polesia, circa an. 1704. retulit mihi spectator è Nobilitate Volhinensi. Minores Ursi appellantur Mellivori seu Mellarii, nobis *Barinicy, Bartniczkowie*, ut plurimum rufi, agiles, alvearium in arboribus positorum strenui exspoliatores. Observavit *Willughby citatus à Rayo in Synopsi Methodica Animal. Quadrup.* renem structuram singularem in Urso, membrana enim peculiariter veluti sacculo erant inclusi, in quinquaginta sex parvos renes à se invicem separati, suisq; singuli membranis cincti. Hæc renulorum massa seu congeries racemum uvarum, aut potius pineum conum referebat. Inducti spectaculo simili venatores nostri afferunt, quolibet anno renem unum Urso accrescere, ætatem indicare. Numeravit quidam in Roxolania renulos centum & quadraginta in uno, alter centum sexaginta in secundo, tertius centum septuaginta, & prope sæcula duo attigisse belluam arbitrabatur. Pinguedo Ursi medetur doloribus arthriticis, paronidibus; ulcera crurum, & tibiærum sanat. In Finlandia rustici fel exsiccatum instar Panacæ exhibent, sudoreq; superveniente plurimos ægros sanitati restitunt.

XXII. URUS, Bos sylvaticus, Germ. *Aver-Ochs*, nobis *Tur, Gsfnero* ex vocabulo nostro *Thurus*, est è numero bonum sylvestrium, cæterum quis revera sit, nisi diligenter advertas, ait *Aldrovandus*, difficillimè ab authoribus, qui de eo scripsère disces. Pleriq; Urum cum Bisonte, vel cum Bonafo, vel Bubalo, aliisq; animalibus confundunt. Quæ à *Cromero Polonia l. 1* de Bisonte tradita, Uro sunt ex parte applicanda iudicio *Mascovii* infra adducendi. Sunt autem hæc. Fera equum cum fessore correptum in sublime cornibus jactat, evertit arbores mediocris crassitudinis. Linguz contactus vitatur, quia exerta longius hominem attrahit ad se, si vel extremam vestis ejus oram contin-

gar

gat, est enim scabra &c. Ejusdem Uri descriptiones variz à variis datz huc adducuntur.

Uros sola Masovia Litvaniz contermina habet, qui sunt verè boves sylvestres, nec à domesticis bobus distantes, nisi quòd omnes nigri, & ductum quandam instar linez ex albo mixtum, dorsum contineat. Miscentur vaccis domesticis, sed non sine nota, nam in armentum postea perinde atq; infames à cæteris Uris non admittuntur. *Liber Baro in Herberstein in Comment. Rerum Moschovit. Suerius Carthusianus in Comment. Rer. in Orbe Gestarum.*

Thuri seu Thurones bobus domesticis multò majores, pilis veltitu elegantioribus, degunt in Sylvz Hercyniz parte, à Varavia quinque milliaribus prope Sochaczoviam, & Roszkam. Hyeme frondes virgultorum, & arborum depascuntur in sylvis, in quibus ingentis magnitudinis quercus nonnullz dicuntur orgyias quinque excedere in circuitu. Datur etiam fœnum, quod æstatis tempore rustici pro eis comparaverant. Heminent non timet Thurus, nec obviantem fugit, de via vix parum cedit. Lacesitus excandescit vehementer, quod si is, qui provocaverat, se in terram prostraverit, nihil incommodi accipit. Venatores intercepto Thuro cor eximunt, quo dissecto per medium, ossiculum exhibens crucis formam reperiunt, prægnantibus, ac in partu graviter laborantibus proficuum. Audivi, Sigismundum Regem aliquoties Imperatori Carolo V. carnes Thuri salitas, magni muneris loco misisse. Pellis postquam purgata fuerit in cingulos scinditur, quibus prægnantes cinctz miram facilitatem pariendi sentiunt. *Gesnerus in Hist. Animal. Quadrup. sub tit. De Thuro seu Thurone Masovitico.*

Hoc nomine, quòd promoveant cinguli partum, Regina Poloniz Bona adducto superius *Libero Baroni in Herberstein* duos dederat dono, è quibus unus Sereniss. Romanorum Reginz ubi est datus, clementi accepit animo. Nihil quoq; tam expeditum venatoribus, testimonio *Swiecicki in Topographia Masovia*, quam media villis intorta pars frontis (*Turzy wicher*) præsertim si adhuc spiranti Uro excindatur, gestata enim à gravidis caruncula resistit abortibus, facilem partum procutat.

Hactenus soli Masoviz adscripti Uri à *Libero Barone, & Gesnero*, quibus adstipulatur *Cromerus* apud *Wyskiskos* eos constituens, *Aldrovandus de Quadruped. l. 1. inter Osze-*

zke & Garwolin. Borussix Stella in Antiquitatibus eodem Uros attribuit, *Hennenbergerus in Chronicis* narrat Joannem Sigismundum Marchionem in Borussia, an. 1595. quatuor globis ex sclopeto missis occidisse Urum immanis magnitudinis. Spatium inter anteriorem pedem, & tergum, tres cum dimidia, inter radices cornuum, & caudam quinque ulnas, & quartam partem sextæ, longum extiterat. Pondus dederat fera undeviginti centenarios, & libras quinque Norimbergenfes. Etate hac, in Prussia (quæ olim Ducalis dicta) Uri per ætatem sustentantur gramine ad Lacum Curonensem, hyeme, magna copia fœni vehitur ad horreum, haud procul à pago *Gerlancken* situm, ab omni parte sylvâ circumdatum, ad quod capiendum magno agmine, sine ulla ferocitate veniunt; rarò occiduntur juxta *Mafecovium in Dissertatione bina de Uro, Regiomonti an. 1705. edita*, ex qua, vera atq; exacta descriptio Uri huc transfertur. Urus staturâ magnos boves Podolicos superat, ingenti robore atq; stupendo præditus, quod apparet ex commissione illius cum Urso, in qua hic ab illo instar pilæ elevatur in altum. Cornua ut plurimum non magna, nigra, sessio duorum hominum intrâ ea, rectius ad ingens feræ robur refertur, quàm ad insignem amplitudinem. Oculi, si irritetur, velut ignis radiant feritatis causâ & exardescunt. Lingua hispida & asperrima, barba in aliis longior, brevior in aliis, sicuti & villositas tota major ac asperior, aut minùs aspera. Pili circa totum caput breviores, in armo, nec non supra gibbum protensiores, collum verò & pectus majori villositate gaudet, quæ ad pedes usq; protenditur. Pauci barbâ destituti, eâ autem qui potiuntur, ab ipso ortu statim excrefcit. Frons pilis crispis tegitur, gratissimam fragrantiam, sive moschum redolentibus. Pellis firma & crassa ad digitos duos in mare, caro dulcis & saporosa. Nulli feræ, aut animali mansueto insidiatur, at verò ubi sentit animal aliquod accedere propius, repellit vehementer calcitrando, cornibusq; effrendo in altum. Refertur à venatoribus, rubro vestimento indutum hominem ferre Urum non posse, sed insistere ei maxima ferocitate. Horrida nemora, obscuras latebras minimè amat, maxima illi voluptas est versari in montibus. Auditur non mugitum edere, sed aliquod murmur, quod protenditur breviter, & suis grunitui assimilatur, neq;

procul

procul percipitur. A crabronibus maximè infestatur, quæ pilos devorant ad calvitiem. Modus capiendi hoc animal diversus est ab antiquo. In extructo horreo allicitur feno, sublata janua delabitur facilè, prohibetur exitus, transportatur in caveam. Furtivè capientes, arborem à superiori parte, terram versus flectunt, affixo laqueo ac sub feno recondito, dum ergo accedit fera famelica, & per laqueum caput extendit ad fenum, tactu levissimo decurvata arbor resilit in sublime, prædam constringit. Est observatio, vaccas præ bobus ampliores esse & ferociores. Hæ si quando vitulum edunt, deprehensa est tanta ferocia, quanta in Urso, ac Leone esse non potest. Metus ad rabiem stimulat belluam, ne charissima proles sibi eripiat. Hæc ex *Mascevio* spectatore Urorum septuaginta, sic tandem concludente: de Uro retulimus ex auctoribus, majori parte accepta à venatoribus, viris curam ejus habentibus, deniq; ex propria observatione.

XXIII. VULPES, Germ. *Fuchs*, nobis *Lis*, *Liszka*, astutum animal & solitarium. Cum serpentibus adeo familiariter traditur vivere, ut in iisdem degat cavernis, parturiens ita recedit, ut rarè capiatur. Cerebrum Vulpis infantibus sæpe oblatum facit ut epilepsia non corripiantur, pulmo combustus valet contra vitia pulmonum, & angustiam pectoris, jecur hepaticis, splenicis, pinguedo convulsionibus, contracturis, tremoribus, sensu *Schröderi* confert. In sylvis totius Regni rufarum Vulpium duo sunt genera, unum quod guttur album, secundum, quod nigrescens ac veluti carbonū pulvere conspersum gerit. Podolienfes, Volhinenfes, Ukrainenfes præstantes: nigræ, & albæ quod in Litvania reperiantur, *Thuanus Historiarum* l. 58. tradit. Ibidem capiuntur interdum Crucigeræ, *Krzyżaki*, in quibus linea una nigra secundum longitudinem à capite ad caudam per dorsum trahitur, altera transversa ejusdem coloris per armos ad pedes anteriores currit. Ante aliquot annos prope *Solec* oppidum vicinum *Bidgostæ*, Vulpes alba una trajecta est plumbea glande, altera ad *Janowiec* arcem *Vistulæ* proximam.

XXIV. VIVARIA, *Zwierzyńce*, olim numerosissima oblectationi atq; utilitati Procerum, Nobilium inserviebant, ætate nostra, hostilitatis crebræ injuriis vastata, diruta, longius requirunt tempus ut impleantur

pleantur ferarum gregibus. Ad Crepicios, teste *Starevolscio in Polonia*, Cervi mille sexcenti numerati in uno vivario; præter animalia plurima alia. Prope Białam in M. D. Litvaniæ, alitæ plusquam sexcentæ Damæ, Germ. *Dambirsche*, nobis *Daniele*: Urli caveis, Apri, Lupi, Lepores, separatis continebantur sepimentis. Alibi varii generis feræ, unâ cum fetu singulis annis accrescente, etiam nunc concluduntur ad augmentum opsoniorum.

SECTIO II.

De

ANIMALIBUS SUBTERRANEIS.

TRiplex genus agnoscit *Agricola* Animantium Subterraneorum. Primum eorum, quæ noctu, vel interdium subeunt terræ cavernas, atque in eis delitescunt & dormiunt. Secundum illorum, quæ certo anni tempore abdunt se in abstrusissimas specus, in quibus gravi pressa sopore, aliquot insumunt menses. Tertium talium, quæ perpetuò latitant intrâ telluris abdita.

II. CRICETUS *Gesnero*, *Arctomys* aliis, Germ. *Hamster*, nobis *Skrzéczek*, *Chomik*, ex descriptione *Agricola* in *Libro de Animant. Subierra*. animal iracundum & mordax adeo, ut si eques eum incautè persequatur, prosilire soleat, os equi impetere, & si prehenderit, mordicus tenere. Major est *Mustelâ* domesticâ, pedes admodum breves, pilis in dorso color est ferè leporis, in ventre niger, in lateribus rutilus, sed utrumque latus maculis albis distinguitur. Pili sic inhærent cuti, ut ex ea difficulter evelli possint, ac cutis quidem facilis à carne avellitur, quàm pili ex cute radicibus extrahantur. Agri vastator multa frumenti grana in specum congerit, in utroque enim faucium latere longas crumenas seu folliculos accommodatos transportationi frumentorum gerit. Addidit *Fabricius in Epist. ad Gesnerum*, quòd mas & femina unum antrum simul inhabitent, edito fetu relinquunt pristinum, & novum fodiant domici-

domicilium. Sonum latratui similem edit, ideoq; & Canis terrestris est appellatus. Incedit quandoq; bipes, pedibus pro manibus utitur, tota hyeme latet in foveis. In qua parte Regni nostri versatur, innuit *Cromerus Polonia l. 1*: Suut in Podolia vulgò Crzecici, Sciuroorum, vel Cucinolorum magnitudine, in cavernis degentes, varias & maculosas habentes pelles, quæ ad vestitum, fæminarum pallia expetuntur. Præter Podoliam, tenet Cricetos Ukraina, Minor Polonia circa oppidum *Stupia*, pagum *Grzegorzewice* &c.

III. HERINACEUS *Plinio*, Hericius, Herix *Sipontino*, Echinus terrestris *Budæo*, Germ. *Igel*, nobis *Jež*, animal aculeis horridum, & quàm primùm latratum canum, ferarum odorem, venatorum adventum præsentit, in orbem se colligens, rostro, pedibus intrò repositis, ita ut globi aculeati; nec non mortui speciem referat. In cavis arborum, & cavernis occultatur, noctu sibilare, prodire solet alimenta quæsiturus. Vescitur etiam pyris, & pomis, quæ spinis suis infigit reponenda in domicilio. Calcinatus & pulverisatus Herinaceus hydropicis prodest, arvina plebi in usu medico, decoctum *Bartholinus in Artibus Medicis* utilissimum & probatissimum esse affirmat in hydrope, seu aquosi humoris stagnatione.

IV. MELIS sive Taxo, Taxus, Tassus, Blerellus, Germ *Dachs*, nobis *Jazwiec*, *Borsuk*, animal asperum, mordax, pinguisimum, magnitudine vulpis, aut canis mediocris, dentibus acutis, dorso latiore, pilis duris, griseis, supernè ad nigredinem vergentibus, infernè candidantibus, cruribus brevibus. E cuniculis prodit, vagaturq; clamitans noctu per sylvas & campos, hyeme tota occultatur. Pelle detracta bombardæ teguntur in itinere, ne perfusæ imbribus rubiginem contrahant, pyrius pulvis reddatur humidior. Incineratus Taxo exhibetur feliciter pulmoniacis, & sanguinem exscreantibus. Adeps Officinarum est, curatq; renum, articulorum dolores, fracturas, contracturas, artuum imbecillitates.

V. MUS ALPINUS *Plinio*, Mus montanus aliis, Gallis *Marmotane*, Italis *Marmontana*, Germanis *Murmel-Thier*, nobis *Bobak*, *Swiszcz*, Fele est corpulentior, sed brevior cruribus, colore ut plurimum rufò, o-

culis magnis & prominentibus, auriculis quasi decurtatis. Pedibus posterioribus non secus ac Ursus uti solet, ac interdum ingredi bipes. Dorsum præpingue habet, niacras cæteras corporis partes. Si quando hi mures inter se colludunt, ut catelli clamorem excitant: quum irascuntur, vel tempestatis mutationem denuntiant, vocem fistulæ acutæ, & aures lædenti similem edunt. Fructibus, radicibus, herbis vescuntur, cupidè verò lacte, butyro, caseo prioribus pedibus ori admoto. Per hyemem in cavernis, quas sibi fodiunt delitescunt, mulrùmq; dormiunt, sæno, stramine, sarmentis cubili strato, ut molliùs & calidiùs cubent. Cicurati redduntur homini familiares, canes odent, eosq; sæpe graviter mordent. In planitie non admodum veloces, nam homo eos currendo assequi potest. Cruribus & digitis sunt robustissimi, celeriterq; fodiunt terram. *Raius in Synopsi Methodica Animalium Quadrupedum.* Mures Alpini cum prioribus dentibus longis & acutis, digitis pedum ursinis similibus, in una caverna plerumq; septem aut novem, aut undecim, vel tredecim instar Herinaceorum convoluti delitescunt. Mira verò eis solertia ad sænum, ac reliqua congerenda. Unus humi stratus, erectis pedibus omnibus, jacet in dorso, in quem tanquã in plaustrum quoddam, cæteri ea, quæ congregãrunt conjiciunt, & sic onustum, caudã mordicus apprehensã, in specum trahunt, & quasi invehunt: ex quo venit, ut per id tempus detricto dorso esse videatur. Itaq; postquam cubilia in specu straverint, aditum atq; os ejus sarmentis & terrã obstruunt, obturant, ut tuti à ventorum vi, imbribus, frigore esse possint. Tam autem graviter dormiunt, ut effossi & extracti non excitentur, antequam in sole positi, vel ad ignem locati non concaluerint. Multùm dormiunt, at dum vigilant, semper aliquid agunt, irritati acriter mordent. Cùm è caverna egrediuntur ad pastum, ex eis remanet unus ad illius aditum, quàm potest diligentissime prospiciens, voce acutæ fistulæ simili convocans alios ad cavernam, si hominem, armentum, vel feram viderit. *Agricola de Animantibus Subterra. Gesnerus in Quadrupedibus.* Ego de iisdem Muribus accepi sequentia. Aliunde advenientem tanquam exploratorem sub diligenti tenent custodia, affligunt fame, ad obsequia cogunt tanquam mancipium. Pratum enim dentibus secare debet, & resupina-

resupinatus (dicto modo) congestum fenum recipere. Etiam servari intra penates, latebras, recessus hyeme quærunt, & in eis interdum degunt. Vere, ætate, longiore somno opprimuntur, expergefacti vinum, mulsam, crematum, cerevisiam avidè bibunt, & inebriantur. Edocentur facillè varia ludicra ad spectantium jucunditatem. Post Alpes, in Carpatiis montibus vallem *Swiszcza* vocitatem, ad fundum Regni nostri spectantem incolunt numerosi. Ukrainense, Podoliense solum dat receptacula. Pinguedo recens præstans anodynum est in nephritide, doloribus articulorum. Contracti emolliuntur ac resolvuntur nervi, advocatur somnus, si pedum plantæ eâ inunctæ fuerint.

VI. MUS NORICUS *Agricola*, Citellus *Schwamckfeldio*, Germanis *Ziesel*, Bohemis *Sysel*, nobis *Sysel*, Criceto minor, instar Mustelæ domesticæ longus ac tenuis, auribus carens, dentes murium dentibus similes ferens. Ex relatione *Gesneri in Hist. Animal. Quadrup.* nunquam cicuratur, illudq; insigne habet, quòd cum sit bucculis breviter protuberantibus, tamen eas vix credibili numero tritici infarciat, ceu folles quospiam; atq; ita in cuniculos suos commeatum congerat, pro hyeme secutura. Pelles Citellorum fuscis & mollibus pilis vestitæ capiti humano profunt extrahendo humores noxios, eadem olim in Silesia ornabant pallia feminarum. Terra Volhiniæ, Podoliæ, dat receptacula his animantibus, ubi non prius moventur sedibus, quàm abundè aqua affusa fuerit.

VII. MUSTELA ALBA, *Turnebio* Hermelinus, vulgò *Armillinus*, Germ. *Hermelin*, Ital. *Armelino*, Gall. *Hermine*, nobis *Gronostay*, animal toto corpore candidum, extremitate unica caudæ nigerrimum. In terra Łukoviensi Palatinatûs Lublinensis Mustelæ albæ numerosæ cuniculos incolunt, prodeuntes ad pastum capiuntur in agris, dum aditus ad receptacula obturatur. Frequentes in utraq; Polesia, rariores in Minori Polonia, Prussia &c. MUSTELA ALBA VULGARIS, *Łaská*, *Łasieczká*, mole Sciurum æquat, intra septa domestica, horrea, stabula manet. MUSTELA supernè rubescentis moderatè coloris, ventre candicante, versatur inter horrea & granaria, gallinarum absorbet ova.

MUSTELA SYLVESTRIS, Ictis, *Sipontino* Furunculus,

Ifidoro Furo, Gefnero Viverra Łaská, Łaská lesna, major domesticá, in sylvis, agris, ac vepribus degit. Caro cum vino sumpta juvat epilepticos, adversus venena serpentum utilis. MUSTELA alba tota, excepta cauda nigricante, & auribus ejusdem coloris, dorso item luscá fuscá notato, occurrit sapius in Litvana Polesia &c.

VIII. PUTORIUS *Gefnero*, Martes domestica *Matthiolo*, nobis *Tehorz*, animal putore infectum, pellem nigram canq; mollibus vestitam pilis dans pylopæis. De cuniculis noctu prodit ad pastum, columbarum, gallinarum maximus hostis, quas ubi invenerit, suffocat plurimas, imò omnes, avulsisq; capitibus notabilem partem ecæ sibi paratæ infert receptaculis, si à nemine impediatur.

IX. TALPA, Germ. *Maul-Wurff*, nobis *Kret*, coloris nigri, auditus acutissimi, rostri suilli, quo fodiens agros, hortos, prata &c. efformat grumos. Hoc peculiare præ cæteris animantibus habet, quòd non nisi sub terra vivere ac superstes esse possit. Quidquid veteres, & nonnulli recentiores dicant, inquit *Rains in Synopsi Animal. Quadrup.* oculi non desunt Talpis, qui non membraná sunt tecti, sed in cute habent sua foramina, atq; cuivis se inquirenti, facile conspiciendos præbent, veluti puncta nigra, seminis milii magnitudine, nervo affixa. Latitant inter pilos, ut si pressius eos intueri velimus, pilos distlare est necesse. Cinis Talpæ combustæ, in rudi olla bene sigillata, epilepsiam curat, idem illitus cum albumine ovi vel melle, strumas, ac fistulas tollit, sumptus cum vino, aut cerevisia arthritidi vagæ adfert medelam. In pago *Bankau*, aliquot milliariis distante ab Urbe Gedano, mulier *Krugers* ætate media somno se supina commisit, quo oppressa, visâ sibi est, aliquid per os apertum excepsisse, expergefata dolores sensit ventriculi, qui in lancinationes excreverunt. Tandem cum pateretur vellicationes, deliquia per annos quindecim, post nauseam, subortus est enormis vomitus, cum quo Talpam vivam, obesam, digitos octo transversos longitudine æquantem rejecit, quæ apprehensa per horas aliquot supervixit, mulier doloribus fracta, fortè nec commodè tractata, post viginti quatuor horas mortem oppetiit. *Ephemerides Physico-Medica Germanica edita Vratislavia an. 1678.*

SECTION III.

De

ANIMALIBUS DOMESTICIS.

POlonia abundat armentis adeo, ut Saxonia, multaq; gentes Germanicæ Polonicis victirent bobus. Varii generis videre est animalia, magnamq; pecudum, ferarum copiam. *Mercator in Germania Tabulis Geographicis, Bertius in Tab. Geogra. Contractis, Maginus in Geographia.* Poloniæ regio pulcherrima, carnibus, & aliarum rerum necessariis abundans. *Contarenius Venetus in Itinerario in Persiam.* Quadrupedum domesticorum si quis est defectus in Silesia, liberali manu Polonia vicina suppeditat. *Henelius in Silesiographia.* Abundat Russia equis, bobus, ovium gregibus, & pellibus pretiosissimis, hujus Metropolis vocatur Leopoldis. *Ortelius in Theatro Orbis Terrarum.* Podolici boves, & equi in longè distitis regionibus divenditi, regionis felicem ubertatem testantur. *Cellarius in Descript. Regni Polonia.* Ukraina lacte, & melle fluens terra. *Gudicanus in Chorographia.*

II. **BOVES**, *Wofy*, memorantur sæpius à scriptoribus huc adducendis. Polonia bobus, Marchiæ, Silesiæ, Saxoniz prospicit. *Becmanus in Hist. Orbis Geographica.* Brega Urbs Silesiæ gaudet mercatu boario celebri, nam ingens boum numerus è Polonia venum huc mittitur. Decem, aut duodecim millia istorum pecorum, ordinarius est ibi numerus. *Henelius in Silesiographia Renovata.* In Germania ingens boum Polonicorum copia singulis annis consumitur. *Pufendorfus in Introduct. ad Hist. Regnorum.* Extra Regnum quolibet anno octoginta millia boum Poloni mittere soliti. *Beckenmeyrn in Curioso Antiquario.* Carnium, & butyri in Polonia copia ingens. *Fournier in Geographia.* Tanta est in Polonia copia carnis recentis, & quidem volatilium, ac assatæ bubulæ, quantam in nulla natione alia observabis. *Sinapius Ungarus in Opusculo Medico, Hanseville in Relat. Historica Polonia.* Jaroslavienses nundinæ solebant ampliùs, quàm quadraginta millia boum venalium

Gg 3

nalium

nalium habere. *Starovolscius in Polonia.* Moris est in Russia, septennio quovis, decimam partem à subditis omnis jumentis, pecorisque exigere. Et compertum habeo, quendam decem millia bouum exdecimasse, sed cum nimis longa hæc expectatio proventus videretur, illum ita divisisse bona, ut in singulos annos plus mille acciperet. Plures autem sunt, qui si eadem placeret ratio, non quidem numero tanto, sed tamen quotannis quingentos, sexcentos boves & amplius habere possent. *Opaleński in Defensa Polonia contra Barclaium.* Tributum boarium seu census à pecuariis exigi solitus Romano more, nobis *Powolowszczyzna*, etiam nunc in Podolia, & Roxolania, Magnatum, Nobilium auget armenta. Cæteras Regni Provincias Podolia, ac Ukraina superat pecorum multitudine, nam numerosos greges etiam colonis ibi datum est possidere, in amplis, lætis, pinguibus, fragrantibus pratis nutritos ad insignem proceritatem, è quibus par grandium bouum, patria voce, *Czabanow pará*, decem aut duodecim nummis Leoninis, æquivalentibus Imperialibus Prussicis, commutabatur. Hi boves ducti Gedanum &c. norabilis acquirunt pretium, quia singuli à Taleris Prussicis quindecim incipiendo, ad triginta & sex ascendunt, faginati optimè quadraginta, vel quinquaginta Taleros adferunt venditori. Caro optima, succulenta, saporis præstantiâ nulli secunda. Bouum & Vitulorum depiles pelles rubeo colore tinctæ ex Ukraina, Litvania vehuntur in Silesiam. Multus ejusmodi pellium usus apud opifices saccorum, pulvinorum, ephippiorum, frenorum, subjugiorum, rhedarum, curruum elegantiorum. Kovel in Volhinia pelles bovinæ prioribus similes, item hædorum, caprarum, flavo vel rubro infuscatæ colore distrahuntur à mercatoribus. Mohilovix Polonici calcei Imperialibus grossis tribus, nostris octodecim emebantur. Singulare est Podolix, & Ukrainæ, quòd greges pecorum tantum per Decembrem, & Januarium medium, diu noctuque sub dio positi pabulum domi largè accipiant, reliquo decursu hyemis, campos obambulent contactus nive, qua amota unguis, aut si profundior fuerit excussa à pastoribus, gramina carpunt.

III. PRUSSIA frequens habitatoribus; paucis, pecoribus dives. *Gemma Phrysus in Orbis Divisione.* Prussia inæstimabili copia omnigeni

geni pecoris, venationibus, piscationibus prædita. *Guagninus Rerum Polo. Tomo 2.* Viget insigne studium pecuaræ rei in Zulava Gedanensi, Mariæburgensi, Elbingensi, Graudentina, Torunensi; lactaria opera copiosissima. Gedani an. 1563. propositus bos librarum 2272. in præmium jaculatoribus. Ibidem bovis mactati sevm triginta librarum pondus æquavit septies, caro vendita ducentis marcis, pellis triginta florenis Prussicis. *Curicken in Descript. Historica Gedani.* Bovem novennem, quinque ulnas longum, donandum Henrico Valesio Regi Poloniæ Dantiscani aluere ante præsepe, hic ubi fuerat cæsus, libras ter mille attigit pondere. *Nander in Succincta Explicat. Orbis Terra Partium.* Superiore Sæculo, bos mole, pinguedine præstans, bis mille libras superasse visus in æquilibrio. Sæpius (in dicta Urbe) vituli ex Hollandia navibus vecti ita lautè aluntur, ut dum exerescunt in boves grandes atq; pinguissimos, quingentorum florenorum inveniant pretium. Ibidem laniones hospiti magno obtulerant vitulum lacte solo nutritum, Imperialibus quinquaginta æstimatum. Alii vituli in Prussia interdum duodecim, inò quindecim Imperialium pretium obtinent. A coriariis elaborata coria mittuntur Gedano &c. in Pomeraniam, Marchiam Brandeburgicam, Silesiam, Saxoniam, Germaniam.

IV. MAJOR, & MINOR POLONIA armentosa, LITVANIA boves minores Podolicis nutrit, caro bubula & vitulina emittur ibi ære exiguo. Bos in eodem Magno Ducatu, & in Roxolania, Prussicis florenis decè, nostris viginti sæpe vendibilis: Bos lactaria simul cum vitulo aut cum nummum venditori non semper adfert: vitulus in Provinciis pluribus uno floreno Prussico, aut uno atq; dimidio comparatur. Vaccæ ibidem plurimæ lac non præbent nisi præfente prole, quæ dum mactatur, aut emoritur, pellis detracta impletur stramine, simulacrum sale conspersum ad spectandum atq; lambendum illis proponitur. Ordinariè Vitulæ prolem unam, rarò geminam eduit, contigit tamen in Cassubia villa *Zakozewo*, utterni vituli ex uno partu prodirent. **BU-BALI**, *Bawoly*, inter armenta aluntur apud nos rariùs, propter copiam boum, atq; equorum. Caro quoq; illorum est saporis exigui.

V. CAPRI, & CAPRÆ, *Kozły, y Kozy*, simul cum Ovisbus pascua

pasua intrant. Grandiores Capri sæpius equorum greges ubi secuti fuerint, nec in stabulis se divellant ab illorum consortio; pueros se insidentes vehunt, infrenati trahunt curricula. In Prussia, parte majori sine ebrietate, item in Ukraina, ex qua unus Gedani potator cerevisiæ ad ebrietatem, venditus octo Imperialibus. Caper Ridzinæ in Palat. Posna. mulgebatur, alter in prædio *Prady* vicino Bidgostiz, & in pago *Plonkowko* lac dabat ad placitum experiri volentium. Similem raritatem quidam se vidisse testatur in Amboino Insula Indiarum, in qua Caper ubere unico alebat hædulos. Vidi Cracoviz, an. 1620. inquit *Cnapius S. J. in Thesuro*, lapidem simillimum Bezoar repertum in ventriculo Hirci, ovo gallinæ parem, sed levem & friabilem, ac incertum qua virtute præditum. CUNICULI, *Kroliki*, lepori similes, sub terra effosæ latent, admodum sæcundi. Exusti toti, cum costo & folio illiri medentur faucium inflammationi: axungia articulos, nervos induratos emollit.

VI. EQUI, *Kovie*, quales & quàm frequentes in Regno nostro, colligitur ex sequentibus. Polonorum equi mediocres sunt sed agiles, & Germanicis longè animosiores. *Belli Dissertat. Polit. Tomo 1. Oldenburger. in Theatro R.umpublicarum.* Laudantur equi Polonici non tam à forma, quàm à cursu, & constanti robore. *Scherer S. J. in Geographia Politica.* Vittenbergius Svecorum Ductor in Poloniam, dixit ad suos milites, deusatis ordinibus Polonos excipite, nam sparsos certissimum exitium manet, nec ullus in fuga salutem querat, ob velocissimos equos Polonicos. *De Pufendorf in Rebus à Carolo Gustavo Rege Suecia gestis.* Eadem celeritas à *du Val in Geographia* equis nostris adscribitur. Equorum pernicitiam greges propemodum infinitos alic totum Poloniæ Regnum. Hi penicitate & elegantia Hispanicis, Thracicis vix cedunt, robore autem longè excedunt. *Craffinius Polonia l. 1.* Partim propter pernicitatem, laboris, incommodorumq; tolerantiam, partim propter molliorem incessum, à remotioribus etiam populis expectantur. *Cromerus Polonia l. 1.* In Jaroslaviensibus nundinis viginti milia equorum erant venalia. *Starovolscius in Polonia.* Equorum bellicorum nullibi major numerus, quàm in Russia. *Kochowski Annal. Pol. Climat.*

Climaff. 2. Oppidum *Jastrow* Palatinatus Pofnaniensis, die S. Michaeli Archangelo dedicata, secundum veterem stylum, mille unum, & alterum pullorum equinorum numerat, ex Territoriis Majoris Poloniæ, Zulavis Prussiæ, ductorum ad nundinas. In Samogitia equi minuti quidem, sed generosissimi. *Brietius in Parallelis Geographia.* Eos sic affvefaciunt Samogitæ, ut maximi sint laboris, & ultra fidem. *Gotofredus in Archont. Cosmica, Fournier in Geographia.* Parvi, ita tamen duri, ut ad labores & itinera ferrei planè habeantur, quibus in laborum tolerantia nullo modo sunt comparandi Danorum equi, vel Frisorum. *Pratorius in Marte Gothico.* Uno parvulo equo sed robusto Samogitarum, an. 1554. florenis duobus Vilnæ in Litvania empro, junctoq; trahæ vectus sum celeri cursu usq; Cracoviam, confeci centum viginti Germanica milliaria. *Lassicius de Diis Samogitarum.* Descriptus pumilo equus, nobis *Zmudzinek*, jubâ attonsâ notabilis redditur, pecuniâ parvâ ad magnos labores, etiam hac ætate acquiritur. Podolici, & Ukrainenses equi propter robur singulare, tolerantiam incommodorum magnam, cæterasq; qualitates, æstimationem meruere & pretium. Licet equorum nulla feracior terra, tamen tanto eorum studio gens Polona tenetur, ut è Thracia, Italia adducti, ac magno pretio comparati multi spectentur. *Gratianus à Burgo S. Sepulchri in Vita Comendoni Cardinalis.* Singularia quædam de equis narranda veniunt. In Palatinatu Cracoviensi mons *Konuszka* ab eventu raro nomen assumpsit. Pribislaus miles de Familia Srzeniavitarum equum cuidam Satrapæ Hungarorum vendiderat ante triennium, hic secum ducens numerosum equorum gregem ex Hungaria noctibus tantum, ne furtivum abitum proderet dies, venit & pedis unguâ portam heri quondam sui cum hincit pulsavit tamdiu, quamdiu hospiti non aperiretur. Admissus itaq; cum equarum comitatu, atq; pullorum subjugalium, locupletavit militem, simulq; gratum effecit Numini, nam Ecclesiam Parochialem ex cocto latere monti imposuit præstando dotem. *Dlugoffus Hist. Polo. l. 1. & Paprocki.* Stephanus *Czarnecki* Palatinus Russiæ, prodigium fortitudinis, prope Dubnam in villa *Sokolowka*, invalescente morbo, ad russitanam deportatus casam, extrema subit an. 1665. Ille, extremis

imminentibus, equum scutulatum, versatilem & perniciousum, quo in bellicis conflictibus præcipuè utebatur, juxta se ubi decumbere, in atrio locari præceperat, sæpius communito agasone, ut curam ejus non remitteret. Res mira, irrationale jumentum quasi domino compariens, pabulum omne abdicat, pedibus solum quatit, dolenter immugit, imminente morte hero, se in terram prosternit ingemiscens. *Kochowski Annal. Pol. Clima. f. 2.* Nieborowski miles ex Ravensi Palatinatu sensit viditque; vulnera ad cicatricem olim redacta aperiri in suo corpore, & simul in equo, quo utebatur in præliis. Nobilis cujusdam equa sine fessore, ductore omni, Lublinum ferebat literas, pecuniam, suppellectilem variam sibi impositam, confectisque milliaribus tribus, redibat domum cum epistola responsoria, rebus ad cibum, ac potum comparatis, omnes in via eludens insidias sibi paratas, propulsans vim, impatiens fræni imponendi ab aliquo. Prope Jaroslavian equus indomitus noverat gregem deducere ad pascua optima, declinantem, errantem reducere, & colligere; dum autem lupus noctu adreperet, statim pulsando unguâ terram, conabatur custodes excitare de somno. In Capitaneatu Mosciscensi pullus equinus cum figura coronæ regalis à natura fronti impressa visus. Equus defultorius veterani militis in Roxolania, ad sexaginta tres annos vitam produxit, castra secutus triginta & septem annis, reliquum temporis emeritis in quiete exegit, bene ab hero alitus.

VII. OVES, *Owce*, animalia mansueta, timida, nulli non nota. Ovium, & Caprarum ferax Polonia. *Cromerus Pol. l. 2.* Non exiguo in pretio habetur lana Polonica. *Pufendorfius in Introduct. ad Hist. Regnorum.* In Majori Polonia triginta millia Ovium quidam in suis prædiis hyeme numerabat. *Opaleński in Defensâ Polonia contra Barclaium.* Ibidem ex Proceribus unus, singulis annis pro lana vendita, centum millia monetæ nostræ inferebat ærario. Non pauci è Nobilitate ejusdem Provinciæ, aliquot millia Ovium, è Colonis, Opilionibus greges possidendo, lanam per Silesiam, Marchiam Brandeburgicam, Saxoniam, Pomeraniam, ad regiones remotiores: alii per Prussiam, & Mare Balthicum, in Hollandiam, Angliam, Galliam &c. mittunt, ad augendos proventus. Præstantissima lana in pagis *Jarogniewice,*
&

& *Morkowo* &c. pretium invenit majus, expetitur à textoribus pannorum, *Lefnæ*, *Wfchovæ*, *Ravicii*, *Medereci*, *Smigli*, *Czarnkoviz*, *Bojanoviz*, *Zdunis*, *Svarzendzi*, *Trzcianæ* &c. Deponuntur hic bis per annum vellera, mense Majo & Septembri, alibi semel adimuntur tondendo. Vervoces numerosos limitaneis Provinciis quilibet dat autumnus ad cibum. Et Prussica lana texendis pannis subtilioribus est peridonea, ideo & à regionibus alienis expetibilis ad opus simile.

Oviarum Litvanicæ, Russicæ, Volhinenfes, Podolicæ, Ukrainenses, lana longiore, crassiore teguntur, quia non solo gramine, ast etiam rubis, foliis arborum pascuntur. Arietum recurva cornua ad rectam lineam si ducerentur, ulnam excederent, fæminæ partim cornuatæ, partim cornibus sunt destitutæ. Nonnemo an. 1674. mense Augusto, dum ex Prussia Vilnam faceret iter; ac inter cibos, mensæ apposita haberet capita agnelorum igne assa (teste *Tylkowski* in *Additans. ad Disquisitionem Physicam Ofsenti duorum puerorum Vilnæ.*) in eorum dentibus, ad apparentiam metalli aurei lamellas reperit.

Montana Regio Carpato monti vicinior lanare pecus frequentissimum sylvis committit, vere atq; ætate tota: ex lacte integro, non dempto flore, caseos præbet, qui caprinæ pelli includi sunt *Bryndza* incolis.

Aliquæ Oves laticaudæ in Ukraina, & Podolia, ab amplis, pinguibus caudis vocatæ, Scriptoribus Africanæ, Orientales, nam ex Oriente olim adductæ, nobis Turcicæ, Moldavicæ, nativâ linguâ, *Owce Tuwécie*, *Woloskie*, *Bierki*, sparsim augent ovilia.

VIII. PORCI, *Wieprze*, juxta *Bodini Theatrum Naturæ*, in Arabia, & maxima parte Africæ nulli, alibi pauci, apud nos plurimi, illiq; saginati ad regiones finitimas nulli ex nonnullis Provinciis. Gedani an. 1717. porcus pinguis bilanci impositus septingentas & sexdecim libras pendebat: pro triginta Imperialibus Prussicis datus sub aleam in Baccli feris.

Inter querceta quædam dum conatur lupus porcellum ad escam rapere, à porcorum gregibus circumventus, grunnitu ingenti territus in truncum editiorem arboris succisæ insiliit, ibi noctem & diem exegit integram præstolans occasionem eludendi strictam, eamq; constantem obsidionem. Tandem incommoditate, tædio, fame adactus terram vix attingit se fugæ dando, protinus in obfessorum excubantium tabiem, dentesq; incidit hostis.

IX. CANES, *Psi*, in varias divisi sunt species. Venatici, id est, sagaces ferarum indagatores. Aviarum seu avium odoratores: Vertagi seu canes venatici grandiores, agiliores: Natatores seu volucres globis trajectas ex aquis effidentes: Canes domestici ad custodiam domûs: Canes pecuarii ad incurfus luporum arcendos à gregibus: Molossi magnitudine, viribusq; præstantes. In oppido quodam Litvaniæ, canis pro latratu, grunitum porcinum edebat: vidi hunc canem ait *Tylkowskis Phys. Curi. P. 10.* tali modo latrantem. In Gedanensi *Zulava*, Germ. *Klein Werder*, nunquam latrâsse auditus Canis, ideoq; mutus existimatus. *Petricoviæ* Canis porrectum sibi cultrum inferebat *culinæ*, mundabat pedibus, lavabat, reddebat hero. Ad *Gedanum* in *Schottlandia*, intrâ limina domûs, vel in plateis amissos nummos Canis inveniebat, inventos dabat patrifamilias. In Majori Polonia *Vertagus* solus lepores assequabatur, idem anates feras occisas in lacubus, aut stagnis, nando ferebat, idem nare sagaci aucupii inserviebat. Canis sequendo curram iverat *Cracoviâ* Romam, ibi commoratus diutiùs, tandem (qua de causa ignoratur) relicta Urbe, solus *Cracoviam* rediit, superatis tantis terrarum spatiis, fluviiis, periculis, nec non obicibus. Secundus *Petricoviâ* literas tulit *Opaviam*, in urgentissimo negotio scriptas, retulitq; schedam firmatam testimonio Viri gravissimi in *Judicii* *Tribunalis Regni* mox exhibendam. Tertius, dum arcta obsidione cingeretur *Torunium* à *Svetico* milite, ex Urbe per canalem frequens fuerat lator epistolæ ad villam remotiorem, redibatq; cum responsois collo alligatis inter longiores densioresq; pilos. Alius Canis femina morti eripuit, nam cum ad *Cracoviam* superaret navigio *Vistulam*, & de illo in aquâ prolaberetur, videndo passam naufragium, se dedit flumini, dentibus vestes arripiens, littori propinquiorem fecit, subsidioq; dando à spectantibus. Reliqua de Canum docilitate, sagacitate, fidelitate &c. prætermissa, quia spectanda passim occurrunt.

X. FELES seu Cati domestici, *Koci*, nunquam in cibum apud nos veniunt, sequentis historię solius causâ huc adducuntur. Cum *Torunii* puellus *Joannes Czermann* ægrotare cepisset, felis, cum qua ille à prima statim ætate magnam familiaritatem colebat, semper ejus

ejus lectulo assidebat, mortuo etiam eo, individua sociæ erat cadaveris, usq; dum funus domo efferretur, nam tunc felis tristis angulum quendam ædium intrans, ibidem mortua est inventa. Ad insolitæ rei memoriam, defuncti patens imagini puellæ donatæ selem appingi curavit, quæ adhuc hodie apud hæredes asservatur. Confer. *Miscell. Academia Naturæ Curiosorum, Annuat. 3. Obser. 146. p. 267.* & sequenti, ubi Torunensia exempla aliquot de Felis sympathia, & antipathia ponuntur. His expeditis, ut sequar methodum naturæ indagatorum, post animalia quadrupedia, Serpentes, Lacertas, Viperas, Insecta pono.

TRACTATUS IX.

ANIMALIA VENENATA, & EXANGVIA PRODUCENS.

SECTIO I.

De

DRACONIBUS, BASILISCIS, SERPENTIBUS, LACERTIS, VIPERIS, BUFONIBUS.

I. **D**RACO, est serpens annosus, qui multa ætate in insolitam magnitudinem excrevit, terribilis, desertorum amans, caudæ robore in primis valens. Si alatus est, ait *Franzjus in Hist. Animal.* alæ illi non ex pennis, sed membranis, instar pinnarum excreverunt in dorso. De talibus *Kircherus Mundi Subter. l. 8.* curiosa aliqua annotaverat. SERPENS *Raio in Synopsi Animal.* est animal pulmone respirans, ventriculo unico, temperie frigida. Exuvias suas sin-

Hh 3

gulis

gulis annis bis exire traditur, vere scilicet & autumno; hyeme sub terra, & sub radicibus arborum (præcipuè betulæ, coryli) sopitus quiescit. Venenatus alius, qui dentes exertos, acutos fert in mandibula superiore, morsu infligit vulnus, ac liquorem venenosum instillat: innoxius alius, qui dentibus ejusmodi, atq; veneno caret.

II. DRACO, Germ. *Drach*, nobis *Smok*, ingens in Vavel scopulo impendente Cravoviæ delitescēbat, esuriens de antro egrediebatur, & færente anhelitu, veluti pestilentia quadam, multos inficiebat: imò per Civitatem divagans & suburbia, quæcunq; obvia devorabat. Quocirca incolæ ad hoc evitandum incommodum, tria jumenta ad antri ostium, qualibet die ei offerre cogebantur. Itaq; Cracus deplorati ferè statûs suorum misertus, pellem vituli recenter mactati, nitro, pice, & sulphure infarciri, & consvetâ horâ penes cavernæ orificium locari jussit. Bestia autem prorepens famelica, & jumentum putans, vituli exuviâs deglutivit. Interim materia præcipuè sulphurea calore accensa interno, tam fervidam excitavit sitim, ut post hautam aquam immodicè de Vistula fluvio, dirupta alvo extincta fuerit. *Aldrovandus in Hist. Serpentum, & Draconum, Cromerus Hist. Pol. l. 2. Miechov:ta in Chronicis, Sarnicks in Annalibus &c.* In Ukraina non procul ab oppido *Jampol*, traditur Draco mole æquâsse equum biennem, alis usus fuisse, inclusisse antrum in rupe. Ferebat fama regnante Joanne III. Draconem apparuisse in Rubra Russia, intulisse varia damna. Sylva in qua debebat, ex mandato Regis, est colonorum, militum turbâ undiq; cincta, bestia, plumbeis glandibus trucidata. In Comitatu Scepusiensi spectante ad Hungariam, confinia Regni nostri tangente, non procul à Claustro Carthusianorum datur caverna, antrum Draconis dicta, in qua natura innumeris Draconibus sepulchrum posuit. Ibi reperit ossa Draconis rusticus quidam, dixitq; magnam copiam eorum esse, sed Lacte Lunæ obrutorum, quod continuè effluit ex rimis antri. Adest & materia alba levissima, Album Nihil vocata. Secunda caverna ad milliare extenta in Comitatu Liptoviensi, vicina oppido *Marflek*, in ea Draconum sœcleta integra sibi superjacentia, & adjacentia conduntur, ast materiâ albâ remotâ faciliè eruuntur. Os femoris inventum duarum ulnarum longitudinem

gitudinem habens, dentes spithamam superabant. *Ephemerides Medico-Physica Germanica ab Academia Natura Curiosorum edita Lipsia, & Francofurti an. 1673. & 1676. ex literis Paterfonii Hain Physici Experientis Wratislaviæ datis an. 1672.* Hic recurring dubia in *Tractatu 1. de Unicornu Fossili posita*, ex quibus potest formari quæstio, verane illa sunt Draconum ossa?

III. BASILISCUS, Germ. *Baselisck*, nobis *Bázyliszék*, ex genere Serpentis, candidâ in capite maculâ, velut quodam diademate insignis, sibilo fugat omnes Serpentes, erectus incedit, necat frutices non contactos modò, verùm & afflatos exurit. *Plinius Hist. Natur. l. 1.* Similia *Solinus* narrat, additq; plura. Aliis, malum in terris singulare, nam quidquid morsu ejus occiditur, id non depascitur fera, volucris non atteritur. Visus si perpendatur, *Delrio S. J. Disquisit. Magic. l. 1. c. 3. q. 9.* ait: de Reguli seu Basilisci intuitu notior narratio est, quàm verior, violento halitu ac virulento vicinum inficit àërem, & iste necat accedentes. Ejusdem sensus *Kircherus in Arte Magnetica* tractans de Basilisco & falcino: non ab ipsa visione (inquit) qua visione fieri alterationes hujusmodi, sed à retro vapore, quem vitata temperies, aut putrescentes in corpore humores suggerunt, siquidem dictus vapor à calore spirituum oculorum concitatus prosilit, vicinum àërem inficit virulentus. Quod se ipsum speculo sibi opposito necat, affirmat *Porta Magia Natur. l. 8. Majolus, Valla, Vivès, Caxinus in Symbolis*, negat *Delrio* supra citatus, hisce verbis: Quod additur, si se in aqua pura & limpida conspiciat, ipsummet emori, dicam verbulo, non credo. Nam si spiritus isti ex ejus exirent oculis, ipsi videnti forent connaturales, quare nec interimerent: si connaturales non sint, priùs in oculis inclusi debuerant nocuisse. Idem putandum de speculo, propter paritatem rationis. Describitur igitur Basiliscus sic à recentioribus. Est Aspis cristata omnium virulentissima, homini infestissima, multis maculis, eminentisq; insignita, grandioris capitis, veneno præsentissimo referta, cujus ope exhalando illud, vicinumq; àërem inficiendo, lethiferam qualitatem capacibus subjectis imprimit. Multi falsum ac fabulosum ortum Basilisci, ex ovo galli gallinæ senioris novennis, autumant esse, rationes varias allegantes,

gantes, sed Kircherus *Mundi Subter. l. 8.* ait: Basiliscos ex ovo galli vetuli nasci alatos, adeo hodierna die innotuit, ut temerarius haberi censeatur, qui negare insolentius velit. Vivente Sigismundo Augusto Rege, traditur natus fuisse Basiliscus Vilnæ; hic cum homines ad cellarium descendentes enecuisset, aliquot manipulis rutæ recentis in fune demissis est suffocatus. Primus fasciculus pallidus & aridus extractus est, secundus non ita, tertius minus, quartus non amisso virore, quod signum fuit emortui. Tum descensum est ad cellarium, & cadaver reperitum. *Ex M. S. S.* Et Mustela esu rutæ munita, juxta *Lemnium in Miraculis Oculis Naturæ*, Basiliscum intrepidè aggreditur, aliud nullum animal adversus eum subsistit. *Varſaviæ, an. 1587.* accidit, ut Machætopœi cujusdam filius cum aliis exercitatione ludicra falleret tempus, latebrasq; in quibus à colludentibus non facilè inveniretur, quæret. Fuit non procul ab eo loco, in quo ludebant pueri, cella quædam desolata, in eam cum se duo demitterent, in imis gradibus conciderunt & expirarunt. Diu sunt quæsitæ pueri à matribus, & in gradibus cellæ sunt reperti. Descendit enim ancilla ad cadavera, sed protinus ipsamet juxta infantes concidit. Mater ad cellam accurrit, ancillamq; cum infantibus humi prostratam cernit. Extemplò fit rumor, Cives accurrunt, cadavera extrahunt, instar tympani turgentia. Accessit ad hoc triste spectaculum Palatinus quidam, dixitq; Serpentem venenatum eâ cellâ condi, seu Basiliscum. Missus est itaq; capitis supplicio intrâ triduum afficiendus *Joannes Pareus*, sed circumquaq; speculis munitus, & ut securiùs rem perageret, toto corpore indutus est corio, conspicilio oculis obligato. Una manus instructa erat ferreo rutabulo, altera face ardente, postquam verò per horæ spatium, omnes cellæ rimas, omnesq; angulos perquisivisset, neq; bestiam ullam invenisset, in altera vicina cella rudibus oppleta, quæsitum Serpentem in muri foramine exanimatum vidit, clamoreq; significavit, dein in lucem extulit, totiq; populo spectandum exhibuit. Huic Basilisco mediocris gallinæ caput, ad Indici galli figuram crista coronæ similis, partim flammeo, partim cæruleo colore conspersa, palearia eodem modo colorata fuere, multis maculis eminentibus; oculi similes bufonum oculis, sub alis totus flavus erat

&c

& sub ventre. Crura oblonga, & galli cruribus similia, cauda incurvata, & sursum reflexa. *Chwalkowski in Singularibus Poloniae, Sennertus in Epitome Natur. Scientia, Pincier Anigmatum. l. 3. Mosanus &c.* In pago non multum distito ab oppido *Wiesbork* Palat. Pomeraniae, coloni cujusdam horreum continebat foveam per modum antri, in ea natus Basiliscus partim latitabat, partim excurrrens nocentissimum venenum spargebat in homines, è quibus ferè viginti interierunt. Stratagemate vario conabantur incolæ è vivis tollere interfectorem, sed sinè oprato exitu. Tandem ignibus traditum est horreum, minori damno amorum maximum.

IV. SERPENS GRANDIS, nobis *Potoz*, squamâ durissimâ testus, ad octo, vel decem ulnas protensus, in Campis desertis *Ukrainæ*. Boa *Plinii* dici potest ob amplitudinem, Serpens *Vectis* propter extensionem, & crassitudinem. Erigere se altiùs solet prospiciendo, celeri motu insequi homines, & animalia, & cum pedibus careat, caudâ se impellere fortiùs ad occupandam objectam prædam. *Ostrogii* in *Volhynia*, hæc de eo accepi authentica. Duo robusto corpore viri è *Cosacorum Zaporohiensium* numero, captivitatem *Scythicam* fugientes, cùm per solitudinem, latèq; patentem campos, nullo prodromo, nullo vestigio, in *Poloniam* remeant, ecce Coluber trabalis magnitudinis, de obscuris emergit latibulis, & rectâ viatores versus, nunc sinuoso flexu, nunc saltu concitato fertur, atq; diductis faucibus, jam jam imminet & inhiat miserabili humanæ offæ. Quid in tam desperato casu territis viris consilii? quid inquam? signatis Cruce pectoribus, ope Dei implorata, resumpto spiritu, gradum sistunt, bestiam adoriuntur. Primus asciam longo manubrio impositam novies in caput vibrat, alter acutum pilum seu venabulum contorquet fortiter, sed etiam semitruncato capite, adstringuntur caudæ volumine, à quo se explicare vix potuissent, nisi iteratis vicibus solvissent ferro obsidionem, atq; amplexum molestissimum. Perimuntur Serpentes ejusmodi, varia arte, petuntur missis è bombardâ globis, dum assurgunt, pars enim non modica vicina gutturi squamis caret. Præcisus nonnullis partibus, dum coquuntur ad escam, alia, ac alia aqua in gramen effunditur ab explorante, an

non reddat illud virore pulso flavescens. Oblata est assa caro cuidam à colono, puenes oppidum *Chmielnik* nostræ Ukrainæ, ast ille ab horrendo abstinerat bolo. Similis Serpens huic Ukrainensi à *Pisone in India* utriusq; *Re Naturali & Medica* sic est descriptus: *Boignacu* sive *Isboja* Indis, Serpentum omnium facilè maximus, ut femur fere hominis crassus, Lusitanis *Cobra de Veado* dictus, quòd Dorcades integras devoret sugendo potiùs, quàm masticando &c. Ex horum genere quidam, octodecim, vel viginti quatuor pedes reperiuntur longi. Cinereo, spadiceo, elegantissimè variegato sunt colore; tota pellis maculis nigris decoratur. Carne eorum alba non solùm indigenæ & Nigritæ, sed & nostrates vescuntur. Famelicus hic anguis ex dumetis profilit, caudæq; suæ duobus unguibus armatæ nitens, horrendè se erigit, strenuè cum feris, hominibusq; luctatur, sibilat irritatus, ex arbore insidiosè in viatorem desilit, eumq; validissimis cingit amplexibus, ita ut vel illis solis interimat. Cæterùm hic *Boignacu* adeo terribilis Cervis, & Capreis, à formicis necatur, patulum ejus os turmatim ingressis. Quasi nimirùm nihil tam potens sit in rerum natura, quod everti non possit à multo minori.

V. SERPENS seu Anguis, Coluber, Germ. *Schlang*, nobis *Waz*, sub num. I. Sectionis istius expositus, multiplex datur. ACONTIAS ex descriptione *Aldrovandi in Hist. Serpent. & Draconum*, non solùm in locis abditis proximis publicæ viæ moratur, ut transeuntibus insidias struat, sed etiam ascendit arbores se in orbem contorquens, caput intra frondes occultans, ut viatores aggrediatur. Assimiles ei Serpentes in Ukraina remotiori, qui, consensis arboribus, insidiantur minoribus animalibus carpentibus gramina, desilientes desuper inferunt necem, exsugunt sanguinem. Visi & ad *Ozhowce* oppidum, flumini *Zbrucz* imminens, implexi frondibus, prædam ex ovibus præstolantes, ita crassi ut ambabus manibus non possent comprehendi. CÆCILIA *Junio*, aliis Cæcus Serpens, nobis *Waz ślepy*, parvus, venenatus, coloris partim subcærulei, partim subflavi. CENCHRIS, *Waz nakrapiany*, maculis magnitudine & colore similibus milio, universum corpus respersum habens, morsu ulcus putidum faciens. DIPSAS, *Waz ma-luczki*,

szeki, morſu dolores creans intolerabiles, ardores maximos, ſitim inextinctâ: ignoro an conſtituat Serpentū noſtrorū numerū. DRYINUS in cavis annoſarū quercuū, à quibus nomen accepit, prope radices viſcitans, ſummè fetidus, & demorſos olere graviter faciens. JACULUS, Aconitias Græcis, nobis *Strzélec Waż*, qui ſe librando inſtar jaculi conſicit, Căpos deſertos *Janczaricha &c.* inhabitat. Ibidè aliorū Serpentum copia, ſylvarum & aquæ inopia, gramen vix non adæquat ſtaturâ viti, continens animalia venenata multiformia. HYDRUS, Enhydrus *Solino*, Enhydriſ *Plinio*, nobis *Waż wodny*, in aquis degens. Hydra Græcis, unde Pòetæ Hydram ſinixerunt eſſe multorum capitum, in Lerna palude, quorum exciſis aliquot, totidem continuò renaſcebantur. CHELYDRUS, *Waż ziemno-wodny*, id eſt, Serpens terreſtris & aquaticus. SEPS, *Padalec*, Serpenti terreſtri ſimilis, coloris nigri, vel ruſcentis. Ejus icſta membra percuffâ diſſolvuntur, putreſcunt. Circa urbem *Wiſlica* multitudo infinita inſectorum, Serpentum &c. in paludibus, qui aſſervatione *Starovolſcii in Polonia*, incolis minimè nocent, transportati aliò ſtatim emoriuntur. In Carpatiis montibus, Serpentum, Viperarum, cæterorumq; venenoforum animalium magna agmina repunt per rupes convalles, ſpecus, & præcipitia. Olim in Samogitia, agreſtes idololatræ quosdam Serpentes cum pedibus quatuor brevibus, nigro, obefo corpore, *Givoites* patriâ linguâ dictos, tanquam penates domi ſuæ nutriebant, eoſq; luſtratis laribus, certis diebus, ad appoſitum cibum prorepentes, cum familia tota venerabantur. Quòd ſi adverſi aliquid illis acciderit, Serpentem Deum domeſticum malè acceptum, nec ſaturatum eſſe credebant. *Liber Baro de Herberſtein in Commentar. Rer. Moſchoviſicarum. Appendix Theatri Orſelii, Maginus in Geogr. Guagninus. T. 2.* Etiam modò in quibusdam locis Litvaniz, ſunt ædium incolæ, non irritati ſinè morſu verſantur inter homines, focii facti puerorum lac abſorbentium, idem lambunt in patinis. *Hair in Arario Secretorum Oeconomiæ.* In eadem Litvania, & Ruſſia, Serpentes circumvoluti vaccarum pedibus poſterioribus, lac ex uberibus ſugunt, ſine noxa nutriticum, quæ in eorum longiore abſentia tædio gravi affectû edunt mutiguitus. De Serpentibus, *Nova Literaria Maris Balihici, & Septentrionis,*

trionis, an. 1700. Libeca impressa, singulare tulerunt. Uxor nomine Barbara Jacobi Ziekmers, in pago Crudenx prope Gedanum laboraverat febre, cui medicina à familiaribus hac lege exhibita, ut gressu celeri in vicinam sylvam excurreret, sudoremq; concitaret, tunc fore, ut febris remitteret. Mulier attingit sylvam, at improvisò febre corripitur, qua debilitata, in terra decumbere cogitur, somno corripitur sed infelici, nam Anguis dirus in os & ventriculum ejus irrepsit. Expergefata mulier à pastoribus pecudum, sine loquela offenditur, & curru in vicinum pagum transportatur. Cùmq; motum præternaturalem in ventriculo perlentisceret, adstantibus retulit, certò Serpentem adesse, cùm alium collo, instar torquis, circumvolutum adhuc liberata à somno deprehendisset. Mulier misera hæc, difficultatibus summis, anxietatibus, cruciatibus, torminibus affecta, ad nutum Serpentis vivere coacta fuit: nihil edere vel bibere, quod ipsi adversum, neq; acida ut brassicam, neq; salsa, neq; raphanum, piper, allium &c. assumere potuit, sed novum, licet ingratum advenam lacte, & præcipuè piscis, atq; aliis alimentis gratis nutrire adacta: & si diu jejuna manserit, arrodens ventriculum, sanguinem suxit crudelis hospes. Varia tentata sunt medicamenta per annos duos ad hostem hunc eliminandum, sed frustra. Ab omnibus abstinendum fuit, quoniam Serpentes irritabantur his & exasperabantur. Quare in summos cruciatus incidit, nam nisi post duos annos, in manus Agyrtæ venit, qui afflictæ Mercurium forsan crudum cum saccharo exhibuit, atq; ad manum habuit libram unam butyri cum cerevisia supra prunas calefacti, ut hauriret quantum posset, & mirum, hoc exhausto, non tantum vomuit, sed decem etiam catuli Serpentum per œsophagum & os egressi vivi, magnitudine ferè ulnæ dimidiæ, matre adhuc tamen in ventriculo remanente, quæ nunquam expelli poterat. Itaq; per duodecim septimanas infelicitè vivens à consortio reliquorum se subduxit, & ut quietè dormiret, super sænum trifolio odorifero mixtum se conjecit, calidum panem tenens in manibus; & ecce recubans & supina per œsophagum ad fauces sensit, ascendere Serpentem lubricum, cùmq; animadverteret se jam dentibus sufficienter collum anguis attingere & comprimere posse, adegit collum Serpentis dentium acumine,

minc, & manibus munitis strophio, summaq; vi Serpentem, ulnæ & quadrantis magnitudine, cum tremore inter spem & metum extraxit, remanente, in collo & ventriculo, anguina vernatione, quæ tamen exhibitio vomitorio rejecta. Ast nondum miseriarum finis, siquidem in dies, ventriculi morsus, tormina, angustias abdominis incrementis sensit. Et dum semper ex recentibus ovīs juvenculos angues pullulare credidit, desperabunda vitam cum lacrymis egit. Ego tamen in solatium contristatæ, decoctum ex radicibus fraxini, scordii, absinthii paravi, hausit prima vice, magnus tumultus in corpore excitatus, sed post aliquot horas vomitu reddidit quatuor Serpentes albos, palmi magnitudine, sed mortuos, & iterum cum sæcibus alvi, spinas, frusta, capita, & partes Serpentum frustillatim putrefactas. Et sic dimicatum est, ferme per tres annos, variis medicamentorum telis adversus cohortera Serpentum, à *Daniele Crugero Medicina Doctore*.

Infelicioꝝ homo in pago *Grodzisko* prope *Lezaiscum*, quia Medico omni destitutus. Hic accensus siti in æstate, adiit aquam inter prata stagnantem, pronus in terram hausit, & protinus aliquid gelidi se absorpsisse sensit. Successu temporis excrevisse Serpentem intra viscera, anxietates, tormina, cæteraq; gravissima mala indicârunt, inter quæ obiit, angue per os fata præveniente.

Judæus negotiorum suorum causâ *Torunii* commorans an 1672. in Martio, tria ova gallinacea emit, sibiq; ex iisdem, admixtâ cerevisiâ, escam parare voluit, sed contractis testis, duo recentia, tertium corruptum & putidissimum, fetore plenum reperit ovum, ex quo Serpens ad spithamæ mensuram longus, subcinerei & variegati coloris, capite planè nigro, in gyrum circumvolutus prodiit ad spectaculum. *Zerneke in Hist. Toruniensis Naufragis Tabulis*.

Abscisso capite venenato, rejecta cauda constante ossibus, decoriata, cocta caro Serpentum editur ab aliquibus, sine periculo malæ habitudinis corporis. Pinguedo strumas emollire, dolores podagræ mitigare: jecur & fel impositum icthibus eorundem, ad se venenum allicere à multis traditur. Plura defumi possunt ex *Libris de Serpentibus ab Aldrovando*, atq; *Leoniceno* editis.

VI. LACERTUS seu Lacerta, Germ. *Hendochs*, nobis *Jasz-*

cxurka, alia terrestris & minùs venenata, alia aquatilis magis virulenta. Terrestris degit in cavernis terræ, ruderibus murorum, asperis locis: colore variat, una viridis, altera rava, utraq; hominem diutius intuetur. Viridis commendatur præ reliquis inferturq; Pharmacopoliis. Secta, vel cum sale tusa atq; imposta vulneri elicit spicula, vitra &c. è corporibus. STELLIO non dissimilis Lacertæ, multò tamen minor, pellem habens lucentibus quibusdam guttis, ceu stellis conspicuam.

VII. VIPERA seu Aspis, Ceraistes, Excetra, Prester, Germ. *Natter*, *Otter*, nobis *Zmija*, ex descriptione *Abbatis in Traictatu de Admirabili Vipera Natura*, est Serpens coloris varii, plano latoq; capite, incedens cervice recta, reliquo corpore reptans. Venenatus non in toto corpore, sed in quibusdam tantùm partibus, ut capite, gingivis, & vesicâ felleâ. Vesicitur venenosus herbis, & animantibus. Caro ejus comeditur in multis locis, nec solùm nutrit, verùm protrahit vitam, elephantiasin sanat, Oleum viperinum, Sal viperinum ad plurima efficax. Extant *Severini Demonstrationes, & Experimenta Nova de Vipera natura, veneno, medicina, Patavii impressa.* Ab *Herodoto, Plinio, Aliano, &c.* pro indubitato habitum est, Viperam, dissectis lateribus à sætu, parere atq; interire; sed oppositum sensit *Apollonius apud Philostratum, Dalecampius Canterus, Cerda, Senguerdus in Phys. Exercitat. Abbatis supra citatus, Bodinus in Theatro Natu. Universa*, in qua ait: Vipera lagenis vitreis inclusæ, partum edere visæ, utraq; parente supersitite. Idem reliquit *le Grand in Historia Natura*: experiuntur illi, qui in vasis vitreis asservant Viperas, aut in vivariis, pharmacis suis componendis alunt, quòd non corrodantur à pullis matres in partu, neq; intereant. Per venenum Viperarum, atq; Serpentum, à *B. deo in Philosoph. Theores.* intelligitur humor, qui in vaginis dentium d:prehenditur, & dum mordent ob compressionem vaginalum effunditur. Præfens antidotum contra morsus ejusmodi, d: *Cobra* lapis exoticus, qui dum applicatur affectæ parti, venenum attrahit, si abundat virus, delabitur, lacti tamen, vel tepidæ aquæ impositus, hausto malo levatus, iterum exeret vires, sanitatem certò allaturus.

VIII. Animal grande venenatum frutices incolebat diutius, nec à rurico-

à ruricolis pellebatur, tandem dum pratum defecaretur, ex advenientis heri mandato movetur animal, audacioris unius falce vulneratur lethaliter, ast sine mora (traditionem hinc sequor) falx in fragmenta abiisse est visa, percussor è vita cessit. Secundum animal virulentum simulq; alatum, in Litvana Polesia ad pagum *Menewesz*, solebat de antro exelæ arboris erumpere, infligere armentis vulnera & tumorem, inferre necem. Fasciculus stramentorum illitus pice cavitatem illam dum obturavit, admotum concepit ignem, rex cadium multarum bestiarum in rogam versus. Tertium animal à Russis generali termino *Hadina* appellatum, Volhinia cum viciniis habere traditur, anatis magnitudine, rostro subviridi, linguâ & pedibus nigris, alis similibus vespertilionum membranis, caudâ Serpentis desinente in acumen sagittæ. Volat, currit per campos, sylvas, aquisq; innatat. - E Nobilitate Russica quidam fugiendo Turcicam servitutem, Campos desertos pedibus enetiendo, vidit solis ardoribus expositum reptile, hoc postquam percussit acinace, vulnusq; intulit, cum sibilo cucurrit ad arundineta. Percussor ferrum vaginæ dedit, quod post intervallum dum conatur eximere, integro manubrio, defluxisse advertit. Per Podoliam iter agens nonnemo, ad pellucidum fontem vidit animal ingens atq; horrendum humi reptans, sibiq; ocyus fugâ consuluit. Sub nomine Lacertarum volantium, animalia hominibus & armentis noxia latent; in vastissimis sylvis Polonæ Polesiæ.

IX. BUFO seu Rana terrestris grandis, venenata, Germ. *Krato*, nobis *Zaba ziemna, wielka*, in usu medico est. Maceratus Bufo in aceto, impositus anthracibus, venena extrahit, plantis pedum alligatus, capitis, cordisq; morbis, phrenitidi, febribus medetur, pulvis sumptus hydropem educit, oleum tumoribus, inveteratis ulceribus juxta *Schröderum* prodest. Lapis Bufonites seu Batrachites, Chelonites, commendatus contra venena & pestem, reperitur in agris, à nonnullis etiam in annoforum, diu inter rubos, sentes, arundineta delitescentium Bufonum capitis traditur generari, arte acquiri. Prælo subjectus à *Pavllino Bufo Curiosus* plura adferre poterit scire desideranti. In Arce Gostiniensis Palatinatus Ravensis, erat penes portam affixa parieti Rana infolita

litæ magnitudinis, quæ olim in profundo carcere turri circumdato, captivos veneno enecabat. Longitudo illius includendo caudam, duorum ferme cubitorum, crassitudo unius ulnæ. Os bovino simile, dentes superiores atq; inferiores obtusi & curti, quasi molares. Visâ anno 1642. ut mihi constat ex *M. S. S. & Haur. Erario Secretorum Oeconomica*. Stupendæ molis altora Rana occisa est sarculo Petricoviæ, dum in Ecclesia Parochiali sepulchrum ex opposito Sacelli Sacræ Crucis expurgaretur.

In monte *Babia-gora*, aliquæ ranæ extenduntur ad mensuram plantæ pedis humani. Ex Equestri Ordine vir incusare solitus diu frigiditatem capitis, applicatæ sunt medicinæ, sed sinè optato successu. Post ejus obitum dum cranium scinditur, dividitur, Bufo inventus. Fæmina rustica in Majori Polonia haurire solita aquam de piscina ranis infecta, hæc inter tormina gravia, duas ranas, tertiam viperam eructavit.

Varsoviæ an. 1696. Martii 5. autiga doloribus ventriculi afflictus vehementissimè, antimonium sumpsit, ranam vivam ejecit, liberatus à cruciatu.

Servus cujusdam Civis Torunii ad pagum properans aquam stagnantem avidè bibit, de ventriculi molestiis conqueri cæpit, omnem causam in haustum rejiciendo. Remedia plura frustra adhibita, tandem post pinguedinem Serpentis epotam, tres ejectæ ranæ urgente vomitu.

SECTIO II.

De

APIBUS, LOCUSTIS, ALIISq; IN- SECTIS.

Insecta, sunt animantia plerumq; exanguia, cæteris imperfectiora, variis incisuris prædita, commissuris multis insignita, patrio idioma-
te, *Ro'acrw przerwizisze, nacmane, lezace, laiajace*. Dividuntur partim in terrestria, partim in volucra, partim cum utroq; participantia. Præter alios multos, *Aldrovandus* volumine integro, *Moufetus Theatro Minimorum Animalium*, *Swammerdamus Historia Generali*, Insecta sunt complexi.

II.

II. APES, Germ. *Bienen*, nobis *Pszczoly*, inter insecta omnia obtinent principatum, *Plinis* sensu. Illæ habent rempublicam, reges, duces, mores, ordinem. Atticæ regionis Hymettus mons (qui & Cecropius) item Hybla Siciliæ, numerosa examina apum fovet, non pauciora & nostrum Regnum, quæ judicio *Beccheri in Physica Subterranea*, sunt fortiora, ac magis digestæ qualitatis, quàm in Germania, aut alibi. In Podolia apes non tantùm in alvearibus, cavatis arboribus mellificant, sed in ripis etiam, ac in terra sponte mella reponunt. Et contingit sæpe- numerò ut turbas apum supervenientes, ac priores exterminantes trucident ricolæ, aut in aquis mergant, ut quæ præfuerunt hæreditariè mellificarent & manerent. Eædem apes propter pascuorù ubertatem, odorem suavem, florem abundantem, maximas siccarum terrarum foveas melle in Podolia replent, ita ut immanes Ursi in foveas tales cadentes ob nimium mel devoratum suffocentur. *Olaus M. in Hist. Septentri. Aldrovandus in Animal. Insectis, Munsterus in Append. Geograph. Jonstonus in Hist. Naturæ de Insectis, de Brueques in Mundo Imperiorum.* In Russiæ terris, tanta est copia apum sponte provenientium, non in alvearibus tantùm, sed & in terra passim mellificantium, ut incolæ præ multitudine certa agmina earum obruant. *Miechobius Chronic. Polo. l. 1. Magnus in Geographia.* In Podolia, Russia, atq; vicinis locis, ob infinitam apum multitudinem, domestica alvearia non sufficiunt: facillè terrarum incolæ sinunt, ut ad arbores cavas, arte ad eum usum apratas, vel à natura sic relictas evolent stirpem multiplicaturæ. *Olaus M. in Hist. Septentrionali.* Sepitur in Russia alvearibus collocandis locus, multa ponuntur vacua, ut nova recipiant examina. Dum verò tempus legendi mellis venerit, quidquid est in alveo excutitur, paucis propagationi ac sature relictis. *Opalenki in Defensa Polonia.* Prope Camenecum Urbem Podolicam, non ita pridem alvearia duodecim, intra unius decursum anni, decem supra centum examina apum ediderunt: quadraginta servata pro hyeme, reliqua sunt suffocata, ne multitudine obesset mellis proventus. De Podolia dicta, Ukrainæ sunt adscribenda, in qua non rarò colonus unus possidet centena aliquot alveariorum ab apibus occupatorum. Adduco opus apum mirabile. In pa-

60 RR. Patrum Ordinis Prædicatorum proximo Varfaviæ, an. 1708. animalcula hæc laboriofa exangue hominis caput feu calvariam formavere de cera, ante peftis lævitiam, implevere ftupore, mortis memoriâ fpectatores.

III. LOCUSTÆ, Germ. *Heufchrecken*, nobis *Száranczá*, funt infecta confumentia fegetes &c. adurentia terram tactu, atq; falivâ. Sex pedes habent, quatuor alas maculis nigricantibus multis inſignitas, quas rude vulgus literas eſſe exiſtimat. Linguâ inſtructæ durâ & validâ, dentibus duobus latis, quos apprimendo ſtridorem edunt. Inteftinum gerunt non ſimplex, ſed flexuoſum & replicatum, cum ventre fuſco. Vaga ſunt nimis & inſtabilia agmina, ſole orto, incaleſcente die, aliò ſe tranſferentia. Recens natæ in Mæotidæ, vel alibi, ſunt admodum parvæ, nigricantes, ſinè cruribus, aliſq; reptantes. Stupenda autem earum eſt multitudo, quando agmine factò in regionem convolant aliquam, inſtar nubis, vel nebule operiunt radios ſolis. Volatus per horas aliquot nonnunquam durat &c. Rumpuntur ova ne generentur aliæ, necantur variis modis, venti quoq; ingentem copiam, in ſtagna, flumina, maria, præcipitant, frigefcens cælum extinguit vivas. *Hebenſtreit ſparſim in Traſſatu de Locuſtis.* *In Ukraina, æſtate genitæ ex relicta fætura ante hyemem, primò muſcis erant aſſimiles, latebant inter gramina vix ſe moventes, dein mutatâ formâ aſcenderunt gramina, herbas, & arbores, ſoli ſe exponendo. Sueceſſu temporis apparuerant rubæ notæ in earum capitibus, & ſupra alas, quarum extabant parva initia. Erupere pedites in agros ſegetes conſumpturæ, acquiſitis majoribus viribus depoſituræ lentiffimè rubram cutieulam; tandem factæ alaræ evolaverunt. Ad Ruſſiæ terras, an. 1086. grandi multitudine advenerunt locuſtæ, omnia gramina conſumentes. *Dlugoffus in Hiſt. Polonia.* Tanta vis locuſtarum graſſata eſt in Polonia, an. 1334. ut volantes mortalium oculis ſolem eriperent, ſtratæ humi ſuperarent equorum ungulas, quæ depaſtæ omnia, atrocem famem induxerunt. *Bretius S. J. in Annal. Mundi.* Ingens multitudo locuſtarum, Poloniam, Bohemiam, Auſtriam, an. 1335. vaſtavit. *Bircken, Herburt in Hiſt. Polona.* In Terra Lenciſi, Siradienſi, & Maſovix, an. 1475. locuſtæ ad longitudinem uni-

us

us digiti humani, capita instar vesperilionum habentes, apparuerunt. Extensio congregationis earum erat milliarium trium, latitudo unius cum dimidio, densitatem vix sol penetrare potuerat. Fruges, & arbores, in quas cadebant, devoraverant; nihil præter terram, & finum sordidum relinquentes. *Miechovita Chronic. Polo. l. 4. Neugebaver in Iconibus, & Visis Regum Polonia.*

Vehementior ventus, ex Turcia in Poloniam, tulit maxima agmina locustarum, an. 1527. colore fuerunt aureo & cano, quaternis instructæ alis. Item an. 1536. ventus à Ponto Euxino turbas tantas locustarum in Podoliam pepulit, ut per viginti milliaria circumcirca omnia devoraverint, pascua infecerint, unde secuta fuit ingens pecorum pestis. Hyeme obierunt hæc insecta præ frigore. *Fincelius citatus à Franzio in Hist. Animalium. Addit Moyses in Theatro Insectorum:* insuetæ magnitudinis locustæ, relicta Podoliâ errârunt per Germaniam, ad Mediolanensem usq; agrum iter cæperunt, eoq; depasto, in Poloniam, & Silesiam revertebantur. Tandem Novembri mense, vi frigoris tabefactæ factorem maximum excitârunt.

In tanta multitudine locustæ erant in Valachia, an. 1541. ut duo milliaria in longum, & latum, cubito tenus occuparent, solis quoq; splendorem, à toto illo spatio terræ, sua densitate excluderent. Hæ cuncta in circuitu, Leopoli usq; milliariis circiter sexaginta, devorârunt. *Scrius Carthusianus in Commentar. Brevi Rerum in Orbe Gestarum, ex eo Aldrovandus de Insectis, Kwiaskewicz S. J. in Annal. Ecclesiasticis.* Sub ætatis finem, an. 1542. ex Litvania per Poloniam, Silesiam, & Misniam, magnæ admodum locustæ, incredibili multitudine, in Germaniam advolarunt, frumenta, gramina consumpserunt. Volitabant autem in aère ad erectæ hastæ altitudinem condensatæ, ut quandoq; veluti nubes, solis splendorem hominibus eriperent; & in agris ubi confederant, an plitudine pedis & amplius accumulatæ & conglobatæ jacerent. *Dirothus in Prod. gis, ex Beutheri l. 5. Fucius in Chronologia.*

Sæculo XVI. Locustæ ex Litvania Poloniam transvolantes, primò Silesiam, & Misniam, dein Italiam afflixere. *Rhatius in Hist. Universalis.* Locustæ instar densarum nubium, in Montano Tractu, ac circa pagum *Medioka*, an. 1648. cum grandi damno apparuerunt. *Ex. M. S. S. ... Seges*

tes ferè omnes depastæ an. 1652. famem causârunt, quam pestis est secura. *Kwiatkiewicz in Annal. Ecclesiasticis.* In Podoliam, Volhyniam, Roxolaniam, Minorem Poloniam, an. 1690. locustarum turbæ irruperant. Volabant tam numerosè (me spectante Leopoli) ut lucem eriperent, strepitu magno horrorem incuterent, radicitus non solum adultas fruges, sed etiam gramina, arborum folia devorarent, in Septembri. Ubi populatricum castra substiterant, quietis captandæ causâ, ad spitham fecere cumulum densatum. Ferebat fama, turbam istam alatam in Bessarabiæ seu Budziacensibus Tartarorum campis, trium annorum spatio vastâsse messes, tandem in nostras abiisse terras, quasi murando auram, aut hostiles incursiones prævolando. Advenerunt & an. 1708. locustarum catervæ, à Valachiæ partibus, per Podoliam, in Russiam Rubram, & quia messis penè collecta fuerat in acervos, levius damnum illatum agricolis. In Pokucia, circa villas *Kunaszew, Sarnki &c.* ex relicto semine, eoq; durante intra terram per hyemem, diebus vernis, locustæ parvæ & nigricantes prodierunt, spatium milliarius unius & dimidii occupaverunt, expeditæ ad depascendum quidquid occurrerit. Progrediebantur mutando locum, coloni omnem adhibebant industriam, nè ulterius serperet edax malum. Itaq; præter ignem subjectum sparsis straminibus, occas numerosissimas adjunctas equis ad proterendum, foveas, scopas, ad interitum insectorum expediebant. Sæpius turbæ illæ pedestres viæ superâsse natatu piscinas, fame pressæ perripisse obices omnes, tandem alatæ factæ vagari latissimè, & milliari uno, ab Urbe Leopoliensi substituisse, ferendo secum segetum, herbarum, graminum stragem. Eadem multitudo noxia, publica motione pagorum plurimum, explosionibus crebris bombardarum, clamore horrido, variorum ferramentorum tinnitu, pellebatur ultra agrorum limites. In Podolia, in Roxolania circa Leopolim, Jaroslaviam, in Litvania circa Brestam, Sluckum, Nefvisium &c. turmatim volando, omnia sic arrosebant, an. 1711. ut demessa, attonsaq; viderentur. Perdebant enim sibi obvia morsu, urebant terram contactu, atq; salivâ biliosâ & acri, quam multam ex ore rodentes fundunt. Camenecum in Podolia, an. 1712. die Augusti 7. spectavit phalanges natas fruges consumere prætervolan-

tes, relinquentes tam multas fæces, ut Urbs tota purgari debuerit. Eadem instar densarum nubium transgressæ Leopolim, & Jaroslaviam, horarum quatuor spatio. In Terra Chelmenſi ſingulare ſpectaculum objectum eſt nonnullis iter agentibus, ſcilicet locuſtarum maximo agmen, in quo maturiores teneram prolem inſidentem ſibi volando ferebant. Incolæ pagi *Lutcza* in Submontanis obſervârunt horum inſectorum turbas ad medium milliare extenſas volâſſe, viginti quatuor horis, (non ſinè aliquot interſitiis) direxiſſe iter ad Palatinatum Cracoviënſem. Inveniebantur circa Poſnaniam, ex iisdem caſtris, quaſi emiſſarii, ſed in numero exiguo, procul à damno. Nidi pleni faturâ, an. 1713. in Roxolaniz campis reperiebantur, de qua novæ locuſtæ ſunt prognatæ. Fatura dicta in autumno reſoſita ſi mitiorem invenierit hyemem conſervatur, intenſo ac diuturno frigore conſtricta perit. SORICES, ſeu mures campeſtres, *Mysz polne*, quamvis non intrent inſectorum elenchum, locuſtis tamen ſunt apponendi, propter damna illata meſſibus. Fames exorta eſt in Polonia, an. 1470. ob copiam murium (ſiccitate premente terram) productorum, ſegetes corrodentium. *Bielski Chronic. Pol. l. 3. Nakielski in Miſchovia.* Numeroſi mures campeſtres in Valachia comparuerunt, iisdem tranſmiſſo fluvio Tyra, an. 1622. Podolicos campos intrârunt, ad cladem ſegetum. *Ex M. S. S.* Circa Cracoviam, an. 1695. multitudo ſtupenda ejuſmodi murium adultas ſpicas ſuccidebat ad eſcam, inferebat terræ, pro hyemè. Mures parvi in Ukraina, magna fecerunt in agris damna; grandiores ſuperato fluvio Tyra ad Ulzycam, Czortkovum verſus iverunt, an. 1708. ſegetes devorando. Mus nunquam manſeſcit juxta *Plinium*, Lublini mus domeſticus junior ira eſt manſeſactus, ut in vola manû ſumeret cibum, vocatus accurreret.

IV. ARANEUS, Germ. *Spin*, nobis *Paiak*, maximè inſeſtus buſoni. Febriles motus arcere, pulſibus metacarpîi, temporibusvè impoſitus, putamini avellanæ incluſus colleq; ſuſpenſus quartanam pellere febrim à *Schrödero in Pharmæop.* traditur. Inſolitus, horrendus araneus, nam caput humanum mole æquans, in Arce Cracoviënſi, ad initium præteriti ſæculi exiſtiſſe, vetulaſq; duas veneno lethaliter inſeſſiſſe

narratur. Idem à tertia anu, dum è latebris prodit, scopis, quas verren? do tenebat, est prostratus.

V. BOMBYX, Vermis lanificus *Alberto M. Germ. Seiden-wurm*, nobis *Jedwabnicá robaczék*, miram metamorphosim observatur subire. Ex ovis puillis, calore solis, verno tempore producitur animalculum, mororum foliis vesitur, donec ad maturitatem perveniat, tum inditâ thecæ chartacæ texturâ, se cingit folliculo sericeo, ex filo sericeo continuato, sæpe replicato, ex ore emisso, colore nunc pallecente, nunc flavescente, magnitudine & figurâ ovi columbini, eoq; se ipsum recondit, usq; dum in Chrysalidem seu Aureliam transmutatur, & mortua esse videtur. De hac erumpens Papilionis formâ quadripennis prodit, post triduum masculus moritur, fœmina ova parit plurima, ac deficit. Ita Dale in *Pharmacologia*. Ignotus hic in Europa vermis, Justiniani temporibus ex Perside primùm allatus esse scribitur. Implevit regiones calidiores, apud nos non tam texturæ, quàm raritatis gratiâ aliquando servatur mori foliis pastus.

VI. CANTHARIDES seu Scarabæi parvi, Muscæ Hispanicæ, Germ. *Spanische mucken*, nobis *Kantarydy*, virides, auri colore superlucentes, calidæ & siccæ valde, idcoq; vesicatoriæ, diureticiæ. Produci dicuntur à *Schrödero* ex vermiculorum genere erucis simulum, qui nascuntur ex humore inhærente foliis fraxini, populi, ligustri &c. Retulit maxima fide *Rapp Medicus Sennif. Electoris Moguntini*, se ex Cantharidum alis siccatas, pulverisatis, ac plumbo in capella liquefacto imbibitis, magni interdum pisi quantitate purum aurum accepisse. *Becherus in Physica Subterranea*. Ad mentem Naturæ Curiosorum, à *Ceyero Tractatus Physico Medicus de Cantharidibus* edius legitur.

VII. CICADA, *Koniki robaczki, Skoczas*, insecta valde stridula, rore viventis, apud nos vulgaris notitiæ, alibi incognita. Solæ ferè Cicadæ, juxta *Cavdantium de Varsate*, ex omni animalium genere ore carent, sed pro eo, quoddam aculeatum habent in pectore, quo rorem lambunt. In ardore solis vocaliores, id enim expetit natura earum, ut ibi strideant acrius, ubi vehementiùs æstuant. Adhibentur siccæ ad dolores colicos cum paribus numero piperis granis: cinis insignter. calculum conterit.

VIII.

VIII. CICINDELE, Lampyrides alatae *Aldrovando*, Noctilucae *Sipontino*, Germ. *Johanns-würmlein*, nobis *Robaczki S. Jana*, *Złotnicy robaczki*, *Szwieci*, in tenebris instar vivi carbonis lucentes, in alvi enim extremitate, gutturæ duæ pellucidæ splendent. Lux est ex siccitate subtilium spirituum, & partium multarum politarum. Jam verò *Kirchero in Arte Magna Lucis & Umbra*, quia Cicindelæ exangues sunt & frigidissimæ, igneæ partes, sive calor circa digestionis locum à natura concentratus vim lucendi acquirit.

IX. COCHLEÆ TERRESTRES, testaceæ, Germ. *Schnecken*, nobis *Slimaki ziemne*, consita arboribus loca potissimum amant, vivunt rore, & herbis. Negliguntur apud nos passim, in regionibus aliis collectæ, nutritæ, vehuntur ad cibum præ aliis longè gratiorem. Usus in medicina ab *Hardero*, in *Examine Anatomico Cochlea terrestris*, est explanatus.

COCHLEÆ FLUVIATILES, *Rondeletio Strombi* fluviatilès, *Slimaki rzeczne*, easdem vires obtinent, sed rarioris sunt usus in Officinis. COCHLEÆ NUDÆ *Junio*, *Limaces*, *Slimaki bez skorupy*. In sylvis Palatinatûs Pomeraniæ, prope pagum *Ciepielsko*, Cochleæ sinè testis nigerrimæ, cornua quatuor protendentes & retrahentes, dicitur *Smarze* ab incolis. *Limaces*, qui inveniuntur in arboribus, ante omnia, emplastrati valent ad maturandam & rumpendam squinantiam seu anginam, judicio cujusdam Medici.

X. FORMICÆ, Germ. *Ameissen*, nobis *Mrowki*, dicitur à ferendis micis, id est granis, quæ *Plinio* micæ. Descriptæ sunt sic à *Schrödero*: alie minores rubentes, vel nigricantes: majores equinæ alie, providentiâ mirâ donatæ, quâ penu in annum sufficiens æstivis pleniluniis (noviluniis quiescunt) sedulo colligunt, collectum si opus sit, siccant, siccata semina ne regerminent, atrodunt, durationi adaptata recondunt. Senium alatas facit, sed brevi superstitès. Inveniuntur in acervis frusta, odore thuris, particulæ sunt resinæ ex picea, & abiete.

XI. SCARABÆI CORNUTI *Plinio*, Scarabelaphi *Cardano*, Cervi volantes *Leonico*, nobis *Jelonkowic*, frequentes in Volhinia, & Podolia, alibi rariore. Eorum cornua, Cervi cornibus similia, è cervicibus infantum appenduntur remedii gratiâ.

SCORPH formâ
cancros

cancros æmulantes, iis tamen minores, in Polonia non nascuntur, inquit *Hercules Saxonia tractans de Plica*, sed dantur vermes hirsuti erucæ similes, verùm majores & crassiores, vulgò à villis & hirsutia, vocati Ursuli, *Niedźwiadki*. Vermis loricatus vocari potest ille in Ukraina, qui totus viridis caput fert quasi casside rectum, corpus veluti loricâ squamatâ, non excedens digiti longitudinem, pedibus innixus pluribus. Vermis corallii colorem gerens, spectatur in sylvis Litvanæ Polefiæ.

XII. In Samogitia, an. 1285. insolitum vermium genus, cancris, aut scorpiis simile, magnam in populo stragem fecit, quicumq; enim ictum ab illis acceperat, non vixit ultra triduum, neq; medicamentum ullum præsentissimæ morti obviare potuerat. Idem malum per Prussiam, & Curlandiam est grassatum. *Koiałowicz S. J. Hist. Litvana Part. 1. Długossus Hist. Pol. l. 7. Miechowita Chronic. l. 3. Strykowski Annal. l. 10. Murinius in Chronic. Prussia.* Dum Vladislaus Jagiello Rex oppugnaret in Prussia Mariæburgum à Crucigeris occupatum, stupenda multitudo muscarum, exercitum nostrum afflixerat, *Bielski Chronic. Polo. l. 3.* Ex humiditate nimia, pluvio cælo, enata vermium multitudo, an 1638. in conseminatis Podoliæ agris, omnem herbam crescentis frumenti, cum granis atq; radicibus exederat. Agminatim hæc pestis ibat, quasi à ducibus ordinata, & ordo ordinem sequebatur. Genus insecti erat, quale ex foliis inter fruteta & caules nasci solet, instar lumbricorū oblongum, viride. Cæterum quæ bonitas Numinis fuit, ea, quæ intacta reliquerunt, tam copiosam fecerunt mellēm, ut planè plus ex modica agri partè collegerint agricolæ, quàm ex universo aliàs collegissent: & agri per octo annos ad miraculum steriles, postea extiterunt fecundi. *Ex M. S. S.* Camenecensi Civitati in Podolia, an. 1670. densa insectorum turba locustis non abfimilium, supermè rubescens, infernè flaventium, incubuit. *Brewer in Historicis Notabilioribus.* Pappilio simillimus cancro, capite, corpore, & caudâ, prope Sokal comparuit in salicibus aquaticis humilioribus. *Epheemerides M. d. c. o. Physica Germanica.* Ignota quædam insecta alata visa, an. 1679. quæ simulis suis homines triginta quinque lethaliter vulnerarunt: bouum ve-

ro & equorum numerus magnus ab iisdem est interfectus. Omnia quatuor alis instructa fuerant, pedibus sex, sub ventre aculeo longo, vagina bifida, seq; aperiente, munita. *Eadem Ephemerides.* In Majori Polonia confini Marchiæ, genus quoddam muscarum sive insectorum alatum, volucre, conspectum fuit, quod non tantum animalia bruta, sed & homines incautos pungendo sic læsit, ut non pauci intra viginti quatuor horarum spatium, vitam cum morte commutare coacti fuerint. Cucurbitulæ ventosæ medicinales in parte affecta positæ dabant remedium. Structura detecta est, operâ microscopii. Erat corpus loricatum, duritie horrida pollens, caput magnum & nonnihil hirsutum, in fronte cornicula sive antennæ binæ longissimæ apparebant, alæ constat ex pelliculis, pedes sex numero. *Eadem Ephemerides Norimbergæ impressa, anno 1686.* In utraq; Polesia, infinitus numerus Tabanorum seu muscarum caballinarum, culicum grandium, muscarum minutissimarum, quæ dum in pecorum nares turmatim involant, spiritum intercludendo, necem adferunt. Ibidem, dum est iter agendum æstate, equi tela crassiore ab aliquibus obvolvuntur, ut insectorum evitent morsus. Circa pagum *Wozniki* &c. Palatinatus Polnaniensis, an. 1719. vermes insoliti, capita rubra ferentes, seminationem hybernâ ita corroserant in radicibus, ut mense Novembri iterari debuerit seminatio.

XIII. Exanguia animantia, quæ occupaverant, & reliquerant hominum intestina, hæc recensentur. Miles Polonus pluribus annis captivus tenebatur, tandem conclusa pace victricibus armis Vladislai IV. reditus cum concessus esset in patriam, propinatum ab hoste poculum hausit simul cum sociis. Exeruciati illi, doloribus atrocissimis ventris, obierunt, primus post enormes vomitus, lacertarum varia eiecit genera. *Beckerus Dantiscanus in Curatione singulari Cultrivori Prussici.* Vilnæ paupercula mulier ibat per fluvium glacie junctum, decepta pedibus, ita atrociter corruit, ut caput faceret ruinam grandem, statimq; è vulnere, gryllorum examen erupit, saltus tot fecit, quot gelu atrox permisit. *Tylkowski in Descript. Physica Ostenti duorum puerorum Vlna.* Cracoviæ Vir Consularis, nihil proficientibus diu medicamentis, doloribus miris exeruciabatur, post obitum sectus, vermem cæruleum, quartam

partem ulnæ æquantem, rodentem viscera, exhibuit. Civis Valcensis, avulso latere cocto de camino, sic caput depressum retulit, ut Chirurgi arte cranium attolleretur. Curationem hanc dolores atroces capitis sunt secuti, medicina nulla proficiente. Dum ergo æger sternutat fortissimè, vermis toto corpore albus; dempto capite, multiplicatis instructus pedibus, per hiatum narium est evolutus. Ex viro quodam prodiit vermis ad plures decades ulnarum protensus: de quinquenni puero, octo cubitorum gracilis lumbricus est egressus. Poloniæ Medicus vermina curans pharmaco, est visus pepulisse lumbricum teretem quinquaginta & aliquot ulnarum. Causa vermium horum, est humor crudus delapsus in intestina, in quibus detentus præter solitum, computrescit. In pueris nascuntur sæpius, quia phlegmate multo abundant, quod pariter ubi computruit, in vermem vertitur. In Schottlandia adjacente Gedano, an. 1715. in Octobri, diuturnis doloribus stomachi afflictum quendam nulla remedia solabantur, ut tamen malum minuere-
 tur, vel sopiretur, ab amico per vasus sumpsit medicamentum. Sudore coloris sanguinei maduit una die, sequenti, vermis monstrosus, biceps, per oris ostium prodiit, quem socii undecim vermes tanquam ductorem suum secuti, sanitati pristinæ hominem reddiderunt. Polonus plethoricus, carnosus, gravissimè laborans scorbuto, medicamentorum nephriticorum usu eiecit arenulas cum vivis insectis nigricantibus, formâ scorpionis, sed magnitudine minima. Erant insecta in lotio, semel numero septem, vice altera octo, tertiâ decem, vixerantq; per triduum.

Bartholinus Historia Anatomica Centuriâ 4. Vermes vivi albi, in capitibus coloris rubicundi, cum lotio à quodam editi sæpe Cracoviz. De urina verminosa, *Bartholinus in Centuria 1. Historiâ 89.* scribit, *Academia Naturæ Curiosorum in Miscellaneis, seu Ephemeridibus Germanicis, Lochnerus in Centuria VIII. Ephemeridum Academia Cesareo-Leopoldina Naturæ Curiosorum.* Post animalia quadrupedia, præcipuè ferè creaturarum rerum volucres sunt, ideoq; de illis est differendum in Tractatu sequente. Enumerabuntur plurimæ, ast non omnes, nam propter multitudinem, varietatem, locorum distantiam, effugere notitiam facile poterant: donabuntur aliæ antiquis nominibus, aliæ novis, necessitas enim verba novare concedit.

TRA-

TRACTATUS X.

AVES FERAS, & FAMILIARES, ad E-
LENCHUM DEDUCENS.

SECTIO I.

De

AVIBUS PRÆDATORICIBUS, SYLVE-
STRIBUS, CAMPESTRIBUS, AQUA-
TICIS.

AVES, sunt animalia sanguinea, rostrata, & pennata. Dividuntur in Terrestres, & Aquaticas. Terrestres subdividuntur in Carnivoras, Insectivoras, Baccivoras, Granivoras, sub quibus ponuntur Pulveratrices, Sylvestres, & Domesticæ. Aquaticæ aliæ Palmipedes, Fissipedes aliæ. Nomina avium tam sunt incerta, ut ferè media pars ignoretur, aut sit controversa. Dictis adstruunt fidem *Bellonius*, *Gesnerus*, & *Aldrovandus*, in quorum voluminibus vix aliquam avem invenies, cui de nomine à Scriptorum aliquo controversia non moveatur.

II. Aucupium Polonæ genti largum, piscatio locuples. *Fournier in Geographia.* Ad montem *Skrzeczno* in Terra *Osviecimensis* omnium generum convolant alites. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.* Perdices, Coturnices, Grues, Anseres, levissimo pretio distrahuntur in Polonia. *Crassinius Polonia l. 1.* In *Curlandia* myriades Gallinaginum, Perdicum, Attagenum, Urogallorum &c. sunt vilissimi pretii, sic ut asserere queam, eorum me nausèa frequentissimè captum fuisse, quòd mensis quotidie inferrentur. *Lenilius in Curlandia Memorabilibus. Mon-*

tanz, & Submontanz regiones habent alites non visas in Provinciis aliis Regni nostri. Quædam volucres ante brumæ initium gregatim avolant aliò, veris initio remeant: cæteræ frigoris patientes incolunt sylvas, vel circa pagos versantur & horrea, quærentes pastum.

III. ACCIPITER, Germ. *Habicht*, nobis *Jászrab*, avis anifosa, iracunda, solitaria, victoriæ cupida, in Syria, Persia, Græcia, Creta, & Africa rara: in Livonia, Prussia, Russia, cæterisque Septentrionalibus locis frequens, & quia largus suppeditatur victus, sanguinolentior, copiosiore spiritu prædita, quàm alibi major, audacior, rapacior. *Aldrovandus Ornithologia l. 4. Gesnerus in Hist. Avium.* ACCIPITER FRINGILLARIUS seu Accipiter minor, Nisus recentiorum, *Krogulec*, in volatu maximè velox, hybemo tempore in sylvis degens, in nostris terris frequentior.

ACCIPITER LEPORARIUS seu Accipiter cyanopus, *Rarog*, corpore grandi, notis quibusdam stellis æferentibus respectus, pedes magni, crassi, cærulei. In sylvâ Podoliæ *Niedobor ad Czirce*, & in Volhunia reperitur, cicuratus inservit aucupibus. ACCIPITER STELLARIS *Ornithologis*, Asterias *Alberto Magno*, aliis Astur, nobis *Jászrab wielki*, corpore magno, & oblongiore.

IV. ACANTHIS, Acanthylis, Spinus & Ligurinus *Gaza*, *Aldro.* Germ. *Zeifel*, nobis *Czyz*, avis parva, canora, nidum occultans solertissimè, facillè cicurabilis, in toto obvia Regno. AESALON vel Aefalo *Plinio*, Merillus *Alberto M. Smerillus Gesnero*, Falconellus, Ismerius, Germ. *Smirlein*, nobis *Drzemlik*, inter aves rapaces minimus, Falconi similis, Alaudas avidè persequens.

V. ALAUDA NON CRISTATA *Aldrovando, & Gesnero*, Germ. *Lorch*, nobis *Skowronék*, cælipeta dicta, quia in sublime retrogradu volatu se attollere solita. Cantillat nonnisi sereno cælo, ubi verò pluviz, alizq; intemperies àëris ingruunt, altum tenet silentium: unde oritur lemma, cælo canora sereno. Eadem avis dum in terra moratur, nihil suavioris vocis edit, juxta observationem *Bercoris in Reduct. Moral.* ubi verò in altum evolaverit, mox in amænissimos cantus erumpit: imò quanto sublimiore volatu fertur in àëra, tanto cantilenas suaviores efformat.

Ingens copia datur Alaudarum absq; cristis in agris nostris,

stris,

stris, quæ Dendrofalci cicuratis præsentibus, teguntur reticulis. **ALAUDA CRISTATA** *Ornithologis*, *Cassita Plinio*, *Galerita Gaze*, *Galericus Varroni*, Germ. *Heydelerch*, nobis *Dzierlatká*, priori similis magnitudine & colore, mulrarum avium voces inepte referens, raro evolans, in viis obvia, ideo & Alauda viarum. Illius cor femorialligatum, aut comestum arcere colicum dolorem, sanguis recens ex aceto acri, vel vino calido haustus calculosis subvenire efficacissimè, à *Schrödero* traditur. **ALAUDA ARBOREA** seu *sylvatica*, *Alauda cristata minor*, *Calandra*, cantum nullum edit peculiarem.

VI. **ALUCO** *Gesnero*, *Gaze*, *Gelenio*, nobis *Lélek*, minor *Oto*, gallo ferè par, sinè auribus, plumas in collo longas habet, *Uloix* similis, voce horribili, integras devorat aves. Incolit rimas arcium, turrium antiquarum, cavernas quercuum, in quibus nidificat. Nocturna magis est avis, quàm diurna, distincta à *Bubone*, & *Astone*, de quibus infra dicetur.

VII. **ANAS FERA**, Germ. *Erdte*, nobis *Káczká dziká*, amat flumina, lacus, piscinas, paludes. Quantus sit apud nos Anatum numerus, *Gesnerus in Hist. Avium* innuit: Polonia plurimis aquaticarum avium, & Anatum ferarum generibus abundat, propter fluviorum, & lacuum frequentiam. Extraordinaria multitudo in fluvio *Syr Volhinix*, etenim ibi duæ, aut tres sexagenæ allecæ *agopyro*, vulgò *cicere*, involvuntur simul panthere ab aucupe. *Litvana Polesia* alit innumeras, inter quas aliæ nigricantes, *Russis Uhle*: aliæ rostro longo instructæ, aliæ in cavis arborum natæ, molem *Sturni* non excedentes. *Lacus Palatinatûs Pomeraniæ* viciniore *Balthico Mari* fovent *Anates* cum plumis in dorso griseis, in ventre albis, cum rostro, atq; pedibus vergentibus ad nigredinem, cum alis discoloribus. *Marinæ Anates* quædam nigricantes, si ventrem albertem demas, rostrum productum, rubidum ferunt: aliæ cristatæ, niveæ, in tergo subnigræ, in alis versicolores.

VIII. **ANSER FERUS**, Germ. *Wild-ganß*, nobis *Geß*, est de numero illarum avium, quæ gregatim volant, clamore magno portendunt pluviam, quietis tempore custodes adhibent, cautæ summè artes eludunt

eludunt aucupum. Stella mons à Turcis *Cosfonofi* vocatur, hoc est, anserum campus, quòd id genus volucram, statis anni temporibus, convolet eò, inquit *Sarnicki Annal. Pol. l. 7.* ut agminibus totis in Europam commigret. In Majori Polonia circa *Notes* fluvium, in Provinciis aliis ad paludes, moratur grandis numerus Anserum: in Litvana Polesia &c. hyemem aliqui agunt, tempore verno ibidem fœtificant. Linguz assz istarum volucrum in cibo sumuntur utiliter à calculosis: sanguis in affectibus melancholicis propinatur.

IX. AQUILA, Germ. *Adler*, nobis *Orzel*, regina avium, non propter corporis molem, sed volatûs sublimitatem, celeritatem, durationem, corporis robur, animi audaciam, visûs acumen, dotesq; cæteras. Juxta *Aristotelem in Hist. Animalium* sex sunt genera Aquilarum. Primi generis *Pygargus* ab albicante cauda dictus: secundi generis *Planga* seu *Clauga* anataria: tertii generis *Aquila* colore nigricans, unde nomen accepit, ut pulla vocetur, magnitudine minima, sed viribus præstantissima, leporaria quoq; cognominata: quarti generis *Pernopterus* ab alarum notis appellatus, capite albicante, corpore majore quàm cæteræ, sed brevioribus alis, cauda longiore: quinti generis *Halæetus* infra describendus: sexti generis *Aquila* maxima omnium, major *Ossifragâ*, colore rufa, conspectu rara. *Aquila* paucissimis obnoxia morbis, *Aldrovandi* opinione, solis fulgorem oculis non conniventibus videre potens. Cum *Cervis* quoties pugnat, toties, ait *Plinius*, insidens eorum cornibus pulverem multum collectum excutit in oculos, ora verberat crebrius pennis, atq; sic feram in rupes præcipitat. Mortem oppetit non tam senio, vel ægritudine, quàm fame, incurvato enim nimium rostro, ad cibum capiendum inhabilis redditur. *Lechus* gentis nostræ author, Historicorum testimonio, ab inventis nidis *Aquilarum*, Urbem (quam inibi condidit) *Gniczno* appellavit, auspicatoq; omine bellicosam *Lechiam* fore prædixit. Eximiaz magnitudinis, summx rapacitatis ac ferociaz *Aquilas Aldrovandus Ornithologia l. 1.* inveniri tradit in Polonia, Russia, Borussia, Litvania, Livonia, aliisq; regionibus Septentrionalibus. *Aquila* gnesii generis seu majores, Regales aves *Apuleio*, Jovis alites *Vigilio*, nidificant in *Podolizæ* petris fluvio.

fluvio Tyræ vicinioribus: minores *Orlicæ* dictæ in Submontanis: majores atq; minores in Districtu Pincensis &c. non infrequentes. Juventus Academica Zamostiensis, in campo proximo Urbi, Aquilam cepit vivi serpentis implexam spiris. Hæc ales enim anguibus vescitur, illosq; propter antipathiam, vel propter eam, quam ex frigido ac humido cibo capit voluptatem, appetit maximè, oppressos laniat. Ante Svecicum bellum, quomodo Aquilæ magnæ duæ non procul à Gedano instauraverant pugnam, innuit *Fleischerus in Hist. Caroli Gußavi*: describetur fusiùs in *Tract. 19. Sect. 2.* Simili modo, an. 1666. die 6. Januarii, post semitria milliaria à Gedano, Aquilæ ingentes geminæ supra mare decertârunt in ære, per duas horas, tandem una rostro & unguibus alteram pressit, ac in mare præcipitavit. Accurrerunt piscatores in scaphis præstolantes diutius duelli exitum, cùm autem propiùs accessissent, adverterunt quòd victrix, mari victam immergeret, atq; tamdiu detineret in aquis, donec suffocaretur. Nec dimisit extinctam, ast unguibus fortiter stringens hostem, simul cessit in prædam. *Carsicken in Descript. Historica Gedani.* In Neringa Insula Gedanensi, an. 1682, minores Aquilæ cùm se unguibus implicuissent, sunt lapsæ in terram, captæ à rusticis, allatæ ad Civitatem. *Idem ibidem.* Prope urbem Inovladislaviam, acre exitit prælium inter Aquilas, & Ciconias numerosas. *Ex M. S. S.*

X. ARDEA, Germ. *Reiger*, nobis *Czaplá*, multiplex est *Ornithologis*, nimirum nigra, candida, cinerea, subcærulea, rubra, stellaris, varia. Delectatur capturâ piscium, quos stans in ripis allicit nidore pedum. Dissidet cum Aquila, capitur à Falcone, aquas sibi familiares vociferabunda si deserit, in agris subsistit, pluvias & tempestates præfigere censetur. Ardeæ cinereæ in sylvis nostris nidos ponunt, ad fluvios, & piscinas victum quarunt: albæ in Litvania versantur, quæ (si non fallor) Plateæ *Plinio*, Plateæ *Dalecampio*, Cochleariæ *Alberto M.* à rostri lata extremitate.

XI. ASIO à voce asininæ simili, *Dalecampio*, ab auribus similibus asininis, *Gesnero*, Otus *Aldrovando*, alius *Nycticorax*, Corvus nocturnus, Germ. *Nacht-rabe*, nobis *Kruk nocny*, avis inter Noctuas, & Bubones

ncs

nes media. Apud Scriptores plurimos dubium, controversumq; est, quæ volucris debeat dici Nycticorax. Qui, *Psalms* 101. *versum* 7. *Factus sum sicut Nycticorax in domicilio*, interpretati sunt, Noctuam intellexerunt, sed *Aristoteles* unâ cum aliis, diversam Noctuam esse existimat à Nycticorace. *Afioni*, juxta *Aldrovandi* descriptionem, caput rotundum, auribus veluti cornibus plumeis insignitum, oculi ampli, pupilla nigra, rostrum aduncum, corpus totum è colore cinereo ad ferrugineum dilutum vergens, ubiq; maculis conspersum fuscis. Nidificat in arborum cavernis ac foraminibus, noctu emittit vocem horrificam, similem ei, quâ homo frigore afflictus ac rigens exclamare solet, *hu, hu.* Idem Corvus nocturnus, in lingua nostra, *Slepowron* dicitur, id est, visu destitutus, sed contra *prafati Ornithologi* assertionem, quæ ei oculos cum pupilla nigra, ex Anatomica inspectione attribuit, quâ ut verâ positâ, conficta est narratio de avicula duce *Afionis*.

XII. ATTAGEN, Gallina rustica *Bellomo*, Gallina corylorum, *Perdix montana*, *Perdix sylvestris* *Gesnero*, German. *Haselhun*, nobis *Farzabek*, avis inter cibos celebrata, tunc illaqueatur maximè, dum *Sorbus* est baccarum ferax. Deficiente *svavi* isto illicio, imitantur aucupes fistulâ illius vocem, advocatum arte pro scopo statuunt plumbeis globis. In *Poloniæ* utriusq; vastioribus sylvis crebri *Attagenes*, in *Litvania*, *Russia Alba* circa *Polociam* &c. stupenda eorundem multitudo, pretium vile, quia passim semigrosso *Imperiali* venduntur duo. Deplumati, calidâ aquâ perfusi, butyro liquefacto immersi conservantur, mittuntur *Rigam* &c. In *Communitate* quadam numerosa *Polociæ*, personæ unicuiq; datur in prandio *Attagen* elixus unus, allatus secundus, cæna adferret alterum par, si satietas nauseam non moveret. His, similibusq; auditis, aut spectatis *Calepinus in Dictionario*, sub verbo *Attagen* posuit, *Poloni* nihil hac ave frequentius habent.

XIII. BUBO, Germ. *Eyle*, nobis *Pubâcz*, *Sowa* & *č.č.č.č.*, avis nocturna, grandis, rapax, incolens cavernas rupium, arborum cava &c. ad solare lumen cæcutiens, noctu, manè, & vesperi perspicacius videns. Nullum est animal, inquit *Aldrovandus in Ornithologia*, quod tantum prædæ congerat noctu, quantum hæc alic, potissimum dum pullos educat.

ducat, adeo ut non sibi, suisq; solum, sed venatoribus etiam, qui nondum norunt satis adferat emolumentum. Hi enim dum Bubo avolat ad quaerendam aliam praedam, quam deposuerat, clam suffurantur, relinquentes tantum, quantum ad nutriendos pullos credunt sufficere. Non tam proprio merito, quam Poetarum scriptis Bubo infamis est, in auspiciis praecipue publicis infaustus apud antiquos, in urbibus, aut in luce visus, dirum ostentum. Tartari non pro ferali, sed auspiciata ave Bubenem habent, atq; honorant: Christiana Philosophia auguria vana esse existimat.

XIV. BOTAURUS à sono bovis *Ornithologia*, aliis Butio, quòd rostro longo in aquas immisso bubit, Ardea stellaris à maculis *Gesnero*, Ardea palustris vel arundinum, Germ. *Robr-dommel*, Bak nobis. Crescentibus diebus vernis, calore se intendente, vox tauri mugitum imitans editur crebrior atq; validior in lacubus, stagnis, paludibus, quæ ad quadrantem milliaris Germanici interdum exauditur, pluviaeq; prognosticum esse putatur.

XV. CAPELLA seu Capra, Germ. *Himmel-ziege*, nobis *Koziełék*, *Baránék*, Caprae tremulam vocem imitatur volando noctu. CAPRIMULGUS, Germ. *Geiszmelcher*, nobis *Kozodoy*, avis nocturna, Cuculo minor, sed ei similis, in cibo utilis. Tale nomen inde obtinuit apud antiquos, quòd Caprarum lac noctu exfugere credebatur. Rejicitur ista opinio à recentioribus: *Schwenckfeld* ait, quamvis greges Caprarum in Sudetis frequentissimi sunt, nullibi tamen à pastoribus observatum fuit, Caprimulgum, aut alias aves advolasse, suxisse ubera: Strix quoq; noctu volans, infantes infestans, eadem avis dicebatur, sed hæc *Aldrovando* &c. sunt fabulosa.

XVI. CARDUELIS Germ. *Stieglitz*, nobis *Sczygieł*, cardui feminibus avidè vescitur, suavitate vocis mas commendatur, feminae cantus exilior, nec diurnus. Utitur rostro & pedibus sæpe pro manibus, cavæ enim inclusus, escam & aquam filo appensam in vasculo ab imo attrahit. Ætatem ad viginti annos produxille visus, sed tali rostrum singulis annis præciditur, ut pastum capere possit. Resseii in Varmia, post annos plures exactos in cavea, apparuit nigricans, retinuitq;

M m

colorem

colorem, cantillando gratissimè. CÆRULEUS seu Cornix cærulea, *Kraská*, à colore accepit vocabulum, avis pulcherrima, sed malè olens, formicis vescens, nec procul ab eis nidulans. Tempore messis, dum manipuli comportantur in acervos, conspicitur.

XVII. CICONIA, Crotalistris, Avis hospita, peregrina, Pietatis cultrix, Exul hyemis, Titulus tepidi temporis *Petronio*, Germ. *Storch*, nobis *Bocian*, nutrit parentes confectos senio, tempestate imminente tritior sedet, abscondit rostrum. Nullas Ciconias in Italia esse tradit *Aldrovandus*, in Anglia rarissimas, nec nisi vento, aliove casu delatas *Willughbey* testatur: apud nos frequentissimæ albæ, cum alarum extremitatibus atris, nidificantes in sylvis, Templorum, ædium, turrium, horreorum, arborum aridarum fastigiis.

Rariores Ciconiæ nigricantes, exceptis albidis in ventre plumis. Hæ rostra, ac tibiae lutei coloris ferunt, juniores dum cibum petunt, strepitum edunt, Ardearum voci non dissimilem, loca sylvestria, palustria, humilia amant. Rarissimæ nigre Ciconiæ, rostris & pedibus rubris instructæ, in sylvis vastis textentes nidos. Visæ in Palatinatu Cracoviensi, Pomeraniæ, in Litvana Polesia &c.

Intestina Ciconiarum in cibo oblata commendat *Faventinus* contra dolores colicos, & nephriticos: axungia podagricis, & tremulis articulis utiliter illinitur: cor cœctum in aqua ut comedat epilepticus, aquam illam in potum assumat, *Petrus Hispanus* in *Thesuro Pauperum* svadet: usus carnis *Aldrovando* efficax in paralyti, & apoplexia. Secundùm *Kiraniidem*, assa caro si semel edatur in anno, præservat à podagra, chiragra &c.: fel ad tollenda vitia oculorum assumitur: ventriculus exsiccatus atq; pulverisatus, pro maximo secreto habetur in venenis. Ciconiæ undè veniant ad nos, aut quò se à nobis recipiant, certò non constat. Migraturæ, ante, vel post diem 24. Augusti, convolant ad campos aliquos, redeunt in Pomerelliam circa 17. Martii, aut 20. Quæ æstate in Europa, magna hyemis parte in Ægypto, & Æthiopia degunt. Cùm circa Abidum essem, ingentem Ciconiarum vim conspexi, inquit *Bellonius* in *Exercitationibus Exoticis*, quæ ad tria, vel quatuor millia accedere videbantur. Volabant illæ à Russia, & Tartaria, Hellepontum transversum densato agmine superantes, & cùm supra Tenedum Insulam

lam essent, longo per anfractus tractu se convertent, donec in circum omnes colligerentur, in turmas supra viginti distribuerentur, invicem se meridiem versus sequendo. Hollandi novas terras cum inquirent, in Insula quadam Maris Indici, Ciconias plurimas, mense Januario, conspexerunt. In Nilo navigans *Radivilius Dux, Hierosolymitana Peregrinationis author*, magnum numerum Ciconiarum ad ripas viderat, quæ ex partibus nostris convolarunt eò, sub hoc ipsum tempus anni, nempe mense Augusto, quo exundat Nilus, & recedens serpentum copiam maximam ad earum victum relinquit in campis. Hic advertunt aliqui, Ciconias non mutare solum ob frigoris impatientiam, (quia captivæ, æq; annosæ rigidum ærem hyeme ferunt) sed propter defectum alimentorum, id est serpentum, ranarum, vermium, hyberno tempore non reperibilem, in regionibus nostris. Cætera curiosa adferre potest *Swalbacii Dissertatio de Ciconiis, Grubus, Hirundinibus, earumq; hybernaculis*: mihi specialia exempla aliquot veniunt memoranda. Znenæ nidum posuerant Ciconiæ supra tectum Templi Parochialis, illæq; dum ædes lignæ Civium ignem conceperant, in Ædem Sacram eundem sparserant, lacui proximo aliquoties se immergebant totas, redeuntes excutiebant aquas, defensionis nidi allaborando. Investigabam præsens Znenæ veritatem istius historiæ, & Civis primarii testimonio comprobata accepi, ante sex annos. Simile factum, *Sebastus S. J. in Physica Curi.* narrat: visæ in patria mea Ciconiæ, quæ in Urbe incendio, aquam è vicina fossa haustam identidem ore inspergebant nido, ut averterent flammam.

In Majori Polonia, incola pagi *Łoszakowice*, conscenso nido, Ciconiis incubantibus ovum furtivum, celando furtum, anseris ovum supposuit. Monstruosum partum mas ut advertit, præproperè avolvit, diebus aliquot abtuit, sed cum numerosissimo cætu Ciconiarum ad nidum rediit, quæ post aliquam moram quasi consilio datam, irruerunt vi tota in illius prolis existimatam matrem, iterantes percussiones, rostris vulnera, necem, inferentes. Similis pæna illata Ciconiæ adulteræ, in *Illustribus Miraculis, & Hist. Memorabilibus à Casario Ordinis Cisterciensis editis*, legitur. Et *Guilielmus Parisiensis* retulit, Ciconiam adulteram à tota multitudine fuisse judicatam, deplumaram;

ac laceratam. In Prussia rem miram in Ciconiis incolæ observârunt, ut ab iis accepimus. Singulis quadrienniis, priusquàm hyemem fugiant, se in quoddam vastum pratium, ingenti multitudine colligunt, & priores aliarum adventum præstolantur, donec nullæ ampliùs videantur accedere. Tum collectæ se in ordinem dividunt, aliquot verò tanquam Principes separatim consistunt. Ex numero toto singillatim à quinis, vel senis apparitoribus educuntur rei, Principibus ostenduntur, ac tanquam signo accepto, intra ordines reduciti, eorundem lictorum trucidantur rostris, aut laqueo appenduntur. Durat hæc iudiciorum imago dies aliquot, tum veluti comitiis transactis, aliò se recipiunt. *Tylkowski S. J. in Physica Curiosa.*

XVIII. COLUMBA AGRESTIS seu SAXATILIS *Varroni*, Vinago. *Gaza* à colore uvæ maturæ vini, Germ. *Wilde Taube*, nobis *Gotab dzski, siny.* COLUMBA LIVIA seu Palumbus minor, Palumbulus *Apul.* nobis *Trukaszká.* CORNIX NIGRA, Germ. *Krâbe*, nobis *Gawron*, frugibus maximè inhiat, nec terræ vermes aspernatur. De ea *Aldrovandus in Ornithologia* narrat, quòd nascatur cæca, fidem mutam servet, nam cum semel societatem cum alia iniat, & alterutra moriatur, quæ ei superest usq; ad diem ultimum permanet vidua. Pullos suos omni sedulitate pascit, idem officium in senectute receptura ab iis. Cerebrum Cornicis coctum & comestum dolores capitis mitigat. Candida Cornix adagii loco accipitur, de re admodum rara atq; insolita, visa tamen est à *Sipontino, Perotto, & Cnapio S. J.* Cracoviz, ut legere est in ejus *Thesuro*, sub *Gawron* verbo. CORNIX CINEREA vel VARIA, Germ. *Nebel-Krâbe*, nobis *Wroná*, vere ac ætate in sylvas avolat, hyemem totam prope urbes, oppida, & pagos agit.

XIX. CORVUS seu Corax, Germ. *Rabe*, nobis *Kruk*, clamorosus, in parentes impius, nam confecti senio non aluntur ab illo. Tempestatem præfagit, si cum singultu quodam, diu multumq; vespertino præsertim crepusculo latrat, serenitatem, si contra solem hians, manè per arborum ramos alas extendit. Non nasci eum in Asia à *Theophrasto* proditum: apud nos multus nigerrimus: albus in Dania, Norvegia, Islandia, aliisque locis frigidioribus Polum Arcticum respicientibus. Enutritus

rus domi humanas voces imitatur, gallum cantantem, gallinam glociantem, canem latrantem &c. expressisse auditus. In fecundis regionibus Corvi gregatim volitant, in sterilibus bini, fide conjugali nexi; oculos, dum animalia petunt, fodicare ante omnia soliti. Extraordinarium agmen Corvorum, quia aliquot millia continens spectatum est cum stupore, an. 1709. ad *Rodatycze* pagum in Russia Palatinatu. Cerebrum Corvi ad epilepsiam, ova ad dysenteriam, pulli incinerati ad morbum comitiales commendantur.

XX. COTURNIX, Perdix nana *Theophrasto*, Germ. *Wachtel*, nobis *Przepiórká*, Perdici non dissimilis, terrestris potiùs, quàm sublimis: reticulis implicatur, fistulá ex ossé & corio factá dum allicitur. Crebra in aucupio, potissimùm circa Jaroslaviam, Premisliam, Vistulam &c. in campis tritico confitis. Aliquæ Coturnices in Russia, & Podolia sunt hirtis & virentibus pedibus, quæ referente *Cromero Polonia l. 1.* afferunt spasnum eas edentibus. COTURNIX MAJOR aucupibus, nobis *Chrościel*, versatur in pratis & segetibus, currit velociter, repentinoq; subterfugio saepe aucupes fallit, in cibo laudabilis.

XXI GUCULUS sive Coccyx, Germ. *Guckguck*, nobis *Kukulká*, *Kukawká*, *Gzégzotká*, à sono vocis, id est, cuculatione nomen accepit, ubiq; gentium reperibilis, si Novum Orbem, & Æthiopiam exceperis, *Alvarezii* assertione. Volatus brevis, interruptus, humilis, ideo Milvorum scapulis putatur suscipi, ne deficiat. Ineunte vere apparet, in ortu canicular, & hyeme occultatur, intrâq; rupium, arborum cava, pennas mutat. In aliarum avium, præcipuè *Currucæ*, *Palumbi*, *Luteolæ* &c. nido, sua collocare ova traditur ab *Ornithologis*, præsertim *Adrovando* fusè industriam hanc enarrante. Frigida corporis constitutio, *Aliano* in causa est, quæ nec incubare, nec pullos valet excludere. Sunt (inter quos *Ospianus*, *Arascenna*, *Albertus M.*) qui dicunt Cuculum ova avis illius, in cuius nidum importat sua, absumere, suppositis propriis avolare, sed hoc negatur ab aliis. Pullus dum educatur ab aliena matre, saporis grati est *Aristotelis*, opinione *Plinii*, nulla avis sva vitæ carnis comparari potest cum illo jam volare potente. Datur utiliter Cuculus febricitantibus, paroxysmi tempore, medetur epilepticis,

ustus commendatur calculosis. CURRUCA, *Alberto* Andithia, Hypolais, Passer sepiarius, Germ. *Graßwuck*, nobis *Pięgża*, Luscinia similis, sed eâ minor. Cuculus (ut supra dictum) in ejus nido ova sua reponit, quæ ipsa fovet ac excludit.

XXII. CYGNUS sive Olor, Germ. *Schwan*, nobis *Eabéi*, aquis maximè delectatur. Semel tantùm in anno femina ova ponit magna, oblonga, testâ solidâ obducta. Caro in cibis laudata apud veteres, recentiores nigram & duram (fortè quia annosa adfertur) accusant. Pulli Cygnorum, juxta *Schröderum*, cocti in oleo, additâ medullâ Cervi, podagricis profunt: adeps cum vino tollit lentigines: pellis obstita plumis tenerim colicos juvat, & stomachi vitio laborantes. Canere Cygnos negat *Lucianus*, *Athenaus*, *Plinius* &c. affirmat *Plato*, *Aristoteles*, *Pythagoras*, *Pausanias*, *Socrates*, *Cicero*, *Seneca*, unâ cum Pœtis Græcis atq; Latinis antiquioribus. Ex recentioribus, cantûs olorini testes sunt *Melissus* & *Schedus*, qui in Tamesi circa Londinum cantantem Cygnum audiverunt. Eandem modulationem *Pentafius* in lacu Mantuano, *Rostorphus* in Tractu Nidroscano ad littus maris, summo mane exceptit auribus. Norvegus Studiulus juramento confirmavit *Wormio*, se ad maris littus, insolitum & svavissimum murmur, sibilis ac sonis jucundissimis permistum, à congregatis Oloribus proveniens, accepisse auditione. Ita se rem omninò habere, testis ego inquit *Bartholinus* in *Dissertatione de Cygni Anatomia, & Cantu*, qui & meis auribus canentem audivi, observaviq; diligenter, ferè non canere, nisi tempore verno, quo sæpe in littore maris nostri Hagestædani & Holbecani, trecentos simul concinentes, vel potiùs inconditum strepentes drensantesq; percepi, reliquo cursu anni ferè mutos, per fluvios, & maria nostra ferè adverti. Eundem Cygnum funebre carmen sibi occinere plurimi credunt auctores. Olores canere soliti sunt, præcipuè jam morituri, ait *Aristoteles* *Hist. Animalium* l. 9. c. 12. & cum quidam in Mari Africo navigarent, multos canentes voce flebili, & mori nonnullos conspexere. Causa assignatur, quia habent optimum sanguinem, qui urgente morte, ad cor defendendum se recipit à quo vita procedit. Falsò narratur hic cantus flebilis, sensu *Plinis* in *Historia Naturali*: minùs verisimilis videtur *Willughby*.

beo in Ornithologia: à Scaligero, aliisque exploditur ista narratio: figmentum est *Lavino*, *Cerda*, *Sperlingo* in Zoologia, nam tristitia ac taciturna ante obitum sunt animalia. In Prussia, inter Helam & Puckum, Balthico Mari Cygni non pauci innatant, vere atque autumnò: visitant quosdam lacus viciniores eidem mari, mansuefacti detinentur in stagnis seu piscinis majoribus.

XXIII. CYPSELUS sive Apus, *Turnero* Hirundo Templorum, Germanis *Kirchen-schwalbe*, nobis *Jérzyk*, capite lato, collo brevissimo, rictu amplo, alis longis, cruribus hirsutis, brevibus, ad rependum potius, quàm insistendum natis. Volans insecta capit & edit, oculorum acie valet. Nulla quies illi nisi in nido, quem ponit in cavernis, atque murorum foraminibus. Fætus alitis hujus in æstimatione apud nos nulla, propter frequentiam, Bononiæ, inquit *Jonstonus* in *Hist. Avium*, carò emitur. Cypselos *Cromerus Polonia* l. 1. adjungit Hirundinibus immergentibus se se in lacus, & piscinas, ante hyemis initium.

XXIV. ERITHACUS, Phœnicurus *Plinio*, Rubrica *Gesnero*, Rubecula & Rutililla *Gaza*, Silvia aliis, Germ. *Roth-kelchen*, nobis *Gil*, formam & colorem mutans cum nomine. Æstate loca deserta petit, ad autumnì finem rubedinem pectori inductam tenet, oppidis, pagis approximât. Erithacus juxta *Masenum* in *Speculo Verisatis occulta*, *Mundt* in *Novo Physica Lum:ne*, *Charlet*. in *Onomastico Zoico*, confortem in eodem secum saltu vix sustinet. Undè proverbium natum, unum arbutum non alit duos Erithacos. Alii non esse sic solitariam hanc alitem tradunt, nec ex natura plurimum contentiosam, adducuntque experientiam.

XXV. FALCO à falcato unguium hamo dictus, Græcis Capys, Germ. *Falck*, nobis *Sokol*, avis ex Accipitrum genere, cum Aquila non tam vi, quàm agilitate certat, Ardeas aggreditur, Anates fortiter persequitur. Quoties prædam habere desiderat, toties in sublime celeri volatu fertur, dein compositis ad pectus unguibus, non rectâ, sed obliquâ descendens lineâ, adeo gravem ictum infligit, ut avis in terram decidat. Varii Falcones sunt, albi, nigri, rubri, montani, arborarii, gibbosi, hybridæ: à *Bellonio* in tres classes partiti. In Podolia, Roxolania, Mi-
nore

note Polonia circa Leloviam &c. Falcones nidos habent rupibus impositos. FALCO SACER, qui & Britannicus, Ælyus, Actiphilus *Avicenna*, juxta *Jonstonum in Hist. Naturali de Avibus*, reperitur apud Tartaros, Moschovitas, & in Polonia, in qua Maximilianus Cæsar per suos exploratores comperit inponentes nidos arboribus non proceris. FALCO ARBORARIUS *Alberto*, Dendrofalco *Gesnero*, Germanis *Baum falck*, nobis *Kobus*, nidificat in arboribus; jucundum spectaculum exhibet in conflictu cum Monedulis.

XXVI. FICEDULA, Germ. *Wüßling*, nobis *Figoiadká*. Ficedula à ficibus, quibus vescitur dicta, quanquam & uvis &c. pascitur; colorem post autumnum & nomen mutat, Melancoryphos appellatur. Litvania abundat avibus, inquit *Miechovita in Sarmatia Europæa*, Ficedulæ, quamvis illinc non adiant vineæ, advolant, impinguntur, eduntur cum svavitate. FRINGILLA sive Frigilla, Germ. *Buch-finck*, nobis *Zieba*, à frigore vocabulum derivavit, vel quòd frigus prænuntiat, vel in frigore gregatim advolat, cantat, æstate sub umbra arborum vivit. Ajunt nonnulli volucrem istam tantò fieri svaviorem in canendo, quanto minùs videt, ideoq; excæcatur sæpe in caveis. Aucupes quoq; eam in obscuro loco conservant, propter alias aves ad retia alliciendas. Variæ Fringillarum sunt species, sed excedit alias magnitudine Fringilla montana seu Aurivitis, Germ. *Wald-finck*, sinè cantu. FULICA sive Fulix, Phalaris *Varroni*, Mergus niger *Alberto M.* Germ. *Taucherlein*, nobis *Eyika*, à colore fuligineo dicta, ex Anatum genere avis aquatica, maculà albà in fronte insignita. Cor ejus utile in epilepsia.

XXVII. GALBULUS vel Galgulus *Aldrovando*, Galbula *Gesnero*, aliis Chlorio, Vireo, Luteolus, Oriolus, Picus nidum suspendens, Germ. *Gelbling*, nobis *Wywielgá*, *Wilgá*, in toto corpore coloris flavi, exceptis alis, dum est adultus, junior virescentis. Galbulus *Aldrovando* idem cum Ictero, qui icterum, seu regium morbum sanare traditur à *Plinio*, si spectetur. Artificiosè suspendit nidum in arboribus, quem *Aldrovandus* apud se habitum delineavit, atq; descripsit in *Ornithologia* verbis sequentibus. Imitabatur nidus iste scutellam, rotundus & concavus, ex cannabinis filamentis confectus, totus superiùs ramo nucis ar-

nexus

nexus. Inspecienti, artificium ejus non apparet, aut examinanti, nihil ingeniosius ab ave rationis experte confici videtur posse. Ejusmodi enim nidum, nempe rotundum fabricare volenti, ramus erat per multas arbores quærendus, ad inferendam figuram hemisphæricam idoneus, scilicet bifurcatus. Neq; hinc totum dependet artificium, cum longè majus sit in applicatione cannabis ad ramos, etenim tam ingeniosè ipsis circumvolvitur, ut non ab ave, sed homine factum existimes. Sed nec hoc etiam mirum videbitur, si quod jam dicturus sum audieris, & perscrutatus fueris, quomodo nimirum ista nidi cavitas dependens deorsum in aère, quatuor pullos, eosq; satis magnos sustinere queat? quando tota, ut dixi, ex præparata cannabe atq; satis flaccida constat. Quod itaq; inconveniens ne accideret, avis hoc pacto prospexit, filis quibusdam crassioribus nidum extrà munivit tam egregiè, ut graviori ponderi par esse queat. Postremò in nidum acutè ac industriè festucas ingessit, gnara nempe cannaben pullorum unguibus curvis continuò adhæsuram. Artifex hæc ingeniosa nidi, incolit etiam nostras vastiores sylvas, datura spectaculum curiosis naturæ indagatoribus.

XXVIII. GALLINULA AQUATICA *Ornithologis*, Trochilus *Feris*, à pedum celeritate, qua valet, aliis Glareola, Germ. *Wasserhuhn*, nobis *Kokoszka wodná*, rostro recto, modicè flexo, cruribus oblongis, cauda brevi. Circa fluvios & torrentes versatur, ventriculus ejus commendatur in asthma, cineres ulcera vetera sanant, & fistulas. GALLINULA NOVALIS MINOR, Germ. *Brachvogel*, nobis *Siewniczka*, *Siewka*, *Szyka*, avicula in agris circa sementem apparens. Gallinarum dantur plurima genera, magnitudine præcipuè & coloribus discreta.

XXIX. GRUS, Germ. *Kranich*, nobis *Zoraw*, avis migratoria ex una regione in aliam: esca illi fruges, & herbæ. Singularia de Gruibus *Aristoteles Hist. Animalium* l. 8. c. 9. tradidit: Grues multa prudenter faciunt, loca enim longinqua petunt commodi gratiâ, & volant altè, ut procul prospiciant. Ducem etiam habent, & eos qui clamant dispositos in extremo agmine. Dormiunt alternis pedibus insistentes, & capite subter alam condito, dux detecto capite prospicit, ut quod sen-

ferit voce prodat. Alii narrant cum *Plinio*, quòd excubias more prorsùs castrènsi nocte dividant, in àera se se sublevent pulchro, eoq; militari ordine. Celebris est narratio, eadèmi migrantes è Cilicia, & Taurum montem Aquilis plenum volentes transmittere, lapillis in os sumptis cohibere vocem, noctu superare periculosum locum, fallere Aquilas, sed hæc, *Aristotelis* sensu in Historia præfata, sunt aliena à veritate. Quæ de pugna Gruum cum Pygmæis, ab *Aristotele*, *Plinio*, *Philostrato*, cæterisq; prodita, incerta esse ex *Strabone* cognoscuntur. Miratur *Wossius* in *Nili*, & aliorum fluminum origine, tam seridè *Aristotelem* affirmare pugnam Pygmæorum cum Gruibus. Si quis, inquit, totam pervadat Africâ, nullas vel Grues, vel Pygmæos invenier. Attamen, ut solent commenta non de nihilo fingi, certum est ultra Nili fontes, multos reperiri Nanos, qui non cum Gruibus, sed Elephantibus perpetuum gerunt bellum. Præcipuum quippe eboris commercium, in Regno Magni Macoci, per istos transigitur homunciones, qui proprio vocabulo appellantur *Mimos*, aut etiam *Backebacke*. In sylvis habitant, & mira dexteritate Elephantes sagittis conficiunt, carnibus vescuntur, dentes verò Jagis vendunt, illi autem Congensibus & Lusitanis. Pusillo sunt corpore, caput tamen his, ut cæteris Nanis, est prægrande. Complures ejusmodi, & Lusitani affirmant se vidisse, inter stipatores Regis Lovangi. Adductus *Aldrovandus* à *Sperlingo* in *Zoologia Physica* ait, cùm pygmæos dari negemus, Grues etiam cum illis gerere bellum negamus, & tam pertinaciter negabimus, ut nè jurantibus credamus. Multitudo Gruum in Majori Polonia datur circa *Goplo* lacum, *Notes* fluvium, *Kcynia* oppidum, *Zoravica* pagum &c. in Volhinia circa Ostrogium &c. in Podolia sparsim: in Varmia prope Vartenburgum, Resclum &c. in Palatinatu Pomeraniæ circa villam *Niezuravica*, ubi nonnullæ hyemem agunt inter paludes frigore non adstrictas. Litvana Polesia impletur numerosissimis gregibus alitum earundem, quæ è constructis inter paludes nidis educunt prolem: ne autem depascantur in agris fagopyrum, ruricolæ sedulò excubant in tuguriolis. Cicures factæ, ad sibilum, vel sonum fistulæ, subsilite, subvolare, circularem chorum quendam ducere, nanos, & pueros acriùs persequi nõrunt, relictis aliis grandioris stature.

Avolant

Avolant catervatim à nobis in autumnno, opinione aliquorum, stationem habituræ in Ægypto, Libya, Æthiopia: verno tempore remeant, quia æstuosa nimium loca fugiunt. Ad usum medicum capur Gruis atq; ventriculus cum contentis omnibus exsiccatur, paratur pulvis, qui inspersus non modò cancerum, sed & alia ulcera dira curat. Pinguedo auribus instillata surditati medetur, fel prodest oculis.

XXX. HALIÆTUS seu Halæzetus, Aquila marina, Aquila piscium, Corvus piscator, Germ. *Fisch-Adler*, Illyriis *Ostrzyz*, nobis *O-rzet morski*, *Oforia*, major Milvo, fert rostrum paulò minus aquilino, verticem album, oculos in medio nigros, in ambitu aureos, cervicem magnam & crassam, alas fuscas, caudam latam. Ex Aquilinis pullis aliquis à patre degenerat (*inquit Dioscorus de Animalibus*) ex eo fit Halæzetus, ex hoc non Halæti gignuntur sed Phænx, ex Phænis Milvi &c. Halæzetus non solùm propè mare moratur in Pomerellia, sed & ad flumina *Prypæ*, *Pina* &c. *Polesiæ*, ubi ex alto se librans, in aquas præcipitans, pisces prægrandes rapit.

XXXI. HIRUNDO, German. *Schwalbe*, nobis *Jaskółká*, multiplex est. HIRUNDO DOMESTICA cum ventre albo, maculâ rubrâ in gurgure, culices, muscas, volando capir, nec apibus parcat: diem prænuntiat, dormientes excitat, nidum in ædibus elaborat figura semicirculari. HIRUNDO AGRESTIS sive rustica, minor priore, nihil rubedinis habens.

HIRUNDO RIPARIA, Ripariola, Hirundo minima, nobis *Grzebieluchá*, ripas fluminum inhabitat, unde & aquatica dicta.

HIRUNDO MURARIA seu Saxatilis, Apus, non quòd destruat pedibus, sed quòd non multum utitur iis: nidum muris asfigit, vel rupibus. Alia, de hac Hirundine, quæ eadem est cum Cypselo, dicta sub num. XXIII.

Torunii, an. 1709. ex matre convecti coloris, natæ sunt in uno nido tres Hirundines albæ. De similibus *Jonstonus in Hist. Animal.* scripsisse mihi videtur.

Calissimi Hirundo cum passerem initio veris præoccupantem nidum non valeret ejicere, stridore socias multas convocavit, quæ advolantes, luto, quod ore gerebant singulæ, nidi foramen obstruxerunt, passer inclusus & suffocatus. Spectarunt hunc agendi modum contra aggressorem, duo Viri ex Religione

Soc. JESU in Collegio, statimq; aliorum multorum notitiæ porrexerunt. Simile factum, referente *Junfiono, Schotto, Masenio in Speculo Imaginum Veritatis occulta*, Coloniae olim est visum. Adventum

Hirundinum Æquinoctium Vernum, Autumnale recessum designat nobis, habet enim quodlibet tempus anni alitem suam, à qua indicatur. Ideo autem, inquit *Bodinus in Theatro Univ. vsæ Naturæ*, sub Æquinoctium Autumnale abeunt, ne spirantibus Coris, qui sole Scorpionem subeunte flare incipiunt, ab imbris frigidis pereant. Ad maritimas oras feruntur illæ gregatim, ac totos sex menses, sub altis rupibus, promontoriis mari imminentibus, delitescunt, mutuis complexibus coherentes. Deprehenderunt Maris Balthici accolæ, & piscatores, Hirundinum cumulos, dum Succinum sub rupibus legerunt. Maritima enim loca semper repescunt, atq; interdum tempestatibus incalescunt, nam ferè semper mare ventis agitur, agitatam intumescit ac fervet. Non omnes tamen ad maris rupes, saxaq; avolant, sed nonnullæ alia querunt receptacula.

Nota res in Polonia, & piscatoribus trita, qui dum hyberno tempore, glacie secta, retia ad piscandum fundo committunt, non infrequenter unà cum piscibus convolutas in globum Hirundines educunt, mira quadam industria, ita innexas unguibus, ut vix adinvicem separari queant, quas sopitas, & veluti semimortuas ubi hypocaustis intulerint, ex paulatim, sicut ex alto quodam sopore vigiles, se movere, paulò post quoq; volatum attentare feruntur. Omnes tamen, ante tempus constitutum iis à natura, extractæ vitam non continuant. *Kircherus Mundi Subterranei l. 8. f. 4. Schottus Phys. Curio. Parte 2. Cromerus Polonia l. 1.* Vulgaris est apud Polonos opinio de Hirundinibus in cumulum hyeme congelatis, ego, ait *Cnapius S. J. in Theatro*, quia hujus narrationis oculatum testem habere non potueram, sequor *Aristotelem*, qui in *Hist. Animal.* tradit: Hirundines vicinas calidis locis, hyeme ad ea migrare, remotas verò condere se in cavis, & angustis convallium.

Oppositum experientia magistra docet, *Kircheri, & Cromeri dicta* confirmans. Primus piscator cognomento *Mroz* Graudenti in Prussia, Hirundines concatenatas centum & sexaginta, è Vistulæ proluvie glacie tecta, retibus traxit: secundus piscator de

de Cehrinensi lacu Capitaneatûs Tucholiensis: tertius de lacu Valcensi Palatinatûs Polnanienfis: quartus de lacu *Czarnie* Capitaneatûs Ofiecensis, quintus de stagno seu piscina majore Bełziceni Palatinatûs Lublinensis: sextus de lacu Capitaneatûs Borzechoviensis: septimus de lacu *Charzykowy* Palat. Pomeraniæ: octavus de lacu prope pagum *Groza-wy* in Terra Dobrzinensi: nonus de lacu parvo villæ *Skape* Palat. Culmensis: decimus de stagno ad *Skrzeszewo*: undecimus ex lacu ad villam *Godziszewo* Palat. Pomeraniæ: duodecimus ex stagno Ivanovicenfi Palat. Califfiensis: decimus tertius ex lacu *Ebertsch* Varmienfi: decimus quartus de stagno *Breñ* Palat. Sandomiriensis, an. 1720. Martio mense, eduxit Hirundines, alis ad alas, pedibus ad pedes, rostris ad rostra, implicatas. Et ex puteo pagi *Tur* distantis duobus milliaribus ab oppido *Raino*, in Litvana Polesia, Hirundo hyeme est extracta hydiâ, illata vaporario. Hæc, partim ab auritis, partim ab oculatis testibus aliquot, accepta refero. Non omninò aves prædictæ emoriuntur, ast obrigescunt frigore tantùm, quo soluto in hypocausto, vitæ produnt indicia. Quòd verò non sentiant, nec moveantur, ex pertinaci ac diuturno provenit somno. Nutriuntur etiam tunc concreto & indigesto humore, qui jam antea ex avidiùs (provida instigante natura) sumpto cibo ortum habebat, quem humorem, ob caloris parvitatem, tardiùs solent absumere. Domesticæ Hirundinis pulli in cibo sumpti epilepticis profunt, & colico dolore laborantibus. Nidus extrinsecùs impositus, auxilio anginae est, ictui viperino, & rubedini oculorum. Cinis Hirundinis agrestis seu rusticæ ex aqua calida potus succurrit uvulæ inflammatae: cõ morbo comitiali, sanguis sub ala dextra extractus oculis confert.

XXXII. LANIUS MAJOR *Gefnero*, Germ. *Fincken-Habicht*, nobis *Srokos*, *Dzierzbá*, à crudelitate in aves, quas devorat, volucrum interfector est dictus. Hic dum esurit, affigit se alicui arbori, & quasi opem implorans clamitat querulus, tum convocatas aves minores, astu ejusmodi, ad necem rapit. Varium genus Laniorum, ab *Aldrova-do Ornithologia* l. 5. exponitur. LARUS FLUVIATILIS seu Gavia, *Gefnero* Piscator, Germ. *Fisch-weiber*, nobis *Rybítw*, avis ex genere pisce viventium, clamosa, parum quiescens à volatu. Genera quatuor

Larorum recenset *Auctor Polonus anonymus de Avibus*, majus, mediocre, minus, minimum, ex viridi rubens.

LARUS MARINUS, *Rybitwowski*, albus totus, si excipias plumas sub alis pullas. Apud accolae Maris Balthici & Habi, vocabulum *Mewe* invenit, forsitan cum Hirundine marina, est avis eadem. In usu habet gregatim volare, nunc maris fluctibus se committere, nunc ad littora, prata, & agros descendere, quietis captandæ causâ.

LARUS MINOR, nobis *Kulik*, æstate vermiculos ex aquis eripit, in autumno in agris moratur, frequentissimus ad Vistulæ ripas protensas à Neo-Corcino ad Baranoviam &c.

XXXIII. LINARIA *Gesnero*, aliis Linaria flava, Germ. *Hansfing*, nobis *Dzwonięc*, *Konopkâ*, sonore occinit.

LOXIA *Gesnero*, Trogon *Dalecampio*, Germ. *Crutz-vogel*, nobis *Krzywonos*, id est, Curvirostra à rostro, contra omnium avium morem, ab utraq; parte, recurvo, acuto, robusto, nuncupata. Eadem aliquibus Crucifera, Cruciata, quia rostri extremæ partes in Crucis modum sunt decussatæ. Colorem quotannis sic mutare traditur, ut nunc in viridem, nunc flavum, nunc rubrum, aut cinereum, vergat. Semine cannabis, nucleisq; abietum voracissimè pascitur. Hyeme dum cæteræ aves obmutescunt, canit, æstate canentibus aliis silet, & hoc *Aldrovando* videtur insolens in hac alite. In Italia, Anglia, Helvetia, rarior est, frequens in Regno nostro, miniq; colore hyeme rubens. Caro illius calculosis, & arthriticis commendatur. Quòd aqua in vasculis potatoriis, cui rostrum sæpius immergit, morbi caduci insultus cõtereat, *Schwenckfeld Medicus Hirschbergensis* probat experimento.

XXXIV. LUSCINIA seu Philomela, Aedon, Acredula, Germ. *Nachtigal*, nobis *Slavik*, tempore verno, diebus quindecim, totidemq; noctibus, dum femina incubat ovis, perpetuò cantare traditur. Svanitatem vocis Plinius *Hist. Naturalis* l. 10. ita descripsit. Tanta vox tam parvo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in una perfectæ musicæ scientia, modulatus editur sonus, & nunc continuo spiritu trahitur, in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur, intorto, promittitur revocato, infuscatur ex inopinato: interdum & ipse secum murmurat: plenus gravis, acutus, creber, extensus, ubi visum

visum est, vibrans, summus, medius, imus. Pullis, simul atq; nascuntur, viam canendi aperit, eosq; diligentia maximâ instruit mater & magistra. In palustribus locis, relaxante instrumenta vocis humiditate nimia, minùs est vocalis: in Hispaniola, & Insula S. Joannis, nunquam à cantu cessat: in Regno nostro circa diem 15. Junii silere incipit. Impletur ferè ubiq; sylvæ, nemora, pomaria, frequentia Lusciniarum, extraordinarius tamen existit earum numerus, inter Toronium & Gedannum, ad ripas Vistulæ oppletas arboretis.

XXXV. MERGUS *Varroni*, Germ. *Taucher*, nobis *Narek*, Anati similis, longo collo & cruribus, ut plurimum natans, sæpius se metgens, prædæ quærendæ causâ. Eadem avis, aut congener ei, appellatur Colymbus seu Colymbas *ab Ornithologis*, Urinatricis à *Gaza*, quia ferè semper natat, parum volat, pedes caudam versus sitos habet. Mergi ordinariè coloris cinerei in Polonis Provinciis, in Litvana Polesia &c. albi, & nigri: ibidem aves, ex Mergorum genere cineræ & cristatæ, *Kozy*, aliz versicolores, *Szlacharze*, denominatæ.

XXXVI. MEROPS *Aristoteli*, Melisphago *Junio*, Apiastra *Gaza*, Apiastra *Servio*, Florus *Gesnero*, Germ. *Bienen-wolff*, nobis *Zolná*, coloris flavescens, vescitur avidè apibus, longiore lingua tractis de alveari: pullos ne capiantur, de loco ad locum sæpius transfert. Hi, ut primùm adoleverunt, non sibi tantùm, verùm & parentibus alendis intenti (*ait Aristoteles l. 9.*) rependunt gratiam. Fel Meropis, cum melle & succo rutæ, suffusionem oculorum sanare dicitur. MERULA, Germ. *Amsel*, nobis *Kos*, juxta *Aldrovandum* triplicis speciei, montana, torquata, & saxatilis. Nigra plerumq; verno tempore canit, post Solstitium æstivum tacet, sylvestria loca & umbrosa amat, humanos sibilos, & cantilenas imitatur edocta. Caro ejus comesta torminosis prodesse scribitur.

XXXVII. MILVUS seu Milvius, Germ. *Hüner-dieb*, nobis *Kaniá*, ex genere Accipitrum, rapax, maximè insidians pullis gallinæis, & anserinis. Major idemq; niger robustus est, rufus regalis dictus, minor coloris rubei. Milvus incineratus podagricos, & epilepticos, sanguis cum urtica mixtus atq; impositus item podagricos, pinguedo doloribus

loribus articulorum afflicto solatur. **MONEDULA**, Germ. *Dohle*, nobis *Kawká, Kawá*, ex Graculorum genere, clamosa, coloris nigri, permixti cinereo, loca plana amat, in mæniis, turribus nidificat. Neo-Corcini duæ candidæ natæ dum extrahuntur unco de nido, diversam expertæ sortem, una vulnerata ferè non vixit, altera spectaculo erat Cracoviæ, an. 1705. Applicata ext. rñe eadem avis dissolvit scrofulas & tumores. **MOTACILLA**, Codatremula à motu caudæ, *Cinclus* Græcis, Germ. *Kach-steltze*, nobis *Pliszká, Trzesiogonek*, circa decursus aquarum cinerea degit, hinc & Passer aquaticus denominata: flava minor campos & agros amat. Avis istius pulvis potus laudatur multùm à *Faventino, & Massa*, contra vesicæ calculum.

XXXVIII. NIVALIS AVIS *Olao M. & Gesnero*, Passer hybernus aliis, Germ. *Schnee-vogel*, nobis *Sniegulá, Snieżniczka*, supernè coloris ravi, infernè albi. De illa *Heirat in Theatro Præcip. Urbium* ait: mirum est, quòd in solo ferè Loviciensì Territorio, aviculam passere non multò majorem, quam à nive *Sniegulam* Poloni appellant, esu persvavem reperiri ajunt, quæ cum nive simul advenit, & disparet cum hyeme. Antiqua hæc est narratio, desumpta ex *Cromeri, & Starovolscii Polonia*, in qua uni Lovicio Aves nivales attribuuntur. Pauciores in Varnia, plures in Pomerellia circa *Puck, Swarzewo &c.* quòd dum advolant in Novembri, coloni sumunt prælagium hyemis tempestivæ, simulq; rigidæ. **NOCTUA MAJOR**, *Cecuma Isidoro, Cicuma Festo*, aliis *Cecua*, Germ. *Nacht-Eule*, nobis *Sowá*, tempore noctis vociferatur, volat, venatur. In Creta nasci eam *Plinius* negat, in Helvetiæ Alpibus regionibus non inveniri *Stuffius* tradit: apud nos crebra. **NOCTUA MINOR**, Noctua aucuparia, *Scops Plinii*, ex Noctuarum genere minima, nobis *Sowká*, quæ aucupes venari solent alites varias convolantes.

XXXIX. ONOCROTALUS *Plinio, Pelicanus Bellonio, Aldrovando, Truo Festo*, Germ. *Schnee-gans*, nobis *Bak*, Russis *Baba*, ex descriptione *Zahn in Oeconomia Mirabili Mundi*, collo, turibus, pedibus, similis Cygno, rostrum habens longum, rubeum, acutum, in extremitate instar hami recurvum. Sub rostro tenet saccum protuberantem

tem seu ingluviem. Magnitudo, & latitudo est supra Cygnum, linguâ earet, obvium quemq; piscem etiam libratum quinque absorbet, vocena edit terrificam, instar ruditis alni, aquæ, vel limo infixo rostro, quod dormiendo ad cælum erigit. Receptaculum sub mandibula tantæ capacitatis esse tradit *Jonstonus in Thaumatoграфия Naturali*, ut ingentis staturæ homo ocreatus, pedem ad genu in fauces immiserit, exemeritq; inoffensum.

Singulare in hac ave observavit *Aldrovandus citatus à Willughby in Ornithologia*, quod ossa pellucida, solida, carentia omni medulla habeat, asperæ arteriæ bifurcatio mediû ferè ventriculû superemineat.

Incolæ Astracani Onocrotalos cicurare, piscatum educere, magna cum voluptate, solent. Pisces enim, quorum jam incapax ventriculus est, in conditorio illo collari repositos, futuræ fami conservant, eosq; inde domini, sæpe adhuc anhelos & palpitantes, levi concussu, exprimunt. Ex *Rebus Moschoviticis ad Serensîs. Magnum Hetruria Ducem Cosmum III.*

Onocrotalum volucrem peregrinam vocat *Kircherus in Arca Noe*, Europæis haud notam, audio tamen (inquit idem) in sylvis Poloniæ, & Litvaniæ subinde reperiri, sæculo magnæ capacitatis, pisces, aliaq; animalia capta, in usum victûs recondentem. Subscribunt plures *Kirchero*, & quòd in Volhinia, ultra *Poñonne wielkie &c.* ad stagna ampla versetur hæc avis, sub nomine *Baba*, oculata adferunt testimonia. Advolaverant Onocrotali aliquot & ad Ravensem Palatinatum, ubi prope pagum *Rylko*, unus est tactus plumbea glande.

XL. OSSIFRAGUS *Gesnero*, quòd ossa cerasorum frangat, & eis pascatur, Caryocarcetes, Nucifraga aliis, Germ. *Nuß knacker*, nobis *Klesk*, *Grabotusk*, Russis *Kostobryz*.

OTIS Græcis, Tarda *Isidoro*, Bistarda *Alberto*, Germ. *Trapp*, nobis *Drop*, corporis mole grandis, in volando tam segnis, ut nonnisi post saltus, altera tertiâq; vice repetitos, è terra se sublevet, unde non rarò evenit, eam priûs, quàm contingat àëra, obrui à cane venatico. Avis frugilega, non carnivora est, in terra nidificat, tricenis diebus incubatum absolvit, & cum seges jam est matura parit. Arboribus nunquam insidere asseritur, nec aquas, nisi eas, quæ relinquuntur in campis post pluvias, bibere. Non apparet in Italia, nisi fortè advecta turbine: Hispaniæ peculiaris esse credebatur

non rectè à *Plinio*, nam in Græcia, Britannia, Belgio, juxta *Jonstonum* in *Hist. Avium*, numerosa. Latè patentès campos apud nos amat, inceditq; turmatim in locis plurimis, potissimùm in Palatinatibus, Sandomiriensî; Volhiniensî, Podoliensî, in quo, testimonio *Cnapi in The-sauro*, cum mystacibus invenitur.

XLI. PALUMBUS *Plinio*, Palumbus major, Palumbus torquatus *Gesnero*, & *Aldrovando*, Germ. *Holtz-Taube*, nobis *Grzywacz*, avis ex columbis sylvestribus; arboribus, ac editioribus locis delectatur, ubiq; frequens. Ejus exultæ plumæ subveniunt ictericis, & calculosis. **PAPAVERINA**, Germ. *Mah-vogel*, nobis *Makolagwá*, in papavere fatigans, papaver pro esca in priinis appetens, cantu sivas. **PARUS** *Plinio*, Parix *Ornithologis*, Germ. *Merse*, nobis *Sikorá*, ales irrequieta est, modò hanc, modò illam conscendit arborem, prolem numerosam educit, sevo delectatur, præsertim major. Variæ enumerantur Parorum species, magnitudine, & figurâ diversæ. Sunt atrî cinerei, fuscî, cærulei, cristati, caudati, montani, sylvestres, palustres &c. Parus monticola seu Parus sylvestris, *Barguel* nobis, accedit aliis. Cristatus in cibo datus, eslicax prædicatur adversùs dolores colicos, & renum calculos.

XLII. PASSER TROGLODYTES *Ornithologis*, Passer sepium *Turnero*, nobis *Strzyżyk*, *Pokrzywká*, in sepibus vetatur, & cavernis; & quia parvulus est, Reguloq; similis, Regulus, ait *Gesnerus*, à nonnullis populis denominatur. Idem volat solus, nunquam gregatim, non plus carnis obtinet, quàm sit extremum digiti: hyeme non spectatur. Maximeperè commendatur à *Schönero*, ad calculum atterendum & expellendum, sive integer evulsis pennis sale conditus crudè devoretur, sive incineratus assumatur. Alius sumendi modus ab *Aldrovando* est præscriptus. Deplumatur avicula, extrahuntur intestina & incenduntur, cor rejicitur, & rostrum, unà cum unguibus, reliquum subtilissimè conciditur cum pulve hordeacea cocta accipiendum in cochleari. **PASSER ARUNDINARIUS** sive Aquaticus, *Wrobel trzcenny*, inter arundines duas artificiosè nidum suspendit, svasiter canit. **PASSER GRAMINEUS**, Passer fuscus, Germ. *Minch'len*, nobis *Popek*, coloris superne ferruginei,

ruginæ, infernè rubescentis, sub gutture nigricantis, albicantis in summitate capitis.

PASSER SYLVESTRIS, minor domestico, eiq; dissimilis, nobis *Mazurek*, hic, & montanus vocari potest.

PASSER CAMPESTRIS vix dignoscibilis à Passere domestico, nobis *Jr*, facile implicat se laqueo in autumnò.

PASSER FLAVESCENS, nobis *Trznadel*, copiosum aucupium hyeme facit: circa domos, vias, horrea versatur.

PASSER SOLITARIUS, niger, minor Merula vulgari, in saxis & tectis solus occupans locum, undè & saxatilis dictus.

PASSER DOMESTICUS cuiq; notissimus.

In Media, *Diodorus Siculus l. 4.* tantam Passerum copiam fuisse scribit, ut incolæ, quia semina concedita terræ absumebant, aliò migrare cogerentur. Et in nostris Provinciis, messes adultas æstate invadunt magnis agminibus, hyeme horrea, granaria visitant, sed in copia frugum, leve putatur damnum.

Reperiuntur tamen quidam oeconomi sedulâ curâ turbam voracem diminuentes, statuente subditis, pro parte tributî annui, sexagenam unam & alteram passerum occisorum, aut ovorum extractorum de nidis.

Ætas brevissima conceditur illis à *Plinio*, anni unius mari, fæminæ longior aliquando: *Scaliger* nullum excedere bimatum credit: *Aldrovandus* extendit vitam ad quadriennium.

Experientia aliud edocet, nam *Ponania* ad cubiculum Viri Religiosi, passer advolans per fenestram, capiebat escam, annorum novem decursu, decimo disparuit.

Passeres albi, in Majori Polonia, Litvania, Prussia, sæpius visi.

XLIII. PERDIX, Germ. *Rebhu*, nobis *Kuropátvá*, dum caput abscondit, securam se ab insidiis aucupis opinatur. Variæ illius species, major, minor, rufa, cinerea. Cerebrum propinatum ictericos juvat, jecur siccatum ad ignem & pulverisatum regio morbo resistit, febriem pellit cum aqua millefolii sumptum.

In terris nostris numerus quantum Perdix sit, Magnatum, Nobilium, Civium, exhibent mensæ.

A quodam Ordinis Senatorii Viro nuptiæ institutæ, quatuor millia volucrum harum convivis apposuerunt: aliæ nuptiæ celebratæ Grodnæ, tempore Comitiorum Regni Generalium, tria millia & quingentas Perdices numeravere: convivia, prandia, cænæ, absumunt plurimas. Maxima pars capitur hyeme nivibus abundante, tunc enim destitutæ pastu, hor-

rea ubi ingressæ fuerint, concluduntur scitè à villanis. In Litvania, Podolia, Volhinia, Roxolania &c. Perdicum par emebatur sæpe grosso Imperiali: in Minori Polonia circa Lukoviam exiguo pretio comparatur. Accipitres, canesq; multi ad aucupium tale instructi egregiè, passim aluntur.

PERDIX RUSTICA MAJOR, *Afcolopax*, *Scolopax*, *Gallinago Gaza*, Germ. *Groß-Schnepfe*, nobis *Pardwá*, *Rusticula major* recentiorum, ex descriptione *Cnapi in Thesuro*, alia Gallinæ par, alia Gallinâ minor, *Attagenis*, & *Perdicis* colore, pulchra, stolidâ, currit celerrimè, ingluvie caret. *Perdix Rustica*, *Perdice campestri* seu vulgari major est *Schwenkfeldio in Avibus Silesia*, colore per dorsum vario, declinante ad cinereum, cum quodam rubore & flavedine. Alarum pennæ majores fuscæ, maculis lateritiis tinctæ, cauda brevis, crura rubent, cursus velox, solis vernibus vescitur. Caro ejus optima est, minùs albet, quàm *Perdicis*. Eadem *Cromero Polonia l. 1.* avis est sylvestris, Gallinâ non multò minor, in campis Russicis, & *Podolicis*.

XLIV. PICA VARIA vel caudata, Germ. *Elfter*, nobis *Sroká*, dum ampliùs solitò stridet, pluviam indicat, humanæ vocis, intra primum vitæ biennium, discendæ capax. Imitatur enutrita in villis balatum ovium, mugitum vituli, latratum canis, clamores gallinarum, tussim vularum, vagitum puerorum. In nido construendo, singulari utitur artificio, quod *Aldrovandus* perpendens ait: inter tot nidos, quos hactenus mihi videre contigit, revera alium nunquam majori industria factum observavi. Comesta, vel incinerata, oculis indita, aut apposita, commendatur maximè ad oculorum obscuritatem, ruborem, & dolorem.

XLV. PICA GLANDARIA, *Mollicepe Gaza*, Germ. *Höcher*, nobis *Soyká*, vescitur glandibus quernis, baccis sorbi &c. Ne brumali tempore pereat inediâ, eadem glandes (non aliter ac formica fruges) in terra, ac arborum cavis reponit. Differt à *Pica varia*, mole & colore, habet enim ad alarum latera, transversales notas cæruleas, quales in nullo fermè alio volucrum genete conspiciuntur. In *Batavia* rara, assertionem *Fonstoni*, frequens in Regno nostro; in cibo datur calculosis.

XLVI. PICUS ARBORARIUS *Plinio*, *Picus Martius Fesse*, Germ.

Germ. *Specht*, nobis *Dzięcioł*, instructus rostro duro, oblongo, recto, ad arbores percutiendas accommodo, per quas scandit & resupinus. Ideo autem arbores tundit, quia vermiculos latentes sub corticibus ex sono conjicit. Nidus artificio tanto extruitur, ut admoto circulo rotundius foramen nequeat reddi. Eadem avis apud *Pierium* est hieroglyphicum ingrati mariti, nam nē conjugem per hyemem nutriat, tempore autumnali illam ambvet à se, recipit vere imminente. De cuneo exsiliante admotā herbā, quæ scripta sunt ab *Aliano*, *Oppiano* & aliis, incerta *Gesnero*, *Aldrovando* fabulosa. Multiplices Pici apud nos dantur, nigri, virides, lutei, cinerei, omnes *Ciesle*, hoc est fabri tignarii appellati ab arborum verberatione.

XLVII. QUERQUEDULA *Varroni*, Boscas minor *Commelino*, Boschis *Columella*, Germ. *Krich-Endte*, nobis *Cyránká*, mediæ magnitudinis inter Anates. Extant & majores, ac minores Querquedulae, omnes ex Anatum ferarum genere, tam in aqua, quàm in terra agentes vitam. Viva hæc ales, si deplumato ventre apponatur abdomini seu extimæ totius ventris parti, inquit *Schwenkfeld* doctus experienciâ, malum trahit ad se, in colica passione. Integri greges Querquedularum, & Anatum majorum, minorumq; circa oppida *Polesiæ* *Litvanæ*, *Dawigrodek*, *Kozangrodek*, *Stolmek*, *Lachwa* &c. expansis artificiose retibus (*Peruwisy*) inter arbores proceras duas, teguntur à ruricolis, dubia luce: veneunt paria tria, grossis sex nostris, Prussicis tribus. Idem pretium habent æstate, & in viciniis *Pinscensis* urbis &c.

XLVIII. REGULUS, Regaliolus, Trochilus, Orchillus, Germ. *Königlein*, seu *Zaun-König*, nobis *Krolík*, avium omnium quotquot hactenus observavi minima, ait *Aldrovandus*, exiguitate corporis contemptibilis, tamen Aquilæ magnitudinem, ferociamq; non pertimescens, Senator & Rex alitum. Non est tamen is hostis, cujus vires Aquila metuat, ast solertiâ & ingenio præditus, fruticetis & cavis se abdit, ut à potentiore capi faciliè nequeat. Deplumatus, sed non exenteratus, virgæ corylæ recenter excisæ, loco veru, infixus, fulcris duobus libratè impositus supra carbones, movente nemine, primò lentè, mox celerius jam delicatus verti, ab *Alberto M. de Anima* l. 23. *Schelte in Cior. Phys.*

traditur. Causam circumactionis *Kircherus in Magnæte*, non Regulo attribuit, sed virgæ corylaceæ. Amotâ aviculâ (inquit) stipitem solum igni admovi, & ecce ut priùs circumvolutione satis superq; demonstravit meam conjecturam. Sed objectum est, nullam aliam aviculam, corylaceæ virgæ suffixam, præter Regulum, hunc effectum præstare, respondendi, hoc non esse ex virtute quapiam Regulo insita, sed ex levitate aviculæ, & exigui corpusculi substantiâ, quæ cum coryli circumactæ motui vehementiori resistere non possit, circumagi cum ipsa cogitur; quod ut luculentius cognoscerent, præscripsi ut cujuscunq; carnis particulam, Reguli corpusculo pondere æqualem, eidem virgæ applicarent, futurum ut eundem effectum comperirent, quod ita ut dixeram, se comperisse testati sunt. Habet enim corylus fibras, ex quibus in longum componitur, ita constitutas, ut mox ac vehementius incaluerit, maximè se contorqueat, quam contorsionem necessariò totius stipitis levioris substantia sequitur.

XLIX. REMIZ (avem sic appellamus patrio idiomate, quia Latinum nomen desideratur) passere minor, coloris fusci. De illa *Bohmanni S. J. in Museo Kircheriano* refert sequentia. In Litvania sunt nidi ex molli lana, prodigiòsa arte compacti, in formam rotundi sacculi seu potiùs crumenæ, efformati à *Remis* avicula. Hæc corpore minima, ingenio tamen maxima, cum insidias serpentum suis timeat pullis, tali arte nidum componit, ut semper ab extremitate alicujus ramusculi, supra decurrentes aquas dependeat, ne serpentes insidiantes sustentare valeat; atq; ut ipsa pullis ab ovo exclusis cibum suppeditare possit, foramen relinquit apertum in ejusdem nidi latere, cui tamen veluti rectam, instar suggrundæ, imminet, nè aqua de cælo in nidum decidat. In Provincia Volhiniz ejusmodi nidos incolæ venantur, utpotè qui catarrho equorum remedium præbent opportunum, si sub eorum naribus comburantur: imò & hominum, si cum lacte decocti applicentur cervici. Tales nidos receperam ex Litvania &c. Dicitis addit *Halbinus S. J. in Hist. Naturali Bohemiz*, sub *Mardicek* verbo, quòd avis ejusdem nidus sit mirabilis, ex materia lanuginosa, alba, texto opere, tam angusto supernè introitu, ut sola ipsa intrare possit, major autem quæcunq;

enq; alia excludatur. Ex lanugine florum, juxta *Tylkowski in Phys. Cur.* nidus conficitur, cujus suffumigio se levant homines, dum catarrho in faucibus opprimuntur. Curatur & malignitas ulcerum conclusa capite, si fumus sæpius aure excipiat. In Palatinatu Brestensi Litvaniz, ad fluvios *Łmá, Piná, Prypec &c.* in Volhunia ad *Syr, Horyń, Wilna &c.* passim hæc avis nidulatur: in Palatinatu Sandomiriensi penes flumen *Kamienná, pagos Czekarzowice, & Zemborzyn*, interdum fatificat, quia à ruricolis nidi avidè rapiuntur.

L. RUSTICULA, Gallinago *Gaza*, Scolopax minor aliis, Germ. *Schneypfe*, Gallis *Becasse*, nobis *Bekas*, avis instructa rostro prælongo, tenet, recto, cruribus altis & gracilibus: gaudet humidis, & palustribus locis, currit velociter, alitur vermibus solis, nunquam grana attingit. Dum assatur, non evisceratur, nam ipsa intestina partibus aliis dicuntur esse sapidiora. Triplicis gradus *Ornithologis* in quantitate, supremi, medii, infimi. Major, Germ. *Wasser Schnepfe*, minor, *Walds Schneypfe*, nostratibus *Ksik*.

LI. SALUS *Gaza*, *Ægithus Plinio*, Germ. *Ziischerlein*, nobis *Czeczotká*, avis exigua, ad initium hyemis ad nos gregatim venit, vere disparet. SCANDULACA ARBORUM, *Certhia Aldrovando*, Germ. *Baumklätterlein*, ales parva, perpetuò ferè nunc in hanc, nunc in aliam arborem volitans. STURNUS, Germ. *Staar*, nobis *Szpak*, inter loca aquosa, arundineta, & agros versatur: ter intra annum parere traditur. Proprium Sturnis summo mane obstrepere, noctu silere, cætervatim volare (id est) multitudine quandoq; tanta, & impetu, ut nubem facere, tempestatis modo sonare videantur. In numero tanto, & regionibus se inferunt nostris: inclusi caveis, ac edocti imitantur sermonem hominum. Unus prope *Crosnam* optimè expressisse auditus Turturis voces.

LII. TETRAX *Nemesiano*, *Erythroaon Plinio*, *Grygallus Aldrovando*, & *Gesnero*, alius *Urogallus minor*, *Tetrao minor*, Germanis *Bromhan*, nobis *Cietrzew*, similis *Urogallo*, sed cinereus maculisq; variis resperfus. Invenitur & niger non sine eisdem notis. Incolit sylvas vastiores innumeras, præsertim *Minoris Poloniz* circa *Lublinum, Radomiam*,

niam &c. Masovix circa Ravam &c. Prussix ad Tucholam, Ofickum, &c. Litvanix, Russix &c. In Volhinia, positis simulacris Terraces ille-cti, partim petuntur plumbeis globis ab aucupibus, partim expansis re-tibus concluduntur, plausura onerant, ære constant exiguo. A Podolix incolis parantur foveæ profundiores, has dum viso illicio Tetraces in-trant, nec ad evolandum alas valent extendere, facillè capiuntur. TIN-NUNCULUS *Plinio*, Cenchris *Dalecampio*, Germ. *Wannerväber*, nobis *Pisfoká*, avis ex Accipitrum genere, amica columbis, has enim excubiis suis ruetur, insidiantibus aliis avibus terrorem incutit, nidifi-cat in ædificiis, & cavis arborum,

LIII. TURDUS MAJOR, & viscivorus *Gesnero*, Turdus bac-civorosus aliis, nobis *Jémoluchá*, Germ. *Krambs vogel*, hoc est avis ju-niperi, cujus baccis vescitur, & propterea juniperinam virtutem gustu ac odoratu perceptibilem ventriculo suo affricat, meritò salubris habe-tur. Idem Turdus Germ. *Seiden-schwanz*, nostratibus *Jedwabniczká*, recentioribus Bombicilla, varietate colorum elegans. Pennæ alarum ni-gricantes, apicibus extremis partim flavis, partim albescentibus, partim minutis sanguineis adornatæ, caudæ tota extremas lutea est. Implet hoc genus volucrum sylvas & campos juniperis abundantes, potissimum montana ultra Cracoviam.

TURDUS MINOR *Gesnero*, Illas, Ty-las *Gaza*, Illiacus Turdus *Hermolao*, Germ. *Drossel*, nobis *Drozd*, bac-cis, racemis victitat, in sylvis degit, laqueos intrat in Septembri & O-ctobri, instante hyeme aliò avolat. Turdi deplumati, butyro perfusi, in-clusi cupellis, ultra maria mittuntur ab Elbingensibus; copiosè mensis inferuntur, in locis pluribus aliis. TURDUS PILARIS *Gaza*, Tur-dus mediæ magnitudinis *Gesnero*, Turdela *Isidoro*, Quiscalia *Geleuo*, Germ. *Wein-Drossel*, nobis *Kwiczol*, sonat acutè, passim ditat aucu-pia.

LIV. VANELLUS *Alberro M.* Pavo agrestis *Gesnero*, & *Bello-nio*, Germ. *Kisfz*, nobis *Czayká*, avis clamosissima, objiciens se tran-seuntibus hominibus, eosq; ad longum spatium viz deducens. VERTI-CILLA seu Turbo, avis illa denominari potest, quæ in Litvania, fron-de arrepta flexibili, diutissimè se in gyrum agit, Russis *Kruhoholowa*, no-bis *Krczogtow*.

LV.

LV. ULULA, Germ. *Nacht-eule*, nobis *Puszczyk*, *Sówká*, ex genere Noctuarum, capite magno & crasso, noctu vagatur, pascitur; de die raro apparet, vesperi, maesto ululat sono. Olim augures, si lamentabatur, tristitia, si tacebat, prospera promittebant scire futura volentibus. Quamobrem clamans, etiam nunc simplici plebi est ales inauspicata: si alicujus ædes, maxime infirmi infederit, mortem portendere existimatur.

LVI. UPUA à voce sua *pu*, sic dicta, Epops Græcis, Germ. *Widhopff*, nobis *Dudek*, cum crista, quæ surrigitur, ac contrahitur. Rariùs arboribus insidere, sæpius terræ, plurimo tempore anni in angustis montium, arborum cavis, latitare eam tradit *Fonstomus in Hist. Avium*: ideoq; diebus veris conspici deplumis solet. Caro insuavis, hæc tamen in cibis sumpta passionem colicam mitigat: cor in doloribus lacteris utile: pennæ impostæ affectus capitis demulcere dicuntur.

LVII. UROGALLUS seu Gallus montanus, Gallus sylvestris *Aldrovando*, & *Gesnero*, Tetrao *Plinio*, Gallus Alpinus aliis, Germ. *Auer-han*, vel *Urhan*, nobis *Gluszc*, id est, surdaster, quoddam inter voces, quas ludibundus edit, interdum ita à se abstrahitur, ut ad insidias aucupum, vitæ periculum attendat minimè, occidatur incautus. Tetraecem sibi assimilem excedit multum corporis mole, inter vastiora pineta nostra, stationem ponens perpetuam, contentus strobilis &c. Urogallina, minor est mare, nidum in terra sub fruticibus ponere solita, ibiq; ova excludere.

LVIII. VULTUR, Germ. *Geyer*, nobis *Sep*, Avis magna *Plauto*, non parva & *Aldrovando* referenti. Omnium alitum rapacium, quotquot ad nostram hæcenus ætatem, vel ab authoribus prodita, vel aliorum experimento, in rerum natura existere competere sunt, maximus Vultur. Odoratu à longè cadavera percipit, ægrè se humo atollit; tardoq; motu fertur per aëra. Ex notis pluribus, maxime propria & ejus characteristica esse videtur *Willughby in Ornithologia*, collum implumie. Cadavera vorat, nec tamen animal ullum occidit, secundum veteres, & ob id, sacer creditus esse. Ex recentioribus *Bellomus*, *Gesnerus*, vivas volucres insectari, agnos, hædos, lepores, hinnulos, rapere affir-

mant. Rupicapræ in Alpibus, teste *Scheuchzero in Itinere Alpino III.* prolem defendunt ad Vulturum insultibus, unguibus rapientibus, vel alis percutientibus. De ista volucris, *Amiliani Hist. Naturalis* continet plurima, ideoq; evolvi potest. *Ætas*, quòd centesimum attingat annum, extant testimonia *D. Ambrosii, & Isidori*; partium usus in Medicina fufius à *Jonstano in Hist. Avium* enumeratur. Pellis seu plumosum tegmen, quòd mira vi pollcat in corroborando ventriculo, atq; excitanda cibi aviditate, *Lemnius in Occultis Miraculis Naturæ* tradit. Caro subvenire judicatur, apud *Schröderum*, epilepsie, & hemicranie: pinguedo nervis: cerebrum illitum, vel naribus inditum, capitis imbecillitatibus: fel cum vino sumptum, morbo comitali. In Majori Polonia ad Calissim urbem, captus est Vultur cum collo, parte magna, implumi, alis longissimis. Oblectabatur maximè carnibus putidis, & animalium intestinis. Alter in Volhinie sylvis protensis ultra Ostrogium repertus, priore minor, ingentis voracitatis. Plures spectati alibi cadaveribus inhiantes.

LIX. Præter aves enumeratas, reperiuntur non raræ volucres, quibus nec Latinum vocabulum, nec ad idioma idem inflexum, impositumq; ab *Ornithologis*, invenire potueram, ideo patria voce hic exprimentur.

CZUBATKA, hoc est, cristata ales, major Alauda cristatâ, in alis versicolor; æstate uvis vini vescitur in Ungaria, ingruente frigore venit ad sylvas proximas Monti Sacræ Crucis, ibiq; folia pini nigre seu nauticæ pro esca habet, aridit gustui. DERKACZ à voce *der* sæpius edita dicitur, inter prata non remota ab aquis versatur, rostrum, & tibias fert prælongas, par est Perdici.

HAYSTRA avis grandior, coloris infusci, rostri crassi, protensis, nidificat in arboribus, piscatur Ardeæ methodo, in Polesiæ fluminibus.

KRZYCZKA ova variegata ponit, in juncis palustribus. SIWE ales minor Sturno in Pomerellia, singularem curam, diligentiam, circumspeditionem, adhibet circa ova, & prolem teneram, nam quoties avolat alternatim ad conquirendam escam, toties aditum nidi opplet, obturat luto.

SŁUK avis cinerea, Columba agresti major, cursitans sæpius, quàm volitans, in Polesia &c. illaqueatur.

SŁOMKA in Palatinatu Cracoviensi, existimo, quòd sit eadem cum aliqua alite supra descripta.

Mino-
rum

rum avium quanta copia adsit, inde licet colligere, quòd in Leopoliensì urbe populosa, sexagena illarum, grosso Imperiali unico, sæpe veniat.

LX. Aves extraneæ, vento, vel aliquo alio modo abreptæ, non rarò in terris nostris comparuere. Agmine magno ad Torunium advolârunt sic cicures, ut manibus caperentur, an. 1559. *Zerueke in Hist. Torun. Naufr. Tabulis.*

AQUILA ALBA, grandis, nigredinis (præter extremam superficiem pennarum, in alis ad tres ulnas extensis) nihil omninò habens, capta in Polonia, diuq; à S. Rege Joanne Casimiro sustentata Varlaviz, verificavit (quod antea strenuè est negatum) Poloniã etiã Aquilas albas inhabitare. *Cnafelius in Miscel. Medico-Phys. Academia Naturæ Curiosorum.* Peregrinam ego fuisse arbitror, nam colores plures non spectantur. Albæ, cygnæ dictæ ob candorem niveum, in rupibus circa Rhenum nidificant, *Charlet. in Onomast. Zoico teste.* Cameneco in Podolia numerosæ niveæ volucres incubuerunt.

Brewer in Historicis Notabilioribus. HIEROFALCO *Paulo Jovio, Gyrofalco Alberto, Moschovitis Kiczot, nobis Bialozor,* ita describitur à *Cardano l. 10. de Subtilitate:* avis in Jurtha Scythiz, sub ventre candida, cum quodam quasi splendore, Aquilã major, quam ceteræ volucres ita formidant, ut eã visã etiam Aquila exanimetur. Aggreditur Aquilas (*inquit Jonstonus*) Accipitres, Falcones, Nisi, Hierofalcone advolante, prædam ulteriùs non persequuntur, sed subsistunt pavidì. *Gri-falcus Gesnero in Hist. Avium,* corpore valido & pulchro, strenuus, ferox, animosè Aquilam capiens, utilis ad aucupium omne; nascitur in regionibus frigidis, ut in Dania, Norvegia, & Prussiz parte, quæ ad Russiam vergit.

Captus in Roxolanja ad Zolkieviam, munerisq; loco Joanni III. Regi est oblatus. In stagno Javoroviensì apparuerant volucres nigre, aduncis rostris armatæ, intulerantq; cladem piscibus grandem.

Non visæ apud nos alibi aves, rostra lata, ad spithamam producta, globulo terminata, ferentes, interdum tempore verno innatant stagno Komarnicensi.

Ad fluvium *Notes,* peregrinæ alites multicolores objecerunt se oculis rucolarum. Cum stupendo capite, pedibus firmatis ungula quadam, cute hirsuta, quasi setis contacta, occisã avis in campis *Wisnicz* oppido proximis.

Alites duæ similes
Gruibus

Gruibus, corporis mole æquales Anseribus, mystacibus atq; barbibus plumosis, albis, semiularibus, spectabiles: prope *Giminy* in *Roxolania*, globis plumbeis t.æx.

SECTIO II.

De

AVIBUS DOMESTICIS.

I. **A**litibus immanfvetis annumerantur volucres cicures, volatu celeri effertentibus se in sublime, humiliores; propter usum pedum frequentiore, quàm alarum. Primæ natæ aucupiiis, industriâ, labore, parantur, aut veniunt forte, secundæ, id est domesticæ, semper paratæ implere mensas, ire in alimenta. Caro quæ sit salubrior, facilior ad concoquendum, difficilè est universaliter determinare, circumstantiæ variæ perpendi debent.

II. **ANAS**, *Kaczka*, si ad finem hyemis pectore rubet, frigida tempora producentur, si candida fuerit, caloris iustat principium, ex aliquorum observatione. Scribit *Urzendovius Medicina Doctor Cracovia*, à *Tylkowski Phys. Curi. Part. 10.* citatus, se à dignis fide oculatis testibus accepisse, quòd cum Anas casu fuisset facta cæca, pulli ejus attulerint radicem *Chelidoniz*, ejusq; succo unxerint matris oculos, quæ citò visum recepit. Addit præfatus Medicus, se id ipsum in excæcata Gallina expertum. Anatis sanguis siccatus contra omne venenum ex vino bibitur, adeps solvit omnes durities, labia fissa conglutinat, caro apostemati applicatur.

III. **ANSER**, *Ges*, volatum rarò exercet, ast pedibus valet, ætate sexaginta annos juxta *Albertum M.* attingit. Et *Willughbey in Ornithologia* adducit, quendam habuisse anserem octoginta annorum, nec præ senectute languidiorem redditum. Aquilonares populi ante Hyemale Solstitium, ex osse pectoris anserini, quàm sæva durabilisq; sit futura bruma, traxere auguria. Si clarum pectus, consumptis carnibus appare-

apparebat, rigida timebatur, si spissum atq; opacum, plurima nix, tepidus ær, referente *Olao M. in Hist. Septen.* inferebatur. Etiam in Provinciis nostris faginatus Anser, sacra luce Martino Antistiti Turonensi, cæsus, augur est rigidæ, vel mitis hyemis, sed non omninò certus, quapropter ab aliis macer svaderetur proponendus tali augurio. Instabile est indicium & *Bartholino in Hist. Anatomic. Cent. 5.* quia variant sterina Anserum. Pinguedo Anseris faciem læsam sanat, ignem sacrum, permista butyro extinguit, & cum succo ceparum, auri si instillatur, æquam educit, dolorem mitigat. Magnus numerus est ubiq; Anserum, maximus in Prussia circa Gedanum, Peplinum, Conecum sive Choiniciam &c. In pago uno *Raykovy* Capitaneatûs Mevensis seu Gnevensis, aluntur aliquot millia, tempore commodo distrahenda. Prusici Anseres mole corporis Polonicos superant: ex arte faginati libras triginta pendent: plumæ ad nationes exteras mituntur Gedano navibus. Pretium Anseris, tres aut duo grossi Imperiales, in multis Palatinatibus.

IV. COLUMBA, *Gotab*, ex observatione *Aldrovandi in Prolegom. Ornith.* si ad domicilium suum seriùs quàm soleat, se recipiat, vel à pastu solitum redeundi tempus præveniat, pluvias metuit, atq; ideo quærit tantum cibi, ut pro crastina die quoq; sufficiat. E numero Columbarum Gutturoræ dictæ dum voces edunt, guttur & fauces in ingentem tumorem diducunt: Galeatæ pedes hirsutos, aut nudos habentes: Gyrratrices in orbem se vertentes: Columbi Percussores cum crassis rostris, *Dignesy* nobis. Sinè cristis Columbæ minores, colorem varium, rostrum brevius ferentes, columbaria, mensasq; implent.

V. GALLUS INDICUS vulgo, Meleagris Græcis, Gallopavus *Gesnero*, Pavogallus *Aldrovando*, aliis Avis Libyca, Avis Numidica, nobis *Indyk*, *Kur Indyyski*. Aliti huic *Diodorus* ultimam Syriæ partem, *Strabo* Arabiam tribuit patriam, *Sperlingus in Zoologia Physica* narrat, ex Nova India delatam esse in Europam. Confirmatur assertum à *Szentgyeny* in *Curiosis Miscellaneis*: invento Novo Orbe, multæ ad nos pervenerunt plantæ, opera, animalia, priùs Europæis planè incognita, inter quæ sunt etiam Galli, quos à loco, Indicos appellamus. Avis

advena facta indigena multiplicatur adeo in Regno nostro, ut greges plurimos in pagis, prædiis, constituat. Ex Pavonibus, & Gallis Indicis, interdum nasci pullos pulcherrimos, nitidissimis pennis fulgentes, *Porta Magia Natur. l. 2. affirmat.*

VI. GALLUS GALLINACEUS, ales lucis *Martiali*, Ales prænuntia lucis *Ovidio*, nobis *Kur, Kogut*. Si primis horis noctis, insolita ac rauca voce cucuriat, alas quatit, imbrium, procellarumq; habetur testis *Aldrovando*, nam exhalatio illa humida, atq; austrina æris constitutio, voci destinata membra replet, multâ infarcit pituitâ, pariens raucedinem, à cujus molestiâ cum liberare se se studeat, ad vocis, ac motus opera, solet confugere. Media nocte canit ideo, iudicio

Democriti apud Tullium, quia est solutus quiete & mirificè recreatus, in omne corpus cibo distributo. Aliis Gallus, est avis solaris, in quam peculiariter sol influit, cum post medium noctis, ad orientem nostrum incipit vergere. Prima opinio ad veritatem accedere videtur *Conimbricenfibus in Meteoris*, neutra omnino satisfacit. Non explicat enim opinio *Democriti*, cur cæteræ cantatrices aves, eodem tempore non exeitentur: secunda liberè confugit ad influxum cælestem, & sæpe ante mediam noctem, sæpe multò post, Galli editur cantus. Igitur illi ex vi nativè reimpementi [quod præcalidum est, ac facile digerens eibos] competit, ut ordinariè circa mediam noctem solvantur sensus, à proprio phantasiæ instinctu, cantus & alarum plausus imperetur.

Fabuliosum est apud *Hornium in Hist. Naturali*, quòd Leo Galli cantum ferre non possit, contrarium enim docet experientia. Et dæmones rimere cantus Gallorum, negat *Delrio Disquisit. Magicarum l. 6. c. 2.* odille tamen propter mysterium aliquod, v. g. Resurrectionis Christi Domini, post noctis medium, vel pœnitentiæ Petri Apostoli, ad ejusmodi cantum inchoatæ, concedit.

GALLUS SPADO seu Capo, *Kaplan*, nutrimentum optimum præbet, bonum generat sanguinem, maximè circa sex, septem, vel octo menses ætatis. Alektorius lapis in Capone quinquenni repertus, magnitudine fabam adæquat, sub lingua detentus situm sedat, comprobante experimento. Caponum copia magna, primum parvum est: non nobilium, ditiorum mensis ii duntaxat inferuntur, ast &

plèbeio-

plebeiorum. Præstantes Vieliscenes prope Cracoviam, duodecim diebus, ollæ artificiosè inclusi, pinguefacti turundis. GALLINA, *Kokosz, Kurá*, Radonizæ pariebat ova, quæ assimile aliquid grandini continebant. Quidam dum ova pro eis frangeret, in uno præter vitellum, reperit ovum parvum, corticem habens & reliqua. Videram ovum absq; omni vitello. Aves ovum, non prolem ponunt, sed an. 1679. contigit in Russia circa Samboriâ, ut Gallina Gallû produxerit, qui quatrinduo vixit. *Tylkewski Phys. Curi. Part. 9. & 10.* De ovo in ovo, seu gemello, habent & *Ephemerides Germanicæ*: de Gallina pullum pariente, ibidem *Lanzonius* narrat. Pulli Gallinacci, tertio vel quarto die, post exclusionem de ovis, in prædiis aliquot cantasse auditi. Quàm frequens adit gallinacea proles, vel inde licet inferre, quòd in Litvania, Gallina pro grosso uno Imperiali, par pullorum pro altero, datur emptori. Idem pretium, vel duplicatum, in aliis multis Provinciis. Quondam hæres Bonorum *Tuczno*, cum attinentiis, in Palatinatu Posnaniensi, singulis annis, tributi partialis loco, percipiebat à subditis sex millia Gallinarum atq; Caponum, quatuor Anserum.

VII. PASSER CANARIUS vel Canarinus ab Insulis Canariis denominatus, indeq; allatus, est Avis sacchari *Aldrovando*, & *Gesnero*, nobis *Kanarek*, cantus suavissimi & acuti, qui uno spiritu nunc in longum, nunc in altum, varia vocis inflexione extenditur. Præfertur, cui moles corporis minor, cauda longior. Passerum horum aviaria construuntur in domibus, in quibus numerosè interdum nidulantur.

VIII. PAVO seu Pavus, Avis Medica *Varroni*, Junonia avis *Ovidio*, nobis *Paw*, propter exquisitum decus pennarum æstimabilis, triginta annis vivete potens. Cùm plus solito clamitat, imminere pluviam intimat. Ad ejusdem voces, serpentes se in latibula recipiunt, inquit *Kircherus in Magnete*, quia tunc læditur, & malè afficitur organum auditus in serpentibus. Usus in medicina Pavonis ab *Aldrovando* describitur, à *Schrödero* traditur jus prodesse pleuriticis: adeps cum succo rutæ & melle, colicos affectus sanare: ovum sæpius sumptum arthritidem vagam curare. Olim Babylonia multos Pavones aluit, Athenis in Græcia fuerit in pretio, Romæ temporibus *Athenas* plures apparuerunt

ruerunt quàm Coturnices. Domibus pluribus apud nos sunt ornamēto, neq; se transferunt aliò, nam gravitate corporis, longitudine caudarum, pressi, parum præstant volatu. Pavo ut candidos pullos producat, linteis obvolvi debet, dum ovis incubat. Gedani Pavones visì, colore Cygnum repræsentantes.

IX. PHASIANUS *Capitolino*, Phasidis ales *Statio*, nobis *Fazyan*, *Bázam*, gallinacei generis, saporis optimi, ideoq; in cibo laudabilis. Viginti ferè ovis, illisq; rubris pariendi ordo concluditur, sætus in anno semel producitur. A Phaside Colchorum fluvio denominatus, atq; inde in Græciam primò, postea ad Regna alia putatur esse deportatus. Ex Hungaria, & Bohemia, ad nos Phasiani allati Białowiezensē sylvam in Litvania ætate tota incolebant: ante hyemem, præter alias artes, Accipitrum unguibus diminutis atq; attritis comprehensū reddebantur suis receptaculis. Et sylva *Zielona puszcza* Phasianos habere dicitur à saturatis eorum carnibus.

X. TURTUR, *Sinogárlíca*, ex Columbarum sylvestrium genere. Illius castitas ab *Aldrovando in Prolegom. Ornithol.* ita laudatur. Quæ obsecro fœmina tam impudica est? quæ visa Turturis castitate, vitam nefariam non detestetur. Avis ea nonnisi uni jungitur marito, conjugium nunquam deserit, imò ne morte quidem à se dirempti mariti, quoad vivit, quem solitaria gemitu testatur, torum violat. In Æthiopia, in Regno Peru, in Indiis Orientalibus, in Italia &c. Turtures numerosissimi, quadruplices in Hispaniola. Apud nos aliunde allati servantur domi, quasi grati hospitii educunt prolem. Concludo Tractatus X. verbis *Dlugossi in Historia Poloniae* positis. Regio Polonica fœcunda frugibus, amœna fructibus, deliciosa piscibus, sapida lacticiinis, clamosa venationibus, copiosa armentis & gregibus, commoda equis, referta alitibus, dives ferro, cerâ, herbifera. Si Græcorù vocibus utar, exhibita est Oryctographia, Mineralogia, Lithographia, Botanologia, Orographia, Hydrographia, Potamographia, Ichthyologia, Thalassographia, Dendrologia, Tetrapodologia, Entomologia, Ornithologia: restat edenda Anthropologia, Teratographia, Limologia, Meteorologia, Promanteumalogia, Philologia.

TRA-

TRACTATUS XI.

MEMORABILIA HOMINUM MANIFESTANS.

SECTIO I.

De

LONGÆVIS, & FÆCUNDIS.

I. **L**ongævitas, annositas est sive senectus provec̃ta. Initio mundi homines longævi extiterant, propter ærem purissimum ac tenuissimum, propter complexionis primævæ bonitatem, nutrimenti præstantiam, temperantiam in cibo, ac potu, abstinentiam à carnibus & vino, excellentem notitiam herbarum medicinalium: maximè autem propter humani generis propagationem. Et senescente eodem mundo, longior est nonnullorum vita, in certis locis, ratione clementiæ cæli, subtilitatis æris, soli bonitatis. Victu simplici gaudere, voluptates ignorare, curis non macerari; est viridi ac diuturna potiri senectû. Cibi potusq; nimietas, variorum morborum causa, temperantia victûs sanitati conducit, ætatem prolongat; quia consumuntur humores calorem nativum opprimentes. Verbo complectar, moderata dicta, est nutricula optima senectutis.

II. In oppido Miechovia Palatinatûs Cracoviensis, gratus, corporumq; valetudini perquam opportunus ær, ideoq; multi ad senectam decrepitam, raro, vel nullo valetudinis incommodo accepto, perveniunt; imò pleriq; sobriam vitam agentes excedunt annum ætatis centesimum. *Nakielska in Miechovia.* In Samogitia vivunt homines passim centum annos, sunt enim frugales, & exercitiis modicis dediti. Senecio quidam ibidem dixit, dum arbores, quæ colebantur pro Diis, jussu Ula-

dislai Jagiellonis, excindebantur, multi nostrum centesimum annum superarunt, tamen hæc minimè recondantur. *Lascius de Diis Samogitarum, de Linda in Descript. Orbis.* Annum agens centesimum vigesimum, *Piaſtus Monarcha Poloniae*, decessit è vita. *Herbert. Pol. Hist. l. 1. Sarnicki Annal Pol. l. 5. Guagninus in Visis Regum Poloniae.* Gloriosissimus *Uladelaus Jagiello Rex* paulò minùs quàm centum annos memoratur vixisse. *Hofius S. R. E. Cardi. de Cerimoniis.* E familia *Radzviliorum Ducum, Nicolaus I.* solo aquæ potu contentus, ætatis suæ anno centesimo obiit. Filius ejus *Nicolaus II.* itidem frigidâ temperans sitim, ad nonagesimum nonum annum vivendo pervenit. *Starovolscius in Sarmatia Bellatoribus.*

III. Excessit *Jacobus de Skotniki Archiepiscopus Gnesnensis* annorum centuriam. *Miechovita Chronic. Pol. l. 4. Damalevicius in Serie Archie. Gnesnensium.*

Prorogavit vitam ad annos nonaginta octo *Pawłowski Abbas Trocensis D. Benedicti*, sensibus & judicii gravitate valens. *Sczygielski in Serie Abbatum Trocensium.*

De *Radwan Armis Jaskowski Prapostus Prevorscensis* centesimum attingit annum. *Coronovix Schmid Sacri Ord. Cisterciensis*, traditur vitâ sæculum superasse. In *Volhinia, Sacerdos Ritus Græci* intra annum centesimum & vigesimum, diem extremum invenit.

Ex *Sacrarum Deo Virginum cætu, Anna Toppel* centum triginta annorum emensa spatium: *Anna Koethen* post centesimum annum, finem vitæ invenerat. *Tylkowski in Summa Doctrinarum à Parochis promulgandarum.*

Cessit fati *Casharina Virgo de Odrowaz*, post centum & viginti annos ætatis, sepulta *Prevorſcii. Severinus Ord. Prædic. in Vita S. Hyacinthi.*

IV. In oppido *Srensko*, vir insignis *Felix à Srensko Palatinus & Præfectus Plocensis*, sepulchrum construxerat avo suo paterno, quem inscriptio testabatur, centum quadraginta vixisse annis. *Hofius S. R. E. Cardinalis de Cerimoniis, Swiccicki in Topograp. Masovia, Młodzianowski S. J. in Concionibus.* Vocat eum *Paprocki in Stemmat. Polon. Srenski Grad de Armis Dolegá, Palatinum Masovia*, mortuumq; an. 1436. annotat.

In villa *Dobrowo* ad *Vartam* fluvium sita, *Faufus Suski* plusquam centum & triginta annis superstit: alter in eodem loco *Bri-*

esina

etius Fastek totidem annos excessit. *Damalewicz in Vita S. Bogumilli Archiepi. Gnesnensis.* Annos viginti supra centum *Andreas de Debi-ny Debiński* numeravit; extinctus peste. *Okolski Ordi. Pradic. Orbis Poloni Tomo 2.* In Palatinatu Ravensi *Stanislaus Kaski* vixit annis centum triginta, ejusdem nominis filius, centum ac sexdecim, uxor *Petrykowska*, nonaginta quinque. *Idem Orbis Pol. T. 3.* Avus *Matthia Sarbievii S. J.* ad annos centum novem prorogavit ætatem. *Lubienski Episcopus Plocensis Epist. Decade 3.* In Ducatu Osvieciemensi, *Wisniowski* dicebatur exegisse centum quadraginta annos, in hac ætate, pedestri itinere usus fuisse, ad remotius positum Templum. Nobilis *Volhinenfis Prwo*, centum viginti quatuor annorum pondere fuerat gravis, frater illius centum & qundecim. Centuriæ annorum, viginti addidisse memoratur *Kamiński in Dzwiniacz* pago hæreditario. Incola Palatinatûs Sandomiriensis *Kurnicki*, centesimo quinto anno, fruebatur bona valetudine, quo è vivis excessit, non est mihi perspectum. Superato centesimo decimo anno *Paruszewski*, vitæ clausulam posuit. Post centum septem annorum curriculum, *Mańkowski* in pago *Wisnuchow*, vitæ terminum attigit. Etatis anno centesimo decimo quinto, *Ofowski* in villa *Fabtonna* Palar. Lublinensis, avellanas dentibus frangere solitus, equum conscendere ad equitandum.

V. Centum annorum spatio vixit *Stephanus Hartknoch Abavus Christophori Hartknoch Historici, cum Catharina* consorte: post annos vitæ centum triginta obiit. *Zerneke in Hist. Thorunien. Naufragis Tabulis.* Faber ætarius *Muckensmalk* Borussus, post annum decimum, supra centesimum, mortuus Toranii. *Idem ibidem.* Paulus artifex loricarum Lublini vivendo attigit annum centesimum, conjunx centesimum secundum. Incola pagi *Wonneberg* Gedano proximi, centum quinquaginta tres annos inter vivos egit. *Adlerhold in Descr. Pruf. ex Plumhof.* Gedani in platea *Matubudy*, quidam cursum vitæ promovit annis centum viginti: alter in Schottlandia annis centum triginta. In Bonis Brocoviensibus Episcopatus Plocensis, ex agricolis unus centum septem annos, secundum centum quindecim computaverat. *Lubienski Epist. Decade 3.* *Szczbrzefzini Paydak*: alibi *Latoszkiewicz*: *Ridzinæ*

mulier vitam per duodecim decades annorum produxerat. Pagus *Druchowa* Palat. Volhinz colonum habuit, post centum quindecim annos, vegetum, agilem; cum stupore spectantium, proceras arbores conscendentem in sylvis. Ferebat fama, *Theodorum* cultorem agri in villa *Katyczow* Palat. Beżensis, semiduo sæcula valetudine firma implevisse. Erat ruricola centum quinquaginta annorum, quem Missionarii è Soc. JESU, ad Sandecum repererant, Dominicam Orationem & Signum S. Crucis formare scientem, cætera mysteria fidei ignorantem. *Ex M. SS. an. 1612.* Temporibus Joannis Casimiri Regis, ab habitatore pagi *Zapatow* Palat. Russiæ protracta senecta ferè ad centum & octoginta annos. Filius minimus centum viginti (majores natu annosissimi de vita excefferant relicta prole) nepos nonaginta annis plenus convixit avo, generationes sex numerata. Satis longa ætas, si non conjecturâ, sed accurato calculo est supputata. Colonus vicinus *Zołkiewiæ*, à Joanne III. Rege evocabatur sæpe ad aulam, antiquitatum enarrandarum causâ. Hic exactis propè centum ac quinquaginta annis, mortalitatis persolvit debitum. In diversorio *Czernia* Olivam versus, mulier centum quinque annos, filius centum tres, nepos ex filio, nonaginta impleverat. In Samogitia, etiam præsentis sæculo, mulieres plurimæ rusticanae proluxum senium, vegetum, agile, agunt, in corpore gracili ac exsucco.

VI. Regnante Boleslao Pudico, an. 1270. die 20. Januarii, in pago *Nakło* Palat. Cracoviensis, *Margarita* uxor *Virboslai Comitis*, uno edidit partu triginta sex pueros vivos. *Cromerus Hist. Pol. l. 9. Długossus in Hist. Pol. Guagninus Tom. 2. Strykowski Annal. l. 8. Bielski, Paprocki, Herburt, Rubetquennus in Chronic. Prodigiorum & Oskentorum, Jonstonus in Thaummatographia: Miechovita Chronic. l. 3.* Sexaginta pueros *Czechna* simul peperit. *Miechovita Chronic. l. 3. c. 57.* Uxor *Slawmiej Galanczewii Castellani Naclensis* duodecim filios simul enixa, ex quibus statim mortuis, solus *Matthias* superstes, Episcopus *Vratislaviensis* est creatus. *Cromerus Hist. Pol. l. 11. Damalewicz in Vitis Episcop. Vladislaviensium.* Gedani, unico partu in lucem educiti quatuor masculi, quinque femellæ. *Curicken in Descrip. Urbis præfatæ.*

In

In Gedanensi suburbio dicto Novi Horti, mulier celebris novem filiorum partu. *Ex Betheri M. SS.* In Podlachia, *Niewiecka* exitit tempore uno septem natorum mater. Matrōna nobilis, in tractu vulgò *Paluki*, novem filiorum parens, ex his septem exiles sacro fonte abluti, mox vivere desierunt, octavus capite erat destitutus, nonus cæteris grandior, diutius inter vivos versatus. In Palatinatu Sandomiriensi filii terni, in Palat. Ruffiæ, & Culmensi, filiæ ternæ prodierunt: in Volhinia par unum puerorum, cum altero puellarum progenitum: in civitate *Czartorysko*, mares duos sæmella secuta: in Litvania, & Prussia, puellæ geminæ non sine fratre. Oppidum *Kosciierzyná* Cassubiz, dicitur habuisse mulierem, quæ intra duodecim annorum cursum, totidem paria gemellorum pepererat. Ibidem ab altera seni liberi editi, partu gemino. Leopoli, an. 1705. puer unus cum tribus sororibus: in villa *Goncz* prope *Lopienno*, an. 1717. quaterna proles auxit familiam: ibidem filii terni editi ad labores: in Pomeraniæ Palatinatu, anno superius posito, sætum quartum parturiendo uxor coloni privata est vitâ. Omittuntur mulieres cæteræ, & *Paræo* dictæ multiparæ.

VII. Duodecim fuerit filii *Olgerdo Magno Duci Litvania*, ex una Ruthena matre, Ducis Tverensis filia. *Miechovita Chronic. Pol. l. 4.* A Templi Karnkoviensis pariete pendeat imago cujusdam nobilis viri, cum depictis duodecim filiis, totidem filiabus. De Capitaneo seu Præfecto quodâ Sviicensi in Prussia, fert fama suscepisse eum ex consorte una filias tres, filios plusquam viginti conviventes sibi. Nobilis in Volhinia erat natorum viginti septem, natarum septemdecim pater. In Majori Polonia molitor nonagenarius filiorum viginti quatuor, filiarum sexdecim genitor. Prope Cracoviam, *Siwiek* filiis quatuor supra viginti, *Tránowice* pagum impleverat. Adscriptus glebæ inter Gednũm & Elbingam decem masculas proles, viginti fæmineas enutrivit, viditq; superstitēs.

VIII. Senectus aliquorum sæcunda exitit. Vladislao Jagielloni Regi propè nonagenario, Vladislaus & Casimirus nati. *Aneas Sylvius in Europa.* Incola Majoris Poloniæ septuagenarius ex uxore sexagenaria suscepit prolem, in pueritia capite cano conspicuam, in

adolescencia, maturitate exquisita morum venerandam. Vir ex E-
questri Ordine Martem diu secutus accessit ad nuptias, octogesimo vi-
tæ anno; factusq; parens trinæ virilis prolis. Vicinia urbis San-
domiriensis nonagenarium colonum viderat, non sine prole in ætate ul-
tima. In Regione Subinontana, fœmina septuagenaria maritum so-
lata progenie. Exempla mulierum in senectute parientium, virorum
generantium, à Donato in *Historia Medica* IV. adducuntur. Sæpi-
us contigit spectare pueros, cum canitie accelerata. Causa devolvitur
vel in parentes vetulos, vel nutricem annosam, vel quia prægnans ima-
ginatione forti laborabat, intuendo quidpiam canum. Oritur eadem &
ex sanguinis sive melancholici, sive phlegmatici vitio, nam & in senecta
propter humoris frigidi abundantiam albescunt crines.

IX. Infantes vagientes in matrum utero hic locum teneant. Cau-
sas naturales vagitus proponit *Bartholinus Hist. Anatomic. Rar. Cent. 1.*
Hist. 1. simulq; timorem, quem vulgus augurio vano solet concipere
discutit, his verbis concludendo. Frustra sunt superstitioni nonnulli, qui
ex vagitu hoc naturali, Reipublicæ malè ominantur. Matrem bonæ
spei esse plenam jubet vagitus: vivit fœtus, & ad promovendum par-
tum sic satis est validus. Vagitus uterinus & à *Camerario Memorab.*
Cent. 2. neq; prodigiosus, neq; matri, aut fœtui semper esse funestus
exemplis probatur. Noveram optimum virum, eumq; Religiosum
erudicum, qui necdum materni uteri solutus vinculis, flere auditus Ra-
coviæ. Næniam hanc edidisse testatus ipse composito carmine, cum a-
cumine singulari. Torunii, an. 1672. puer tempus nativitatis suæ,
ter, & quidem diversis diebus, vagitu prævertit insolito. *Zernke in Hist.*
Thorunensis Naufrag. Tabulis. Soni instrumenta jam sunt perfecta,
præsertim in vicinis partui, ær verò vel per venas subministrari, vel
transpiratione &c. induci potest. Extra Regnum nostrum vagien-
tes, à *Sennerto Medicina Præf. Parte 2. l. 4.* enumerati. Editus in
lucem Sæculo XVI. cujusdam Castellani Cracoviensis filius, manum
sanguine plenam ostentans: res ea tracta est à matre in omen infau-
stum, aut alius evenus fuit, nam multùm fuderat sanguinis Tartarici,
Turcici, præliis victor. Infans conclusus utero, sic se movebat ac
extende;

extendebat fortiter, ut parenti noceret gravius. Id evenisse accepit authenticè; puerum mirè vivacem in Palatinatu Siradiensi sum contem-
platus.

X. In mulieribus gravidis, rei objectæ, aut mente conceptæ desiderium, contemplatio, terror, trepidatio, improvisa occursatio, formam & figuram fœtui imprimit, *Naymanni de Imaginatione*, aliorumq; sententiâ, concurrentibus nimirum magno impetu spiritibus, ac humoribus, qui postea simulacrum illud sanguini infixum formant & elaborant: idcirco infantium maculæ, lentigines, lituræ, oriuntur. Quod verò ad illam partem imaginatio matris navum dirigit in prole, quam partem mater tunc attingit, assignatur ratio à *Tylkowski in Phys. Curiosa*, cæterisq; naturæ mirabilium observatoribus. Exempla virium imaginativæ in signaturâ fœtuum, hæc ponenda occurrunt. Torunii, necdum nato infanti, imaginatio matris ad dextera tempora signum hirsutum pellis murinæ impresserat, quia gravida, cum fortè casu musculus obvius factus esset, ex terrore manum dextram imposuerat dextris temporibus. *Ephemerides Medico-Physica ab Acad. Natura Curi. edita.* Matriona nobilis genere in Roxolania, viso irato urso exhorruit, manumq; adnovit maxillæ. Hæc ubi enixa filium, macula est conspexa, successu temporis, pellem ursinam exprimens. Aliquot fœminæ perterritæ orto incendio, cui corporis parti applicaverant dexteram, sanguinolenti coloris notam proles receperat. Civissa Leopoli calcaverat fructum pruni, hac de causa territa impresserat formam prominentem illius, pedi filiolæ manentis in utero. Distrahendi animi intentione, fœminæ nobilitate & dignitate claræ, lembum conscendere placuit, in Swarzendzensi lacu Palatinatus Pohnaniensis, quo dum annititur aquas trajicere, improvise confurgit violentia venti, concutitur fluctibus, atq; grandi timore mulier, vix salva attingit ripam, inter fusas preces continuo rectori navigii jam admittentis ex parte naufragium. Tantum passa periculum, fronti puellæ, quam tunc ferebat utero, impressit simulacrum lintrarii, naviculæ remi. Observatæ sunt sæpius & aliæ maculæ plures fœtui inditæ: visæ. idæ illarum rerum, quas præguantes appetivere avidius. Luceoriæ in Volhinia mulier gravida,

ex forti contemplatione Christi Domini de Cruce pendentis, filium peperit, cum pedibus sibi annexis, stigmatibus in manibus, vultu composito ad modestiam.

SECTIO II.

De

ROBUSTIS, & AGILIBUS.

RObur hic ponitur per translationem, pro animi fortitudine, & corporis firmitate singulari. Maximarum virium substantiam nervos facere certum est *Solino in Polyhistore*, quantòq; fuerint illi densiores, tantò magis augeti firmitudinem. Et temperamentum præstans humorum, spirituum vitalium abundantia, huc refertur &c. Agilitas, est dexteritas, celeritas corporis, illiq; dicuntur agiles, qui levi & expedito corpore gaudent.

II. Innumeri Poloni portentosis viribus claruere: ideo *Bosquier in Philippica* 7. formavit has interrogationes. Quid Hungaro audacius? quid Germano vastius? quid Gallo procerius? quid Polono robustius? Polonia & *Cranzio Vandalia* l. 1. c. 3. secunda parens multorum natu-
torum, quos proceritate corporis, virium robore, aspectûs venustate, natura donavit. Causa roboris magni, assignatur à *Gallo Tridentino in Fæscæ de Peste*, frigidus àér Poloniæ. Frigore exteriore (inquit) corporis spiramenta densiora fiunt, quorum densitate calor innatus intus contactus, corporis robur auget, easq; spiritus validiores efficit.

III. Argumenta roboris *Sigismundi I. Regis*, fractæ non semel (ætate florentiore) ferræ equorum soleæ, rupti funes cannabini crassiores, intensæ manu balistæ, discepti lusoriarum chartarum fasciculi, à majoribus, qui hæc fieri ab eo viderant, prædicantur. *Cromerus in Orat. Funebri*, *Starovojscius Rerum gestarum ab eo* l. 4. & *in Sarmatia Bellatoribus*, *Neuebaverus Hist. Pol.* l. 7. Agendo iter è Saxonia ad solium *Serenissimus Augustus II.* intruxit Sławkoviæ Legatis Polonorum
convi-

convivium, in eo ingens robur exhibuit, nam poculum argenteum crassum, tanquam è cera foret elaboratum, arcuè dexterâ preslit. Edita & alibi ab eodem Rege gloriosissimo insignia virium documenta. *Ex Diario M. S. S. Legationis.*

IV. Tanti roboris fuerat *Constantinus Dux in Ostrog*, ut hastis tribus hostes persequeretur. *Jaczyński S. J. in M. S. S.* Legimus apud Scriptores exteros, ad *Demetrium Ducem Wisniowieccium* ex unco pendente biduo Constantinopoli, Imperatorem Turcarum admiratione tantarum virium motum venisse, & num aliquid roboris ipsi reliquum esset quævisse. Nescio, inquiebat, neq; præ lassitudine possum dignoscere: detur mihi arcus, ut experiar. Porrectus est illi arcus ad probandas vires, quæ sufficiebant ad Tyrannum interficiendum, nam parum abfuerat, quin interficeretur. *Siemek in Cive Bono, Cracovia, anno 1632. impresso.*

Firmitas corporis, & fortitudo admiranda erat in *Dotieslao de Olesnica*, quâ fretus, *Uladislaw II. Rege & Proceribus* inspectantibus, in leonem sævum frementemq; irtuens, faucibus ejus jecit dexteram, distrahere illum petens, si quid leo in adversum niti tentasset. *Dlugoffus in Vita M. S. S. Signes de Olesnica S. R. E. Cardinalis.* Maximarum virium *Procopius de Granow Siemawski Mareschalcus Regni*, læticam à sex equis tractam de loco aliquo eminentiore, arreptis duabus rotis posterioribus, stare cogebat. *Kwiatkiewicz S. J. in Annal. Ecclesiasticis.*

Idem unico gladii icu equum, vel bovem dividebat per medium, idq; præstabat interdum præsentè Rege. *Susliga S. J. in Vita Elisabethæ Siemawska Mareschalla Regni impressa Cracovia, anno 1629.*

Vir excelis & generosi animi, totus Martem spirans, *Eustaschius Tyzkiewicz Palatinus Brestensis*, sæpe certamen inibat cum ursis, quibus incitatis & in pedes erectis capita ferro demetebat. *Jaczyński S. J. in M. S. S.* In pueritia, *Stanislaus Ciolek Palatinus Masovia filius*, duos sibi æquales gestabat in manibus. Idem maturior, in hæreditario pago *Ostrzelec*, trabem, quam viginti rustici ferre non potèrant, solus arrepto crassiore termino ligni, intulit in hydraulam Cracoviensem: item in turrim, ad *Ædes B. Virgi.* campanam, quadraginta viros defatigantem. Frangebat duas equorum solcas sibi junctas, rumpebat funes: Po-

Rr

Ionicos

Ionicos enses duodecim, mucronibus apprehensis, una manu levabat
 fursùm: de recenti ligno constricto humorem aqueum eliciebat. *Bielski
 Chronic. Pol. l. 3.* Stabat firmissimè unico pede innixus terræ, *Sta-
 nislaus Radzmiński de Armis Brodzic Castellanus Zakrocimensis, Ca-
 pitaneus Livenfis, &* à nullo quamvis robusto, è vestigio educabatur.
 Idem equum indomitum, quem viri sex funibus non detinuerant, sube-
 git unicus apprehendendo aures. *Paprocki in Nido Virtutis p. 269.* Spe-
 ctante Rege Poloniæ, *Bibersteino* incirmi occurrit bubalus ferox, hunc
 ille correptum ad cornu manibus, ita presserat fortiter, ut cornu avel-
 leret. *Okolski Ord. Prædic. Orbis Poloni Tom. 2.* In expeditione bel-
 lica contra Moravos, *Godztemba* miles deficiente gladio, radicitiùs evul-
 sa tenera pinu fugavit hostes. *Idem Orbis Pol. Tom. 1.* Etatis anno
 decimo quinto, *Svemoslaus Zbylitowski* onera portabat grandia, vincu-
 la ferrea, equorum soleas frangebat facilè. *Idem Orbis Pol. Tom. 3.* Fra-
 tres germani *Sokola*, in venatione cum Rege Casimiro I. pugnantes be-
 stias secum, validè invaserant. Unus injectis manibus utriq; auri, tenuit
 aprum, alter ursum stare fecit immotum: ambo gladiis amputarunt ca-
 pita ferocium animalium. *Idem ibidem.* Duodecim funes tractorios
 ex cannabo bene compactos, uno tractu rumpebat *Sebastianus Karsni-
 cki Vexillifer Lenciciensis*, lecticam sexigis incitatè tractam sistebat ma-
 nibus; quem filius *Stanislaus Canonicus Gnesnensis, & Loviciensis* ali-
 quando est imitatus. *Idem Orbis Pol. Tom. 2.* Miles Ducis Siradiæ
 in aprum insiliens, mandibulam inferiorem ei ademerat. *Paprocki in Ni-
 do Virtutis.* Ex Polonorum numero unus, in prælio cum Prussis, ac
 Pomeranis, caput simul cum brachiis ademit gladio hosti; *Boleslao Cri-
 vousto* Regi obtulit ad spectaculum. *Idem ibidem.* In conspectu *Bo-
 leslai* præfati, miles *Dziatofza* cervo currenti, manu decerpit cornu;
 eadem die à vulture alam divisit clavâ. *Idem ibidem.* Viri sex cata-
 phracti, vulgò *Hussari* ab *Adalberto Brudzinski* tollebantur in altum: e-
 quus constrictus pedibus elevabatur, si januæ partem supremam, aut quid
 simile manibus tangeret. *Idem sub Stemmate Pravdzic, Bielski Chro-
 nic. Pol. l. 4.* Tam excellentes vires inerant *Martino Brzozowski*
ex Districu Gosiinienfi, ut cum dolio cerevisiâ pleno choreas ageret,
 tripu-

impudicaret. *Idem sub Stemmate Belina.* Laminæ ferri crassiores discerpendæ in partes, *Joanni de Goray Gorayski* offerebantur. *Okolski Orbus Pol. Tom. 1.* Miles de *Armis Odyneæ* In Russia, solus aggrediebatur ursos, aliasq; validas belluas; redibat victor. *Origines Stemmatum Polonia.* Erat in aula Matthiæ Corvini Regis Ungariæ, *Polonus miles*, qui sæpe Ungaros ad lucam evocabat, & pugnam, multosq; vice-rat. Stabat in ferratis claustris immanis leo, quis est? inquit *Polonus*, qui famelico leoni ausit carnem auferre, quam ore comprehenderat. Cum nemo præsumeret, cernētis ait, quod dico. Illi fame, per diem, leonem excruciant, posteo die, ovem projiciunt quadrifariam dissectam. Arguit leo apprehensæ incubans carni, *Polonus* ingreditur, & leonem jam jam vorantem pugno ferit in os, exclamans, offam dimitte canis. Vocem intrepidam exhorrui leo, exeuntemq; visu solo secutus. *Bejerlinck Magni Theatri Tom. 4. Crantzius Saxonia l. 9. c. 24. Hondorffius in Theatro Hist. Pontanus in Atticis Bellariis, Faber in Auctario Concionum.* Contra Turcas in bello, *Sciborius Sciboricus* apud Nicopolim Legionis Præfectus, cum omnes jam Christiani profligati essent, & *Sigismundus Rex* ipse navi conscensa trans Danubium fugeret, ille ut semper ad latus Principis erat, quod navim non posset ingredi, insequentibus Turcis, ita ut erat armatus in Danubium se projecit, enavit in ripa adversa, charus postea *Sigismundo. Starovolscius in Sarmatia Bellatoribus, Strykowski in Annalibus.* Scriptores alii addunt ad demonstrandam virium magnitudinem, quod Danubius ad Nicopolim, latitudine ter superet Vistulam diffusum ad Varsoviam. Ferebat malleum *Loschnus nobilis Masovius*, quem nemo à terra levabat, eoq; septuaginta Crucigeros in acie occidit ad Grunevaldum. *Varsevicius Parallelorum l. 2.* Procerus multum & robustissimus *Milgedo nobilis Prussus* clavam octo ulnarum, id est, quindecim & ultra pedes longam, plumbo impletam, contra hostes paganos Prussos in campo gestavit, putarusq; est præstitisse cæteris viginti viris, arte & manu bellica. Hoc malleo, ex quinquaginta viris à *Wango* in insidiis positis, & magno impetu irruentibus, ad viginti solus occidit, se seq; in Castrum *Bartenstemense* illæsus recepit. *Prætorius in Marte Gothico, Harcknoch*

in Prussia, ex *Disburgi Hist. Prussica.* Crucigerorum Prussicorum navim adverso Nemeno tendentem in Litvaniam, *Nodam Litvanus* saltu in aquas repente delatus apprehendit, & socios inclamando, obfirmato vestigio contra vim remorum omnium, tamdiu detinuit, donec Litvani milites ab insidiis concurrerent, & potiti navi, universos conficerent. *Koialowicz S. J. Hist. Litvana Part. 1. l. 6.* Taurus ingentis magnitudinis dum ageretur Romæ per vias, more consveto, *Sluska* casu objectus, nec declinare impetum potens, summa vi arreptis cornibus, ita ejus cursum sustinuit, ut ultrà non posset progredi. *Zebrydowski in Illustribus Polonorum Virtutibus.* Terror Cosacorum rebellium *Thomas Oledzki Castell. Zakrocimensis*, frameâ quinque Imperiales solidos in cumulo positos dissecabat. *Tannerus in Legatione Polono-Litvana in Moschoviam.* Robustissimus eques *Jarocius*, luctator magnarum virium *Radziminseius*, duellantium & litigantium in aula arbiter. *Varsevicius de Optimo Statu Libertatis.* Nobilis Curlandus tam magnas obtinuerat corporis vires, ut soles equorum ferreas, Imperiales solidos rumperet manibus. *Lentilius Dec. 2. Annot. 10.* Tormenta muralia sexaginta Turcis subtraxit in prælio *Jvonia*, primò *Joannis Firley Palat. Lublinensis* aulicus, demum *Palatinus Valachia seu Dacia:* unum autem solus, cui vix duodecim equi trahendo erant (tantæ hominis vires fuere) movit ex acie. *Neugebaverus Hist. Rer. Pol. l. 9. Grecius in Descript. Belli Jvonia.* Rupit *Podkowá* generosus Polonus equorum soles etiam recentes manibus, instar fragilis rei. *Henninges in Genealogia Turcicorum Imperatorum Leoncavius in Supplem. Annal. Turci. Ionssonus in Natura constantia, Bielski Chronic. l. 6. Solskovius in Comment. Rer. Polonicarum.* Soles equi, & ferrum, quo vincuntur rotæ, *Andreas in Ossowa Sien Ossowski Capitaneus Wschovensis* fregisse visus. Solidos æneos Regni nostri ingestos digitis quatuor, *Zegocki Capitaneus Koninensis* divisisse narratur. A viro de *Armis Łodzja* mola vento versatilis, in cursu rapido, est detenta. In Terra Chelmenfi *Stugocki* junctos sex equos currui, ac in cursum concitatos fecerat stare, arreptâ rotâ. Ejusdem manibus insidentes duo viri, pro levi pondere habebantur. Miles *Kostro* tot avellanas exsiccatas, quot manus

manus in pugnum contracta concludere poterat, quoties compressit, toties succum elicuit. Ferebatur de *Deniszewicz Volbinensis*, quod mortaria duo, scutellas de stanno duodecim, totidemq; quadras superpositas lignæ sellæ, una manu è terra in sublime levaverit. Adgerant vires sufficientes *Michaeli Zolkiewski* ad poma discindenda duobus digitis, ad ferendos juvenes duos protensis manibus, præter tertium pendentem à dentibus. Distentus funis de cannabo, à *Vexillifero Palat. Pofnaniensis*, uno dexteræ ictu discindebatur. Puerum digito uno supra caput versabat in orbem *Ductor cohortis loricata*: idem trecentos florenos monetæ æneæ nostræ, sellæ impositos, extremitate pedis unius ex quatuor apprehensa, attollebat. Traxit *Herbowski aulicus* tormentum bellicum, cui viri duodecim fuere impares, ut vel loco moverent.

V. Ex Personis Spiritualibus *Druszkowski Parochus Bochotnicensis*, quoties ante Ordines Sacros susceptos, roboris monstrandi causâ, pressit manum alterius, toties digitorum omnium extremitates profluente sanguine rubuerunt. De eodem implevit Regnum nostrum traditio, quod militum equos olera depascentes in horto Parochiæ, solus extra sepem jactu posuerit: laminibus crassioribus ferri multorum colla circumdederit, extremitatibus contortis fortiter ad clausuram. Idem annis septuaginta gravis, indice, atq; medio digito scidisse poma, cochlearia duodecim de argento elaborata convolvisse manibus, cum stupore spectatus. Insolito robore à natura donatus *Stanislaus Korabiewski S. J.* solus scamnorum partem in Scholis transtulit: catpentum fecit immotum stare Calissii, frustra quadrigis contranitentibus, proficiente nihil aurigæ conatu, in propellendis illis flagello & voce. Massam plumbi advectam ab equis quatuor, solus *Religiosus Ord. Prædic.* ex curru deposuit: alter *Ordinis ejusdem*, ferrum vix ab octo viris portandum, inter gravia onera non computavit. Dum literis operam daret *Leopoli Golebiowski Præpositus Comarnicensis*, tam valido spiritu distendere potuerat collum, ut duo juvenes injecto mantili non comprimerent gulam. Cingulum de corio bovis elaboratum, ad digitos quinque transversos extensum in latum, una diductione laterum ruperat quidam, paratus alios similes cinctus vi eadem dividere. VI.

VI. Ex Russia *Iwaszek*, ab Italis vocatus *Iazzo*, triremem Turcicam solus ducebat à littore, propellebat ad mare. *Twardowski in Legatione Turcica Ducis in Zbaraz*. Civis Sandomiriensis, de crassiore baculo imposito humero aliquot pendentes rusticos, unico motu, ita excutiebat, ut avulsi in terram prolaberentur. Jaroslaviae tubicen inflando buccas, sic implebat spiritu lagenas vitreas, ut dissilirent. Ibi dem *Jacobus bajulus* unū centenariū pondus plumbi ferebat dexterā, alterū sinistrā, se in gyrū vertendo. In usu crebro erat olim Cracoviensibus duobus bajulis, cerevisiæ dolio superimponere muscum cum tibia utriculari, & per forum, atq; plateas urbis gestare subsiliendo. In eadem civitate, *Gaspard factor cerevisiæ* duo millia monetæ nostræ ex ære cusæ tulit in sporta, per gradus ascendens. Lignum, quod portitores decem oneraverat nimium, ab uno latum in Volhiniz oppido, Oneratam currum tribus tonnis continentibus Bochnensem salcm, *Reszka* ex pago *Rudnik* atcollere una manu facile poterat, imò evertere.

VII. Oltia firma capite calvo *Adalberti Chodzicki* contracta sapius: bini cataphracti viri ejusdem manibus graviter sunt collisi. *Paprocki in Nido Virtutis*. Novimus illos, qui frontem illidendo, tabulas quasvis solidas, imò portas rumpebant. Et à testibus oculatis dignisq; fide accepimus, de quodam Equite Litvano, qui cum armis spoliatus, & alligatus equo, duceretur à Sveco milite captivus, tanta vi in ejus galeam, qua tectus fuit, caput illisit, ut Sveco oculi cum sanguine & cerebro profilierint, subitòq; mortuus ex equo defluerit. *Tylkowski. Phys. Cur. Part. 4. S. 12.* Incideram & ego in militem ex Polesia, de quo ejus commilito retulit mihi, quòd fores ex pinu, vel quercu fabricatas, testas quadratas fornacis, aliaq; corpora dura, allisu frontis effregerat, concusserat, sine vulnere, sine sanitatis jactura. Verticem capitis calvum *Judeus* in Ukraina objiciebat crebris percussionibus fortiter inferendis à quopiam laminā ferri rudis, quæ dabatur ei in præmium tolerantiz.

VIII. Et in sæmineo sexu, stupendi roboris sunt inventa exempla. Mulier religiosissima *Cymburga Masovia Ducis filia*, uxor Ernesti Austriæ Ducis, Mater Ferdinandi III. Imperatoris, læpe digito a-

vel-

vellantam, atq; juglandem fregit, clavum citra ullam noxam impexit parieti. *Cuspinianus, Bejerlinck Magni Theatri Tom. 6. Zachn Oeconomia Mundi Mirab. Tom. 3. Kwaikewicz, in Annal. Ecclesiasticis.* In ejusdem laudes sic *Bergomas* excurrit: *Cymburgis Zemoviti Ducis Masovia filia*, magnitudine animi ac fortitudine corporis supra omnes feminas excelluit, summas res gessit, æternis literarum monumentis celebrandas. Naturæ prodigium, *Elisabetha Boguslai Slesimensium Ducis filia*, Casimiri Poloniæ Regis neptis ex Sorore, uxor Caroli IV. Imperatoris, & Bohemiæ Regis, corneum quoddam manuum robur habebat, equorum ungulas discerpebat per ludum, securium acies, cultros culinariorum, & novaculas, instar chartæ, convolvebat, solis digitorum & articularum viribus, idq; à se visum (*narrat Beneficius*) an. 1371. die Paschæ: in multorum Principum conspectu perfectum. *Balbinus S. I. Epit. Histor. Rer. Bohemic. l. 3. c. 21. Penzinger in Novissimo Hist. Quatuor Mundi Monarch. Compendio.* In Palatinatu Posnaniensi *Grabkowska*: in Califfiensi virgo quædam, digitis in pugnum compositis, dum avellanas presserat, oleosus succus erumpebat. Alibi femina nobilis currum onustum feno, ab equis quatuor tractum, dexteræ solius impulsu visa est evertisse, incussisse timorem duriori marito. *Roxolania* tenuit talem viraginem, quæ avellanas duas digitorum compressione planas reddebat. Procera, robusta, annofa mulier *Syrik*, tempore obsidionis Polociæ, frequenti excursione in hostes, eâq; fortunatâ celebris hactenus in Alba Russia.

IX. Agilitatis mitæ *Adalbertus Eochocki Pincerna Dobrxinensis*, nam cataphractus seu lorica graviore indutus superabat saltibus equos. *Paprocki in Nido Virtutis, Okolski Orbis Pol. Tom. 1.* Miles Stephani Regis *Nicolaus Picniazek*, in altitudinem notabilissimam, pedibus junctis, se elevabat. *Okolski Orbis Pol. Tom. 2.* Dum Alexander Rex Salis fodinas Vieliscenses inviseret, *Ioannes Jordan* assumpto cataphractorum militum apparatu, pro salute spectantis Principis, latissimum ad cryptas aditum transiit; in vim affectus, Præfectus Salinarum est declaratus. *Paprocki in Nido Virtutis.* Septuagesimo ætatis anno, *Czerminski Pocillator Volhinae* utrumq; pedem elevabat simul ad appositam scellam

fellam, de sella ad mensam, vivacissimo corpore præditus. Dum Leopoli ageretur triumphalis pompa, post certamen longum, duo superaverunt saltu fossam decem cubitis latam, tulerunt præmia à Civitate. *Balazy in Narratione Epistolica.* Aliqui pericissimi artis equitandi, in ipso rapido cursu, transferebant se de uno equo in alterum: aut non insidentes equis, sed insistentes, agonem ludicrum celebrabant. Monticolæ (*nobis Gorale*) corpore admodum agiles, nam cum generosissimis equis certant cursu nonnulli, statutâ metâ & præmio. lidem contenti panem & cerevisia de avena parata, ad superandos montes, conficienda itinera expediti, in egestate læti, saltatorios orbis mira vivacitate, inflexione corporis, elevatione sui in altum sæpe instituunt. Certa præterea est illis manus, nam quidquid ponunt pro scopo, tangunt feliciter jactâ ascioiâ: elevates crines propendulos, intacto vertice capitis, instrumento eodem scitè præcidunt. Erat & *Moalszewski de Armis Starzâ*, qui teste *Okolski in Orbe Polono*, obolum superimpositum sum; mutati capitis pueri, framæ acie excutiebat, illæsa cute.

SECTIO III.

De

GIGANTIBUS, PUMILIONIBUS, VIRIS MULTI CIBI, ac POTUS.

LGIGAS, communiter vocatur ille, qui est staturæ ac molis supra consuetam aliorum hominum magnitudinem protensæ. Exstitisse Gigantes, docet *Sacra Scriptura in Genesi, & Deuteronomio*, ubi multa Interpretes de iis afferunt, sed meliùs sentientium decisio est, Gigantes, veros fuisse homines proceræ & vastæ, non tamen fabulosæ staturæ. Lectus *Og Regis Rasan gigantis* non fuit nisi novem cubitorum: adeo formidabilis *Goliath Gethaus*, tantùm sex cubitos & palmum altus erat. Quòd *Numerorum* 13. dixerit quidam, se gigantum respectu, locustas

stas visos, hyperbolicè locuti sunt, sensu *Corneli à Lapide*, ad deterrendos Judæos à terra promissionis. Multò minus fidei habent, quæ ab ethnicis Scriptoribus de Gigantum magnitudine sunt divulgata, vel enim sunt fabulosa, inquit *Cnapius S. J. in Thesoro*, ut apud *Plinium*, cadaver quadraginta sex cubitos longum, apud *Solinum*, triginta tres &c. vel corruptæ numerorum notæ in eorum libris, vel mentibus divertis metiebantur, vel animalium quadrupedum, aut piscium ossa, humana esse putabant: vel deniq; exaggerantes, ex rumore, & vulgi opinione, ut in aliis materiis, scripserunt. Dubitat meritò & *Kircherus*, an aliquando natura tam vastam carnem produxerit, quâ prædita scribuntur cadavera, quadraginta, vel sexaginta cubitorum: certumq; omnibus animalibus magnitudinis terminum statuit, quem, dum actiones suas ritè obire debent, egredi nequeunt. Prodiit à *Sennerto Tractatus de Gigantibus* conscriptus.

II. In Prussia (ex antiqua appellatione) Ducali, Tractus *Resin* circa *Risenburgum*, Gigantes aluit, quinque ulnas longos. *Hennenberger in Chronic. Prussia*, citatus à *Cellario in Descript. Polonæ*. Prulli tunc corporis magnitudine decori. Factus christianus *Meligedo*, Cruciferis contra conterraneos suos militabat in Arce *Bartensteimensi*, terroriq; fuit omnibus obsessoris Castri prædicti. *Hartknoch in Selectis Dissert. Prussicis*. Cùm Culmam Prulli oppugnarent, congressi cum ijs Cruciferi vulnerarunt inter alios ex Prussis unum virum longissimum, qui plusquam ab humero & sursum omnes alios excedebat. *De Dufburg in Chronic. Prussia*. Samogitarum longitudo denis & ultra definitur palmis. *Sclanovius in Tract. de Partu Gabscheimensi monitroso*. Admirandum occurrit in Samogitia, quòd cum ejus regionis homines, procerà ut plurimum sint statura, filios tamen alios corporis magnitudinè excellentes, alios pusillos, ac planè nanos, veluti vicissitudine quadam, procreare solent. *Liber Baro de Herberstein in Comment. Rer. Moscho. Bertius in Tabulis Geograph. Contractis, Cardanus de Rer. Varie. l. 1. Scelliger Exercit. 263*. Vir eximie virtutis, & eloquentiæ, *Rescius Legatus* Poloniæ Regis in Neapolitano Regno, narravit aliquando nobis Neapoli commorantibus, inventum in Polonia sepulchrum antiquissimum,

num, in quo cadaver tantæ proceritatis jacuerat, ut in indice manus repertus annulus, armillarum in modum, brachiam ex nostratibus circumdare facile potuerit. *Villapandus citatus à quodam in M. S. S. Maximiliano Cæsari, vir magnitudinis in gigantibus reperibilis, ex Polonia oriundus, oblatus fuit, an. 1511. qui proportionatè ad staturam, singulis prandiis, vitulum & ovem absumebat. Surius in Commentar. Rer. Gest. in Orbe, Kircherus Mundi Sekt. l. 8. Schottus in Phys. Curiosas; Jonssonus in Thaumato-graphia.* Insolitæ proceritatis homo visus est Lutetiæ, an. 1571. ad quem spectandam innumera plebis multitudo confluit. Intromissi sedentem in hemicyclo gigantem magno cum stupore intuebantur, magisq; stupebant cum surgentem cernerent, tum enim erectus, aulæ laquear vertice attingebat. Polonum, aut Transylvanum eum esse multi dicebant. *Cassano de Gigantibus.* Ad heros nobilissimi, proceritate insignis, robustiq; *Samuelis Ducis in Korzec aspectum, attoniti hæfere Turcæ Byzantii. De illius animo & corporis robore, numeris patriis compositi extabant versus. Kochowski Annal. Polon. Cl. math. 1.* Sub tempus Turcici belli ad Chotimum, *Georgius Dux Zaslaviensis, legionem suam ex viris stupendæ proceritatis collectam, ad castra regia duxerat. Starovolscius Institutorum Rei Militaris l. 3.* Celebrem contra Tartaros militem *Jacobum Niezabitowski, portentosæ magnitudinis fuisse Paprocki sibi Stemmata Lubicz, Bielski Chron. l. 6.* asserit, sed *Thranus cum Jonsono, Scythæ obruncato à Niezabitowski, frontem viginti quatuor digitos latam adscribunt, reliquum corpus tantæ vastitatis, ut jacens humi cadaver umbilicum viri stantis attingeret. Fides penes authores esto.* In Bibliotheca Gymnasii Torunensis, caput humanum repositum, in Templo D. Joannis inventum, cujus diameter ulnam Lipsiensem longam ferè excedit. *Zerneke in Historia Torun. Naufragis Tabulis.* Templum Parochiale Opalenicense; in Palatinatu Posnaniensi, continebat diu sepulchrum abditum, quod dum casu repertum est ac reseratum, caput æquale minori patinæ objecit spectaculo. In villa *Lisko* Terræ Leopoliensis, ossium humanorum compago arida, ad quatuor ulnas protensa, non semel est effossa. Objectus vir oculis meis Leopoli, supra aliquot millia hominum, humeris civicens:

eminens: pedissequus *Ducissa* in *Zastaw*, sine scalis, suggestu, præter conclaveium exornans peristromatibus, spectatus ab aliis. Ex *Castuba* nobilis vir, adeo corpore celsus *Gedani* sæpius hospitabatur, ut vix non adæquaret eum, qui de natione exterorum, in Urbem fuerat ductus, spectaculi causâ in nudinis. Aderant & alii plures, singularibus naturæ incrementis evecti ad staturam extraordinariam. Extiterere copulentissimi viri, qui se ipsos vix ferre poterant, duorum, vel trium corporum gracilium molem carnositate insolita superantes.

III. PUMILIO sive nanus, est homo, infra communem aliorum magnitudinem, staturæ brevis. Inveniri subinde *Pygmæos* in variis partibus Orbis, manifesta evincit experientia, ast an integræ regiones *Pygmæorum* dentur, Scriptores antiqui atq; novi maximè variant. Pro affirmativa sententia stat *Aristoteles* in *Hist. Animal. Plinius* in *Hist. Natur. Alianus* de *Animal. l. 15. Pomponius Mela* de *Situ Orbis. Hic l. 3.* ait, fuere *Pygmæi* minutum genus, quod pro litis fragibus, contra grues dimicando defecit. Repetiri in *Aruchetto, & Caphi* Insula, *Pigafitta* apud *Majolum* testatur: apud *Indos Peruanos* integram gentem *Torrensis* statuit: esse, aut saltem aliquando fuisse, *Bartholinus* arbitratur fetus auctoritatibus: & *Woffius* citatus suprâ pag. 288. adducens testes *Lusitanos*. Pro sententia negativa stat *Sirabo* in *Geographia*, cui historia de *Pygmæis*, fabula est, propter hanc unicam rationem, nemo fide dignus id ex visu narrat. Et sanè ita est, inquit *Szent-yvany* in *Cuioffi Miscellaneis*, ipsi enim antiqui præfati authores, non aliis terminis utuntur, quàm fama est, dicuntur, narrantur, sic traditur, sic proditur, ita audio, ita retulerunt eximie fidei testes. Sequitur *Sirabonem Aldrovandus, Mer-la* in *Cosmographia. Cardanus Variet. l. 8.* rationibus multis probare conatur non esse homines vetos. Nanos minimos concedit nasci *Delrio S. J.* in *Commentar. in Oedipum*, gentem verò totam constare ex talibus, diuq; propagari, negat. Iam verò *Cornelius a Lapide S. J.* explanando *Ex. chelii Prophetæ c. 27.* primum *Pygmæorum* authorè dicit esse *Hom. rum* Pœtam fabulosum, ex eo *Aristotelem* fecisse Historiam de pugna cum gruibus: *Plinium* tradidisse dodrantes ternos sive spithamas non excessisse in India homunciones. *Hispani, & Lusitani, qui Indias*

dias omnes explorârunt, nullos viderunt Pygmæos: ex Geographis omnibus, qui curiosè & studiosè orbem totum lustrârunt, nemo est, qui scribar & asserat se incidisse in illos; non tamen sunt ita parvi, ut evadant invisibiles. Ejusdem cum *Cornelio à Lapide* opinionis *Spigelius in Humani Corporis Fabrica* ait, tempore nostro, quo nulla mundi pars est, quam nautarum industria non perlustrat, non visi tamen, nec auditi Pygmæi. Quin *Advarer in Itinerario* narrat, ad illos Nili fontes, ubi *Aristoteles & Plinius* Pygmæos tradunt esse, populum mediocris staturæ, colore fusco, habitare. Ultra parergas non protrahendo, aliquid de nostris adfero Nanis.

Vladislaus Rex Loëticus, id est, cubitalis à subditis dictus, propter brevioris staturam, non quod ad longitudinem unius ulnæ contractus fuerit, *Annalium* testimonio. Natione Polonus *Crasochius* honestè natus, propter raram parvitatem abductus in Galliam, dono Reginae datus, diu inter oblectamenta Regum erat. *Gratianus à Burgo S. Sepulchri in Vita Commendonis Cardinalis*. Plurimi nani (id est) ab ordinaria mensura deficientes multùm, in aulis Principum, Senatorum, admirationis, oblectationisq; præbent materiam. Ex illis quidam cum eleganti membrorum constitutione spectantur, deformes alii, capite grandi onusti, pedibus brevibus insistentes, verè naturæ ludentis prodigia. Et cubitales Nanos in Polonia viderat *Cnapius S. J. & in Thesaurò, sub verbo Lokietek*, annotaverat. Juncta fuisse matrimonio aliquot paria Pumilionum, sed progenies defuit effectura familiam; quasi puderet patentem naturam posse semper decrefcere. Hæc breviter dicta de brevibus.

IV. Pridem Polonia nostra ad temperantiæ leges est docta vivere. Copiosioris equidem indiga cibi; ast unà cum populis Septentrionalibus calorem intensiorem expeditamq; digestionem habentibus. Quæ de comestationibus Scriptores antiquiores tradiderunt, ad praxim non deducuntur sæculo nostro: civilitate, liberalitate relicta erga hospites. Affine tamen, ut virtuti omni vitium est, ita frugalitati voracitas proxima, quæ juxta *le Grand. in Hist. Naturæ*, ex duabus causis procedit. Primò, quod tanta sit acidi succi in ventriculo copia, ut licet alimentum ingatur, adhuc tamen adeo acer pungensq; remanet, ut ab eo stomachus corrodatur.

corrodatur, vellicationem patiatur vehementem. Secundò, potest infesta illa cibi cupido oriri à vermibus, qui in ventre scatent, & nisi continuo pabulo alantur, ventriculum variis ictibus puugunt. Edacitas præter consuetudinem, Phagedæna, Bulimia, Bulimus est Medicis, ad quæ nausea non accedit. Canina appetentia sive cynodes, orexis, fames præter modum aucta, cum vomitu, vel diarrhæa conjuncta, oritur ex fermento ventriculi nimis aucto, aut acido. Juxta *Riverium in Praxi Medica*, ab humoribus melancholicis, vel pituitosis, ventriculi tonicis impactis & imbibitis, easq; aciditate sua vellicantibus, ac diuulentibus, unde perpetuus quasi succionis sensus inferri consuevit. Dantur etiam qui cibum copiosius quam par est, non solum appetunt, sed & concoquunt, digerunt, nihilq; inde mali patiuntur; in talibus citò exhalat cibus per poros, & temperies stomachi diuersa est à nostro. Nunquam peregrè proficiscebatur *Svidrigelus Dux Livania*, quin dispensatorem percunctaretur, an librum, quem de arte coquinaria componi curaverat, secum ferret. Cænas in sex horas ad minimum protraheret, ferculis non minus centum triginta usus. *Aneas Sylvius Comment. in Panormitanum l. 2. Pontanus in Atticis Bellaris.*

In aula Basilii Ducis in *Ostrog* Palatini Kioviensis, *Bohdanus* (quem Czudnoviensibus bonis præfecerat) in jentaculo consumebat partem vervecis assæ, anserem, duos pullos gallinæos, assaturam bubulam, caseum, tres panes: exhauriebat duas mensuras mulsi. In prandio, decem portiones bubulæ carnis, multæ vitulinæ, & vervecinæ, capo, anser, porcellus, tres assaturæ, bubula, vervecina, suilla, & ea omnia fercula, quæ aliis erant apposita, esui tradebantur. Mulsi, & vini quatuor congii, nobis ollæ, præter crematum & cerevisiam, ab eodem epotæ, cæna nunquam omis-
sa. *Jeczyński S. J. in M. S. S.* Vir ex Equestri Ordine, in Palatinatu Cracoviensi, ordinariè sumebat jentaculum paratum ex capone assæ, ludico gallo, anseræ, assatura, non sine congio medio mulsi, & vini Hungarici: simile erat jentaculo prandium, prandio cæna, ad annum vitæ septuagesimum.

Equiti cuidam Palatinatûs Vilnensis, matutina mensa dabat capones sex, cum carne assæ: meridiana conestio bubulæ aliquot partes, cæteraq; fercula numerosa: vespertina, refectio car-

nes, & pisces, in abundantia. Heres pagi *Popowo*, in Majori Polonia, duodecim frusta bubulæ; caponem, gallum Indicum, assaturam (-conveto more) seponebat pro prandio; vel si hæc non aderant feracula, æquivalentibus cibus implebat stomachum. Maritus cum uxore in Cujavia, comestioni prægustativæ uni, avem Indicam, aut anserem, caponem, quartam partem vituli, sæpius apponebat. Aulicus Constantini Ducis in *Wisniowiec* Palatini Betsensis, assidens mensæ pro hospitibus decem lautæ instructæ à Notario Regni, patinas majores aliquot oneratas volatilibus feris atq; domesticis, sui juris & ventris fecit, semper cibi appetentissimus. Alter aulicus in Litvania, præter alia fercula plura, duodecim frusta carnis cum jusculo consumebat. Incola Volhinie, sumptis epulis pro hospitibus viginti opiparè præparatis, præmium tulit sponse oblatum. Posnanie Jurisperitus non raro porcellos quinquè apponebat sibi in prandio. Idem post medicinam sumptam, appetitu se destitutum conquestus est, quia nonnisi pullos gallinaceos duos, assaturam ex vitulo unam, ex bove secundam, potuerat gulæ donasse ad mensam. Uni præter fercula numerosa, medietas vituli totti afferebatur: alteri vervecis dimidium cedebat in escam, post viginti frusta bubulæ, cæteraq; esculenta, ingesta stomacho. Octodecim lucii ferè cubitales conditi raphano, duodecim molliti igne fuisse prandium cuidam juveni. Apud eundem, post lautam mensam, invenerant locum duodecim assati pulli gallinacei. Cracovie post sexagenas quinque ovorum elixorum consumptas à quodam medicæ artis perito, Hungarici vini aliquot congii hausti, propter concoctionem meliorem. In eadem urbe, fercula quatuor, segmenta triginta piscium, sexdecim ova, bucellæ sex panis, erant uni cibus ad mensam. Vir in Palatinatu Mariæburgensi, qui finito convivio, sexaginta ova ad duritiem cocta, decorticata, deglutivit, quinque perdices prioribus adjecit ferculis. Delatus Romani ex Viris Ecclesiasticis quidam, propter Beneficia Curata duo in Polonia habita, in itinere per Imperium, & Italiam, instructa prandia pro advenis decem, imò quandoq; pluribus, unicus absolvebat; ubiq; singulare spectaculum factus, invitatus sæpius ad convivia, donatus dispensatione, patrocinate ei edendi magna appetitione.

petitione. Fama de hac persona, etiam nunc est vocalis multum per Regnum nostrum universum. Secundus priori assimilis, ex Roxolania proficiscendo Romam (lite pendente cum hærede bonorum *Lancus*) fercula pro alimento viginti hospitem in diversorio ordinata cum manducasset, caupo non aliud requirebat pretium, quam ut referretur à pictore in tabulam advenis exponendam, causâ lucri percipiendi ex obiecto spectaculo. Adhibentes fidem traditioni antiquæ asserunt extitisse in Prussia virum magnæ notæ, qui boves quatuor, intra unam hebdomadam, solus assumebat ad cibum. Colonus Minoris Poloniæ, maxima edendi aviditate tenebatur, cui ut satisfaceret, pignus dando in nundinis, carnes mediocriis bovis partim lebeti, partim veribus traditis, prandio uni, cenæq; dedit. Fidem perfradet *Flavius Vopsiscus in Aureliano*, referens *Phagorem mimum*, uno die, aprum integrum, centum panes, vervecem, & porcellum comedisse, bibisse autem infundibulo appposito plus orca. Et *Bernardus à Schulezburg nobilis Marchicus* adduxerat *Lusatium* quendam in aulam Boguslai Pomeraniæ Ducis, teste *Zelero in Manuali*, qui die unica, bovem, vel magnam copiam piscium, tradere fami potuerat. In Cujavia unus saginatum porcum depastus est, tridui spatio. Juvenis de plebe venationi deditus, coram frequenti corona hospitem, in pago *Trampczyn* Palatinatus Calissiensis, viginti quatuor frustra bubulæ pinguioris, pisorum vasculum, simul cum aliquot fragmentis lardi, panes majores duos, cocti recenter lactis cylindros aliquot, cum devorasset, appetitum edendi totaliter non expleverat. Villa *Iablowo* Palatinatus Pomeraniæ colonum tenuit, qui dimidium medimnum fatinæ, in offulas breves redactæ, prandens ventri immiserat. Trigintra buccellæ panis siliginæ, cum ferculis aliquot, à quodam simul conlumptæ. Custos armentorum in Cassubia, quartam modii partem, Germ. *Vseriel*, pisorum coctorum, sæpius mensæ apponebat. Fratres gemini in Livrania vervece integro se implere consueverant. Cracoviæ quidam phagedenâ vexatus, magnum vas æneum pulmentari cibo repletum afferri sibi curabat, aliquandiu alimentum dilatum, precibus, minis, horrenda voce, extorquebat, nullas à fame valens impetrare inducias. Nobili genere

genere natus affligebatur interdum eodem morbo, quapropter tunc mensa onerata dapibus sufficientibus triginta, aut quadraginta convivis, abibat uni in cibatum. Hæc insolita consumptionis ciborum exempla, siquidem traditionibus innituntur, quantitas victualium interdum augeri poterat, aut diminui.

V. Vexatis appetentiâ nimîâ cibi jungantur crudivori. Novimus quendam in senio, qui dum junior esset, chalybis limaturæ crudæ, non præparatæ, per plures dies continuos, sumebat cochlear, & feliciter digerebat. Idem aliquando una die cucumeres trecentos absumpsit ex insolentia; & hic (dum ista scribo) annum septuagesimum octavum ætatis agit. *Tylkowski Phys. Curi. Part. 10.* Videram devorantem cum sua tota familia serpentes crudos, velut cupedias. *Idem Phys. Curi. Part. 8. Sect. 6.* Vir propter firmitatem capitis excutientis fores, dictus *Murwany*, id est, latericio opere structus, ita edacem se exhibuerat in Lublinensî Palatinatu, ut quidquid numerosis hospitibus paratum esset pro prandio, id totum solus concluderet stomacho. Eidem interdum, fuerant esca juglandes cum putaminibus, aves, pulli gallinæ, ceci vivi nec deplumati, pisces extracti de vivario, cæteraq; crudissima. Nanus, in aula *Illustriſs. Daniſowicz*, missis triginta minoribus piscibus vivis in receptaculum cibi, hauserat mensuram vini, facetè dictitans, nunquam hi svavius natârunt pisces. Omophagus, in vico *Rozyszcze*, solebat queruli ventris placare jejunia, gallinarum, columbarum, cæterarumq; volucrum carnibus igni non appositis. Tubicen Tribuni & Notarii Castrensis Luceoriensis videbatur classicum canere ad inferendam stragem triginta de piscium genere rubeoculis vivis: sexaginta candelis ex sevo, simul cum ellychniis; nec malignitate esæ, concoctio debita est submota, testante hero. Cancri deprompti ex flumine, neq; ignem experti, Ravæ edulium fuerant cuidam coco. Alibi esedarius percas minores (nobis *Iazgarki*) deglutiendo vivas, aculeos non verebatur, nec vexabatur stomachi cruditate. Incola ruris *Trezszce*, in Palat. Pomeraniæ, sexaginta ova sorbillans consumpsit: alter triginta non exuta testis, nec masticata, per oesophagum misit ad stomachum. Erat prope Lenciciam, qui joci gratiâ, post victualium crudorum esum, fasciculo

fasciculo de urticis confecto purgabat vasti hiatum gutturis. Omophagiæ deditos describit *Niemburgius Hist. Natur. l. 3. c. 9.* ex quibus unus in aula Philippi Regis, Madriti, pannos, coria, feles, mures vivos, alter vitrum, fœnum, lutum, lapides, ligna, carbones, mercede proposita, devorabat: omni prorsus gustu, voluptateq; edendi, integrâ vitâ destitutus. Propter fragmenta vitrorum sinè nocumento immisâ ventriculo, quispiam *Lazarus*, ait *Magnus in Philosoph: Democri: vitrivorax* dictus. Plura exempla voracitatis miræ, à *Schenckio Observat. Medic. Rarior. l. 3.* sunt adducta. Corollarij loco, pono sequentia. Eorum sensum propiùs ad veritatem accedere recentiores multi arbitrantur, qui appetitùs alimentarii causam, ab humore hærente in ventriculo, & acrimoniâ salinâ prædito, deducunt. Nam ipse odor, ex aperto ventriculo vacuo proveniens, ostendit succum salinum ibidem residere. Vel, appetitus sive desiderium cibi & potus, est stimulus alimenta petendi ab existente acido in ventriculo. Vulgò existimatur ventriculum esse instar culinæ corporis, cujus calore coquitur cibus & liquatur, ast id remotum à veritate compertum est, non enim tantus in ventriculo residet calor, qui cibos possit consumere; alioquin membranz ejus amburentur: deberet enim calor ille esse multò major, quàm qui invenitur in lebetè, dum caro elixatur. Præterea, si ciborum coctio à solo calore fieret, malè natura provideret nonnullis animalibus, quibus dedit ventriculù ex substantia frigida compactù, ut apparet in piscibus. Additur, si solus calor cibum in chylum reducit, sequitur, quòd ea essent faciliùs in chylum reducibilia, quæ magis calore essent excocta: sed id est contra experientiam, quia crusta panis difficilùs digeritur, quàm medulla. Igitur ad cibum, in chylum seu succum album, convertendum, præter calorem, conducit fermentum seu liquor viscidus, alimentis dissolvendis idoneus (secundùm *Dubernai Medicinæ Doctorem*) in interiore ventriculi tunica, innumeris foraminulis pertusa, latitans. Liquorem eundem dissolutivum ciborum, alii vocant acidum & mordacem, nam ejusmodi sapes ad corpora dissolvenda manent aptissimi: quapropter ut caro evadat tenerior, coci aromata, acetum, cæteraq; similia adhibent.

VI. Ebrietati non tantus in Regno nostro habetur honos, quantum appingitur calamo aliquorum. Non ita studiosa calicum Lechica gens (maximè evolutò seculo, & currente) ut hausisse plurimum potùs, habeat pro virtute, sinè numero, modo, certasse cyathis, pro cardinali lege. Dantur pocula necessitatis, sanitatis, hilaritatis: cætera jurgiorum, contumeliarum, insaniz, calente cerebro, exclusa procul à politionibus, abiere ad plebem, & famulitia. Non defuerunt olim Bacco amica pectora, bibaces spongiz, mirabilia magni exempla gutturis huc adducenda.

Palatinus Inovladislaviensis, de Armis Rosa, habebat poculum argenteum semitres congios, vulgò ollas capiens, Imperialibus solidis adornatum: hoc inter hilaria cum proponeret donandum ei, qui sine interspirazione vinum infusum ebiberet, obtulit se labori alicus, & primò sorbendo, post hauriendo, evacuavit poculum. Paterfamilias præmium ut sedimeret, multam pecuniam dare debuerat. *Jaczyński S. J. in M. S. S.* Prope Sanocum, sublatum humero cerevisiæ dolium, solus rùricola potator strenuus, diei unius spatio, ebibisse narratur.

Præcentor in Ecclesia D. Adalberti ad Posnaniam, alter ejusdem vocalis artis sequax in oppido *Buk*, tertius in villa moliator, quoties conveniebant in Urbe Posnaniensi, toties dolium cerevisiæ, intra brevissimum tempus exhauriebant tali modo. Epistomio procul abacto, unus os applicabat foramini, trahebatq; tantùm, quantum volebat, recedens digito obrurabat foramen, invitabat socium ad opus simile, hic tertio, eadem instructus industrià cedebat locum; servabaturq; ordo in prodigiosa illa hibacitate, usq; ad fæces subsidentes in fundo. *Ex relatione facta mihi à Civibus præfata Urbis.*

De plebis numero famulus Surrogati Iudicis Wschovenfis, tres congios sive stoffos sex Gedanenses, uno ductu & spiritu infudit faucibus. Vir militià celebris, amico absenti propinavit per suum alicum totam thecam vasorum vitreorum, Hungarico vino impletorum. Intra aliquot horas, lagenæ illæ stoffos duodecim continentes exsiccatæ, totidem officiosè misere.

Certò constat nobis, una accubatione epulari, à duobus exhaustas fuisse ollas viginti & aliquot (vulgò *Aniat*) vini generosi allati ex Hungaria, absq; violenta rationis interceptione. Certarunt & alii plures,

extra

extra crapulam positi, poculorum insolita magnitudine, bibendoq; superare convivas allaborarunt. Ad extremum inventi aliqui (hoc enim rarum est, *Schenckii in Observat. Medicis* sensu) qui inamoto guttore, seu sine transglutitionis motu bibeabant. Non hic extremum memorabilem humanorum, longius, latiusq; protendent se illa in qualitatibus.

TRACTATUS XII.

QUALITATES RARIORES HOMINUM ADFERENS.

SECTIO I.

De

LABORANTIBUS ANTIPATHIA, NOCTAMBULIS, FASCINATORIBUS.

I. **Q**uemadmodum mundus Divina manu elaboratus, varietate mira est conspicuus, proprietatibus donatus innumeris, ita & microcosmus seu parvus mundus, sensu veterum Philosophorum, homo, propter compositionem corporis ex elementis quatuor, abundat collectione perfectionum, diversitate stupenda qualitatum.

II. Nunquam risisse visus *Lucas Vesselrat Episcopus Varmiensis*, vir exemplaris vitæ & doctus. *Tretorius in Vitis Epif. Varmiensium*. Idem dictus *de Allen*, natus Torunii, obiit an. 1512. *Series Epif. Varmensium*. Intermittentem pulsum *Brosovius Ordinis Cruciferorum* quoad vixit, gestabat. *Jonstonus in Thaumatrographia Naturali*. Aulico Comitibus

mitis à Gorka, omnis generis inæqualitates in pulsu, per naturam fuerunt. *Idem ibidem.* Patiebatur magnos dolores capitis *Boguslaus Radziënki aulicus Regis Polonia*, & quod observatu dignum, si ætrem ore hauriret, & os ac nares comprimeret, tam fortiter ær per aurem sinistram erumpebat, ut candela etiam posset extinguere. *Bonetus in Medici-na Septentrionali Collatiua.* Dum in dextro brachio vena inciditur *Religioso cuidam Ordi. Prædic.* sanguinis loco, ad instar lactis albicans effluxit materia, cum stupore omnium circumstantium. Advoçatur *Schmidt Physicus Gedanensis Ordinarius*, monstratur illi ex vena calens adhuc liquor, tribus exceptus receptaculis: vidit lac esse quasi verissimum, non lacteum humorem aliquem; imò jurasset recens emulctum fuisse lac, adeo colore, consistentia, externa specie, lac referebat. Circa vesperam, nulla liquoris facta erat coagulatio, nulla feri concretio: ad crastinum servatus, at nec tunc concreverat, sed in qualibet patina, in fundo, uncie circiter medice pondus sanguinis puri, non concreti, apparebat. A prandio cum coagulo hædino, liquor hic lacteus examinari debuit, sed effusus est, non sine magno dolore Medici. Pateriens interim variis divexatus symptomatibus, periculosè satis decumbebat. Quinta ab apertione venæ die, curiositatis magis, quàm necessitatis gratiâ, cum vires satiscarent, iterum parca manu incisa vena, sed effluxit sanguis concrefcens, pituitosus, albicans in superficie. Profiliisse in sequiori sexu ex aperta vena lac, aliquot comprobant historiæ: idem tamen in vitis accidisse, rariùs est compertum. *Ephemerides Medico Physica Germ. ab Academia Naturæ Curiosorum edita Lipsia, an. 1673.* Præfatus *Schmidt Physicus Gedanensis* vidit in juvene mammas protuberantes, compressas lac reddentes copiosum, aquosum tamen, sæpius etiam spontaneo fluxu indusia madefaciens. Idem tanquam rarissimum quiddam observavit Gedani. Filiola nobilissimi viri *S. K.* duarum septimanarum, per octo & ampliùs dies, album præbebat liquorem æmulum lactis. *Ephemerides Medico. Phys. Germ. impressa Vratislavia, an. 1678.* Etiam in Majori Polonia, nobilis vir lac è mamillis sæpius fuderat, admiratione spectatores impleverat. De lactis generatione in masculis scripserè plures, *Bartholinus* è quodam viro,

vito, tantum lactis emulsi spectavit, ut inde cascus confectus fuerit *Santorellus* Calabrum noverat, qui uxore mortua, cum non posset nutricem conducere, suo lacte alebat prolem: *le Grand in Curioso Rerum abditarum, Naturæ; arcanorum Perscrutatore*, Syrum quendam idem fecisse narrat: *Camerarius* oculatus testis adducit trimestrem puerum turgidum lacte: idem evenisse viris quibusdam *Sebenekius in Observat.* tradit: contingere id carnosus, mammosus, & frigidioribus, *Harnaccius* arbitratur. Distinguunt alii inter lac verum, & succum lacteum seu humorem, qui interdum in virili sexu, feminisq; non gravidis, generatur.

Clarus naralibus quidam in Litvania, ad placitum se dabat lecto, per dies aliquot, atq; noctes, altissimo indulgens somno: iterum si mens erat vigilandi, æquali tempore protraheret vigiliis. Plantæ cujusdam heri, à pueris excubantibus noctu fricabantur continuo, ut somnus advocaretur primo, deinde conservaretur, nam labente servo in quietem, repente dominus expergisebatur. Quoties persona quædam tegebatur lodice, toties sudore perfundebatur, qui nunquam obveniebat posito sub instrato plumeo. Cimices, quietis nocturnæ hostes, vix gustarunt sanguinem mordendo corpora duorum religiosæ vitæ cultorum, extinguebantur. Imò quoties iidem viri conclave aliquod incoluerant, liberum mansit à dictis insectis fætidis. Quidam consumptis ferculis aliquot, pro desiderio, placito experiri volentium, primum, vel medium, aut aliquod aliud edulium per os reddidisse dicebatur, retinens integrè alia ingesta stomacho.

III. ANTIPATHIA, hoc loco, est abhorrentia & fastidium alicujus rei, sine manifesta causa. Sic à pomis abhorruit *Vladislaus Jagello Rex*, ut ne odorem quidem eorum ferret. *Cromerus Hist. Pol. l. 20.* Urbis Elbingæ incola, porcelli assati caput spectare non poterat. *Ephemerides Medico-Phys. Germanica.* Palatinus Posnaniensis quidam modicissimo pane utebatur, sine quo nobis nulla placet esca. Alius in Litvania, pane siligineo non vescabatur, triticeum admittebat. Vituli elixi caput mensæ appositum, non uni, præter horrorem, vix non causaverat virium defectionem. Minutal seu ferculum ex jacinoribus, pulmonibus, frustatim concisis, sine nausea grandi videri non poterat

poterat à nonnullis. Unus ex Cleco summè averfabatur canctos còctos, fugàq; se retrahebat à mensa, quasi esset serpentum aspectu percutus.

Pluribus casus sic in fastidio, ut etiam quadra, in qua jacuerat, videatur immunda, & nisi purgetur bene, ad usum non assumenda.

Cæteri si vel bolum alicujus esculenti sumpserint, confestim provocantur ad nauseandum, ad deliquium animi.

Causa displicentiæ triplex assignatur à Physicis. Prima, matrum prægnantium ab illis eibus aversio: secunda vehementius desiderium alicujus opsonii, quo defraudantur gravidæ: tertia certum ventriculi temperamentum, cui edulium contrariatur.

Adsunt, qui & animalium, aliorumq; objectorum aspectum non patientes, vehementius perturbantur. Oritur antipathia, ex inimica affectione; coordinatione, & habitudine, unius rei ad alteram. Prætereo ulcera, vulnera, sanguinem &c. Felis præsentia multatis est gravis, imò lipothymix causa, quæ non bene refertur ad exhalationum effluvia per poros abundè emissa; nam & de procul visum hoc animal movet fastidium.

Ex intuitu cultri sursum acie positi, optimè mihi vir notus in Palatinatu Calitliensi, inquietudine notabili afficiebatur, latensq; in eodem situ, ac conclavi, ferrum sentiebat. Filius pariter idem objectum averfabatur, me spectante, curiosè aliis explorantibus. Simile exemplum à *Bartholino in Hist. Anatomicarum Centuria* 4. adducitur.

IV. LUNATICI radiis lunaribus tracti, nunc altas turres, ædificiorum tecta ascendere sine scalis, nunc in præceps se dare sine ulla læsione traduntur à plebe imperita, commentis dedita. Concedi tamen debet, ejusmodi homines reperiti, qui notabilibus affectionibus lunæ sunt subjecti, vulgò dicti Lunatici; id est, à luna affecti. Et *Apuleio* illi Lunatici sunt, qui cutsum lunæ patiuntur, seu in quos luna agit: hæc enim dominatur humidis, pituitam augendo & melancholiam, miscendo humidum, turbando cerebrum, impellendo in maniam, aut delirium.

Somnambuli, Somnambulones aliis, Noctambuli *Delirio in Disquisit. Magicis*, qui dormiendo surgunt, vigilantium opera peragunt, interdum ea moliantur, quæ expergefacti non auderent. Causa stupendorum operum in somniantibus, assignatur à Physicis varia. Prima causa,

Spirituum

Spirituum animalium purior subtiliorq; natura; hi enim, humores opplendo, cerebrum penetrant, ad membra exteriora profiliunt, nervos & musculos ad motum excitant. Secunda causa, vis imaginandi tenacior, maximè in temperie melancholica: seu quod idem est, ab imaginationis specie quadam per somnum oblata, spiritus & humores partibus progressivo motui destinatis transmittuntur. Antecedens causa noctisurgii, *Horstio in Tract. de Somnambulis*, est pituita crassior & multa, in cerebro abundans, item spiritus, & sanguis totius corporis fervens ac æstuans. Immediata causa ejusdem symptomatis, intemperies inæqualis cerebri humidioris, cordis, & hepatis ferventioris. Et juxta *Lemnum in Occultis Naturæ Miraculis*, sanguis turgidus ac spumans, fervidus, æstuosus spiritus partes instrumentarias ad actiones impellit, agit, ad motus hujusmodi concitat. Ad sunt, qui non omnes sensus tunc ligatos esse tradunt, consentq; è lecto surgentes imperfectè dormire, quia utuntur tactu, januam querunt, vestes & alia eodem tactu percipiunt. Quomodo hic morbus curari debeat, *Centuria V. Ephemerid. ab Acade. Casareo-Leopoldina Naturæ Curiosorum conscripta* declarat. Ex Noctambulis frequentioribus, aliqui veniunt proponendi. Primus, in somno, æstu impetuq; phantasiz abreptus surrexit, egressus è cubiculo conscendit sibiicem. Secundus, relicto lecto, conclavi, atrio, in aream profiliit, ad ludicros gestus exercendos, & quosdam saltus. Tertius, leæsternia deserens, virgas de scopis in angulo remotiore positas traxit, confregit, ad obturandum pessulum, aggressorum imaginariorum sistendum impetum. Et baculus grandior defensionis causâ est acceptus, in promptu positus; post ordinata bene præsidia, rediit ad stratum factus. Idem timendo ne pecunia sub lecto posita efferretur à fure, depromebat sæpius sacculum, supponebatq; cervicali. Quartus, instrumentis omnibus, quæ vesperi deposuerat, ex uno loco translatis ad alium, continuabat somnum. Quintus, eadem sibi intentari somniabat, ideoq; surgens arma ex cubiculo altero assuimebat, ad vitæ defensionem. Prope Sandecum in Cracoviensi Palatinatu, sorores gemellæ nobiles (quasi signo dato) deseruerant toros, junctisq; manibus choreas duxerant. Cæteris, planè in consuetudinem abiit deambulatio noctu per dormitoria, à qua non

non defistunt, nisi admoniti à contrubernalibus expergefactis. Data & responsa interrogantibus, eaq; directissima: enarratæ historiz longiores composita carmina, sine quantitatis fractæ censura.

V. FASCINUS, multorum opinione, est aspectus venenosus, noxius maximè pueris, cæterisq; qui corpus mollius possident. Reperiuntur, ait *Plinius l. 7.* qui solo visu fascinant, quos diu oculis fixis intuentur. Fascinus triplex à *Delrio S. J. Dissquisit. Magicar. l. 3.* exponitur. Primus vulgaris, quem vulgus credit inferri homini pulchro vel tenero, aut etiam brutis, ut equis &c. oculorum conjectu, sermone alicujus malevoli, invidi, imò etiam cari & benevoli. Fascinus hic est fictus, fabulosus, superstitiosus, cum suis remediis. Secundus magicus, ope dæmonis productus, quo plurimùm utuntur venefici nocere volentes; dicitque debet maleficium. Tertius Phycus, dum quis alterum, aspectu, alloquio, tactuve, fascinat, sui corporis vitiosi corruptum humorem aliquem infundendo. Hunc verè fieri, & sæpe absque culpa, verùm non fascinationem propriè, sed contagionem & infectionem censef vocandum, requirens loci propinquitatem. Et *Kircherus in Arte Magnetica*, *Bodinus in Magicis Actionibus*, negant vetulas aspectu lædere, sed pestilente halitu prodeunte, is autem non oculi, sed oris, sed totius corporis defluvium est, malignæ & putidæ particeps qualitatis. Halitui, fædisque vaporibus, accedit torvus earundem aspectus, quo terrentur infantes, ac motis spiritibus & humoribus, ægrotare incipiunt. Idem legitur in *Naymanni Medici Oratone de Imaginatione*, & in *Tandleri Dissertat. de Fascino*. Solidantur hæc auctoritates ratione data à *Schotto Magia Natura & Artis Part. 4. l. 5.* Visio (inquit) cum sit actio immanens, & fiat per introsusceptionem, non verò per emissionem radiorum, non potest explicari, quomodo naturaliter fiat, per solam & nudam visionem, fascinatio seu infectio. Sed si quando aspectum subsequitur fascinus, noxii spiritus ac vapores ex oculis, multò magis ex ore, naribus aspicientis egredientes, inficiunt. In Magno Ducatu Litvaniz, vir prosapia nobili editus, tam vehementi vi fascinationis infectus erat, ut agnellos, pullos gallinaceos, anserinos, aliaque animalia teneriora. obvia sibi perimeret; infantes impelleret ad languores.

Igitur

Igitur damnis multiplicibus motus in usu habuit, ut quoties agendo iter appropinquaret oppidis, & pagis, toties servos præmitteret, cum præcautione, denuntiatione mali imminētis. Submovebantur confestim pueri de plateis, de campis vicinis greges, à sollicita plebe, abiturumq; avidè præstolante. Illa contagio, agnomenq; fascinatoris, etiam hodie sermionibus populi crebris redditur posterorum notitiæ, in Ducatu præfato. Fuerat alter laborans vicio simili, nam ad equos juniores enecandos, aut morbo afficiendos, sufficiente, tunc temporis maximè, dum cum complacentia, laude, intuebatur illos, in distantia determinata. Visti à muliere octodecim pulli Indici galli, majore parte periere, reliqui (ex unius consilio) injecti frigide sunt servati. Prætermittuntur fascinantes plurimi alii, propter effectus eosdem præstitos, vel modicum à se differentes. Depellitur fascinatio variis modis à medica arte præscriptis, superstitionem nullam olentibus. De iis, qui se ipsos fascinasse scribuntur, commentum esse existimandum.

SECTION II.

De

CORPORIS HUMANI PARTIBUS, & SENSIBUS EXTERNIS.

PRæstantiam corporis humani, non ex eo solùm colligimus, quòd sit animæ spiritualis, rationalis, immortalis, domicilium, actio- num nobilium, carumq; numerosarum instrumentum, sed etiam ex membrorum omnium excellenti symmetria, stupenda illius fabrica, quam Anatomicorum multorum labor descripsit eximiè, æri fecit incidi artificiosè. Anatomia etenim, est corporis humani &c. concinna dissectio, qua partes singillarim ad usum Physicum, atq; Medicum, demonstrantur.

II: CAPUT, est totum id, quod collo superimpositum primâ
Uu vertebrâ

vertebrâ terminatur. Excessivæ magnitudinis caput non semel obiectum est oculis, quod longioris vitæ signum, opinione aliquorum, sed copiosorum humorum receptaculum. Capitum firmitas jam exposita supra pag. 318. num. 7: monstrosa capita ad *Tract. decimi terti Sectionem* 1. num. 2. referuntur. Nobilis è ditione Dobrzinensi annorum nonaginta sex, ante mortem dum in lecto per plures dies supinus decumberet, ita semper elevatum caput in aëre habuit usq; ad agonem, ut, referente *Tylkowski in Phys. Cursi*, pulvillum non contingeret. Virum annosum spectaveram, nunquam tegentem pileo caput, etiam inter rigores maximos hyemis. Erant qui cephalalgiam sive capitis dolorem non patiebantur per totam vitam, eamq; diuturnam. Unicus *Ratislaus Lesci Polonorum Regis filius*, sed regno paterno insidians, bene potus, à quatuor larvatis, intempestiva nocte, ad lapicidinam sub terras porrectam delatus, ibi vino & somno solutus, tota nocte à subordinatis horrendis spectris variè est vexatus; dum vix spirans ab iisdem reiectus, duorum & viginti annorum adolescens senem octogenarium cum promissâ eaq; cana barba, & capillitiâ repræsentavit patri illacrymanti. *Pexensfelder S. J. in Concionatore Historico, Engelgrave S. J. in Pantheo.* Præmatura in se habuit omnia *Ludovicus Rex Bohemia & Hungaria*, filius *Vladislai Regis Bohemiar, & Hungariar*, qui patrem habuit *Casimirum Regem Poloniar*, ex familia *Jagiellonum*. Ante tempus legitimum natus & sine pelle, ante tempus fari cæpit, ante tempus barbatus, ante annos viginti canuit, ante tempus conflixit, ante tempus periiit ad *Mochacium*. *Balbinus S. J. Epit. Rev. Bohemicarum* l. 5. c. 11. Germani fratres in *Roxolania*, ob timorem diuturnum incussum sibi à pædagogo severissimo, anno ætatis decimo septimo, incanuerunt. *Samboriar*, viri cujusdam caput tectum canitie, apostema pestiferum occupaverat, capilli ardore morbi defluerant, sed redeunte sanitate, alii nigri coloris eruperunt, fecerunt senem rejuvenescere. Plurimi, in regionibus nostris, canas comas non ferunt, etiam post sexaginta, septuaginta, octoginta vitæ annos exactos. . . Capillitium pueri subtile, albicans, crispum, lanæ assimile, raritibus in *Prussia* annumeratum. Crines nostros æquè tegi cortice, atq; ramos arborum, ex permultis

permultis ac perexiguis componi criniculis, in meditullio habere lineam fuscam, per microscopium observavit à *Loewenhoek* sagacissimus arcanorum naturæ scrutator.

III. AURIS, est organum auditûs, extrinsecûs convexum, intrinsecûs antri in modum cavum, ad sonum meliùs recipiendum. Pars ejus superior pinna seu ala, inferior lobus, ambitus exterior helix, interior anthelix appellatur. In parte interna tympanum, concha, foramen ovale, & labyrinthus, datur. Apud aliquot viros, extraordinariè magnas aures adverti, quæ judicio aliquorum, sunt indices bonæ memoriæ, atq; longævitat. Ordinariè sunt immobiles, viderat tamen præter alios *Tylkowiç*; & in *Phys. Cura.* annotaverat etiam mobiles aurículas, quia musculus occiput versus tendens in talibus, usq; ad radicem illarum extendebatur.

IV. FRONS dicta est à ferendo (ut quibusdam placet) quòd indicia animi præferat. Illius cutis sola voluntario motu prædita est, ideo cranio non adhæret. Propter oculos autem frons moveri debet, sic enim palpebræ commodiùs sursum trahuntur, oculi magis aperuntur, & clauduntur. Frontem *Matthiæ Sarbievi S. J. Pòeti Lyrica* toto orbe literatio clarissimi, perfuderat gutta sanguinea, dum concionem ex tempore dicendam pararet intensè cogitabundus. Aliquot sudores sanguineos memorat *Donatus in Hist. M. lica*: rarissimi attamen sunt, quia cause vehementes inquiruntur, ut ingens anxietas, sanguinis rarefactio, laxitas cutis.

V. OCULUS, est organum externum visûs. Componitur ex musculis sex, tunicis septem, scilicet adnatâ, corneâ, uveâ, crystallinâ, vitreâ, retiformi, innominatâ: humoribus tribus, crystallino, vitreo, aquæo: nervo optico, pupilla, & iride. Pupilla communiter rotunda est, erât tamen vir nobilitate clarus in Palatinatu Pomeraniæ, cujus pupilla figuram rhombi expresserat. *Aethiopum* nunquam sunt casti oculi, *Polonorum* sæpius, & *Germanorum*. Propter oculorum rubedinem quæ distinguebat ab hominibus aliis, *Dobrogostus Epif. Posnaniensis* vocabulum *Wydrzyoko* accepit, juxta *Dlugossium in Viss Epif. Posnaniensium*.

Mulier in *Stoltzenberg* ad *Gedanum*, tempore noctis

Uu 2

obscure,

obscuræ, absq; luminis ullius auxilio, exercet varia opera. Lacrymæ seu humiditates, in oculi antro osseo colliguntur & detinentur, ad ejus musculos humectandos, qui propter motum continuum, non solum incalescerent nimium, sed etiam possent exsiccare. Observati sunt plures, vel nunquam, vel rarissimè lacrymas effudisse, etiam inter parentum, fratrum, consanguineorum &c. funera, dolores graves, verbera, & cruciatus. Ridendo aliqui lacrymantur, quia vehementer in illorum oculis muscoli comprimuntur, fit magnus procurfus spirituum, qui serosam humiditatem venarum expellit. Erant, qui dum volebant, dabant se fletibus, atq; ab illis se abstrahebant. Forunii, è dextris oculorum canthis infantis vagientis, guttulæ sanguinæ eruperet, per dies aliquot. *Bonetus in Medicina Septentri. ex Segero.*

VI. NASUS, est media faciei prominentia, odoratus instrumentum, constans cuticulâ, cute, musculis, ossibus, cartilaginibus, & tunicâ internâ. Pro diversa conformatione, varia accepit nomina, dicitur simus, aquilinus, acutus, parvus, magnus &c. Sic violentia morbi dependere cujusdam nasura ultra os fecit, ut quoties cibum, vel potum sumeret, toties eum in altum tolleret, aut ad partem sinistram flecteret.

VII. OS, est concavum illud, quo palatum, lingua, & dentes cum suis gingivis &c. concluduntur. Sub lingua lapilli duo seu calculi prognati, à Chirurgo Torunensi feliciter sunt excisi. Non solum lingua vocum articulatarum sive loquelæ est instrumentum, ast in aliis quibus adjumentum mirabile ad exprimendas optimè tubas, fistulas sympathiacas &c. Hi imitati sunt animalium quadrupedum, illi avium voces, cæteri sonitus tympanorum. Singulariter ab uno puero latratus canum minorum, ab altero cantus gallorum gallinaceorum effingebatur.

VIII. DENTES, sunt ossa omnium durissima, intus cava, sola aciei ferri resistentia, igne non facile consumenda. Viris plerumq; triginta, fæminis viginti octo tribuuntur: continuò crescunt, secus ex frequenti detritu comminuerentur. Licet aliquando videantur dolere, aut stupore affici, tamen juxta *Medicos & Anatomicos*, ad dentes hæc propriè non referuntur, sed ad membranas, quæ cingunt illorum alveolos, sive utriusq; maxillæ cavitates, quibus dentes inseruntur. In

Terra

Terra Cracoviensi, an. 1273. infans dentatus natus, eodem die distinctè & articulatè locutus, post baptismum, & dentes, & sermonis usum amisit. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 7. Cromerus l. 9.* In matre nonagenaria *Stanislaus Karnkowski Archiepiscopi Gnesnensis*, dentes renati. *Piasiecki Episc. Premisliensis in Chronic. Gestorum in Europa Singularium, Olesko Medicina Doctor, Kwiatkiewicz in Annal. Ecclesiasticis.* Regis nostri cujusdam filius, dentes superiores atq; inferiores ordine duplici enatos tulerat. *Vilnz, an. 1673.* in puero trienni circiter, dens molaris ab aurifabris, aliisque peritis viris, pro aureo habitus. Spectavi & ipse, sed ferè post annum, in ossis naturam rediit. *Tylkowski Phys. Curri. Parte 8.* Idem auctor eruditissimus, in *Disquisitione Physica Ossenti duorum Puerorum*, addidit: feбри adveniente, quà puer corripiebatur, dens apparuit osseus, colore auri deposito. Itaq; non aureus, sed solum auro tinctus aspectui objiciebatur. Creditum quoq; olim, & memoriæ proditum est, dentem aureum succrevisse septenni puero Silesio, verum factitius ille, non naturalis dens fuerat, *Henelio in Silisographia Renovata* teste. Modum si quis scire desiderat, *Sennertus Medic. Pract. Part. 1. l. 2. c. 15.* videatur. Dentem in palato enatum memorat *Plinius l. 7.* & *Eustachius Libro de Dentibus*; nostra ætas videt in superstite juvene religiosæ vitæ cultore, qui ætatis anno decimo septimo, cepit prodire. Ingens robur adscribendum est dentibus iis, qui arreptos viros circumferunt, dolia vacua elevant, atq; post tergum jaciunt. Maris septuagenarii, & fœminæ adultæ dentibus, Persicorum malorum nucleus sunt confracti.

IX. FACIES, est pars anterior capitis humani, continens frontem, oculos, nasum, os, labia, genas, mentum &c. Dicitur & Vultus à voluntatis indicio, quia pro illius varietate mutatur. Quanta diversitas sit facierum, quotidiana docet repræsentatio. Inventi tamen in Majori Polonia, uno partu editi pueri, ita sibi assimilés, ut à parentibus, pædagogis, familiaribus, difficilè dignoscerentur. Facies, vox, statura, ambobus ferè eadem, in ætate tota floridiore. Quapropter diversi coloris vestibus debuerant indui ad distinctionem, ad meliorem ordinem efficiendum in moribus, atq; studiis. In eadem Provincia, erant parenti filiiæ duæ vix dignoscibiles, sine notis appositis.

• X.

X. MENTUM, est faciei inferior pars, sub labio inferiori. Interdum barbas multum promissas alit, interdum etiam in ætate proventus pilis non tegitur. Tales viri, *Aristotelis* opinione, sunt fæminei temperamenti, caloreq; debito destituti. Multis ratio data non satisfacit, quia diutissime vivunt, vigore præstant. Sexus debilioris personæ duæ, propter excessum caloris, cum virili mento spectabantur. Prima Cracoviæ à mystacibus nigris, Virginis nigræ accepit nomen: secunda in Cassubia minuebat novaculâ excrescentem barbam, post hebdomadarum duarum decursum. Additur his tertia virgo, quæ Leopoli, gravi & ima voce, vulgò bassa, canebat inter mûsicos.

XI. COR, est substantia carnosa & fibrosa, ex variis musculis, & tendinibus conflata. Habet duas aurículas, totidemq; ventriculos, ex *Anatomicorum* observatione. Dextræ auriculæ vena cava, sinistræ vena pulmonaris adhæret: dextro ventriculo arteria pulmonaris, sinistro arteria magna connectitur. Investitur sacculo membranaceo pericardium dicto, quo, mediastinò, & diaphragmati conjungitur, collocatur in medio thoracis, inter pulmonis lobos. Substantia ejus firma, non enim si laxior esset, perennem illam agitationem ferre posset. Figura conica, sed irregularis, instar nucis pineæ, hæc enim figura apta est, nativo cordis motui, id est, dilatationi ac contractioni, ventriculorumq; commissioni. Vulnus cor pertransiens non statim lethale est, nam gladio transfossim, & in quartum diem vivens describitur à *Furst Medico Trevirensi in Ephemerid. Phys. Germanicis*. Ibidem *Garmann Medic. Doct. Provincialis in Saxonia* narrat: historiz, quibus post acceptum vulnus cordis, etiam ad decimum quartum diem, adhuc inter vivos extitisse vulnerati notantur, apud Observationum Medicarum Scriptores passim prostant, ex Anatomica experientia sumptæ. Et cerebri vulnera non repente fatalia esse ostendit *Moeren Præcticus in Ringavia*, cujus testimonium inferunt est *citatis Ephemeridibus*, de adolescente ultra viginti dies superstitite, tractantibus. In aula Bathorei Regis Poloniz, *Baro Horwath* obsequiis deditus obiit pthihisi, an. 1611. Mortuo Medici sectione aperuerunt pectus, & in medullio cordis admodum arefacti, invenerunt ossiculum formâ amygdali, ac quod stupendum, genuinam, expressissimam

simam in eo demortui effigiem, ac si sculptor aliquis studio summo efformasset, unà cum barba, quam gerebat. Incredibilis ferè hæc historia videretur esse, sed documenta plura authentica in *Ephemeridibus Medico-Phys. Germanicis* adducta fidem persvadent. Scetus post obitum à Chirurgo *Palatinus Leblinensis de Armis Starzá*, cor sacco vacuo simile exhibuit, continens lapidem partim coloris rubci, partim cærulei, æqualem avellanæ. In corde Juvenis studiosi, sæpissimè deliquia animi patientis, repertus lapillus Lublini à Medicis. Cor undequaque pilosum cujusdam Poloni nobilis audacissimi, an. 1650. Februario mense, in Theatro Anatomico Patavino dissecti, est inventum. *Scultetus de Trichiasis Admir. Garmann. in Miraculis Mortuorum.* In Russia, Litvania, Ukraina, agrestes non pauci, corporis parte magna apparent hirsuti. Transpiratio impedita calorem internum auget, qui materiam adustam, vel aliam generationi pilorum aptam, undiq; ad cutim propellit. Cutis verò externo frigore, inclementiis aëris densata, materiam hanc facillè retinet, quæ sic retenta, in pilos formatur, aut verius lanuginis radicibus in nutrimentum cedit, ut præter solitum augeatur in pilos.

XII. MANUS largitus est author naturæ homini, quas animantibus denegavit. Instrumenta sunt ad omnes artes necessaria, paci non minùs, quàm bello idonea. Manus latius sumitur, pro parte à summo humero ad digitorum extremitates, strictiùs dividitur in brachiale vel carpum, in postbrachiale, & digitos. Ambidextri plurimi spectantur, propter caloris abundantiam, qui bene tam parti sinistrae, quàm dextræ potest sufficere. Mulieres, quia calore simili destituuntur, juxta *Hippocratem* non inveniuntur ambidextæ. Visæ apud aliquos manus pertingentes usq; ad genua: prævalidæ, in elencho virorum robustorum, sunt descriptæ. Singularis scribendi artifex erat *Pa-bolowiecki Notarius Cancellariæ*, Stephani Regis temporibus, narrat enim de illo *Paprocki in Stemmatis Polonorum*, quod triginta characterum genera calluerit. Instituti religiosi Sectator, in literis minutissimis exarandis permissus, nam tanto chartæ spatio, quantum solidus zneus non ster parte occupat una, Evangelium S. Joannis, in sine Missæ dici solitum

num infcribebat egregiè & legibiliter, ad partem alteram vix verſus aliquor protendendo. Juvenis annorum vigintri trium, apud Gedanenſem lorum degens, ex utraq; manu ad brachium uſq; ſtatis temporibus, ſulphureum expirabat odorem tam manifeſtum, ut hypocaustum totum, maximè lectum, quaſi ſulphure accenſo inficeret. Obſtructis, à cauſis externis, partium laborantium poris, halitus per evaporationem exire conſveti retinebantur, mora autem longiore magis aduſti, ſæterem hunc contraxerunt. *Schmidt Phyiſicus Gedan. Ordinar. in Ephemerid. Germanicis.*

XIII. PEDES, ambulationis ſunt instrumenta in homine, qui ſolus animalium reſtus eſt, & ſtare poteſt, quia illi ſoli ſecundum reſtitudinem crurum, etiam ſpina lineà reſtâ extenditur. Pes latè ſumitur pro femore, tibia, & pede ipſo, qui ſtriſtè ſumptus dividitur in tarſum, metatarſum, & quinque digitos. A gracilitate tibiarum, *Uladislaus Princeps Polonia* dictus eſt *Laſconogus*, Annalibus noſtris atteſtantibus. Firmiſſima ſtatio pedum, inter viros robuſtos: celeritas inter agiles eſt expoſita. Non aliter Volhinenſis nobilis capere ſomnum conſueverat, niſi habendo pedes non tectos, integris noſtibus. Ex digito maximo pedis unguis erumpens, formam cornu ferebat, ad palmam reſtctum protendebatur, in plebeiz ſortis venatore.

XIV. Quandoquidem plures corporis humani partes ſunt obnoxix calculis, etiam illi locum hic obrineant. Materia calculis creandis, juxta *Aginetam Operum Medico. l. 3.* eſt craſſus terreuſq; humor. Eſſectrix eorundem cauſa, ignea renum, aut veſicæ caliditas. Opione *Senguerdii in Collegio Phyiſico*, generantur ex ſucco lapideſcente, terreſtri, ſalſo, tartareo, qui inerat animalis nutrimento, & renibus, veſicæ, aliſq; partibus adhæret, calore in unam maſſam combinatur. Præmiſſo diſcurſu, qua ratione corpora cohæreant, infert *Gladbachius in Praxis Medica Idea Noviffima*, quomodo calculi procedat generatio. Facta obſtructione in tubulis renalibus, à particulis ſalinis, acido-veſcidis, & irregularibus, aliæ ſemper accedunt, quæ molem illarum augment, unde primò arenulæ generantur, quæ progreſſu temporis, dum ex tubulis renalibus protruduntur in pelvim, ureteres, & veſicam, augmen-

rum sumunt, & calculum non raro stupendæ magnitudinis efficiunt. Gedani, an. 1557. *Goakel* in vesica juvenis invenit calculos quadraginta tres, supra quingentos, inter quos aliqui erant exigui, attramen tantum ut numerari potuerint. *Curicken in Descript. Urbis prefata.* Ex sinistro rene *Radzivilii Principis*, an. 1652. Bononiæ in Italia exemptus calculus, qui formam & magnitudinem passeruli representabat. *Zahn in Oeconomia Mundi Mirabili, ex Ephemeridibus.* Sub lingua *Rudigeri* Dantisci, feliciter à *Stadlender Chirurgo* excisus calculus. Alter sub lingua mulieris, Torunii, ab eodem eradicatus. Ut enim in omnibus ferè corporis partibus, ita etiam sub lingua lapillos generari posse, fide digni authores tradiderunt. In tractu Poloniæ, è viri nonagenarii ventriculo, calculus magnitudinis nucis avellanæ extractus. *Bonetus in Medicina Septentrionali.* In vesica cujusdam Capitanei seu Præfecti Kovaliensis, inventus comutus calculus, anseris ovum attingens mole, pondere tres partes libræ, jussu *Reineker Medici* lanci impositus in Pharmacopolio Cracoviensi. Puer decennis, lapides duos aliquantum concretos, juglandibus ferè æquales, continebat vesicâ. De folliculo fellis, lapilli extracti, in Majori Polonia. Filius mercatoris annorum octodecim, Gedani obiit an. 1717. in Junio. Ex vesica illius depromptus à Chirurgis calculus unciarum septem, sine quadrante.

XV. VISUS in qua oculi parte eliciatur, quomodo fiat, determinant Optici. Quid sit lux, & lumen? ad visionem qualiter requiratur? eorundem sit labor. Inveniuntur plures acutissimo instructi visu, qui in distantia magna, objecta posita dignoscunt facillè: alii exiguo adhibito lumine, librarum decurrunt paginas: ceteri octoginta annos egressi, extra omnem usum conspiciuntur sunt constituti. Illustri visui opponitur acies hebes oculorum, & cæcitas, de qua hæc memorantur. Mendicus orbatus lumine, acui fila dexterrimè imponebat. Doliarius vicinus oppido *Modliborzyce*, post ereptum visum morbi sævitâ, in ætate maturiore, pro cujusq; placito, doliola, cantharellos, cæteraq; lignea vasa, regularissimè elaborabat. Paczanovix, *Josephus Druzynski* orbatus luminibus in ætate juvenili, pollet eâ industriâ, ut organa musica majora atq; minora, horologia mensalia, & pectoralia

subtilissimè fabricata in partes dividat, ÷ivisa instaurer, instaurata componat: opificia alia continuò exerceat, tactu omnia explorando, fratrem germanum instruendo iisdem artibus.

XVI. AUDITUS quàm sit nobilis, ex eo deducitur, quòd natura illum tantùm perfectis animalibus dedit. Nulli tam est proficuum, quàm homini, cui ad animam excolendam inservit; maximam enim doctrinæ, Divinorum, humanorumq; præceptorum partem; auribus capimus. Organum auditûs, miro artificio naturæ, constructum est. Auditionem fieri non in nervo procedente ex cerebro, sed in labyrintho, existimant multi Anatomici, & ex structura ipsa labyrinthi conantur evincere. Excellens sensus audiendi plurimis inerat ex nostratibus: aliqui propter organum læsum auditûs, voce acutiore, clamore, strepitu, campanulæ sono, graviter vexabantur.

XVII. GUSTUS, est sensus, quo ex motu nervi gustatorii, linguæ & palato inferti, sapor percipitur. Præter nervos intra linguam contentos, *Vesal l. 4.* etiam cutim exteriorem, organum gustûs constituit, anatomico probat argumento. Reperiuntur homines cum singulari complacentia, in certo cibo. De talium numero erat Cracoviæ femina, quæ grandes lucios, hac de causa, emebat frequentius, ut extractus ventriculus cum jecinore gustui arideter. Sic immoderata gula decoxit opes domumq; lateritiam, quam possidebat. Pica seu Citta, est appetitus depravatus, quo ea appetuntur, quæ ab esu humano profus sunt aliena. Exempla appetitûs depravati sæpius dantur in puellis, quæ calce arenæ mista, excoctâ argillâ ac fornaci detractâ, cretâ, terrâ, delectantur, nec ab istis avocantur cupediis, parentum precibus, minis, verberibus. De plebe mulier in Ravenfi Palatinatu, diebus singulis, tantùm terræ ingesserat stomacho, quantum concludere poterat pugno. Vitiosus humor impactus ventriculi tunicis, vel in eodem genitus, ex prava victûs ratione, assignatur pro causa: secundùm alios, mareret gestationis tempore, picâ laborans, depravatum ventriculi succum habens: sic enim in prolem, cum lacte vitium est traductum. Existimat *Romazini in Operibus Medic. & Physicis*, virginibus, & mulieribus picâ, seu malaciâ laborantibus, interdum indulgendum, ut calcem, & carbones modicè

modicè comedant, ne deliquiis capiantur. Positanæ, tubicen videntur gustus, & odoratus sensatione omni destitui, nam putidas edebat carnes, sine indicio ullius nausæ. Si ad aliquorum linguam natura non perduxit gustatorium nervum, sed reflexit aliò, hi gustu omni destituntur, prout in quodam Anatomicus exploravit.

XVIII. TACTUS, est sensus rei tactæ, mediante cute, per nervos sensorio communi oblata, ibiq; perceptæ. Per totum corpus æqualiter diffunditur; organum ejus principaliter nervis constituitur, idq; propterea, quia nervi sunt vehiculum spirituum requisitorum ad sentiendum. Virgo nobilibus parentibus orta, in Terra Premisliensi, visuq; destituta, vestium colores aliquot dignoscebat tactu. Privatus luce oculorum *Zmiewski*, aves manibus semel exploratas agnovisse facile, nomina ac qualitates earum expressisse narratur. A nativitate cæcus *Kotdyski*, singulari inclinatione in columbas ferebatur, easq; sibi dono oblatas postquam apprehendit, qua colorum varietate præditæ essent examinavit, ut post prolixius spatium temporis, à quo sunt datæ, quibus ornate coloribus, enarraret. Idem in ætate teneriore, res omnes sibi ad usum datas, simili modo, agnoscebat. Itidem oculis captus *Meller Civis Brunsvbergenfis*, post atrectatam semel hospitis manum, etiam elapso anno, ut eam tetigit, nomen, cognomen, protulit circumstantibus. Ab eodem, operâ solius tactus, moneta vera à falsa secernebatur. In Civitate eadem, caupo, pecora varia qualem colorem ferrent, enarrabat post tactus. Refert *Bartholinus ex Olao Borrichio*, quòd *Traje. Tensis cæcus* tactu distinguebat colores, odoratu metalla. Indiani mercatores sola nummorum ad nares admotione, de præstantia eorum statim pronuntiant, nunquam fallente judicio. De *Tertiis in Criostatibus Physicis*. Et *Keckermannus in Physica* scribit, *Manfeldium Comitem cæcum*, solo tactu, album à nigro poruisse discernere. Singularis naturæ est providentia, quòd defectum unus sensus, compensat solertià alterius. Cæci sensibus aliis solent esse perfecte instructi, hac ratione, quia anima in oculorum defectu minus distracta, tantò promptius se se cæteris sensibus applicat, & spiritus, quos ad oculos dirigere debuit, copiosius ad aliorum sensuù organa transmittit.

XIX. ODORATUS seu Olfactus quid sit, authores variant. Quidam asserunt esse sensum, quo ex motu & irritatione nervorum, nali membranarum insectorum, effluvia odorifera sensorio communi offeruntur: alii organum odoratus in capite constituunt, atque in eo loco, ubi sunt processus cerebri mamillares appellati. Pro objecto ponitur odor, qui est qualitas impressa, orta in humido aërio, ex prædominio caloris supra frigus. Noveramus virum probum, qui si hominem olfecit, rem etiam agnovit olfactu, à quonam fuisset tacta. Inò in grande dormitorium veniens, ubi plurimorum fuerant lecti, designavit quemvis ex olfactu solo, cujus esset. *Tylkowski in Physica Curiosa*. Longiorem vitam, quam spondebat corpus vegetum *Laurentio Episcopo Præslaviensi*, abstulit odor nimius rosarum, an. 1232. *Cromerus Hist. Pol. l. 8. Curens in Annal. Silesia, Fama posthuma. Epif. Vratislaviensium*.

XX. Ex Potentiis animæ, pono Memoriam sumptam pro vi recognoscitiva objectorum, conservativa specierum. Ex Religione Soc. JESU, ita nonnemo erat felicitis memoriæ, ut libri in folio facies integras requisitus enuntiaret. Ex eodem Ordine alter adhuc puer, semel audita ab æmulo pensâ scholastica reddebat fidelissimè. In Scholis Collegii Posnaniensis, *Faworski Clericus*, semel lecta, aut audita trecenta carmina, dicebatur, confestim prompsisse de memoria. Dans operam literis, in Collegio Gedanensi *Wenda Pruthenus*, intra quadrantem horæ didicerat Præfationem ad Lectorem, in *Lib. 2. Emmanuelis Alvari* positam. Alii plures Scholastica exercitia, directo, & retrogrado ordine, sine errore tanquam è charta, memoriter referebant. Nobilis *Roxolanus, Sarbievii S. J. Lyrica*: tenaci mandavit memoriæ: alter *Lucani Pharsaliam* sic eidem tradiderat, ut totam recitare potuerit. Horæ Canonice sine Breviarii ope, à quodam sapiens reddebantur, magnam enim illarum partem memoriâ comprehendat. Erat puer *Leopoli*, qui S. Evangelium ante concionem semel auditum referebat. Humana corpora siquidem non solum comparent venustate conspicua, sed etiam deformitate horrida, idcirco Monstra, in *Tract. sequent. Sect. 1.* exponuntur.

TRA-

TRACTATUS XIII.

OSTENTA ENUMERANS.

SECTIO I.

De

MONSTRIS HUMANIS.

I. **M**ONSTRUM, est effectus naturalis, à recta & ordinaria secundum speciem dispositione, notabiliter deflectens. Ideo dicitur effectus naturalis, quia in artificiosis effectibus, monstra locum propriè non habent, nisi per similitudinem. Monstrum *Liceto l. 1 de Monstris*, est subcæleste vivens, membrorum enormi constitutione, videntibus horrorem cum admiratione incutiens, raro nascens, ex secundario naturæ instituto genitum, propter aliquod impedimentum, in principiis suæ conformationis. Causæ Monstrorum assignantur multiplices. Prima causa, virtutis formatricis imbecillitas, præsertim si imaginatione forti à suo opere avocetur: secunda, materiæ defectus vel excessus: tertia, intemperies primarum qualitatum, quarta, malitia dæmonis, qui Deo permittente, potest virtutis formatricis artificium invertere. Revocantur Monstra ad quinque genera. Primum genus secundum quantitatem, ut sunt pygmæi, qui non assequuntur debitam suæ speciei staturam, & gigantes qui ultra illam excrescunt. Secundum genus quò ad numerum, ut dum quis nascitur biceps, vel unipes. Tertium quò ad situm, ut si quis nascatur brachio coxæ juncto. Quartum quò ad figuram, ut si nascatur homo cum capite belluino. Quintum quò ad tempus, ut si infans nascatur barbatus, vel stertim cum dentibus. Spectantur multiplicia monstra, id est, acephala, dicephala, polycephala; cum capite aliæ speciei, vel sædæ constitutionis; sine brachiis, cum brachiis mutilatis, aut transpositis, multipli-

X x ;

catis;

catis; cum manibus vitiatis, truncatis, aut superfluis digitis; cum prava ventris constitutione; sine cruribus, vel pedibus. Tripedia, quadripedia, cum maligna pedum constitutione, cum variè affecta cute. Dantur superne bicipora, inferne simplicia, & è contrà; corpore coalita, ex humano & belluino fœtu composita &c.

II. Prope Cracoviam, in villa cui nomen nigra, mulier puellum edidit, an. 1493. collo, & auribus leporinis, diducto rictu spirantem, uno grandiore intestino ventrem totum occupante, cæteris membris humanam figuram habentibus. *Licetus de Monstris, Lycosthenes de Prodigis, Aldrovandus in Monstris, Cromerus Hist. Polo. l. 30. Miechovita in Chronic. Polonia.* Eodem anno, Cracoviensis fœmina infantem exanimem peperit, cujus dorso serpens vivus inhærebat, arrodens cadaver. *Cromerus Hist. Polo. l. 30. Miechovita l. 4. Uffenbachius in Thesaur. Chirurgico ex Lycosthene, Zeilerus in Nova Descript. Polonia.* Natus infans Cracoviæ cum promuscide, nasi loco, oculis rotundis, auribus asininis, aliis duobus oculis supra umbilicum, caudâ muris sed bifidâ, adeo longâ, ut caput superexcederet, manus, pedesq; quaternis digitis, ad unguem; accipitris digitis simillimis, sed tres, membranâ, velut asinerini colligabantur. Sub alis, intra cubitos, & supra genua, singula capita canum prominebant, ut essent omninò numero sex. Supervixisse tribus horis fertur tam horrendum monstrum. *Cardanus de Subtilitate l. 12. p. 857.* Brancoviæ prope Radomiam, an. 1527. editus parvus cum leonino capite, villosa pectore, qui statim horrendum in modum stridebat dentibus. *Strykowski Annal. l. 24. Bielski in Chronic. Pol. Paprocki.* Cracoviæ, an. 1544. ex nobilibus parentibus nata proles admodum aspectu horribilis, flammeis & radiantibus oculis, ore, naribusq; bovinis, cornu figurâ exertis & prominentibus, dorso pilis caninis hispido, simiarum faciebus in pectore extantibus, oculis felum subtus umbilicum hypogastrio affixis, tetrus ac minacibus canum capitibus, ad utrumq; cubitum, & pedis utriusq; patellam antorsum spectantibus, figurâ pedum cygni, caudâ sursum reflexâ & recurvâ, longitudine ulnæ dimidiæ. Quatuor horas vixisse, & tandem his emissis vocibus, vigilate, Dominus Deus vester adventat, expirasse dicitur.

Stengelius

*Stengelius S. J. Judiciorum Divinorum Tom. 2. c. 54. Wolfius, Peuce-
rus in Tevatoscop. Munsterus in Cosmograph. Fossionus in Thaummatogra-
phia, Zahn Oeconomia Mundi Tom. 3. c. 4.* Torunii, an. 1578.

prodit in lucem infans cum intestinis desuper positis, cum uno sini-
stro brachio, nam locum dextri occupaverat jecur, cum naribus inter
oculos fixis. *Zerneke in Hist. Thorun. Naufragis Tabulis.* Cracoviæ

Judæa, an. 1579. unico partu edidit puerum digiti magnitudine, glirem
nudum cum cauda longiore, & quinque avium pullos. Fætu tali relicto,
post hebdomadas duas de vita abiit. *Guagninus in Hist. Polo. & Pa-
procki.* Calissii, intra Octavam Natalis Domini, partus comparuit

duobus caninis caputibus & pedibus perhorridus. *Annales Polonia.* Ibi-
dem enixa Judæi uxor infantem cum aserino capite. *Ex M. S. S.* In

villa *Zagorzycze* Monasterii Miechoviensis, an. 1625. Idibus Septemb.
nati gemini conjuncti, averfis inter se vultibus, ac manibus, in eodem
corpore duo ventres videbantur confusi, sed circa partes inferiores sic
connexi, ut non amplius, quam in duos pedes desinerent, è quorum
singulis, quatuor tantum digitali prominebant. Exiguo tempore osten-
tum vixerat. *Nakielski Canonicus S. Sepulchri, in Miechovia.* Cra-

coviæ, fæmellam fuisse, an. 1643. multi narrant tam enormi capite, &
collo tenui, ut caput corporis molem superaret, collum incuteret me-
rum nè abrumperetur, si ex illo sinceretur pendere: quocirca semper à
duobus necesse habuit portari, quorum unus utrumq; brachium capi-
ti, alter corpori subjiceret. *Tylkowski Phys. Curi. Part. 9. & 8. ubi de
Homine.* Gedani monstrum, an. 1656. die 15. Septemb. natum. Frons

pilosa, capitis, & colli partes molli lanugine vestitæ erant. Utriq;
scapulae laxum aliquod corpus instar marsupii, aliquantum tumens, totumq;
pilosum incubuit. Oculorum alter absuit, alter vix conspectus, utramq;
autem orbitam palpebræ clauserunt. Nares fuere more simiarum com-
pressæ, & os repertum hians. Lingua nullatenus fuit conspicua, in ma-
xillis nonnullæ præminentia instar dentium pullulabant: manus ab ex-
tremitate ulnæ, deorsum tibie dependebant. Consimili ratione tibie ossa,
femora versus erant reflexa. *Eichstadius Medicus & Phys. Gedanensis de
Monstris.* Puella, occipitio hydrocephalo, Gedani nata, an 1658.

dic

die 25. Aprilis. Ingens tumor aquosus occipitium totum, & aliquam sinistrae faciei partem attollens, totum etiam sinistrum oculum involverat. *Idem ibidem.* In pago *Hoppenbruch* ad *Marzburghum*, an. 1667. genitus infans, unius & dimidiae spithamæ longitudine, caput iusta dimidietate majus cum crinium protuberantia, aures carebant lobis, oculi nulli apparebant, sed loco oculorum duo rubicunda tubercula, nasi ferè nullum vestigium, cutis per totum corpus & caput, affato porcello similis, coloris lutei, & dura ita ut pulsata sonum ederet; fissuras habebat quindecim, per quas caro cruda transparebat. Manus unius & dimidii digiti longitudinem æquabat, concreti digiti, quorum pollex æquè longus ac reliqui, similitudinem pedis talpæ præsentabat. *Ephemérides Medico-Physica Germanica.* In vicinia Urbis *Gedanensis*, proles hirsuta parentes terruit, anno præfato. *Brewer in Historicis Rer. Notabiliorum.* Narrabat *Basilicæ Naborowski nobilis Polonus*, vidisse se in patria pisciculos duos sine squamis à muliere editos, qui sinul ac ex urero prodierunt, in aquis, aliorum piscium more, natabant. *Bartholinus Hist. Anatomicarum Cent. 1.* In *Prussia*, sæmina minutum, perfectum tamen peperit leporem, qui in conclavi hinc inde pererrans cum locum non reperiret, quo se occuleret, & forte fenestram ad ventilandum æstum aliquatenus apertam cerneret, insiliit in scabellum, ex hoc in scamnum, demum in fenestram, & sic in hortum contiguum, nunquam postea visus. *Paulinus in Lagographia, ex M. S. S. Israëlis Schmidii.* *Vilnæ*, an. 1671. dum naceretur puer, nihil monstrosi prætulit, moles enim & figura corporis fuit ea, quæ infantibus. Post anni spatium verò, in molem giganteam caput distendi cepit, & exacto anno, desit illud incrementum. *Tylkowski in Disquisit. Phys. Ostenti duorum Puerorum.* Erat qui loco ventriculi, in ventre solum foramen habuit, de quo odor gravis egrediebatur, sine sanitatis & virium diminutione. *Idem Phys. Curi. Parte 10.* *Leopoli* edita mortua proles, atq; tam atra, quàm carbo est. *Damirski in Thaumaturgo Sarmatico B. Joanne de Dukla.* *Bialæ* in *Litvania*, asserabatur cadaver infantis bicipitis, ad spectaculum. Institui hìc potest quæstio, sit ne biceps, unus homo, an geminus? Respondetur, si cor duplex, monstrum

monstrum illud habet, necesse est duos homines esse: cor enim est principium & fons cujusq; animalis, ex quo reliquæ omnes partes procedunt. Duplex quoq; caput juxta plerosq; arguit duplex animal, ægrè enim credi potest, ut si duplex sit caput, unum tantum cor adsit, propter rationes à Physicis allegatas. Quòd si tamen contingat aliquod monstrum, cum capite gemino, & uno corde nasci, censendum est, aliud caput fore omnino iners. Ostrogii, an. 1694. è Ruthena fæmina, post prolem natam vivam, prodiit monstrum sine capite, manibus, dentes exhibens duos. Ostentum istud multis horis vivebat, totaq; Civitas confluebat spectandi causâ. *Ex M. S. S.* Circa annum præfatum, ductus Leopoliin à matre puer cum tenuissimo atq; oblongo collo, exiguo capite, nam magnitudinem pomi aliquantum excedente. Vilnæ, puer ferebat caput ingentis magnitudinis, ventrem amplissimum, insistsens pedibus valde tenuibus. Vidavæ, prægrande caput onerabat quendam ex famulatio. In Palarinatu Cracoviensi, atq; propè Graudentum, paria duo liberorum sibi juncta in latere prodierunt. Posnanæ, an. 1699. Hebræi uxor natæ ex se proli, catellum coloris partim nigri, partim albi adjecit post horam: alibi nobilissima fæmina pisces progeniit. Imaginatio matris humanum semen ad eam formam reducit, multorum judicio, hæc enim fortior ac diuturnior turbat potentiam formativam fætûs, ne formetur juxta directionem naturalem, sed potiùs juxta ideam ab ipsa propositam; hinc fit, ut pro manu humana, pes bestię, pro capite hominis, caput alicujus feræ efformetur, vel certè addatur pars frustra extescens. Rudæ, non procul ab Urbe Graudento, an. 1705. monstrum apparuit cum duobus capitibus, ex quibus unum tegebatur capillis subnigris, ad longitudinem digiti, alterum brevibus ex albo colore ad fuscum vergentibus. Manus tulerat quatuor, scapulas totidem, papillas duas, pedes tres, è quorum numero unus aliis minor digitos sex continebat cum unguibus. Erant & corda duo separatis pulmonibus recta, ventriculi totidem penes se hepate uno involuti; in reliquo intestina unius hominis, renes duorum. Mater dum patiebat à tribus robustis vitis tenebatur, à tribus fætus extrahabatur. Uxor Sub-Centurionis Polonica castra sequentis, à se-

prem mensibus gravida, partum masculum edidit vivum, membris omnibus perfectum, sed corde, cum utraq; auricula, extra thoracem illic, ubi cartilago ensiformis sterno jungitur, pendulo. Hic infans, in præsentia *Gotwaldi Medici & Physici Gedanensis*, post sextam à partu horam exspiravit. Falsa autem est mater se primis à conceptione diebus, ex lapsu in glacie, epilepsiam passam esse, deinde è curru delapsam. Fætum in utero materno, non morbis tantùm, sed & vulneribus ab extra corpori infligendis obnoxium esse, præter alia multa, hoc inprimis exemplum, quod inter rariora debet numerari, nos docet. *Ex Novis Liberrariis Maris Baltici, & Septentrionis, anno 1505. editis.* Szczemi,

destituta capite proles, cumulum quasi plumarum, caninas aures, manum utramq; retrò inflexam, unicum pedem, objecit spectaculo. *Dunajoviz* 3 an. 1706. parientem matrem biceps infans exterruit. *Fæ-*

mina clara natalibus in Palatinatu Craecoviensi, maximè delectabatur lepufculo, & herinaceo oblato sibi à marito. Eadem, inter dolores maximos, præduxit fætum prodigiosum, nam ex medio lepore, & herinaceo coalitum. In pago *Wiele* Palat. Pomeraniæ, puella nata cum

inflexis elevatisq; pedibus usq; ad caput, post annos vitæ octodecim mortua. *Jaroslaviz*, ancilla oculum exilem tertium fronti infixum tulerat. *Distriktus Pilznensis* viderat fæminam habentem oculum unum in loco à natura præfixo, in fronte alterum. *Insulæ Mariæburgensis* villa *Neitych* alebat virum, in quo, locum vestigii carnosiusc plantæ, materia quasi cornea, unguis equi assimilis, occupaverat. *Rus*

Barchowno Palat. Pomeraniæ, puerum cum naso in fronte, cum foramine parvo in primo alimenti introitu, an. 1719. addidit numero ostentorum. *Ubalroviz* in *Volhinia*, prodigiosus partus lucem aspexit, an. 1720. in eo humana facies tergum respiciebat, pro manibus, alæ carnes duz pendebant de brachiis, reliquum corpus in caninos pedes desinebat.

III. Monstris apponi potest puer inter urfos repertus in *Litvania*, quem objectum aspectui habuit *Tylkowski S. J. & in Physica Curiosa Parte 8.* ita descripsit. Sive casu aliquo à parentibus desertus, sive alio modo in nidum urforum delatus puer, ac circa an. 1657. captis urfis,

& ipse captus, sed qui indolem ferinam, mores, & appetitum penitus induerat. Delatus Varſaviam, in baptifinate impoſitum nomen *Joſephi* accepit. Ambulare multo labore edoctus eſt erectus, verum magis jaſtat ſe urſi more, quàm progreditur. Complexio ſicca, roboris ſatis, vox nulla, niſi murmur urſinum, occupatio tota convolvi, & more urſi intrare angulum, in eoq; ſe immurmurando agitare. Signum S. Crucis ut formet ſuo ingenio, inſtrui non poteſt, porrexerit mihi tamen manum, ut formaret in ejus pectore. Facies nihil habet belluinum neq; deformis eſſet, niſi crebris & grandibus cicatricibus maneret vitata, quibus & pectus plenum, quas ille ſive urſis in nido colludendo, ſive deinceps à canibus contraxit. Appetitus movet ad graminem, ad ea, quæ ab oleribus abjiciuntur, ad carnes crudas, & ſurtè ſi liceret ad ſylvas. Capillus in capite albus, denſiſſimus, & qualis ſolet eſſe in Moſchovia, & in nonnullis partibus Litvanix, urſis. Digiti manuum oblongi, frons mediocriſ, vox merè uſina, ad veſtem adactus verberibus. Annum videtur nunc agere duodecimium, dum hæc Varſavix ſcribimus. Meminit hujus pueri *Kircherus in China Illuſtrata, Gobat S. J. in Experimentiſ Theologico-Sacramentalibus, Chwatkowſki in Singularibus Polonia*, in quibus addit inventum eſſe in Grodnenſibus ſylvis ſimul cum altero, qui cum in feras fieret inſultus, fugiendo ad loca paluſoſa, evaſit manus venatorum, hic verò novennis circiter inſequentibus ceſſit in prædam, Ioanni Caſimiro Regi oblatus Varſavix. Eundem ſemiferum hominem deſcribens *Redſviz* alcaico carmine, narrat ab *Oſkierka* milite Sapiethano ceptum, ab urſis odore cognitum, apum favis delectatum, inſervientem culinæ, ferentem ligna & aquam, nutibus victum requirerentem. Iteratò Litvanix ſylvæ vaſtatix ingentis, teſtimonio *Illuſtriſ. Szuſzka Caſtellani Vlnenſis*, obulere venatoribus duos piloſos viros. Unus fuga præcipiti intulit ſe viæ impeditæ arbuſtis: alter dum ſollicitè zizeumvenitur, unà cum feris, plumbeo globo tactus occubuit. Sylveſtres homines *Solinus* ponit in India, admittit *Pauſanias*, in Inſula Buthan *Pigaſetta* teſtatur degere. Ego verò, inquit *Kircherus China Illuſtrata Parte 4.* ex variis hiftoriis doctior, certis Simiarum ſpeciebus illos adnumero. Si quis verò pertinaciùs ſylveſtres homines dari velit, iſciat,

sciat, casu subindè accidere, ut pueri sylvis expositi ibidemq; derelicti, nonnisi Divinæ providentiæ commissi, vel à feris, vel alio quovis modo sustententur, qui sereno more pilosi vitam rolerant, & si quandoq; à viatoribus capiuntur, pro sylvestribus reputantur hominibus. Antiquitas superstitiæ Fannos seu Satyros pro Diis, vel Semideis habuit, eisq; lucos dedicavit, sed ficta hæc fuisse Numina, recta ratio svadet. Qui Satyri, Centauri, esse putabantur, dæmones erant, monstrorum talium corpora induentes, ad augmentum superstitionis apud gentiles. Item, qui loquentes tanquam homines à Scriptoribus antiquis inducuntur, *Pererio S. J. l. 8. in Genesim*, spectra sunt, aut monstrosa animalia occupata à malo genio.

IV. Concludat partus monstruosos hominum, puer prodigiosus. Permirum sanè illud est, quod in Annalibus Conventus Zverincensis ad Cracoviam legitur, scilicet ex viro natum infantem. Illudebat ille vir uxori insolentiùs, cum ex dolore partus aliud gemeret, quo misera ad cælum clamare compulsa, orareq; ut vir suus illos degultaret dolores. Neq; surdum experta cælum, cepit illi venter intumescere, proles motus prodere, in latere agitari, ideoq; pellis iudicio Medicorum scissa vivum edidit puerum, qui in Templo ejusdem Conventus est baptisatus. Disputent Theologi, an tingi aquâ sacrâ debuerit. Certè in hoc felicissimus infans, quod cælo natus, post baptismum expiravit. *Tylkow:ks in Disquisit. Phys. duorum Puerorum, & in Physica Curi. Parte 8. Sect. 6. de Homine* Puerum natum ex femore viri describit & *Bertrandus Lot Ord. Pradic. in Tract. 15. Casuum Belgicorum citatus à Schotto S. J. in Physica Curiosa, sive Mirabilibus Natura & Artis.*

SECTIO II.

De

MONSTRIS BELLUINIS, VOLATILIBUS, AQUATILIBUS, VEGETABILIBUS.

- I. **M**onstrorum enumeratum, & sequentium generatio non intendebatur per se à natura, unde mirum non est, quòd similitudinem

rudinem suæ causæ non assécuta, quia in quolibet monstro causâ duplex occurrit, una est, quæ per se intendit effectum sibi similem perfectumq; producere, & hæc dicitur impedita, altera, quæ intervertit, formationis ordinem turbat, & hæc nominatur impediens. Prior per se non intendit monstrum, undè non est per se causâ illius, sed tantum illa secunda; quia verò eadem causâ impediens nonnisi per accidens jungitur causæ impeditæ, idcirco monstrum, est effectus per accidens. Præterea, belluina monstra non rarò fiunt ex commistione animalium, speciem non observata.

II. Calissii, an. 1269. natus est vitulus cum duobus caninis capitibus, & dentibus, cum septem pedibus vitulinis. Caput autem majus in suo loco, minus ad eandem situm erat: ab ejus cadavere canes, atq; volucres abhorruerunt. *Cromerus Hist. Pol. l. 9. Herbart l. 7. Aldrovandus in Hist. Monstrorum, Miechovita in Chronic. Poh Strykowski Annal. l. 8.* In Polonia, vitulus septieps visus, qui duobus horis vixit, & ex capitibus singulis, singulas linguas exeruit. *Schoonus in Phys. Curs. Aldrovandus ibidem.* In Gedanensî suburbio, an. 1453. comparuit vitulus cum duobus capitibus, quatuor auribus, totidem oculis, sex pedibus rubris. *Hennenberger in Chronic Prussia.* Alibi, an. 1499. prodiit vitulæ fætus capite duplici horridus. In vico *Naliboki* Litvaniz, cincto sylvis ferisq; variis, pullus equinus, capite, colore, consimilis alci, auxit gregem coloni. *Monstwid in Hippica.* Prope *Lemburgum*, an. 1662. vitulus editus cum gemino capite, quatuor pedibus anterioribus, duobus posterioribus. *Ex M. S. S.* In pago *Sarnovia*, an. 1685. vitulus biceps ostentis annumeratus. *Tylkowski Physica Curi. P. 10.* In villa *Korzenica* vicina *Jaroslaviz*, partus vitulæ duodecim pedibus sustinebatur. *Calissii*, an. 1695. porcellus, ornametum senninarum, à Gallis *fontange*, à nobis *fonta*, dictum, capite ferre videbatur. In *Boncovien*si pago proximo *Vongroveco*, an. 1699. agnellus pedibus sex innixus steterat, collo uno capita duo sustentabat. Monstrabatur equus in oppido *Jarow* Litvaniz, cum capite cornuto, bovinis unguis in pedibus anterioribus, labori maximo idoneus. Post an. 1700. Capitanei seu Præfecti *Scepusiensis* stabulum habebat equum

generosissimum ac velocissimum cum planta hominis, calce ac digitis, in uno pede. Rus Lipnicense non multum distitum à Toronenli Urbe, an. 1705. spectavit agnum sic conformatum, ut in pectore haberet oculos, ibidem caput caninum, cum oculis aliis ignescentibus, os, & caudam, ejusdem belluæ. Villa *Lubomirz*, circa an. 1709. ovem cum capite altero proximo caudæ, cum octo pedibus, elencho monstrorum intulit. In Palatinatu Posnaniensi pagus *Biata*, vituli unius caput humano assuile, *Trzcianka* geminum alterius, exposuerat visui plurimorum. Posnaniz an. 1712. porcellus comparuit cum octo pedibus, & massa carnea in capite explicata. Campi viciniore Sandomiriz obtulerunt venatori leporem, oculis tribus, pedibus senis, monstruosum. Gedani in platea, Germ. *Hvil: Geist- gasse*, feles quinque ad unam quasi massam redacti prodierunt ex matre, triduoq; vixerunt. Exhibitus est similis felinus partus à *Carpzovio* in *Catologia* Lipsiz impressa. In prædio *Kozliski* proximo Urbi Mariæburgensi, erat an. 1718. pullus equinus cum exiguis auribus, cauda brevi & nuda, caudæ gliris consimili. Lublini, canis quatuor nares, duplicem ordinem dentium superius inferiusq; positorum ferebat.

III. In Polonia, an. 1668. cantavit pullus gallinaceus vix de ovo exclusus. *Brewer* in *Historicis Rer. Notabilioribus*. In vicinia Urbis Leopoliensis, an. 1694. alter pullus eadem die qua prodit ex ovo, cecinit vicibus aliquot, sequenti luce cantum repetiit. *Ex M. S. S. Graudenti*, an. 1698. anas cum duplici collo & capite nata; alibi visus anser cum iisdem inembris superfluis. Gedani, gallina (instar galli) cantu instantem diem indicabat sæpissimè, macilenta semper, magnum & ponderosum hepar ferebat, quia ultra quatuordecim lotones civiles. *Ex Novis Liter. Maris Baltici, & Septen.* an. 1704. Torunii, anno 1718. gallus quaternis pedibus innitebatur. In pago *Taszewo* Palat. Pomeraniae, an. 1719. spectatus anser biceps, cornutus, quadripes. Eodem anno, ex *Zufava* advectus Gedanum vitulus cum senis pedibus.

IV. Vir marinus captus, an. 1531. & dono datus Sigismundo I. Regi Poloniae, qui Episcopum ornatum insulâ, corporis habitu penitus exprimebat. *Majolus de Piscibus, Bellenius, Aldrovandus* in *Hist. Monstrorum*

strorum. Captum hoc monstrum ad Mare Polonicum, secundum Prussiam, narrat *Gesnerus*, *Bertius*, *Cornelius Amsterodamus in Epistola*. Addit *Rondoleius de Piscibus Marinis l. 16.* Regi Poloniæ quibusdam signis videbatur denotare, quod vehementer cuperet ad mare reverti, ad quod deductus, statim se in illud coniecit. In Vistula prope Varsoviam, an. 1623, die 8. Septemb. captus est ejusmodi piscis monstruosus. Longitudo erat triginta sex pedum, crassities seu latitudo trium ulnarum & semis. Huic tam vasto pisci caput instar hominis carneum, quia & cætera erant instar carnis humanæ, ac mollia, sed squamis ita duris atq; asperis amicta, ut cornu esse putarentur. A capite, per collum, usq; ad caudam, cruces tanquam stellæ quædam dispersæ cernebantur. In tergo tormentum cum suis rotis nixum stabat, & antrorsum quidem os porrigebat ad edendum ignem, rettorsum autem syrma à dorso projectam trahebat, more draconis. In pinnis rotundis hærebant globi, infra supraq; transfixi. Ad latera utriusq; velut hastæ longæ suspendebantur, armamentarium quoddam esse credidisses. Nec deerant bipennes in modum crucis decussatæ, vexillum insignientes. Atq; ne naturam existimes illiteratam, uni vexillo literæ A D I H, alteri F R F inscriptæ legebantur, interpretatione spectatoribus relicta. Præter hæc, gladius, & fistula znea jaculatoribus apta, itemq; mortui hominis caput, cute & carnibus denudatum, ut in cranio mortis effigies esset, nec non undiq; tubera, vulnere, cicatrices, exprimebantur. Cauda sanguinei coloris erat, fissa in cum modum, ut prærubra quædam parva spicula in unum fascem viderentur colligata. Habebat hic piscis etiam duos pedes admodum diversos, alter aquilino, alter leonino similis fuit. Referebatur hoc monstrum non in novis tantum publicis, sed etiam typis, ac penicillo effigiatum videbatur. Quid mysterii indicaret, multa ingenia divinaverunt; clarissimè detexerunt bella atrocia inde continuata. *Stengelius S. J. Mundi Theoretici Parte 2. ex eo Schottus Phys. Cur. Part. 1. l. 5. Vebertus in Arte discurrendi, Lotichius Rerum Germanic. P. 1. l. 1. c. 2.* In fundo pagi *Goslina Murrowana* Palat. Posnauientis, extractus retibus carpio, capite speciem humani sincipitis ferens. Exhibetur piscis incisus tabellæ zneæ, longus, cristâ notatus in capite, jacula tria ex se infere

ferne protrudens, viri dextrâ attollentis frameam, insidentis dorso, genens effigiem, non sine literis R P W R expressis in uno latere. Scribitur (de veritate ambigo) captus esse, an. 1700. die 10. Aprilis, in stagno *Warszawsciorum*.

Cancer illatus est mensæ, cum crusta tota maculis albis ita inspersa, ut assidentibus, tanquam animal venenosum, nauseam excitaret.

Cyprinus, vulgò Carpio squamis rubris tectus, conclusus est retibus in Ducatu Zatoriensis, datusq; dono Illustris. Lubomirski Palatino Cracoviensi.

Restant Serpentes duo hic apponendi. Prædium *Wolka* milliari dimidio distans Cracoviâ, in campis habuit serpentem bicipitem; Terra Premisliensis tricipitem, ad ulnas novem protensum. Amphisbæna vocatur serpens, quòd nunc in anteriorem, nunc in posteriorem partem repar, non quòd duo capita ferat; si ergo biceps aliquando est visus, inter monstra non minùs referri debet, quam cum homines, vel vituli bicipites nascuntur, *Charlestoni in Exercitat.* opinione.

V. Flos rosarum, Pragæ ad *Varaviam*, in horto R. R. P. P. Bernardinorum, prodigiosus est repertus, Regiq; præsentatus, an. 1647. In cuius locum sex aliæ gemmæ prodeuntes, totidem flores pollicite.

Antiquum humanum cranium penes Templum *Zakrocimense* repertum, non solùm musco crustaceo in diversis locis vestitum erat, sed quod mirabilius, rariusq; fuit, ex ipsa sutura mendosa ossis temporalis, creverat ruta muraria, inventaq; an. 1652. Res tam erat jucunda, ut omnes, qui eam viderent, mirarentur.

In sylvâ *Russæ Rubræ*, Leopollim versus, muscus terrestris repens, exactè talpam representabat, an. 1662.

In polydodii radice crassiore, non procul à Civitate *Varavia*, apud R. R. P. P. *Camaldulenses*, figura Aquilæ Imperialis, oculis *Martini à Bernitz* se se objecit, pulchrè & accuratè à natura composita. Hanc ille, an. 1657. multis exhibuit, delineatam amicis transmissit.

Annus 1672. rosam triplicatam exhibuit in horto Proconsulis Urbis *Mariæburgensis*. Et typham duplicatam ager *Kozlicensis* spectandam proposuit. Buglossum sylvestris vix majori altitudine excrefcens ætas viderat nostra.

In radice pastinacæ tenuifoliæ sativæ; gamma-rus seu cancer vegetabilis, fluviali omnibus membris, scilicet capite, corpore,

corpore, cauda, & reliquis partibus ita similis apparuit in *Pomnichaw*, ut ne sculptor quidem effigiem ejus melius posset exprimere. Singularem naturæ artificium, in musco pulmonario quercui accrescente, figura composita larvata faciem representabat. Plantæ præfatæ monstrorum, ex *Ephemeridibus Medico-Physicis Germanicis ab Academia Naturæ Curiosorum editis*, sunt desumptæ. An. 1718. mense Julio, in horto ad *Torunium*, tres rosæ apparuerunt, dupliciter, & tripliciter efflorescentes. Item an. 1719. in Augusto, una rosâ dupliciter, altera tripliciter effloruerat. Videntium tam proportionatorum, quam monstrorum numero extraordinaria mortuorum apponuntur, hac ratione, in *Tractatu sequenti*, quia vita & mors uno tenentur confinio.

TRACTATUS XIV.

EXTRAORDINARIA MORTUORUM ADDUCENS.

SECTIO I.

De

INCORRUPTIBILITATE, FLEXIBILITATE, MOTU CADAVERUM.

I. Naturæ mira phænomena in cadaveribus quoque conspiciuntur. Hæc aliquando miraculosè conservantur à DEO, in præmium atque indicium probitatis; interdum naturæ benignitate. Ut enim diu corpora non putrescant, non dissolvantur, naturaliter fieri potest, beneficio loci, corporum constitutione, genere mortis, unguentorum additione. De unguentis res nota est ex

Zz

Aegyptio-

Ægyptiorum conditura descripta ab *Herodoto* & *Diodoro*: loco non debet negari vis naturalis conservatrix, ratione terræ salis, vel aluminosæ, vel nitrosæ, nitrum enim, & sal præservant à putredine. Idem tenendum de constitutione soli nimium sicca & frigida. Particulares hominum constitutiones multùm hinc valent, temperamentum enim calidum & siccum, in causarum conservatarum serie, primum locum tenere meruit, nam calida, & sicca difficulter putrescunt. Pariter dicendum de temperamento frigido, & sicco, quod corruptioni summè resistit. Deniq; sepulchrorum certa positio non parum præstat cadaverum conservationi.

II. Numerosa cadavera, instar Mumiarum indurata, in *Podolizæ* cryptis spectabantur. Indè prodire nolentes homines, & se se strenuè armis defendentes, fumo de straminibus & lignis evocato à *Tartaris* irumpentibus sunt suffocati. Extiterant cadavera, quæ diutius formæ decorem non amiserant, faciem pallor, labia livor non deturpaverat, vivum dixisses hominem & quiescentem. Tale corpus (præter alia multa) in *Obiezierzé* pago jacuerat, quod mense verno uno & altero, tumulo non erat illatum, propter colorem vividum, vitam præferentem. Quæ obriguerant in morte corpora, aliqua ita de rigore post tempus breve remiserant, ut in omnem partem facillè flexerentur.

III. Cadavera multò graviora existunt, quàm dum vita inerat eis, quia sensu *Kircheri*, vivens corpus spiritibus plenum quadantenus alleviatur, mortuum verò depulsis spiritibus omnibus, canalibusq; reclusis, compactius redditur. Submersa cadavera, post aliquot tempus, supematant. Causa passim adscribitur rupturæ fellei sacculi. Ab authoribus recentioribus opinio hæc refutatur. Unde (inquirunt) à bile cadaveri gravitas? nec *Oedipus* quidem divinabit. In vivente animali antea compactus aër, post mortem, spatium amplius tenens facit ut cadaver intumescat, membranæ intestinorum in primis tanquam utriculo inflatis, evadat levius. Quomodo autem aër expansus levior redditur, ex *Kircheri Hydrotechnica nova* probatur. Sententiã *le Grand in His. Naturæ*, emergunt submersi, quòd aqua in eorum corpora introducta laxiores poros ingreditur, membranas extendat, quarum expansione,

pansione, multæ quoq; aliæ cavitates laxantur, haustiq; ære ad majus spatium porriguntur: ideo corpora extensione comparata majori, & solito leviora effecta, sursum propelluntur.

IV. Capillorum, atq; unguium incrementum non raro datur post obitum. Vilsnien, cadaver balsamatione conditum exhibuit mentum longioribus obsitum pilis. Posnanæ acceverat proluxa barba cadaveri, intra aliquot dierum spatium, Ut pili, & ungues augmentum sumant, naturaliter potest efficere complexio morientium, quando in corpus manavit aliqua vegetantis animæ ad formam imperfectam dispositio, quod sæpe accidit in suspensiois, inquit *Delrio S. J. Disquisit. Magic. l. 2. q. 27.* quibus subito spiritus intercluduntur. Contingit post fata caput in grandem molem augeri, ac in tantum attolli faciem, ut oculi cum naso dispereant, omnis abeat nitor, venustas, vultus. E contrario, grande caput in vita ferebat quidam, post obitum decreverat notabilissimè cum stupore magno intuentium illud Posnanæ.

V. In Prussia, cadaver mulieris solvi in lacrymas existimabat vulgus, re ipsa verò stillabat humiditas ex oculorum angulis. Similem humiditatem observare alibi licuit Medico, in sene defuncto apoplexiâ, aliis, in sublati vario morborum genere. Moribundi nonnulli ridere videbantur, causa si desideratur? convulsi motus musculorum atq; nervorum id effecerunt. Palpebræ superiores quamvis demissæ fuerint immediatè post agoniam, tamen successu temporis, ita subductæ apparuerant, ut oculos non tegerent, propter musculorum extensionem, nec non in altum sublationem.

VI. Corpus humanum separatum ab anima, interdum edit mortis indicia. Annales nostri testantur, quòd *Petrus Zoladz* miles fortissimus unico ictu decollatus à Turca in prælio, non statim de equo currente decidit, sed gladium, etiam post fata plenus iratum ter movit fortiter, veluti vulnera, necem illaturus occisori. Gedani, an. 1690. Julii 14. filia cujusdam vitriaci, propter commissum crimen infanticidii, condemnata ad gladium, in medio foro stans erecta, sic dextrè est à carnifice decollata, ut capite ad terram delapsò, ipsum jam acephalum corpus ad ulnam lineam rectam subsilierit, mirantibus innumeris spe-

statoribus. Spiritus, qui dant motum, remanent in homine aliquandiu, etiam post sublatum ferro caput.

SECTIO II.

De

CRUENTATIONIBUS CADAVERUM.

CADaver hominis violenter occisi, ad præsentiam occisoris, etiam in Provinciis nostris non semel sanguinem profudisse narratur. De causa fluoris, maxima lis est inter auctores. Antipathia facit id ex vehementi odio occisi in occisorem, ait *Delrio Disquisit. Magic. l. 1.* quæ qualitatem latentem & arcanam impressit corpori cum cadavere permanentem. Eiusdem sensus *Kircherus in Arte Magnetica, Variola* cum aliis pluribus. Præsuppositis aliquibus, *Schottus S. J. Magia Naturæ, & Artis Parte 4. l. 5. c. 4.* scribit: dum duo cum affectibus nimis iræ, odii, malevolentia, cupiditatis, vindictæ se mutuo aggrediuntur, efflat uterque per os, oculos, tales exhalationes & spiritus antipathicè inter se dissidentes, qui recepti in spiritibus & humoribus illorum, maxime verò in sanguine, non statim evanescent, unde dum occisor in conspectum venit occisi, spiritus occisoris in sanguinem occisi recepti, & cum iis spiritibus contrariis commixti, concitant sanguinem, & vi rarefactiva expellunt per aperta vulnera. Hoc autem contingit maxime, non multò post occisionem factam; quòd si longo tempore post, quando refrigit cadaver, & spiritus evanuerunt, idem contingit, dicerem, à DEO concitari sanguinem ad prodendum occisorem, vel DEO permittente, à dæmone aliquando occisores prodente: quod patet in iis, qui cadavere occisi inverso, fugere nequeunt, nam retrahuntur à malo genio, ex pacto explicito, vel implicito. Idem *Schottus Phys. Cur. P. 2. l. 12.* addit: meminì quoque me legisse, etiam in præsentia

sentia innocentis (nam occisor postea est repertus & convictus) vulnera sanguinem emisisse. Quòd sanguis interfecti, in præsentia occisoris erumpat è corpore, non est naturale *Fieno de Viribus Imaginationis* tractanti, ideòq; non sit vi imaginationis, sed causæ supernaturali est adscribendum, vel DEO, vel Angelis, iniquitatem interfectoris detegentibus & ulciscentibus, vel diabolis innocentes falsò accusare, aut nocentes ad desperationem perducere conantibus. Quare iudices illi merito sunt laudandi, qui in hoc casu, cautè & circumspectè sententiam pronuntiant, nec quæstionibus statim subjiciunt, nisi alia firmiora & certiora concurrant indicia. Negat & *Honoratus Fabri S. J. Physica seu Scientia Rer. Corporearum Tom. 3. p. 442.* sanguinem ex corpore interfecti, eo ipso effluere, quòd interfectore assistat, hoc enim sapius in publico interfectore probatum est: & si quando acciderit sanguinem effluxisse, non potius facit interfectoris præsentia, quàm aliorum, certum enim est aliquando accidere, ut sanguis, frigoris ambientis vi, intra venas contineatur, quare si cadaver deferatur in conclave, multorum anhelitu incalescat, temperato frigore, effluat. Idem ferè in *le Grand's Historia Naturæ* legitur.

II. Post separationem animæ à corpore, non statim dæmonis potestas omnis cessat in corpora. Potest interdum malignus spiritus, mortuorum cadavera induere, apparere in iis, mira exercere, præservare diutius à purredine, sic exhibere, quasi essent animâ instructa. Contingit in Polonia, Russia, Litvania, ut testantur exempla authentica plurima, & ego, inquit *Gengelt S. J. in Eversione Atheismi*, multoties ab oculatis, fide dignis testibus audivi, quòd cadaver humanum repertum sit, non tantùm diuturno tempore incorruptum, flexibile, rubicundum, sed insuper caput, os, linguam & oculos interdum movere, linteamina, quibus fuit involutù, deglutire, imò & vorare partes sui corporis. Quandoq; etiam notatum est, quòd cadaver ejusmodi è tumulo exurgat, compita, domos obambulet, his & illis se conspiciendum præbeat, ac quosdam etià invadat, & suffocare nitatur. Si viri sit cadaver, vocatur *Upter*, si muliebre, *Upierzyca*, quasi diceret plumefactum, hoc est, plumis seu pennis instructum corpus, leve, agile, ad motum. Porro illius agilita-

Etatoribus. Spiritus, qui dant motum, remanent in homine aliquandiu, etiam post sublatum ferro caput.

SECTIO II.

De

CRUENTATIONIBUS CADAVERUM.

I. CAdaver hominis violenter occisi, ad presentiam occisoris, etiam in Provinciis nostris non semel sanguinem profudisse narratur. De causa fluoris, maxima lis est inter authores. Antipathia facit id ex vehementi odio occisi in occisorem, ait *Delrio Disquisit. Magic. l. 1.* quæ qualitate latentem & arcanam impressit corpori cum cadavere permanentem. Ejusdem sensus *Kircherus in Arte Magnetica, Variola* cum aliis pluribus. Præsuppositis aliquibus, *Schottus S. J. Magia Natura, & Artis Parte 4. l. 5. c. 4.* scribit: dum duo cum affectibus nimis iræ, odii, malevolentia, cupiditatis, vindictæ se mutuo aggrediuntur, efflat uterq; per os, oculos, tales exhalationes & spiritus antipathicè inter se dissidentes, qui recepti in spiritibus & humoribus illorum, maxime verò in sanguine, non statim evanescunt, unde dum occisor in conspectum venit occisi, spiritus occisoris in sanguinem occisi recepti, & cum iis spiritibus contrariis commixti, concitant sanguinem, & vi rarefactiva expellunt per aperta vulnera. Hoc autem contingit maxime, non multò post occisionem factam; quòd si longo tempore post, quando refrixit cadaver, & spiritus evanuerunt, idem contingit, dicerem, à DEO concitari sanguinem ad prodendum occisorem, vel DEO permittente, à dæmone aliquando occisores prodente: quod patet in iis, qui cadavere occisi inverso, fugere nequeunt, nam retrahuntur à malo genio, ex pacto explicito, vel implicito. Idem *Schottus Phys. Cur. P. 2. l. 12.* addit: memini quoq; me legisse, etiam in presentia

sentia innocentis (nam occisor postea est repertus & convictus) vulnera sanguinem emiisse. Quòd sanguis interfecti, in præsentia occisoris erumpat è corpore, non est naturale *Fieno de Viribus Imaginationis tractanti*, ideòq; non sit vi imaginationis, sed causæ supernaturali est adscribendum, vel DEO, vel Angelis, iniquitatem interfectoris detegentibus & ulciscantibus, vel diabolis innocentes falsò accusare, aut nocentes ad desperationem perducere conantibus. Quare iudices illi meritò sunt laudandi, qui in hoc casu, cautè & circumspèctè sententiam pronuntiant, nec quæstionibus statim subjiciunt, nisi alia firmiora & certiora concurrant indicia. Negat & *Honoratus Fabri S. J. Physica seu Scientia Rer. Corporearum Tom. 3. p. 442.* sanguinem ex corpore interfecti, eo ipso effluere, quòd interfector assistat, hoc enim sæpius in publico interfectore probatum est: & si quando acciderit sanguinem effluxisse, non potius facit interfectoris præsentia, quàm aliorum, certum enim est aliquando accidere, ut sanguis, frigoris ambientis vi, intra venas contineatur, quare si cadaver deferatur in conclave, nultorum anhelitu incalescat, temperato frigore, effluat. Idem ferè in *le Grand's Historia Naturæ* legitur.

II. Post separationem animæ à corpore, non statim dæmonis potestas omnis cessat in corpora. Potest interdum malignus spiritus, mortuorum cadavera induere, apparere in iis, mira exercere, præservare diutius à putredine, sic exhibere, quasi essent animâ instructa. Contingit in Polonia, Russia, Litvania, ut testantur exempla authentica plurima, & ego, inquit *Gengelt S. J. in Eversione Atheismi*, multoties ab oculatis, fide dignis testibus audivi, quòd cadaver humanum repertum sit, non tantùm diuturno tempore incorruptum, flexibile, rubicundum, sed insuper caput, os, linguam & oculos interdum movere, lintheamina, quibus fuit involutū, deglutire, imò & vorare partes sui corporis. Quandoq; etiam notatum est, quòd cadaver ejusmodi è tumulo exurgat, compta, domos obambulet, his & illis se conspiciendum præbeat, ac quosdam etià invadar, & suffocare nitatur. Si viri sit cadaver, vocatur *Upier*, si muliebre, *Upierzycza*, quasi diceret plumefactum, hoc est, plumis seu pennis instructum corpus, leve, agile, ad motum. Porro illius agilitatis

xis ac motuum in cadavere, sufficiens alia causa assignari non potest, quàm quòd dæmon illud cadaver in finem maleficii possedit, ex pacto antecedenter inito cum malefica, permittente Deo, & tandiù nocituro dæmone, quousq; maleficium illud non dissolvatur. Dissolvi verò ordinarè in Regno nostro censetur per abscissionem sarcularum illius capitis cadavericis quod an tali ratione liceat, defendunt aliqui, alii negant. Singulare exemplum cruentationis adduco ex *M. S. S.* prætermisissimilibus plurimis. Clepardiz ad Cracoviam, an. 1624. in Februario, mulierem mortuam ac tumulatam, brevi alia in eadem domo est secuta, simul cum puero. Missi à Magistratu Medici ac Chirurgi, qui an aliqua signa non adessent pestis observarent, sed nulla deprehenderunt. Moritur rursus femina in alio loco, etiam sine ullo iudicio pestilentiz. Conclusum est igitur, per maleficam fieri hanc stragem hominum. Ergo consilio inito, mortuz primò cadaver effoditur, quod ad terram conversum, à capite ad umbilicum, totum rubeum ac mandens linteamina invenitur. Igitur palà præmunità acuto ferro separatur caput à cadavere, ante tres septimanas sepulto, unde medius ferè congius sanguinis recentis effluerat. Ita hominibus jam jam periclitantibus est restituta securitas.

III. Promptissimos, expeditissimos aliquos esse accipi ad præcidea capita palà, ex unica hac ratione, quòd cadaver colorem vividum ferat, rubeat, aut sanguinem fundat. Summè mirantur ignari Physicæ, inconsulti proclamant maleficia, timidi comburunt corpora. Audiant Medicorum, Anatomicorum iudicia, perpendantq; exactè antequam ad ictus veniant. Non est impossibile, corpus humanum humiditate, & siccitate temperatum, juvenile, violenter affectum lethali vulnere, per septimanas aliquot, in habitu & colore, viventi respondere, conservari, stillare sanguinem: hoc tamen solet rarò contingere. Ita *Horstius Philosoph. & Medic. Doctor de Conservatione, & Cruentatione Cadaverum.* Idem adducit relationem de juvene nobili occiso bombardæ globò, in oppido *Blindmargk*, an. 1604. hæmorrhagiamq; vulneris durasse per multos dies, post septimanas aliquot rediisse sanguinis fluxum sine fetore, aut ingrato odore cadaveris. Delatus hic casus ad Academiam Vienneensem,

enitentem, responsumque, cadaveris hanc integritatem naturaliter accidisse, propter varias circumstantias. In peste Chemnigensi, virgo post mortem tantum sanguinis profudit è naribus, ut vestes ferales polueret, fluxusque ille usque ad sepulchrum nullo conatu poterat inhiberi. In suffocatis aqua, si extrahantur, stillicidium simile se vidisse *Basilæ Crassi* narrat: quod scorbutici post mortem maximè cruentant *Siegmann* observavit: quod sanguis diu è vulneribus mortuorum profluat, *Lihavius* annotavit. Fieri potest, inquit *Lemnius in Oculus Naturæ Miraculis*, ut sanguis, qui in venis delituit, agitato motoque corpore erumpat. Venæ enim referantur, tum sanguis, qui nondum naturam exiit, de corpore profluit; in his autem, qui jam pridem sunt exanimati, non sanguis rubicundus, sed cruenta quedam sanies destillat ex vulnere. In multis cadaveribus, maximè iis, quæ in Medicorum scholis secantur, sæpe per dies plurimos sanguis non congelatus conspicitur, præsertim arterialis, qui & congelari minimè est aptus, & à loco suo naturali, nimirum ab arteria diutius potest conservari. *Horstius de Conservat. & Cruentat. Cadaverum, Fernclius Physiolog. c. 7. Highmorus.* Hac de causa *Rioland* monuit, inter dissecandum non te deterreat, & ab inchoato opere revocet stillicidium sanguinis è naribus, ore, quod sæpius contigisse vidi, primo, vel altero, tertio, & quarto sectionis die. Cadaver interfecti cujusdam, post septimanas quatuor extractum de aqua, stillavit sanguinem. *Martius in Præcepto 5.* Sunt matim proferam, sæpe cadavera in genis, carnosioribus locis, visa sunt rubere, ex seroso sanguine putrescente & diffluente, ex cadaveris commotione, revolutione &c. sine omni maleficio.

IV. Interdum & panes succum coloris sanguinei stillare visi. Prope *Torium*, circa an. 1609. panis scissus ab oppidano, cepioso rubore perfusus apparuit. In pago *Kobylanká* Districtus *Bieccensis*, an. 1651. panis ex furno depromptus simili colore tinctus. Diutius servabatur panis siliginus in villa *Budziszew* Majoris *Poloniæ*, qui dum esset recens, idem dedit spectaculum. In eadem Provincia, buccella divisa dum quasi sanguinem fudit, convivas territos compulit ad recessum. Refertur à quodam causa quasi sanguineæ istius infectionis, ad grana

in

in agris talibus provenientia, in quibus herba excrevit cum semine ob exilitatem vix auferibili, hoc in farina colorem suum adhuc occultat, sed ad fermentationem cum farina perductum, excitatum calore furni, prodit. Panes succo rubeo pleni, opinione vulgi cruenti (quia commodiorem locum obtinere non poterant) adjuncti sunt cruentationi cadaverum, quæ prælusisse videantur funeribus inclementiâ famis accumulatis.

TRACTATUS XV.

CALAMITATES OCCURRENTES

DESCRIBENS.

SECTIO I.

De

FAMIS DOMINIO.

FAMES ex annonæ penuria, inter calamitates varias, quæ graviter nos affligunt, faciliè primo loco ponenda, quam Pœtæ ravidam, malevadam, insanam appellaverunt. Fames ordinaria in hunc modum excitari traditur. Quodlibet membrum (instar radicis arboris) ad se trahit alimentum, quod ubi defecit, membro vicino eripit, & hoc alteri, donec ad sedem nutrimenti ventriculæ deveniat. Tandem imprimatur orificio ventriculi impulsus quidam, hanc molestiam averdat appetitus, & ut remedium requirit cibum. Longior fames nociva est, quia ventriculus attrahit humores rejectaneos, illisq; adimplet venas, tunc autem humidum necessarium vitæ rarefcit. Nec sine cibo vivitur, propter calorem naturalem semper agentem & concoquentem, siccantem humidum à vivente omnino requisitum, quod alimento non nisi reparatur. II.

II. Fames horribilis in Regno Poloniz grassabatur, propter tenuitatem frugum, an. 987. *Cureus in Annal. Silesia.* Poloniam, & adjacentes regiones mirum in modum fames vexaverat, an. 1124. *Lycosthenes in Chronic. Prodig. ac Ostentorum.* Afflixit fames Poloniam, an. 1153. nam frumentum tempore hostilitatis partim erat non demessum, partim consumptum à militibus, aut corruptum. *Cromerus Rer. Pol. l. 6.* Densi ac continui imbres per ætatem, circa an. 1220. segetes hybernas vastaverunt, vernam sementem fieri non sunt passi, inundationem secuta fames triennio sæviens toto. *Idem l. 7.* Sub Boleslao Pudico Rege, homines multà confecti inedia. *Idem l. 8.* Sub Lescone Nigro, adeo est laboratum fame, duobus annis, ut de plebe plurimi cum uxoribus & liberis præsens malum evitaturi, in Ungariam, atq; Russiam commigrarent. *Idem l. 10.* Fames ex imbris & inundatione orta afflixit Poloniam, circa an. 1310. *Idem l. 11.* Omni bello atrocior fames invasit regiones Poloniz, & Bohemiz, an. 1312. Parentes filios, & filii parentes, pro excludenda rabie ventris occiderant, à nonnullis cadavera actorum in patibula rapta. Triennem hanc calamitatem dira pestis secuta. *Mechovisa Chronic. Pol. l. 4. c. 8. Dinotus de Reb. & Factis Memorabilibus.* Poloniam omnem, an. 1315. tam acerba afflixit edendi rabies, ut nullo quamvis fædo edulii genere, ac ne cadaveribus quidem humanis vulgò abstineretur. *Cromerus Rer. Pol. l. 11. Strykowski Annal. l. 7. Cureus in Annal. Silesia.* Parentes in liberos, & hi vicissim in progenitores tunc sæviebant. *Dlugoffus in Hist. Polona.* Fame, annus 1362. notabilis apud Polonos, & vicinos populos. Veris tempore lætæ arisere segetes, Junio mense, tempestates & Aquilones coorti cum pluviis, segetum florem decusserunt, enascentia grana corruptentes. Malum hoc, Casimiri Magni beneficentiâ & solertiâ, non sine magno Reipublicæ fructu, est mitigatum. *Cromerus Rer. Pol. l. 12.* Adèò fruges malè provenerant, an. 1419. ut hominibus, foliis tenerioribus, frondibus arborum, herbarum radicibus vesci necesse fuerit. *Idem l. 21.* In Litvania, an. 1440. post hyemis ingentia, & solito diuturniora frigora, lues primùm vulgata in pecora, mox incredibilis fames extremè miseram afflixit plebem. Alii ex sicca-

tis ac contusis arborum foliis panem sibi conficiebant, alii nec ab humanis temperabant cadaveribus: multi in profundis sylvis ad ferarum latebras penetrabant, ut se, suosque, à quibus præ fame vix ipsi abstinabant, bestiis lacerandos objicerent. Subsecuta est deinde tanta in canibus feritas, per Russiam Albam, ut obvios quosque invaderent, dilacerarent. *Koiafewicz S. J. Hist. Livva. Parte 1.* Propter multitudinem oppressorum inedia, an. 1551. Cracoviz modius siliginis florenis tribus vendebatur, quod pretium antea in Polonia nunquam auditum fuerat. *Neugebaverus in Hist. Pol. Bielski Chronic. l. 5.* Prussia calamitate eadem vexata est, an. 1557. *Chronica seu Liber Manualis Rer. Notabiliorum.* Litvaniz à bellis liberæ, annus 1570. fame insolita erat gravissimus. *Koiafewicz S. J. in Fastis Radviliansis.* Vilnæ, viginti quinque millia hominum fame confecta: tunc quoque nobilis cujusdam frumentum in serpentes mutatum fertur. *Cellarius in Descript. Regni Pol. adducens Schmidt Chronica Zviscaviensis.* In Livonia, circa an. 1598. passim unus alterum in cibum macerabat; filii parentibus, nec hi filiis (idem dicendum de conjugibus) parcebant. *Ex Literis Annus S. J.* Pluviosa ætas, an. 1627. fruges in agris corruerat, ad ingentem annonæ difficultatem: annus sequens glandibus vivere coegit plebem *Ex M. S. S.* Major Polonia, an. 1629. multum erat famelica. *Ex M. S. S.* In Podolia, an 1638. una metreta siliginis (inaudito illi regioni pretio) viginti quatuor florenis vendita. Agricætes miseri, destituti cibis & pecoribus, se, uxores, liberos, servitiis mancipabant pro alimentis solis: herbis sylvestribus, coriis, arborum foliis igne duratis, in farinam molâ contractis, admisto modico cicere, aut milio, trahebant vitam, inter morbos, febres, tormina, tumores corporum. *Ex M. S. S.* Nec annus 1665. liber ab annonæ summa inopia. *Helvicius in Theatro Historico.* In Volhinia, an. 1699. octans siliginis florenis quadraginta quinque, modius tritici florenis quinquaginta, hordei & cicercis viginti sex: avenæ octodecim emebatur, quapropter multi urticis, herbis vilulimis, calamitosam vitam sustentare coacti. Ex corruptione viscerum orti contagiosi morbi, homines alii emacerati & exsuccii, alii hydrope tumidi, ac flavescentes, monstrorum simulacta quædam

dam induisse videbantur. Major glebæ sterilitas, an. 1700. non enim grana tritici, & filiginis ante hyemem jacta succreverunt. Septem annos in parsimonia maxima terræ (fertilissima olim) explevit Volhinia. In Litvania circa Vilnam, & alibi, an. 1710. fame dominante, tonna filiginis venum exposita sexaginta florenis; in Volhiniam expediti currus pro frumento comparando. Rustici omnibus rebus exuti à milite, palabundi, angustiati, cum uxoribus & liberis Vilnam confluebant pro stippe emendicanda, quibus alendis vix Provincia tota sufficeret. Dum equus extinctus effertur, turmatim accurrunt, contentiosè scindunt cadaver, ac devorant. Cati, canes habentur in deliciis, sicubi arripi possunt. Excurrunt ad pagos aliqui, accendunt stabula, ubi pecora asservantur, & ustulata depascuntur. Jam à Julio ad sabbatum Dominicæ Passionis inclusivè, sepulcorum. 22862. numerantur. Sunt ultra Vilnam rustici, qui mactarunt dominos, & supellectilem diviserunt sibi pro escâ. Septem miliaribus à præfata Urbe, maritus cum uxore occidit filium primò minimum, deinde majorem natu annorum prope septem, coxit, devoravit. Et cadavera hominum mortuorum assumpta in escam à nonnullis. Hæc non solum circa Vilnam aguntur, sed etiam Duncburgo, Novogrodeco, & aliunde similia huc deferuntur. In pagis, viis, sylvis, plurima reperta corpora fame enectorum, quæ jacent insepulta ad luporum prædam. Deniq; inventi caupones, qui hospites divertentes ad se trucidarunt, carnes sale conspersas asservarunt in tonnis. *Zafuski Epif. Varmi. Epistol. Historico-Familiarium Tom. 3.* Latissimam exundationem Vistulæ, & Danajeci, an 1713, ad finem Julii, accepimus colonis messem eripuisse, famelicâ turbâ implevisse Cracoviam, ubi effractis sepibus irrumpebat illa in hortos, crudis oleribus, vilibus herbis implebat stomachum.

III. Quæritur hic, quot diebus vivere naturaliter potest homo, sine omni cibo & potu? Ad septimum diem hominem posse servare vitam *Galenus* asserit; longius tempus concedit *Plinius*: aliquos ultra diem undecimum durasse testantur historiz. Inter rudera, à pulvere pyris in sublime ejecti Templi, in Urbe Smolenscensi expugnata à Sigismundo III. milites gregarii sæpe inquirebant latentem prædam, cum subito exaudiunt gemitum, statimque rudera, lapides, & terram amovent,

& ecce attoniti reperiunt matrem & fœminam viventes. Fœmina hausto puriore aëre confestim exanimis concidit, vir ad castra perductus cum vinum adustum, & balneum poposcisset, hausto vino non supervixit. Sexdecim diebus homines illi cooperti rudibus, cibi potusque expertes protraxerant vitam cum admiratione. *Kobierzycki Castellanus Gedanensis Hist. l. 6. ex Commentariis Stanislaus Zolkiewii Ducis Exercitusum, Kraiewski in Chronologia Belli Moschovici.* Nazione Polonus *Georgius Groshacki*, in legione pedestri supremi locū tenentis à *Thimb* stipendia merens, anno 1677. fugitivus factus, sed à persequentibus militibus est comprehensus. Hoc tam subitum infortunium tantopere animum ejus consternavit, ut post editum primo insultu ingentem clamorem, prorsus obstupuerit. Officialibus exhibitus Glogovix, subjectusque examini, ne verbum quidem edidit, carceri inclusus nec cibum, nec potum sumpsit, somno, aut quieti nunquam se dedit, sed sensuum omnium expertus, immobilis perstitit, tandem viginti quinque diebus exactis obiit. *Ephemerides Medico-Phys. Germ. ab Academ. Naturæ Curiosorum edita Norimbergæ, an. 1693.* Causa diuturnæ indixæ videtur esse humidi ad calorem ea proportio, ut illud ab hoc, nonnisi tempore longo, absumi possit. Mulieres quædam, longissimo tempore, absque esca vitam protraxerant, quia, inquit *Grevinus de Venenis*, plenæ erant humore pituitoso & crasso, calorem naturalem proportionatè huic humori respondentem valde imbecillum habebant.

SECTIO II.

De

PESTIS SÆVITIA.

1. **H**Alitus pestifer, *Kirchero in Scrutinio Physico Medico Contagiosa Luis, dicta Pests*, nihil aliud est, quam evaporatio humoris putridi, ex innumerabilibus & insensibilibus corpusculis composita, quæ dum auram liberiores invenit, mox se te dilatando, omnia

omnia circumfita, virulenta contagii virtute inficit &c. Effluvium, est animata fœtura vermium tam exiguorum, tam subtilium, ut omnem sensus captû eludant, atomos dices tanta identidem repullulantes multitudine, ut sub computum non cadant. Venenum in corpore humano nascitur ex humorum corruptela &c. Quod multi peste non corripiantur in medio pestiferorum constituti, temperamenti naturalis constitutio facit, propter naturalem quandam veneni cum ea aut litem, aut amicitiam. Pestis origo prima, & *Hofmanno in Dissertationibus Physico-Medicis Curiosis*, est putredo corporis humani vehementissima, ejusdemque contagio. Immanis terror, qui percellit animos, non modò fovet, alit, & promovet contagium, sed & sine infectione piures necare potest; hic enim constrictis acuto spasmo exterioribus, sanguinem dum summa vi urget ad interiora, vehementissima mala, maximè inflammationes præcordiorum, ac ventriculi, excitat. Eadem pestis per putredinem mobilissimam, subtilissimam serpit, & se se diffundit, juvante aère, quo velut curru vehitur, ab uno corpore transfertur ad aliud. Aër quò tranquillior, eò est aptior ad colligendas pravas exhalationes, vapores seu miasmata virulenta. Item loci conclusi, ac latebrofi infectioni valde obnoxii. Maximè lues minatur iis, qui habitu corporis sunt laxiore, poros patulos habent, pinguescunt, manentque obesi. Corpora mortuorum non inficiunt facile peste, quia non expirant, neque venenum ejaculantur. Vehementià contagionis hyeme dimminuitur, nam ut calor præsertim solaris mirificè omnem putredinem auget, ita è contrario gelu candem avertit. Et regiones frigidissimæ à pestilentia sunt immunnes, calidissimæ ad contrahendam luem valde idoneæ. Seminarium pestiferum quid sit, in quibus partibus corporis lateat, quandiu duret, fusè describit *Olfafius Medicus & Physicus Daniæ in Seminario Pestilenti*. In aère non est corruptio universalis, nam frequentissimè grassatur pestis sub constitutione aëris temperata atque benigna. Inficitur tamen sæpe vaporibus noxiis procedentibus ex sepulcretis, cadaveribus insepultis, inundationibus, stagnationibus aquarum diuturnis. Sequitur Chronologia pestium.

II. Savit in Regno pestis, 1205. & duobus annis sequentibus.

Aaa 3

Crome-

— *Cromerus* *Rer. Pol.* l. 7. Pestilentia conjuncta fami, triennio toto, maximam viam hominum, & junientorum absumpserat, finito anno 1211. *Idem* l. 7. Post coronationem Venceslai Regis, mortalitas Poloniam exæperat infestare. *Idem* l. 11. In Borussia, Livonia, an. 1312. multa millia hominum in civitatibus sustulit, plura in pagis, ut ferè deessent agricolæ. *Schutz* in *Hist. Rer. Prussicarum*. Prussiam per quinquennium graviter pestis vexaverat, ab an. 1345. incipiendo, & tunc plurimi pagi habitatoribus viduati horrorè incusserant. *Idem ibidem*. Pestis orta, an. 1349. non priùs finem debaccandi fecit, quàm mortales conversi ad pœnitentiam, iram Dei placarent. *Dlugoffus* in *Hist. Polonica*. Contagio Prussiam totam implevit, an. 1352: Torunii 4621. Elbingæ 7092. Gedani 17665. mortem subierunt, non definito servorum, & rusticorum numero. *Schutz* in *Hist. Rer. Prussicarum*. Pestilentia, an. 1358. sex mensibus autumnalibus, & hybernis afflixit ita Poloniam, ut in oppidis & pagis, dimidiam ferè hominum partem absumpserit. Cracoviæ 20000. mortuorum numerata sunt, magis autem in nobiles & locupletes, quàm in vulgus grassata. *Cromerus* l. 12. Eandem hominù cladem, an. 1360. Provinciæ sunt passæ. *Dlugoffus* in *Hist. Pol.* Post fata Ludovici Regis, an. 1382. Polonia, multæque aliæ regiones funeribus opplebantur. *Cromerus* l. 14. Major Polonia, post an. 1412. gravi pestilentia conflictabatur. *Idem* l. 20. Omnem Poloniam, & Litvaniam pervagata est lues pestifera, an. 1424. Vladislaus Iagiello cum Regina, & Vitoldo, in sylvis Litvaniæ degere cogebatur. *Herbert Chronic. Pol.* l. 14. *Nakielski* in *Mischovia*. Intra hebdomadas aliquot, in Prussia tota, an. 1427. sublata peste Canonici & Sacerdotes 560: Cives & rustici 38000: famuli & famulæ 25000: pueri & infantes 18000. *Curicken* in *Descript. Gedani*. Acerba lues propter intensam hyemem, an. 1440. & an. 1450. propter aliam causam orta mortalibus pluribus vitam eripuit. *Dlugoffus* in *Hist. Polonica*. Contagio ex Hungaria in finitimam prorepsit Poloniam, an. 1456. *Cromerus* l. 23. Gedani, an. 1464. absumpsit mors violenta 20000. hominum per æstatem. *Curicken* in *Descript. Gedani*. Alio tempore, intra mœnia dictæ Urbis, 24000. occubuerunt. *Böhm* in *Ara grati animi Torunio dedicata*

dicata. Totam ferè Poloniam, Russiam, & Masoviam, an. 1467. contagium seivum pervaserat. *Cromerus l. 27.* Ex Hungaria serpens malum, Cracoviam, & omnem Minorem Poloniam invaserat, an. 1483. Sequenti anno, Majorem Poloniam, Masoviam, Prussiam pervagando, morti tradidit plurimos. *Idem l. 29.* Iterum ex Hungaria, & Silesia pestis venit in Minorem Poloniam, an. 1496. quæ cum hyeme asperissima conquievisset, æstate imminente recrudit, longè, latèq; grassata, terræ plurimos reddidit. *Idem l. 30.* Podolia pestilentia laboravit, an. 1510. *Vasovius in Fragmento Pol. Historia.* Posnaniz, an. 1514. ultra 5000. hominum sublata è vivorum numero: sequenti anno maxime lues vagabatur: an. 1520. multa millia incolarum interierunt. *Treterus in Hist. Corporis Christi.* Prussia gravissime est impugnata, an. 1548. *Continuatio Chronic. ab Epif. Paderbon. scriptorum.* Eodem anno extincta 40000. Gedani, Mariæburgi 6000. numerat *Böhm in Ara grati animi:* sed *Curicken* annum 1549. ponens, 20000. mortalium amissa in Gedanensi urbe, posterorum tradit memoriz. Triennali spatio, contagio visulenta serpebat, orta an. 1562. *Ex M. S. S. Gedani,* an. 1564. de vita ad mortem translata 33885. *Curicken in Descript. ejusdem Urbis.* Ibidem, an. 1575. sustulit pestis 10000. hominum. *Böhm in Ara grati animi.* Difficillime Civitas reperiri poterat in Polonia, quæ anno. 1592. non affiaetur mortifera calamitate. *Wargoock de Sacra Cruce.* Gedanensium Civium 18000. morti data, an. 1602: Torunenses numerosè absumpti. *Ex M. S. S.* Iterum Gedanensium centurie aliquot, hebdomadis singulis, tumulo inferebantur; an. 1620. *Ex M. S. S.* Polonia, & Russia, an. 1622. lue est vexata. *Ex M. S. S.* In memorata sæpius Urbe Gedanensi, recesserunt à vita 2121. anno 1625. iteratò an. 1626. concessere fato 4863. præter milites. Anno 1656. crepta vivorum cætui 8962. alii duplicans numerum. Annus 1659. cum duobus sequentibus, infectione non carebat. *Böhm in Ara grati animi.* Cracoviz, an. 1652. peste absumpta 36000. incolarum, præter eos, qui in campis, inter latebras, ac cellaria sunt oppressi. Fortunas tunc plurimorum diripiebant vespillones, publico stipendio ad humanda cadavera inducti, & hi humano cerebro ostiorum

pultes

postes ac pessulos illinebant, ut virulentia etiam sanos inficeret. Eodem anno, omnem quâ latè patet Poloniam pervagata lues, etiam Ukrainam corripuerat. Videre erat, ubique repentino fato sterni mortales, alios desertis penatibus, in sylvas, solitudines digredi, & dum homines aviis nemorum, aut camporum succedunt, ferè veluti permutatione facta, in oppida, ac vicos, humanis corporibus saginandæ commigrabant. *Kobowski Annal. Pol. Clima. Tere* 1. Provinciæ Regui, an. 1662. affligebantur pestilentia. *Idem Annal. Pol. Clima. T. 3.* Posnania, an. 1663. habebat turbas Civium infectorum. *Ex Magnalibus Imaginis Zdz. echovienfis.* Leopoli, an. 1704. & sequenti, pius quàm decem millia funerum numerata. Iaroslavia, Samboria, Tarnovia, Opatovia frequentissimis impleta fatis. Civitates aliæ, oppida, villæ, anno 1706. morticinis horridæ. Cracoviæ, an. 1707. multa millia habitatorum desiderata. Sandomiriæ, Varsoviæ, Petricoviæ, Calissii, Torunii, an. 1708. alii interierunt, alii campos & sylvas incoluerunt. Posnaniæ, an. 1709. circiter 9000. crepta vivorum catalogo. In cursu ejusdem anni, Torunii 4000. morte violenta prostrata. Maximè tunc Gedani sævit lues, ubi mortuorum elenchus extendebatur ad 26000. intra mēnia, in suburbis totidem numeraveris. In Varmia, 12000. extinctorum revocata ad calculum. Vilnæ, an. 1710. ad Christianorum propè 20000. Iudæorum 4000. tollenda suffecit virus. In Magno Ducatu Litvaniæ toto, qualis fuerat hominum strages, Constitutio in Comitibus Extraordinariis Varsoviæ, an. 1712. lata declarat his verbis. Majorem longè terræ partem pestilentia fecit habitatoribus, agrorum cultoribus destitutam, spectaculum triste exhibendo. In contagione hac observatum, testimonio *Zaluski Epif. Varmien. Epif. Famsl.* egentes infectos maximè & consumptos fuisse, prægnantes rarò enixas feliciter, lactentes sæpe ad ubera mortuarum matrum illæfos permansisse: raras aves comparuisse in aère, siccitatis tempore, ferè quavis nocte coruscationes visas absque tonitru & pluvia. Nec per Litvaniam solùm, sed per Majorem, Minoremque Poloniam, Masoviam, Roxolaniam (intactâ Volhiniâ, & Podoliâ) latissimè propagabatur lues, accumulabat funera, an. 1710. & sequenti. Nulla contagio antiquis temporibus tandiu Regnum est pervagata, quolibet

quolibet enim, anno primo, secundo, vel tertio finito, sistebatur. hæc ab an. 1704. trahens initium in Ukraina ad Niemirowiam, invasit Roxelianam, inde promovit vires in Minorem Poloniam, cæterasque enumeratas Provincias, hic deficiendo, alibi robur reassumendo, nonnullos Palatinatus, Districtus, Urbes, pagos, aliquoties infestando; duravitque (unà cum bellis civilibus, exercituum irruptionibus, innumeris calamitatibus) pænè decennio, quia ab anno 1713. quo in Majori Polonia, tandem plene est sopita. Ex vicina Moldavia, vulgò Valachia, pestis allata an. 1719. in Podoliam, invasit partem Volhiniæ, & Roxotoniz, Leopoli etiam an. 1720. incolas pepulit se promovendo ad oppida, *Pilzno, Paczanow, Dzikow, &c.* Palatinatus Sandomiriensis. Catalogo Medicamentorum simplicium, & facile parabilium, pestilentie veneno adversantium, conscripsit *Sneerbergerus Tigrinus*, recognovit & auxit *Henricus à Bra Frisus Medicus Zutphanienis*.

III. PLICA, nostro idiomate *Kotewn*, quia è morborum contagiosorum genere est, apponitur pestilentis. Vocabulum trahit à verbo plicare, pili enim quasi plicantur affectione ista correptis. Polonica dicitur passim ab authoribus, sed sciendum est, reperiri illam etiam in Minori Tartaria, Hungaris aliquibus innotescere: ex *Observationibus Schenckii adductis à Sannert Tomo 3. & Brisgois, Aklatis, Belgis*, nonnullisque Rheni tractibus esse frequentem. Describitur Plica à *Bonfigli* in *Traclatu Medico-Physico de eadem*. Est capillorum irregularis complicatio, unam, vel plures tricas extendens, propter sanguinis particularem dyscrasiam, in capillorum alimentum apportatam à causa communi practica. Uterius, idem Author Cracoviz Medicam Praxim gloriose exercens, vitium plicæ constituit in abundantibus particulis sulphureis, cum salibus volatilibus non ritè digestis, nec subtilisatis, sed in asperam & rancidâ visciditatem ad instar olei amurcæ concretis. Ab hujusmodi ergo humorum dyscrasia, fixam & continuam foveute mineram, heterogeneum illud quoties ad fermentationis gradus exaltatur, toties sub capitis cutem ut plurimum deponitur, & in capillorum radices penetrando, successivè foras amandatur. Ex his patet falsum esse assertum illius *Plicæ-Mastichis*, qui plicam voluntarium morbum esse

bbb

pronun-

pronuntiavit, ex neglectu pectinis ortum. Nullo enim modo concipi potest; quomodo crines ex negligentia pectendi, in cirros convoluti hominem tam sævis maculare doloribus, horrendis convulsionibus torquerent, membra in functionibus impedire queant. Hæc sparsim *Bonfigli*, jam verò *Tylkewski Phys. Curs. Parte 5.* phcam vocat humorem venenatum, ardentem, continuò evaporantem, ortum ex cacochymia, glutinosum, cujus vapor habet vim pilos producendi, & productos confltrandi. Alii Medicæ Artis Doctores sequentia tradidere de isto morbo. Venenata sanguinis infectio plica, fumis cerebrum opplet, subinde perturbat, appetitus varios movet; si erumpat per poros capitis, hæret in pilis, ad instar scorpionum contriti, aut viperæ, venenum ad se trahit, hinc ægro levamen, remoto verò hoc extractivo, virus relinquit in corpore, ac crudelia symptomata concitat. Apud hos major, minor apud illos, propter plus aut minus veneni. In capite ordinariè nidificat, quod ita horribili spectaculo interdum involvit, ut non tam capilli, quàm villosus aliquis pileus congenitus homini videatur. Barbas quoque benè nutritas invadit &c. Amputatur non rarò sine damno sanitatis, dum jam totum è corpore exfluxit venenum, nonnunquam si separetur, symptomata innovantur, propter rationem oppositam, scilicet, quia eâ ablata venenum hæret in corpore, suosque pessimos effectus producit. Legitima plica semper viscido quodam humore madida est, præcipuè in stipite, de quo abscisso purulentum sanguinem extillasse contigit, quia opinione *Honorati Fabri in Tractatu de Plantis.* fibræ cum pilis propagantur, & mirabili plexu implicantur. Morbo eodem infecti, nonnullorum ciborum, potuumque appetentiâ, aliorum horrore corripiuntur, multum sudant, somno privantur, oculos affectos ferunt, torquentur in pedibus. Addit à *Gehema*, laxantur artus, retorquentur membra, convolvuntur nervi, conglobantur concatenatæ vertebrae, totusque homo à tam superba structura in monstrum transmutatur gibberosum. Hos, aliosque effectus innumeros alii non plicæ adscribunt, quæ est propriè complicatio capillorum, sed morbo alteri *Gedzæc* dicto, qui non modo circa capillos, sed & in venis, nervis; musculis, carne, ossibus hærens potentes cruciat. Origo plicæ capillos in cirros inexplicabiles contor-

contorquentis, refertur à Russis ad Tartaros olim irrumpentes, infectas aquas reddentes, immixtis humanis cordibus veneno imbutis. Negat *Theophrastus Veridicus*, & *Scotus Medic. Doctor in Plico - Masl.* Tartaros seivisse, aut potuisse ita inficere aquas lacuum immensozum veneno aliquo: deinde dato non concessio, quòd poterant isti lacus sensibiliter infici, virus illud non esset durabile, quia aqua pluvialis, & terra ipsa absorpsisset totam malignam quantitatem. Pro secunda causa allegatur haustus aquarum è montibus Carpatiis defluentium, fossilium halitibus imbutarum; è quibus flumina coalescunt, sed nec hæc origo placet, propter rationes facile dandas. Nec rigor æteris est incusandus, nam major sentitur in Moschovia, Svecia, sine capillorum conglomeratione. Tandem venenum hoc attribuitur à *Tylkowski in Phys. Cur.* multo cibo, & potui crebro cremati crudi, haustui fuliginis & vaporum in habitaculis fumo impletis, quæ Russi incolunt. Et solà Russià olim continebatur plica, in Pokucia ad Biesciadicos montes onata, juxta *Sixti Leopoliensis Medic. Doct.* assertionem in *Thermis Sklo*, sed dum Poloni bella diutius gerant cum rebellibus Cosacis, morbum Russis familiarem ferunt in patriam. Eundem locum *Starmigelius Rector Academia Zamo-*

sciensis in *Epistola ad Medicos Patavinos* assignat plicæ primæ, his verbis. Inter Hungariam, & Pokuciam Provinciam Regni Poloniæ eveniebat, ut plerisq; hominibus unus & alter citius excreceret, nunc serpente cæpit is morbus, & latè divagatur per Regnum. Longitudinem

plicæ si expendas, testatur *Oligerus Jacobaus*, quòd sex pedum & trium pollicum: extensione, plica ex Polonia aservabatur Hafniæ in Museo Christiani V. Daniæ Regis. Tenent (inter ratiore) & alii plicas notabilis extensionis, ac vastitatis. Noverat virum & à *Gehema*, qui plicâ duorum ferme cubitorum in longum reportavit ex morbo. A Medico Gedanensi, an. 1718. visa plica in Litvania, *Jovani Brynio Medic. Doctori* descripta in literis, ad ulnas sex protendebatur. Judæi Russiam, atq; Litvaniam inhabitantes dum torpent orio, putredinem contrahunt, mali nutrimenti cibo se sustentant &c., plicis ad zonam pendulis onerantur, quæ latas tabulas, aut oblongos funes exprimunt formâ. Si enim caput plicæ ins adit, capillis cæteris sunt longiores illi, quibus hoc ma-

lura infidet. Differunt & colore ab aliis, ac quasi mortui manent, nam ex venenatis, ardentibus, putridis vaporibus sunt prostrati. Impres-
 si *Tractatus de Plica ab Agricola, Binningero, Gechlero, Hercule Saxo-
 nia, Gehema, Grafenbergo, Roderico à Fonseca, Tarbe, Agucita, Böhm,
 Bonfiglio* præscribunt antidota varia, sed communissimè utrisbrancæ de-
 cocto abluuntur ægorum capita, ut emolliatur cutis, pori aperiantur va-
 pori plicoso. Et herba plicaria, seu muscus terrestris, qui instar fumis in-
 ducti foliis per terram serpit, Julio mense gignit spicas coloris sulphu-
 rei, juxta *Medicum Familiarem* evocat plicam præparatus hoc modo.
 Accipitur, scinditur pergendo sursum versus cultro, tum imponitur de-
 cocto utrisbrancæ bene calefacto, & semel, aut iterum bis ebullit, tum
 additur aliquid fermenti accepti à pistore, quod ad panem siliginium
 adhibetur, & reponitur ad locum calidum ut fermentetur, hoc deinde
 bibitur. Possunt addi ova, unguentur partes dolentes, caput bis in septi-
 mana abluitur, erumpunt plicæ. Bruta quoq; ut equi, canes in-
 ciuntur plicis in partibus corporis pilosioribus. Bovi mactato in Maso-
 via dum detrahitur pellis, & plica exanguis admittitur, meris constans pi-
 lis conglutinatis, nata inter cutem, & latus dextrum, ex opposito jeco-
 ris, quam *Tylkowi S. J.* viderat & palpaverat. Post atrocia tem-
 pora famis, & pestilentiz, in hoc *Tractatu* recensita, cæteri anni singu-
 laria quædam continentes dividantur in partes.

TRACTATUS XVI.
 ANNI QUATUOR PARTES COMPLECTENS.
 SECTIO I.

De
 VERE, ÆSTATE, AUTUMNO.

I. **A**NNUS alius Solaris, Lunar alius. Solaris, est spatium tempo-
 ris, quo Sol ab aliquo cæli cardine seu puncto Zodiaci profes-
 citus

Etus ad idem revertitur, constatq; quatuor punctis, nempe *Æquinoctio Verno, Solstitio Æstivo, Æquinoctio Autumnali, & Solstirio Hyemali*, à quibus *Ver, Æstas, Autumnus, & Hyems* sumunt initia. *Lunaris annus*, est illud spatium temporis, quo *Sol & Luna* duodecies conjunguntur. *Mensis Solaris*, est spatium temporis illud, quo à *Sole* decurritur *Signum unum Zodiaci*. *Mensis Lunaris*, est spatium temporis illud, quo *Luna* totum percurrit *Zodiacum*. *Dies alia* est *Naturalis*, ab ortu solis ad ortum, vel ab occasu ad occasum, & hæc semper æqualis, viginti quatuor horarū. *Artificialis alia*, estq; duratio temporis ab exoriente sole, usq; ad ipsius occasum, seu quandiu sol lucret in nostro hemisphærio, cui opponitur nox artificialis. Hæc mora solis cum varia sit in variis partibus anni, multiplex etiam est dierum quantitas. Minimam in æstate habemus noctem, longiores dies, id est diuturniorem solis moram supra horizontem, dum *Sol* arcus cali percurrit majores respectivè ad nostrum hemisphærium. In compendio proferam, tota causa inæqualitatis dierum, obliquitas *Eclipticæ* seu *viz Solis*. In finibus *Poloniæ*, ubi jungitur *Hungariæ*, mediantibus montibus *Carpatiis*, dies horarum 16: in *Masovia* horar. 16. min. 24: in *Podolia*, *Solstitii Æstivi* tempore, horar. 16: in *Litvania* *Vilnæ* hor. 17. min. 2: in *Samogitia* hor. 17. min. 20: in *Curlandia* hor. 17. min 36. In finibus *Prussiæ*, ubi jungitur *Samogitiæ*, & in finibus *Pomeraniæ* ad *Mare Balticum* hor. 17. min. 8: *Gedani* totidem diei horæ, ubi 24. Junii, oritur *Sol* horâ mediâ quartâ, occidit mediâ nonâ, lux legenti, aut scribenti favet ad horam undecimam noctis, & amplius. *Concurfus seu occurfus crepusculorum Occidentalium, Orientalium, imò & Septentrionalium*, juxta *de Ulloa S. J. in Philosoph. Natur.* lux est illa nocturna. *Cur autem crepuscula Borealia sunt longissima æstivo tempore, ibidem ratio assignatur.*

II. *VER*, est pars anni temperatissima, dicta à *virore*. *Dividitur in portiones ternas, scilicet ver novum sive primum, adultum, & præceps*. *Verno tempore*, quia mensibus *Martio, Aprili, Majo*, anni 1121. æstus maximus terram exussit, in defectu frugum, causavit famem. *Ex Annal. Polonia.* Ex nimio fervore solis, an. 1330. segetes ad de-

bitam maturitatem ante Junii diem 24. pervenerunt. *Miechovita Chronic. Pol. l. 1.* Menses, Martius, Aprilis, & Majus ultra medietatem, an. 1343. verno ac pænè æstivo calore ad aristas segetes perduxerunt. *Herbert Hist. Pol. l. 10.* Prussica messis multùm tempestiva; an. 1379. nam circa festum D. Joannis Baptistæ completa. Cerasa, ante dies Pentecostes, vina, luce sacra Jacobo Apostolo, erant matura. *Et Supplem. Chronic. appssi: o àz Durburg Chronicis.* Vix credibilis hycnis; an. 1654. ipsis Pentecostes diebus, segetes omnes decoxit in Minori Polonia, & Russia. *Krasinski S. J. in Regina Polonia MARIA.* Poñanix, an. 1695. Martii 24. hoc est, veris initio, vinum in calice est congelatum. Prussiam, an. 1716. frigidi venti diu perflaverant, ideoque pomatia non floruerant, nisi ultimis Maji diebus.

III. **ÆSTAS**, est tempus trimestre ab ingressu Solis in Cancrum, usque ad Æquinoctium Autumnale, quod fit sole ingrediente Libram. Tantus ardor interdum æstate, Poloniam & Moschoviam adurit, ut grege, armenta, fruges contabescant. *Bodinus in Theatro Univ. Naturæ.* Majores sunt Gedani calores, quàm Tolose, quia tum ex mari vicino, tum fluminibus, stagnis, paludibus, vapores densi calore solis extracti, copiosius æstate sursum vehuntur, in quibus radii solis validius compressi & reflexi fortius urunt. *Bodinus Methodica Hist. c. 5.* In Curlandia æstas brevis sed fervidissima, calor tamen ille vix ultra Iulium mensem protenditur. *Lentilius in Curlandæ Memorabilibus.* Siccitas æstatis maxima, an. 1120. affl. xit Poloniam. *Dlugoffus in Hist. Polonica.* Æstas nimium calida erat, an. 1310. ex nimioque fervore solis, ultra solitum cursum segetes in debitam maturitatem, ante festum Joannis Baptistæ perductæ erant: undis desiccatis flumina suos alveos deseruerunt. *Miechovita Chronic. Pol. l. 4.* Æstu usque adeo vexata est Polonia, an. 1473. ut alvei fluminum plerorumque arefcerent, Vistula ad Totanium esset vadibilis, sylvæ, saltusque raricitus arderent, segetes squalerent, jumenta limo cum herba vorato intestinis oblitis interirent. *Neugebæverus in Iconibus & Vitis Rerum Polonæ, & Paprocki.* Ad Graudentum eques transire poterat Vistulam non natando, an. 1539. *Hennenberger in Chronic. Prussæ.* Vistula notabilissimè immutatus in

in Prussia, an. 1584. minores fluvii siccitate exhausti: Gedani à Pascha-
te ad diem S. Dominici, nonnisi ter tellurem pluvia exhilaraverat. *Ex
Chronic. Prussæ.* Memini, astate fervente, terram inter Cracoviam,
& Wielisciam arsisse diebus plurimis. *Brosius ad Lettozem Salinarum
Cracovi. Willucku.* Anno 1653. mente Julio, quando Rex Leopoli
in campum *Gliniany* movit, tam infandus fuerat calor, ut in Cohorte
Prætoriana, plus quam centuria militum, quorum maxima pars nudis
incedebat pedibus, in arena imbecillitate procideret, & ultra duodecim
sunt mortui, absq; ullius alterius mali interventu. *Ephemerides Erudit.
anni 1667. ex Fekery Epistola, Beckerus titatus à Bono in Medicina Sep-
tentrionali.* In Lituania, an. 1657. omnes fegetes vernæ absump-
tæ caloribus: aquæ partim imminutæ, partim sublata. *Ex M. S. S.
Anno 1666. ardentissimis solis caloribus perusta tellus. Kochowski An-
nal. Polo. Climatere 3.* Anno 1706. & sequenti, fluvii, stagna, pi-
scinæ, & fontes aliqui aruerant: Vistula ad Sandomiriam non excesserat
ulnam profunditate. Labore grandi educiebantur de terra aquæ potandis
pecorum gregibus non sufficientes. In Roxolania, ad pagos *Twierdzæ,
Borutyn, Bielka, Sokolniki,* terra tempore longo arsisse & subsedisse visæ:
fegetes vernæ excepto fagopyro exustæ omnes. Astat, atq; autu-
mnus anni 1708. vix aliquoties cecidit pluviam, & hæc de causa, aratri
scindi solum non poterat, in locis plurimis, consequenter admittere se-
minationem hybernæ. Anno 1718. in Junio, circa Iaroslaviam
& alibi, excrescens hordeum, & avena in agris, olus in hortis est exu-
stum. Aestivus fervor an. 1719. in minutis ubiq; aquis, paludes am-
plas Polesiæ circa Owrucium &c. exsiccaverat, ibidem vix ter permise-
rat cadere pluviam. Vistula in locis innumeris vado transiri poterat, in
quo post vernam navigationem, nulla alia commode est instituta. Cæ-
teri fluvii decrescentes quotidie, alveis suos vix non reliquerant. In pa-
gis nonnullis Prussæ, solis ardoribus afflicta pecora emoriebantur: ali-
bi propter arefactas piscinas torquebantur siti duturna. Sylva Niepolo-
micensis incensa à viatoribus, spatium trium hebdomadarum alebat ignem
serpentem per terram aridam, atq; radices, cum strage maxima arbo-
rum. Adustæ fegetes causantur annonæ grandem caritatem in Majori
Polonia

Polonia, quæ, unâ cum vicina Silesia, est sustentata à Minori Polonia sæpius perflua imbre, in Provinciis aliis ferè per menses quatuor desiderato.

IV. AUTUMNUS inter æstatem, & hyemem medijs, fructus arborum, & vina colligit. Hyemi diurnæ & acti, an. 974. ipsis Calendis Novembris, initium dederat. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 2.* Frigus immensum & sine exemplo, Cracoviensem Terram, an. 1276. in fine Septembris pressit; jam verò Octobris 6. tanta nivium congeries infudit se Alpibus Sarnaticis, quas Tacti appellamus, ut hyemem induerent. *Idem Hist. Pol. l. 7.* Regnante Vladislao filio Jagiellonis, hyems aspera cum magna nivium copia, ante Novembrem venerat. *Cyrmus Rev. Pol. l. 21.* Turcarum septuaginta millia, per Valachiam, in Russiam se effuderunt, an. 1499. sub finem Novembris, omnemq; oram ad Nestrum, Haliciam, Zidacoviam, Drohobiciam, & Samboriam vastârunt igne, & ferro. Nec progrediendi ac vastandi modum usum fecissent barbari, nisi cælitus repressi atq; oppressi essent. Derepente enim intensum gelu extitit, nix tanta decidit, ut circumsepti undiq; Turcæ nec progredi, nec tegredi possent. Ita jumentis frigore, fame consumptis, hostium quoq; supra quadraginta millia altille & obriguisc memorantur: multiq; reperti postea, qui interfectis equis, in uteros eorum exenteratos & calentes se se illatebraverant, sed nullo opere pretio. Reliqui cum in Moldaviam evassissent, à Stephano Palatino habitum Polonorum mentiente contrucidati, ita ut vix decem millia, istro transmissis, salva evaserint. *Herbert Hist. Pol. l. 18. Genebrardus in Alexandro VI. Sarnicki Annal. Pol. l. 7. sub anno 1498.* Gedani, an. 1568. Octobris 21. rosæ in hortis apparuerant. *Curicken in Descript. diœce Urbis.* Vernabant arbores, flores rosarum eruperant, an. 1588. in Decembri *Kwiatekiewicz S. J. in Annal. Ecclesiasticis.* Propter temperiem aëris, an. 1659. in fine Novembris, apes ex alveatibus evolabant in campos. *Ex M. S. S.* Post recuperatum à Turcis Camenecam Podoliense, in cæmeterio Ecclesiæ Cathedralis expurgatæ, & reconciliatæ, malis effloruit, an. 1699. die 24. Septembris. Sequenti die, rosa rubra allata ex horto proximo. *Ex M. S. S. Synopsi Viræ Stuska*

Stuzka Castellani Vitenfis. Extraordinarius calor in Litvania, an. 1708. mense Septembri, rosarum floribus hortos impleverat. *Zaluski Epif. Varmi. Epist. Hist. Familiarium Tom. 3.* In Majori Polonia, anni 1710. autumnus, supra modum & memoriam hominum annosorum, fetenus, calidus, ad Decembrem medium concessit tempus seminationi. Post ætatem pluviosam anni 1715. autumnus in Prussia placidus, amœnus, calens, idoneus ad fraga proferenda, ad exhilarandos oculos rosis, mense Octobri, in hortis Gedanensibus. Rosæ non florent nisi calore multo adjunctæ, dum ergo in autumno erumpunt, terra calet intus præternaturali calore impresso vi cælorum, quæ vapores commover, dum sol est debilior, gelu non adest digerens.

S E C T I O II.

De

HYEME MITI, & ASPERA.

I. **H**YEMS, est pars anni frigidissima, inter autumnum, atq; ver, media. Non nego, ait *Opaleński in Defensâ Polonia contra Barclatum*, acriorem nobis hyemem esse, sed ut sævitia ejus sit apud nos maxima, id nego, & Germaniæ plerumq; non minorem dico, aliisq; populis porrectis ad Septentrionem. Superat verò frigore Svecia, & Moschovia, multò magis pars Borealis. In Groelandia Insula, constantia hyemis per novem mensium spatium est extenta, nec alibi brevior.

II. Calidissima hyems, & absq; exemplo, ab omni rigore pruinzæ aliena adeò, ut an. 1414. Litvana frigida regio, circa Purificationis B. MARIE VIRGINIS festum, olera, & flores producens, in miraculum panè vulgo abierit. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 11. Bielski Chronic. Pol. l. 3. Koralowicz Hist. Litva. Part. 2. Strykowski Annal. l. 15.* id accidisse an. 1413. narrat. In Prussia, an. 1427. die 6. Decembris, arborea floribus vernis contactæ, sed benignitatem hyemis, sævitia pestis

Ccc

stis

ris consecuta. *Curicken in Descript. Gedani.* Cæli elementia annus 1492. ita calebat adulta hyeme, ut arbores passim pubescerent, prata & flores vernarent, aves congererent nidos, genusq; propagarent, sed rigidior Martius, intensio quindecim dierum gelu, ac pruina exussit omnia. *Koialowicz Hist. Litv. P. 2. l. 6. Bielski l. 4. Muehovia l. 4. sub anno 1493.* Per hyemem in Litvania, an. 1551. adeo tepidæ pluviæ increbuerant, ut non aliter, quàm ultimo vere solet fieri, omne frumenti genus in spicas excreverit, quod deinde universum planè intercidit intenso gelu. *Koialowicz Hist. Litvæ. Part. 2.* Nulla hyems in Prussia circa Gedanum, an. 1552. calor insolitus 26. Januarii promovit vomeres ad excolendos agros. *Curicken in Descript. Gedani.* Nec Vistula, nec Radunia fluvii passi sunt glaciem hyeme tota, anno 1507. *Idem ibidem.* Et an. 1607. in Prussia hyems erat lenissima. *Idem ibidem.* In Roxolonia, an. 1678. sic intepuerat ær, ut terra violas, aliosq; flores, in principio Martii ederet. In Palatinatu Cracoviensi, an. 1696. tempestas perfrigida unico tantùm duravit mense; in Februarii, pisum, & avena tradita agris, arbores floribus vix non vestitæ. In Palatinatu Pofnaniensi, an. 1702. Februarii diebus primis, verni flores erupere de terra, pluvia crebrior rigabat campos, vix aliquando pruina sparsa.

III. Tanta vis frigoris interdum est in regionibus nostris, ut radicibus arefcant atbores, aqua ex editiore loco effusa priùs quàm terram contigerit, concrefcant in glaciem. Lacus, paludes, flumina, duobus, tribusve hybernis mensibus, nonnunquam autem ad quintum & sextum usq; concreta glacie, non modò peditibus, verùm etiam equitibus, curribus, ac plauttris quamvis oneratis, multis simul, longo spatio pervia & secuta præbent itinera. Imò ultimâ Martii, Vistulam in Masovia, adhuc per firmam glaciem, cum curru & quadrigis transivi. *Cromerus Polonia l. 1.* Hyberno tempore, in Polonia trabes ita congelantur, ut nisi cautè & paulatim laxentur, fragiles fiant, & ædificiis inutiles. Quocirca frequenter etiam ædificia lignea, nimia vi diducta frigoris, crepare solent. *Du Hamel de Corporis affectionibus l. 1. Zalm in Scriptorio 3. Astronomico.* Scæviente gelu, & clavi prosiliunt de asseribus, quia conge-

congelata humiditate stringit se asser, cum impetu flectitur, & sic clavum ab illo avellit, cui affluxus fuerat, deinde laxè hærentem ejicit. Multi viatores partes corporis frigore adustas perdunt, contingit enim frequentius, ut nasi, nares, aures, manuum, pedumq; digiti afficiantur torpedine, qui si tempestivè fricentur nivibus, reducuntur ad antiquam temperiem, si serò, medicina frustra paratur. Nives partibus lætis ideo profunt, quia sensim apertis meatibus, sanguis & spiritus denuo illabuntur: seu calor affricu revocatus ad interiora, ac concentratus multùm augetur. Superficies terræ constringitur solidè centrum versus, nunc ad ulnam unam, nunc ad cubitos duos, & ultrà, pro frigoris intensione: succus congelatus instar glaciei albescit, terra labore multo, hebetatis ligonibus foditur. Antra & cellaria eo tempore calent, quia pori terræ clauduntur desuper, ne spiritus terrei calidi egredi possint, ideoq; intensiores facti calefaciunt loca subterranea. Dum hyeme rigida rusticane calent cameræ in Litvania, foramen factum pro fenestra obtegitur ab intus tabulà, ab extra verò fortiter in idem foramen nix intruditur, deinde amotà tabulà sinitur liquefcere, sed dum ab intra solvitur, ab extra gravi gelu stringitur, fenestra glacialis formatur, in unum diem duratura. *Tylkowski Phys. Cur. Part. 10.* In fenestrarum orbitis vitreis, vapor instar fruticum, plantarum, florum, sæpe concrefcit.

IV. HYEMS ASPERA, & nive multa onusta, an. 974. maria, stagna, lacus, paludes conglaciaverat, à Calendis Novembris, ad Aequinoctium Værum. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 2. Cromerus l. 3.* Abstulit sævum gelu pecora multa & homines, an. 1125. *Dlugoffus l. 4.* Aspera erat bruma, an. 1220. *Herburt Hist. Pol. l. 6.* In Litvania, Livonia, Prussia, præ intensissimo frigore sylvæ aruerant. *Strykowski in Annalibus.* Circa an. 1336. rigida atq; nivosa hyems, feris, volucribus, tulit interitum. *Cromerus l. 12.* Solito intensior bruma, & sine exemplo nives assiduas fundens an. 1364. non domestica tantùm animalia, sed & sylvestria, item volucres sustulit, fructiferas arbores plurimas perpetua necavit ariditate. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 9. Strykowski Annal. l. 12.* Duratus frigore Vistula steterat à die 4 Decembris,

ad 12. Martii, an. 1422. *Ex Supplem. Chronic. Prussia.* Acerrimum gelu, magna strage in quadrupedibus edita, an. 1440. delevit pomaria. *Dlugoffus l. 11. Strykowski Annal. l. 16.* Tanta frigora, an. 1459. in Decembri, Prussia sensu, quanta raro memorantur in Annalibus: perseverarunt illa ad diem Martii 16. *Curicken in Descript. Gedani.* Asperissima hyberna tempora conquiescere pestem fecerunt, an. 1496. in Minori Polonia. *Cromerus Rer. Pol. l. 30.* Rigida hyems erat in Prussia, an. 1554. *Curicken in Descript. Gedani.* Tanta levitia auræ, an. 1577. à diebus Octobris ad Conductum Pasche sine intermissione duravit, ut aqua effusa in aërem priùs congelaretur, quàm terram eotingeret. *Nakielski in Miechovia.* Memorabilis annus 1638. ob magnitudinem & diurnitatem frigoris, à Calendis Decembris, usq; ad Majum perseverantis. *Idem ibidem.* In Polonia gelu exitit sævum, an. 1655. & cum exercitus Polono-Litvanus ad Borysthenem, prope pagum *Iskan* hybernaret, castra tam acti frigore infestabantur, ut omnes potus, atq; vinum Hispanicum, una nocte penitus ad fundum usq; constrictum fuerit, quod deinde etiam haud aliter in usum venire potuit, quàm vasis diffractis, ubi liquor congelatus lebetibus ad ignem imponi, & colliquari debuit. Et aquæ vivæ venditoris, qui exercitum sequebatur, ori adnotum lagenæ orificium, ita ibi agglutinatum & affixum hæsit, ut sine sanguinis profusione abstrahi non posset. *Ephemerides Eruditorum impressæ Lipsiæ an. 1667.* Vinum generosum in Polonia gelu adstringitur, & securi frangitur. *Du Ramez de Corporis affectionibus l. 1.* Invetus brumæ rigor vexabat Poloniam, an. 1664. *Kochowski Annal. Pol. Climat. 3.* Tam inmitis hyems grassata est, an. 1670. ut nemora adusta frigore è vegetabilium regno proscripserit. *Zawadzki Arcana Hist. l. 6.* Rigidissimus Ianuarius & Februarius, an. 1709. homines plures vitalibus conclusis venis fecit congelatos, pecora sustulit, aves minores libertatis oblitus per fenestras & januas hyberna cubicula petere, pisces in stagnis, & piscinis usq; ad fundum oppletis glacie, exspirare adegit. Pomaria & sylvæ passim aruerunt, quercus gelatione ruptæ cum grandi sonitu, bombardarum minorum explosioni perfunili. Erant, qui Hungaricum vinum, & crematum aëri

àëri exposuerant, & intra horam, receperant adstrictum gelu. In calice vinum glaciem bis admittēbar sub tempus Sacrificii Missæ, scilicet ante consecrationem, & sumptionem. Terra, ad longitudinem ulnarum duarum & mediæ, durata algoribus comparuit coram fossoribus, & ductoribus aquarum. De hyemis præfatæ rigore nimio *Zaluski Episc. Varmi. in Epist. Hist. Familiar.* idem reliquit. Non solum arbores in hortis, campis, sed etiam aves in àëre, animalia in stabulis, & sylvis copiosè emortua sunt in Litvania. Similis strages visa in Prussia, & à *Zerneke in Hist. Torunien. Naufragis Tabulis* descripta. Constitutio algidissima hyemalis, an. 1716. die 1. Januarii &c. gradus nonnisi ternos requirebat Gedani, ad æqualitatem cum frigoribus anni 1709. Aliæ hyemes acres in Prussia, enumerantur in *Tractatu 6. Sect. 1. num. 6.* ubi Balthicum Mare congelatum exponitur.

V. Impressit *Conraat Medicina Doctor Gedani an. 1670. Dissertationem Medico-Physicam de Natura atq; Effectibus Frigoris*, quæ ad compendium hic est redacta. Observatum in Prussia nostra regione, quòd frigus plerumq; intendi soleat spirante Borea, magis adhuc Cæcia, & Euro flante. Serum destillatum sanguinis bovini funditus est congelatum. Spiritus panis destillatus, & semel rectificatus, per iteratam destillationem congelatus remansit. Vinum Gallicum saccharo edulcoratum à frigore fuit coagulatum, servatis, sapore, odore vini, minus tamen spise, quàm aliud vinum Gallicum, quod absq; saccharo, àëri libero exposueram. Vinum Rhenense minus saccharatum vidi funditus congelatum, servato tamen odore integro. Vinum Hispanicum *Sect. dictum* satis firmiter ac funditus congelabatur, non tamen planè. Cerevisia nostras nigra melioris notæ non admodum firma glacie fuit coagulata. Lac vaccinum planè congelatum, parte caseosa in superficie condensata seorsim existente. Aqua, saccharo tantillo adjecto, frigori exposita minus firmiter condensata. Solutio mediocris copiz aluminis crudi injecti cum aqua fontis facta, ad fundum usq; extitit congelata. Idem accidit solutioni calcis murariz vivæ, & extinctæ, atq; solutioni Vitrioli Goslicensis depurati. Solutio Crystallorum, & Nitri fortissimè est congelata. Solutio copiosi Alcalici Salis liquida mansit in frigore. Solutio Sa-

his Armoniaci, uti & phlegma illius destillatione prolectum, firmiter omnino constricta glacie. Oleum Tartari per deliquium paratum, eundem in frigore permanit liquidum, sed aliquā præcipitationē est passum. Solutio Salis Cardui benedicti, mediocri copia immixti congelata. Salis gemmæ drachma una, in uncis duabus aquæ soluta non munivit aquā à congelatione: est ejusdē Salis drachmæ 2. in uncia una & semis aquæ, liquata effecerunt, ut ne quidem ope mixturæ frigorificæ congelari poterit. Aqua ex nive liquata, citius frigore congelata fuit, ac simplex alia aqua. Aqua marina ad quatuor circiter milliaria Prussica à littore nostro hausta, in frigido aëre collocata congelabatur usq; ad fundum, glaciem, mirum & ingratum saporem, nec multum salsum præbuit. Aqua Salviæ destillata, licet aliquid usti aluminis contineret, congelata à frigore, odorem saluum retinuit. Aquæ destillatæ variæ, nonnihil etiam spirituosæ, ob vinum in destillatione additum, nihilo minus congelatæ. Spiritus Salis rectificatus, ab intenso frigore, supra expectationem, profundè fuit condensatus. Aqua fortis post solutionem plumbi debilitata, satis firmiter est congelata. Spiritus Salis aquâ dilutus, item Spiritus Nitri dilutus, & Aqua fortis diluta in superficie, glaciem conspicendam præbuerunt, reliquo liquore immuni à gelu. Saccharum Saturni aqua simplici solutum, & aliud in aceto vini solutum, contra quàm aliqui affirmant, non potuit arcece congelationem. Clystus Antimonialis subacidus planè fuerat congelatus. Tinctura Succini cum Spiritu Vini egregio rectificato parata, levem præcipitationem aliquarum partium passa à frigore, clarior evasit & perspicacior. Axungia ceti piscis solummodò condensata. Oleum Juniperi destillatum, aquæ superfusum, non prohibuit ejus congelationem, uti nec oleum seminum lini expressum, aquæ superfusum, eandem à glacie custodivit, licet oleum ipsum nihil à frigore passum fuerit. Oleum amygdalarum dulcium expressum, & Oleum olivaceum à frigore est induratum. Oleum anisi destillatum fuit coagulatum. Sequuntur ea, quæ à frigore illæsa ad conspectum saltem externum manserunt. Spiritus Salis cum Spiritu Vini rectificato ex arte junctus, intensissimo frigore nihil mutatus apparuit. Aqua fortis rectificata nihil quoq; à frigore passa. Spiritus Nitri rectificatus,

catus, Spiritus Vitrioli rectificatus, Spiritus Vini alcalisatus, à gelu mansit immunis, Spiritus Vini rectificatissimus nonnihil exhalavit, nihil aliud damni accipiens. Oleum feminum lini expressum, in frigore liquidius & limpidius mihi apparuit. Argentum vivum subsidere parum, & contrahi videbatur. Spiritus Nitri rectificatus, Spiritui Vini rectificato debite unitus, à rigidissimo frigore, & misturis frigorificis transparentior, limpidiorq; redditus, præcipitata in fundum parva quantitate alicujus terrestris materiz.

VI. GLACIES, est aqua concreta frigore, propter terræ admisionem, sive exhalationes siccas, partes aquæ agglutinantes. Primæ, & mediæ hyemis, fortis & tenax glacies adeo, ut spissitudine seu densitate digitorum duorum, ait *Tylkowski in Meteorologia Curiosa*, sufficere hominem ambulante: trium verò digitorum, equestrem armatum: unius palmæ & dimidiæ, turmas: trium vel quatuor palmorum, integram legionem, vel myriadem populorum.

Aquæ stagnantes gelantur profundius, quàm profluentes attingendo crassitie mediam ulnam, interdum integram, & amplius. Vistula, an. 1709. aquam gelu concretam prope ad cubiti extensionem tulisse dicitur, exercitibus integris sustinendis sufficientem. In fluviis, lacubus, stagnis, glacies rumpitur; si intensum fuerit gelu, aquarum, aut vaporum ibidem inclusorum efficaciam, tantumq; solet edere tonitruum, quantum explosum tormentum bellicum. Pisces sub crassiore glacie sæpius suffocantur, quia halitus terrei sunt illis noxii, hi verò dum aqua tota coarctatur, sursum non evolant, sed insipientes fluidum elementum, ferunt interitum. Examinationis causa rejicitur & in aquam, quæ separata diutius ab aère, naturam exiit. Gedani, alibiq; in Prussia, celeritate magna feruntur homines per glaciem nudam, insilendo instrumentis fixatis, à *Germ. Schreit. Schuen*, à nobis *Lyz*, vocatis.

VII. Contra vehemens frigus multa præsidia sunt nobis subministrata à natura, non pauca ab industria. Dantur sylvæ vastissimæ, pelles ferarum variæ, hyberna cubicula adeo exactè clausa, ut auram rigidam non admittant. In iis succenduntur fornaces, foci crebrius lucent, vigiles tota nocte in aulis nobilium prospiciunt, ne ignis extinguarur, aut

aut incendii exciteretur periculū. Ab his remediis semoti plures repetuntur inter egentiores, servitio deditos, milites gregarios, rucolas, frigorum sic patientes, ut una attrita veste, neq; subducta pellibus tecti ferant diu noctuq; maximas æris asperitates: in pagis pueri malè vestiti, nudipedes, sæpius diutiusq; currant per nives. lubricent, sine ullo catarrhi, tussis, aut alterius morbi periculo. Rustici in Litvania, Russia, Ukraina, aperto pectore incedunt, balnea seu vaporaria ex ignitis lapidibus aquâ perfusis faciunt, in eisq; ad sudorem eliciendum se flagellant scopis è betulæ ramis folio retento confectis. Peracta fricatione, se totos frigidâ proluunt, vel in profluentem, stagna, piscinas minores, glaciem tenuem jam admittentes insiliunt, sinè dispendio valetudinis ullo, diutius nataturi. Idem, teste *Hercule de Saxonia in Tract. de Plicæ*, aquæ ardentis, hoc est, cremati integra vitra haurire solent, ut authori præfato mirum sit, quomodo totum corpus non ardeat. Hactenus frigora, & nives autumnales, præludia quædam fuere aliorum quoq; Meteororum.

TRACTATUS XVII.

METEORA ILLUSTRANS.

SECTIO I.

De

METEORIS IGNEIS.

I. **M**ETEORA ex Græco dicuntur Sublimia, non quòd omnia, quæ hoc nomine veniunt, supra nos fiant, sed quia eorum materia halitus est, qui ob levitatem fertur in sublime. Descriptive Meteora, sunt corpora mixta, imperfecta, ex elementorum subtilioribus particulis insigniter alteratis, atq; unitis orta.

Divi-

Dividuntur in Ignea, Aquea, Aëria, Terrestria. Generantur Ignea ex calida & sicca exhalatione, quæ si copiosa sit, in longum, latumque extensa accenditur, Trabem, Draconem, aliaque representando. Præterea, Meteora alia vocantur solita, quæ fiunt juxta naturæ eusum, prodigiosa alia, quæ minitante Deo efformantur.

II. IGNIS FATUUS fit ex pingui & viscosa exhalatione, quæ accensa, huc atque illuc irregulariter propellitur, fugientes sequitur, nam cum aliquis fugit, aërem secum trahit, & ignem illum: sequentes fugit, quia cum accedit quispiam, propellit aërem, cum aëre ignem. Frequentior est in regionibus calidis, quam frigidis: apud nos apparet sæpius æstatis tempore, quando solis calor est efficacior ad educendas à terra exhalationes. Vulgus videns accensiones istas noctu in agris factas, per-sualum est ibi defossum latere thesaurum, halitus edere.

III. IGNIS LAMBENS, est flamma accensa ex subtili viscosaque exhalatione, adhærescente quandoque, crinibus hominum, vel brutorum. Oritur enim ex sudoribus, & spiritibus animalium calidi temperamenti, dum agitatione incalescunt, pinguem & viscosum humorem profertunt ex se, sed vi urendi destituitur propter materię tenuitatem. Iræ, ebrietate, aut magno labore æstuantia capita isto igne facile circumfulgent sine pilorum noxa. Novi quendam, inquit *Tylkovski in Meteorologia Curio.* qui in juniore ætate cum excuteret tibialia in tenebris, totam cameram illustrabat. De famina nobili refert *Bartholinus in Cent. 3. Observat.* quòd ex illius capillis flammæ quasi stellæ cadentes profilirent. Alia quoties leniter se linteo tetigit, toties scintillæ copiose eruperant.

IV. FAX, est exhalatio in longum & latum æqualiter extensa, & subito inflammata tanto splendore nonnunquam, ut nox videatur æquare diem. An. 1269. die 6. Decembr. crepusculo ipso, insignis splendor in figuram crucis efformatus, non solum Cracoviam, sed circum-circam regionem omnem illustravit. *Cromerus Rer. Pol. l. 9.* Anno 1277. Januarii 1. circa mediam noctem, cælum luce ingenti resplenduit, & non duntaxat Urbem, verum & regionem Cracoviensem illustravit. *Dlugossus Hist. Pol. l. 7.* An. 1279. cælum clara & non injucunda

Ddd

luce

luce ad brevè tempus resplenduit noctu, circa Cracoviam. *Mielovita in Chronic. Pol. Harbut Hist. Pol. l. 7.* An. 1452. die 6. Decemb. mediis noctis horis, crux lucida supra Cracoviam apparuit. *Bielski in Chronic. Polonia.* An. 1621. ante Chotimense bellum ab Osmano Turcarum Imperatore notum, prodigia homines terruerunt. Cælum obscuris noctibus plurima luce refulsit, coruscantes concurrentesq; columnæ per intempestam noctem, aliaq; flagrantis cæli simulacra comparuerunt. *Petricius in Hist. Belli Chotimensis.* An. 1702. in Litvania, visa columna ignea ante vesperam processisse. An. 1708. Augusti 4. Grimalovix in Podolia, post solis occasum lux orta perstringens oculos duravit spatio mediæ horæ. An. 1711. nocte sequente diem 2. Februarii, objecit se Jaroslaviæ multorum aspectui crux splendida, posita quasi post lunam plenam, Halonibus duobus imperfectis clausa. An. 1716. mense Febr. horâ decimâ noctis, supra Arcem Leopoliensem in monte sitam, visæ à plurimis octodecim columnæ igneæ secum quasi confligentes, duobus horæ quadrantibus. An. 1717. Augusti 10. horâ nonâ vespertinâ, exhalatio major accensa, in Prussia, Masovia, Minõj Polonia &c. se videndam objecit. CHASMA, est meteorum terribile, figuram cæli se aperientis, ac dehiscantis exhibens. Tunc generatur, quando exhalationi accensæ opponit se in aère nubes in medio densior, in ambitu rarior, inter aspectum nostrum intercedens. Observatû est Chasma non semel in variis Regni nostri Provinciis, cum stupore. Hiatus hic si est minor, Dolium, si major, Vorago appellatur.

V. STELLA CADENS seu discurrens, volans, sæpe noctibus ferens conspicitur. Exhalatio pinguis, attritione, vel per antiperistasis accensa, sursum nitens, à nube deorsum repulsa sic decurrit, ut è superiore loco emissi jaculi speciem referat, aut stellam prolabantem aspectui hominum representet. Si aliquando usq; ad retram cadat, in materiam viscosam, lubricam, spermatis ranarum similem resolvitur. CAPRA SALTANS, est exhalatio accensa, protensa inæqualiter, inquietata in motu. CORONA seu HALO, est circulus quidam albus apparens circa solem, lunam, & sidera: in re autem est retractio luminis in densiori aère, quæ etiam spectatur ad lucernas. Conspic-
ctus

Aut Halo Cracoviæ, an. 1558. ante meridiem, cælo sereno, ære pacatissimo, solem magno includebat circulo, variis distincto coloribus, duravit quatuor horis continuis, atq; mediâ. *Piotreovius Astrol. Cracoviæ in Cometa.*

VI. GLOBUS IGNEUS, est accensa exhalatio figuræ orbicularæ. Ante Arcem Cracoviensem visus est noctu cecidisse igneus globus, an. 1506. *Annales Polonia.* Supra Gedanum, & Brunshergam arsit globus in ære, caudam modicam vibrans deorsum, an. 1681. Mirabilior conspectus in Prussia ad littus Sinûs Venedici. luna fuit plena, & lumine sereno radians, subito quasi altera plena luna, globus de corpore lunæ delabi cæpit, ut ipsa luna, sed cum luce majore descendere videretur ad terram, quod prodigium summo terrore spectatores implevit. *Tylkowski Phys. Curi. P. 9.* Ferebatur motu leni, & humili via globus rubeus, ardens supra Varsaviam, an. 1681. die 13. Martii *Idem ibidem.* Gedanensi Urbi impendens globus, per fenestras magnam sparserat lucem in conclavia, an. 1696. die 27. Februarii. *Ex M. S. S.* Voltabat globus per ærem supra Mariæburgum, an. 1697. *Ex M. S. S.* In Litvania, an. 1703. globus instar pyroboli accensî dissiliens, nubes rubere fecit. In Volhinia, an. 1704. noctu exorta lux, ex nube una dum se demittit in alteram, in globum abiit, semitrium horarum decursu, ad spectaculum mansit. Tulerat fama, an. 1711. Januarii 8. illuxisse igneum globum simul cum sole exoriente, totâq; durâsse horâ.

VII. DRACO VOLANS, est exhalatio pinguis, copiosa, accensa, protensa in longum, circa medium aliquantum altior, circa extremitatem intorta, ut proinde draconis figuram imitetur. Secundum *Schoottum*, est in medio latior, ante & retro strictior, alis hinc inde expansis. In igne æthereo hunc Draconem natum persuasit sibi, verumq; esse animal, seu avem igneam credidit *Paracelsus* refutatus ab authoribus plurimis. Litvanica, Russicaq; plebs ignara causarum naturalium vocat Draconem *Latawicz*, id est, volantem dæmonem, incubum, succubum, hominibus libidinosis infestum; sed hæc dæmonia diversa sunt ab hoc meteoris.

VIII. AURORA BOREA, præterito sæculo denominata putatur primò à *Gassendo in Operibus Physicis*. Inest illi fulgor mirabilis, qui aliquando nocte intempesta Septentrionalem tractum ita occupat, ut auroram claram mentiatur. Causa hujus phænomeni rejicitur in copiosas particulas ignitas terræ, seu exhalationes sulphureas ac unctuosas ascendentes in ærem. Cogitationes de Borealibus Coruscationibus à *Wolffo* sunt editæ, Disputatio à *Langhaufen* instituta: à *Wagnero, Kirchio* adducta varia. An. 1560. arcum in ære lucidum, spargentem radios *Hennenbergerus* conspexerat. An. 1682. Octobris 28. vespere Aurora Borea Gedani apparuit, Noto-Zephyrum versus, densissimos, longissimosq; radios sursum rectâ projiciens, quasi caudæ essent trium, vel quatuor diversorum eximiorum Cometarum. *Hevelius in Anno Climacterico*. An. 1716. Martii 17. à primis horis vespertinis, ad matutinam quartam, idem meteorum cum grandi incendio spectatum est Gedani, Elbingæ, Regiomonti &c. quod extensione sua, juxta *Arnd in Schediasmate de Auroris Borealibus Torunii impresso*, fortè quadrantem horizontis expleverat, cum latitudine nunc expansiore, mox contractiore. Flammæ partim rutilantes, partim albescentes eruperant, murmura, strepitus auditi in ære. Visi iidem ignes in Curlandia, *Actis Eruditorum referentibus* etiam Lipsiæ, Halæ Saxonum, Brunsvigæ, Bremæ, Hamburgi, Lugduni, Amitelodami, Londini, Francofurti ad Oderam, in Holsatia, & Vestphalia. An. 1717. V. Idus Aprilis, à decima hora noctis, ad secundam, Torunii est observata. An. 1718. V. Nonas Martii, circa horam nonam vespere, mirè lucens incurrit in oculos. *Arnd in Schediasm. de Auroris Borealibus*.

IX. FULMEN, ad mentem Philosophi, est exhalatio ignita, è nube impetu magno excussa: sive ignis in exhalatione accensus, & de nube veluti globus ex tormento bellico explosus. In mediâ àëris regione nascitur, dum enim eò penetrat, nubes densior & solidior superiùs, quàm inferiùs, in qua includitur exhalatio calida, sicca, inflammabilis, spiritibus aliis mixta, fit ut motu & antiperistasi concreseat, & incalcescat, nubes frigore ambientis àëris magis densetur & stringatur, sic exhalatio in locum plus æquo angustiorein redacta discurrat huc & illuc,
per

per cavitates nubis conetur egredi, interim impingendo in densiora latera nubis atteratur maxime, quam attritionem sequitur inflammatio, donec partem debiliorem nubis alitubi disrumpens, magno cum sonitu ad ima decidat. Hic explicatur in primis tonitru, quod est sonus, quem edit spiritus ille agitato intra viscera nubis: fragor autem, est sonus excitatus à confectione nubis, & spiritus collisione: fulgur, est lumen exhalationis accensæ, quod si fiat sine fragore, dicitur coruscatio. Idem fulmen non est corpus aliquod durum, si enim solidum esset, non haberet tantam vim penetrativam, & facile quovis vento mobilem. Et Ceraunia seu Lapis fulmineus dictus, non est fulmen, sed ipsum concomitans, nam inquit *Reinzer S. J. in Meteorologia*, si ad ignem, ex sulphure, nitro, & luto, fieri potest lapis durissimus, cur non idem præstare potuerunt exhalationes inter nubes receptæ? Productio tamen Cerauniz contingit rarius, quia halitus sive vapores terre per ærem sunt dispersi, à se invicem separati. Si nascitur, conicæ est plerumq; figuræ, candida, pellucida, quia vehementiore igne à sordibus depurata; levis, quia bene excocta. Hæc in universalî dicta de fulmine, seu exhalatione sicca & pingui, quæ ex terra, sulphure, bitumine, plantis, animalibus, aliisq; mixtis extracta, in copia magna intra nubem clausa, ex attritione accenditur, & repulsa densitate nubis superioris, concipit impetum violentum deorsum. Commentum est laurus à fulminis ictibus esse immunem. Laurus de celo tacta à rectionibus est observata: commemoratur à *Sennerto in Epit. Natural. Scient.* probatur percuti à *Brodae Miscellan. l. 3.* Vidinus ante paucos annos laurum percussam fulmine, ait *Vicomeatus in Comment. ad l. 3. c. 10. Aristotelis.*

X. Prodigioli effectus fulminum enumerantur. In Sacello Regio Ecclesiæ Cathedrali Posnaniensi adjuncto, an. 1371. die 15. Aprilis, fulmen quod turrim percussit, cæteris intactis rebus, solas Premislai Regis, & Rixæ uxoris ejus confregit imagines. *Cromerus Rer. Pol. l. 13. Dlugoffus in Hist. Polonica.* Uladislaus Jagello dum Posnaniâ Sredam ageret iter, splendente die, è subitanis nubibus, terribile fulmen erupit, nulites duos, equos regios quatuor, aulicorum de-

cem ictu uno prostravit, relicto Rege ferè exanimi, nec non aliquan-
 diu surdastro. *Maurinus in Chronico. Crucigerorum, Neugebauerus in Hist.*
Pol. Bielski Chronico. Pol. l. 5. Gedani, an. 1486. die 2. Julii, tem-
 pestas ingens quinque horis duravit; inter tonitrua atq; fulgura, scin-
 tillæ prolapsæ ita sunt in Civitatem, ut de candente ferro percusso mal-
 leis in incude. *Curicken in Descript. Urbis ejusdem.* Fulmen, an. 1496.
 equitem quendam cum equis duodecim interemit. *Sarnicki Annal.*
Pol. l. 7. Vilnæ, an. 1631. ignis fulmineus vicum nobilem cum
 uxore occidit, acinacè liquefecit vaginà non læsà. Cur gladius destruitur,
 & non vagina, argentum conflatur, non crumena &c. ratio datur, quia
 hæc, & similia, sunt porosa corpora, ideoq; viam facilè præbent subtili
 & valido spiritui fulminis, cui vis inest agendi contra dura & resisten-
 tia. Vel (quod idem est) ratiore pervolat, & permeat citò, dura &
 densa plus resistunt fulminis trajectu, ideoq; circa illa diutius immo-
 ratur, eisq; vim suam imprimit. Gedani Templum S. S. S. Trini-
 tati dicatum tetigit fulmen, an. 1669. per fenestram, incurvato, subla-
 to, non tamen liquefacto plumbo, quo disci vitrei conjunguntur, &
 per foramen angustissim, serinio instrumenta musica asservanti se insinu-
 avit. Ex instrumentis solæ panduræ sunt expertæ vim ictus. Una, manu-
 brio excepto, quod illesum mansit, penitus est contracta, ex reliquis
 particulae latitudinis exiguæ, multò autem longiores, quasi scalpello ad-
 moto exfectæ conspiciebantur, sed chordarum ovillarum ne una quidem
 perit. Infra panduras, tubæ ductiles ex otichalco, litui, & tibiæ ex li-
 gno nihil detrimenti acceperunt. *Ex Novis Literariis Maris Baltici &*
Septentrionis. Haczoviz, an. 1678. conflictu nubium ardor expres-
 sus in aures confregerat, capitis feminei tegumentum exusserat, capillis
 illæsis. In Sandomiriensibus nundinis tam violentus cælestis ignis
 afflavit ruricolam, ut confectum disparet, spectante & admirante
 multitudine hominum. Etiam *Sennertus in Epitome Scientiæ Natu-*
ralis refert quendam post ictum fulminis subito ereptum ex oculis,
 nunquam postea apparuisse. Arbitratur *Meynerus in Meteorologia*, car-
 nes, & ossa in cineres, ac ventos tunc abiisse. Polociz fulmen dum
 in Templum quoddam decidisset, in momento tabellas votivas argen-
 teas

teas in favillam impalpabilem exossit. *Tylkewski Phys. Curi. P. 9.* Jaroslavia, corpore salvo, integra veste, fila, quibus vestis confuta fuerat, exusta omnia. Debilior spiritus incendere sicca ac molliora potuit, durior pannum reliquit, & corpus humore, sanguine plenum. In eadem Jaroslaviensi urbe, Studiosi cujusdam calcei, quasi cultri acie in partes sunt concisi, intactis pedibus. Et tunc flamma fulminis valde fuit subtilis, dispersa; ideoque exiguae activitatis.

In Volhinia, globuli ex argento elaborati in massam sunt conlati, sine damno in indumento complicato.

In Litvania aulici duo exanimati, argentum vaginis framearum, aliaque supellectili appositum colliquefactum, vinum conservatum, consumptis dolis. Pellicula tenui concrecente ex viscosa exhalatione indutus esse debuerat ille liquor, ideoque non diffusus: aut ex vino ipso subito membrana percossa, ceu uter quidam contentum illud involverat, & retinebat. Salvo vase, si liquor consumitur, per venas ligni, inquit *Fromardus in Meteorologicis*, facili & lubrico transitu fulmen illabatur, & ardore immodico, v.g. vinum in tenuissimos vapores dissolvit, qui per poros vasis, trajectu illo flammæ luxatos, exlyrant in auras.

In Roxolania, excussus è nubibus ignis Dubanienicenses stagnum tetigerat, piscibus necem attulerat.

Idem evenit ad Margonnum oppidum Majoris Poloniæ, ubi insecti præfocati; pisces enatarunt.

In lacu pagi *Jeziara*, pisces alii mansere incolumes, cyprini lati post ictum extincti.

Habus, Germ. *Frisch Haff*, ultra Elbingam, pikes mukos amiserat, post immisam fulminis infectionem.

In Templo Olivensi prope Gedanum, specialem effectum fulminis sum contemplatus. Ad latus unum stat Epitaphium cum inscriptione, Monumentum Illustrissimorum Fundatorum hujus Monasterii: ad latus alterum, Epitaphium secundum positum est cum inscriptione, Monumentum Serenissimorum, & Illustrissimorum Benefactorum hujus Monasterii. Delapsus est vehemens ignis de nubibus, & relictis intaminatè literis deauratis trabalibus plurimis, has nonnulli denigravit, quæ sparsim posita componunt has voces, O SION URIT. Cum exclamationis nota inculcare videtur hic ictus, quoddam Sionis, id est, Cælestis Arcis imperio erumpant fulmina, urant, prosternant, cognitio-

nciam

nem, timorem DEI humano generi incutiant. In oppido Wlodzwa Litvanæ, scrinium dum fulmine petitur, an. 1702. illasâ vaginâ, ensis falcatus est absumptus: alter gladius appositus lateri Civis Conocensis in Prussia, eidem est subjectus effectus.

Jarocini, an. 1711. cistis inclusa stannea vasa partim sunt fulminis telo perforata, partim confecta, supellex reliqua integra mansit. Concussit fulmen Aedes Sacras Parochiales in oppido *Gorka* Palat. Posaaniensis, an. 1713. & unum in organis lignum ad minutissima deduxit semina, fistularum stanoearum majore parte adusta, minore liquefacta, multa spectaculo, atq; discurfu physico edidit digna. Infuscatis altaribus aliquot, relictiis notis experimentibus flores affabrè factos in pavimento Templi Czenstochoviensis Claro Monti impositi, disparuit ignis fulmineus an. 1715. Eodem anno, die 14. Junii, per fenestram irrumpens terruit Religiosos edentes sacros cantus, stellularum signa reliquit in manibus. *Pokorski Ordinis S. Pauli Primi Eremite in Frontispicio.*

Dicebatur, anno 1717. vis celestis flammæ matrem exanimâsse in Prussia, prole illasâ sinu excepta, nam illo temporis puncto, debuerat genitrix venenosam exhalationem attrahere cum aëre, infans verò emittendo respirium, infectionem illam amovere. Vel quia tunc exhalatio non tam latè se extendebat, ut prolem involveret: vel id Divinæ providentiæ attribuendum. Si verò infans in utero constitutus enecatur, salva parente, fetus tener faciliùs subtili, sed languida exhalatione afficitur, aut vehemens gestantis metus est nocemento. *Koscierczinæ*, an 1718. contracta organa fulmine, visiq; miri ejus effectus. In *Varmia*, excitata sunt crebra incendia face fulminea.

XI. Fulmina terebrantia, & discutientia, tempore verno, atq; æstivo, interdum sæviunt, interdum vix audiuntur. Una Provincia magis est illis obnoxia, quàm alia, propter materiæ pinguis atq; sulphuræ copiam. *Cracovix*, an. 1702. mense Augusto, tonitrua, fulgura, fulmina, à nocte media, ferè ad ortum solis protraxerunt horrorem. In *Lublinum* protrossit cælum eadem meteora ignea numerosissima, in *Palatinatum Calissiensem* non pauciora, an. 1713. qua tempestare, multæ exustæ domus, prostrati homines. *Æstas* anni 1720. crebra edidit

dit fulmina ad stragem hominum plurimorum in Minoris Poloniæ Palatinatibus. Hyeme, rarissima apud nos fulmina, & dum contingunt, prodigii loco habentur à plebe. Modica enim tunc exhalatio, calor exiguus, atq; vi frigoris subito extinguibilis. Ubi hyemes tepent, terra sulphurea est, cælum tonare ac fulminare potest, nam halitus sufficientes eleuantur, nec non perficiuntur. Cracoviæ, an. 1545. Martii 29. horribile tonitru auditum est. *Zahn in Mirabili Mundi Oeconomia.* Supra eandem Urbem, an. 1571. Ianuarii 29. tonabat, & fulgurabat. *Bielski Chronic. l. 5.* Gedani, an. 1575. in Aprili, percussa pars propugnaculi fulmine, dejectaq; in fossam. *Laficini.* Frequentissimæ flammæ inter nubes coruscabant, an. 1579. in Ianuario. *Paprocki.* Caklîi, & Posnaniæ, an. 1638 Decembr. 20. auditi sonitus orti in nubibus ex accensione exhalationis calidioris. *Ex M. S. S.* Turris in Monte Claro Czenstochoviensi fulmine ista conflagravit, an. 1654. die 10. Februarii. *Kordecki Ordi. S. Pauli Eremitæ in Nova Giganomachia.* Audita tonitrua, coruscationes visæ, an. 1690. Ianuarii 14. Eodem anno, 1. Aprilis, Templum Virginum Ordinis D. Benedicti est incensum. Caklîi, die 14. Februarii, turrim Curie tetigit fulmen. Posnaniæ, an. 1701. Februarii 13. è densa nube erumpens vis ignea turrim percusserat Templo D. Magdalenzæ contiguam. Coneeperat moles flammam prælucentem Urbis exitio, ast ab audaciore Studio Theologiæ est sopitum incendium. Feriunt turres, montesq; fulmina, quia linea perpendiculari rarissime, transversâ passim delabuntur, ideo incurrunt in moles excelsiores. In Lubliensi Palatinatu, an. 1701. Aprilis 4. multum frigenti aëri, cadenti nivi, permitti fuerant cælestes ignes. Atra nubes noctem pæne deferens, anno 1717. Martii 23. Iatoslaviam crebris fulminibus, fragore ingenti terruit adeo calidum imbrem demisit, ut manu agrè sustineri potuerit. Gedani, an. 1718. Martii 16. cum nivibus, ventoq; valido, igneum telum ceciderat, disrupta nube. Ibidem 2. Aprilis, audita horrenda tonitrua, coruscationes frequentes spectatz. Regiones nonnullæ extær ferè nunquam vim fulminum experiuntur, vel propter vehementiam frigoris, quod poros terræ claudit, ut halitus copiose non possint ascendere.

vel propter calorem magnum, cumq; perpetuum, qui exhalationes elevatas attenuat, dissipat, ut in nubes densas abire nequeant.

SECTIO II.

De

METEORIS AQVEIS.

I. METEORA AQVEA debent aquæ originem, resolvunturq; in idem elementum. Constant enim vaporibus constrictis, & quasi consolidatis à frigore. Producentur vel in secunda regione æris, & sunt Nubes, Pluviz, Nives, Grandines: vel in infima regione, & sunt Pruinz, Nebulæ, Rores. **NUBES**, est halitus seu vapor vi suæ levitatis in mediam æris regionem elevatus ibiq; densatus, ob nativum suum frigus recuperatum. **PRUINA**, est materia ad nubem formandam idonea, concreta in infima regione, prius quàm potuerit in nubem densari, vel in aquam solvi, vel calore dissipari. **NEBULA** differt à Nube, ratione loci, nam Nubes est in media regione, Nebula in infima, diciturq; caligo si est densa atq; opaca. **ROS**, est vapor subtilis, parû à terra elevatus propter exiguum calorem solis, frigiditate temperatæ noctis in aquam resolutus. Juvant etiâ ad rorem efficiendum astra nocturna, præcipuè luna vapores noctu de terra educens, qui deinde terræ incubantes, sub initium crepusculi, solvuntur in aquas.

II. **PLUVIA**, est nubes in guttas aquæ resoluta, ex alto in terram decidens. Causa materialis illius, nubes facta ex vaporibus ad mediam æris regionem sublatis: formalis causâ, nubes eadem dissoluta. **Pluviz** capte tempore veris, an. 1118. nec in æstate remittebant, unde ingens est orta exundatio. *Dlugoffis Hist. Pol. l. 4. Cromerus l. 5.* Imbres per totam ætatem continui, an. 1210. aquarum multitudine vehementer Poloniam afflixerunt, non sine segetum hybernarum jactura, pagorum evertione. *Herbert Hist. Pol. l. 6.* A festo Paschæ ad autumnum, an. 1221. assiduus imbrium descensus inundationem causavit, vernarum

vernarum fegetum seminationem impediens. *Miechovita Chronic. l. 3. Dlugoffus l. 6.* Hanc frequentiam imbrium, aut similem *Nakielski in Miechovia*, ad an. 1223. refert, subjungendo: pabulis deficientibus, mors animalium obtigit, homines plurimi præcipuè agrestes absumpti, valida fames per triennium continuata. Ingens aquarum copia, anno 1253. ferè in Polonia tota ex perpetuis pluviis, ab Aprili, usq; ad 25. Julii delapsis, campi, agri, sylvæ navigabiles factæ. *Idem ibidem An. 1270* à mensis Junii die 20. ad Septembrem medium, nimbus continuatus diu noctuq; erat causa ingentis eluviei. *Strykowski Annal. l. 8.* Miranda fuerat intemperies cæli, an. 1451. quia continuis diebus quindecim, totidentiq; noctibus, sine intermissione pluvia ingens decidebat. *Dlugoffus l. 13.* In Varmia, an. 1491. circa diem S. Laurentii, tantus defluxit nimbus, qualis nunquam est observatus, cataractis enim cæli, nubibusq; apertis diluvium redire videbatur. Delabebantur de nubibus aves, quales nec antea in dicta terra, seu etiam regnis, & terris vicinis, nec postea spectatæ fuere. Duravit tempestas illa vix per dimidium quadrantem horæ, quæ si integrâ horâ perseverasset, terram, homines, animalia cuncta absorbuisset. *Plastwig in Vitis Epif. Varmiensi-um.* Æstas anni 1504. ab Aprili ad Septembrem inclusivè, vix non quotidie pluviosa. *Miechovita in Chronic. Polonia.* Exundationes maximæ in Polonia, an. 1534. cæteris terris per Europam totam arefcentibus. *Frischius in Catalogo Prodigiorum, Funccius in Chronologia, Lycosthenes in Chronic. Prodig. ac Ostentorum.* Pluebat diebus singulis Augusti mensis, an. 1628. secuta hanc calamitarem fames, & pestis. *Twardowski in Uladislaw IV.* In Polesiam, Volhinia à meridie, Litvania à Septentrione, maximas effudit aquas, an. 1631. diebus vernis. Navigiis tunc duntaxat iter ad Borysthenem, per octoginta ferè milliaria Germanica erat; arborû vertices, (in hoc simulacro maris) portum fecerant navigantibus. *Ex M. S. S.* Majorem Poloniam, an. 1655. Februario mense, notabilissimæ eluviones occupaverant. *Krasuski in Regina Polonia.* Inundatio maxima, an. 1688. mense Apr. invasit Majorem, Minorem Poloniam, cæterasq; Provincias. Diuturnæ pluvie, an. 1711. in Augusto, messorum labores impediverant, mani-

pulos fecerant computrescere, in Majori Polonia. Currente anno 1713. Majus, Junius, Julius, Augustus multam erat nimbosus in Terra Cracoviensi, & circa Crosnam &c. Propter pluviarum frequentiam, segetes vernæ in Prussia ad Septembris finem colligebantur, anno 1716.

III. PLUVIÆ PRODIGIOSÆ, monstrosæ, vocantur illæ, quæ non ex solo sunt vapore humido in aquam resoluto, sed vel ex aqua alicujus coloris, v. g. sanguinei, vel simul cum aqua decidunt aliqua corpora.

PLUVIA SANGUINEA, est aqua rubra interdum decedens. Contingit naturaliter, quando vapores minio, rubrica &c. aut etiam sanguine tincti elevantur, in nubem concrefcunt, tandem resolvuntur. Et calor nimius potest vaporem aqueum ita percoquere, ut aqua ex eo nata colore tingatur rubeo, vel quasi sanguineo. Quod si sanguis verus (id est, talis liquor rubicundus, qualis venis, arteriis, aliisque partibus animalis continetur) decidat aliquando, prodigium est, nec naturaliter, verum miraculosè productus, ob fines Numini notos. Pluvia speciem sanguinis referens decedit in Polonia, an. 1010. *Tylkowski in Meteorol. Curiosa.* Idem contigisse in Borussia, *Thuanus Hist. L. 27.* scribit. In Silesia, an. 1270. apud Michalovum pagum, & inter Oderam ac Nissam fluvios, triduo pluisse sanguine dicebatur. *Cromerus Rev. Pol. l. 9. Meechovita Chronic. l. 3. Bielski in Chronic. Polonicis.* Mortem Boleslai Pudici Regis proxime præcesserant pluvie sanguineæ in diversis locis copiosè defluentes. *Sczygielski Ord. S. Benedicti in Tinacia.* Ejusdem coloris aquæ cadentes de nubibus visæ, an. 1620. in Polonia. *Brachelius in Hist. sui temporis.* Ante bellum Chorimense cum Osmanio Turcarum Imperatore, an. 1621. tactæ caelesti tinctura, sanguineoque rubore arbores notabantur. *Petrivius in Hist. Belli Chorimensis.* Prope Cameuicum, in pago *Podczapalce*, an. 1639. terra profudit (juxta vulgi opinionem) sanguinem, multosque retruit spectatores. *Ex M. S. S.* Cracoviæ, an. 1680. imber coloris sanguinolenti fusus de nubibus. *Berckenmeyern in Curso Antiquario.* Eodem anno, mense Majo, vicina Urbi præfata loca, horti, prata, arborum folia, indusia agricolarum, quasi cruoris guttis sunt conspersa.

Hæc

Hæc in Arario Secretorum Oeconomica. In prædio extra fluvium San posito ad Iaroslavian, an. 1682. Aprilis 9. sanguis decidisse ex ære putabatur. Lacte pluit, quando nimii calores solis ex uberibus pecudum extractum lac cum nubium partibus permiscuerunt: aut vapores eductos ex terra alba sic percoxerunt, ut lactis colorem induant. Ferri pluvia fit, opinione *Cabri, Schotti, Sennerti*, cum vapores metallici, vel sulphurei indurantur in ære. Lapides cadunt, dum copiosæ terrestres, viscosæ, elevatæ & junctæ exhalationes calore magno addensantur. A causis naturalibus pluviz dictæ, similesq; eis proveniunt; interdum tamen, ait *Fromondus Meteorologicorum l. 5.* providentia DEI disponente, pro nuntiis, atq; minis calamitatum futurarum ponuntur. In Insula Mariæburgensî, prope pagum *Lechnow wielkie*, dicebatur cecidisse pluvia coloris sulphurei, an. 1718! agris reliquisse materiam flavam, quæ pro genuino sulphure, cum vaporibus à sole attracto vulgè habebatur. At depurari colando debuit, ad explorandam inflammabilitatem, percipiendum odorem sulphuris.

IV. PLOVIÆ ANIMALIUM hæc objectæ sunt oculis. Testes habeo viros fide dignissimos, imò & meos oculos, refert. *Tylkowski in Meteorol. Curiosa*, quod supra pileum, galerum vocant, plurimæ minutæ ranæ sederunt, cælo depluente æstatis tempore. Vidimus & viperas decedentes, an. 1662. in Podlachia Poloniæ Regni Provincia. Non admittebant generationem ranarum in nubibus, *Cabens, Falopius, Scalliger*, propter hanc quoq; rationem, quia nunquam aut in tectis, aut in tabulatis, aut in aquis depluentes ranæ apparent, sed tantum in pulveribus inspersis pluvia equâ, & in summis caloribus. En tectis sistitur Vir Religiosus, fidei probatæ, quod & supra terram fuerant visæ. Ingressi quidam iter Kioviâ in Poloniam, an. 1690. retulerunt, quod nubes imbrifera, satis densa, atra, soluta in aquas, serpentes, ac viperas in terram profudit. *Zaun in Disquisit. 3. Meteoroscopica.* A magnæ auctoritatis viro spectatore facta est mihi relatio, quod prope oppidum *Kopanica* Palatinatus Polesianensis, copia magna piliculorum nunquam ibi reperibilem sit delapta cum in bre in agrum. Colligebantur illi à rusticis concurrentibus, coquebantur, sumebantur cum gustu. Tradit

& *Jonstonus*, largè piscibus pluiffe non procul Regiomonto in Prussia ita, ut viæ quoq; & prata impleta piscibus fuerint, seq; ipsum ex piscibus illis comedisse unà cum suis parentibus. Origo ranarum, piscium, serpentum decidantium si exaninatur, censet *Schoottus S. J.*, in aëre, & in nubibus esse halitus rerum, seminaq; mixtorum, consequenter posse in illis halitibus, & seminibus, si jungantur cum convenienti materia, animalia constitui, cum habeant in se virtutem formatricem illorum. Ex assertione *Kircheri in Mundo Sibir. Reinzeri in Meteorolog.* tunc potest pluere ranis, & piscibus, quando viscosa exhalatio, & spermatica dictorum animalium corpuscula simul cum vapore aëreo stagnis & paludibus elevata, accedente calore solis, variè commiscuntur, atq; ad illud perveniunt temperamenum, ut ad formam viventis proximè disponantur. Durus & contumax adversùs tot Authores essem, ait *Fromondus in Meteorologicis*, si negarem, in nubibus quandoq; ranas generari. A sententiæ oppositæ sectatoribus adhiberunt minimè fides narrationibus; argumenta probantia posse nasci in humido calidoq; aëre animalcula aliqua, refutantur. Non pluunt (inquiunt) ranæ, sed ita citò generantur in ipso pulvere terræ, ut pluiffe videantur. Venti quoq; per juga montium sævientes, ranas, pisciculos, lapides sublevatos per aërem deferunt, unàq; cum imbribus in terram dejiciunt.

V. PLUVIÆ, RERUM VARIARUM adjunguntur suprà enumeratis Prope Zamoscium, an. 1687. Aprilis 4. ex aëre semen caulium, atq; minoris raphani cecidit. *Tylkowski Phys. Curio. P. 10.* Arcis Posnaniensis tectum & area, desuper sparsa milii grana acceperat. Ostrogium viderat quondam semina brassicæ capitata ab alto jacta. In vicinia Monasterii Tinecensis Ord. S. Benedicti, an. 1701. grana milii lapsa, collecta, cocta propter experientiam, inclusa epistolis ad spectaculum missa. Negatur, frumentum verum posse nasci in nubibus, itaq; creditur alicubi adreptam turbine cecidisse cum pluvia. Non omnia, & *Cabeo S. J. in Meteoris*, quæ ex alto venere in terram, genita sunt in nubibus, sed à vento impetuossissimo asportata ad loca remotiora.

VI. GRANDO, est pluvia in aëre congelata. Generatur in media, & infima aëris regione, cum hoc discrimine, quòd in media produca

producatur ab ejus frigore, in infima ab ejus calore per antiperistatim, quæ est intensio unius contrarii, ad præsentiam alterius. Magnitudinis non postrema causa est *Reinzer* in *Meteorolog.* pugna ventorum rigidiorum, quæ materiam grandinis, dum adhuc mollior est, inter se collidit varie, ac in grandio rem molem compingit. Ad altissimas nubes, grandines maximas refert *le Grand* in *Hist. Naturali*, è quibus descendendo incrementum accipiunt. Fieri enim potest, ut plurimum humoris occurrat in via, qui ipsis inhærendo, frigore præsentis correptus congelatur. Opinione aliorum, à terra remotius generata grando, est minor ac rotunda, quia cadens ex alto multum atteritur contactu àeris: prope terram producta major est & angularis, propter rationem oppositam. In Polonia, an. 1481. decidit grando æquans magnitudinem ovi columbini, ex ejus percussione passim inventa cadavera leporum, & omnis generis volucrum. *Nakielki* in *Miechovia*. Circa Gedanum, grando juglandi par attulit necem multis feris anseribus, an. 1521. *Ex Hist. Prussia.* Grando ovis columbarum major, cum fragoribus vehementibus, horrendis fulminibus delapsa persregerat lignea tecta, an. 1505. *Miechovita Chron. P. 1. 4.* In tractu toto, infra Czenstochoviam, & Leloviam, an. 1545. segetes, quæ falcom jam expectabant, grandine columbini ovi molem attingentæ verberatæ interierunt. *Nakielski* in *Miechovia*. Decurrente an. 1572. in circumferentia Urbis Torunenſis grando librarum decem (præter alia illata damna) etiam homines plures privavit vitæ. *Zerke* in *Hist. Torun. Naufragis Tabulis*. Ponderosæ grandines prostrârunt alites numerosas, an. 1574. *Paprocki*. In Roxolania, an. 1621. Julii 9. grandine æquali ovo gallinæ sunt concussæ segetes, aves, & pecudes. *Ex M. S. S.* Ingens procella emisit grandinem inusitatæ magnitudinis, an. 1645. *Ex M. S. S.* Circa Varſaviam, tanta grando, quantum est ovum gallinaceum apparuerat, an. 1668. *Brewer* in *Historiis Notabilioribus*. In Districtu Opoczniensi, & Radomiensi, an. 1669. Julii 22. concussæ in ipica fruges, arborum frondes, & scandulæ: mactata quadrupedia ac volatilia, sauciati homines grandine molis insolitæ. *Haur* in *Arario Secret. Oeconomica*. Æstas anni 1671. tempestatibus & nubibus atrox, fatalis multis pecoribus.

bus, & hominibus in grandine; nec vim miseris, portentosam ejus magnitudinem tres latos pedes excellisse, fuere qui viderant atq; tradiderant. *Zawadzki Arcana Hist.* l. 6. Eodem anno, die 14. Augusti; grando candidissima, ovo gallinæ major, tecta concusserat Sandomiriz *Ex M. S. S.* In villa oppido *Trofyn* vicina, an. 1677. grando æqualis ovis gallinarum colonis esepuit seminacionem hybernã, & vernã maturefcentem; expressãq; est penicillo rudi in pariete Templi Patrochialis. In *Beizenſi* Palatinatu, an. 1682. circa Julii finem decidit grando par anserino ovo, figurã perfecte referens testudinem exerto capite, pedibus, caudã in latas projectã. *Tylkowski Phys. Cur.* P. 10. Quod imagines mixtæ animalium, aliarumq; rerum apparent in grandine, partim ad vim Divinã admonentem Authores referunt, partim imaginationi insipientium adscribunt. In Terra Premisliensi, grando intulit necem animalibus, an. 1685. Julii 30: in Terra Leopoliensi prope *Grodek*, grando quãdam hunvani capitis quantitã dicebatur æquãse. In Volhinia pagis *Mhyszyn & Ozdow*, attigerat molem duorum pugnorum: in *Ceperow* villa, hominibus vulnere, pecoribus necem attulerat. Terra Sanocensis diebus aliquot cooperta grandine majore mansit. *Posnaniz*, an. 1705. Augusti 31. die, eaq; calidissima, globi constrictæ frigore pluviz, ova columbæ superabant. Ad rus *Milazyn* *Rozolaniz*, aliquot centena anatium sylvestrium sunt interempta, prostratæ oves in campis. Circa Premisliam, an. 1708. Aprilis 25. grando juglandis mole devoluta de nubibus: circa *Cremonicum* in Volhinia, Junii 5. amplitudine ovi anserini nudavit multis frondibus arbores. Vehemens ventus, an. 1710. Julii 13. attulit agris *Bozencinensibus* in Palatinatu Sandomiceniensi gradinem manui in pugnum compressæ parem, *Copriunicæ* botro mediocri viui, pago *Skrzyparzewice* extensio pollicis, *Graboveco*, *Wolze*, *Osove*, fragmenta longa & crassa glaciæ. Tempestas sedata, obtigit serina opima rusticis, in leporibus, anatis, cæterisq; alitibus interfectis. Grando formam lunæ nascentis exhibuisse ferebatur, an. 1711. mense Majo, in Podolia: in Majori Polonia, sequenti anno, glaciæ frustra prolapsa non procul à *Costeno* &c. In campis pagi *Raykowy* Capitaneatus *Mevensis* seu *Gnevensis*,

vensis, sexagenæ 36. anserum, grandinosâ procellâ concussæ. Terra Leopoliensis, an. 1716. Junii 13. passâ est grandinem prosternentem segetes, atq; volucres. In oppido *Wisnia*, è scandulis teçta elaborata sunt concussa. Eodem anno, mense Julio, in circumferentia Urbis Leopoliensis, diebus tribus duraverat, eratq; plurima par ovo anseris. Oppidum *Stuzewo* versus, in Cujavia, an. 1717. nocte sequente Transfigurationis Domini diem, cooperuit campus grando solito major. Iuxta *Fromondi Meteorologica*, rarò nocturno tempore cadit, nec nisi post calores magnos progenita. Non minor juglande apparuit prope Czenstochoviâ, an. 1718. Junii 25. poma vastitate æquabar trans Leopoliem, die 30. Julii. An. 1720. mense Aprili, horâ decimâ vespertinâ, non procul à villa *Skape* Palat. Sandom. grandinabat. Post diem 8. Junii, circa mediam noctem, Josephoviz ad Vistulam, idem meteorum molem ovorum anseris, & gallinæ ferendo regulas fregerat. Die Junii 9. Baltoviz, grando ejusdem magnitudinis volucres trucidavit: in villa *Lowy* Palat. Cracovi. digitos transversos quatuor, in vicinia oppidi *Brzozow* Roxolaniz æquavit pyra. Czermine in Palat. Sandomiriensû cum forma agneli, botri, capitis bovis, ac asini &c. decidissè est visa: ultra *Ulanow* in villis, & in *Uchanie* oppido, mole pugnorum duorum confractæ scandulæ; junctus curtui equus peremptus in vicinia: prope Zamoscium, hominum par interemptum, arborum frondes reflectæ: verveces exanimati in campis Prulliz: in locis plurimis prostratæ segetes. Ferebat rumor cecidisse & fragmina glaciæ, grandinosas massas humana capita adzquantas.

VII. NIX, est nubes stillicidium congelatum in àere, & in floccos formatum. Vel, est concretio vaporis resoluti in aquam minutissimam, qui vapor antequam formetur in guttas, dum adhuc habet inultum admisti ætris, & aliquid exhalationis siccæ, superveniente frigore coagulatur, ac copulatis invicem particulis pluribus, in floccos abit. In secunda ætris regione (quæ frigidissima est, sedesq; nubium) generatur, figuram sexangularem ex observatione *Fromondi* & aliorum cadendo deferens. Stellata *Kirchero* in *Arte Magna Lucis & Umbra*, à spiritu calidq; intra floccos concentrato, qui dum undiq; frigidis corpusculis

fulcis circumdatur, ruens corpus niveū terebrando, in radiosā efformat figuram. Nivis frequentia hyberno tempore prodest, quia tegendo terram à frigore defendit nimio, & ne halitus calidiores evolent sursum facit; deniq; propter sal nitrosum, fecunditatem promovet segetum. Æstate quamvis generetur, vim caloris in lapsu non sustinet uti grando, quæ solidiùs est compacta.

Post coortum frigus intensum, anno 1353. in vigilia Pentecostes, nix ad duos cubitos alta terram operuit, ad diem sextum duravit, cum magna frugum ubertate. *Miechovita Chronica. Pol. l. 6. Dlugossus l. 9. Herbert l. 10. Bielski in Chronicis.* Circa an. 1440. ante Decembris medium, delapsa nix mansit ad 15. Aprilis. *Nakielski in Miechovia.*

In Prussia an. 1443. Maji 1. pondera nivium testa vix ferre poterant, nonnulla subsidebant, gravatæ arbores frangebantur. *Curicken in Descript Gedani.* Hyemis, atq; nivium austeritate nimia pabulationes animalibus sylvestribus sunt sublatae, pleriq; victi apud Podoliz oram depressi onere, an. 1453. *Dlugossus Hist. Pol. l. 13.* Copiosa nix venit, an. 1569. in Majo, jacuit triduo, nivem secuta sterilitas, sterilitatem fames, famem pestilentia. *Ex M. S. S. Decidentem nivem,* an. 1570. Maji 17. comitarum est frigus, trium dierum spatio. *Hennenberger in Chronicis Prussia.*

Gedanenses campos altissima nix contexit, an. 1577. die 3. Maji. *Curicken in Descript. ejusdem Urbis.* Nuradinus Sultanus quadraginta millia Scytharum ducens venit ad Leopolim, an. 1675. Tunc visa nova in ætate prodigia, quibus barbaros primus oppugnavit æther, cum camporum vasta mensè Sextili nivibus operiret. Nec arva tantum intempestiva hyeme canuere, sed grandine quoq; concussa, quæ infesti hostibus cæli argumentum fuit, àère tum alibi, tum Leopoli sereno. *Zatuski Epist. Historico-Famil. Tomo 1.*

In Litvania Brestæ, an. 1691. Maji 6. & 7. in Minori Polonia citra Cracoviam, 8. ejusdem mensis, nives apparuerunt. Cracovienses campi iisdem tecti, an. 1692. Maji 8. & duobus diebus succedentibus. Eodem anno Junii 5. ab hora decima matutina, ad quartam pomeridianam visa hyemis facies circa Gedanum. Leopoli, an. 1693. Maji 8. nives talos attigerant.

Coneci an. 1694. Junii 10. metum incusserant, ne horri & segetes inficerentur. Prope Bialam

Jam in Litvania, an. 1696. Junii 2. in Minori Polonia ad Novotargum,
 an. 1705. Maji 27. nivalis tempestas aërem infrigidaverat. Podolia hy-
 berno tempore profunditatem nivium fere tricubitali pertica mensa est.
 Leopoli, an. 1708. Maji 18. terra est operata nive, quæ sine mora resolu-
 ta in aquas. Gedani, an. 1713. primis diebus Junii, ningebar ali-
 quoties, rigente aëre. Montes Carpatios texerant nives copiosæ,
 an. 1718. Julio mense. Prædii *Swiecim* campi conspersi nive, an.
 1719. Maji 8. in Palat. Pomeraniæ. In Octobri, inter Sokalum & Cra-
 snostaviam, nix talis altior; in Palatinatu Cracoviensi & Sandomiriensi,
 die 8. ejusdem mensis, permixta pluviz. Hæ sunt nives insolitæ, nam
 sex mensibus integris, Majo, Junio, Julio, Augusto, Septembri, & O-
 ctobri, remotæ à nobis propter valores, aut æstus. In partibus tamen
 Carpato monti proximioribus, etiam September medius, October to-
 tus fecundus est nivium. In Curlandia nives creberrimæ, justæ
 staturæ viri altitudinem non raro excedentes, & nonnisi morâ longissi-
 mâ liquecentes, regione tota ob elaviones tunc per dies aliquot iniva.
Lentius in Curlandia Memorabilibus. In aliis Provinciis nives ordinariè
 assurgunt ad spithamam, vel dimidiam ulnam, extraordinariè ad ulnam
 integram, imò ulnas duas, & amplius. Congestæ ventis circumvallant
 ædificia, exhibent colles viatoribus, eosq; non superandos, neq; citò sol-
 vendos calcibus. In Russia Alba, & Ukraina, agrestes suffulti
 oblongo baculo, soleis ligneis (*Lyze dictis*) duos, aut tres cubitos
 longis, utriq; pedi subligatis feruntur celeritatè per nives congelatas, fer-
 ras in sylvis inssequuntur, capiunt, lanceis, plumbeis globis trajiciunt.
 Nullus proventus nobis ex copiosis nivibus: in regionibus exteris quan-
 tus est, descripsit *Schottus S. J. in Anatomia Physico-Hydrostatica.* In
 Sicilia, non alius nives colligere, conservare, ac vendere permittitur,
 quàm Urbium Magistratibus. Venduntur ad aquas refrigerandas in æsta-
 te, singule libræ uno, aut altero crucigero, aut carius, prout est earum
 copia, vel inopia, distantiaq; loci ab urbibus, quibus importantur. Hy-
 mali tempore si mons quispiam thesauro nivium ditatur, confestim du-
 centi, trecentive rustici conducuntur à domino montis, ad faciendos
 globos, & in cavernam devolvendos. In Melira Insula, quia nunquam
 Fffz nives

nives è celo lapsæ comparent, ætatis qualibet die advenit navis ex littore Siciliano nivibus onerata, vela deponit circa ortum solis, libras duas nivis, Regalis Hispanici, aut Julii Romani pretio distrahit. De usu medico nivis à *Bartholino* Tractatus editus legitur.

VIII. MEL, est succus rosis cælestis *Galeno*, aliis florum sudor, & quasi gummi, quod apes colligunt. Succus in nonnullis floribus percolatus ac præparatus, *Honorato Fabri in Tractatu de Plantis*, qui cum exundet, ab apibus collectus infertur cellulis. Nec statim initio mel perfectum est, quia deinde in alveari coquitur calore, & quasi halitu tepido, quapropter mutatio coloris, saporis, & odoris. Ulterius idem celebris Author negat mel esse humorem roscidum è celo decidentem, herbis & flosculis adhærentem, maritimæ autæ densatum frigore, nam omnes flores indifferenter mel illud concretum exhiberent ac contingerent, & sic nullus delectus florû habendus esset ab apibus, quod repugnat experientiæ, non enim est flos melleus omnis. Apibus à *Gassendo in Meteoris*, à *le Grand in Hist. Natura* vis attribuitur, ea, quæ suxerunt ex floribus in mel vertendi, mutata qualitate, saporem novum impertiendi. Videmus (inquit posterior) in animalium uberibus, quod ex alimento superest, in lac mutari. Quid ni etiam quod in stomachum apes transmittunt, parte una nutrimento destinata, reliquum debitis organis in mel convertant, ac deponant? Apud sentientes oppositum, est observatum, apes ore mella colligere, sed non in ventrem demittere, crura & coxas onerate, non viscera. Optimum censetur flavum, odore & sapore jucundo, purum, sincerum, pellucens, tam sibi inhærens, ut continuitatem, quasi lineâ longissimâ non intercissim servet, si attollatur. Et album mel si notis suprâ enumeratis non destituitur, flavo non est deterius. Præstantissimum *Schrödero Medico* mel virgineum dictum, quod novellæ apes conficiunt, colore ex flavo albicans. Quanta sit apud nos copia mellis, Scriptorum probant auctoritates. Polonia abundat melle, & cetera infinita. *Boterus in Palatia Regia*. Mellis, & ceræ non alibi copia major, quàm in Polonia. *Fournier in Geographica Orbis Notitia*. Melle abundat & lacte Polonia. *Anglus de Proprietat. Kernm.* Mirum, cur totus Poloniæ tractus adeò abundat

dat apibus, ut mellis & cere nusquam sit copia major. *Cornelius à Judais in Germania.* Podolia tota ita melle redolens, ut non satis illi locus sit, ubi deferat mella. *Aeneas Sylvius in Epit. Europa, Aldrovandus in Insulis.* Apud Podolios permagna apum, & mellis optimi copia ex dictamno, & aliis bene olentibus herbis ac floribus collecti. *Cromerus Polonia l. 1.* Russia Alba seu Ruthenia mel & ceram affatim gignit. *Gemma Frisius in Cosmographia.* Excellentissimum

mel in Russia nascitur, nam ibi æstivi dies sunt longiores, & solares radii licet obliqui, nihilò minùs ad percoquendum valent: & aliquam laudem tribuere debemus qualitati herbarum, illarum regionum. *Trimarchius in Meteoris.*

Scio quendam amplas in Russia ditiones possidentem à subditis decem annuæ accepisse mellis cados mille, cados autem venit sæpe decem aureis nummis. *Ojaleński in Defensio Polonia.* Cera ex Russia & Moschovia in universam ferè Europam deferretur. *Jonstonus in Hist. Insectorum.*

Narrat *Jovius* historiam lepidam de quodam Russo, qui mel de cavata arbore exempturus, illaplus est eadem, tandem ab urso extractus. Sæpius in Russia, & Litvania reperiuntur vetustæ favorum massæ arboribus conditæ, defertæ ab apibus, quæ nonnisi tunc inveniuntur, dum arbor lustatur de industria, vel succiditur, aut annosa prolabitur. In Volhinia, mellis & cere mirus est proventus. *Geofredus in Archontologia Cosmica.*

Litvania melle usq; ad miraculum abundat. *Bucelinus in Orbis Descriptione.* Sylvestres apes multum mellis ac cere in Litvania sylvis conficiunt. *Mercator in Atlante Minore, Rythaymerus in Orbis Terrar. Situ.* Nusquam gentium plus mellis eruitur, quàm in Samogitia. Candidum est, & saporis exquisitissimi. *Brevius S. J. in Parallelis Geographia, Cluverius in Geograph. Mercator in Atlante Minore.*

Mel nullibi minus cere habere dicitur, quàm in Samogitia, nusquam melius nobilitusve. *Liber Baro ab Herberstein in Commentar. Rer. Moschoviticarum.* In arborum cavitatibus passim mel reperitur in Samogitia, ejus candoris, puritatis, saporis, ut omni melli, quod in his regionibus invenitur, merito jure præferatur. *Nicolossus in Heraule Siculo.*

Laudatissimum habetur mel in Samogitia, seu quòd flores sint meliores, perflato à Se-

ptionali vento aëre, seu quòd ibi apes robustiores vivant, & mel diligentius elaborent. *Jonstonus in Historia Naturali de Insectis, Mox-fetus in Theatro Insectorum.* In Curlandia inignis copia mellis, quod aliquando in arboribus cavis reperitur. *Lentilius in Curlandia Memorabilibus.* Prussiae quoq; mellis & ceree copiam adscribit *Mercator in Atlante Minore, Cornelius à Judais in Opere supra citato.* Ex Pro-

vinciis multis Poloniae, massae cereae navibus in Galliam, Belgium, Hispaniam deportantur. *Lassicus* Mel atq; cera quantum vectigal Poloniae inferat, videre licet in *Klocksi l. 2. de Aerario.* Descripti-

oni Muls Polonici, quia non obventurus est locus commodior, melli eam adjungo. *MULSUM* *Isidoro & Varroni, AQUA MULSA*

Plinio, HYDROMELI aliis, nobis *Miod piry*, est potus praestans, maxime idoneus hominibus has regiones incolentibus, in quibus mellis optimi copia summa. Et quid quæso aliud mulsum est? quam vinum arte confectum; quid necesse potus Deorum à Pœtis celebratus? quam muls ex aëria materia ducens originem. Nobilissimus potus in frigidis & humidis morborum vitis, nec non in pectoris intemperaturis, similiter in morbis nervorum frigidis, apoplexia, paralyti, epilepsia, spasmo, ita tamen ut medicamentorum lege, jejuno stomacho modicè degustetur, nec ad satietatem bibatur. *Placotomus Medic. Doctor de Natura Cercvisiarum, & Mulsæ.* Medo ad tussim humidam confert, pectus mundificat à sanie & humore grosso, non permittit lapidem generari, lavat & abstergit viscera, mundat ventrem à fecibus, bibitur (a quosè & tenuiter coctus) loco vini, in ægritudinibus nervorum, & doloribus juncturarum. Verùm adolescentibus, cholericis, fervido humore laborantibus, stictas venas habentibus addit dolorem & sitim, ideo illis non exhibetur. *Mesue Medic. Doctor citatus à Mieschovia in Con-*

servatione Valetudinis. Cùm Provincie Septentrionales, Polonia, Litvania, Russia, Moschovia, à natura viuo donatæ non sint, ejus loco collata illis mellis quantitas incredibilis, ex quo hi populi conficiunt potionem delicatam & sanam. *Bellis Polisc. Dissertat. Tom. 1.* Maximas commoditates percipiunt Russi ex melle copioso, mulsūq; conficiunt, quod nobilitate nihil cedit generosissimis vinis. *Hornius in Hist. Natur.*

Civili. Mel apud nos in Germania multum substantiæ mediæ habet, parum spirituosæ, hinc debiles potus ex melle fiunt, cum contra Hydromeli Polonicum, præsertim Litvanicum in fortitudine nulli vno cedat. *Becherus in Physica Subterranea.* Mulsu seu Medonis perfecta coctio mirabiliter exploratur, si ferrum candens profundè ei immiseris & detinueris aliquantum, neq; extinctum extraxeris, quod non fatis coëlo extinguitur. *Tylkowski in Phys. Curio. de Meteoris.* Solet condiri mullum Varaviae succo è cerasis, rubive malis expresso, aut aromatibus, & pro ratione condimentorum, *Keisstrangi, Malinici & Troinici* nomen accepit. *Cromerus Polonia l. 1.* Optimus Medo paratur in Litvania, estq; duplex, spissus & tenuis: Danicus & Lubecensis palmam illi libenter defert. *Mesbcmius de Cerevisiis, & Potibus.* Excellentissimū mulsū in Litvania, potissimū Caunæ coquitur. *Froelchius in Bibliotheca Peregrinantium.* *Adrianus Romanus in Parvo Theatro Urbium.* Laudatissimus Medo Caunensis per totam ferè Europam devehitur. *Jonssonus in Hist. Naturali de Insectis.* *Popping in Orbe Illustrato.* In Curlandia mullum coquitur dupliciter, alterum pelluciditate gratissimæ Hispanico vino nihil cedens, in ebriamen efficax & dulce, alterum colore cerevisiam æmulans. *Lentulus in Curlandia Memorabilibus.* Optimum mullum Podolicum, Russicum, & Volhinense, præcipuè in oppido *Lokacze*, coloris viridis. Interdum tam nobile, tam defæcatum datur, ut à peritissimis dignoscatur difficilè ab Hungarico vino, illud colore, odore, sapore referens. Paratur à nonnullis ex eodem mulsu potus, vino *Petri Simonis*, nobis *Petercyment* vocato proximus. Confectus potus ex melle, aqua, & lupulo, idemq; aromatibus conditus, in domibus præsertim Sarraparum ad centum & plures annos asservatus vinum Malvaticum superare videtur. *Blaeu in Atlante Novo.* Litvania *Vitoldi Principis* temporibus conditum mullum asservabat. *Opalenki in Defensa Polonia.* Aqua mulsæ, inquit *Plinius*, longa vetustate transit in vinum. Verum id esse didici in Litvania, ubi hydromeli ante centum annos conditum fortissimum evaserat, & usui ineptum. *Enapius S. J. in Thesouro sub verbo Miscd pity.* In aula *Celsij. Ducum Radvislorum*, mullum ultra centum annos servabatur. *De Londa*

*in Descript. Orbis, ex Thesauri Politici l. 3. In Rozana pagò Illustrif. Domus Sapihana, idem potus durasse sæculo integro tradebatur, qui civilis belli ardoribus est exsiccatas. In aliorum Procerum, & Nobilium cellariis, non unam decadem annorum superat mulsum, sed tale nonnisi medicamento loco propinatur affectis morbo, quantumq; cupæ vastissimæ demitur, tantum affunditur recentis mulli. Repertum dicitur in Podolia ad Tyram fluvium, confiniaq; Moldaviæ, vulgò Valachiæ, mel infatuans, quod Hydromeli dum constituit, haustum largi-
 ùs de statione mentis dejicit homines, ad tempus longius. Tale, vel simile Plinius Hist. Naturalis l. 21. insanum vocat, ab insania, quam gignit, arbitratuq; vitium contrahi flore rhododendri, quo scateat sylvæ. Apud eundem authorem, mel in monte Carina Cræte natum à muscis nusquam attingitur: in Palatinatu nostro Raveni, ex certo melle confectum mulsum delibantibus muscis est letale.*

S E C T I O III.

De

METEORIS AEREIS.

METEORA AEREA sunt, quorum materia àër, vel àëri similis. Ex eorum numero VENTUS, est meteorum difficillimum cognitu, de quo *D. Augustinus ait: quia ventus fiat, semis, quâ causâ fiet, vel de quo thesauro eruitur, nescis.* Pervulgata antiquorum quorundâ opinio erat, ventum esse solum àëris motum, sed alii ventorum effectus, alii àëris enumerantur. Exhalatio calida & sicca est materia ventorum *Aristoteli & Peripateticis: exhalatio perniusta vaporibus, Conimbricensibus: non sola exhalatio, nec solus àër, nec vapor solus Schotto, sed omnia tria, aliquando solitariè sumpta, aliquando inter se mista. Nec obstat, quòd aliquando venti sint frigidi, quia etiam halitus hominum, quamvis ex calore pulmonum procedat, tamen dum constricto ore extenuatur, aliquid frigoris secum defert.* Primaria
causa

causa ventorum nonnullis recentioribus, est compressio, atq; expansio æris & exinde resultans ejus inæqualis gravitas atq; pressio. Materiam & fomitem subministrant exhalationes, directionem efficiunt fortuiti concursus nubium, montium, angustiarum occurfus, solis & lunæ positio. Idem sentire videtur de Ulloa S. J. in *Philosoph. Naturali*, dum ventum quandoq; maximè non ferocem reducit ad ærem seu atmosphæram, ex aliquo vicino latere obliquè agitatam, propter magis surgentem exhalationum, atq; vaporum copiam, in vicina aliqua regione. Ad extremum, probabile est Reinzer S. J. in *Meteorolog.* ventum in sola æris commotione sæpe consistere, nam in quibusdam locis datur ventus continuus, sine continua exhalationum copia; flabellum auram impellens efficit ventum, in camino, posito igne, sentitur ventus ad januam. PROCELLA, est repentinus quidam status deorsum de nubibus rectè excussus, qui subito oritur, & citò desinit. TYPHON seu Turbo, est Procellæ affinis status, sed multò vehementior, ruens motu circulari seu spirali, arbores, malos navium frangens. Solet illius similitudo conspici in ordinario vento, qui in angustiis locorum dum impingit in latera, atq; hinc & inde repellitur, concipit motum circularem, qui pulveres, paleas, arenas agit in gyrum.

II. VENTI INSOLENTES in Provinciis nostris, eorumq; effectus mirabiles exponuntur. Fortissima & inquieta ventorum vis, an. 1110. ædificia lignea multa evertit & dirupit. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 4.* Venti horribiles univesum ferè Regnum, an 1335. vexaverant, concusserant, prosternendo domos, evellendo arbores. *Miechovita Chronic. Pol. l. 4. Dlugoffus l. 9.* Ingens commotio æris, an. 1480. in Polonia, *Nakielki in Miechovia.* Urbs Gedanensis terribilem tempestatem experta, an. 1497. Violentia venti, in quodam Prussiz loco, turrim ligneam grandem, campanas quinque ferebant, unamq; inter illas centenaria pondera sexdecim continentem rapuerat, non fractam ad viginti quinque passus promoverat, quæ tandem in statione nova, in frustra est comminuta. *Curicken in Descript. Gedani.* Id contigisse in Zulava Gedanensi dicta *Klein Werder* narrat *Schutz in Hist. Rer. Prussicarum.* Ad annum 1494. *Chronica Prussorum* imprellâ Germanicè

nicè hoc idem referunt. Typhon irruisse debuerat, qui inter Sinas & Japoniam aliquando tantus est, ut grandes naves in altum elatas confringat, è terra evulsas arbores, saxa mota ingentia aliorum devehat. Sub Sigismundo I. Leopoli, mense Julio, orta tempesta tanta, cum fulgure, tonitru, ingenti cæli fragore, ut cælum & terra tuere videretur; pars Urbis maxima disjectis & contractis tectis sit deformata. *Vapovius in Fragmento Pol. Historia.*

Gedani, an. 1509. miro turbine triginta septem turres sunt everse. *Bucelinus in Calendario Historico.* Maxima vis ventorum exorta, an. 1550. Novembr. 10. in tota Polonia, Litvania, Prussia, Livonia, vastissimas quercus & pinus, non paucas turres prosttraverat. *Posselius in Hist. Polono-Prussica M. S. S.* Ventus ita deliravit, an. 1559. in Zulava Gedanensi, ut currus oneratos everteret simul cum equis, deturbaretq; in præcipitia. *Ex Hist. Prussia.* Evertisse arbores validas, disjecisse tecta impetus venti, an. 1580. notatur à *Posselio supra citato.*

In Prussia, an. 1589. mense Majo, ventus fæminam raptam, longius per ærem laram, incolumem deposuerat. *Hennenberger in Chronic. Prussia.* In Masovia, an. 1630. turbo rectum grande ex domo quadam abstulit, & tandem post milliaria Polonica quatuor jacere fecit. *Tylkowski Phys. Curio. P. 3. de Meteoris.*

Corus subito coortus an. 1672. Nonis Iulii, de fastigio Turris Prætorii Leopolicensis, pro aplustri impositum leonem rotabilem, fracto pinnaculo, unâ cum insignibus Civitatis per eum gestatis deturbaverat, non sine portento. Oblecta enim à Turcis Urbs eodem anno, in Septembri. *Zimorowicz in Leopoli oblecta à Turcis.*

In oppido *Wielopol* Tractûs Submontani, validus ventus campanile ligneum æraments sonoris quatuor oneratum ad locum remotiorem transtulit sine damno. In Litvania, an. 1675. Augusti 13. tantus prodit turbo, ut pagum unum integrum contriverit, segetes evulserit, hominem falcem ad defecanda prata ferentem in altum extulerit, & nonnisi post quatuor milliaria Germanica incolumem tandem deposuerit. Hæc accepimus ab his, qui omnia sunt contemplati, neq; ipsi procul à loco absumus. *Tylkowski Phys. Cur. P. 3. de Meteoris.*

Ad pagum *Ofieczno* Palatinatûs Polonienensis, an. 1702. potentissimus flatus pineâ sylvam invasit cum stra-

ge ter mille arborum partim everfarum, partim confractarum. Eodem anno, in fundo Episcopatus Polnaniensis, arbores subrutæ milliari dimidii spatium occupaverant. Circa *Sczepanow*, eundo Bochniam, idem meteorum arbores innumetas, proceras, crassas contorserat, frægerat, eradicaverat, extendens impetum in pineto, ferè ad milliaria duo Germanica.

Prope *Crofnam*, carpentum cum sex equis, viribus venti est arreptum. Cum vehementi impetu irruit ventus in Urbem *Cracoviensem*, an. 1703. Decembr. 9. horâ secundâ post noctem mediam, planèq; incolas omnes somno excussio fecit attonitos atq; trementes. Similitas turris in Arce positæ prolapsa est cum horologio in Cathedralis Templi fornicem, eumq; magna parte concussit. *Ædes D. Petri* Apostolo dedicatæ laminis æneis tegebantur, ex his nonnullæ sunt convolutæ, aliæ dilaceratæ. Fastigium turris structæ ad Templum Sanctorum Omnium, ruinam passum cum horologio. Curia turris inclinata aquilam coronatam demisit, fortiter solo allidendam. Tecta lapideis detracta plurima, excussæ fenestræ, labefactæ pergulæ. Non minorem violentiam senserat circumferentia ejusdem Urbis complectens *Casimiriam*, *Stradomiam*, *Clepardiam*, in qua turricula una *S. Floriani* ceciderat, deflexa altera. In Terra *Cracoviensi* tota, domicilia, horrea, molendina, stabula sunt vastata. *Leopolis*, motis pulveribus & arenis de adjacentibus montibus, est infecta: *Luceoria* tectis non paucis spoliata: *Olitzæ* commotio stagnum aggerem superavit: circa *Syr* fluvium arbores evulsæ radicitus ad stadiorum aliquot spatium.

Iteratò *Cracoviam*, an. 1707. Julii 24. turbulentissimus invasit ventus, currus oneratos mercibus evertens in plateis, homines allidens solo. In pago *Radawa* Capituli *Cracoviensis*, horreum fabricatum de lignis vi magna per piscinam est latum, neq; contractum alibi collocatum. Similis effectus visus in *Crofnensi* suburbio, in quo itidem horreum migrare ventus cœgit per æream, ad locum medio jugero distitum, quassato non nihil tecto. In villa *Brzuchowica mala* prope *Leopolim*, insolentia venti deposuit aliquot decades grandium arborum cum radicibus evulsarum in sylva vicinioræ.

In Majori Polonia, an. 1711. venti infecti sylvis: alio anno in Palatinatu *Pomeraniz*, ad pagum *Wda*, pro-

pè centum sexagente pinuum atq; fagorum sunt everſæ. In Palatinatu Poſnan. & Califs. an. 1714 non modicam vim exercere venti ſternendo arbores: Caliſſii partem ſupremam turris in Curia ſubmovendo de muro, præcipitando in lateritiam domum, quæ ſub pondere ſubſidens mortem hominibus aliquot attulit. Pruffiæ cum vicinis Provinciis, an. 1718. Februarium & Martium menſem experta eſt inquietiſſimum. Increbrefcebant horrendè venti die octava, nona, decima Februarii, decima quinta, & decima ſexta Martii, ſed ſupra modum, atq. memoriâ ætate gravium, vigefima ſexta Februarii, qua Gedanium accepit damna non modica: prædia, pagi, dehifeſcentibus ſtabulis & ovilibus, pecora amiſerunt. Zarnovecum verſus Balthicum Mare flatibus inmodicis concitatum diſſipavit colles arenofos in littore, ad effundendos liberè longèq; fluctus parando viam. In Capitaneatu Lemburgenſi, præter præta, aliquot tuguriola maris arenâ ſunt obruta.

III. PARELIA, ſunt plures ſoles in cælo apparentes, vel quia nubes denſæ, diaphanæ, humidæ, quieſcentes, id eſt ſpeculares imaginem ſolis multoties repræſentant; vel quia tunc temporis eſt notabilis refractio. Sicut enim vitrum angulos multos habens objecta multiplicat, ſic poſſunt ſoles plures videri, ex eo præciſè, quòd inter oculus & ſolem mediet vapor æquivalens vitro polygono. Tres ſoles ſimul viſi per duas horas, an. 1169. *Dlugoffus Hiſt. Pol. l. 5.* Ante mortem Caſimiri III. Regis, an. 1462. terni ſoles fuere ſpectaculo. Idem contigit an. 1492. *Cromerus l. 29.* Sex ſimul ſoles conſpecti ſunt à Rege Poloniæ, an. 1525. *Vicomercatus, Fromondus in Meteorologiis, Gemma l. 1. Des-Cartes in Meteoris, Surius, Mylichius.* Addit *Cardanus*, ſoles apparentes fuiſſe aded claros, ut non poſſent diſtingui à ſole vero. Quinque ſoles, eodem anno, refert *Vajovius in Fragmento Hiſt. Polona* obſervatos eſſe, per tres horas. Bini circa verum ſolem reſplenduerunt, inter Ortum & Meridiem, alii duo longo intervallo, inter Septentrionem & occaſum. Leopoli tres ſoles comparuere in Occidente, an. 1565. *Scrobiffovius in Viſus Archiepiſ. Leopoleſium.* Quinque ſoles in Polonia viſi, an. 1643. *Tylkoſki in Phyſ. Curioſa.* Anno 1650 Aprilis. 10. ſex ſoles. Vajeroviæ in Pruffia numerati. *Ex M. S. S.* Poſt abſces-

abscessum Suecorum cum Millero à Clavo Monte Czenstochoviensi, sol trinus in Meridie spectandum se objecerat simul cum Corona solari duplici. *Kordecki Ord. S. Pauli Eremita in Nova Gigantomachia.* Sol triplex Gedani observatus, an. 1660. Aprilis 6. *Hevelius in Sole, & Phænomenis Æreis.* Septem soles in oculos ejusdem *Hevelii Astronomi* celeberrimi incurrerunt in eadem Urbe, an. 1661. Februarii die 20. imò octavi & noni evanescentis ultima vestigia. Duravit autem insigne & jucundissimum hocce phænomenon ferè ab hora decima, ad undecimam, verùm non eadem facie, toto durationis tempore. Eodem anno, Septembris 6. visus Antelius seu Pseudo-Sol vero soli oppositus, singulare phænomenon; an alterum hucusq; sit deprehensum, vix memini me legisse, vel à quopiam percepisse, totus enim circumcirca colonibus Iridis pingebatur. *Idem in Rarissimis Paraselenis, ac Pareliis Gedani observatis.* Quinque soles, an. 1699. Martii 11. in Prussia refulgentes, ab hora decima matutina ad primam, Gedani visi. *Ex Novis Eterar. Maris Balt. & Septentrionis.* Sæculo XVII. novem soles conspècti in Borussia. *Rhotic. in Hist. Universa.* In Craeviensis horizonte, an. 1711. Januarii 1. sol duplex resplenduit cum columna ignescente, iride insolita, quia cornibus tendente sursum, nec ex opposito solis in nube rorida posita, sed in loco sereno, sudo, supra soles. Tenuit hæc iris oculos spectatorum tribus horæ quadrantibus, sol & columna, integrâ horâ. *Kostewski in Pareliis.* Gedani sol triplex est observatus, an. 1716. Martii 23. & 13. Septembris. Rariùs Parelia conspiciuntur, quia & nubes debitam dispositionem, debitum ad solem situm habentes occurrunt tardiùs, serenam faciem ferente cælo. Naturaliter prænuntiant pluvias, atq; vaporum abundantiam nubibus comprehensam.

IV. PARASELENE, est imago lunæ in nube plana & rorida juxta ipsam apprens, propter refractionem radiorum, aut reflexionem. Extra plenilunium vix spectatur, nam tunc sic non abundat lumine nocturnum sidus, ut efformet alterum. Ante an. 1169. tres lunæ apparuerunt. *Dlugossus Hist. Pol. l. 5.* Anno 1314. spectaculum superiori simile est exhibitum. *Miechowia Chronic. Pol. l. 4.* Quinque Paraselene in Litvania, an. 1621. Febr. mensè, oculis sunt obversatæ.

Gggj

Tylkow-

Tylkowski Phys. Cur. P. 3. de Meteoris. Ibidem an. 1629. Ianuarii 10. in medio stationem luna vera tenebat, ad latera pseudo-lunæ duæ positæ fuerant. *Idem de Meteoris, Zahn in Oeconomia Mundi.* Circumdabatur luna gemino circulo albicante, an. 1660. Martii 30. ad latera binæ paraselenæ diversæ coloris ab *Hevelio* Gedani sunt observatæ. Iterum quatuor lunæ duplici Halone cinctæ, eodem anno, die 17. Decembris, observationi objectæ *Hevelii*, simul cum cruce amplissima albicante, seu argentea luminosa (quod erat rarissimum) per ipsam genuinam lunam incedente. Quatuor lunæ, & tres cruce decussatæ, an. 1661. impendebant Dantisco. *Brewer in Historicis Rev. Notabilioribus.* Sæpius à sole formantur imagines in nubibus, quàm à luna, ob debilitatem lunaris luminis, ad penetrandam & colorandam nubem.

V, IRIS LUNARIS, *Fromondo Meteorologicorum l. 6.*, est arcus plerumq; unicolor, ortus in proscido vapore, opposito lunæ, ex refractione radiorum, & deinde reflexione ad oculus spectatoris. Hæc omnia in Iridem Solatam cadunt, si pro unicolore, tricolem reponas. Inter admiranda *Americus Vespucius* Iridem Lunæ candentem, in ipso noctis medio, à se visam ponit. Cum voluptate magna *Snellius* spectavit, Hagam agendo iter. Apparet, ut volunt aliqui, nonnisi in plenilunio, sed adversatur *Albertus M. afftmans*, sibi & aliis multis visam esse Iridem Lunarem, non plena manente luna. Rarissimè formatur, quia luna vix projicit tam efficaces radios, ut nubem implere ac pingere possint. Plura à *Fernandez Meteororum l. 3.* adferuntur. Testatur *Kekermannus Systematis Physici l. 6.* quòd spectaverit Gedani Iridem Lunarem evidentissimè expressam in nubibus, an. 1607. Octobris 5. horâ 10. vespertinâ. Observata est, in eadem Prussia, & à colonis facientibus iter noctu Gedanum. *Ex M. S. S.* Uno, eoque candido colore tincta Iris Lunaris patuit mihi Sandomiriæ, an. 1720. die 8. Octobr. horâ vespertinâ, crescente luna.

VI, IRIS SOLARIS, est arcus multicolor apparens in nube concava, torida, diaphana, ob radiorum solis reflexionem. Triplex datur potissimum Iridis color, puniceus, viridis & purpureus. Flavus quandoq; apparet, ex commixtione viridis & punicei. Terram non attingit, quamvis

quamvis videtur tangere, quia id & nubes faciunt. Ante diluvium universale arcus iste extiterat, non enim tunc defuerunt causæ naturales, quominus generari, & apparere potuerit. Erat etenim sol, fuerunt pluviz, nubes rosicidæ &c. Divinum dictum post diluvium, *Arcum meum ponam in nubibus*, non probat, quòd antea Iris non fuerit, sed quòd tempore eo incæperit esse fæderis signum, ex DEI institutione. Plura de Iride accuratè tradidere Viri è Soc IESU, nominatim *Honoratus Fabri, Grimaldus, Cabens* in suis Operibus. Samogitzæ cingulum Fortunæ Iridem dixerunt egregiè, quia dum splendet, perit. Aliquando eodem tempore, & in eadem plaga, Irides duæ simul apparent, rarissimè tres. Ex duabus una tantùm nativa, id est, ex radiis solis immediatè orta esse asseritur, altera est imago efformata ex resplendescèntia Iridis primæ.

VII. FILAMENTA seu Fila dicta Divæ Virginis, in autumno maximè volitantia, non sunt effluvia Siderum, quia ob immensum sparium inter astra, & globum terraqueum, quomodo pervenirent? nec retia aranearum vento abrupta, hæc enim tantæ longitudinis, & crassitici non sunt, sed sunt fila meteorica, *Fromonds*, aliorumq; assertionè, ex vapore percocto, & terrestribus ac viscidis exhalationibus contemptato, in sublimi nata, sine ullo valente flatu volantia. Meteora dicta portentosa, eaq; visa in àère, *Tractatus sequentiis Sectio 1.* ducet ad syllabum.

SECTIO IV.

De

METEORIS TERREIS.

METEORA TERREA, Metallica, & Subterranea denominantur, ab *Aristotele Meteor. l. 4.* describuntur, à me in *Traictatu 1. de Fossilibus* enumerata: TERRÆ MOTUS restat hic expendendus, qui sententià *Aristotelis Meteor. l. 2. c. 7.* ejusq; sequacium, est commotio terræ ab haliibus seu spiritibus copiosis siccis & calidis,

lidis, ejusdem terræ visceribus inclusis, atq; cum summo impetu erumpere contentendibus. Ille enim dum viam, quâ prodeant non inveniunt, retroferuntur, in se revolvuntur, tumultuantur. Præter exhalationes, sine spiritus nitri, sulphuris, bituminis, inclusas cavernis, ventus aliquando non parum conferre dicitur ad terræ motum, cavitatibus se insuadendo, ac sic illarum latera quatiendo. Opinione aliorum subterranei ignes seu fornaces subterraneæ plus solito accensæ, majoris pabuli irruptione, sunt causâ motuum terræ, maxime si non adsint crebra spiracula, per quæ erumpat subterraneus ille æstus. Primò, obnoxie magis motibus his terræ spongiosæ, & cavernosæ, quia halitus facillimè intra se recipiunt: secundò montosæ, quia plerumq; existunt cavæ: tertio maritimæ, quia mare quasi fistulis quibusdam terram subingrediens, eam excavat, in qua deinde plurimi halitus generantur. Agitationibus violentis subjecta minus loca meridionalia & calida, propter soleni calore suo (poris terræ referatis) exhalationes facillè dissipantem. Septentrionales & frigidæ regiones, quia solidiorem naturæ ex frigore terram, ideoq; minus fungosam & porosam, pauciores admittunt spiritus. In arenosis tractibus, id est, firmiter non compactis, exhalationes sine vi sensim efflari possunt. Limo quoq; pori terræ obstructi halitus paucos recipiunt. Universâ terra nequaquam concuti potest, inclusi enim cavernis spiritus ad movendam machinam tantam proportionatis viribus destituuntur. Duratio succussus varia est, ratione soli potentius, vel debiliùs resistentis, facilem aut difficilem exitum flatibus permittentis, vel deniq; spirituum nunc copiosorum, nunc pauciorum. Signa terræ motus futuri hæc assignantur, si nulla præcedente causa, aqua puteorum turbetur, odores terrosos expiret: si eadem putealis aqua ebulliat & ascendat, si mare sine flatu repente intumescat: si iurempestiva sit tranquillitas æteris: si audiat telluris sonus & mugitus: si subterranea animalia relinquunt sua latibula &c.

II. TERRÆ MOTUS, quos regiones aliæ frequenter usq; ad ruinam & interuersionem Civitatum, vicorum, scissuram Alpium patiuntur, nisi perarato & quasi tempore prodigioso sunt in Polonia. *Dlugosius Hist. Pol. l. 1.* Polonia an. 1000. multis prodigiis, & in primis terræ

terre mota petterita. *Idem lib. 2.* Portenti loco habita est soli concussio, an. 1034. *Neugebauer l. 3.* Sub ortum Casimiri I. terre tremor acciderat. *Cromerus Rer. Pol. l. 4.* Polonia, Hungaria, & Bohemia, an. 1044. est concussa. *Lycosthenes in Chronic. Prodigiorum.* Plures turres,munitiones, domos attriverat, an. 1200. die 5. Maji & sequentibus. Hæc res rarè in Polonia contingens velut prodigiosa, & apud plebsq; in religionem versa videbatur. *Dlugossus Historia Polonica lib. 6. Murinius in Chronic. Crucigerorum.* Vehemens terre motus, anno 1258. propter raritatem rei non metu tantum, sed etiam religione implevit populum: extitit magnorum malorum (quæ mox consecuta) indicium. *Herbert Hist. Pol. l. 7. Cromerus l. 9. Strykowski Annal. l. 8. Neugebauer l. 3.* In Prussia tota, an. 1303. Sexto Idus Augusti, vicibus tribus quatiebatur solum cum ædificiis, & vix aliquis à casu poterat se continere. *De Dufburg in Chronicis Prussia.* Antea nunquam moveri terra observata est, in hac Provincia. *Hartknoch in Animadvers. in Dufburgum.* Spiritus motores telluris Poloniam & Hungariam, an. 1442. pervaserunt. *Fryschius in Catalogo Prodigiorum.* Validus exortus tremor in Poloniæ, Hungariæ, Bohemiæ Regnis, an. 1441. Junii 5. turres, & ædificia lateritio opere structa inclinavit ad casum. *Dlugossus l. 11. Cromerus, Funccius in Chronol. Keckermannus in Contemplat. de Terra Motu.* Roxolania, & Podolia sensat constitutionem spirituum intra concavitates subterraneas, an. 1517. die 25. Septembris. *Ex M. S. S.* In Borussia, an. 1601. circa 6. Januarii, plurima ædificia publica & privata sunt quassata. Idem est observatum in Polonia, Svecia, Dania. *Keckermannus in Contempl. de Terra Motu, Zahn in Scrutinio Geocosmico IV.* Idem meteorum in Volhinia, an. 1605. mense Januario, sic invaluerat, ut vasa è mensis deciderent, homines oppressi somno de lectis prolaberentur. *Ex M. S. S.* Anno 1620 Leopoli, Cameuenci Luceoriæ, Halicii, motus lenior, in Valachia erat horridior, ubi etiam tellus decussatim dimota fuit, indeq; scarurignes fluxisse memorabantur. *Petricius in Hist. Rer. in Polo. gestarum.* Russia, Volhinia; an. 1637. Calend. Febr. concussa est spatio tanto, quanto Oratio Dominica ter recitatur. *Kwiatkiewicz S. J. in Annal. Ecclesiasticis.*

sticis. Nonnullæ ditiones Hungaricæ, an. 1695. in Augusto, motibus subterraneis labefactaræ, Cracovia noctu nonnihil tremuit, etiam me sentiente. In Podolia, an. 1701. mense Junio, Arcis Usiatinensis murus ex parte eversus est: Cameneci succulus brevis atq; exiguus sentiebatur. Eadem Urbs, an. 1711. post terræ quassationem, impetita ventis vehementissimis per hebdomadam. Jam exponuntur Meteoræ portentosa, quæ admirationem, timorem sapius incussere spectantibus.

TRACTATUS XVIII.
PHASMATA AERIA, PHÆNOMENA CRINITA, DEFECTUS LUMINARIUM EXPLANANS.
SECTIO I.

De

SIMULACRIS INSOLITIS IN AERE.

I. SIMULACRA in ære vocantur aliter Tineturæ, Colores, Spectra æria, Ostenta. Pro causa naturali assignatur ab aliquibus nubium dispositio ad luminis refractionem. Sonitus causari dicitur à *Manzotta in Triplici Philosophia*, vel ex motu, vel ex collisione nubium, vel exhalationibus & spiritibus tenuibus intra nubeculas illas contentis, quæ suo motu mutant tympanorum representant. Probabile est & *Reinzerò S. J. in Meteorol.* aliqua spectra in ære naturaliter effici posse; modis adducitur ex *Kircheri Arte Magna Lucis & Umbra*. Exercitus inter se veluti confingentes, *Cæco*, & *Fromondo in Meteorologicis*, *Cornelio à Lapide*, *Schæsto*, sunt vapores, exhalationes,

nes, aëris addensati partes effigiatæ in formam hominum, equorum, finiliumq; spectrorum, non casu, aut naturâ, sed Intelligentiarum seu Geniorum bonorum operâ. Proponuntur à D. Deo mortalibus, ut præfagia imminentium periculorum, afflictionum, cladium &c. Incurtitur timor, penitentiâ intimatur ad iræ averfionem.

II. ACIES IGNEÆ in cælo exhibitæ per totam noctem, annõ 976. V. Calend. Novembris. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 2.* Casimiro I. Rege contra Prussos, & Maslanum Masovix Principem pugnante, anno 1043. conspectus in aëre vir niveo amictu vestitus, albo equo insidens, vexillum quoq; candidum gestans. *Idem l. 3.* Acies armatorum, an. 1268. inter se in aëre concurrere ferebantur. *Cromerus l. 9. Bielski Chronic. l. 2.* Ante bellum Grunevaldense, an. 1410. noctu spectatum ab aliquibus exhibitoribus atrox certamen inter Regem Uladislaum Jagiellonem, & Monachum. Monachus tamen à Rege victus, & ex corpore lunæ præcipitatus. Nonnullorum insuper militum ex Cruciferorum exercitu constans habebat relatio, sub tempus omne, quo prælium gerebatur, visum à se supra exercitum Poloniæ hominem reverendum Pontificali amictum vestitu, qui benedictionem, & assiduam opem Polonis dimicantibus largiebatur. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 11. Cromerus l. 16. Sarnicki Annal. Pol. l. 7. Strykowski in Annalibus.* In Minori Polonia, an. 1462. die quadam cum sol vergeret ad occasum, imago crucifixi cum gladio, ab Occidente ad Meridiem, in aëre visa est tendere. Secuta mala quàm plurima, cruentum prælium &c. *Lycostheves in Chronic. Prodigiorum; & Rubetguennus.* Plùs quàm duabus horis spectaculum illud durasse *Cromerus l. 25.* tradit. In Prussia supra Gedanum resulsere in nubibus ignei gladii, an. 1486. *Curicken in Descript. Urbis profate.* Numerosi exercitus decertantes secum in aëre, tanquam in Martis campo apparuerunt an. 1492. sonusq; est auditus. *Zelaznowski in Cometa anni 1618.* Anno 1545. in fine Aprilis, mane circa horam octavam, primò horrendum tonitru auditum est, quo incolæ dati in stuporem, postea ruber tres cruces Orientem versus apparuere, duæ juxta se positæ, tertia subtus, in medio vir armatus cum gladio ignito, contra quem exercitus instructus peditatu, equitatuq;

progressus, cum eo ad meridiem usq; dimicavit. Eo vincente, omnes disparuere copiae, solusq; armatus inter cruces sublitie, tanquam victor & triumphator. A tergo immanis draco adortus est victorem, quem cum armis absumpsit, simulq; cruces evanuerunt. Inde totum caelum dubius amplius horis ignitum visum: demum tenebrae densissimae usq; ad sequentis diei nonam antemeridianam incubuerunt. His peractis, & caelo sereno facto, tres irides amantissimae supra se positae objectae spectatoribus, cum insidente Angeli specie, ultra horam. Ad extremum omnia discesserunt. *Bagatta Veronensis in Admirandis, Neugebaverus Hist. Pol. l. 7. Aldrovandus in Hist. Monstrorum, Zahn in Mundi Oeconomia.* Observatum à multis in Prussia, intra tertiam & quartam pomeridianam horam, tempore obitus *Annae Stephani Regis uxoris*, in aëre apparuisse personam vexillum sinistra manu tenentem, cruce albi coloris decussatum, dextrâ verò campanam ingentem Orientem versus inflectentem. *Possilius in Hist. Polono-Pruthena M. S. S. An. 1605. V. Calend. Octobris*, sub tempus pugnae *Joannis Caroli Chodkiewicz Capitanei Samogitia, cum Carolo Sudermano* ad Kircholmum, in nube adversae acies concurrere visâ impare numero. Numerosa turba nigricantium celsit tunc exiguis turmis, atq; concessit palmam. Alibi conspectus in aëre ensis sanguine rubens, fatalis hostibus. *Ex Carolomachia ab Alma Vilnensi Academia edita.* Ignei exercitus decetantes secum in sublimi, an. 1620. in *Tract. sequentis Sect. 1. n. 2.* memorantur ex *Zaluski Epist. Historico-Familiaribus.* Ante bellum Chotimense cum Osmano, atrocissima observabantur prodigia, terrae motus per diversas Moldaviae, Podoliae, Russiae partes, in aëre confluentes inter se columnae igneae. *Sobieski Castell. Cracoviensis in Commentar. Belli Chotimensis, Kobierzycski Hist. Uladislai IV. l. 9.* Quo tempore *Gustavus Adolphus* cum exercitu primum iter in Borussiae meditabatur adversus Polonos bellaturus, visa est Dantisci, atq; in Balthico Mari velut classis bellica inter nubes à Septentrione proveniens, iteq; faciens Meridiem versus, frequenter excernerans machinas bellicas, & globos igneos emittens innumeros. *Schefferus in Memorabilibus Gentis Sueticae, Rothius in Hist. Univer. Starovolscius in Institutis Rei Militaris.* Tartaris Russiae

Russiam
 buorum
 mam Cr
 ru.
 Centum
 splende
 hostib
 tari gr
 nebula
 magn
 M. S
 an. 1
 mor
 Acie
 sarc
 un
 un
 ke
 nu
 te
 in
 v
 e

Russiam invadentibus usq; ad Premisiam duce Cantimiro, species barbarorum cum pharetris, sagittis, equis, vulgus circa horam noctis primam Cracoviam in caelo conspexit. *Starovolsius in Institutis Rei Militaris.* In conflictu ipso *Stanislai Koniecpolski Ducis Exercituum, cum Cantimiro, Antesignano Tartarorum.* an. 1624. aspectui objecta crux splendidissima in aëre, ad cujus intuitum victoriz spes nostris affulserat, hostibus animi cecidere. Bis vulneratus Cantimirus in illo prælio, Tartari graviter cæsi, pauci fugati. *Ex M. S. S.* Cælum veluti fumo & nebula obductum spectabatur Ostrogii, sol quasi ardere videbatur cum magno stupore hominum ac terrore, an. 1631. integra die 8. Julii. *Ex M. S. S.* Zviahli in Volhinia, luna nascens quasi plena apparuit, an. 1637. *Kwiatkiewicz S. J. in Annal. Ecclesiasticis.* Paulo ante mortem Uladislai IV. Regis, Deus prænuntiavit mala portentis variis. Acies noctu videbantur in aëre, haste ardentes, sagittæ volantes. Erat & sarcophagus, ex quo prodibat gladius rotans se in partes orbis varias, unâ cum manu de eo exerta. *Iaczyński S. J. in M. S. S.* Ad initium Colatici belli, an. 1648. non defuerunt in caelo Polono spectra. *Tylkowski in Meteorol. Curiosa.* Supra Lublinum visa crux in aëre, manus loricate cum scopis, quarum una ad Orientem, altera ad Occidentem vertebatur. *Russel. Ordi. Prædicatio. in Favore Cælesti.* Niefviesii in Livania, die 1. Novembr. anni præfati, armatum brachium observatum in nube. *Kanon S. J. in Parentalibus Uladislai IV. institutis.* Lublini, an. 1648. Novembr. 9. sub ipsum ten pus calamitosissimæ incursionis Cosacorum rebellium, post noctem mediam, visa est ab excubitoribus lux ingens in aëre, deinde linea, ex qua paulatim gladius formabatur, cuspidem ad Zamoscium vergens, ubi fixerat castra *Chmelnicki*, de gladio ignea sagitta efformata, velocissimè curtens: tum flagellum splendens spectatorem detinuit oculos, quod versus est in pallium. I estati sunt id coram Notario publico Consulens Lublinales tres, Scabini duo. *Russel Ordi. Prædic. in Favore Cælesti.* Supra Zamoscium dum obsidebatur à Cosacis, draco igneus apparuit, cujus cauda tota rubens & quasi sanguine plena *Chmelnicki* castris impendebat, caput verò pariter cruentum ad Meridiam tendere vitum. Post dimidium

horæ, vipera supernè confecta, quæ in sagittæ longitudinem protensa locum suum immotum aliquandiu tenuit. *Pastorius Hist. Pol. Plenioris l. 3. Bytomski in Obsidione Zamosciana.* Tota Cracovia cincta obsidione spectaverat an. 1649. Octobr. 10. tormentum bellicum igne rubeum, contra Svecorum castra directum, nocturno apparens in ære. *Krasuski S. J. in Regina Poloniae MARIA.* Futuram cladem nostrorum à Cosacis rebellibus, & Tartaris illatam prælagia ostenderunt, an. 1652. Tribus ante conflictum ad Batovum diebus, illustri sideribus per noctem cælo; ignitæ scopæ in ære apparebant, in ictum (velut aliqua manus exploraret) nictantes, quæ demum in gladium ancipitem coibant, cujus manubrium ad Orientem, mucro in castra vertebatur. Altera nox armatas in cælo exhibuit acies, cum habitus ac furoris congregientium partium designatione, imminenti pugnæ prototypo graphico. *Kochowski Annal. Pol. Climat. l. 1. 5.* An. 1654. Julii 9. medium orbem solis ad occasum vergentis cor gladio transverberatum diro occupavit ostento. In ejusdem solis horrido spectaculo, pomum fatali quaternione scissum in virgam est commutatum. *Kordecki in Nova Gigantomachia, Krasuski in Regina Poloniae.* Feralis urna cruce signata funestavit ætrem. *Idem Krasuski ibidem.* Transylvanos, & Russos cælum terruit prodigio ad Crostnam, nam in ipso oppugnationis fervore, protensa est per ætrem hasta rubra, Polonicorum armorum genus. *Idem ibidem.* Celebre illud spectaculum, multorumq; Prussorum firmatum testimonio (post Pilavencensè Polonici exercitus dissolutionem à Cosacis) in quo, nocte sublustri notati sunt in acie decertare Poloni, cum omni genere hostium, hoc est, Tartarorum, Cosacorum, Svecorum, Moschorum, Transylvanorum, semper victores; ultimo tandem congressu à Turcis, illorumq; immensa multitudine ita erant oppressi, ut nulla ex parte viderentur, totaliter obruti putarentur, sed post parvum tempus, lentè ac feliciter emerferunt, victores hostes armis resumptis obrucunt. *Rutka S. J. in Gladio contra Turcas.* Ante pugnam ad *Bereseczko* cum Cosacis, ab excubiis spectatæ sunt noctua in ære imagines efformatæ, quasi triumphantis Ioannis Casimiri Regis. *Suzza in Phœnice tertio Redivivo.* Ante irruptionem in Poloniam

Caroli

Caroli Gustavi Sveciæ Regis, nox exhibuit Civibus Vascensibus spectra æria. Primò comparuerunt equites induti Germanico habitu, secundò Polonico: utraq; turma dum colliditur, primi usq; ad terram ruere videbantur, secundi stare victores. Alibi eodem anno, die ultima Iunii, phalanges æreæ occupaverant, explosiones cum armorum fremitu tota nocte auditz. *Tylkowski in Meteorol. Curiosa.* Inter Gedanum, & Cœnobium Olivæ, gemini globi ignei videndos se objecerent, an. 1661. in horum medio gladius erectus stabat. *Brewer in Historiis Rer. Notabiliorum.* In decursu anni 1667. villa olim Gora, nunc Calvaria viderat noctu crucem cum tota figura cordis, horis duabus permanentem. *Frankiewicz in Hierosolyma Nova.* An. 1668. pridie Calend. Sextil. supra occasum solis, visum in nube fuliginosum sidus, quod brevi spatio temporis, in speciem solis, corporisq; cruci affixi evaluit, mox valescente priore specie manserunt duæ tantum in sole maculæ, quarum una, primò caput horrendum ursi, deinde utraq; nota bestiam tiuculentam produxit. Tandem evanescente forma, speciem immanis veri agni miscere fecit, agni species in sarcophagum abiit, tum paulatim figuram recepit novilunio similem, quam antea nubes involvit. *Zawadzki Castell. Culmeris Arcana Hist. l. 6.* Colonis ægentibus iter Gedanum, & in campis pernitentibus apparuit iris ante duodecimam horam, ejus medium tenuit sedes viri gravissimi, infra genibus nixa decora famina, in extremitatibus iridis duæ personæ insulatz steterent, quarum una pastorali baculo, altera eruce fulciebatur. *Ex M. S. S.* Ante Chemensem secundam victoriam obrentam de Turcis, militarium ordinum confectus, assultus, telorum jactus in ære, fere duabus horis detinuerat attonitos Cives laroslavienses, anno 1673. Octobris 18. *Kwiatkiewicz. S. J. in Annal. Ecclesiasticis* Sol: in columna longissima, an. 1674. Martii 18. spectatus à plurimis. *Ex M. S. S.* Phænomenon ærium monstrum humano-vitulinum exprimens, an. 1681. ab *Hevelio* Gedani est observatum. *Ex Actis Eruditorum Lipsiæ impressis* Soles quatuor esset: vero astromum principi adstutere, an. 1699. Martii 11. E duobus irides sanguinei coloris procedebant, iuxta Polonæ fraxem, supra soles Mitæ Ducales emicabant

ad spectaculum aliquorum Civium Matzeburgensium, Elbingensium, Gedanensium. In Majori Polonia, an. 1702. quo invalescebat Svecicum bellum, comparuit phenomenon lucidum, coloris fulvi, literata majusculam S. exprimens, duransq; semeluebus horis. In Livonia ad Selburgum, Exercitus Magni Ducatus Litvaniz audivit ante vesperam explosiones bombardarum majorum, & minorum. Stetit & sagitta ignea supra castra, unius horæ decursu, censebaturq; esse prænuntia cladis illatæ ab hoste ad Creutzburgum. Ante prælium, quod Poloni, Saxones, Moschi cum Svecis iniverant prope Calissium, an. 1709. ostentum æreum exprimebat sarcophagum, atq; enssem pago *Koscielna wies* dicto imminentem. An. 1720. die Martii 4. ab horâ media quinta, ad quintam matutinam, ex monte *Hagelsberg*, à duobus militibus vigiliis agentibus visa atra nubes Urbi Gedanensî toti impendens, in nube Cometes arsit, scoparum figuram referens, perticasq; lucidas sibi adjunctas habens. Postquam verò phenomenon dictum disparuisset, primò illuxit crux, secundo ingens globus, tertio manus cataphracta apparuit. *Ex Listeris Gedano datis anno eodem.*

III. In Polonia Iudzi, an. 1295. impatientissimis desiderii ferebantur in Messiam brevi venturum, juxta promissâ Rabbinorum, sed post iterata jejunia, orationes, elemosynas, ingressi synagogas conspexerunt cruces in telis liacis, quibus tegebantur, & quas fornicibus habebant conclusas. Omentum hoc Hebræi aliqui attribuentes salutariibus abluti sunt aquis. *Kwiatkiewicz S. J. in Annal. Ecclesiasticis.* Maximiliani L Imperatoris temporibus, in Germania, Gallia, Polonia &c. Crux, corona spinea, columna, flagella, clavi, hasta, aliaq; instrumenta passionis Christi, non tantum in vestibus, sed & in corporibus hominum fuere expressa. *Wargocki de Cruce & Crucifixo citans Tritemii Chronica, & Continuationem Palmerii sub an. 1501.* Ex *Kircheri Diatriba de Prodigijs Crucibus*, hæc sunt notanda. Apparitio cruci fieri potest vel sola Dei voluntate, omni potestate naturæ semota, vel Angelicis exprimi penicillis, aut ex causis naturalibus. Post Vesuvii incendium, cruces apparuerunt circa Neapolim, in lineis indumentis, mappis &c. Causa materialis hujus phenomenon erat vapor ex mineralium succorum

corū miscella natus, quā mons protrulerat, erantq; resoluti vaporis guttæ minutissimæ, propè insensibiles, in quarum centro nitrosus spiritus naturā suā inquietus, exitum quærens, in appropriato subjecto guttas decussando, erucem fluore suo juxta staminum in linteis situm format. Cur autem in laneis vestimentis, lignis, faxis, nulla dictarum crucum impressio fiat, respondet idem Author, quia vestimenta lanea cum villis pilisq; exasperata sint, subtilissimus humor illis illapsus, statim vel à lana attractus, vel inter villos dissipatus confunditur ita, ut scabritie impeditus se diffundere nequeat. In carbasina autem supellectili, ut plurimum constante texturā politā & lævi, florum quoq; ductus per tegmen, subtegmenq; nunquam per obliquum, sed rectum angulum decussatim se fecent, hinc fit, ut nitrosus spiritus sudore hominum, vel alio extrinseco calore agitatus, guttulam, fluidā materiā unā secum abductā, quadrifariam diffuset, quam crucis forma consequitur. Non semper ergo genesis crucum miraculosa est.

IV. In Litvania visæ lineæ rubræ per ædificiorum, Templorum parietes ductæ, quia ær dum secum exhalationem coloratam in minutissima reductam devehebat, æqualissimè fluebat penes domos, & ita se æqualiter, scribit *Tylkowski in Meteorol. Cursi*. parieti materia agglutinabat. In eadem Litvania, instar characterum Arabicorum &c. signa erant impressa parietibus. Concresecunt (sensu præfati authoris) halitus recepti ab ære in filamenta similia telæ araneorum, hæc in minuta, æris motus discerpit, ac variè conturbat, his accedit aliqua colorata exhalatio, quæ illa tingit, tum se affigunt domibus, ac rebus aliis, eas exprimendo figuras; & subinde ita materia tenaci constant, ut facile non possint abluui, sed cum tempore exhalant tandem per se ipsa. Signa rubea, & quasi variorum characterum imagines, etiam an. 1717. apparentes tinxerunt ædium parietes, hominum vestimenta &c. circa *Bialacerkūw*, & ex altera parte Borysthenis in Ukraina. Chvastovix numerus 26. est expressus, epistolis inde missis testantibus. Hæc, atq; similes tincturæ parietum &c. communiter magicis artibus adscribuntur à plebe regionum dictarum, verum expensis rationibus suprâ allegatis, circumstantiis loci, & temporis, ad causas physicas referri debent.

SECTIO II.

De

COMETIS, & STELLIS CLARA
DIE VISIS.

I. COMETÆ Meteoris igneis supremæ regionis permisti sunt ab *Aristotele*, alii illos Superlunares esse volunt, ideoq; inter Meteora Sublunaria non ponendos. Opinione Astronomorum recentiorum, omnes veri & legitimi Cometæ sunt in cælo æthereo, & supra Lunam; Meteora quædam Cometis similia, & Cometæ minùs propriè dicti, nati ex pinguibus exhalationibus, crassis, copiosis, apparere possunt in suprema æris regione. Dividuntur Cometæ in Crinitos seu Comatos, & Barbatos sive Caudatos, quorum multifariæ sunt species ac multiformes. Alii Disciformes, alii Clypeiformes, Lampadiformes, Iaculiformes, Ensisiformes, Hastiformes, Pyramidati, Quadrati, Monstriferi: nullusq; Cometarum alter alteri ab omni parte planè est similis. Quomodo fiant Cometæ? quot capita, tot & sensus. De materia, loco, & causa efficiente illorum, à *Ricciolo S. J. in Almagesto Novo* proponuntur suse opinioniones. Veterum quidam censèbant Cometas esse ætærum stellarum plurium se in unam stellam conglomerantium: alii asserèbant, quotquot apparebunt ad iudicii diem, esse simul à Deo creatos cum astris cæteris, sed in altissimo cælorum loco positos, & nisi infèiùs ordinatione Divina descendant, invisibiles. Materiam Cometarum omnium *Galileus* ponit terrestres halitus, *Lucæus* partem fluidi ætheris nondum addensatam. Hodie sententia frequentissima est, multùmq; probabilis, Cometarum materiam ex Sole, & aliis Sideribus vi cælestis caloris extrahi, potissimùm autem ex maculis solaribus, ad quod confirmandum adducitur Cometa anni 1618. qui quandiu fuit, tandiu in solaris disco macula nulla observari potuerat. Præterea, est incredibile multas, in tam sublime, ac in tanta copia ascendere posse exhalationes terre-

nas:

nas: e
valla
sta vi
antipe
in cap
nùs l
ex d
remo
tur
gic
scilic
Co
co
fes
e
d
a

nas: effluvia ergo esse debent Solis, & Planetarum collecta per intervalla temporis, illustrata à Sole, vel aliquò astro viciniore. Materia dicta viscosa & calida, seu vapor effluens condensatus, alteratus, ubi per antiperistatim accenditur, tanquam stella caudata conspicitur, lucidior in capite, propter majorem copiam materiæ conglobatæ, in cauda minus lucidus, propter materiæ raritatem. Infrequentes comete sunt, quia ex diversis Planetis materia profluens non facile abit in massam unam: remoti nimium, vel parvi sunt inconspicui nobis. Si quaestio instituitur an Comete præfagiant aliquid? respondet *Fromondus in Meteorologicis*, nihil vulgo magis est persuasum, quam malorum prænuntios esse, scilicet belli, famis, pestis, & mortis Principum. Ait & *Lipsius in Epistolis*, Cometa quid portendat quaeris? Chaldaeus non sum, nec caeli signa cognovi, hoc tamen vetus novi, nullus Cometes, qui malum nullum ferat. Non est tamen Stella crinita causa physica calamitatum *Fromondus & Fieno*, quomodo enim exhalatio illa tantum efficere valeat? Secundum alios, prænuntiare & causare potest pestes animalium, sterilitatem terræ, cæteraque hujusmodi: hæc enim exhalatio tandiu accensa ardet, quandiu materia suppetit, quæ ubi consumpta fuerit, manente materia crassiore atque terrestri extinguitur, in aërem decidit, terram operplet, unde impuro aëre reddito, morbi; terræ siccis exhalationibus operpletæ sterilitates oriuntur. Interdum Cometa signum esse potest calamitatis alicujus, ex Divina institutione, quod omnium temporum affirmant Historiæ. Dixi interdum, nam ut observat *Scaliger in Exercit.* 79. multi à nobis Comete visi, quos in Europa tota, nulla subsecuta est mortalium pernicies. Multi clarissimi viri fato suo functi, eversæ principatus, pessundatæ familiaritæ illustrissimæ sine Comete indicio. His præsuppositis, ad enumerationem Cometarum descendendo, ex quibus aliqui comminatio Divini flagelli Regno nostro exitere, indifferentes ceteri ad significanda prospera, vel adversa.

II. COMETES caput extulerat, an. 1058. mortem Casimiri I. portendendo. *Herbert Hist. Pol. l. 3.* Effulsit Cometa octodecim noctibus, an. 1211. in Majo, Tartarorum primum adventum ad Polos: wcos nuntians, qui simul cum Ruthenis sunt profligati. *Muechovia Chron.*

nic. Polo. l. 3. *Cromerus l. 7. Herbut Hist. Pol. l. 6. Neugebauer Hist. Pol. l. 3. Lycosthenes in Chronic. Prodig. ac Ostentorum.* Post apparitionem Cometæ, pestis acerba grassata est in pecora, an. 1264. *Herbut l. 7.* Supra Poloniam visus Cometa, an. 1301. post quem victoria maxima reportata est de Russis. *Tylkowski in Meteorol. Curiosa.* Post Cometæ duos spectatos, an. 1314. fides Christiana propagata est in Prussia. *Idem ibidem.* Cometes illuxit an. 1362. absq; consortio calamitatum. *Idem ibidem.* Regnante Uladislao Jagiellone, in fine Martii, & Aprilis principio, Cometa inter Orientem & Septentrionem vesperi apparebat cum cauda flammea. *Dlugossus in Hist. Polona.* Non obscurus Cometes, an. 1433. plus quàm mense uno pernox face versa ad Occidentem apparuit, regis mortis ut vulgò tunc creditum est prænuntius. *Cromerus l. 20. Neugebauer l. 5.* Cometes an. 1439. est visus. *Lycosthenes in Chronic. Prodigiorum.* Apparitione menstrua Cometæ petnoctis annus. 1456. notabilis. *Cromerus l. 23.* Cometes parvus quidem in se, verùm longam & illustrem caudam post se trahens, ac vago cursu nunc ad Septentrionem, nunc ad Meridiem, nunc ad Occidentem obvertens eam, totos duos menses duravit, an. 1472. magnorum malorum, quæ cunctam ferè Europam, proximis tribus annis pervaserunt, & maximè pestilentie prodigium. *Idem l. 27.* Ante obitum Casimiri Jagiellonidæ Regis, post occasum solis, flamma exprimens comas illuxit, an. 1492. *Herbut l. 17. Bielski l. 4.* Spectandum se præbebat Cometa, an. 1498. spatio octodecim noctium. *Zedzianowski in Cometa anni 1618.* Ante Tartarorum irruptionem in Russiam, & Podoliam, an. 1500. Cometa octo supra decem diebus est conspectus. *Cromerus l. 30.* Mortem Alexandri Regis Cometa præcessit an. 1506. *Zedzianowski in Cometa an. 1618.* Cometam anni 1511. magna clades Molchorum est comitata, nam quadraginta millia prope Boiysthenem tunc deleta à Polonis. *Reinzer S. J. in Meteorologia.* Stella crinita an. 1530 Augusti 1. spectata: altera anno 1533. cum cauda oblonga comparuit. *Vapuzius in Fragmento Hist. Polona.* In Cracoviensi horizonte Cometa: duo incurrerunt in oculos, an. 1556. *Ex Judicio Cometa ejusdem.* Cometes accensus est an.

1558. & à *Piotrowicio Astrologo Cracoviensi* descriptus. Cometa rotundus, stellas fulgore superans exiit, an. 1571. *Bielski Chronic. Polonia* l. 6. Cometes an. 1575. nullius calamitatis publicæ erat prænuntius. Post Cometam an. 1577. debellati sunt hostes. *Tylkowski in Meteorol. Curiosa.* Apparuit Cometes, an. 1607. in Septembri, disparuit in Octobri. *Keckermannus System. Phys.* l. 6. Ortum Cometam an. 1610. gravissima pestis secuta, quæ afflixit Cracoviam. *Reinzer in Meteorologia.* Accensus est ingens Cometes, an. 1618. extremo Novembri, in Oriente, multisq; duravit diebus. Ejus situs, motus, forma à *Cysato S. J.* accuratè est descripta. In Prussia Mariaburgi, an. 1647. est observatus Cometa caudatus, brevissimæ durationis. *Hevelius in Cometographia.* Ante bellum Cosaticum effulsit Cometes cum cauda ignea, qui integro semestri, per varias locorum differentias errans, tandem lentissimè desit. *Kochowski Annal. Pol. Climat.* 1. Cometa an. 1672. in Decembri & Januario visus, omni tempore lunæ al, tior erat. *Hevelius in Cometographia.* Durante bello cum *Carolo Gustavo Svecia Rege, & Rakoc o Principe Transylvania,* in Meridionali parte, an. 1657. Aprilis 22. grandis Cometes arsit, eratq; instar dentium trium lupinorum, qui Stemma *Stephans Bathori Regis Poloniarum* constituebant. *Iaczynski S. J. in M. S. S.* Cometa spectatus Gedani, an. 1661. in Febr. & Martio, caudam vibrans & reciproicans ad sex plus minus gradus. Stellula in sirmate apparebat distinctè. *Hevelius in Cometographia.* Pallidus Cometes incussit pallorem Poloniæ an. 1664. in Decembri exortus. *Krasuski S. J. in Regina Polonia, Kochowski Annal. Pol. Climat.* 3. Facies diversas capitis, & caudæ, item cursum præfatus *Hevelius* descripsit atq; delineavit. Alius Cometes, seu ut multi volunt idem cum priore, sed aliter obvertens radios, ominosus Poloniæ, in ipso exordio anni 1665. est ostensus. *Krasuski in Regina Polonia.* Cometes brevis, an. 1666. funestum DEO moriente diem funestiorum suo ortu effecerat. *Idem ibidem.* Septentrionem versus Cometes exportectus, an. 1671. initio Martii, & veluti scoparum longiorum, & scipionis compositionem complectens populo se videndum exhibuit. *Ex M. S. S.* Cursus Cometæ, an. 1672. mense Martio,

& Aprili, xri incisus est ab *Hevelio*, & *Machina Caelestis Parti Possiori exhibenti Rerum Uranicarum Observationes* insertus. Observatus Cometa in Scorpione & Australi latitudine satis velox, cum cauda miræ longitudinis, nam ad septuaginta gradus excurrente, tota nocte lucens, an. 1680. & sequenti. *Hevelius in Anno Climaeterico, in Pro-dromo Cometico, & Mantissa.* Notatus Gedani Cometa, an. 1682. caudam satis prolixam exporrigens, at semper decrefcentem. Tota nocte conspicuus, motu veloci pollens, apparitionis tempore integro. Die 17. Septembris ultimò visus. *Idem in Anno Climaeterico.* Sidus crinitum, an. 1683. Julii 30. Gedani objectum est visui, cum capite satis amplo, caudâ non admodò longâ, tribus stipatum stellulis, post diem quartam disparuit. *Idem ibidem* Plurimi sine dubio, in primis ii, quibus Historia Cometarum non admodò planè cognita est, haud parum mirabuntur, quòd in tribus annis, tres Cometæ notabiles in cælo effulserint, imò si accuratè loquendum, spatio unius anni, re vèra extiterint. *Idem ibidem* Hos Cometæ & alios observavit summo studio *Hevelius Astronomus celeberrimus, Consul in Veteri Civitate Gedanensi* evincens non esse Sublunares, sed Cælestes.

III. STELLÆ absq; portento possunt clara die videri, quia cælo sunt affixæ de die, & quò sunt Soli proximiores, eò luce pleniore. Causa cur non spectentur, hæc assignatur, quia lux minor in præsentia majoris apparere non potest. Astrum tamen Veneris à demissis in profundum puteum, aut antrum, conspici potest, maxime dum est lumine pleno, quo & umbram tunc efficit. Vel si densæ nubes alias omnes partes cæli contegant, & solam relinquant veluti fenestram patulam. Cracoviæ an. 1589. circa meridiem Stella fulgida apparuit, quam solares radii non poterant tegere. Sole lumen suum diffundente, anno præfato, Stellæ binæ splendidissimæ apparuisse Cracoviæ, ab *Heidensleinio Rer. Pol. l. 9.* traduntur. Venus die claro, anno 1625. se spectandam exhibuit. *Kruger in Centuria Astronomica.* Lumen Solis dilui potest, si oculis in umbroso loco statuat, qualiter idem astrum spectavimus Brunsbergæ in Prussia, an. 1665. Septembris 13. horis à meridie. Spectârunt & alii Vilmæ, ejusdem anni & mensis die

die 5. *Tylkowski Phys. Curi. Parte 8.* Stella inter Meridiem & Occasum sparserat lucem in Julio, ab horis pomeridianis ad Solis occasum. Idem sidus diebus plurimis comparebat in loco eodem, anno suprâ citato. *Pewalski in Splendore VIII. Tribunalis Regni.*

S E C T I O III.

De

ECLIPSIBUS SOLIS.

SOL quod sit flamma, præter alios *Scheiner S. J. in Rosa Ursina* probat multis auctoritatibus & argumentis. Pro pabulo seu materia, quâ conservatur, copia vaporum ascendentium à *Bourdin* assignatur atq; probatur. Idem Sol auctori præfato oblongus est, qui spectatoribus apparet rotundus, quia sola basis illius pyramidis, quam Sol facit videtur, illa autem basis qua parte nos respicit est rotunda &c. Sphærica figura Soli assignatur à *Ricciolo S. J. in Almagesto Novo*; quod appareat planus, facit ingens distantia. Et à *Kirebero in Arte Lucis & Umbra* vocatur Sol ignea sphaera, ex fluore æthereo concreta. Terrâ major secundum *Ptolemaum* centies sexagies sexies: secundum *Copernicum* centies sexagies & bis: secundum *Tychonem* centies tricies novies, & paulo plûs. ECLIPSIS SOLIS seu deliquium, est ablatio lucis à Sole respectu visûs nostri, dum enim Sol obscuratur, in se lucidus manet, sed à nobis non videtur. Causatur per interpositionem Lunæ inter oculos nostros, & Solem, quæ cum sit corpus opacum efficit quominus Solem videre possimus in toto, vel in parte, prout eundem nobis obumbraverit. ECLIPSIS LUNÆ accidit tantum in plenilunio, & causatur per interpositionem terræ inter Solem & Lunam, ita ut Solis radii Lunam propter opacitatem terræ non possint attingere: radii autem solaribus Lunam non illustrantibus, sequitur Lunam deliquium pati, seu non habere lumine à Sole mutuato, sed tantum proprio, eoq; exiguo. Discrimen inter Eclipsim Solis, & Lunæ, etiam hoc est ex *Clavio S. J.* quod Eclipsis

Eclipsis Lunæ est universalis per totam terram, Eclipsis Solis non ita universalis, nam potest apparere Sol deficiens in uno climate, non autem in alio, quia dependet ab aspectu nostro, qui diversus est, pro diversis climatibus. Eclipsis Lunæ dependet tantum ex umbra terræ, quæ semper est eadem pro omni climate. Plura digna notitiâ de Eclipsis Solis, atq; Lunæ in *Ruciolii S. J. Almagesto Novo* inveniuntur. Postremò, si hic quæritur, quos effectus eclipses causare valent? respondet *Centuria Astronomica in Alma Academia Viduensi S. J. edita*. Pridem jam dies consummati fuissent, si ad eclipses singulas ea mala mundo evenissent, quæ à Minutariis vulgò dictis prædicuntur. Morbos varios, pestem, sterilitatem terræ, famem, bella, multitudinem murium, locustarum, verbo uno, omnia mala congerunt, quæ eclipses tanquam prodromos sequi dicunt & scribunt. In testimonium adducunt antecedentia tempora, quibus post hujusmodi eclipses evenerant bella, morbi, pestes, casus magnorum Principum &c. quæ Divinis inscrutabilibus consiliis sunt adscribenda, non luminarium eclipsi. Verùm cur non adducunt pejora tempora? quæ nulla notabilis eclipsis proximè antecessit, quam causam horum dabunt? darent eclipsim si antecessisset. Dicitur vis activa Solis impediri per interpositionem Lunæ inter Solem, quominus in hæc inferiora agere possit. Respondetur, si Solis activitas ad longius tempus tolleretur, omnia sensim corrumperentur, sed unde probatur, per positionem Lunæ inter Solem tolli & impediri activitatem Solis? Si ex opacitate corporis lunaris, aut cur etiam satis densa opacitas terræ non tollit, nec impedit eandem activitatem? quod non tollat, Mineralia in profundo terræ generata testantur. Si verò asseretur, & opacitatem terræ impedire Solis activitatem, cur post singulas noctes, nova, & nova mala ventura non prænuntiantur?

II. Tam notabile Solis deliquium contigerat an. 1415. ut alites subita caligine deterritæ in terram deciderent, & sidera non secus quàm postu collucenterent. *Miechovita Chronic. Pol. l. 4.* Propter Solis eclipsim, an. 1482. Maji 12. adeò extiterant omnia obscurata, ut die deficiente candelæ accenderentur, gallinæ & aliæ domesticæ aves ad solita quietis nocturnæ loca se reciperent. *Nakielski in Miechovia.* Insolens Solis

Solis eclipsis pleno die non sine admiratione conspiciebatur. *Neugebauerus Hist. Pol. l. 7.* Defectus solis an. 1645. observatus est Gerdani ab *Hevelio*, ab eodem in *Selenographia* exactè descriptus. Admiranda extitit obscuratio solis, an. 1654. Augusti 12. circa meridiem. Erat sanè tunc temporis tristissima atq; horribilis cœli facies, propter tenebras unus alterum de facie cognoscere in conclavi non poterat, idcirco plebs obstupescens hætebat, agitabat quid rei contingeret; gallinæ quasi ipsa nox ingrueret de arcibus ad habitacula confugerant, cubitumq; se contulerant. *Hevelius in Appendice ad Selenographiam.* Tantam solis defectionem annus 1699. attulit, ut die in noctem verso, homines multi in Majori Polonia turbatas naturæ leges inelamarent. Et an. 1706. Maji 12. grandis solis defectus exhibitus ab hora media decima, ad duodecimam. Lucem tenebræ tunc eripuerant, ideoq; objecerant stellas aspectui. Simile, imò latius velum opacitas lunæ in solem jecerat an. 1715. Maji 3. ab hora decima inclusivè, ad mediam duodecimam exhibendo stellas spectatori attonito in Majori, Minoriq; Polonia. Aliæ Eclipses Solis ab *Hevelio* Dantisci sunt observatæ, descriptæ, *Machina Cœlestis Parti Posteriori* insertæ. Prognostica ex Eclipsibus Solis vanè formati solita (ut suprâ ostensum est) præfagia certiora sequantur.

TRACTATUS XIX.

PRÆSAGIA REFERENS.

SECTIO I.

De

PRÆDICTIONIBUS.

I. **N**On ego hic propono artes divinationis ab antiquitate ethnica solitas usurpari. Augures ex volatu, pascu, cantu avium: Haruspices

Kkk

spices ex hostiarum extis futura prædicebant. Oracula instinctu divino afflatuq; fundi dicebantur. Prælagium hoc loco non aliter accipitur, quàm in sensu *Beyerlinck Auctoris Magni Theatri Vita Humana*, pro prudentia quadam & solertia animi futura præsentientis sive prænotentis. Prædictiones futurorum seu vaticinia sine ulla superstitionis nota exponantur, firmabuntur Scriptorum auctoritate.

II. Instante morte, an. 1025. *Boleslaus Chrobri Rex Polonia*, multa coram omnibus de futuro statu, motibus Reipublicæ, posterorum suorum successibus, quasi divinitus prædixisse fertur, quæ rerum eventus postea comprobavit. *Cromerus Rec. Pol. l. 3.* In rebus plurimis angur fuerat verus *Sibignus de Olesnica Cardinalis & Episcopus Cracoviensis*. Mater quoq; ejus solita erat de rebus variis profere vaticinia. *Dlugoffus in ejus Vita M. S. S.* Mirabilis, & formidabilis erat annus 1588. de quo *Joannes Regiomontanus Mathematicus celebris* (qui 1475. in vivis esse desit) prognosticum ejusmodi edidit.

Post mille expletos à partu Virginis annos,

Et post quingentos rursus ab axe datos,

Octogesimus octavus mirabilis annus

Ingruet, & secum tristia fata trahet.

Idem & alii Astrologi formant vaticinium. In omnibus anno prædicto Regnis & Imperiis, imò in toto Orbe, maximas rerum mutationes conspeximus. An non insolens inauditumq; erat? quòd unicuique Poloniae Regnum intestinis bellis mirè afflitum, quatuor Reges hoc anno habuerat. Sigismundum Svecum, Maximilianum Austriaem, Henricum Valesium post excessum titulo Regis Poloniae ad mortem utentem, & Stephanum Batorem tunc temporis inhumatum. *Jansonius in Mercurio Gallabegico sub anno 1588.* Valachiae fines versus castra promovens *Stanislaus Zolkiewski Cancellarius & Supremus Exercituum Dux* in hæc etupit verba in epistola ad Sigismundum III: concludo hanc epistolam, tibiq; Serenissime Rex valedico. *Kobierzycki Hist. Uladislai IV. l. 9.* In præfata expeditione, in qua idem *Zolkiewski* gloriose occubuit ad Cecoram, an. 1620. visi sunt in cælo ignei exercitus secum præziantes, cum autem Dux à somno fuisset excitatus, phænomenonq;

menonq; ei ostensum, ait, hoc capiti imminet meo: nam ut aliis pluri-
 mis retulit, quod adhuc in teneris transiens pagum *Swinca* non sine
 sub *Rzeszowa*, ab anu quadam prælagiū omnis felicitatis, & mortis ac-
 cepit. *Zaluski Episc. Varmensis in Epist. Historico-Familiaribus, ex*
M. S. S. Serenisi. Joannis III. Regis. Post annos sexdecim regimi-
 nis *Uladislai IV.* bellum Cosaticum ortum, mirabilisq; mutatio rerum
 aperta, quam in partibus nostris puer supra cursum naturæ citiùs præ-
 dixit hoc versu: *Quadragesimus octavus mirabilis annus, intellige post*
millesimum sexcentelimum. Kwiatkiewicz S. J. in Mari Gratiarum B.
V. Jaroslaviensi. Alii alibi hanc prædictionem malorum imminentium
 fuisse factam affirmant. Cum Christo resurgente revixit libertas
 Poloniæ, nec sine aliquo futuræ rediturq; felicitatis prælagio, siquidem
 is, qui ordinem Divini Officii recitandi pro an. 1656. Clero Cracovi-
 ensis Diœcesis præscripserat, cum ad Festa Paschatis adnotanda venisset,
 ultra consuetum morem adjecit, Dominica Resurrectionis & Victoriz.

Kobierzycki in Obsidione Clavi Montis Czestochoviensis. Sub tem-
 pus Svetici belli illati à Carolo Gustavo, *Zorawski Mathematicus* ta-
 lem prognosim ediderat, recuperaturū quidē Regnū Poloniæ Joannē Ca-
 simirum, ast alibi vitam ei claudendam. *Kochowski Annal. Pol. Cli-*
maſt. 3.

Ex Astrographorum schola aliquis formavit prognosim
 ephemerica in annum 1666. *Dum annus ter sex numerabit, Marcus*
alleluja cantabit, Joannes in Corpore stabit, Polonia va ingeminabit. Nec
 prælagio vana, Ordines Regni per collisionem, exercitus per cladem,
 Provinciz per rapinas & vastitatem, dolendum vā ingeminabant. *Idem*
ibidem.

Eunti ad Viennam contra Turcas *Serenisi. Joanni III.* Chi-
 ron suus *Dabrowski in Universitate Cracoviensi Professor* prædixerat: Re-
 gem victurum hostem, se autem triumphum Regium non visurum.
 Impleta prædictio, nam eadem die, hoc est 12. Septembris, quā victo-
 ria contigit, excessit è vita. *Warycki in Ephemeride Historico-Politiæ.*

III. Expositæ sunt Astrologorum quædam prædictiones; ex hac
 occasione, in questione esse potest, utrum astra agant non tantum in
 corpora, sed etiam in animos, & humanas actiones? Datur responsum,
 non agunt in animos directè, sed aliquando indirectè. Prima pars definita

est à *Concilio Bracharenfi* contra Priscilianistas. Ex ratio est, quia principia actionum humanarum intellectus & voluntas, sunt potentie spirituales, igitur directe non subjacent corporum caelestium influxibus. Rursus corpora caelestia sunt causae necessariae, ergo si voluntatem moverent directe, moverent necessario, tollerentque ejus libertatem. Moverent tamen eam indirecte, quatenus possunt humores corporis alterare, & sic voluntatem in hanc potius, quam in illam partem inclinare. Secundò, investigatur notitia, quid ex astrorum observatione Astrologi possunt verè prædicere? Declaratur veritas: Astrologos posse verè prædicere ortus & occasus siderum, aspectus & conjunctiones, eclipses, oppositiones &c: & hæc solum infallibiliter prædici possunt, quia stellarum motus in sua inæqualitate sunt constantes, igitur quæ pendent ex earum motibus possunt certò prædici. Probabiliter tamen ex aspectu siderum potest Astrologus pronuntiare morbos epidemicos, tempestates, sterilitates, pluvias, siccitates, terræ motus &c.: quia longo studio, & post multas experientias possunt ex effectibus, plurimorum siderum colligi vires, & sic probabiliter pronuntiarum effectus, qui ex eorum conjunctionibus oriri possunt. Dictum est probabiliter, quia in tanta siderum multitudine, est naturaliter impossibile, ut singulorum virtutes omnes cognoscantur infallibiliter: tum quia ad istorum effectuum certam prædictionem, non satis est siderum virtutes habere perspectas, sed insuper cognosci deberet Mundi Sublunaris constitutio, & diversa regionum indoles; effectus enim non pender totaliter ab agente, sed sequitur etiam dispositionem passivi. Prædici quoque deberent singulæ causæ, quæ possunt aliquando vel impedire, vel promovere caelestes influxus. Sed hæc omnia clare pervidere excedit capacitatem intellectus humani, consequenter non potest fieri certò ista prædictio. Hac de causa ortum habent tot errores Astrologorum. Bella prævideri ex astris non possunt, liberum enim est cuilibet acceptam injuriam vindicare, aut eandem inferenti donare, sicut & in voluntate cujuslibet est, injuriam alteri inferre, vel non inferre. Et quamvis nonnullos trahit cupiditas aliena regna occupandi, in hominis potestate attamen est eidem non succumbere. Quòd si aliquando prædictiones Astrologicas, bella, incendia, mortes Principum sunt secutz,

secutæ, casû id evenissè existimandum. Vel ut *Pererius S. J. in Divinatione Astrologica* ait: non pauci divinant, non tam peritiâ Astronomi-
cæ artis, quàm singulari quadam sagacis ingenii solertia, & multiplici
rerum peritiâ, exquisitâ morûm, studiorum, & ingeniorum observa-
tione atq; noticia.

S E C T I O II.

De

OMINIBUS FAUSTIS, & FUNESTIS.

I. **O**MEN, est futuræ rei enuntiatio, juxtâ antiquorum interpreta-
tionem, apud quos fuerat duplex, bonum complens spe bona
aliquem, malum priori oppositum. Dicebatur & augurium, dum
ex avibus accipiebatur non sine multa superstitione. Christiana militia
cum hoste prælia initura sumpserat interdum ex objectis variis omina,
sed omni spe victoriæ posita in Domino Exercituum, ejusq; gratia &
auxilio.

II. Supra Casimirum Regem volitare aquila visa, miles *Niezo-
bia* sagittâ petiit volucris anteriores plumas, exclamavitq; vinces Rex,
non tamen omnes prosternes hostes: eventus rem comprobavit. *Diu-
gossus in Hist. Polonica, Starovolscius in Institutis Rei Militaris.* Re-
gnante Sigismundo I. omen victoriæ erant corvi & vultures sequentes
hostilem exercitum. *Ex Annal. Polonia.* Cùm *Stanislaus Zolkiewski*
Cancellarius Regni, & Supremus Dux Exercituum adhuc infans su-
gens ubera nutricis suæ in prædio *Tuszyna* distante milliari *Zolkwiâ*, in
horto super gramen à nutrice se elongante solis æstibus expositus esset,
advolans avis super eum alas expandit, ac à solis radiis obumbravit, ut
redux nutrix cum aliis oculatis testibus vidit, & retulit. Tempore au-
tèm celebris victoriæ *Kluszinensis*, visa est avis parva & alba equi tergo
insidere. *Zaluski in Epist. Historico-Famil. ex M. S. S. Joannis III.*
Regis. Ad *Cuñoviam* aquila grandior ex castris *Moschorum* se
proticipiens, primò ad castra *Polonorum* divertens, deinde obliquo vo-
lavit

Kkkj

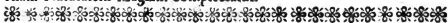
lacu

latu Scytharum globo impendens ab iis capta, typus capiendi *Szeremethi Ducis*, victorizq; fuit. *Kochowski Annal. Pol. Clim. 1.* Quo die *Michael. I.* est Rex proclamatus, aquila alba ingentibus illis eligentium turmis ex alto imminere conspecta. Ante hanc quoq; columba ipsi consiliorum publicorum loco supervolavit: examen apum inter suffragatores confedit. *Pastorius in Diademate Gloriz Michaelis I.* Prope-
 rando ad Viennam *Joannes III.* pernoctavit Brunz in Moravia, & quàm primùm Rex de loco nocturnæ quietis movit, comparuit aquila grandis ac speciosa, quæ prævolando Principi viam ostenderet. Sequenti die refultat super Poloni exercitus capita iris instar lunæ novæ insolita, ideoq; miranda. *Zaluski in Epist. Historico-Familiaribus.* Addit *Kochowski in Commentariis Belli ad Viennam:* eximii candoris aquila vetus Regni insigne super Polonum exercitum indefesso volatu biduo ferebatur. Multi conspexere, memorabantq; ex historiis simile bonæ alitis omen *Alexandro Macedoni ex Persis* portendisse victoriâ. Singularem circumstantiam ponit *Dalerac in Relatione Gestorum Joannis III:* aquila ita attemperabat volatum suum in Moravia, ut semper videretur supra Regis caput volitasse. Viderat *Marcus de Aviano Capucinus* columbam albam toto tempore prælii Viennensis super exercitum pennis se effertentem. Afflixerat nos nonnihil dies Jovis stratagemate hostili infestus, solatum est Sabbatum Immaculatæ Virgini sacrum, quo aquilam supervolantem, ac in hostem Turcam intrepidè ducentem, & columbam albam exercitui prævolantem, sicuti penes Viennam, observavimus ad Strigonium. *Ex Literis Joannis III. datis in Castris vicinis Danubio ad Marcum de Aviano Capucinum.*

III. Bella, clades & eventus infauusti sequentibus signis prænuntiati sunt Poloniæ. Nigri Succini genus quoddam tunc temporis ad littora Balthici Maris appellebatur, cum nova hæresis in Prussia exorta esset. Erat id liquidum, viscidum, & lentum instar picis, nitens, odoris terribilissimi. *Gabelius de Succino, Clagius S. J. in Linda Mariana.* Cum *Sigismundus III.* discederet Smoleulco per portam vulgò Ducalem dictam ad Metropolim Moschoviæ, casu cancelli pensiles ruptis desuper retinaculis decidere, adiunq; ita præstruxere, ut nec loco moveri

veri, nec in sublime expedite iterum attolli possent; itaq; Rex coactus ad vicinam descedere portam, per quam exiret. Infaustum profecto augurium ab oclusa ad Imperium Moschoviticum porta, calamitosus docuit comprobavitq; exitus. Promovit signa, sed postquam deditam Metropolim audiit, hyeme ingruente rediit in Poloniam. *Kobierzycski Hist. Uladislus IV. l. 7.* Ante Sveticam irruptionem, fulmina passim per urbes & oppida, ingenti strage, turrium, ac domorum fastigia dejiciebant an. 1654. & martialia puerorum exercitia passim instituta praeudebant Svetico bello, Moschovitico, Transylvanico, Cosatico. *Kordecki Ord. S. Pauli Erem. in Nova Gigantomachia.* In Breviarium Andreæ *Zawadzki S. J.* orantis sub dio Jaroslavia, decidit gutta sanguinea, resperisitq; illa verba Psalmi 17. *Ascendit fumus in ira ejus, & ignis à facie ejus exarsit &c.* Praesagiabat hostilitatem à Carolo Gustavo Sveciz Rege illatam Poloniz eodem anno 1655. *Ex Hist. M. S. S. Collegii Jaroslaviensis ad S. Joannem.* Crebrescente in dies belli Svetici rumore accidit casus mirabilis, an. 1655. Aprilis 2. Gedano haud longè sunt pagi *Zyczow & Zagorze*, inter quos prodigiosa à duabus aquilis pugna committebatur. Prior à mari advolavit, *Caroli Gustavi Sveciz Regis* typus, ab Oriente altera, *Joannem Casimirum* referens supervenit, clangentes invicem, & infesto velatu non amicum congressum monstrantes, diu penitus per aëra circumductæ mutuo alarum impulsu collidebantur, unguibus vellebant plumas, rostro artus lacerabant, ac tandem inter se implicatæ in terram sunt provolutæ. Neq; mitius in terra, aëris incolæ egerunt, pertinaci odio altera alteri exitium intentabat, victrix strictissimè unguibus succumbentem premebat, dum agrestes à spectaculo in auxilium versi non aliter victam liberavere, nisi contentiosam pugnam dirimendo, alicui alteram fuisse contudissent. Colore plurimum erant cinereo, albicantibus alis, rostro & unguibus crassioribus, eò loci vix aliàs cognitæ aves. Quæ victam se confessa viva capta, superior in certamine occisa, Gedanum deportata spectaculum præbuit, imò prælagium. *Kochowski Annal. Pol. Climat. 2. Curicken in Descript. Gedani.* Ex relatione incolarum Inouladislavia, acriter pugnatum est inter aquilas & ciconias. Hoc certamen eodem

eodem anno subsecutum est bellum civile inter *Joannem Casimirum Regem, & Marefchalcum Regni* ad paludes dictas *Matawy* in Cujavia. *Ex M. S. S.* Ante pugnam exercitus *Joannis Casimiri Regis* cum Confederatis ad *Czenlochoviam*, crocitanes corvi & graculi, ac propè in ipsa signa impingentes militum regionum, non dextrum tulerunt augurium. *Kochowski Annal. Pol. Climař. 3.* Excussum fulmen de nubibus, in sine Regni *Poloniæ* Aquilam ex summitate turris *Curie Cracoviensis* deturbaverat, solo alluserat, confregerat, abdicationem *Joannis Casimiri* prænuntiando. *Ex M. S. S.* Terruit incolas *Camenecci*, an. 1670. in ætate, aquilarum turma veniens ab Oriente, àëra clamore replens (inter quas alba infra cæteras se maximè demisit) post in montem vicinum avolans, & quatuor de numero remittens, quarum una turri castelli incubuit, reliquæ vetò tres librârunt se alis prope hanc in àëre, reversæ ad agmen, avolarunt in Septentrionem. Dicitæ Urbi incubuere mox multæ aliæ peregrinæ & nivæ aves. *Cameneccum* obsedit, cepitq; Imperator *Turcarum*, an. 1672. *Brewer in Historicis Rerum Notabiliorum.* Restat, ut *Historia Naturalis Curiosa Regni Poloniæ* etiam Naturalem Magiam complectatur.

TRACTATUS XX.

MIRA NATURÆ, & ARTIS AT-
TINGENS.

SECTIO I.

De

MAGIA NATURALI.

MAGIÆ nomen honorificum antiquitus erat, nam sapientiæ perfectionem summam denotabat. A Magia Magi, id est. Sapientes appellati,

appellati, qui Græcis sunt Philosophi. Successu temporis, inquit *Baylinck Theatri Vita Humana Tom. 5.* improborum hominum cupiditatibus, Magiæ vocabulum planè odiosum esse cepit, qui non contenti abstractarum intelligentiarum notitiâ, voluptatum insuper suarum minitram esse voluerunt, pro Angelis bonis, doctores dæmones eligendo. Generaliter accepta Magia dividitur in Licitam, & Veritam, seu orci invocatione, nefandisq; incantationibus constantem. Licitam subdividitur in Naturalem, & Artificialem. **MAGIA NATURALIS** *Pererius S. J. Magia l. 1.* sumitur pro quadam facultate efficiente res inusitatas & admirandas, ratione multis incognita: *Schotto, Delrio Disquisit. Magic. l. 1.* aliisq; innumeris, est recondita quædam arcanorum naturæ notitiâ, quâ rerum singularum naturis, proprietatibus, occultis viribus, sympathiis, antipathiis cognitis, res rebus, sive activa passivis, suo tempore, loco, & modo applicantur, & mirifica quædam hoc pacto perficiuntur, quæ causarum ignarâ præstigiôsa, miraculosa videntur. Illustrat dicta præfatus *Pererius*: multa sunt naturæ miracula incomptæ adhuc rationis, penitusq; abdita. Hæc si quis hominû, illis rebus naturalibus occultè utens faceret, magus vulgò diceretur, & nonnisi auxilio dæmonum talia facere crederetur, cùm tamen opera illa essent naturalia, & naturaliter à causis naturalibus profecta. Miræ tamen actiones illæ sunt dicendæ, non miracula, quia Miraculum simpliciter, propriè, dicitur opus mirandum, meritò, omnis enim naturæ creatæ, & creabilis vim seu potestatem excedit; ejusq; effectus manifestus est, causa verò occulta omnibus, & nonnisi patens soli DEO. Fit modo triplici juxta Theologos, & Canonistas. Primò, dum aliquid evenit, quod nullo modo à natura fieri potest, v. g. dum Sol stetit tempore *Josue*, duo corpora se penetrant &c. Secundò, dum aliquid fit, quod quidem natura facere potest, sed non in illo subjecto, in quo fit, ut mortuos ad vitam revocare, cæco visum restituere &c. Tertiò, dum aliquid fit, quod quidem natura facere potest, etiam in hoc subjecto, in quo fit, non tamen eo modo, ordine, ut dum quis subitò liberatur à febre, nullis adhibitis medicamentis, àër in pluvias densatur absq; causis naturalibus.

II. Magni nominis apud Cracovienses Medicus adèò eleganter parabat cinerem ex omnibus plantæ rosæcæ partibus, ut omnes earum partes ritè conservaret. Admotà deinde candelà vasculo, in quo rosæ cinis conservabatur, & cinere ipso incalcescente, apertè rosæ cunicabat species, quam sensim crescere, vegetari, ad formam caulis, & foliorum, demum rosæ floridæ umbram exprimere, ad extremum explicatissimam rosam è cineribus calefactis procedentem intueri licebat, quæ candelà remotà in cinerem & pulverem vertebatur. *Weber in Arte discurrendi in qualibet materia, Rosenbergius Rhodologia Partè 2. Jonstonus in Thaummatographia Naturali.* Celebris illa, quæ per omnium ora circumfertur Rosa Polonica objecta est oculis *Quercetani*, à *Tachenio Medico Polono* callente egregie artem extrahendi sales, asservandi spiritus ex plantis expressos, in ampullis vitreis diligentissimè obliquatis. *Bonanni S. J. in Musæi Kircheriani Classe 12.* Triginta phialas vitreas refert memoratus *Quercetanus in Defensione Medicina Hermetica*, in quibus cineres variarum plantarum asservabantur, v. g. rosæ, lili, violæ &c.

III. Litvanus quidam à Medicis, Chymicis &c in Europa tota & Asia, quam obierat, plurima collegerat. Inter alia gallum gallinaceum utraq; manu tenens obtulit mihi, jussitq; me oculum acutissimo scalpello punctum, interq; duos digitos pressum orbitæ cranii reponere; affudit illi guttas liquoris duas, obligatoq; capite, cistæ inclusit, è qua post horas octo eduxit utroq; oculo ita sibi simili, ut nec ego qui secueram, nec adstantium ullus sectum oculum à sano posset distinguere. Succus illi erat, ut mihi fatebatur, qui in vesicis ulmorum Majo mense invenitur, quiq; nisi tunc colligatur, in granula quædam rubra, vermiformia mutatur. Hanc ego artem ludieram, nulliq; unquam profuturam dicens, cum scire non possemus, an cum oculi externa pulchritudine visus servaretur: cum tamen aliquot annis succum hunc curâssimè colligi, est enim vulneribus sanandis commodus; casu duabus fororibus à prændio colludentibus, junior adultioris linteum suentis brachium vi elevans, acum in mediâ pupillam altè adegit. Extemplo à Patre Principis Consiliario accitus observo humorem aqueum, & partè vitrei effluxisse, applico tumentis oculo vesicatum ulmi succum sub quartam

tam pomeridianam, jubeo sub mediam noctem linteum admotum novo liquore imbui, quem othonnam certius, quàm tot ignotarum herbarum succos nominarent Botanici. Manè, testor DEUM & fidem, sanam offendi, nullusq; , etiam nunc vigesimo ferè post anno, excacatum oculum à vidente etiamsi curiosè indager discriminare potest; inòd multis annis cum marito inscio ejus orbitatis vixit. *Henricus ab Heers Observat.* 4. l. 1. citatus à *Burnet Thesauri Medicina Practica* l. 13. sect. 12.

IV. Religiosæ vitæ cultor in Polonia, plurima Medicæ Artis arcana noverat ad prodigiosas ferè curationes. Confecerat idem labore Chymico massam, eamq; vasculo vitreo orificium tenue fereuti imposuerat. Materia illa quoties inferebatur hyberno cubiculo, affandebatur aliquid subtilissimis spiritibus constans, toties excrevisse est visa instar arboris instructæ frondibus atq; foliis, cum voluptate magna spectatorum.

V. Celeberrimus heros, strenuus defensor Patriæ, *Stephannus Czarniecki Palatinus Russia* dum affligeretur morbo, pro remedio illi à medicis musica est præscripta. Soni harmonici ut habent vim naturalem ad concitandos & sanandos animi morbos, ait *Schottus S. J. Magia Naturæ & Artis Parte 2. l. 5.* ita & ad sanandos corporis morbos, quatenus videlicet facto sono harmonico, nunc intenso, nunc remisso, nunc celeriter, nunc tardè, nunc aliis modis, iisdem modis, ac rationibus movetur ac concitatur àér corpus ægrotantis circumstans, & cum àère subtilissimo, ac spiritibus in eodem corpore, nervis, musculis, venis, humoribusq; residentibus continuatus; qua interni àeris, & spirituum concitatione facta, attenuantur, variè attemperantur, dissipanturq; eidem spiritus, & cum illis humores noxii morborum causæ. Musica tamen omnes non sanat morbos, sed tantùm illos qui à spirituum, & humorum attenuatione, dissipatione dependent. Idem *Kircherus* asserit, & *Tarautule* morfu impetiti in *Apulia* sanantur musicâ, atq; saltu.

VI. Adolescens rusticus in *Borussia* vicina *Regiomonto*, diu stomachi languore laborabat, atq; ideo vomitionibus assuetus, cum aliquando pro more suo, arcepto cultello manubrium ejus in fauces immitteret gulæ ad vomitum stimulandum, cultellus fortè è manibus elapsus profundius guttur ingreditur, ac demum etiam ægrè in stomachum

ipsum descendit. Certè non erat officina hæc, quæ ferrum concoqueret, neq; natura viam idoneam, quæ se novus hospes eijceret, præparaverat. Igitur ancipiti malo consilium Medicorum Regiomontanum adhibetur ejusmodi. Aegro firmis asseribus fortissimè alligato constrictoq; ne versando se curam Magistri turbaret (cùm jam ante ad elicendam ferri aciem medicamentum magneticum affectis partibus per dies aliquot applicuisset) Chirurgus paulò infra costas sinistri lateris aptâ ad id novaculâ aperire corpus ad ipsum usq; ventriculum cepit, tum pertentato eo apertoq;, è vulnere levi cultellum extrahit. Ager dein adhibitis fomentis, & debita curatione, brevi planè convaluit, cultellum testem prodigii Rex Poloniæ per idem forsân tempus Regiomontum intrans ad se recepit, missò Medico suo *Gaspáro Crasio*, qui infirmum, & qualitatem vulneris diligenter inspiceret, atq; ad se referret. *Weber in Arte conversandi*. Ex aliis Scriptoribus constat fuisse hunc ægrotum *Andream Grunherde* Grunvaldæ incolam, septem à Regiomonto milliariibus. Est historia rustici in Polonia à filio *Erici Puteani* visa. Agrestis homo tentaverat sibi anginam in gutture aperire brevi cultro, quem incautus deglutivit, eundemq; tandem dextro abdominis latere cum multo pure, post multiples anxietates reddidit, & incolumis supervixit. *Schottus Magia Naturæ, & Artis Parte 4. l. 7.*

SECTIO II.

De

MAGIA ARTIFICIALI.

I. **M**MAGIA ARTIFICIALIS, est ars mira quædam perficiendi per humanam industriam, adhibendo ad id varia instrumenta. Hac arte Archytæ Pythagorici columba lignea volavit, de qua à *Gellio in Noctibus Atticis* scribitur. Norimbergæ musca ferrea è manu artificis evolare, convivas circumvolare, tandem veluti defessa ad manum ejusdè artificis redire visa. Romæ apud *Kircherum* statua ex uno loco

co

eo ibat ad alium. Alibi simulatæ aves caneant svavissimè, homines ænei buccinabant in àere. Hæc & similia operæ vulgus existimat fieri dæmonum ope, quia sunt inusitata, admiranda, ratione occulta elaborata. Opticæ quoq; beneficio finguntur miræ apparitiones.

II. A *Joanne Regiomontano* (ad universæ Prussicæ gloriæ) facta aquila ænea *Carolo V. Cesari* Norimbergam adventanti volavit obviam, & usq; ad Urbis portam comitata est hospitem, teste *Adriano Romano in Mathesi Polemica*, citato à *Schotto Magia Natur. & Art. Part. 1. & Part. 3.* ubi in inclusum àërem, & partium libramentum rejicitur artificium. Alius modus prodigiosi volatus à *Laurentio Lauro* præscribitur.

III. Sub *Duce Exercituum Zamoiscio*, ad *Plescoviam Joannes Ostromaciustei* tormentaricæ attendens, in arca ferrea duodecim tubos scelopetarios, quò citius rumperebatur ex industria tenuatos, ordine disposuerat, eosq; subtilissimo pulvere, ac arcam ipsam impleverat, in medio eam scelopeti partem, quæ rota, atq; incumbente silice ignem ad pulverem incendendum elicit, tensam pasatamq; constituerat: arcâ eâ in ligneam cistam impositâ, fibulam quæ attracta rotam laxare, ignemq; excitare solet, duabus chordis, unâ ad inferiorem ligneæ cistæ fundum, alterâ ad ipsum ferreæ cistæ operculum alligârat, ea ratione, ut sive ferream arcam ex lignea quis eximeret, seu ipsius ferreæ tectum moliretur, necessariò utraq; re pulvis inflammaretur, tubisq; atq; arca ferrea fracta adstantes percellerentur. Delata hæc est machina ad *Sussium Duxorem Moschorum* per captivum bene habitum, liberatq; donatum, tanquam pretiosissimis, magniq; momenti rebus plena cum literis. Eo tempore *Sussius*, eûm aliis rebus occuparetur, cæteros, qui ad consilium bellicum tunc fortè conveniant aperire statim cistam jubet: concurrunt complures rei novitate atq; innata hominibus curiositate ducti. Ferocissimus omnium *Chorostinus* pede in cistam ligneam imposito, ferream manu sua extrahere nititur. Interim fibulâ convulsâ, pulvereq; inflammato, arcâ ferreâ, ac tubis disjectis, non modo adstantes omnes dissipantur, verùm tecti etiam pars vi ignis, ac fractorum ferramentorum convellitur, præ cæteris maximè insignis, de quo dictum

ipsum descendit. Certè non erat officina hæc, quæ ferrum concoqueret, neq; natura viam idoneam, quæ se novus hospes eijceret, præparaverat. Igitur ancipiti malo consilium Medicorum Regiomontanum adhibetur ejusmodi. Aegro firmis asseribus fortissimè alligato constrietoq; ne versando se curam Magistri turbaret (cùm jam ante ad eliciendam ferri aciem medicamentum magneticum affectis partibus per dies aliquot applicuisset) Chirurgus paulò infra costas sinistri lateris aprâ ad id novaculâ aperire corpus ad ipsum usq; ventriculum cæpit, tum perterritato eo apertoq; è vulnere levi cultellum extrahit. Aeger dein adhibitis fomentis, & debita curatione, brevi planè convaluit, cultellum testem prodigii Rex Poloniæ per idem forsan tempus Regiomontum intrans ad se recepit, missò Medico suo *Gasparo Crastio*, qui infirmum, & qualitatem vulneris diligenter inspiceret, atq; ad se referret. *Weber in Arte conversandis*. Ex aliis Scriptoribus constat fuisse hunc ægrotum *Andream Grunberdè* Grunvaldz incolam, septem à Regiomonto milliaribus. Est historia rustici in Polonia à filio *Erici Puteani* visa. Agrestis homo tentaverat sibi anginam in gutture aperire brevi cultro, quem incautus deglutivit, eundemq; tandem dextro abdominis latere cum multo pure, post mutiplices anxietates reddidit, & incolumis supervixit. *Schottus Magia Natura, & Artis Parte 4. l. 7.*

SECTIO II.

De

MAGIA ARTIFICIALI.

I. **M**MAGIA ARTIFICIALIS, est ars mira quædam perficiendi per humanam industriam, adhibendo ad id varia instrumenta. Hæc arte Archytæ Pythagorici columba lignea volavit, de qua à *Gellio in Noctibus Atticis* scribitur. Norimbergæ musca ferrea è manu artificis evolare, convivas circumvolare, tandem veluti defessa ad manum ejusdè artificis redire visa. Romæ apud *Kircherum* statua ex uno lo-

eo ibat ad aliam. Alibi simulatae aves canebant suavissimè, homines ænei buccinabant in aëre. Hæc & similia operæ vulgus existimat fieri dæmonum ope, quia sunt inusitata, admiranda, ratione occulta elaborata. Opticæ quoq; beneficio finguntur miræ apparitiones.

II. A *Joanne Regiomontano* (ad universæ Prussicæ gloriam) facta aquila ænea *Carolo V. Casari* Norimbergam adventanti volavit obviam, & usq; ad Urbis portam comitata est hospitem, teste *Adriano Romano in Mabeff. Polemica, citato à Schotto Magia Natur. & Art. Parr. 1. & Parr. 3.* ubi in inclusum aërem, & partium libramentum rejicitur artificium. Alius modus prodigiosi volatus à *Laurentio Lauro* præscribitur.

III. Sub *Duce Exercituum Zamoisico*, ad Plefcoviam *Joannes Ostromaciustei* tormentarite attendens, in arca ferrea duodecim tubos sclopetarios, quò citius rumpereitur ex industria tenuatos, ordine disposuerat, eosq; subtilissimo pulvere, ac arcam ipsam impleverat, in medio eam sclopeti partem, quæ rota, atq; incumbente silice ignem ad pulverem incendendum elicit, tensam paratamq; constituerat: arcâ eâ in ligneam cistam impositâ, fibulam quæ attracta rotam laxare, ignemq; excitare solet, duabus chordis, ut à ad inferiorem ligneæ cistæ fundum, alterâ ad ipsum ferreæ cistæ operculum alligârat, ea ratione, ut sive ferream arcam ex lignea quis eximeret, seu ipsius ferreæ tectum moliretur, necessariò utraq; re pulvis inflammaretur, tubisq; atq; arca ferrea fracta adstantes percellerentur. Delata hæc est machina ad *Sussicium Dufforem Moschorum* pex captivum bene habitum, libertateq; donatum, tanquam pretiosissimis, magniq; momenti rebus plena cum literis. Eo tempore *Sussicus*, cùm aliis rebus occuparetur, cæteros, qui ad consilium bellicum tunc fortè convenerant aperite statim cistam jubet concurrunt complures rei novitate atq; innata hominibus curiositate ducti. Ferocissimus omnium *Chorosimus* pede in cistam ligneam imposito, ferream manu sua extrahere nititur. Interim fibulâ convulsâ, pulvereq; inflammato, arcâ ferreâ, ac tubis disjectis, non modo adstantes omnes dissipantur, verùm recti etiam pars vi ignis, ac fractorum ferramentorum convellitur, præ cæteris maximè insignis, de quo dictum

LII;

Choro-

Choroſtinus & Koſevius perire. Heidenſteinii Commentar. de Bello Meſſobovienſi l. 5.

IV. In Urbe Torunenſi ſtat turris ex arte inclinata ad latus, & quaſi ruinam minitans. Inquiritur ratio cur non cadat in eam partem, in quam inclinat? cum tamen muri alii erecti verticaliter, ſi vel modicum propendeant in unam magis, quam in aliam partem, diu ſine periculo cadendi ſtare nequeant. Aſſignat cauſam *Baldus in Mechanicis, Ricciolus Almageſti Novi l. 2. Caſatus in Mechanica*, quia centrum gravitatis illius turris eſt in tali loco, ut linea ab ipſo ad centrum terræ ducta cadat intra ſpatium terræ quod occupat pes; ſeu fundamentum ipſius turris.

V. Supra Curiam Urbis Gedanenſis attollitur turris eleganter extructa, coruſcans auro. In hac præter campanam grandem cymbalum dicta, numerum horarum ſonans, dantur campanæ minores quatuordecim in muſicos ſonos diſpoſitæ. His, artificio inſigni, antequam hora audiat, decantatur tonus cantilenæ alicuius pro tempore ſolemnitatis. In ingreſſu Regum, vel Principum divulgant eadem nolæ triumphos: in Magnatum funeribus, aut illorum, qui ſunt de Magiſtrato ænias occinunt. In armamentario ſupellectili bellica omni inſtructiſſimo prædiſta Civitatis, ſtatua unius militis, in adventu hoſpitem, ſclopetum pyrio pulvere oneratum explodit, alterius ictum minatur gladio evaginato, tertii tympana pulſat; quarti viri honorati ſedentis ſimulacrum (ad reſtitutionem reverentiæ exhibendæ ſpectatoribus accedentibus) aſurgit, poſt moram aliquam ſe paulatim demittit priſtinum ſitum retinendo.

VI. Apud peritum quendam Factivæ Mathematicæ, machina prima artificioſa dabat genuinas effigies facierum humanarum: ſecunda machina inſtar ciſtæ confecta, numeroſiſſimis instrumentis repleta ſtatuas ligneas varias facile, celeriter, aſſubrè efformabat. Ingenioſè parata tabula ab uno Ordinis Minorum S. Franciſci Reformatorum ſpectatur Califfi. Conſtat ex ſegmentis picæ nigrantis, ſeu pini nigre (nobis *Swierk*) in tranſverſum ſciſſis, varièq; diſpoſitis, ex indice, rotulisq; adjectis &c. ad indicandas exactè mutationes futuras ætris, ex calido, frigido, humido, & ſiccò ortas.

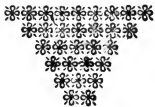
VII. Funambuli mira edunt spectacula, arte, exercitatione, agilitate, æquilibrio adjuti. Post victoriam Berestecensem, *Joannes Casimirus Rex* splendide Gedani est exceptus. Inter spectacula alia & interludia, conspectus est homo peregrinus de turri Curix se se in terram corpore illafo demittere. Funi, qui superiori turris parti illigatus humum usq; pertingebat, prono ventre incubans, brachiis quasi ad volandum extensis deorsum rucbat, eo maxime mirabilis, quod ita, nescio quo artificio, corpus moderare noverat, ut à fune non exerraret. Ubi funis affixus terræ hærebat, apposita erant pulvinaria, in quæ illafo volantis caput manebat incolume. *Pastorius in Hist. Pol. Plenior.*

VIII. CHYMIA vel CHEMIA refertur hodie ad Artem Medicam, id est, modum medicamenta gratiora, salubriora, & tutiora concinnantem. Partes ejus sunt duæ, Solutio, & Coagulatio, quapropter Chymicus, est artis dissolvendi, & coagulandi peritus, ALCHYMIA seu Spargiria, Hermetica Ars, Ars Magisterii perfecti, Ars Segregatoria, Separatoria, & Destillatoria revocatur ad Chrysoptæiam. Plures in Regno nostro callentes Alchymiam, aut libros de Chrysoptæia editos evolventes, diu multumq; desudârunt in auri effectione, circa quam discurrendo, trifariam sunt divisi Authores. Primi ordinis negant absolute per Alchymiam auram verum posse fieri. Ait *D. Thomas*: Alchymistæ faciunt aliquid simile auro, quantum ad accidentia exteriora, sed tamen non faciunt verum aurum. Eiusdem sensus *Egidius in Quodlibeto 3. Tostatus, Pineda, Honoratus Fabri, Scaliger &c.* Secundi ordinis dicunt, posse quidem physicè loquendo verum aurum effici ab Alchymistis, sed negant illud esse possibile moraliter, consequenter negant illud unquam hæcenus esse factum, ita *Valentia, Conimbricenses, Pererius S. J. Magia c. 12.* hæc apponens: Ars Chymica licet utilis in destillationibus, aliisq; rebus, tamen in eo, quod spectat ad effectionem auri veri, quam illa proficetur atq; pollicetur, vana est, noxia ac perniciosa Republicæ. Primum, quia aut nunquam, aut rarissime præstat, quod promittit, ex quo non semel factum est, ut multi ad extremam paupertatem redacti fuerint: unde rectè quidam infert, Alchymistas non efficere aurum, sed absumere, non implere crumenas, sed deplere & exhaurire.

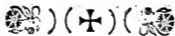
ſce. Secundò, quia faciunt falſum aurum, falſamq; monetam &c. ex quo Republica, hominumq; ſocietas accipit magnum detrimentum. Tertii ordinis Authores aſſerunt, effectiorem veri auri per Alchymiam eſſe difficilem & perſeuerantem, ita tamen ut aliquando per illam verum & probatum aurum ſit effectum. Sic cenſet *Delrio S. J. Panormitanus, Fornellus &c.*: probatur veritas teſtimoniis. Inter alios *Arnoldus Villanovanus* virgulas aureas per artem effecit, effectasq; omnium examini Romæ ſubjecit, idem præſtitit *Bernardus Treviſanus in Gallia, Raymondus Lullus in Anglia, Antonius Pharmacopola Tarviſinus Venetiis*. In re metallica verſatiffimus *Agricola* teſtatur ſe vidiffe Salisburgi factum à quodam ex ſtanno aurum: in Italia duas plumbi libras, per unum granum rubri pulveris, in aurum optimum commutatas à quodam Viro Religioſo. In theſauro *Magni Ducis Hetruria* aſſervatur clavus per dimidium aureus atq; ferreus, à *Thurnenſero* olim tincturæ immerſus. Et ego nominare poſſem (ait *Delrio*) quos novi viros graves, in dignitate poſitos, timentes DEUM, qui de ſe ipsis idem profitentur. Appono monitum *Antonii Mirandulani*: non eſt danda opera illi arti, non quia non ſit vera, ſed quia tantæ eſt difficultatis, ut ſit utiliùs illam ommittere, quàm exercere; & multi diſtiſſimi ad magnam inopiam ſunt redacti, quia maximis impenſis vel nunquam aſſecuti ſunt, quod ars pollicebatur, vel rarò, & parum, ita ut ſumptus ſit longè major lucro.

Hactenus naturæ noſcendarum detegendarumq; opum deſiderio vitæ laboraveram, non tamen raritates omnes de recondito theſauro ejus, in ſolo patrio produxiſſe valebam. Igitur concludo *Seneca* verbis: venit tempus, quo iſta quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris ævi diligentia.

Sit laus maxima Authori Naturæ Deo.

IN-

I N D E X

R E R U M N O T A B I L I O R U M .

Prior numerus denotat paginam, secundus Ecclesiasticum numerum, ad quem non raro paginae plures referuntur.

A Bies.	<u>189.</u>	2.	Alabastrites.	<u>37.</u>	4.
Acanthis.	<u>168.</u>	4.	Alauda non cristata.	<u>168.</u>	5.
Accipiter.	<u>168.</u>	3.	Alauda cristata.	<u>269.</u>	5.
Accipiter fringillarius.	<u>168.</u>	3.	Alauda arborea.	<u>269.</u>	5.
Accipiter leporarius.	<u>268.</u>	3.	Alce.	<u>212.</u>	3.
Accipiter stellaris.	<u>268.</u>	3.	Alchymia.	455.	8.
Acer album.	<u>189.</u>	2.	Alius.	<u>189.</u>	2.
Acer vulgi.	<u>189.</u>	2.	Alnus nigra.	190.	2.
Achates.	<u>19.</u>	4.	Aluco.	<u>269.</u>	6.
Acidulæ.	<u>122.</u>	3.	Alumen.	<u>40.</u>	2.
Acies in aëre.	<u>427.</u>	2.	Amethyſtus.	<u>19.</u>	5.
Acipenſer.	<u>132.</u>	18.	Ammires.	<u>19.</u>	5.
Acontias.	<u>250.</u>	5.	Amphisbæna.	<u>360.</u>	4.
Adamas.	<u>17.</u>	2.	Anas fera.	<u>269.</u>	7.
Ægagropila.	<u>223.</u>	18.	Anas marina.	<u>269.</u>	7.
Ærugo æris.	48.	4.	Anas domestica.	<u>300.</u>	2.
Æs seu Cuprum.	<u>48.</u>	4.	Animalia quadrupedia.	210.	1.
Æſalon.	<u>268.</u>	4.	Animalia ſubterranea.	<u>232.</u>	1.
Æſtas.	<u>382.</u>	3.	Animalia domeſtica.	<u>237.</u>	1.
Æſtas perſervida.	382.	3.	Animalia venenata.	<u>254.</u>	8.
Æſtus ſolis.	<u>382.</u>	3.	Annus ſolaris.	<u>380.</u>	1.
Ætites.	<u>18.</u>	3.	Annus lunaris.	381.	1.
Agaricum.	<u>196.</u>	8.	Anſer ferus.	<u>269.</u>	8.
Agiles viri.	<u>319.</u>	2.	Anſer domeſticus.	300.	3.

M m m

Antacæus.

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Antacæus.	<u>132.</u>	3.	Argentum capillare.	<u>46.</u>	3.
Antimonium.	<u>51.</u>	8.	Argentum vivum.	<u>52.</u>	2.
Antipathia.	333.	3.	Aries campestris.	[214.	4.
Apr.	<u>213.</u>	4.	Armamentarium Gedan.	<u>454.</u>	5.
Apes.	<u>257.</u>	2.	Armenius lapis.	<u>19.</u>	6.
Appetitus alimentarius.	329.	6.	Arx Leopoliensis.	<u>106.</u>	2.
Aquæ ascensus.	<u>110.</u>	1.	Aſio.	<u>271.</u>	11.
Aquæ bituminosa.	<u>115.</u>	3.	Aſtroites.	<u>20.</u>	6.
Aquæ lapidescentes.	<u>116.</u>	4.	Aſtologi.	444.	3.
Aquæ petrificantes.	<u>117.</u>	5.	Aſtrorum influxus.	443.	3.
Aquæ medicata.	<u>119.</u>	1.	Attragen.	<u>272.</u>	12.
Aquæ noxiæ.	<u>123.</u>	4.	Aves fera.	<u>267.</u>	1.
Aquæ venenata.	<u>124.</u>	5.	Aves domestica.	<u>300.</u>	1.
Aquæ salis origo.	<u>126.</u>	1.	Aves extraneæ.	<u>299.</u>	60.
Aquæ salis in Regno.	<u>126.</u>	2.	Aucupium.	<u>267.</u>	2.
Aquæ sanguinea.	<u>125.</u>	6.	Auditus.	346.	16.
Aquæ cruda.	<u>128.</u>	3.	Auris.	339.	3.
Aquæ colores.	<u>128.</u>	3.	Aurora Borea.	396.	8.
Aquæ odor.	379.	3.	Aurum.	<u>44.</u>	2.
Aquila.	<u>270.</u>	2.	Aurum Alchymiz.	<u>456.</u>	8.
Aquila alba.	<u>299.</u>	60.	Autumnus præfrigidus.	384.	4.
Aquila ænea.	<u>453.</u>	2.	Autumnus calens.	385.	4.
Aquilarum volatus.	<u>445.</u>	2.			
Aquilarum pugna.	447.	3.	B		
Araneus.	<u>261.</u>	4.	Babia-gora.	<u>103.</u>	5.
Arbores sylvestres.	<u>189.</u>	1.	Barbo.	<u>143.</u>	24.
Arbores fativa.	<u>207.</u>	18.	Basiliscus.	247.	3.
Arbores prodigiosa.	<u>209.</u>	19.	Basiliscus Varſavia.	<u>248.</u>	3.
Arbores exotica.	<u>209.</u>	20.	Belemnites.	<u>20.</u>	7.
Ardea.	<u>271.</u>	10.	Berberis.	<u>190.</u>	3.
Arca ferrea.	453.	3.	Betula.	<u>190.</u>	3.
Arena.	<u>13.</u>	12.	Bieſciadi montes.	<u>103.</u>	8.
Argentum.	45.	3.	Bifon.	<u>214.</u>	5.
			Bitumen.		

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Bitumen.	<u>42.</u>	6.	Canities ex timore.	<u>338.</u>	2.
Bohus.	134.	5.	Cantharias.	<u>21.</u>	8.
Boletus cervi.	<u>206.</u>	16.	Cantharides.	<u>262.</u>	6.
Bolus Armenia.	11.	10.	Capella.	<u>273.</u>	15.
Bombyx.	<u>262.</u>	5.	Capilli.	<u>163.</u>	4.
Borysthenes.	<u>132.</u>	3.	Capra saltans.	394.	5.
Botaurus.	<u>273.</u>	14.	Capri.	239.	5.
Boves.	<u>237.</u>	2.	Caprimulgus.	<u>273.</u>	15.
Brda fluvius.	<u>134.</u>	4.	Caput hominis.	<u>337.</u>	2.
Bubo.	2.	2.	Capitum finnitias.	<u>318.</u>	7.
Bufo.	<u>255.</u>	9.	Carbones fossiles.	2.	3.
Bugus.	<u>135.</u>	6.	Cardites.	<u>34.</u>	2.
Bulimia.	<u>325.</u>	4.	Carduelis.	<u>273.</u>	16.
			Carpatus.	<u>99.</u>	2.
			Carpiones.	<u>142.</u>	23.
			Castor.	<u>215.</u>	6.
			Castoreum.	<u>215.</u>	6.
			Catus sylvestris.	<u>217.</u>	7.
			Cedrus.	<u>191.</u>	4.
			Cenchrus.	<u>250.</u>	5.
			Cerasus sylvestris.	<u>192.</u>	5.
			Cerasus lativa.	<u>207.</u>	18.
			Ceraunia.	20.	8.
			Cerebrum.	<u>342.</u>	11.
			Cerevisia.	<u>75.</u>	18.
			Cervus.	<u>216.</u>	7.
			Cespites fossiles.	3.	4.
			Cetus.	<u>172.</u>	5.
			Chalcedonius.	<u>21.</u>	8.
			Chalybs.	<u>51.</u>	7.
			Chamæcerasus.	<u>192.</u>	5.
			Chafna.	394.	4.
			Chelm mons.	<u>106.</u>	8.
			Chelydrus.		

M i m 2

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Chelydrus.	<u>251.</u>	<u>5.</u>	Cornus fœmina.	<u>192.</u>	<u>5.</u>
Chrysocolla.	<u>53.</u>	<u>11.</u>	Corpus humanum.	<u>337.</u>	<u>1.</u>
Chrysolithus.	<u>21.</u>	<u>9.</u>	Corvus.	<u>276.</u>	<u>19.</u>
Chrysoptæria.	<u>455.</u>	<u>8.</u>	Corylus.	<u>192.</u>	<u>5.</u>
Chymia.	<u>455.</u>	<u>8.</u>	Cotes.	<u>38.</u>	<u>5.</u>
Cicadæ.	<u>262.</u>	<u>7.</u>	Coturnix.	<u>277.</u>	<u>20.</u>
Cicindelæ.	<u>263.</u>	<u>8.</u>	Coturnix major.	<u>277.</u>	<u>20.</u>
Ciconia.	<u>274.</u>	<u>17.</u>	Crematum.	<u>77.</u>	<u>19.</u>
Cimices.	<u>333.</u>	<u>2.</u>	Creta.	<u>12.</u>	<u>11.</u>
Cinnabaris.	<u>52.</u>	<u>9.</u>	Cricetus.	<u>232.</u>	<u>2.</u>
Circa.	<u>143.</u>	<u>24.</u>	Crines.	<u>338.</u>	<u>2.</u>
Classis in æere.	<u>428.</u>	<u>2.</u>	Cruces in telis lineis.	<u>432.</u>	<u>3.</u>
Coccus <i>feu</i> Chermesinum.	<u>25.</u>	<u>2.</u>	Crudivori.	<u>328.</u>	<u>5.</u>
Cochleæ terrestres.	<u>263.</u>	<u>9.</u>	Cryptæ Podoliæ.	<u>15.</u>	<u>14.</u>
Cochleæ fluviatiles.	<u>263.</u>	<u>9.</u>	Cryptæ Kiovienses.	<u>16.</u>	<u>14.</u>
Cochleæ nudæ.	<u>263.</u>	<u>9.</u>	Cryſtallus.	<u>23.</u>	<u>11.</u>
Columba agrestis.	<u>276.</u>	<u>18.</u>	Cuculus.	<u>277.</u>	<u>21.</u>
Columba livia.	<u>276.</u>	<u>18.</u>	Cultrivorus.	<u>451.</u>	<u>6.</u>
Columba domestica.	<u>301.</u>	<u>4.</u>	Cuniculi.	<u>240.</u>	<u>5.</u>
Columba lignea.	<u>412.</u>	<u>1.</u>	Curruca.	<u>278.</u>	<u>21.</u>
Cometarum materia.	<u>434.</u>	<u>1.</u>	Cygnus.	<u>278.</u>	<u>22.</u>
Cometæ quid portendant?	<u>435.</u>	<u>1.</u>	Cypselus.	<u>279.</u>	<u>23.</u>
Cometæ visi in Regno.	<u>435.</u>	<u>2.</u>			
Conchæ falis.	<u>59.</u>	<u>5.</u>	D		
Conchites.	<u>22.</u>	<u>10.</u>	Dama.	<u>217.</u>	<u>8.</u>
Cor.	<u>342.</u>	<u>11.</u>	Darcza.	<u>135.</u>	<u>7.</u>
Cor cum officulo.	<u>342.</u>	<u>11.</u>	Dendrites.	<u>24.</u>	<u>12.</u>
Cor pilosum.	<u>343.</u>	<u>11.</u>	Dentes.	<u>340.</u>	<u>8.</u>
Corallites.	<u>22.</u>	<u>9.</u>	Dentes renati.	<u>341.</u>	<u>8.</u>
Cornix cinerea.	<u>276.</u>	<u>18.</u>	Dens in palato.	<u>341.</u>	<u>8.</u>
Cornix nigra.	<u>276.</u>	<u>18.</u>	Dies naturalis.	<u>381.</u>	<u>1.</u>
Cornu falis.	<u>59.</u>	<u>5.</u>	Dies artificialis.	<u>381.</u>	<u>1.</u>
Cornus mas.	<u>192.</u>	<u>5.</u>	Dipſas.	<u>250.</u>	<u>5.</u>
					<u>Diverſo-</u>

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Fontes ebullientes.	<u>118.</u>	6.	Gallinula novalis.	<u>281.</u>	<u>28.</u>
Fontium origo.	<u>109.</u>	1.	Gemmae.	<u>17.</u>	1.
Formicæ.	<u>263.</u>	10.	Gigas.	<u>320.</u>	1.
Fossilia.	1.	1.	Gigantes.	<u>321.</u>	2.
Fraxinus.	<u>193.</u>	6.	Glacies.	<u>391.</u>	6.
Fraxini vires.	<u>194.</u>	6.	Globus igneus.	<u>395.</u>	6.
Frigus intensum.	<u>386.</u>	3.	Glossopetra.	<u>25.</u>	<u>14.</u>
Frigoris effectus.	<u>389.</u>	5.	Gilda fluvius.	<u>138.</u>	15.
Frigoris patientes.	<u>392.</u>	7.	Granatus.	<u>25.</u>	<u>15.</u>
Fringilla.	<u>280.</u>	26.	Grando.	<u>406.</u>	6.
Frons.	<u>339.</u>	4.	Grandines insolitæ.	<u>407.</u>	6.
Frumenti copia.	<u>64.</u>	4.	Grus.	<u>281.</u>	<u>29.</u>
Frumenti pretium vile.	<u>73.</u>	14.	Gulo.	<u>218.</u>	11.
Frutices.	<u>189.</u>	1.	Gustus.	<u>346.</u>	<u>17.</u>
Fulica.	<u>280.</u>	26.	Gypsum.	<u>38.</u>	5.
Fulmen.	<u>396.</u>	9.			
Fulmina crebra.	<u>400.</u>	11.	H.		
Fulmina hyeme.	<u>401.</u>	11.	Habus seu <i>Frisch Haß</i> .	<u>175.</u>	9.
Fulminum miri effectus.	<u>397.</u>	10.	Hæmatites.	<u>25.</u>	<u>16.</u>
Funambulus.	<u>455.</u>	7.	Haleces.	<u>168.</u>	3.
Fungi Officinarum.	<u>206.</u>	16.	Haliætus.	<u>283.</u>	<u>30.</u>
Fungi terrestres.	<u>207.</u>	17.	Halo.	<u>394.</u>	5.
Fusaria.	<u>195.</u>	6.	Hela peninsula.	<u>174.</u>	7.
			Hercynia sylva.	<u>185.</u>	2.
G.			Herinaceus.	<u>233.</u>	3.
Gagates.	<u>24.</u>	13.	Hermelinus.	<u>235.</u>	7.
Galbulus.	<u>280.</u>	<u>27.</u>	Hierafus.	<u>336.</u>	<u>10.</u>
Gallus marinus.	<u>169.</u>	4.	Hierofalco.	<u>299.</u>	<u>60.</u>
Gallus Indicus.	<u>301.</u>	5.	Hippopotami.	<u>170.</u>	4.
Gallus gallinaceus.	<u>302.</u>	6.	Hirundo domestica.	<u>283.</u>	<u>51.</u>
Gallus Ipado.	<u>302.</u>	6.	Hirundo agrestis.	<u>283.</u>	51.
Gallina domestica.	<u>302.</u>	6.	Hirundo riparia.	<u>283.</u>	<u>51.</u>
Gallina aquatica.	<u>281.</u>	28.	Hirundo muraria.	<u>285.</u>	<u>51.</u>
			Hirundo		

INDEX RERUM NOTABILIORUM

Larix.	196.	8.	Magia.	448.	1.
Larus fluviatilis.	285.	12.	Magia naturalis.	449.	1.
Larus marinus.	286.	12.	Magia artificialis.	452.	1.
Larus minor.	286.	12.	Magnes.	26.	19.
Latax.	218.	12.	Manna.	96.	3.
Latomia.	27.	5.	Manna Polonicum.	27.	3.
Laurus.	397.	9.	Manus.	143.	12.
Lazulus lapis.	53.	10.	Mare.	165.	1.
Lepus.	219.	13.	Mare Balticum.	166.	2.
Ligna fossilia.	3.	6.	Mare congelatum.	173.	6.
Limba arbor.	197.	8.	Mare salicatum.	166.	1.
Linaria.	286.	33.	Margaritæ.	30.	29.
Linæ rubræ.	433.	4.	Marmor.	36.	3.
Lithargyrum.	50.	6.	Martes.	222.	17.
Lithoxyla.	5.	6.	Mel præstans.	412.	8.
Locustæ.	258.	3.	Mel infatuans.	416.	8.
Longævitas.	305.	1.	Mellis abundantia.	413.	8.
Longævi.	305.	2.	Melis.	233.	4.
Loxia.	286.	33.	Memoria excellens.	348.	20.
Lucii grandes.	151.	29.	Mensis solaris.	381.	1.
Lucii annosi.	152.	29.	Mensis lunaris.	381.	1.
Lucio-percæ.	143.	24.	Mentum.	142.	10.
Lunatici.	334.	4.	Mergus.	287.	35.
Lupus.	219.	14.	Merops.	287.	36.
Luscinia.	286.	34.	Merula.	287.	36.
Lutra.	221.	15.	Metalla perfecta.	43.	1.
Lycanthropia.	221.	14.	Meteora.	392.	1.
Lycanthropi.	221.	14.	Meteora ignea.	393.	2.
Lycostaphylos.	197.	8.	Meteora aquea.	402.	1.
Lynx.	222.	16.	Meteora æria.	416.	1.
			Meteora terrea.	423.	1.
			Milvus.	287.	37.
M.			Minera.	44.	1.
Machina artificiosa.	454.	6.			
					Minera

INDEX RERUM NOTABILIORUM

Minera argentea.	107.	13.		
Miraculum.	449.	1.		
Molæ aquariæ.	150.	28.	Naphtha.	43. 6.
Molendinum Gedanense.	140.	19.	Narva.	137. 12.
Molochites.	27.	20.	Nasus.	340. 6.
Monedula.	288.	37.	Navigatio singularis.	175. 9.
Mons.	98.	1.	Nebula.	402. 1.
Mons admirabilis.	113.	3.	Neringa insula.	174. 8.
Mons calvus.	105.	7.	Nida.	137. 13.
Mons dissipatus.	106.	12.	Niemen.	137. 14.
Mons sonorus.	106.	11.	Nitrum.	40. 3.
Montes metalliferi.	107.	13.	Nivalis avis.	288. 38.
Montes Venedici.	107.	12.	Nives insolite.	410. 7.
Montes insigniores.	103.	1.	Nives in Sicilia.	411. 7.
Montium altitudo.	98.	1.	Nix.	409. 7.
Monstrum.	342.	1.	Noctambuli.	335. 4.
Monstra humana.	350.	2.	Noctifurgii cause.	335. 4.
Monstra belluina.	357.	2.	Noctua major.	288. 38.
Monstra volatilia.	358.	3.	Noctua minor.	288. 38.
Monstra aquatilia.	358.	4.	Noerza.	218. 12.
Monstra vegetabilia.	360.	5.	Notessius.	138. 15.
Morus.	210.	20.	Nubes.	402. 1.
Motacilla.	288.	37.		
Motlava.	137.	11.		
Mulsüm.	414.	8.	Obra fluvius.	138. 16.
Mulsüm vetustissimum.	415.	8.	Ochra.	11. 11.
Mus Alpinus.	233.	5.	Oculus.	339. 5.
Mus Noricus.	235.	6.	Oculus maris.	102. 2.
Musca ferrea.	452.	1.	Oculi cancri.	139. 17.
Musica.	451.	5.	Odoratus.	348. 19.
Mustela alba.	235.	7.	Odor rosarum.	348. 19.
Mustela alba vulgaris.	235.	7.	Officinæ ferrariæ.	51. 7.
Mustela sylvestris.	235.	7.	Officinæ variz.	150. 28.
			Officinæ	

N.

O.

Nnn

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Officinæ vitriariorum.	<u>188.</u>	5.	Passer Canarius.	<u>303.</u>	<u>7.</u>
Ollæ fossiles.		5.	Passer Troglodytes.	<u>190.</u>	<u>42.</u>
On:bria.	<u>27.</u>	21.	Passer arundinarius.	<u>190.</u>	<u>42.</u>
Omen.	<u>445.</u>	1.	Passer gramineus.	<u>190.</u>	<u>42.</u>
Omina facta.	<u>445.</u>	2.	Passer sylvestris.	<u>191.</u>	<u>42.</u>
Omina funesta.	<u>446.</u>	3.	Passer campestris.	<u>191.</u>	<u>42.</u>
Onocrotalus.	<u>288.</u>	39.	Passer flavescens.	<u>191.</u>	<u>42.</u>
Onyx.	<u>27.</u>	21.	Passer solitarius.	<u>191.</u>	<u>42.</u>
Opalus.	<u>27.</u>	21.	Passer domesticus.	<u>191.</u>	<u>42.</u>
Orichalcum.	<u>48.</u>	4.	Pavo.	<u>303.</u>	<u>8.</u>
Os.	<u>340.</u>	7.	Pecuaria res.	<u>139.</u>	<u>3.</u>
Ossa fossilia.		6.	Pedes.	<u>344.</u>	<u>13.</u>
Ossifragus.	<u>189.</u>	40.	Perdix.	<u>191.</u>	<u>43.</u>
Osteocolla.	<u>11.</u>	10.	Perdix rustica major.	<u>191.</u>	<u>43.</u>
Ostreites.	<u>27.</u>	21.	Pestis origo.	<u>372.</u>	<u>1.</u>
Otis.	<u>189.</u>	40.	Pettes in Regno.	<u>373.</u>	<u>2.</u>
Oves.	<u>242.</u>	7.	Petroleum.	<u>115.</u>	<u>3.</u>
Oves laticaudæ.	<u>243.</u>	7.	Phasianus.	<u>304.</u>	<u>9.</u>
Ovidii sepulchrum.	<u>142.</u>	23.	Phasinata in aère.	<u>427.</u>	<u>2.</u>
Ovum in ovo.	<u>303.</u>	6.	Phillyrea.	<u>199.</u>	<u>9.</u>
P.			Phoca.	<u>171.</u>	<u>5.</u>
Paludes.	<u>164.</u>	6.	Phocæna.	<u>172.</u>	<u>5.</u>
Palumbus.	<u>190.</u>	41.	Pica varia.	<u>192.</u>	<u>44.</u>
Panes dæmonum.	<u>34.</u>	2.	Pica glandaria.	<u>192.</u>	<u>45.</u>
Panes grandes.	<u>70.</u>	11.	Pica morbus.	<u>346.</u>	<u>17.</u>
Panes tubefcentes.	<u>367.</u>	4.	Picea.	<u>199.</u>	<u>9.</u>
Papaverina.	<u>190.</u>	41.	Picus arborarius.	<u>192.</u>	<u>46.</u>
Parafelene.	<u>421.</u>	4.	Pilsko mons.	<u>103.</u>	<u>4.</u>
Parelia.	<u>420.</u>	3.	Pina fluvius.	<u>138.</u>	<u>17.</u>
Partus prodigiosus.	<u>356.</u>	4.	Pinafter <i>Bellonii</i> .	<u>197.</u>	<u>9.</u>
Parus.	<u>190.</u>	41.	Pinafter sylvestris.	<u>199.</u>	<u>9.</u>
Pasierbiec mons.	<u>104.</u>	5.	Pinus sylvestris.	<u>198.</u>	<u>9.</u>
			Pisces fluviales.	<u>150.</u>	<u>29.</u>
					Pisces

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Pisces marini.	<u>168.</u>	3.	Pomus.	<u>208.</u>	18.
Pisces monstrosi.	<u>359.</u>	4.	Poprutus.	<u>139.</u>	18.
Pisces noxii.	<u>151.</u>	29.	Populus alba.	<u>200.</u>	9.
Pisces congelati.	<u>152.</u>	29.	Populus nigra.	<u>200.</u>	9.
Pisces fossiles.	<u>152.</u>	29.	Populus tremula.	<u>200.</u>	9.
Piscis Xiphias.	<u>171.</u>	4.	Porci.	<u>243.</u>	8.
Plantarum origo.	<u>78.</u>	1.	Porohy.	<u>133.</u>	3.
Plantæ Prussiz.	<u>79.</u>	2.	Prædictiones <i>Astrologica.</i>	<u>444.</u>	3.
Plantæ Podoliz.	<u>84.</u>	3.	Prædictiones <i>variaz.</i>	<u>442.</u>	2.
Plantæ Volhiniz.	<u>85.</u>	4.	Præfagium.	<u>442.</u>	1.
Plantæ Russiz.	<u>85.</u>	5.	Præsidia contra frigus.	<u>391.</u>	7.
Plantæ Litvaniz.	<u>85.</u>	6.	Prata singularia.	<u>91.</u>	11.
Plantæ Majoris Poloniz.	<u>86.</u>	7.	Pripetius.	<u>139.</u>	18.
Plantæ Minoris Poloniz.	<u>87.</u>	8.	Probito.	<u>135.</u>	5.
Plantæ in <i>Babia-gora.</i>	<u>87.</u>	8.	Procella.	<u>417.</u>	1.
Plantæ Carpati.	<u>87.</u>	9.	Pruina.	<u>402.</u>	1.
Plantæ Maloviz.	<u>88.</u>	10.	Pruna.	<u>208.</u>	18.
Plantæ mirabiles.	<u>90.</u>	11.	Prunus sylvestris.	<u>200.</u>	9.
Plantæ obviz.	<u>92.</u>	12.	Prunus sativa.	<u>208.</u>	18.
Plantæ fativæ.	<u>93.</u>	13.	Puer sylvestris.	<u>354.</u>	3.
Plantæ exoticæ.	<u>97.</u>	4.	Pulsûs inæqualitas.	<u>332.</u>	2.
Plantæ cclinariz.	<u>94.</u>	14.	Pumiliones.	<u>323.</u>	3.
Platanus vulgi.	<u>199.</u>	9.	Putei.	<u>129.</u>	4.
Plica.	<u>377.</u>	3.	Putorius.	<u>236.</u>	8.
Plumbum.	<u>49.</u>	6.	Pyrus.	<u>208.</u>	18.
Pluvia.	<u>402.</u>	2.	Pyra.	<u>208.</u>	18.
Pluviz diurnæ.	<u>402.</u>	2.	Pyrafter.	<u>200.</u>	9.
Pluviz prodigiosæ.	<u>404.</u>	3.	Pyrites.	<u>53.</u>	11.
Pluviz sanguinæ.	<u>404.</u>	3.			
Pluviz animalium.	<u>405.</u>	4.			
Pluviz rerum variarum.	<u>406.</u>	5.			
Polygonum cocciferum.	<u>95.</u>	2.			
Pomaria.	<u>209.</u>	18.			

N n n 2

Quer-

Q.

Qualitates hominum.	331.	2.
Quercus.	<u>200.</u>	10.
Quercus vastæ.	<u>200.</u>	10.

INDEX RERUM *NOTABILIORUM.*

Querquedula.	<u>223.</u>	47.	Sal omphacites.	<u>59.</u>	5.
			Salamandra.	<u>104.</u>	5.
			Sales minerales.	<u>39.</u>	1.
			Salices.	202.	12.
Radunia.	<u>140.</u>	19.	Salis fodinæ Velifici.	<u>55.</u>	3.
Ranæ grandes.	<u>256.</u>	9.	Salis fodinæ Bochniæ.	<u>58.</u>	4.
Regulus.	<u>223.</u>	48.	Salmones.	134.	4.
Remiz avis.	294.	49.	Salus.	<u>295.</u>	51.
Remora.	<u>173.</u>	5.	Sambucus.	<u>203.</u>	12.
Ribes alba.	208.	18.	Sanguis in cadaveribus.	<u>366.</u>	3.
Ribes rubra.	<u>208.</u>	18.	Sanus fluvius.	<u>141.</u>	20.
Ribesium.	<u>202.</u>	11.	Sapphirus.	<u>28.</u>	23.
Robur.	<u>312.</u>	1.	Sardius.	28.	24.
Robusti Reges.	<u>312.</u>	3.	Saxa arenaria.	<u>38.</u>	5.
Robusti Senatores.	313.	4.	Scandulaca arborum.	<u>295.</u>	51.
Robusti Nobiles.	314.	4.	Scarabæi cornuti.	<u>263.</u>	11.
Robusti Spirituales.	<u>317.</u>	5.	Schistus.	<u>39.</u>	5.
Robusti ignobiles.	318.	6.	Sciurus.	<u>224.</u>	19.
Robustæ fæminæ.	<u>318.</u>	8.	Scribæ singulares.	<u>343.</u>	12.
Ros.	<u>402.</u>	1.	Senectus fæcunda.	309.	8.
Rosa Polonica.	<u>450.</u>	2.	Serpens.	<u>245.</u>	1.
Rosæ fativæ.	<u>268.</u>	18.	Serpens <i>Poloz.</i>	249.	4.
Rosæ sylvestres.	202.	11.	Serpens <i>Buignacu.</i>	<u>250.</u>	4.
Rubinus.	<u>27.</u>	22.	Serpentes <i>Grvoites.</i>	<u>251.</u>	5.
Rubus Idæus.	202.	11.	Serpentes variis.	<u>250.</u>	5.
Rubus fructu nigro.	202.	11.	Serpentes in ventriculis.	<u>252.</u>	5.
Rupicapra.	223.	18.	Silices.	<u>38.</u>	5.
Rupicapra unicomis.	<u>224.</u>	18.	Silurus.	<u>135.</u>	6.
Rusticula.	295.	50.	Silurus grandis.	<u>148.</u>	27.
			Silurorum copia.	<u>141.</u>	22.
			Simulacra in ære.	<u>426.</u>	1.
Sal nativus.	54.	1.	Smarides.	<u>154.</u>	2.
Sal gemmæ.	<u>57.</u>	3.	Smotrycz fluvius.	<u>141.</u>	20.
Sal nitrum.	40.	3.			
					Sol

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Terræ motus in Regno.	<u>424.</u>	2.	Vermes infoliti.	<u>164.</u>	<u>11.</u>
Tectudines.	<u>153.</u>	29.	Vermes noxii.	<u>264.</u>	<u>12.</u>
Tetrax.	<u>225.</u>	52.	Vermes in intestinis.	<u>265.</u>	<u>13.</u>
Textores pannorum.	<u>243.</u>	7.	Verticilla.	<u>296.</u>	<u>54.</u>
Tilia.	<u>204.</u>	13.	Viburnum.	<u>205.</u>	<u>14.</u>
Tinnunculus.	<u>226.</u>	52.	Vinda.	<u>144.</u>	<u>26.</u>
Tophus.	<u>38.</u>	5.	Vipera.	<u>254.</u>	<u>7.</u>
Trutæ.	<u>141.</u>	22.	Vir martinus.	<u>358.</u>	<u>4.</u>
Tubera cyclamina.	<u>207.</u>	17.	Virga sanguinea.	<u>205.</u>	<u>14.</u>
Turdus major.	<u>226.</u>	53.	Virgula corylacea.	<u>192.</u>	<u>5.</u>
Turdus minor.	<u>226.</u>	53.	Viri multi cibi.	<u>325.</u>	<u>4.</u>
Turdus pilaris.	<u>226.</u>	53.	Viri multi potûs.	<u>330.</u>	<u>6.</u>
Turris inclinata.	<u>454.</u>	4.	Viscum.	<u>205.</u>	<u>15.</u>
Turtur.	<u>304.</u>	10.	Vistula.	<u>145.</u>	<u>27.</u>
Typhon.	<u>417.</u>	1.	Vistula exundatio.	<u>148.</u>	<u>27.</u>
Tyras.	<u>142.</u>	23.	Vifus.	<u>345.</u>	<u>15.</u>
			Vitriolum.	<u>41.</u>	<u>5.</u>
V.			Vivaria.	<u>231.</u>	<u>24.</u>
Vagitus in utero.	<u>310.</u>	9.	Ulmus montosa.	<u>205.</u>	<u>14.</u>
Vanellus.	<u>226.</u>	54.	Ulmus sylvestris.	<u>205.</u>	<u>14.</u>
Varta.	<u>143.</u>	24.	Ulni succus.	<u>410.</u>	<u>3.</u>
Vartæ exundatio.	<u>144.</u>	24.	Ulula.	<u>297.</u>	<u>55.</u>
Vavel.	<u>104.</u>	6.	Unicornu fossile.	<u>8.</u>	<u>9.</u>
Venæ metallicæ.	<u>107.</u>	13.	Upupa.	<u>297.</u>	<u>56.</u>
Ventûs.	<u>416.</u>	1.	Urnæ sepulchrales.	<u>13.</u>	<u>13.</u>
Venti insolentes.	<u>417.</u>	2.	Urogallus.	<u>297.</u>	<u>57.</u>
Ventorum effectus.	<u>417.</u>	2.	Urfus.	<u>225.</u>	<u>21.</u>
Ver.	<u>381.</u>	2.	Urus.	<u>228.</u>	<u>22.</u>
Ver infolitum.	<u>381.</u>	2.	Vulpes.	<u>231.</u>	<u>23.</u>
Veriffa.	<u>144.</u>	25.	Vultur.	<u>297.</u>	<u>58.</u>

Errata aliqua, quæ diligentiam effugerunt, Lector benevolus facile corriget. In periodo posita pag. 389. ver. 2. ly vinum, juxta Orthodoxæ Ecclesiæ sensum, primo quò ad substantiam, secundo quò ad accidentia sola est accipiendum.

SYLLA-

SYLLABUS MATERIARUM
HISTORIÆ NATURALI CURIOSÆ
infertarum.

TRACTATUS I. Terræ abdita pandens.

- Sectio* I. De Fossilibus variis.
Sectio II. De Gemmis, Lapidibus insignioribus, & rarioribus.
Sectio III. De Lapidibus à natura insignitis, & ignobilioribus.
Sectio IV. De Salibus Mineralibus.
Sectio V. De Metallis perfectis, ac imperfectis.
Sectio VI. De Salis fodinis Vieliscensibus, & Bochnensibus.

TRACTATUS II. Terræ fertilitatem continens.

- Sectio* I. De Ubertate soli in Podolia, Ukraina, Volhinia, Russia &c.
Sectio II. De Plantis Medico usui inservientibus.
Sectio III. De Cocco seu Chermesino, & Manna Polonico.

TRACTATUS III. Montes exhibens.

- Sectio* I. De Montibus Carpatiis.
Sectio II. De Montibus Biesciadicis, & aliis sublimioribus.

TRACTATUS IV. Singularia aquarum exponens.

- Sectio* I. De Fontibus mirabilibus, Aquis biruminosis, lapidescentibus &c.
Sectio II. De Aquis medicatis, noxiis, mortiferis, rubicundis.
Sectio III. De Aquis falsis, & reliquis proprietatum variarum.

TRACTATUS V. Nectabilia Profluentiū, & Aquatiliū concludens.

- Sectio* I. De Fluminibus, & Piscibus.
Sectio II. De Lacubus, & Insulis natantibus.
Sectio III. De Stagnis, & paludibus.

TRACTATUS VI. Mare Balthicum ingrediens.

- Sectio* I. De Mari Balthico, Piscibus, & Habo.
Sectio II. De Electro seu Succino.

TRACTATUS VII. Arborea invisens.

- Sectio* I. De Sylvis insignis vastitatis.
Sectio II. De Arboribus, & Fruticibus.

TRACTATUS VIII. Animalia quadrupedia fera representans.

- Sectio* I. De Animalibus Sylvestribus, Campestribus, Amphibiis.

Sectio

Sectio II. De Animalibus Subterraneis.

Sectio III. De Animalibus Domesticis.

TRACTATUS IX. Animalia venenata, & exanguia producens.

Sectio I. De Draconibus, Basiliscis, Serpentibus, Viperis &c.

Sectio II. De Apibus, Locustis, aliisque Insectis.

TRACT. X. Aves feras, & familiares ad elenchum deducens.

Sectio I. De Avibus Prædatricibus, Sylvestribus, Campestribus, Aquaticis.

Sectio II. De Avibus domesticis.

TRACTATUS XI. Memorabilia hominum manifestans.

Sectio I. De Longævis, & Fœcundis. *Sectio* II. De Robustis, Agilibus.

Sectio III. De Gigantibus, Pumilionibus, Viris multi cibi, ac potus.

TRACTATUS XII. Qualitates rariores hominum adferens.

Sectio I. De Laborantibus antipathia, Noctambulis, Fascinatoribus.

Sectio II. De Corporis humani partibus, & Sensibus externis.

TRACTATUS XIII. Ostenta varia enumerans.

Sectio I. De Monstris humanis. *Sectio* II. De Monstris belluinis. &c.

TRACTATUS XIV. Extraordinaria Mortuorum adducens.

Sectio I. De incorruptibilitate, flexibilitate, motu cadaverum.

Sectio II. De cruentationibus cadaverum.

TRACTATUS XV. Calamitates occurrentes describens.

Sectio I. De Famis dominio. *Sectio* II. De Pestis sævitia.

TRACTATUS XVI. Anni quatuor partes complectens.

Sectio I. De Vere, Æstate, Autumno. *Sectio* II. De Hymne miti, & aspera.

TRACTATUS XVII. Meteora illustrans.

Sectio I. De Meteoris igneis. *Sectio* II. De Meteoris aqueis.

Sectio III. De Meteoris æriis. *Sectio* IV. De Meteoris terreis.

TRACT. XVIII. Phasmata æria, Phænomena crinita &c explanans.

Sectio I. De Simulacris insolitis in ære.

Sectio II. De Cometis. *Sectio* III. De Eclipsibus Solis.

TRACTATUS XIX Prælagia referens.

Sectio I. De Prædictionibus. *Sectio* II. De Ominibus faustis, & funestis.

TRACTATUS XX. Mira Naturæ, & Artis attingens.

Sectio I. De Magia naturali. *Sectio* II. De Magia artificiali.

Ad M. D. G. B. M. V. Honorem.

005265670

